Toronto University Library

Presented by

Messrs Joseph Baer & Co

through the Committee formed in

The Old Country

to aid in replacing the loss caused by

The disastrous Fire of February the 14th 1890

LGr
P565R

PHILONIS JUDAEI

OPERA OMNIA.

TEXTUS EDITUS

AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM.

[cura C.E. Richter]

VOL. III.

CONTINENS LIBB. QUIS RERUM DIVINARUM HERES SIT, DE CONGRESSU QUAERENDAE ERUDITIONIS GRATIA, DE PROFUGIS, DE MUTATIONE NOMINUM, LIBB. DUO DE SOMNIIS.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

BIBLIOTHECA SACRA

PATRUM ECCLESIAE GRAECORUM.

PARS II.

PHILONIS JUDAEI

OPERUM OMNIUM

TOM. III.

LIPSIAE
SUMTIBUS E. B. SCHWICKERTI.
1828.

14544
3/8/91

ΦΙΛΩΝΟΣ ΙΟΥΔΑΙΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΤΙΣ

‘Ο ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ

ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ.

ARGUMENTUM LIBRI

DE EO,

QUIS RERUM DIVINARUM

HERES SIT.

(Cf. Gen. cap. 15 totum.)

Si quis rerum divinarum heres, i. e. sapientiae divinioris particeps, fieri cupit, is taceat et audiat (1 - 3). Componendus enim animus est, et offerendus deo, ut eius efficacia perfectior reddatur (4 et 5). Nisi enim sapientiam, hominum praestantissimum, a deo repetimus, animus noster nunquam ea imbuetur (6 et 7). Hinc fit, ut plurimi homines, qui nullam in deo fiduciam ponunt, sensuum illecebris dediti, illa sapientia careant (8-10). Duplex igitur genus hominum est, alterum quod vivit iuxta inspirationem divinam, alterum quod servit carnis voluptatibus (11. 12.). Hi sunt monendi, ut illorum vivendi rationem sequantur (13); nam immortalis redditur nemo, nisi qui coelestem sapientiam quaerit, vel e corpore quasi egreditur (14). Huic aperiuntur thesauri coeli, huic datur summum bonum, quod est videre deum (15 - 17). Laudandus igitur Abramus, qui credidit deo; nam fides in deum fons est uberrimus sapientiae divinae, quae non sensu discitur, sed menti sincerae a spiritu divino instillatur (18 - 20). Acquiritur vero illa sapientia, si nos omnia, quae habemus, non a creatis, sed a creatore accepisse memores sumus, atque huic intaminata servare studemus (21 - 22). Quam ob rem primitias deo offerri Moyses iubet, nam principium dimidium est facti (23. 24). Probi autem hominis est ea, quorum usum ipsi deus concessit, animam, sensus, orationem, sapientiam divinam et humanam, bona fide non sibi sed deo pura servare. Hoc efficitur, si ratione divina (λόγῳ), quae est opifex et

gubernator universi, nos regi patimur (25 - 32). Ratio haec, quia totum mundum, omnesque eius partes aequabiliter divisit, recte iustitiae auctor dicitur; nam aequalitas iustitiae fons est (33-36). Illa hanc ob rem etiam in sacris obvia cernitur, quae a Moyse instituta sunt, e. g. in decem praeceptis, hostiarum immolatione, sanguinis victimarum distributione (37 - 39), in paschate celebrando (40), in duodecim principum sacris oblationibus, aliis (41). Atque ita ratio divina ipsa mediatoris vicem tenet inter sanctos et impios, deum creatorem res creatas (42). Illius etiam opus est, ut contraria sint contrariis opposita (43), cuius rei symbolum luculentissimum exhibet candelabrum sacrum (44), quo chorus septem planetarum, quorum medius sol, refertur (45 - 47). Huic rerum omnium divisioni non subiectae sunt rationes duae, archetypa (λόγος θεῖος), quae imago est dei, et humana, quae illius est simulacrum. Utraque enim est indivisibilis, quamvis ceteris secandis constituta (48). Avium more, quae in corpora descendisse dicuntur, animae bonorum hominum evolant e terra ad coelum, malorum contra corporibus adhaerent (49. 50). Variorum ἐκστάσεως generum animam maxime ornat furor ille propheticus, quo sapiens correptus res divinas interpretatur. Talis contigit Abramo, contingitque omnibus probis (51. 52). Furore illo accenditur divinum lumen in homine, quo exstinguitur quidquid est humile et sordidum in animo humano (53). Quod si in nobis fieri passi fuerimus, ex hac terra in sedes sublimes migrabimus (54. 55). Hoc innuitur eo, quod Abramo reditus ad patres a deo promissus est (56. 57). Illud vero ut omnes adipiscamur, curandum, ut pace nutriti, i. e. pietate malitiam propellentes, animum liberali eruditione efformemus, ne turpibus sophistarum fallaciis sapientiae divinae amor in nobis praestinguatur (58 - 60). Precandus igitur deus, ut scintillas virtutis in nobis excitet in flammam, ut hac tandem incensi vitam sapientia ornatam agamus, atque ita praestantissimi boni heredes fiamus (61. 62).

---

473 §. 1. Ἐν μὲν τῇ πρὸ ταύτης βίβλῳ περὶ 481
M. μισθῶν ὡς ἐνῆν ἐπ᾽ ἀκριβείας διεξήλθομεν. Νυνὶ P.
δὲ πρόκειται ζητεῖν, τίς ὁ τῶν θείων πραγμάτων κληρονόμος ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ θεσπισθέντος λογίου

τοιούτου ὁ σοφὸς ἤκουσεν, „Ὁ μισθός σου πολὺς σφόδρα," *) πυνθάνεται φάσκων, „Τί μοι, δέσποτα, δώσεις; Ἐγὼ δὲ ἀπελεύσομαι ἄτεκνος. Ὁ δὲ υἱός μου ὁ ἐκ τῆς οἰκέτιδός μου, κληρονομήσει με, οὗτος
Δαμασκὸς Ἐλιέζερ." Καὶ πάλιν, „Ἐπειδὴ ἐμοὶ 482
οὐκ ἔδωκας σπέρμα, ὁ δὲ οἰκογενής μου κληρονομή- P.
σει με." Καί τοι τίς οὐκ ἂν τὸ τοῦ χρησμῳδοῦντος ἀξίωμα καὶ μέγεθος καταπλαγεὶς ἄφωνος καὶ ἀχανὴς ἐγένετο, καὶ εἰ μὴ διὰ δέος ἀλλά τοι τῷ περιχαρεῖ; Ἐπιστομίζουσι γὰρ ὡς αἱ σφοδραὶ λῦπαι, καὶ ὑπερβάλλουσαι χαραί. Διὸ καὶ Μωϋσῆς „ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος ὁμολογεῖ γενέσθαι, ἀφ' οὗ ἤρξατο ὁ θεὸς αὐτῷ διαλέγεσθαι." **). Καὶ ἀψευδής ἐστιν ἡ τοῦ προφήτου μαρτυρία· τότε γὰρ εἰκὸς τὸ μὲν φωνητήριον ὄργανον ἐπέχεσθαι, τὸν δὲ κατὰ διάνοιαν λόγον ἀρθρούμενον ἀνυποτάκτῳ φορᾷ χρῆσθαι, νοημάτων οὐ ῥημάτων ἐπάλληλα κάλλη μετ' εὐτρόχου καὶ ὑψηγόρου δυνάμεως φιλοσοφοῦντα. Θαυμάσιοι δὲ ἀρεταὶ ἥ τε εὐτολμία καὶ ἡ ἐν δέοντι παῤῥησία πρὸς τοὺς ἀμείνους, ὡς καὶ τὸ κωμικὸν ἀψευδῶς μᾶλλον ἢ κωμικῶς εἰρῆσθαι δοκεῖν,

Ἂν πάνθ' ὁ δοῦλος ἡσυχάζων μανθάνῃ,
Πονηρὸς ἔσται· μεταδίδου παῤῥησίας.

§. 2. Πότε οὖν ἄγει παῤῥησίαν οἰκέτης πρὸς δεσπότην; Ἆρ' οὐχ ὅταν ἠδικηκότι μὲν ἑαυτῷ μη-
474 δὲν συνειδῇ, πάντα δὲ ὑπὲρ τοῦ κεκτημένου καὶ
M. λέγοντι καὶ πράττοντι; Πότε οὖν ἄξιον καὶ τὸν τοῦ θεοῦ δοῦλον ἐλευθεροστομεῖν πρὸς τὸν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ παντὸς ἡγεμόνα καὶ δεσπότην; Ἢ ὅταν ἁμαρτημάτων καθαρεύῃ, καὶ τὸ φιλοδέσποτον ἐκ τοῦ συνειδότος κρίνῃ, πλείονι χαρᾷ χρώμενος ἐπὶ τῷ θεράπων γενέσθαι θεοῦ, ἢ εἰ τοῦ παντὸς ἀνθρώπων

*) Gen. 15, 1 sqq. — **) Exod. 4, 10.

γένους ἐβασίλευσε, τὸ γῆς ὁμοῦ καὶ θαλάττης ἀνάψάμενος ἀκονιτὶ κράτος; Τὰς δὲ φιλοδεσπότους λειτουργίας καὶ θεραπείας τοῦ Ἀβραὰμ διασυνίστησιν ἀκροτελεύτιον λογίου τοῦ χρησθέντος αὐτοῦ τῷ υἱεῖ. "Δώσω σοι καὶ τῷ σπέρματί σου πᾶσαν τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς· ἀνθ᾽ ὧν ὑπήκουσιν Ἀβραὰμ ὁ πατήρ σου τῆς ἐμῆς φωνῆς, καὶ ἐφύλαξε τὰ προστάγματά μου, καὶ τὰς ἐντολάς μου, καὶ τοὺς νόμους μου, καὶ τὰς κρίσεις." *) *Μέγιστον δὲ ἐγκώμιον οἰκέτου, μηδενὸς ὧν ἂν προστάξῃ ὁ δεσπότης ὀλιγωρεῖν, ἀόκνως δὲ καὶ φιλοπόνως ὑπὲρ δύναμιν πάντα σπουδάζειν αἰσίᾳ γνώμῃ κατορθοῦν.*

§. 3. *Εἰσὶ μὲν οὖν, οἷς ἀκούειν ἀλλ᾽ οὐ λέγειν εὐπρεπές, ἐφ᾽ ὧν λέγεται, "Σιώπα καὶ ἄκουε,"* **) *πάγκαλον παράγγελμα. Κάκιστον γὰρ καὶ θρασύτατον ἀμαθία, ἧς πρῶτον μέν ἐστιν ἀκοῆς ἡσυχία, δεύτερον δὲ, προσοχὴ τῶν ἄξιόν τι ἀκοῆς προφερομένων. Μηδεὶς μέντοι νομισάτω τοῦτο αὐτὸ μόνον ἐμφαίνεσθαι διὰ τοῦ "Σιώπα καὶ ἄκουε," ἀλλὰ καὶ προτρέψασθαι δυνατώτερον ἕτερον. Οὐ γὰρ πα-* 483
ραινεῖ μόνον γλώσσῃ σιωπᾶν, καὶ ὠσὶν ἀκούειν, ἀλλὰ P.
καὶ ψυχῇ ταῦτα παθεῖν ἀμφότερα. Πολλοὶ γὰρ ἐπ᾽ ἀκρόασιν ἥκοντές τινος, οὐκ ἐληλύθασι ταῖς διανοίαις, ἀλλ᾽ ἔξω πλανῶνται, καὶ μυρία περὶ μυρίων ἑαυτοῖς διεξέρχονται, τὰ συγγενικὰ, τὰ ὀθνεῖα, τὰ ἴδια, ὧν εἰκὸς ἦν ἐν τῷ παρόντι μὴ μεμνῆσθαι πάντως· ἃ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἑξῆς συναριθμούμενοι, καὶ διὰ τὸν ἐν αὐτοῖς πολὺν θροῦν ἀδυνατοῦσι τοῦ λέγοντος ἀκροᾶσθαι. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος ὥσπερ οὐκ ἐν ἀνθρώποις, ἀλλ᾽ ἐν ἀψύχοις ἀνδριάσιν, οἷς ὦτα μέν ἐστιν, ἀκοαὶ δὲ οὐκ ἔνεισιν. Ἐὰν οὖν μηδενὶ τῶν ἔξωθεν ἐπιφοιτώντων, ἢ ἔνδον ταμιευομένων πραγμάτων ὁ νοῦς ἀξιώσῃ προσομιλεῖν, ἀλλ᾽ ἠρεμίαν

---

*) Gen. 26, 3. — **) Deut. 27, 9.

ἀγαγὼν καὶ ἡσυχάσας, ἑαυτὸν ἀποτείνῃ πρὸς τὸν λέγοντα, σιωπήσας κατὰ τὸ Μωϋσέως παράγγελμα, δυνήσεται μετὰ τῆς πάσης προσοχῆς ἀκροάσασθαι, ἑτέρως δὲ οὐκ ἂν ἰσχύσῃ.

§. 4. Τοῖς μὲν οὖν ἀμαθέσι συμφέρον ἡσυχία, τοῖς δὲ ἐπιστήμης ἐφιεμένοις, καὶ ἅμα φιλοδεσπότοις, ἀναγκαιότατον ἡ παῤῥησία κτῆμα. Λέγεται γοῦν ἐν Ἐξόδῳ, „Κύριος πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγήσετε." *) Καὶ χρησμὸς εὐθὺς ὑπόκειται τοιόσδε,
475 „Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν, τί βοᾷς πρός
M. με;" Ὡς δέον καὶ σιωπᾶν τοὺς μηδὲν ἄξιον ἀκοῆς ἐροῦντας, καὶ λέγειν τοὺς ἔρωτι σοφίας θεῷ πεπιστευκότας, καὶ μὴ μόνον λέγειν σὺν ἠρεμίᾳ, ἀλλὰ καὶ μετὰ κραυγῆς μείζονος ἐκβοᾶν, οὐ στόματι καὶ γλώττῃ, δι' ὧν ἀέρα λόγος ἔχει σφαιρούμενον αἰσθητὸν ἀκοῇ γίνεσθαι, ἀλλὰ τῷ παμμούσῳ καὶ μεγαλοφωνοτάτῳ φωνῆς ὀργάνῳ, οὗ θνητὸς μὲν ἀκροατὴς οὐδεὶς, ὁ δὲ ἀγέννητος καὶ ἄφθαρτος μόνος. Τὸ γὰρ νοητῆς ἁρμονίας εὐάρμοστον καὶ σύμφωνον μέλος, ὁ νοητὸς μουσικὸς μόνος καταλαβεῖν ἱκανὸς, τῶν δὲ ἐν αἰσθήσει φυρομένων οὐδὲ εἷς. Ὅλου δὴ τοῦ διανοίας ὀργάνου κατὰ τὴν διὰ πασῶν καὶ δὶς διὰ πασῶν συμφωνίαν ἐξηχοῦντος, ὁ ἀκροατὴς ὡσανεὶ πυνθάνεται, πρὸς ἀλήθειαν οὐ πυνθανόμενος — πάντα γὰρ γνώριμα θεῷ — „Τί πρός με βοᾷς;" Καθ' ἱκεσίαν κακῶν ἀποτροπῆς, ἢ κατ' εὐχαριστίαν μετουσίας ἀγαθῶν, ἢ κατ' ἀμφότερα;

§. 5. Λάλος δὲ οὐδὲν ἧττον ὁ ἰσχνόφωνος καὶ βραδύγλωσσος καὶ ἄλογος εἶναι δοκῶν ἀνευρίσκεται, ὥστε πῇ μὲν οὐ μόνον λέγων ἀλλὰ καὶ βοῶν εἰσάγεται, ἑτέρωθι δὲ ἀπαύστῳ καὶ ἀδιαστάτῳ χρώμενος λόγων ῥύμῃ. „Μωϋσῆς γὰρ," φησὶν, „ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς ἀπεκρίνατο αὐτῷ ἐν φωνῇ," **) οὐ κατὰ συντέλειαν ἐλάλησεν, ἀλλὰ κατὰ μηκυνομένην

*) Exod. 14, 14. 15. — **) Exod. 19, 19.

παράτασιν ἐλάλει, καὶ ὁ θεὸς οὐ κατὰ συντέλειαν ἐδίδαξεν, ἀλλ᾽ ἀεὶ καὶ συνεχῶς ἀπεκρίνατο. Ὅπου δὲ 484
ἀπόκρισις, ἐκεῖ πάντως ἐρώτησις. Ἐρωτᾷ δὲ ἕκαστος, P.
ὃ μὴ ἐπίσταται, μαθεῖν ἀξιῶν, γνοὺς τῶν εἰς ἐπιστήμην ὠφελιμωτάτων ἔργον εἶναι, ζητεῖν, ἐρωτᾶν, πυνθάνεσθαι, μηδὲν δοκεῖν εἰδέναι, μηδέ τι οἴεσθαι παγίως κατειληφέναι. Σοφοὶ μὲν οὖν ὑφηγητῇ καὶ διδασκάλῳ χρῶνται θεῷ, οἱ δὲ ἀτελέστεροι τῷ σοφῷ. Διὸ καὶ λέγουσι, „Λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, μήποτε ἀποθάνωμεν." *) Τοσαύτῃ δὲ ἄρα χρῆται παῤῥησίᾳ ὁ ἀστεῖος, ὥστε οὐ μόνον λέγειν καὶ βοᾶν, ἀλλ᾽ ἤδη καὶ καταβοᾶν ἐξ ἀληθοῦς πίστεως καὶ ἀπὸ γνησίου τοῦ πάθους θαῤῥεῖ. Τὸ μὲν γὰρ, „Εἰ ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας." **) Καὶ τὸ, „Μὴ ἐγὼ ἐν γαστρὶ ἔλαβον πάντα τὸν λαὸν τοῦτον; Ἢ ἐγὼ ἔτεκον αὐτὸν, ὅτι λέγεις μοι, λάβε αὐτὸν εἰς τὸν κόλπον σου, καθὰ αἴρῃ τιθηνὸς τὸν θηλάζοντα; „ Καὶ τὸ, „Πόθεν μοι κρέα δοῦναι παντὶ τῷ λαῷ τούτῳ, ὅτι κλαίει ἐπ᾽ ἐμοί; Μὴ πρόβατα καὶ βόες σφαγήσονται, ἢ πᾶν τὸ ὄψον τῆς θαλάσσης συναχθήσεται καὶ
476 ἀρκέσει;" ***) Καὶ τὸ, „Κύριε, διὰ τί ἐκάκωσας
M τὸν λαὸν τοῦτον;" Καὶ, „Ἵνα τί ἀπέσταλκάς με;" Καὶ, „Ἀφ᾽ οὗ πεπόρευμαι λαλῆσαι πρὸς Φαραὼ ἐπὶ τῷ σῷ ὀνόματι, ἐκάκωσε τὸν λαόν." Καὶ, „Οὐκ ἐῤῥύσω τὸν λαόν σου." †) Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα ἔδεισεν ἄν τις καὶ πρὸς ἕνα τῶν ἐν μέρει βασιλέων εἰπεῖν. Τὸ δὲ ἀποφαίνεσθαι καὶ πρὸς θεὸν θαῤῥῆσαι, τοῦτο δ᾽ ἄρα πέρας ἦν οὐ τόλμης ἁπλῶς, ἀλλὰ εὐτολμίας αὐτῷ· διότι οἱ σοφοὶ πάντες φίλοι θεοῦ, καὶ μάλιστα κατὰ τὸ ἱερώτατον νομοθέτημα. Παῤῥησία δὲ φιλίας συγγενές. Ἐπεὶ πρὸς τίνα ἂν

---

*) Exod. 20, 19. — **) Exod. 32, 32. — ***) Num. 11, 11—13. †) Exod. 5, 22. 23.

τις ἢ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον παῤῥησιάσαιτο; Παγ-
κάλως οὖν ἐν τοῖς χρησμοῖς "φίλος" ᾄδεται Μωϋ-
σῆς,*) ἵνα ὅσα ἐπὶ θάρσει παρακεκινδυνευμένα διεξ-
έρχεται, φιλίᾳ μᾶλλον ἢ αὐθαδείᾳ προσφέρεσθαι
δοκῇ. Θρασύτης μὲν γὰρ αὐθάδους, φίλου δὲ θαῤ-
ῥαλεότης οἰκεῖον.

§. 6. Ἀλλὰ σκόπει πάλιν, ὅτι εὐλαβείᾳ τὸ θαῤ-
ῥοῦν ἀνακέκραται. Τὸ μὲν γὰρ "Τί μοι δώσεις;" **)
θάρσος ἐμφαίνει· τὸ δὲ "Ὦ δέσποτα" εὐλάβειαν.
Εἰωθὼς δὲ χρῆσθαι διτταῖς αἰτίαις ἐπὶ τοῦ αἰτίου
καὶ προσρήσεσι, τῇ τε τοῦ θεοῦ καὶ τῇ τοῦ κυρίου,
οὐδετέραν νῦν παρείληφεν, ἀλλὰ τὴν δεσπότου, λίαν
εὐλαβῶς καὶ σφόδρα κυρίως· καί τοι συνώνυμα ταῦ-
τα εἶναι λέγεται, κύριος καὶ ὁ δεσπότης. Ἀλλ' εἰ
καὶ τὸ ὑποκείμενον ἓν καὶ ταὐτόν ἐστιν, ἐπινοίαις αἱ
κλήσεις διαφέρουσι. Κύριος μὲν γὰρ παρὰ τὸ κῦρος,
ὃ δὴ βέβαιόν ἐστιν, εἴρηται, κατ' ἐναντιότητα ἀβε-
βαίου καὶ ἀκύρου· δεσπότης δὲ παρὰ τὸν δεσμὸν,
ἀφ' οὗ δέος οἶμαι. Ὥστε τὸν δεσπότην κύριον εἶναι,
καὶ ἔτι ὡσανεὶ φοβερὸν κύριον, οὐ μόνον τὸ κῦρος
καὶ τὸ κράτος ἁπάντων ἀνημμένον, ἀλλὰ καὶ δέος 485
καὶ φόβον ἱκανὸν ἐμποιῆσαι. Τάχα μέν τοι καὶ ἐπει- P
δὴ τῶν ὅλων δεσπότης ἐστὶ, συνέχων αὐτὰ ἄλυτα,
καὶ σφίγγων ἃ διαλύεται ἐξ ἑαυτῶν. Ὁ δὲ φάσκων
"Δέσποτα τί μοι δώσεις" δυνάμει ταῦτα διεξέρχεται,
'οὐκ ἀγνοῶ σου τὸ ὑπερβάλλον κράτος, ἐπίσταμαι
τὸ φοβερὸν τῆς δυναστείας, δεδιὼς καὶ τρέμων ἐν-
τυγχάνω, καὶ πάλιν θαῤῥῶ. Σὺ γὰρ ἐθέσπισάς
μοι μὴ φοβεῖσθαι. Σύ μοι γλῶσσαν παιδείας δέδω-
κας, τοῦ γνῶναι ἡνίκα δεῖ φθέγγεσθαι. Σὺ τὸ στόμα
ἀπεῤῥαμμένον ἐξέλυσας, σὺ διοίξας ἐπιπλέον ἤρθρα-
σας. Σὺ τὰ λεκτέα συνεβίβασας εἰπεῖν, τὸν χρησμὸν
βεβαιούμενος ἐκεῖνον, "Ἐγὼ ἀνοίξω τὸ στόμα σου,

---

*) Deut. 33, 11. — **) Gen. 15, 2.

477 καὶ συμβιβάσω σε ἃ μέλλεις λαλήσειν."*) Τίς γὰρ
M. ἐγενόμην, ἵνα σύ μοι λόγου μεταδῷς, ἵνα μισθὸν
ὁμολογῇς, χάριτος καὶ δωρεᾶς ἀγαθὸν τελειότερον; Οὐ τῆς πατρίδος εἰμὶ μετανάστης; Οὐ τῆς συγγενείας ἀπελήλαμαι; Οὐ τῆς πατρῴας οἰκίας ἠλλοτρίωμαι; Οὐκ ἀποκήρυκτον καὶ φυγάδα πάντες ἔρημόν τε καὶ ἄτιμον ὀνομάζουσιν; Ἀλλὰ σύ μοι, δέσποτα, ἡ πατρὶς, σὺ ἡ συγγένεια, σὺ ἡ πατρῴα ἑστία, σὺ ἡ ἐπιτιμία, ἡ παῤῥησία, ὁ μέγας καὶ ἀοίδιμος καὶ ἀναφαίρετος πλοῦτος. Διὰ τί οὖν οὐχὶ θαῤῥήσω λέγειν ἃ φρονῶ; Διὰ τί οὐ πεύσομαι, μαθεῖν τι πλέον ἀξιῶν; Ἀλλ᾽ ὁ λέγων ἐγὼ θαῤῥεῖν, πάλιν ὁμολογῶ δεδιέναι καὶ καταπεπλῆχθαι, καὶ οὐκ ἔχειν τὴν ἄμικτον ἐν ἐμοὶ μάχην, φόβον τε καὶ θάρσος, ὡς ἴσως ὑπολήψεταί τις, ἀλλὰ τὴν ἀνακεκραμένην συμφωνίαν. Ἀπλήστως οὖν εὐωχοῦμαι τοῦ κράματος, ὅ με ἀναπέπεικε, μήτε ἄνευ εὐλαβείας παῤῥησιάζεσθαι, μήτε ἀπαῤῥησιάστως εὐλαβεῖσθαι. Τὴν γὰρ οὐθένειαν τὴν ἐμαυτοῦ μετρεῖν ἔμαθον, καὶ τὰς ἐν ὑπερβολαῖς ἀκρότητας τῶν σῶν εὐεργεσιῶν περιβλέπεσθαι· καὶ ἐπειδὰν "γῆν καὶ τέφραν," καὶ εἴ τι ἐκβλητότερον, ἐμαυτὸν αἴσθωμαι, τηνικαῦτα ἐντυγχάνειν σοὶ θαῤῥῶ, ταπεινὸς γεγονὼς, καταβεβλημένος εἰς χοῦν, ὅσα γε εἰς τὸ μηδ᾽ ὑφεστάναι δοκεῖν ἀνεστοιχειωμένος.'

§. 7. Καὶ τοῦτό μου τὸ πάθος τῆς ψυχῆς ἐστηλογράφησεν ἐν τῷ ἐμῷ μνήμονι ἐπίσκοπος Ἀβραάμ. "Ἐγγίσας γὰρ," φησὶν, "Ἀβραὰμ εἶπε, νῦν ἠρξάμην λαλεῖν πρὸς κύριον, ἐγὼ δέ εἰμι γῆ καὶ σποδὸς,"**) ἐπειδὴ τότε καιρὸς ἐντυγχάνειν γένεσιν τῷ πεποιηκότι, ὅτε τὴν ἑαυτῆς οὐθένειαν ἔγνωκεν. Τὸ δὲ "Τί μοι δώσεις;" οὐκ ἀποροῦντός ἐστι φώνημα μᾶλλον, ἢ ἐπὶ τῷ πλήθει καὶ μεγέθει ὧν ἀπήλαυκεν

---

*) Exod. 4, 12. — **) Gen. 18, 27.

ἀγαθῶν εὐχαριστοῦντος. ‘Τί μοι δώσεις; Εἰ γὰρ
ἀπολείπεταί τι πλέον προςδοκῆσαι; Ἄφθονοι γὰρ, ὦ
φιλόδωρε, αἱ σαὶ χάριτες καὶ ἀπερίγραφοι, καὶ
ὅρον καὶ τελευτὴν οὐκ ἔχουσαι, πηγῶν τρόπον τε- 486
λείων τῶν ἀπαντλουμένων ἀναβρύουσαι. Σκοπεῖν δὲ P.
ἄξιον οὐ μόνον τὸν ἀεὶ πλημμυροῦντα χειμάῤῥουν
τῶν σῶν εὐεργεσιῶν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀρδομένας ἡμῶν
ἀρούρας. Εἰ γὰρ περιττὸν ἀναχυθείη τὸ ῥεῦμα, λι-
μνώδες καὶ τελματῶδες ἀντὶ καρποφόρου γῆς ἔσται
τὸ πεδίον. Πρὸς εὐφορίαν γὰρ μεμετρημένης, ἀλλ᾿
οὐκ ἀμέτρου δεῖ τῆς ἐπιῤῥοῆς ἐμοί. Διὸ πεύσομαι,
“τί μοι δώσεις,” ἀμύθητα δοὺς, καὶ σχεδὸν πάντα
478 ὅσα θνητὴν φύσιν χωρῆσαι ἀδύνατον ἦν; Ὃ γὰρ
M. λοιπὸν ἐπιζητῶ σχεῖν τε καὶ κτήσασθαι τοῦτ᾿ ἔστιν,
τίς ἂν γένοιτο ἄξιος τῶν σῶν ἔργων, καὶ κληρονό-
μος. “Ἐγὼ ἀπολυθήσομαι ἄτεκνος,” *) ὀλιγοχρόνιον
καὶ ἐφήμερον καὶ ὠκύμορον λαβὼν ἀγαθὸν, εὐχόμε-
νος τὸ ἐναντίον, πολυήμερον καὶ πολυχρόνιον καὶ
ἀκήρατον καὶ ἀθάνατον, ὡς δυνηθῆναι καὶ σπέρ-
ματα βαλέσθαι καὶ ῥίζας ὀχυρότητος ἕνεκα ἀποτεῖναι,
καὶ ἄνω πρὸς οὐρανὸν τὸ στέλεχος ἀνεγείρων μετεω-
ρίσαι. Τὴν γὰρ ἀνθρωπίνην ἀρετὴν βαίνειν μὲν ἐπὶ
γῆς, φθάνειν δὲ πρὸς οὐρανὸν ἀναγκαῖον, ἵν᾿ ἐκεῖ
τῆς ἀφθαρσίας ἑστιαθεῖσα τὸν ἀεὶ χρόνον ἀπήμων
διαμένῃ. Ἄτεκνον γὰρ καὶ στεῖραν οἶδ᾿ ὅτι ψυχὴν,
ὁ τὰ μὴ ὄντα φέρων καὶ τὰ πάντα γεννῶν, μεμίση-
κας· ἐπεὶ καὶ χάριν ἔδωκας ἐξαίρετον τῷ διορατικῷ
γένει, τὸ μηδέποτε στειρωθῆναι καὶ ἀτοκῆσαι, ᾧ καὶ
αὐτὸς προςνεμηθεὶς ἐφίεμαι κληρονόμου δικαίως.
Ἄσβεστον γὰρ αὐτὸ καταθεώμενος, αἴσχιστον εἶναι
νομίζω τὴν ἐμαυτοῦ φύσιν τοῦ καλοῦ περιϊδεῖν κατα-
λυθεῖσαν. Ἱκέτης οὖν γίνομαι καὶ ποτνιῶμαι, ἵνα
σπερμάτων καὶ ἐμπυρευμάτων ὑποτυφομένων, τὸ
ἀρετῆς ἀνακαίηται καὶ ἀναφλέγηται σωτήριον φέγγος,

---

*) Gen. 15, 2.

ὃ λαμπαδευόμενον ἐπαλλήλοις διαδοχαῖς, ἰσόχρονον γενήσεται κόσμῳ. Ζῆλον καὶ τοῖς ἀσκητικοῖς ἔδωκας τέκνων τῶν τῆς ψυχῆς σπορᾶς καὶ γενέσεως, καὶ μοιραθέντες ὑφ᾽ ἡδονῆς ἐξελάλησαν εἰπόντες, Τὰ παιδία οἷς ἠλέησεν ὁ θεὸς τὸν δοῦλόν σου," *) ὧν ἀποικία καὶ τροφὸς καὶ τιθηνὸς, ὧν ἄβατοι καὶ ἁπαλαὶ καὶ εὐφυεῖς ψυχαὶ, τῶν ἀρετῆς παγκάλων καὶ θεοειδεστάτων εὐπαράδεκτοι χαρακτήρων. Δίδαξον δέ με καὶ ἐκεῖνο, "Εἰ ὁ υἱὸς Μασὲκ τῆς οἰκογενοῦς μου, τῶν σῶν χαρίτων ἱκανὸς γενέσθαι κληρονόμος ἐστίν." **) Ἐγὼ γὰρ ἄχρι νῦν τὸν μὲν ἐλπιζόμενον οὐκ ἔλαχον, ὃν δὲ ἔλαβον, οὐκ ἐλπίζω.'

§. 8. Τίς δὲ ἡ "Μασὲκ," καὶ τίς αὐτῆς ὁ υἱὸς, οὐ παρέργως ἐπισκεπτέον. Ἑρμηνεύεται τοίνυν Μασὲκ, ἐκ φιλήματος. Φίλημα δὲ διαφέρει τοῦ φιλεῖν. Τὸ μὲν γὰρ ψυχῶν εὕρεσιν ἁρμοζομένων εὐνοίᾳ, τὸ
δὲ ψιλὴν καὶ ἐπιπόλαιον δεξίωσιν, χρείας τινὸς ἐς 487
ταὐτὸν συναγούσης, ἔοικεν ἐμφαίνειν. Ὥςπερ γὰρ ἐν P.
τῷ ἀνακύπτειν οὐκ ἔστι τὸ κύπτειν, οὐδ᾽ ἐν τῷ καταπίνειν τὸ πίνειν, οὐδ᾽ ἐν μαρσίππῳ ὁ ἵππος, οὕτως οὐδ᾽ ἐν τῷ καταφιλεῖν τὸ φιλεῖν· ἐπεὶ καὶ τῶν ἐχθρῶν μυρίους, εἴκοντές τινες ταῖς τοῦ βίου χαλεπαῖς ἀνάγκαις, δεξιοῦνται. Τίς δ᾽ ἐστὶν ἡ ἐκ φιλήματος, ἀλλὰ μὴ ἐξ ἀψευδοῦς φιλίας ἡμῖν συντεθεῖσα, φράσω μηδὲν ὑποστειλάμενος. Ἡ ζωὴ ἡ σὺν αἰσθή-
479 σει, ἡ πᾶσα ὠχυρωμένη, ἧς ἀκέραστος οὐδεὶς, ἣν
M δέσποιναν μὲν οἱ πολλοὶ, θεράπαιναν δὲ οἱ ἀστεῖοι νομίζουσιν, οὐκ ἀλλόφυλον ἢ ἀργυρώνητον, ἀλλ᾽ οἰκογενῆ καὶ τρόπον τινὰ ὁμόφυλον. Οὗτοι καὶ πεπαίδευνται καταφιλεῖν αὐτὴν, οὐ φιλεῖν, ἐκεῖνοι δὲ ὑπερφυῶς ἀγαπᾶν, καὶ περιπόθητον ἡγεῖσθαι. Λάβαν δὲ ὁ μισάρετος οὐδὲ καταφιλῆσαι δυνήσεται τὰς προςκεκληρωμένας τῷ ἀσκητικῷ δυνάμεις, ἀλλ᾽ ὑποκρίσεως καὶ ψευδῶν πλασμάτων ἀνηρτηκὼς τὸν ἑαυτοῦ

*) Gen. 53, 5. — **) Gen. 15, 2.

βίον, ὡςανεὶ δυςχεραίνων, οὐ γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ἀλγῶν, φησὶν, "Οὐκ ἠξιώθην καταφιλεῖν τὰ παιδία μου, καὶ τὰς θυγατέρας·" *) εἰκότως γε καὶ προςηκόντως. Εἰρωνείαν γὰρ μισεῖν ἀκαταλλάκτως ἐπαιδεύθημεν. Ἀγάπησον οὖν ἀρετὰς, καὶ ἄσπασαι ψυχῇ τῇ σεαυτοῦ, καὶ ἥκιστα βουλήσῃ τὸ φιλίας παράκομμα ποιεῖν καταφιλεῖν. "Μὴ γάρ ἐστιν αὐταῖς ἔτι μερὶς ἢ κληρονομία ἐν τῷ σῷ οἴκῳ; Οὐχ ὡς ἀλλότριαι ἐλογίσθησαν παρὰ σοί; Ἢ οὐ πέπρακας αὐτὰς, καὶ κατέφαγες τὸ ἀργύριον," **) ἵνα μηδὲ εἰςαῦθις ἀνακομίσασθαι δυνηθῇς, τὰ σῶστρα καὶ τὰ λύτρα κατεδηδοκώς; Προςποίου οὖν βούλεσθαι καταφιλεῖν, ἢ πᾶσι τοῖς κριταῖς ἀσπονδεῖν· ἀλλ' οὐκ Ἀαρὼν καταφιλήσει Μωϋσέα, ἀλλ' ἀπὸ γνησίου τοῦ τῆς ψυχῆς πάθους φιλήσει. "Ἐφίλησε γὰρ," φησὶν, "αὐτὸν, καὶ ἠσπάσαντο ἀλλήλους." ***)

§. 9. Ζωῆς δὲ τριττὸν γένος, τὸ μὲν πρὸς θεὸν, τὸ δὲ πρὸς γένεσιν, τὸ δὲ μεθόριον, μικτὸν ἀμφοῖν. Τὸ μὲν οὖν πρὸς θεὸν, οὐ κατέβη πρὸς ἡμᾶς, οὐδὲ ἦλθεν εἰς τὰς σώματος ἀνάγκας. Τὸ δὲ πρὸς γένεσιν, οὐδ' ὅλως ἀνέβη, οὐδὲ ἐζήτησεν ἀναβῆναι, φωλεῦον δὲ μυχοῖς ἀδύτοις, τῷ ἀβιώτῳ βίῳ χαίρει. Τὸ δὲ μικτόν ἐστιν, ὃ πολλάκις μὲν ἀνέβη ὑπὸ τῆς ἀμείνονος ἀγόμενον τάξεως, θειάζει τε καὶ θεοφορεῖται, πολλάκις δὲ ὑπὸ τῆς χείρονος ἀντισπώμενον ἐπιστρέφει. Τοῦθ' ὅταν ὥσπερ ἐπὶ πλάστιγγος ἡ τῆς κρείττονος ζωῆς μοῖρα τοῖς ὅλοις βρίσῃ, συνεπισπασθὲν τὸ τῆς ἐναντίας ζωῆς βάρος κουφότατον ἄχθος ἀπέφηνε. Μωϋσῆς δὲ τὸ τῆς πρὸς θεὸν ζωῆς γένος ἀκονιτὶ στεφανώσας εἰς ἐπίκρισιν ἄγει, τὰ λοιπὰ δυσὶν ἀπεικάζων γυναιξὶν, ὧν τὴν 488
μὲν ἀγαπωμένην, τὴν δὲ μισουμένην καλεῖ, θεὶς ὀνό- P.
ματα προςφυέστατα. Τίς γὰρ οὐ τὰς δι' ὀφθαλμῶν,

---

*) Gen. 31, 28. — **) Gen. 31, 14. — ***) Exod. 18, 7.

τίς δὲ οὐ τὰς δι᾽ ὤτων, τίς οὐ τὰς διὰ γεύσεως, ὀσφρήσεώς τε καὶ ἁφῆς ἡδονὰς καὶ τέρψεις ἀποδέχεται; Τίς δὲ οὐ τὰ ἐναντία μεμίσηκεν, ὀλιγόδειαν, ἐγκράτειαν, αὐστηρὸν καὶ ἐπιστημονικὸν βίον, γέλωτος καὶ παιδιᾶς ἀμέτοχον, συννοίας καὶ φροντίδων
480 καὶ πόνων μεστὸν, φίλον τοῦ θεωρεῖν, ἀμαθίας
M. ἐχθρὸν, χρημάτων μὲν καὶ δόξης καὶ ἡδονῶν κρείττω, ἧττω δὲ σωφροσύνης καὶ εὐκλείας, καὶ βλέποντος οὐ τυφλοῦ πλούτου; Πρεσβύτερα μὲν οὖν ἀεὶ τῆς φρονήσεως τὰ γεννήματα.

§. 10. Ὁ δὲ Μωϋσῆς, εἰ καὶ νεώτερα χρόνῳ, τὰ φύσει τίμια πρεσβείων ἀξιοῖ, τὰ διπλᾶ διδοὺς, τῶν δὲ ἀφαιρῶν τὴν ἡμίσειαν. „Ἐὰν γὰρ γένωνται," φησὶν, „ἀνθρώπῳ δύο γυναῖκες, ἀγαπωμένη καὶ μισουμένη, καὶ τέκωσιν ἀμφότεραι, μέλλων τὰ ἑαυτοῦ διανέμειν, οὐ δυνήσεται πρεσβείων ἀξιῶσαι τὸν υἱὸν τῆς ἠγαπημένης," *) ἡδονῆς. Νέος γὰρ οὗτος, εἰ καὶ χρόνῳ παλαιὸς ἐγένετο· ἀλλὰ τὸν τῆς μισουμένης πρεσβύτερον, φρονήσεως, ἐκ παίδων εὐθὺς ὄντα, ᾧ διμοιρίαν ἀπένειμε. Τὴν δὲ τροπικωτέραν τούτων ἀπόδοσιν ἐν ἑτέροις **) εἰρηκότες ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῶν ἐν χερσὶ τρεψώμεθα, ἐκεῖνο προϋποδείξαντες, ὅτι τῆς μισουμένης „ὁ θεὸς λέγεται τὴν μήτραν διοίξας," γένεσιν ἀστείων ἐπιτηδευμάτων καὶ καλῶν ἔργων ἀνατεῖλαι, τῆς φιλεῖσθαι νομιζομένης αὐτίκα στειρουμένης. „Ἰδὼν γὰρ," φησὶ, „κύριος ὅτι, μισεῖται Λεία, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς, Ῥαχὴλ δ᾽ ἦν στεῖρα." ***) Ἆρ᾽ οὐχ ὅταν ἡ ψυχὴ κυοφορῇ, καὶ τίκτειν ἄρχηται τὰ ψυχῇ πρέποντα, τηνικαῦτα ὅσα αἰσθητὰ στειρούμενα ἀτοκεῖ, οἷς πρόσεστιν ἡ ἐκ καταφιλήματος ἀλλ᾽ οὐχ ἡ ἐκ γνησίου φιλήματος ἀποδοχή;

---

*) Deut. 21, 15. — **) Supra, pag. 75. 167. 395. ed. M. — ***) Gen. 29, 31.

§. 11. *Ταύτης οὖν τῆς κατ' αἴσθησιν ζωῆς, ἣν καλεῖ Μασὲκ, υἱὸς ἕκαστος ἡμῶν ἐστι, τιμῶν καὶ θαυμάζων τὴν τροφὸν καὶ τιθηνὸν τοῦ θνητοῦ γένους, αἴσθησιν, ἣν καὶ ὁ γήϊνος νοῦς, ὄνομα Ἀδὰμ, ἰδὼν διαπλασθεῖσαν, τὸν ἑαυτοῦ θάνατον ζωὴν ἐκείνης ὠνόμασεν. "Ἐκάλεσε γὰρ," φησὶν, "Ἀδὰμ ὄνομα γυναικὸς αὑτοῦ Ζωὴν, ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων,*) τῶν πρὸς ἀλήθειαν τὸν ψυχῆς δήπου τεθνηκότων βίον. Οἱ δὲ ζῶντες ὄντως μητέρα μὲν ἔχουσι σοφίαν, αἴσθησιν δὲ δούλην, πρὸς ὑπηρεσίαν ἐπιστήμης ὑπὸ φύσεως δημιουργηθεῖσαν. Ὄνομα δὲ τοῦ γεννηθέντος ἐκ ζωῆς, ἣν ἐκ φιλήματος ἐγνωρίσαμεν, διασυνίστησι Δαμασκὸν, τόδ' ἔστι
μεταληφθὲν, αἷμα σάκκου· σφόδρα δυνατῶς καὶ 489
εὐθυβόλως σάκκον μὲν τὸ σῶμα αἰνιξάμενος, αἷμα P.
δὲ ζωὴν τὴν ἔναιμον. Ἐπειδὴ γὰρ ψυχὴ διχῶς λέγεται, ἥ τε ὅλη καὶ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτῆς μέρος, ὃ, κυρίως εἰπεῖν, ψυχὴ ψυχῆς ἐστι, καθάπερ ὀφθαλμὸς ὅ τε κύκλος σύμπας καὶ τὸ κυριώτατον μέρος τὸ ᾧ βλέπομεν· ἔδοξε τῷ νομοθέτῃ διπλῆν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν
481 τῆς ψυχῆς, αἷμα μὲν τὸ τῆς ὅλης, τοῦ δὲ ἡγεμο-
M. νικωτάτου πνεῦμα θεῖον. Φησὶ γοῦν ἄντικρυς, "Ψυχὴ πάσης σαρκὸς, αἷμά ἐστιν." **) Εὖ γε τὸ προσνεῖμαι τῷ σαρκὸς ὄχλῳ τὴν αἵματος ἐπιῤῥοὴν, οἰκεῖον οἰκείῳ· τοῦ δὲ νοῦ τὴν οὐσίαν ἐξ οὐδενὸς ἤρτησε γεννητοῦ, ἀπὸ θεοῦ δ' ἄνωθεν καταπνευσθεῖσαν εἰςήγαγεν. "Ἐνεφύσησε γὰρ," φησὶν, "ὁ ποιητὴς τῶν ὅλων εἰς τὸ πρόςωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν," ***) ἣν καὶ κατὰ τὴν εἰκόνα τοῦ ποιητοῦ λόγος ἔχει τυπωθῆναι.*

§. 12. *Ὥςτε διττὸν εἶναι γένος ἀνθρώπων, τὸ μὲν θείῳ πνεύματι καὶ λογισμῷ βιούντων, τὸ δὲ αἵματι καὶ σαρκὸς ἡδονῇ ζώντων. Τοῦτο τὸ εἶδος*

---

*) Gen. 3, 20. — **) Gen. 9, 4. — ***) Gen. 2, 7.

*πλάσμα ἐστὶ γῆς, ἐκεῖνο δὲ θείας εἰκόνος ἐμφερὲς ἐκμαγεῖον. Χρεῖος δέ ἐστιν οὐ μετρίως ὁ πεπλασμένος ἡμῶν χοῦς καὶ ἀναδεδευμένος αἵματι, βοηθείας τῆς ἐκ θεοῦ· διὸ λέγεται, „Οὗτος Δαμασκὸς Ἐλιέζερ." *) Ἑρμηνευθεὶς δέ ἐστιν Ἐλιέζερ ὁ θεός μου βοηθός· ἐπειδὴ ὁ ἔναιμος ὄγκος ἐξ ἑαυτοῦ εὐδιάλυτος ὢν καὶ νεκρὸς, συνέστηκε καὶ ζωπυρεῖται προνοίᾳ θεοῦ τοῦ τὴν χεῖρα ὑπερέχοντος καὶ ὑπερασπίζοντος, μηδεμίαν ἡμέραν ἱδρυνθῆναι παγίως δυνηθέντος ἐξ ἑαυτοῦ τοῦ γένους ἡμῶν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι καὶ Μωϋσέως ὁ δεύτερος τῶν υἱῶν ὁμωνυμεῖ τούτῳ; „Τὸ γὰρ ὄνομα," φησὶ, „τοῦ δευτέρου, Ἐλιέζερ." **) Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπιφέρει, „Ὁ γὰρ θεός μου βοηθός μου, καὶ ἐξείλετό με ἐκ χειρὸς Φαραώ." Τοῖς δὲ ἔτι τῆς ἐναίμου καὶ αἰσθητῆς ζωῆς ἑταίροις ἐπιτίθεται ὁ τὰς θεοσεβείας σκεδάσαι δεινὸς τρόπος, ὄνομα Φαραὼ, οὗ τὴν παρανομίας καὶ ὠμότητος μεστὴν δυναστείαν ἀμήχανον ἐκφυγεῖν, ἄνευ τοῦ γεννηθῆναι τὸν Ἐλιέζερ ἐν ψυχῇ, καὶ ἐπελπίσαι τὴν παρὰ τοῦ μόνου σωτῆρος βοήθειαν. Παγκάλως δὲ τὸν Δαμασκὸν οὐκ ἀπὸ πατρὸς, ἀλλ' ἀπὸ μητρὸς τῆς Μασὲκ διασυνέστησεν, ἵνα δείξῃ ὅτι ἡ ἔναιμος ψυχὴ, καθ' ἣν ζῇ καὶ τὰ ἄλογα, τοῦ πρὸς γυναικῶν μητρῴου γένους οἰκεῖόν ἐστιν, ἄῤῥενος γενεᾶς ἀμέτοχος. Ἀλλ' οὐχ ἡ ἀρετὴ Σάῤῥα· μόνου γὰρ τοῦ πρὸς ἀνδρῶν μεταπεποίηται, ἐκ πατρὸς τοῦ πάντων θεοῦ μόνου γεννηθεῖσα ἡ ἀμήτωρ ἀρχή. „Ἀληθῶς γὰρ," φησὶν, „ἀδελφή μού ἐστιν ἐκ πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκ μητρός." ***)*

§. 13. Ἃ μὲν οὖν ἦν ἀναγκαῖον προακοῦσαι, διεπτύξαμεν· καὶ γὰρ εἶχεν ἀσάφειαν ἡ πρότασις αἰνιγματώδη. Τί δὲ ὁ φιλομαθὴς ζητεῖ, διερμηνευτέον 490
ἀκριβέστερον. Μήποτ' οὖν ἐστι τοιοῦτον. Εἰ δύ- P.
482 *ναταί τις ἐφιέμενος τῆς ἐναίμου ζωῆς, καὶ μετα-*
M.

*) Gen. 15, 2. — **) Exod. 18, 4. — ***) Gen. 20, 12.

ποιούμενος ἔτι τῶν κατ᾽ αἴσθησιν, γενέσθαι τῶν ἀσωμάτων καὶ θείων πραγμάτων κληρονόμος; Τούτων ἀξιοῦται μόνος ὁ καταπνευσθεὶς ἄνωθεν, οὐρανίου τε καὶ θείας μοίρας ἐπιλαχὼν, ὁ καθαρώτατος νοῦς, ἀλογῶν οὐ μόνον σώματος ἀλλὰ καὶ ἑτέρου ψυχῆς τμήματος, ὅπερ ἄλογον ὑπάρχον αἵματι πεφύραται, θυμοὺς ζέοντας καὶ πεπυρωμένας ἐπιθυμίας ἀναφλέγον. Πυνθάνεται γοῦν τοῦτον τὸν τρόπον· ἐπειδὴ ἐμοὶ οὐκ ἔδωκας σπέρμα τὸ αὐτοδίδακτον, τὸ νοητὸν ἐκεῖνο, ἆρά γε "ὁ οἰκογενής μου κληρονομήσει με," *) ὁ τῆς ἐναίμου ζωῆς ἔγγονος; Τότε καὶ ἐπισπεύσας ὁ θεὸς ἔφθασε τὸν λαλοῦντα, τῆς ῥήσεως προαποστείλας, ὡς ἔπος εἰπεῖν, διδασκαλίαν. "Εὐθὺς γὰρ," φησὶ, "φωνὴ θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν, τῷ λέγειν οὐ κληρονομήσει σε οὗτος," **) τῶν εἰς τὴν δι᾽ αἰσθήσεως δεῖξιν ἐρχομένων οὐδὲ εἷς. Ἀσώματοι γὰρ φύσεις, νοητῶν πραγμάτων εἰσὶ πληρονόμοι. Παρατετήρηται δὲ ἄκρως τὸ μὴ εἶπεν ἢ ἐλάλησεν αὐτῷ φάναι, ἀλλὰ τὸ "φωνὴ θεοῦ ἐγένετο πρὸς αὐτὸν," ὥσπερ εὐτόνως καὶ ἀῤῥήκτως ἐνηχήσαντος· ἵν᾽ εἰς πᾶσαν τὴν ψυχὴν διαδοθεῖσα ἡ φωνὴ μηδὲν ἔρημον ἐάσῃ καὶ κενὸν ὑφηγήσεως ὀρθῆς μέρος, ἀλλὰ πάντα διὰ πάντων ὑγιαινούσης μαθήσεως ἀναπλησθῇ.

§. 14. Τίς οὖν γενήσεται κληρονόμος; Οὐχ ὁ μένων ἐν τῇ σώματος εἱρκτῇ λογισμὸς καθ᾽ ἑκούσιον γνώμην, ἀλλ᾽ ὁ λυθεὶς τῶν δεσμῶν καὶ ἐλευθερωθεὶς, καὶ ἔξω τειχῶν προεληλυθὼς, καὶ, εἰ οἷόν τε τοῦτο εἰπεῖν, αὐτὸς ἑαυτὸν καταλελοιπώς. "Ὃς γὰρ," φησὶν, "ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ, οὗτος κληρονομήσει σε." Πόθος οὖν εἴ τις εἰσέρχεταί σε, ψυχὴ, τῶν θείων ἀγαθῶν κληρονομῆσαι, μὴ μόνον

*) Gen. 15, 3. — **) Ibid. 4.

"γῆν,"*) τὸ σῶμα, καὶ "συγγένειαν," αἴσθησιν, καὶ "οἶκον πατρὸς," τὸν λόγον, καταλίπῃς, ἀλλὰ καὶ σαυτὴν ἀπόδραθι, καὶ ἔκστηθι σεαυτῆς, καθάπερ οἱ κορυβαντιῶντες καὶ κατεχόμενοι, βακχευθεῖσα καὶ θεοφορηθεῖσα κατά τινα προφητικὸν ἐπιθειασμόν. Ἐνθουσιώσης γὰρ καὶ οὐκ ἔτι οὔσης ἐν ἑαυτῇ διανοίας, ἀλλ᾽ ἔρωτι οὐρανίῳ σεσοβημένης καὶ ἐκμεμηνυίας, καὶ ἄνω πρὸς αὐτὸν εἱλκυσμένης, προϊούσης ἀληθείας καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀναστελλούσης, ἵνα κατὰ λεωφόρου βαίνοι τῆς ὁδοῦ, τὸ γενέσθαι τῶν θείων κληρονόμον. Πῶς οὖν μετανίστασο τῶν προτέρων ἐκείνων, λέγε θαῤῥοῦσα ἡμῖν, ὦ διάνοια, ἢ τοῖς ἀκούειν δεδιδαγμένοις τὰ νοητὰ ἐνηχεῖς, ἀεὶ φάσκουσα ὅτι μετῳκησάμην τοῦ σώματος, ἡνίκα τῆς σαρκὸς ἠλόγουν δή· καὶ τῆς αἰσθήσεως, ὁπότε τὰ αἰσθητὰ πάντα ὡς τὰ πρὸς ἀλήθειαν ὄντα ἐφαν-
483 τασιώθην· καταγνοῦσα μὲν αὐτῆς τῶν κριτηρίων
M. ὡς νενοθευμένων, καὶ δεδεκασμένων, καὶ ψευδοῦς ὑποπεπληρωμένων δόξης, καταγνοῦσα δὲ καὶ τῶν 49
κρινομένων, ὡς δελεάσαι καὶ ἀπατῆσαι, καὶ ἐκ μέσης τῆς φύσεως ἁρπάσαι τὴν ἀλήθειαν εὐτρεπισμένων. Μετανέστην καὶ τοῦ λόγου, ἡνίκα πολλὴν ἀλογίαν αὐτοῦ κατέγνων, καίτοι μετεωρίζοντος καὶ φυσῶντος ἑαυτόν. Ἐτόλμα γὰρ τόλμημα οὐ μικρὸν, διὰ σκιῶν μοι σώματα, διὰ ῥημάτων πράγματα, ἅπερ ἀμήχανον ἦν, δεικνύναι. Τοιγαροῦν περιέῤῥει τοῖς σφαλλομένοις καὶ περιελάλει, κοινότητι τῶν ὀνομάτων τὰς ἰδιότητας τῶν ὑποκειμένων ἀδυνατῶν ἐμφάσει τρανῇ παραστῆσαι. Παθοῦσα δὲ ὡς ἄφρων καὶ νήπιος παῖς, ἔγνων, ὡς ἄμεινον ἦν ἄρα πάντων μὲν τούτων ὑπεξελθεῖν, ἑκάστου δὲ τὰς δυνάμεις ἀναθεῖναι θεῷ, τῷ καὶ σῶμα σωματοῦντι καὶ πηγνύντι, καὶ τὴν αἴσθησιν αἰσθάνεσθαι παρασκευάζοντι, καὶ τῷ λόγῳ τὸ λέγειν ὀρέγοντι. Τὸν αὐτὸν

*) Gen. 12, 1.

δὴ τρόπον ὅνπερ τῶν ἄλλων ὑπεξελήλυθας, ὑπέκστηθι καὶ μετανάστηθι καὶ σεαυτῆς. Τί δέ ἐστι τοῦτο; Μὴ ταμιεύσῃ τὸ νοεῖν καὶ διανοεῖσθαι καὶ καταλαμβάνειν σεαυτῇ· φέρουσα δὲ καὶ ταῦτα ἀνάθου τῷ νοεῖν ἀκριβῶς καὶ καταλαμβάνειν ἀνεξαπατήτως αἰτίῳ.

§. 15. Τὴν δὲ ἀνάθεσιν δέχεται τῶν πανιέρων τεμενῶν τὸ ἁγνότερον. Δύο γὰρ ἔοικε συστῆναι, τὸ μὲν νοητὸν, τὸ δὲ αἰσθητόν. Αἰσθητῶν μὲν οὖν φύσεων ὁ κόσμος οὗτος, ἀοράτων δὲ ὡς ἀληθῶς ὁ κόσμος οὗτος, ἀοράτων δὲ ὡς ἀληθῶς ὁ νοητὸς τὸ πανδοχεῖόν ἐστιν. Ὅτι δὲ ὁ ὑπεξελθὼν ἐξ ἡμῶν καὶ γλιχόμενος ὀπαδὸς εἶναι θεοῦ, τοῦ φύσεως ἀοιδίμου πλούτου κληρονόμος ἐστὶ, μαρτυρεῖ ὁ λέγων, "Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω, καὶ εἶπεν, ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν," *) ἐπειδήπερ οὗτος ὁ τῶν θείων θησαυρὸς ἀγαθῶν. "Ἀνοῖξαί σοι," φησὶ, "κύριος τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ τῶν ἀγαθῶν," **) τὸν οὐρανόν· ἐξ οὗ δὴ τὰς τελεωτάτας εὐφροσύνας ὁ χορηγὸς ἀδιαστάτως ὕει. Ἀνάβλεψον, εἰς ἔλεγχον τοῦ τυφλοῦ τῶν ἀγελαίων ἀνθρώπων γένους, ὃ βλέπειν δοκοῦν, πεπήρωται. Πῶς γὰρ οὐ πεπήρωται, ὅταν κακὰ μὲν ἀντὶ ἀγαθῶν ὁρᾷ, ἀντὶ δὲ δικαίων ἄδικα, καὶ πάθη μὲν ἀντ' εὐπαθειῶν, θνητὰ δὲ ἀντὶ ἀθανάτων· καὶ νουθετητὰς μὲν καὶ σωφρονιστὰς ἔτι δὲ ἔλεγχον καὶ παιδείαν ἀποδιδράσκῃ, κόλακας δὲ καὶ τοὺς πρὸς ἡδονὴν ἀργίας καὶ ἀμαθίας καὶ θρύψεως λόγους ἀποδέχηται; Μόνον οὖν βλέπει ὁ ἀστεῖος, οὗ χάριν καὶ τοὺς προφήτας ὠνόμασαν οἱ παλαιοὶ "ὁρῶντας." ***) Ὁ δὲ ἔξω προεληλυθὼς οὐ μόνον ὁρῶν, ἀλλὰ καὶ θεὸν ὁρῶν προσεῤῥήθη Ἰσραὴλ, ὅς
484 ἐστιν ὁρῶν θεόν. Οἱ δὲ, καὶ ἄν ποτε τοὺς ὀφθαλ-
M. μοὺς διοίξειαν, πρὸς γῆν ἀπονενεύκασι, τὰ γήϊνα με-

---

*) Gen. 15, 5. — **) Deut. 28, 12. — ***) 1 Sam. (1 Reg.) 9, 9.

τιόντες, καὶ τοῖς ἐν ὕλῃ συντρεφόμενοι. Ὁ μὲν γὰρ τὰς ὄψεις ἀνατείνει πρὸς αἰθέρα, ἀφορῶν τὸ μάννα, τὸν θεῖον λόγον, τὴν οὐράνιον φιλοθεάμονος ψυχῆς 49
ἄφθαρτον τροφήν· οἱ δὲ πρὸς τὰ κρόμμυα καὶ τὰ σκόροδα, τὰ περιοδυνοῦντα τὰς κόρας καὶ κυκῶντα καὶ καταμύειν ποιοῦντα, καὶ τὰς ἄλλας πράσων καὶ νεκρῶν ἰχθύων δυσοδμίας, οἰκείας Αἰγύπτου τροφάς. „Ἐμνήσθημεν γὰρ," φησὶ, „τοὺς ἰχθύας οὓς ἠσθίομεν ἐν Αἰγύπτῳ δωρεὰν, τοὺς σικύους, πέπονας, πράσα, κρόμμυα, σκόροδα· νυνὶ δὲ ἡ ψυχὴ ἡμῶν κατάξηρος, οὐδὲν πλὴν πρὸς τὸ μάννα ὀφθαλμοὶ ἡμῶν." *)

§. 16. Συντείνει δὲ πρὸς ἠθοποιΐαν καὶ τὸ, „Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω," ὅ τινες ὑπὸ ἀμουσίας ἤθους εἰώθασι γελᾶν, φάσκοντες, εἴσω γάρ τις ἐξάγεται, ἢ ἔμπαλιν εἰσέρχεται ἔξω; Ναὶ, ἔφην ἂν, ὦ καταγέλαστοι καὶ λίαν εὐχερεῖς· ψυχῆς γὰρ τρόπους ἰχνηλατεῖν οὐκ ἐμάθετε, ἀλλὰ σωμάτων τὰς ἐν τούτοις μεταβατικὰς κινήσεις μόνας ἐρευνᾶτε. Διὸ παράδοξον ὑμῖν φαίνεται εἴ τις ἐξέρχεται εἴσω, ἢ εἰσέρχεται ἔξω· τοῖς δὲ Μωϋσέως γνωρίμοις ἡμῖν οὐδὲν τούτων ἀπῳδόν ἐστιν. Ἢ οὐκ ἂν εἴποιτε, τὸν μὲν τέλειον ἀρχιερέα, ὁπότε ἐν τοῖς ἀδύτοις τὰς πατρῴους ἁγιστείας ἐπιτελεῖ, ἔνδον εἶναί τε καὶ ἔξω· ἔνδον μὲν τῷ φανερῷ σώματι, ἔξω δὲ ψυχῇ τῇ περιφοίτῳ καὶ πεπλανημένῃ; Καὶ ἔμπαλιν, τινὰ μηδὲ γένους ὄντα τοῦ ἱερωμένου θεοφιλῆ καὶ φιλόθεον, ἔξω τῶν περιῤῥαντηρίων ἑστῶτα, ἐσωτάτω διατρίβειν, ἀποδημίαν ἡγούμενον ὅλον τὸν μετὰ σώματος βίον; Ὁπότε δὲ δύναιτο ψυχῇ μόνῃ ζῆν, ὡς ἐν πατρίδι καταμένειν ὑπολαμβάνειν; Καὶ γὰρ φιλίας μέν ἐστιν ἔξω πᾶς ἄφρων, καὶ ἂν συνημερεύων μηδ' ἀκαρὲς ἀπολείπηται· εἴσω δὲ πᾶς σοφὸς, καὶ ἂν μὴ μόνον χώραις, ἀλλὰ καὶ μεγάλοις κλίμασι γῆς διῳκισμένος τυγχάνῃ.

---

*) Num. 11, 5. — Gen. 15, 5.

*Κατὰ δὲ Μωϋσῆν ὁ φίλος οὕτως ἐγγύς ἐστιν, ὥςτε ἀδιαφορεῖν ψυχῆς· λέγει γὰρ, „Ὁ φίλος, ὁ ἴσος τῇ ψυχῇ σου.” *) Καὶ „ὁ ἱερεὺς” μέντοι „ἄνθρωπος οὐκ ἔσται κατ᾽ αὐτὸν, ὅταν εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἕως ἂν ἐξέλθῃ,” **) οὐ σωματικαῖς ἀλλὰ ταῖς κατὰ ψυχὴν κινήσεσιν. Ὁ γὰρ νοῦς, ὅτε μὲν καθαρῶς λειτουργεῖ θεῷ, οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινος, ἀλλὰ θεῖος· ὅτε δὲ ἀνθρωπίνῳ τινὶ, τέτραπται καταβὰς ἀπ᾽ οὐρανοῦ, μᾶλλον δὲ πεσὼν ἐπὶ γῆν, ἐξέρ-*
85 *χεται, καὶ ἂν ἔτι μένῃ τὸ σῶμα ἔνδον αὐτῷ. Ὀρ-*
I. *θότατα οὖν εἴρηται, „Ἐξήγαγεν αὐτὸν ἔξω,” ***) τῶν κατὰ τὸ σῶμα δεσμωτηρίων, τῶν κατὰ τὰς αἰσθήσεις φωλεῶν, τῶν κατὰ ἀπατεῶνα λόγον σοφιστειῶν· ἐπὶ πᾶσιν, αὐτὸν ἐξ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ δοκεῖν αὐτεξουσίῳ γνώμῃ καὶ αὐτοκράτορι νοεῖν τε καὶ καταλαμβάνειν.*

§. 17. *Προαγαγὼν δὲ αὐτὸν ἔξω φησὶν, „Ἀνάβλεψον εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ ἀρίθμησον τοὺς ἀστέρας, ἐὰν δυνηθῇς ἐξαριθμῆσαι αὐτούς. Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σοῦ.” †) Παγκάλως εἶπεν, „οὕτως ἔσται* 493
τὸ σπέρμα σοῦ,” ἀλλ᾽ οὐ τοσοῦτον, τοῖς ἄστροις ἰσά- P.
ριθμον. Οὐ γὰρ αὐτὸ τὸ πλῆθος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα μυρία τῶν εἰς εὐδαιμονίαν ὁλόκληρον καὶ παντελῆ βούλεται παρεμφαίνειν. „Οὕτως οὖν ἔσται, φησὶν, ὡς ἔχει τὸ ὁρώμενον αἰθέριον, οὕτως οὐράνιον, οὕτως αὐγῆς γέμον ἀσκίου καὶ καθαρᾶς, — οὐρανοῦ γὰρ ἀπελήλαται νὺξ, καὶ ἀρετῆς τὸ σκότος, — ἀστροειδέστατον, εὖ διακεκοσμημένον, τάξει χρώμενον ἀκλινεῖ, τῇ κατὰ ταῦτα καὶ ὡςαύτως ἐχούσῃ. Βούλεται γὰρ ἀντίμιμον οὐρανοῦ, εἰ δὲ χρὴ καὶ προςυπερβάλλοντα εἰπεῖν, οὐρανὸν ἐπίγειον ἀποφῆναι τὴν τοῦ σοφοῦ ψυχὴν, ἔχουσαν ἐν αἰθέρι καθαρὰς φάσεις, τεταγμένας κινήσεις, χορείας ἐμμελεῖς, θείας περιόδους,

---

*) Deut. 13, 6. — **) Lev. 16, 17. — ***) Gen. 15, 5.
†) Ibid.

ἀρετῶν ἀστροειδεστάτας καὶ περιλαμπεστάτας αὐγάς. Εἰ δ᾽ ἀμήχανον αἰσθητῶν ἀστέρων ἀριθμὸν εὑρεῖν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον νοητῶν; Ἐφ᾽ ὅσον γὰρ οἶμαι τὸ κρῖνον τοῦ κρινομένου ἄμεινον ἢ χεῖρον, — νοῦς μὲν γὰρ ἄμεινον αἰσθήσεως, διανοίας δὲ ἀμβλύτερον αἴσθησις, — ἐπὶ τοσοῦτον καὶ τὰ κρινόμενα διενήνοχεν· ὥστε μυρίῳ πλήθει τὰ νοητὰ τῶν αἰσθητῶν ὑπερβάλλειν. Τοῦ γὰρ ψυχῆς ὄμματος βραχυτάτη μοῖρα οἱ κατὰ σῶμα ὀφθαλμοί· τὸ μὲν γὰρ ἔοικεν ἡλίῳ, λυχνούχοις δὲ οὗτοι, μελετῶσιν ἐξάπτεσθαί τε καὶ σβέννυσθαι.

§. 18. Ἀναγκαίως οὖν ἐπιλέγεται, "Ἐπίστευσεν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ," *) πρὸς ἔπαινον τοῦ πεπιστευκότος. Καίτοι τάχα ἄν τις εἴποι, τοῦτ᾽ ἄξιον ἐπαίνου κρίνετε; Τίς δὲ οὐκ ἄν τι λέγοντι καὶ ὑπισχνουμένῳ θεῷ προσέχοι τὸν νοῦν, καὶ ἂν εἰ πάντων ἀδικώτατος καὶ ἀσεβέστατος ὢν τυγχάνοι; Πρὸς ὃν ἐροῦμεν, μὴ, μὴ, ὦ γενναῖε, ἀνεξετάστως, ἢ τὸν σοφὸν ἀφέλῃ τὰ πρέποντα ἐγκώμια, ἢ τοῖς ἀναξίοις τὴν τελειοτάτην ἀρετῶν πίστιν μαρτυρήσῃς, ἢ τὴν ἡμετέραν περὶ τούτων γνῶσιν αἰτιάσῃ. Βαθυτέραν γὰρ εἰ βουληθείης ἔρευναν καὶ μὴ σφόδρα ἐπιπόλαιον ποιήσασθαι, σαφῶς γνώσῃ, ὅτι μόνῳ θεῷ χωρὶς ἑτέρου προς παραλήψεως οὐ ῥᾴδιον πιστεῦσαι, διὰ τὴν πρὸς τὸ θνητὸν ᾧ συνεζεύγμεθα συγγένειαν· ὅπερ ἡμᾶς καὶ χρήμασι, καὶ δόξῃ, καὶ ἀρχῇ, καὶ φίλοις, ὑγείᾳ τε καὶ ῥώμῃ σώματος, καὶ ἄλλοις
486 πολλοῖς ἀναπείθει πεπιστευκέναι. Τὸ δὲ ἐκνίψα-
M σθαι τούτων ἕκαστον, καὶ ἀπιστῆσαι γενέσει τῇ πάντα ἐξ ἑαυτῆς ἀπίστῳ, μόνῳ δὲ πιστεῦσαι θεῷ τῷ καὶ πρὸς ἀλήθειαν μόνῳ πιστῷ, μεγάλης καὶ ὀλυμπίου διανοίας ἔργον ἐστὶ, πρὸς οὐδενὸς οὐκέτι δελεαζομένης τῶν παρ᾽ ἡμῖν.

*) Gen. 15, 6.

§. 19. Εὖ δὲ τὸ φάναι, "λογισθῆναι τὴν πί-
στιν εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ." *) Δίκαιον γὰρ οὕτως
οὐδὲν, ὡς ἀκράτῳ καὶ ἀμιγεῖ τῇ πρὸς θεὸν μόνον
πίστει κεχρῆσθαι. Τὸ δὲ δίκαιον καὶ ἀκόλουθον
τοῦτο τῇ φύσει παράδοξον ἐνομίσθη, διὰ τὴν τῶν 494
πολλῶν ἀπιστίαν ἡμῶν, οὓς ἐλέγχων ὁ ἱερὸς λόγος P.
φησὶν, ὅτι τὸ ἐπὶ μόνῳ τῷ ὄντι βεβαίως καὶ ἀκλι-
νῶς ὁρμεῖν, θαυμαστὸν μὲν παρ' ἀνθρώποις, οἷς
ἀγαθῶν ἀδόλων κτῆσις οὐκ ἔστιν, οὐ θαυμαστὸν
δὲ παρ' ἀληθείᾳ βραβευούσῃ, δικαιοσύνης δὲ αὐτὸ
μόνον ἔργον.

§. 20. "Εἶπε δὲ," φησὶ, "πρὸς αὐτὸν, ἐγὼ ὁ θεὸς, ὁ ἐξαγαγών σε ἐκ γῆς Χαλδαίων, ὥστε δοῦναί σοι τὴν γῆν ταύτην κληρονομῆσαι." **) Τοῦτ' οὐχ ὑπόσχεσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ παλαιᾶς ὑποσχέσεως βεβαίωσιν ἐμφαίνει. Τὸ μὲν οὖν πάλαι δωρηθὲν ἀγαθὸν ἔξοδος ἦν ἀπὸ τῆς Χαλδαϊκῆς μετεωρολογίας, ἥτις ἀνεδίδασκεν οὐ θεοῦ ἔργον, ἀλλὰ θεὸν τὸν κόσμον εἶναι ὑπολαμβάνειν, καὶ τό τε εὖ καὶ τὸ χεῖρον ἅπασι τοῖς οὖσιν, φοραῖς καὶ τεταγμέναις ἀστέρων περιόδοις ἀριθμεῖσθαι, καὶ ἐνθένδε τὴν ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ γένεσιν ἠρτῆσθαι. Ταῦτα δὲ τῶν κατ' οὐρανὸν ἡ ὁμαλὴ καὶ τεταγμένη κίνησις, τοὺς εὐχερεστέρους ἔπεισε τερατεύεσθαι· καὶ γὰρ τὸ Χαλδαίων ὄνομα μεταληφθὲν "ὁμαλότητι" παρωνυμεῖ. Τὸ δὲ νέον ἀγαθὸν, κτήσασθαι σοφίαν τὴν ἀδίδακτον μὲν αἰσθήσει, νῷ δὲ εἰλικρινεστάτῳ καταλαμβανομένην, δι' ἧς ἀποικιῶν ἡ ἀρίστη βεβαιοῦται· μετανισταμένης τῆς ψυχῆς ἀπὸ ἀστρονομίας ἐπὶ φυσιολογίαν, καὶ ἀπὸ ἀβεβαίου εἰκασίας ἐπὶ πάγιον κατάληψιν, καὶ κυρίως εἰπεῖν, ἀπὸ τοῦ γεγονότος πρὸς τὸ ἀγέννητον, ἀπὸ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν πατέρα καὶ ποιητὴν αὐτοῦ. Τοὺς μὲν γὰρ τὰς γνώ-

---

*) Gen. 15, 6. — **) Ibid. 7.

μας Χαλδαΐζοντας οὐρανῷ πεπιστευκέναι, τὸν δὲ ἐνθένδε μεταναστάντα τῷ ἐπόχῳ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡνιόχῳ τοῦ παντὸς κόσμου, θεῷ, φασὶν οἱ χρησμοί. Καλός γε ὁ κλῆρος, μείζων ἴσως τῆς δυνάμεως τοῦ λαμβάνοντος, ἐπάξιος δὲ τοῦ μεγέθους τοῦ διδόντος.

§. 21. Ἀλλ᾽ οὐκ ἐξαρκεῖ χρηστὰ ἐλπίσαι καὶ θαυμάσια ἡλίκα προσδοκῆσαι τῷ σοφίας ἐραστῇ διὰ τῶν θεσπισθέντων, ἀλλ᾽ εἰ μὴ καὶ τρόπον γνώσεται καθ᾽ ὃν ἐφίξεται τῆς τοῦ κλήρου διαδοχῆς, παγχά-
487 λεπον ἡγεῖται, ἅτε διψῶν ἐπιστήμης καὶ ἀπλήστως
M ἔχων αὐτῆς. Διὸ πυνθάνεται φάσκων, "Κύριε θεὲ, κατὰ τί γνώσομαι, ὅτι κληρονομήσω αὐτήν;*) Ἴσως ἄν τις εἴποι, μάχεσθαι τοῦτο τῷ πεπιστευκέναι· τὸ μὲν γὰρ ἀπορεῖν ἐνδοιάζοντος, τὸ δὲ μηκέτι ζητεῖν πεπιστευκότος ἔργον εἶναι. Λεκτέον οὖν, ὅτι ἀπορεῖ καὶ πεπίστευκεν, οὐ μὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ· καὶ πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Πεπίστευκε γὰρ ὅτι κληρονόμος ἔσται σοφίας, τὸν δὲ τρόπον αὐτὸ μόνον ζητεῖ καθ᾽
ὃν ἂν γένοιτο· τὸ δὲ ὅτι γενήσεται, πάντως κατὰ 4
τὰς θείας ὑποσχέσεις βεβαίως κατείληφε. Τὸν πόθον οὖν ᾧ κέχρηται πρὸς τὸ μαθεῖν ἐπαινέσας ὁ διδάσκαλος, ἄρχεται τῆς ὑφηγήσεως ἀπὸ στοιχειώδους εἰςαγωγῆς, ἐν ᾗ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον γέγραπται, "Λάβε μοι."**) Βραχεῖα μὲν ἡ λέξις, πολλὴ δὲ ἡ δύναμις, ἐμφαίνει γὰρ οὐκ ὀλίγα. Πρῶτον μὲν, ἴδιον, φησὶν, οὐδὲν ἔχεις ἀγαθὸν, ἀλλ᾽ ὅ τι ἂν νομίσῃς ἔχειν, ἕτερος παρέσχηκεν. Ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι θεοῦ τοῦ διδόντος κτήματα πάντα, ἀλλ᾽ οὐ τῆς μετ᾽ αὐτὸν καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸ λαβεῖν προτεινούσης γενέσεως. Δεύτερον δὲ, καὶ ἂν λάβῃς, λάβε, μὴ σεαυτῷ, δάνειον δὲ ἢ παρακαταθήκην νομίσας τὸ δοθὲν, τῷ παρακαταθεμένῳ καὶ συμβαλόντι ἀπόδος, πρεσβυτέραν χάριν χάριτι νεωτέρᾳ,

*) Gen. 15, 8. — **) Ibid. v. 9.

προκατάρχουσαν ἀντεκτινούσῃ δικαίως καὶ προσηκόντως ἀμειψάμενος.

§. 22. Πολλοὶ γὰρ ἐκ παρακαταθηκῶν ἱερῶν πονηροὶ ἐγένοντο, τοῖς ἀλλοτρίοις ὡς ἰδίοις ὑπ᾽ ἀμέτρου τῆς πλεονεξίας καταχρησάμενοι. Σὺ δὲ, ὦ γενναῖε, πειρῶ παντὶ σθένει, μὴ μόνον ἀσινῆ καὶ ἀκιβδήλευτα φυλάττειν ἃ ἔλαβες, ἀλλὰ καὶ πλείονος ἐπιμελείας ἀξιοῦν, ἵν᾽ ὁ παρακαταθέμενος μηδὲν ἔχῃ τῆς παρὰ σοῦ φυλακῆς αἰτιᾶσθαι. Παρακατέθετο δὲ σοὶ αὐτῷ ψυχὴν, λόγον, αἴσθησιν ὁ ζωοπλάστης, ἃ συμβολικῶς δάμαλις, κριὸς, αἲξ ἐν ἱεραῖς γραφαῖς ὠνομάσθησαν. Ταῦτα δὲ οἱ μὲν εὐθὺς ὑπὸ φιλαυτίας ἐνοσφίσαντο, οἱ δὲ πρὸς καιριωτάτην ἀπόδοσιν ἐταμιεύσαντο. Τῶν μὲν οὖν νοσφιζομένων οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εὑρεῖν· τίς γὰρ ἡμῶν ψυχὴν καὶ λόγον καὶ αἴσθησιν, οὐ πάντα ὁμοῦ ταῦτά φησι κτήματα αὐτοῦ εἶναι, τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ λέγειν, τὸ καταλαμβάνειν, οἰόμενος ἐφ᾽ ἑαυτῷ μόνῳ κεῖσθαι; Τῶν δὲ πίστιν ἱερὰν καὶ ἄσυλον ὄντως διαφυλαττόντων, ὀλίγος ἐστὶν ἀριθμός. Οὗτοι ταῦτα τὰ τρία ἀνατεθείκασι θεῷ, ψυχὴν, αἴσθησιν, λόγον· ἔλαβον γὰρ οὐχ ἑαυτοῖς, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ ταῦτα πάντα, ᾧ καὶ εἰκότως ὡμολόγησαν κατ᾽ αὐτὸν εἶναι τὰς ἑκάστων ἐνεργείας, τοῦ νοῦ τὰς διανοήσεις, τοῦ λόγου τὰς ἑρμηνείας, τῆς αἰσθήσεως τὰς φαντασίας. Οἱ μὲν οὖν ἑαυτοῖς ταῦτα ἐπιγράφοντες, ἄξια ταῦ-
488 τα τῆς ἑαυτῶν βαρυδαιμονίας ἐκληρώσαντο. Ψυ-
M. χὴν μὲν ἐπίβουλον, ἀλόγοις πάθεσι πεφυρμένην, καὶ πλήθει κακιῶν κατειλημμένην· τοτὲ μὲν ὑπὸ λαιμαργίας καὶ λαγνείας, ὥςπερ ἐν χαμαιτυπείῳ περιϋβριζομένην, τοτὲ δὲ ὑπὸ πλήθους ἀδικημάτων, ὥςπερ ἐν δεσμωτηρίῳ καθειργνυμένην, μετὰ κακούργων, οὐκ ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ἐπιτηδευμάτων, ἃ πᾶσι τοῖς 496
κριταῖς ἀγώγιμα γίνεται. Λόγον δὲ στόμαργον, ἠκο- P.
νημένον κατὰ τῆς ἀληθείας, βλαβερὸν μὲν τοῖς ἐν-

τυγχάνουσιν, αἰσχύνην δὲ τοῖς κεκτημένοις ἐπιφέροντα. Αἴσθησιν δὲ ἀκόρεστον, ἐμφορουμένην μὲν ἀεὶ τῶν αἰσθητῶν, ὑπὸ δὲ ἀκράτορος ἐπιθυμίας μηδέποτε ἐμπλησθῆναι δυναμένην, ἀλογοῦσαν τῶν σωφρονιστῶν, ὡς παρορᾶν καὶ παρακούειν, καὶ ὅσα ἂν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ διεξέρχωνται, παραπτύειν. Οἱ δὲ λαβόντες μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ θεῷ, τούτων ἕκαστον αὐτῷ ἀνέθεσαν, ἱεροπρεπὲς καὶ ἅγιον ὄντως διαφυλάξαντες τὸ κεκτημένον, τὴν μὲν διάνοιαν, ἵνα μηδὲν ἄλλο, ἢ τὰ περὶ θεοῦ καὶ τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ διανοήσαι· τὸν δὲ λόγον, ἵν᾽ ἀχαλίνῳ στόματι ἐγκωμίοις καὶ ὕμνοις καὶ εὐδαιμονισμοῖς γεραίροι τὸν τῶν ὅλων πατέρα, τὰς πρὸς ἑρμηνείαν ἁπάσας ἀρετὰς, εἰς ἓν τοῦτο μόνον ἔργον συγκροτῶν καὶ ἐπιδεικνύμενος· τὴν δὲ αἴσθησιν, ἵνα φαντασιουμένη πάντα τὸν αἰσθητὸν κόσμον, οὐρανόν τε καὶ γῆν, καὶ τὰς μεταξὺ φύσεις, ζῶά τε καὶ φυτὰ, ἐνεργείας τε καὶ δυνάμεις αὐτῶν, καὶ ὅσαι κινήσεις καὶ σχέσεις, ἀδόλως καὶ καθαρῶς ψυχῇ διαγγέλλοι. Νῷ γὰρ ὁ θεὸς καταλαμβάνειν τὸν μὲν νοητὸν κόσμον δι᾽ ἑαυτοῦ, τὸν δὲ ὁρατὸν δι᾽ αἰσθήσεως ἐφῆκεν. Εἰ δὲ δύναιτό τις πᾶσι τοῖς μέρεσι ζῆσαι θεῷ μᾶλλον ἢ ἑαυτῷ, διὰ μὲν τῶν αἰσθήσεων εἰς τὰ αἰσθητὰ διακύψας, ἕνεκα τοῦ τὸ ἀληθὲς εὑρεῖν, διὰ δὲ τῆς ψυχῆς τὰ νοητὰ καὶ ὄντα ὄντως φιλοσοφήσας, διὰ δὲ τοῦ κατὰ τὴν φωνὴν ὀργάνου καὶ τὸν κόσμον καὶ τὸν δημιουργὸν ὑμνήσας· εὐδαίμονι καὶ μακαρίῳ βίῳ χρήσεται.

§. 23. *Ταῦτα ἐκ τοῦ "λάβε μοι" παρεμφαίνεσθαι νομίζω. Βουληθεὶς μέντοι καὶ τῆς θείας ἀρετῆς ἀπ᾽ οὐρανοῦ τὴν ἀκρότητα ἐπὶ γῆν καταπέμψαι, δι᾽ ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν, ἵνα μὴ ἀτυχήσῃ τῆς ἀμείνονος μοίρας, συμβολικῶς τὴν ἱερὰν σκηνὴν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατασκευάζει, σοφίας ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα. Τῆς γὰρ ἀκαθαρσίας ἡμῶν ἐν μέσῳ φησὶ τὴν σκηνὴν ἱδρύσασθαι τὸ λόγιον, ἵνα ἔχωμεν ᾧ κα-*

θαρθησόμεθα, ἐκνιψάμενοι καὶ ἀπολουσάμενοι τὰ
489 καταῤῥυπαίνοντα ἡμῶν τὸν ἄθλιον καὶ δυςκλείας
M. γέμοντα βίον. Τὰ συντείνοντα οὖν πρὸς τὴν κατα-
σκευὴν ἴδωμεν ὃν τρόπον εἰςφέρειν προςέταξεν. "Ἐ-
λάλησε," φησὶ, "κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, εἶπον
τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ λάβετέ μοι ἀπαρχὰς, οἷς ἂν
δόξῃ τῇ καρδίᾳ λήψεσθαι τὰς ἀπαρχάς μου." *)
Οὐκοῦν καὶ ἐνταῦθα παραίνεσις, μὴ ἑαυτοῖς, ἀλλὰ
θεῷ λαμβάνειν, τίς τέ ἐστιν ὁ διδοὺς ἐξετάζοντας,
καὶ τὰ δοθέντα μὴ σινομένους, ἀλλ' ἀσινῆ τε καὶ
ἄμωμα, τέλειά τε αὖ καὶ ὁλόκληρα διαφυλάττοντας.
Τὰς δὲ ἀρχὰς δογματικώτατα ἀνέθηκεν αὐτῷ. Τῷ
γὰρ ὄντι καὶ σωμάτων καὶ πραγμάτων αἱ ἀρχαὶ 497
κατὰ θεὸν ἐξετάζονται μόνον. Ἐρεύνησον δὲ, εἰ θέ- M.
λεις γνῶναι ἕκαστα, φυτὰ, ζῶα, τέχνας, ἐπιστήμας.
Ἆρά γε οὖν αἱ πρῶται τῶν φυτῶν σπερματικαὶ κα-
ταβολαὶ γεωργίας ἢ τῆς ἀοράτου φύσεώς εἰσιν ἀό-
ρατα ἔργα; Τί δέ; Αἱ ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων
ζώων γενέσεις; Οὐχ ὡςανεὶ μὲν συναιτίους ἔχουσι
τοὺς τοκέας, τὴν δ' ἀνωτάτω καὶ πρεσβυτέραν καὶ
ὡς ἀληθῶς αἰτίαν, τὴν φύσιν; Τέχναις δὲ καὶ ἐπι-
στήμαις οὐ πηγὴ καὶ ῥίζα καὶ θεμέλιος, καὶ εἴ τι
ἄλλο πρεσβυτέρας ὄνομα ἀρχῆς ὑπόκειται ἡ φύσις,
ᾗ πάντ' ἐποικοδομεῖται τὰ θεωρήματα; Φύσεως δὲ
μὴ προϋποκειμένης, ἀτελῆ πάντα. Ἐντεῦθέν μοι δο-
κεῖ τις εὐστόχως εἰπεῖν,

Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός.

§. 24. Εἰκότως οὖν τὸ λόγιον ἀνέθηκεν τὰς ἀπαρ-
χὰς τῷ ἡγεμόνι θεῷ. Καὶ ἐν ἑτέροις, "Εἶπε κύριος
πρὸς Μωϋσῆν λέγων, ἁγίασόν μοι πᾶν πρωτότοκον,
πρωτογενὲς, διανοῖγον μήτραν, ἐν υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἀπὸ

---

*) Exod. 25, 1.

ἀνθρώπου ἕως κτήνους ἐμοί ἐστιν." *) Ὥςτε ἀνωμολογῆσθαι καὶ διὰ τούτων, ὅτι τὰ πρῶτα καὶ χρόνῳ καὶ δυνάμει κτήματα θεοῦ, καὶ διαφερόντως τὰ πρωτογενῆ· ἐπειδὴ γὰρ πᾶν γένος ἄφθαρτον, δικαίως τῷ ἀφθάρτῳ προςνεμηθήσεται, καὶ εἴ τι συνόλως μήτραν διοιγνύει, ἀπὸ ἀνθρώπου, τοῦ λογισμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ἕως κτήνους, τῆς αἰσθήσεώς τε καὶ σώματος. Ὁ γὰρ διοιγνὺς μήτραν ἑκάστων, τοῦ μὲν νοῦ πρὸς τὰς νοητὰς καταλήψεις, τοῦ δὲ λόγου πρὸς τὰς διὰ φωνῆς ἐνεργείας, τῶν δὲ αἰσθήσεων πρὸς τὰς ἀπὸ τῶν ὑποκειμένων ἐγγινομένας φαντασίας, τοῦ δὲ σώματος πρὸς τὰς οἰκείους αὐτῷ σχέσεις τε καὶ κινήσεις, ἀόρατος καὶ σπερματικὸς καὶ τεχνικὸς καὶ θεῖός ἐστι λόγος, ὃς προςηκόντως ἀνακείσεται τῷ πατρί. Καὶ μὴν ὥςπερ αἱ ἀρχαὶ θεοῦ, οὕτω καὶ τὰ τέλη θεοῦ. Μάρτυς δὲ ὁ Μωϋσεῖ προςτάττων "ἀφαιρεῖν καὶ ὁμολογεῖν τὸ τέλος κυρίου." **) Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ ἐν κόσμῳ. Πῶς; Φυτοῦ μὲν ἀρχὴ σπέρμα, τέλος δὲ καρπὸς, ἑκάτερον οὐ γεωργίας, ἀλλὰ φύσεως ἔργον. Πάλιν ἐπιστήμης
490 ἀρχὴ μὲν ἡ φύσις, ὡς ἐδείχθη, πέρας δ' οὐδ' ἂν
M. ἔλθοι εἰς ἀνθρώπους. Τέλειος γὰρ οὐδεὶς ἐν οὐδενὶ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀλλ' ἀψευδῶς αἱ τελειότητες καὶ ἀκρότητες ἑνός εἰσι μόνου. Φορούμεθα οὖν ἡμεῖς ἐν τῷ τέλους καὶ ἀρχῆς λοιπὸν μεθορίῳ, μανθάνοντες, διδάσκοντες, γεωπονοῦντες, ἐργαζόμενοι τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὡςανεὶ δρῶντες, ἵνα τι καὶ γένεσις πράττειν δοκῇ. Γνωριμώτερον μέντοι τὰς ἀπαρχὰς καὶ τὰ τέλη κατὰ θεὸν ὡμολόγησεν ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, εἰπὼν, "Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε." ***) Καὶ πάλιν, "Συνετέλεσεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν. Νυνὶ μὲν οὖν, "Λάβετέ μοι," †) φησί, 498
P.

---

*) Exod. 13, 2. — **) Num. 21, 41 (?). — ***) Gen. 1, 1.
†) Exod. 25, 1.

διδοὺς τὰ πρέπονθ᾽ αὐτῷ, καὶ προτρέπων τὰ δοθέντα μὴ κιβδηλεύειν, ἀλλ᾽ ἀξίως τοῦ δέοντος φυλάττειν. Αὖθις δὲ ἐν ἑτέροις, ὁ μηδενὸς χρεῖος ὢν, καὶ διὰ τοῦτο λαμβάνων μηδὲν, ὁμολογήσει λαμβάνειν, ἕνεκα τοῦ πρὸς εὐσέβειαν ἀλεῖψαι, καὶ προθυμίαν ὁσιότητος ἐμποιῆσαι, καὶ πρὸς θεραπείαν ἀκονῆσαι τὴν ἑαυτοῦ, ὡς ἀποδεχομένου τὰς ψυχῆς ἑκουσίου ἀρεσκείας καὶ γνησίους θεραπείας. "Ἰδοὺ γὰρ," φησὶν, "εἴληφα τοὺς Λευΐτας ἀντὶ παντὸς πρωτοτόκου διανοίγοντος μήτραν παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· λύτρα αὐτῶν ἔσονται." *) Οὐκοῦν λαμβάνομεν καὶ δίδομεν, ἀλλὰ κυρίως μὲν λαμβάνομεν, καταχρηστικῶς δὲ διδόναι λεγόμεθα, δι᾽ ἃς εἶπον αἰτίας. Εὐθυβόλως δὲ "λύτρα" ὠνόμασε τοὺς Λευΐτας· εἰς ἐλευθερίαν γὰρ οὐδὲν οὕτως ἐξαιρεῖται τὴν διάνοιαν, ὡς τὸ πρόσφυγα καὶ ἱκέτην γενέσθαι θεοῦ. Τοῦτο ἡ ἱερωμένη φυλὴ Λευϊτῶν ἐπαγγέλλεται.

§. 25. Λελαληκότες οὖν τὰ πρέποντα περὶ τούτων ἐπὶ τὰ ἑξῆς ἀναδράμωμεν. Ὑπερεθέμεθα γὰρ πολλὰ τῶν ὀφειλόντων ἀκριβωσθῆναι. "Λάβε μοι," φησὶ, "δάμαλιν ἄζυγον καὶ ἀκάκωτον, ἁπαλὴν ἔτι καὶ νέαν," **) καὶ σφριγῶσαν, ἡνιόχησιν καὶ παιδείαν καὶ ἐπίστασιν εὐμαρῶς δέξασθαι δυναμένην ψυχήν. "Λάβε μοι καὶ κριὸν," λόγον ἀγωνιστὴν καὶ τέλειον, ἱκανὸν μὲν τὰ σοφίσματα τῶν ἀντιδοξούντων ἀνατεμεῖν τε καὶ λῦσαι, ἱκανὸν δὲ καὶ ἀσφάλειαν ὁμοῦ καὶ εὐκοσμίαν τῷ χρωμένῳ περιποιῆσαι. "Λάβε μοι" καὶ τὴν διάγουσαν αἴσθησιν ἐπὶ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, "αἶγα," πάντα τριετίζοντα, κατ᾽ ἀριθμὸν τέλειον παγέντα, ἀρχὴν, μεσότητα, τελευτὴν ἔχοντα. Πρὸς δὲ τούτοις "τρυγόνα τε καὶ περιστερὰν," τήν τε θείαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σοφίαν, πτηνὰς μὲν ἀμ-

---

*) Num. 3, 12. — **) Gen. 15, 9. — ***) Exod. 1, 15.

φοτέρας καὶ ἀναπηδᾶν μεμελετηκυίας, διαφερούσας
δὲ ἀλλήλων, ᾗ διαφέρει γένους εἶδος, ἢ μίμημα ἀρ-
χετύπου. Φιλέρημος μὲν γὰρ ἡ θεία σοφία, διὰ τὸν
491 μόνον θεὸν, οὗ κτῆμά ἐστι, τὴν μόνωσιν ἀγαπῶσα.
P. Συμβολικῶς αὕτη τρυγὼν καλεῖται, ἥμερος δὲ καὶ
τιθασσὸς καὶ ἀγελαῖος ἡ ἑτέρα, τὰ ἀνθρώπων ἄστη
περιπολοῦσα, καὶ διαίτῃ τῇ μετὰ θνητῶν ἀσμενί-
ζουσα. Περιστερᾷ ταύτην ἀπεικάζουσι.

§. 26. Ταύτας μοι δοκεῖ τὰς ἀρετὰς Μωϋσῆς
αἰνιξάμενος μαίας Ἑβραίων ὀνομάσαι Σεπφώραν τε
καὶ Φουάν· *) ἡ μὲν γὰρ ὀρνίθιον, Φουὰ δὲ ἐρυθρὸν
ἑρμηνεύεται. Τῆς μὲν οὖν θείας ἐπιστήμης, ὄρνιθος
τρόπον, τὸ ἀεὶ μετεωροπολεῖν ἴδιον, τῆς δὲ ἀνθρω-
πίνης, αἰδῶ καὶ σωφροσύνην ἐμποιεῖν, ὥστε ἐρυθριᾶν,
ἐφ' οἷς ἄξιον. Δεῖγμα δὲ ἐναργέστατον "Ἔλαβε,"
φησὶν, "αὐτῷ ταῦτα πάντα." **) Τοῦτ' ἔπαινός 499
ἐστι τοῦ σπουδαίου, τὴν ἱερὰν ὧν ἔλαβε παρακατα- P.
θήκην, ψυχῆς, αἰσθήσεως, λόγου, θείας σοφίας,
ἀνθρωπίνης ἐπιστήμης, καθαρῶς καὶ ἀδόλως, μὴ
ἑαυτῷ, μόνῳ δὲ τῷ πεπιστευκότι φυλάξαντος. Εἶτ'
ἐπιλέγει, "Διεῖλεν αὐτὰ μέσα," τὸ τίς οὐ προσθεὶς,
ἵνα τὸν ἀδίδακτον ἐννοῇς θεὸν τέμνοντα, τάς τε τῶν
σωμάτων καὶ πραγμάτων ἑξῆς ἁπάσας ἡρμόσθαι καὶ
ἡνῶσθαι δοκούσας φύσεις, τῷ τομεῖ τῶν συμπάντων
αὐτοῦ λόγῳ· ὃς, εἰς τὴν ὀξυτάτην ἀκονηθεὶς ἀκμὴν,
διαιρῶν οὐδέποτε λήγει τὰ αἰσθητὰ πάντα, ἐπειδὰν
δὲ μέχρι τῶν ἀτόμων καὶ λεγομένων ἀμερῶν διεξέλ-
θῃ, πάλιν ἀπὸ τούτων, τὰ λόγῳ θεωρητὰ εἰς ἀμυ-
θήτους καὶ ἀπεριγράφους μοίρας ἄρχεται διαιρεῖν
οὗτος ὁ τομεὺς, καὶ "τὰ πέταλα τοῦ χρυσίου τέμνει
τρίχας," ***) ὥς φησι Μωϋσῆς, ἓν μῆκος ἀπλατὲς,
ἀσωματοις γράμμασιν ἐμφερές. Ἕκαστον οὖν τῶν

---

*) Exod. 1, 15. — **) Gen 15, 10. — ***) Exod. 39, 3.

τριῶν διεῖλε μέσον, τὴν μὲν ψυχὴν εἰς λογικὸν καὶ
ἄλογον, τὸν δὲ λόγον εἰς ἀληθές τε καὶ ψεῦδος, τὴν
δὲ αἴσθησιν εἰς καταληπτικὴν φαντασίαν καὶ ἀκατά-
ληπτον· ἅπερ εὐθὺς τμήματα ἀντιπρόςωπα τίθησιν
ἀλλήλοις, λογικὸν ἄλογον, ἀληθὲς ψεῦδος, κατά-
ληπτον ἀκατάληπτον, ἀπολιπὼν τὰ πτηνὰ ἀδιαί-
ρετα. Τὰς μὲν γὰρ ἀσωμάτους καὶ θείας ἐπι-
στήμας εἰς μαχομένας ἐναντιότητας ἀδύνατον τέμνε-
σθαι.

§. 27. Πολὺν δὲ καὶ ἀναγκαῖον λόγον ὄντα τὸν περὶ
τῆς εἰς ἴσα τομῆς καὶ περὶ ἐναντιοτήτων, οὔτε παρή-
σομεν, οὔτε μηκυνοῦμεν, ἀλλ᾽ ὡς ἔστιν ἐπιτεμόντες,
492 ἀρκεσθησόμεθα μόνον τοῖς καιρίοις. Καθάπερ γὰρ
M. ἡμῶν τὴν ψυχὴν καὶ τὰ μέλη μέσα διεῖλεν ὁ τεχνίτης,
οὕτως καὶ τὴν τοῦ παντὸς οὐσίαν, ὅτε τὸν κόσμον
ἐδημιούργει. Λαβὼν γὰρ αὐτὴν ἤρξατο διαιρεῖν ὧδε.
Δύο τὸ μὲν πρῶτον ἐποίει τμήματα, τὸ βαρὺ καὶ
κοῦφον, τὸ παχυμερὲς ἀπὸ τοῦ λεπτοτέρου διακρί-
νων. Εἶθ᾽ ἑκάτερον πάλιν διαιρεῖ, τὸ μὲν λεπτομε-
ρὲς εἰς ἀέρα καὶ πῦρ; τὸ δὲ παχυμερὲς εἰς ὕδωρ τε
καὶ γῆν, καὶ στοιχεῖα αἰσθητὰ αἰσθητοῦ κόσμου,
ὡςανεὶ θεμελίους, προκατεβάλετο. Πάλιν δὲ τὸ βα-
ρὺ καὶ τὸ κοῦφον καθ᾽ ἑτέρας ἔτεμνεν ἰδέας. Τὸ
μὲν κοῦφον εἰς ψυχρόν τε καὶ θερμόν· ἐπεφήμισε δὲ
τὸ μὲν ψυχρὸν ἀέρα, τὸ δὲ θερμὸν φύσει πῦρ. Τὸ δὲ
βαρὺ εἰς ὑγρόν τε αὖ καὶ ξηρόν· ἐκάλεσε δὲ τὸ μὲν
ξηρὸν γῆν, τὸ δὲ ὑγρὸν ὕδωρ. Ἕκαστον δὲ τούτων
ἄλλας τομὰς ἐδέχετο. Γῆ μὲν γὰρ εἰς ἠπείρους καὶ
νήσους διῄρητο, ὕδωρ δὲ εἰς θάλασσαν καὶ ποτα-
μοὺς, καὶ ὅσον πότιμον. Ἀὴρ δὲ εἰς τὰς θέρους καὶ
χειμῶνος τροπάς. Πῦρ δὲ εἰς τὸ χρειῶδες, ἄπλη-
στον δέ ἐστι καὶ φθαρτικὸν τοῦτο· καὶ κατὰ τὸ ἐναν-
τίον εἰς τὸ σωτήριον, ὅπερ εἰς τὴν οὐρανοῦ σύστασιν
ἀπεκληροῦτο. Ὥςπερ δὲ τὰ ὁλοσχερῆ, οὕτω καὶ τὰ
κατὰ μέρος ἔτεμνεν, ὧν τὰ μὲν ἔμψυχα, τὰ δὲ ἄψυ- 500
χα ἦν· καὶ τῶν ἀψύχων, τὰ μὲν ἐν ταὐτῷ μένοντα, P.

ὧν δεσμὸς ἕξις, τὰ δὲ οὐ μεταβατικῶς, ἀλλ' αὐξητικῶς κινούμενα, ἃ φύσις ἡ ἄφατος ἐζώωσε. Καὶ τούτων, τὰ μὲν τῆς ἀγρίας ὕλης οἰστικὰ ἀγρίων καρπῶν, οἳ τροφὴ θηρίοις ἐστί· τὰ δὲ τῆς ἡμέρας, ὧν γεωργία τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν ἔλαχε. Τίκτει δὲ καρποὺς τῷ πάντων ἡμερωτάτῳ ζώων πρὸς ἀπόλαυσιν, ἀνθρώπῳ. Καὶ οὐ μόνον καθ' ἕνα τρόπον τὰ ἄψυχα καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μεμοιραμένα διαιρεῖ· τούτων γὰρ, ἓν μὲν ἀλόγων, ἓν δὲ λογικῶν ἀπέφηνεν εἶδος· ἀλλὰ καὶ τούτων ἕκαστον πάλιν διαιρεῖ, τὸ μὲν ἄλογον, εἰς ἄγριόν τε καὶ χειρόηθες εἶδος· τὸ δὲ λογικὸν, εἰς ἄφθαρτόν τε καὶ θνητόν. Καὶ τοῦ θνητοῦ δύο μοίρας εἰργάζετο, ὧν τὴν μὲν ἀνδρῶν, τὴν δὲ γυναικῶν ἐπεφήμισε· καὶ κατ' ἄλλον μέντοι τρόπον τὸ ζῶον εἰς ἄῤῥεν ἔτεμνε καὶ θῆλυ. Ἐδέχετο δὲ καὶ ἄλλας ἀναγκαίας τομὰς, αἳ διέστελλον, πτηνὰ μὲν χερσαίων, χερσαῖα δὲ ἐνύδρων, ἔνυδρα δὲ ἀμφοῖν τῶν ἄκρων. Οὕτως ὁ θεὸς ἀκονησάμενος τὸν τομέα τῶν συμπάντων αὐτοῦ λόγον, διαιρεῖ τήν τε ἄμορφον καὶ ἄποιον τῶν ὅλων οὐσίαν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀποκριθέντα τέσσαρα τοῦ κόσμου στοιχεῖα, καὶ τὰ διὰ τούτων παγέντα ζῶά τε καὶ φυτά.

§. 28. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον φησὶ „διεῖλεν," ἀλλὰ „μέσα διεῖλεν," ἀναγκαῖον καὶ ἂν ὀλίγα περὶ τῶν ἴσων τμημάτων ὑπομνῆσαι. Τὸ μὲν γὰρ ἄκρως κα-
493 τὰ μέσον διαιρεθὲν, ἴσα ἀποτελεῖ τμήματα. Ἄν-
M. θρωπος μὲν οὐδεὶς δύναιτ' ἄν ποτε εἰς ἴσα διελεῖν οὐδέν· ἀλλ' ἀνάγκη τῶν τμημάτων τὸ ἕτερον ἐνδέειν ἢ περιττεύειν, εἰ μὴ μείζονι ἀλλά τοι βραχεῖ μέρει πάντως· ὃ τὴν μὲν αἴσθησιν ἐκφεύγει, τοῖς ἁδρομερεστέροις ἐκ φύσεως καὶ ἔθους προςβάλλουσαν ὄγκοις, τοὺς δὲ ἀτόμους καὶ ἀμερεῖς καταλαβεῖν ἀδυνατοῦσαν. Ἀνισότητος δὲ, οὐδὲν ἴσον ἔτι ἀδεκάστῳ λόγῳ τῆς ἀληθείας εὑρίσκεται. Ἔοικεν οὖν ὁ θεὸς μόνος ἀκριβοδίκαιος εἶναι, καὶ μέσα μόνος δύνασθαι διαιρεῖν,

τά τε σώματα καὶ πράγματα, ὡς μηδὲν τῶν τμημάτων μηδ' ἀκαρεῖ καὶ ἀμερεῖ τινι πλέον ἢ ἔλαττον γενέσθαι, τῆς δὲ ἀνωτάτω καὶ ἄκρας ἰσότητος μεταλαχεῖν ἰσχῦσαι. Εἰ μὲν οὖν τοῦ ἴσου μία ἰδέα, ἱκανῶς ἂν τὰ λεχθέντα εἴρητο· πλειόνων δὲ οὐσῶν, οὐκ ἀποκνητέον τὰ ἁρμόττοντα προσθεῖναι. Λέγεται γὰρ ἴσον, καθ' ἕνα μὲν τρόπον ἐν ἀριθμοῖς, ὡς δύω δυσὶν, καὶ τρία τρισὶν, καὶ τὰ ἄλλα ταύτῃ· καθ' ἕτερον δὲ ἐν μεγέθει, ὡς μήκει, πλάτει, βάθει, ἃ διαστάσεις εἰσίν. Παλαιστὴς γὰρ παλαιστῇ, καὶ πῆχυς πήχει, ἴσα μεγέθει, δυνάμει δέ ἐστιν ἄλλα, ὡς τὰ ἐν σταθμοῖς καὶ μέτροις. Ἀναγκαία δέ ἐστιν ἰσότητος ἰδέα, καὶ ἡ διὰ ἀναλογίας, καθ' 501
ἣν καὶ ὀλίγα τοῖς πολλοῖς, καὶ τὰ βραχέα τοῖς μεί- P.
ζοσιν ἴσα νενόμισται· ἣ καὶ πόλεις ἐπὶ καιρῶν εἰώθασι χρῆσθαι, κελεύουσαι τὸ ἴσον ἕκαστον τῶν πολιτῶν ἀπὸ τῆς οὐσίας εἰςφέρειν, οὐ δήπου ἐν ἀριθμῷ, ἀλλ' ἀναλόγως τοῦ περὶ τὸν καιρὸν τιμήματος, ὡς ὁ δραχμὰς ἑκατὸν εἰςενεγκὼν τῷ τὸ τάλαντον εἰςενεγκόντι δόξει' ἂν ἐπιδεδωκέναι τὸ ἴσον.

§. 29. Τούτων προϋποτυπωθέντων, ἴδε πῶς μέσα διελὼν ἴσα διεῖλε κατὰ πάσας τὰς ἰσότητος ἰδέας ἐν τῇ τοῦ παντὸς γενέσει. Ἀριθμῷ μὲν ἴσα τὰ βαρέα τοῖς κούφοις ἔτεμνε, δύο δυσὶν, γῆν καὶ ὕδωρ, τὰ βάρος ἔχοντα, τοῖς φύσει κούφοις, ἀέρι καὶ πυρί· πάλιν ἓν ἑνὶ, τὸ μὲν ξηρότατον τῷ ὑγροτάτῳ, γῆν ὕδατι, τὸ δὲ ψυχρότατον τῷ θερμοτάτῳ, ἀέρα πυρί. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ σκότος φωτὶ, καὶ ἡμέραν νυκτὶ, καὶ χειμῶνι θέρος, καὶ ἔαρι μετόπωρον, καὶ ὅσα τούτων. Μεγέθει δ' ἴσα, ἐν οὐρανῷ μὲν τοὺς παραλλήλους κύκλους, τούς τε ἰσημερινοὺς, ἐαρινὸν καὶ μετοπωρινὸν, καὶ τοὺς τροπικοὺς, χειμερινὸν καὶ θερινόν· ἐπὶ γῆς δὲ ζώνας, δύο μὲν ἴσας ἀλλήλαις, αἳ πρὸς τοῖς πόλοις εἰσὶ κατεψυγμέναι, καὶ διὰ τοῦτο ἀοίκητοι· δύο δὲ τὰς με-

θορίους τούτων τε καὶ τῆς διακεκαυμένης, ἃς δι᾽
εὐκρασίαν φασὶν οἰκεῖσθαι, τὴν μὲν πρὸς τοῖς νο-
τίοις, τὴν δὲ πρὸς τοῖς βορείοις κειμένην. Μήκει δ᾽
ἴσα ἐστὶ καὶ τὰ χρόνου διαστήματα, ἡ μεγίστη ἡμέρα
494 τῇ μεγίστῃ νυκτὶ, καὶ πάλιν ἡ βραχυτάτη τῇ βρα-
M χυτάτῃ, καὶ ἡ μέση τῇ μέσῃ. Τὰ δὲ τῶν ἄλλων
ἡμερῶν τε νυκτῶν ἴσα μεγέθη μάλιστα μηνύειν αἱ
ἰσημερίαι δοκοῦσιν, ἀπὸ μὲν τῆς ἐαρινῆς ἄχρι θε-
ρινῶν τροπῶν ἡ μὲν ἡμέρα πρόσθεσιν, ἡ δὲ νὺξ
ἀφαίρεσιν δέχεται, ἕως ἂν ἥ τε μεγίστη ἡμέρα καὶ
ἡ βραχυτάτη νὺξ ἀποτελεσθῶσιν. Ἀπὸ δὲ θερινῶν
τροπῶν ἀνακάμπτων ὁ ἥλιος τὴν αὐτὴν ὁδὸν, οὔτε
θᾶττον, οὔτε βραδύτερον, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύ-
τως ἔχοντα διαστήματα, τάξεσιν ἴσαις χρώμενος,
μέχρι τῆς μετοπωρινῆς ἰσημερίας ἔρχεται, καὶ ἴσην
ἀποτελέσας ἡμέραν νυκτὶ, παραύξειν ἄρχεται τὴν
νύκτα, μειῶν τὴν ἡμέραν, ἄχρι χειμερινῆς τροπῆς.
Καὶ ὅταν ἀποτελέσῃ νύκτα μὲν μεγίστην, ἡμέραν
δὲ βραχυτάτην, κατὰ τὰ αὐτὰ πάλιν διαστήματα
ἀνακάμπτων ἐπὶ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν ἀφικνεῖται.
Οὕτως τὰ χρόνων διαστήματα ἄνισα εἶναι δοκοῦντα,
ἰσότητος τῆς κατὰ τὸ μέγεθος ἐν οὐχὶ ταῖς αὐ-
ταῖς, ἀλλ᾽ ἐν διαφερούσαις τοῦ ἔτους ὥραις μετα-
ποιεῖται.

§. 30. Τὸ παραπλήσιον μέντοι καὶ ἐν τοῖς μέ-
ρεσι τῶν ζώων καὶ μάλιστα ἀνθρώπων θεωρεῖται.
Ποὺς γὰρ ποδὶ, καὶ χεὶρ χειρὶ, καὶ τὰ ἄλλα σχεδὸν
πάντα ἴσα μεγέθει, τὰ ἐπὶ δεξιὰ τοῖς κατ᾽ εὐώνυμα.
Τὰ δ᾽ ἴσα δυνάμει πάμπολλά ἐστιν, ἔν τε ξηροῖς
καὶ ὑγροῖς, ὧν ἡ ἐπίκρισις ἐν μέτροις καὶ πλά- 502
στιγξι καὶ τοῖς παραπλησίοις θεωρεῖται. Ἀναλογίᾳ P.
δὲ σχεδὸν τὰ πάντα ἐστὶν ἴσα, μικρά τε αὖ καὶ με-
γάλα ὅσα ἐν τῷ παντὶ κόσμῳ. Λέγουσι γὰρ οἱ ἀκρι-
βέστερον περὶ τῶν τῆς φύσεως ἐξητακότες, ὅτι ἀνα-
λογίᾳ μὲν ἴσα τὰ τέσσαρα στοιχεῖά ἐστιν· ἀναλογίᾳ
δὲ καὶ ὁ κόσμος ἅπας κραθεὶς, τὸ ἴσον ἑκάστῳ τῶν

μερῶν ἀπονεμούσῃ, συνέστη τε, καὶ συσταθεὶς εἰς ἅπαν διαμένει. Καὶ τὰ περὶ ἡμᾶς μέντοι τέσσαρα, ξηρὸν, ὑγρὸν, ψυχρόν τε αὖ καὶ θερμὸν, τὴν δι᾽ ἀναλογίας ἰσότητα, κερασάμενα ἁρμόσασθαι, καὶ μηδὲν ἄλλο ἢ κρᾶσιν εἶναι τῶν τεσσάρων δυνάμεων ἀναλογίας ἰσότητι κραθεισῶν.

§. 31. Ἐπιὼν δέ τις ἕκαστα, μῆκος ἂν ἄπειρον δύναιτ᾽ ἂν περιθεῖναι τῷ λόγῳ· τὰ βραχύτατα ζῶα τοῖς μεγίστοις ἀναλογίᾳ σκοπῶν ἴσα ἂν εὕροι· ὡς χελιδόνα ἀετῷ, καὶ τρίγλαν κήτει, καὶ μύρμηκα ἐλέφαντι. Καὶ γὰρ σῶμα καὶ ψυχὴ, καὶ πάλιν ἀλγηδόνες τε καὶ ἡδοναὶ, πρὸς δὲ οἰκειώσεις καὶ ἀλλοτριώσεις, καὶ ὅσα ἡ ζώων φύσις ἔχει, τὰ πάντα σχεδόν ἐστιν ὁμοιότροπα, τῷ τῆς ἀναλογίας ἰσούμενα κανόνι. Οὕτως ἐθάῤῥησαν ἔνιοι καὶ τῷ παντὶ κόσμῳ τὸ βραχύτατον ζῶον, ἄνθρωπον, ἴσον ἀποφῆναι, κατιδόντες ὅτι ἑκάτερον ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς καθέστηκε λογικῆς, ὥςτε καὶ ἐναλλάττοντες βραχὺν μὲν κόσμον τὸν ἄνθρωπον ἔφασαν, μέγαν δὲ ἄνθρωπον τὸν κόσμον εἶναι. Ταῦτα δ᾽ οὐκ ἀπὸ σκοποῦ διδάσκουσιν, ἀλλ᾽ ἔγνωσαν ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ τέ-
495 χνη καθ᾽ ἣν ἐδημιούργει τὰ σύμπαντα, οὔτε ἐπί-
M τασιν, οὔτε ἄνεσιν δεχομένη, μένουσα δὲ ἡ αὐτὴ, κατὰ τὴν ἐν ὑπερβολαῖς ἀκρότητα τελείως ἕκαστον τῶν ὄντων δεδημιούργηκε· πᾶσιν ἀριθμοῖς καὶ πάσαις ταῖς πρὸς τελειότητα ἰδέαις καταχρησαμένου τοῦ πεποιηκότος.

§. 32. "Κατὰ γὰρ τὸν μικρὸν καὶ κατὰ τὸν μέγαν," ὥς φησι Μωϋσῆς, "ἔκρινε," *) γεννῶν καὶ σχηματίζων ἕκαστα· μήτε δι᾽ ἀφάνειαν ὕλης ὑφελῶν τι τοῦ τεχνικοῦ μήτε διὰ λαμπρότητα προςθείς. Ἐπεὶ ὅσοι τῶν τεχνιτῶν εἰσι δόκιμοι, ἃς ἂν παραλάβωσιν ὕλας, εἴτε πολυτελεῖς εἶεν, εἴτε καὶ εὐτελέ-

---

*) Deut. 1, 17.

σταται, δημιουργεῖν ἐθέλουσι πολυτελῶς. Ἤδη δέ τινες καὶ προςφιλοκαλοῦντες, τὰ ἐν ταῖς εὐτελεστέραις οὐσίαις τεχνικώτερα τῶν ἐν ταῖς πολυτελέσιν εἰργάσαντο, βουληθέντας προςθήκῃ τοῦ ἐπιστημονικοῦ τὸ κατὰ τὴν ὕλην ἐνδέον ἐπανισῶσαι. Τίμιον δ᾽ οὐδὲν τῶν ἐν ὕλαις παρὰ θεῷ, διὸ τῆς αὐτοῦ μετέδωκε πᾶσι τέχνης ἐξ ἴσου. Παρ᾽ ὃ καὶ ἐν ἱεραῖς γραφαῖς λέγεται, "Εἶδεν ὁ θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησεν, καὶ ἰδοὺ ἀγαθὰ σφόδρα." *) *Τὰ δὲ τοῦ αὐτοῦ τυγχάνοντα ἐπαίνου, παρὰ τῷ ἐπαινοῦντι* 503
πάντως ἐστὶν ἰσότιμα. Ἐπῄνεσε δὲ ὁ θεὸς οὐ τὴν P.
δημιουργηθεῖσαν ὕλην, τὴν ἄψυχον καὶ πλημμελῆ καὶ διάλυτον, ἔτι δὲ φθαρτὴν ἐξ ἑαυτῆς, ἀνώμαλόν τε καὶ ἄνισον, ἀλλὰ τὰ ἑαυτοῦ τεχνικὰ ἔργα, κατὰ μίαν ἴσην καὶ ὁμαλὴν δύναμιν καὶ ἐπιστήμην ὁμοίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀποτελεσθέντα. Παρ᾽ ὃ καὶ τοῖς τῆς ἀναλογίας κανόσιν ἴσα καὶ ὅμοια πάντα πᾶσιν ἐνομίσθη, κατὰ τὸν τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης λόγον.

§. 33. *Ἰσότητος δὲ καὶ εἴ τις ἄλλος ἐπαινέτης γέγονε Μωϋσῆς. Πρῶτον μὲν αὐτὴν ὑμνῶν, καὶ πανταχοῦ, καὶ δικαιοσύνης ἴδιον ὀνομάζων, ὡς καὶ αὐτό που δηλοῖ τὸ ὄνομα, τὸ δίχα τέμνειν εἰς μοίρας τά τε σώματα καὶ πράγματα· εἶτα ψέγων ἀδικίαν, τὴν ἀνισότητος τῆς αἰσχίστης δημιουργόν. Ἀνισότης δὲ τοὺς διδύμους πολέμους ἔτεκε, τόν τε ξενικὸν καὶ τὸν ἐμφύλιον, ὡς ἔμπαλιν εἰρήνην ἰσότης. Τὰ δὲ ἐγκώμια δικαιοσύνης, καὶ τοὺς ψόγους ἀδικίας, ἐναργέστατα διασυνίστησιν, ὅταν λέγῃ, "Οὐ ποιήσετε ἄδικον ἐν κρίσει, ἐν μέτροις, ἐν σταθμοῖς, ἐν ζυγοῖς· ζυγὰ δίκαια, καὶ στάθμια δίκαια, καὶ χοῦς δίκαιος ἔσται ὑμῖν."* **) *Καὶ ἐν Ἐπινομίδι, "Οὐκ ἔσται ἐν μαρσιππίῳ σοῖ στάθμιον, ἀληθινὸν δὲ καὶ*

---

*) Gen. 1, 31. — **) Lev. 19, 35.

δίκαιον ἔσται· οὐχὶ δὲ στάθμιον μέγα καὶ μικρὸν, ἵνα πληθυνθῶσιν αἱ ἡμέραι σου ἐπὶ τῆς χθονὸς, ἣν κύριος ὁ θεὸς δίδωσί σοι κληροδοσίαν, ὅτι βδέλυγμα κυρίῳ πᾶς ποιῶν τὰ ἄδικα." *) Οὐκοῦν ὁ φιλοδίκαιος θεὸς ἀδικίαν μεμίσηκε καὶ βδελύττεται, στάσεως καὶ κακῶν ἀρχήν· ποῦ δὲ ἰσότητα δικαιοσύνης
496 τροφὸν ὁ νομοθέτης ἀποδέχεται, ἀρξάμενος ἀπὸ
M. τῆς τοῦ παντὸς οὐρανοῦ γενέσεως. "Καὶ διεχώρισε," φησὶν, "ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους· καὶ ἐκάλεσε τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος νύκτα." **) Ἡμέραν γὰρ καὶ νύκτα, καὶ φῶς καὶ σκότος, ἰσότης ἔταξε τοῖς οὖσι. Διεῖλεν ἰσότης καὶ τὸν ἄνθρωπον εἰς ἄνδρα καὶ γυναῖκα, δύο τμήματα, ἄνισα μὲν ταῖς ῥώμαις, πρὸς ὃ δὲ ἔσπευσεν ἡ φύσις, τρίτου τινὸς ὁμοίου γένεσιν, ἰσώτατα. "Ἐποίησε γὰρ," φησὶν, "ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτὸν, ἄῤῥεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς." ***) Οὐκ ἔτι "αὐτὸν" ἀλλ' "αὐτοὺς" ἐπιφέρει πληθυντικῶς, ἐφαρμόττων τὰ εἴδη τῷ γένει, διαιρεθέντα, ὡς εἶπον, ἰσότητι.

§. 34. Ψῦχος γε μὴν καὶ καῦμα, καὶ θέρος καὶ ἔαρ ἀνέγραψε τὰς ἐτησίους ὥρας, πάλιν τῷ αὐτῷ τομεῖ διαιρουμένας. Αἵ γε μὴν πρὸ ἡλίου τρεῖς ἡμέραι, ταῖς μεθ' ἥλιον ἰσάριθμοι γεγόνασιν, ἑξάδος τμηθείσης ἰσότητι πρὸς αἰῶνος καὶ χρόνου δήλωσιν. Αἰῶνι μὲν γὰρ τὰς πρὸ ἡλίου τρεῖς ἀνατέθεικε, χρόνῳ δὲ τὰς μεθ' ἥλιον, ὅς ἐστι μίμημα αἰῶνος, τὰς δύο τοῦ ὄντος πρώτας δυνάμεις, τήν τε χαριστικὴν, καθ' ἣν ἐκοσμοπλάστει, ᾗ προσηγόρευται θεὸς, καὶ τὴν κολαστικὴν καθ' ἣν ἄρχει καὶ
504 P
ἐπιστατεῖ τοῦ γενομένου, ᾗ προσονομάζεται κύριος, ὑπ' αὐτοῦ φησιν ἑστῶτος ἐπάνω μέσου διαστέλλε-

---

*) Deut. 25, 13. — **) Gen. 1, 4. — ***) Gen. 1, 26.

σθαι. „Λαλήσω γάρ σοι," φησὶν, „ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου ἀνὰ μέσον τῶν δυοῖν Χερουβὶμ," *) ἵνα ἐπιδείξῃ ὅτι αἱ πρεσβύταται τοῦ ὄντος δυνάμεις ἰσάζουσιν, ἥ τε δωρητικὴ, καὶ ἡ κολαστήριος, αὐτῷ τομεῖ χρώμεναι.

§, 35. Τί δὲ αἱ στῆλαι τῶν γενικῶν δέκα νόμων, ἃς ὀνομάζει πλάκας; Δύο εἰσὶν ἰσάριθμοι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, λογικῷ καὶ ἀλόγῳ, ἃ παιδευθῆναί τε καὶ σωφρονισθῆναι χρὴ, τεμνόμεναι πάλιν ὑπὸ τοῦ θεσμοθέτου. „Αἱ γὰρ πλάκες ἔργον θεοῦ ἦσαν, καὶ ἡ γραφὴ γραφὴ θεοῦ κεκολαμμένη ἐν ταῖς πλαξί." **) Καὶ μὴν τῶν ἐν ταύταις δέκα λόγων, οἳ κυρίως εἰσὶ θεσμοὶ, διαίρεσις ἴση γέγονεν εἰς πεντάδας, ὧν ἡ μὲν προτέρα τὰ πρὸς θεὸν δίκαια, ἡ δὲ δευτέρα τὰ πρὸς ἀνθρώπους περιέχει. Τῶν μὲν οὖν πρὸς θεὸν δικαίων πρῶτός ἐστι θεσμὸς, ὁ ἐναντιούμενος τῇ πολυθέῳ δόξῃ, διδάσκων ὅτι μοναρχεῖται ὁ κόσμος. Δεύτερος δὲ, περὶ τοῦ μὴ θεοπλαστεῖν τὰ μὴ αἴτια, γραφέων καὶ πλαστῶν ἐπιβούλοις τέχναις, ἃς Μωϋσῆς ἐξήλασε τῆς κατ᾽ αὐτὸν πολιτείας, ἀΐδιον φυγὴν ἐπ᾽
497 αὐτοῖς ψηφισάμενος, ἵν᾽ ὁ μόνος καὶ πρὸς ἀλήθειαν
P. τιμᾶται θεός. Τρίτος δὲ, περὶ ὀνόματος κυρίου, οὐχ ὃ διῆλθεν εἰς γένεσιν, — ἄῤῥητον γὰρ τὸ ὄνομα — ἀλλὰ τοῦ ταῖς δυνάμεσιν ἐπιφημισθέντος ἀεί. Εἴρηται γὰρ αὐτὸ μὴ λαμβάνειν ἐπὶ ματαίῳ. Τέταρτος δὲ, περὶ τῆς ἀεὶ παρθένου καὶ ἀμήτορος ἑβδομάδος, ἵνα τὴν ἀπραξίαν αὐτῆς μελετῶσα γένεσις, εἰς μνήμην τοῦ ἀοράτως πάντα δρῶντος ἔρχηται. Πέμπτος δὲ, ὁ περὶ γονέων τιμῆς· καὶ γὰρ οὗτος ἱερὸς, ἔχων τὴν ἀναφορὰν οὐκ ἐπ᾽ ἀνθρώπους, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸν σπορᾶς καὶ γεννήσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, παρ᾽ ὃν μήτηρ τε καὶ πατὴρ γεννᾶν ἔδοξαν, οὐ γεννῶντες, ἀλλ᾽ ὄργανα γεννήσεως ὄντες. Μεθόριος δὲ ὁ χρη-

---

*) Exod. 25, 22. — **) Exod. 32, 16.

σμὸς οὗτος ἐτάγη, τῆς τε πρὸς εὐσέβειαν οὔσης πεντάδος, καὶ τῆς ἀποτροπὴν τῶν πρὸς τοὺς ὁμοίους ἀδικημάτων περιεχούσης. Ἐπειδήπερ οἱ θνητοὶ γονεῖς τέλος εἰσὶν ἀθανάτων δυνάμεων, αἳ πάντα γεννῶσαι κατὰ φύσιν, ἐπέτρεψαν ὑστάτῳ καὶ τῷ θνητῷ γένει μιμησαμένῳ τὴν περὶ τὸ γεννᾶν τέχνην σπείρειν. Ἀρχὴ μὲν γὰρ γεννήσεως ὁ θεὸς, τὸ δὲ ἔσχατον καὶ ἀτιμότατον τὸ θνητὸν εἶδος τέλος. Ἡ δὲ ἑτέρα πεντάς ἐστιν ἀπαγόρευσις μοιχείας, ἀνδροφονίας, κλοπῆς, ψευδομαρτυρίας, ἐπιθυμίας. Οὗτοι γενικοὶ σχεδὸν πάντων ἁμαρτημάτων εἰσὶ κανόνες, ἐφ' 505 οὓς ἕκαστον ἀναφέρεσθαι τῶν ἐν εἴδει συμβέ- M βηκεν.

§. 36. Ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνδελεχεῖς θυσίας ὁρᾷς εἰς ἴσα διῃρημένας, ἥν τε ὑπὲρ αὑτῶν ἀνάγουσιν οἱ ἱερεῖς διὰ τῆς σεμιδάλεως, καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τῶν δυοῖν ἀμνῶν, οὓς ἀναφέρειν διείρηται. *) Πρωῒ γὰρ τὰ ἡμίση τῶν λεχθέντων καὶ τὰ ἕτερα ἑσπέρας δειλινῆς ἐκέλευσεν ὄντως ἱερουργεῖν ὁ νόμος, ἵνα καὶ ὑπὲρ τῶν νύκτωρ ἀρδομένων ἅπασιν ἀγαθῶν ὁ θεὸς εὐχαριστῆται. Ὁρᾷς καὶ τοὺς προτιθεμένους ἄρτους ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ὡς εἰς ἴσα μέρη διανεμηθέντες οἱ δώδεκα, καθ' ἑξάδα ἀριθμῷ, τίθενται μνημεῖα τῶν ἰσαρίθμων φυλῶν, ὧν τὴν ἡμίσειαν ἡ ἀρετὴ Λεία κεκλήρωται, ἓξ τεκοῦσα φυλάρχας, τὴν δὲ ἑτέραν ἡμίσειαν οἵ τε Ῥαχὴλ καὶ οἱ τῶν ἄλλων. Ὁρᾷς καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ ποδήρους δώδεκα λίθους τῆς σμαράγδου, πρός τε τοῖς δεξιοῖς καὶ τοῖς εὐωνύμοις ἰσότητι διῃρημένους, οἷς τὰ ἴσα καθ' ἑξάδα ἐγγέγλυπται τὰ τῶν δώδεκα φυλαρχῶν ὀνόματα, θεῖα γράμματα ἐστηλιτευμένα, θείων φύσεων ὑπομνήματα. Τί δέ; Οὐχὶ δύο ὄρη συμβολικῶς γένη λαβὼν, καὶ πάλιν ἰσότητι διακρίνας ἀνα-

*) Lev. 6, 20.

λογούσῃ, τὸ μὲν ἀπένειμε τοῖς εὐλογοῦσι, τὸ δ' αὖ
498 *τοῖς καταρωμένοις; Ἐξ ἑκατέρου στήσας φυλάρχας,*
M. *ἵνα τοῖς χρείοις νουθεσίας οὖσιν ἐπιδείξῃ, ὅτι καὶ ἰσάριθμοι εὐλογίαις ἀραὶ καὶ σχεδὸν, εἰ θέμις εἰπεῖν, ἰσότιμοι. Ὁμοίως γὰρ οἵ τε ἔπαινοι τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ ψόγοι τῶν μοχθηρῶν ὠφελοῦσιν, ἐπεὶ καὶ τὸ φεύγειν κακὸν, τῷ ἀγαθὸν ἑλέσθαι, παρὰ τοῖς εὖ φρονοῦσιν, ὅμοιον καὶ ταὐτὸν νενόμισται.*

§. 37. *Καταπλήττει με καὶ ἡ τῶν προσαγομένων τῷ ἱλασμῷ δυοῖν τράγων ἐπίκρισις ὁμοῦ καὶ διανομὴ, τεμνομένων ἀδήλῳ καὶ ἀτεκμάρτῳ τομεῖ, κλήρῳ. Λόγων γὰρ δυοῖν ὁ μὲν τὰ τῆς θείας ἀρετῆς πραγματευόμενος ἀνιεροῦται καὶ ἀνατίθεται θεῷ, ὁ δὲ τὰ τῆς ἀνθρωπίνης κακοδαιμονίας ἐζηλωκὼς, γενέσει τῇ φυγάδι. Καὶ γὰρ ὃν ἔλαχεν αὕτη κλῆρον, ἀποπομπαῖον καλοῦσιν οἱ χρησμοὶ, ἐπειδὴ μετανίσταται καὶ διώκεται καὶ μακρὰν ἀπελήλαται σοφίας. Ἐπισήμων γε μὴν καὶ ἀσήμων ὥςπερ νομισμάτων, οὕτως καὶ πραγμάτων ὄντων ἐν τῇ φύσει πολλῶν, ὁ ἀόρατος τομεὺς οὐ δοκεῖ σοι διελεῖν εἰς μοίρας ἴσας, καὶ τὰ μὲν ἐπίσημα τῷ παιδείας ἐραστῇ καὶ δόκιμα, τῷ δὲ ἀμαθαίνοντι τὰ ἀτύπωτα καὶ ἄσημα προςνεῖμαι; "Ἐγένετο γὰρ," φησὶ, "τὰ μὲν ἄσημα τοῦ Λάβαν, τὰ δὲ ἐπίσημα τοῦ Ἰακώβ." *) Ἡ γὰρ ψυχὴ τὸ κήρινον, ὡς εἶπέ τις τῶν ἀρχαίων, ἐκμαγεῖον, σκληρὰ μὲν οὖσα καὶ ἀντίτυπος, ἀντωθεῖ καὶ ἀποσείεται τοὺς ἐπιφερομένους χαρακτῆρας, καὶ ἀσχημά-* 506
τιστος ἐξ ἀνάγκης διαμένει. Πειθήνιος δὲ ὑπάρχουσα P.
καὶ μετρίως ὑπείκουσα, βαθεῖς τοὺς τύπους δέχεται, καὶ ἀναμαξαμένη τὰς σφραγῖδας ἀκριβῶς διαφυλάττει τὰ ἐνσημανθέντα ἀνεξάλειπτα εἴδη.

---

*) Gen. 30, 42.

§. 38. Θαυμαστὴ μέντοι καὶ ἡ τοῦ θυσιῶν
αἵματος ἴση διανομὴ, ἣν ὁ ἀρχιερεὺς Μωϋσῆς φύσει
διδασκάλῳ χρησάμενος, διένειμε. „Λαβὼν γὰρ,"
φησὶ, „τὸ ἥμισυ τοῦ αἵματος ἐνέχεεν εἰς κρατῆρας·
τὸ δὲ ἥμισυ προσέχεε πρὸς τὸ θυσιαστήριον," *) ὅπως
ἀναδιδάξῃ, ὅτι τὸ σοφίας ἱερὸν γένος διττόν ἐστι,
τὸ μὲν θεῖον, τὸ δὲ ἀνθρώπινον. Καὶ τὸ μὲν θεῖον
ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον, οὗ ἕνεκα τῷ ἀμιγεῖ καὶ ἀκράτῳ
κατὰ τὴν ἕνωσιν μονάδι ὄντι σπένδει θεῷ· τὸ δὲ
ἀνθρώπινον μικτὸν καὶ κεκραμένον, ὃ τοῦ μικτοῦ καὶ
συνθέτου καὶ κεκραμένου γένους κατασκεδάννυται ἡ-
μῶν ὁμόνοιαν καὶ κοινωνίαν· καὶ τί γὰρ ἄλλο ἢ κρᾶσιν
μελῶν τε καὶ ἠθῶν ἐργασόμενον. Ἀλλὰ γὰρ τῆς ψυ-
χῆς τὸ μὲν ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον μέρος ἀκραιφνέστατος
νοῦς ἐστιν, ὃς ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταπνευσθεὶς ἄνωθεν,
ὅταν ἄνοσος καὶ ἀπήμων διαφυλαχθῇ, τῷ καταπνεύ-
σαντι καὶ ἀπαθῆ παντὸς κακοῦ διαφυλάξαντι, προς-
ηκόντως ὅλος εἰς ἱερὰν σπονδὴν ἀναστοιχειωθεὶς ἀν-
499 ταποδίδοται. Τὸ δ᾽ αὖ μικτὸν μέρος τὸ αἰσθήσεών
M. ἐστιν, ᾧ κρατῆρας οἰκείους ἡ φύσις ἐδημιούργησε.
Κρατῆρες δὲ ὁράσεως μὲν ὀφθαλμοὶ, ἀκοῆς δὲ ὦτα,
καὶ μυκτῆρες ὀσφρήσεως, καὶ τούτων αἱ ἁρμόττου-
σαι δεξαμεναί. Τούτοις ἐπιχεῖ τοῖς κρατῆρσιν ὁ ἱε-
ρὸς λόγος τοῦ αἵματος, ἀξιῶν τὸ ἄλογον ἡμῶν μέ-
ρος ψυχωθῆναι, καὶ τρόπον τινὰ λογικὸν γενέσθαι·
ταῖς μὲν νουθεσίαις περιόδοις ἀκολουθῆσαν, ἁγνεῦ-
σαν δὲ τῶν ὁλκὸν ἀπατεῶνα προτεινάντων δύναμιν
αἰσθητῶν. Ἆρά γε οὐχὶ τούτῳ τρόπῳ καὶ τὸ δί-
δραχμον διενεμήθη τὸ ἅγιον; **) Ἵνα τὸ μὲν ἥμισυ
αὐτοῦ, τὴν δραχμὴν, καθάρωμεν, λύτρα τῆς ἑαυτῶν
ψυχῆς κατατιθέντες· ἣν, ὁ μόνος ἐλεύθερος καὶ ἐλευ-
θεροποιὸς θεὸς, ὠμῆς καὶ πικρᾶς παθῶν καὶ ἀδικη-
μάτων δεσποτείας, ἱκετευθεὶς, ἔστι δὲ ὅτε καὶ χωρὶς

---

*) Exod. 24, 6. — **) Exod. 30, 13.

ἱκετείας ἀνὰ κράτος ἐκλύει. Τὸ δὲ ἕτερον μέρος τῷ
ἀνελευθέρῳ καὶ δουλοπρεπεῖ γένει καταλείπωμεν, οὗ
κεκοινώνηκεν ὁ λέγων, "Ἠγάπηκά μου τὸν κύριον,"*)
τὸν ἡγεμόνα ἐν ἐμοὶ νοῦν, "καὶ τὴν γυναῖκά μου,"
τὴν φίλην καὶ οἰκουρὸν παθῶν αἴσθησιν, "καὶ τὰ
παιδία," τὰ κακὰ τούτων ἔγγονα, "οὐκ ἄπειμι ἐλεύ-
θερος." Ἀνάγκη γὰρ καὶ τῷ τοιούτῳ γένει κλῆρον
ἄκληρον καὶ "ἀποπομπαῖον ἐκ τοῦ διδράχμου δοθῆ-
ναι, ἐναντίον τῇ ἀνατεθειμένῃ δραχμῇ τε καὶ μονάδι.
Μονὰς δὲ οὔτε προσθήκην, οὔτε ἀφαίρεσιν δέχεσθαι
πέφυκεν, εἰκὼν οὖσα τοῦ μόνου πλήρους θεοῦ. Χαῦ- 50
να γὰρ τά τε ἄλλα ἐξ ἑαυτῶν, εἰ δέ που καὶ πυκνω- P
θὲν εἴη, λόγῳ σφίγγεται θείῳ. Κόλλα γάρ ἐστι καὶ
δεσμὸς οὗτος, τὰ πάντα τῆς οὐσίας ἐκπεπληρωκώς·
ὁ δ' εἴρας καὶ συνυφήνας ἕκαστα, πλήρης αὐ-
τὸς ἑαυτοῦ κυρίως ἐστὶν, οὐ δεηθεὶς ἑτέρου τὸ πα-
ράπαν.

§. 39. Εἰκότως οὖν ἐρεῖ Μωϋσῆς, "Ὁ πλου-
τῶν οὐ προσθήσει, καὶ ὁ πενόμενος οὐκ ἐλαττώσει
ἀπὸ τοῦ ἡμίσους τοῦ διδράχμου,"**) ὅπερ ἐστὶν,
ὡς ἔφην, δραχμή τε καὶ μονάς· ᾗ πᾶς ἂν ἀριθμὸς
εἴποι τὸ ποιητικὸν ἐκεῖνο,

Ἐν σοὶ μὲν λήξω, σέο δ' ἄρξομαι. — —

Λήγει τε γὰρ ἀναλυόμενος ὁ κατὰ σύνθεσιν ἀπειρά-
κις ἄπειρος ἀριθμὸς εἰς μονάδα, ἄρχεται δ' αὖ πά-
λιν ἀπὸ μονάδος, εἰς ἀπερίγραφον συντιθέμενος πλῆ-
θος. Διόπερ οὐκ ἀριθμὸν ἀλλὰ στοιχεῖον καὶ ἀρχὴν
ἀριθμοῦ ταύτην ἔφασαν, οἷς ζητεῖν ἐπιμελές. Ἔτι
τοίνυν τὴν οὐράνιον τροφὴν ψυχῆς, ἣν καλεῖ μάννα,
διανέμει πᾶσι τοῖς χρησομένοις λόγος θεῖος ἐξ ἴσου,
500 πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Μαρτυρεῖ δὲ
M. Μωϋσῆς λέγων, "Οὐκ ἐπλεόνασεν ᾧ τὸ πολὺ, καὶ ᾧ

———

*) Exod. 21, 5. — **) Exod. 30, 15.

τὸ ὀλίγον, οὐκ ἠλαττόνησεν," *) ἡνίκα τῷ τῆς ἀναλογίας ἐχρήσαντο θαυμαστῷ καὶ περιμαχήτῳ μέτρῳ. Δι' οὗ συνέβη μαθεῖν, ὅτι ἕκαστος εἰς τοὺς καθήκοντας παρ' ἑαυτῷ συνέλεξεν οὐκ ἀνθρώπους μᾶλλον, ἢ λογισμοὺς καὶ τρόπους. Ὃ γὰρ ἐπέβαλεν ἑκάστῳ, τοῦτ' ἀπεκληρώθη προνοητικῶς, ὡς μήτε ὑστερῆσαι, μήτε αὖ περιττεῦσαι.

§. **40.** Τὸ δὲ παραπλήσιον τῆς κατ' ἀναλογίαν ἰσότητός ἐστιν εὑρεῖν, καὶ ἐπὶ τοῦ λεγομένου Πάσχα. Πάσχα δὲ ἔστιν, ὅταν ἡ ψυχὴ τὸ μὲν ἄλογον πάθος ἀπομαθεῖν μελετᾷ, τὴν δ' εὔλογον εὐπάθειαν ἑκουσίως πάσχῃ. Διείρηται γὰρ, "Ἐὰν ὀλίγοι ὦσιν οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ὥστε μὴ ἱκανοὺς εἶναι εἰς τὸ πρόβατον, τὸν πλησίον γείτονα προςλαβεῖν κατ' ἀριθμὸν ψυχῶν," **) ἵν' ἕκαστος τὸ ἀρκοῦν αὐτῷ συναριθμῆται μοίρας, ἧς ἐστιν ἐπάξιός τε καὶ χρεῖος εὑρισκόμενος. Ἐπειδὰν δὲ καὶ τρόπῳ χώρας τὴν ἀρετὴν εἰς τοὺς οἰκήτορας αὐτῆς ἐθελήσῃ διανέμειν, τοῖς πλείοσι πλεονάζειν, — κενοὶ γὰρ ἐπιστήμης ἔσονται, — καὶ τοῖς ἐλάττοσιν ἐλαττοῦν τὴν κατάσχεσιν προστάττει, δικαιῶν μήτε τοὺς μείζους ἐλαττόνων ἀξιοῦν, μήτε μὴν τοὺς ἐλάττους μειζόνων· χωρῆσαι γὰρ αὐτῶν τὸ μέγεθος οὐ δυνήσονται.

§. **41.** Τῆς δὲ κατ' ἀριθμὸν ἰσότητος ἐναργέστατον δεῖγμά ἐστι τά τε τῶν δώδεκα ἀρχόντων ἱερὰ δῶρα, καὶ ἔτι τὰ ἀπὸ τῶν δώρων διανεμόμενα τοῖς ἱερεῦσιν. "Ἑκάστῳ γὰρ," φησὶ, "τῶν υἱῶν Ἀαρὼν ἔσται τὸ ἴσον." ***) Παγκάλως δὲ καὶ ἡ περὶ τὴν σύνθεσιν τῶν ἐκθυμιωμένων ἐστὶν ἰσότης. Λέγεται γὰρ, "Λάβε σεαυτῷ ἡδύσματα, στακτὴν, ὄνυχα, καὶ χαλβάνην ἡδυσμοῦ, καὶ λίβανον διαφανῆ,

---

*) Exod. 16, 18. — **) Exod. 12, 6 (?). — ***) Num. 7, 5 (?).

ἐξαίρετον ἐξαιρέτῳ, ἴσον ἴσῳ, καὶ ποιήσουσιν αὐτὸ 5
θυμίαμα, μύρον, μυρεψοῦ ἔργον, συνθέσεως καθαρᾶς, ἔργον ἅγιον." *) "Ἕκαστον γὰρ τῶν μερῶν ἑκάστῳ φησὶ δεῖν ἴσον συνέρχεσθαι πρὸς τὴν τοῦ ὅλου κρᾶσιν. Ἔστι δ' οἶμαι τὰ τέσσαρα ταῦτα ἐξ ὧν τὸ θυμίαμα συντίθεται, σύμβολα τῶν στοιχείων, ἐξ ὧν ἀπετελέσθη σύμπας ὁ κόσμος. Στακτὴν μὲν γὰρ ὕδατι, γῇ δὲ ὄνυχα, χαλβάνην δὲ ἀέρι, τὸν δὲ διαφανῆ λίβανον πυρὶ ἀπεικάζει. Στακτὴ μὲν γὰρ παρὰ τὰς σταγόνας, ὑδατῶδες· ξηρὸν δὲ ὄνυξ καὶ γεῶδες· ἡ δὲ χαλβάνη τοῦ ἡδυσμοῦ πρὸς τὴν ἀέρος ἔμφασιν προσετέθη, τὸ γὰρ εὐῶδες ἐν ἀέρι· τῷ δὲ λιβάνῳ τὸ διαφανὲς, πρὸς φωτὸς ἔνδειξιν. Διὸ καὶ τὰ βάρος ἔχοντα τῶν κούφων διεχώρισε, τὰ μὲν τῷ συμπλεκτικῷ συνδέσμῳ ἑνώσας, τὰ δὲ διαλελυμένως
501 ἐξενεγκὼν, ἔφησε, "Λάβε σεαυτῷ ἡδύσματα, στα-
M κτὴν, ὄνυχα." Ταῦτα ἀσύνδετα τῶν βάρος ἐχόντων, ὕδατός τε καὶ γῆς, σύμβολα. Εἶτα ἀφ' ἑτέρας ἀρχῆς μετὰ συμπλοκῆς, "Καὶ χαλβάνην ἡδυσμοῦ, καὶ λίβανον διαφανῆ," **) ταῦτα πάλιν καθ' ἑαυτὰ τῶν κούφων, ἀέρος καὶ πυρὸς, τὰ σημεῖα. Τὴν δὲ τούτων ἐμμελῆ σύνθεσίν τε καὶ κρᾶσιν, τὸ πρεσβύτατον καὶ τελειότατον ἔργον ἅγιον, ὡς ἀληθῶς εἶναι συμβέβηκε τὸν κόσμον, ὃν διὰ συμβόλου τοῦ θυμιάματος οἴεται δεῖν εὐχαριστεῖν τῷ πεποιηκότι· ἵνα λόγῳ μὲν ἡ μυρεψικῇ τέχνῃ κατασκευασθεῖσα σύνθεσις ἐκθυμιᾶται, ἔργῳ δὲ ὁ θείᾳ σοφίᾳ δημιουργηθεὶς κόσμος ἅπας ἀναφέρηται, πρωῒ καὶ δειλινῆς ὁλοκαυτούμενος. Βίος γὰρ ἐμπρεπὴς κόσμῳ, τῷ πατρὶ καὶ ποιητῇ συνεχῶς καὶ ἀδιαστάτως εὐχαριστεῖν, μονονοὺκ ἐκθυμιῶντι καὶ ἀναστοιχειοῦντι ἑαυτὸν, πρὸς ἔνδειξιν τοῦ μηδὲν θησαυρίζεσθαι, ἀλλ' ὅλον ἑαυτὸν ἀνάθημα ἀνατιθέναι τῷ γεγεννηκότι θεῷ.

*) Exod. 30, 34. — **) Ibid.

§. 42. *Θαυμάζω καὶ τὸν μετὰ σπουδῆς ἀπνευστὶ δραμόντα συντόνως ἱερὸν λόγον, "ἵνα στῇ μέσος τῶν τεθνηκότων καὶ τῶν ζώντων. Εὐθὺς γὰρ," φησὶ Μωϋσῆς, "ἐκόπασεν ἡ θραῦσις."* *) *Ἀλλ' οὐκ ἔμελλε κοπάσαι καὶ ἐπικουφίσαι τὰ περιθρύπτοντα καὶ καταγνύντα καὶ συντρίβοντα τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, μὴ διατειχίσαντος τοῦ θεοφιλοῦς τοὺς ὁσίους, οἳ ζῶσιν ἀψευδῶς, ἀπὸ τῶν ἀνοσίων, οἳ τεθνήκασι πρὸς ἀλήθειαν, λογισμοῦ. Τῷ γὰρ ἐγγὺς εἶναι πολλάκις νοσούντων, καὶ οἱ σφόδρα ὑγιαίνοντες ἐκδεξάμενοι τὴν ἐκείνων νόσον, ἐμέλλησαν τελευτῆσαι. Τοῦτο δ' ἀμήχανον ἦν ἔτι παθεῖν διαζευχθέντα ὅρῳ μέσῳ παγέντι δυνατωτάτῳ, ὃς τὰς ἐφόδους καὶ ἐπιδρομὰς τοῦ χείρονος μέρους ἀπὸ τοῦ βελτίονος ἀνασώσει. Τεθαύμακα δὲ ἔτι μᾶλλον, ἐπειδὰν κατα-* 509
κούων τῶν ἁγίων λογίων ἀναδιδάσκωμαι, ὃν τρόπον P.
εἰσῆλθε "νεφέλη μέση τῆς Αἰγυπτιακῆς καὶ τῆς Ἰσραηλιτικῆς στρατιᾶς." **) *Ὑπὸ γὰρ τοῦ φιλοπαθοῦς καὶ ἀθέου τὸ ἐγκρατὲς καὶ θεοφιλὲς γένος οὐκ ἔτι εἴασε διώκεσθαι, τὸ σκεπαστήριον καὶ σωτήριον τῶν φίλων, ἀμυντήριον δὲ καὶ κολαστήριον τῶν ἐχθρῶν ὅπλον, ἡ νεφέλη. Διανοίαις μὲν γὰρ ἀρετώσαις ἠρέμα σοφίαν ἐπιψεκάζει, τὴν ἀπαθῆ παντὸς κακοῦ· λυπραῖς δὲ καὶ ἀγόνοις ἐπιστήμης ἀθρόας κατανίφει τιμωρίας, κατακλυσμῶν φθορὰν οἰκτίστην ἐπιφέρουσα. Τῷ δὲ ἀρχαγγέλῳ καὶ πρεσβυτάτῳ λόγῳ δωρεὰν ἐξαίρετον ἔδωκεν ὁ τὰ ὅλα γεννήσας πατὴρ, ἵνα μεθόριος στὰς τὸ γενόμενον διακρίνῃ τοῦ πεποιηκότος. Ὁ δ' αὐτὸς ἱκέτης μέν ἐστι τοῦ θνητοῦ κηραίνοντος ἀεὶ πρὸς τὸ ἄφθαρτον, πρεσβευτὴς δὲ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς τὸ ὑπήκοον. Ἀγάλλεται δὲ ἐπὶ τῇ δωρεᾷ, καὶ σεμνυ-*
02 *νόμενος αὐτὴν ἐκδιηγεῖται φάσκων, "Καὶ ἐγὼ εἱ-*
I. *στήκειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν,"* ***) *οὔτε ἀγέν-*

---

*) Num. 16, 48. — **) Exod. 14, 19. — ***) Num. 16, 48.

νητος ὡς ὁ θεὸς ὢν, οὔτε γεννητὸς ὡς ὑμεῖς, ἀλλὰ μέσος τῶν ἄκρων, ἀμφοτέροις ὁμηρεύων· παρὰ μὲν τῷ φυτεύσαντι, πρὸς πίστιν τοῦ μὴ σύμπαν ἀφανίσαι ποτὲ καὶ ἀποστῆναι τὸ γένος, ἀκοσμίαν ἀντὶ κόσμου ἑλόμενον· παρὰ δὲ τῷ φύντι, πρὸς εὐελπιστίαν τοῦ μή ποτε τὸν ἵλεων θεὸν περιϊδεῖν τὸ ἴδιον ἔργον. Ἐγὼ γὰρ ἐπικηρυκεύσομαι τὰ εἰρηναῖα γενέσει παρὰ τοῦ καθαιρεῖν πολέμους ἐγνωκότος, εἰρηνοφύλακος ἀεὶ θεοῦ.

§. 43. *Διδάξας οὖν ἡμᾶς περὶ τῆς εἰς ἴσα τομῆς ὁ ἱερὸς λόγος, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐναντίων ἐπιστήμην ἄγει, φάσκων ὅτι τὰ τμήματα „ἔθηκεν ἀντιπρόσωπα ἀλλήλοις.“* *) *Τῷ γὰρ ὄντι πάνθ' ὅσα ἐν κόσμῳ σχεδὸν ἐναντία εἶναι πέφυκεν· ἀρκτέον δὲ ἀπὸ τῶν πρώτων. Θερμὸν ἐναντίον ψυχρῷ, καὶ ξηρὸν ὑγρῷ, καὶ κοῦφον βαρεῖ, καὶ σκότος φωτὶ, καὶ νὺξ ἡμέρᾳ. Καὶ ἐν οὐρανῷ μὲν ἡ ἀπλανὴς τῇ πεπλανημένῃ φορᾷ· κατὰ δὲ τὸν ἀέρα, αἰθρία νέφεσι, νηνεμία πνεύμασι, θέρει χειμὼν, ἔαρι μετόπωρον· τὸ μὲν γὰρ ἀνθεῖ, τὸ δὲ φθίνει. Τὰ δ' ἔγγεια πάλιν· ὕδατος τὸ γλυκὺ τῷ πικρῷ, καὶ γῆς ἡ στεῖρα τῇ γονίμῳ. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ ἐναντία, προῦπτα σώματα ἀσώματα, ἔμψυχα ἄψυχα, λογικὰ ἄλογα, θνητὰ ἀθάνατα, αἰσθητὰ νοητὰ, καταληπτὰ ἀκατάληπτα, στοιχεῖα ἀποτελέσματα, ἀρχὴ τελευτὴ, γένεσις φθορὰ, ζωὴ θάνατος, νόσος ὑγεία, λευκὸν μέλαν, δεξιὰ εὐώνυμα, δικαιοσύνη ἀδικία, φρόνησις ἀφροσύνη, ἀνδρεία δειλία, σωφροσύνη ἀκολασία, ἀρετὴ κακία, καὶ τὰ τῆς ἑτέρας εἴδη πάντα τοῖς τῆς* 51
ἑτέρας εἴδεσι πᾶσι. Πάλιν γραμματικὴ ἀγραμματία, μουσικὴ ἀμουσία, παιδεία ἀπαιδευσία, συνόλως τέχνη ἀτεχνία. Καὶ τὰ ἐν ταῖς τέχναις, φωνήεντα στοιχεῖα καὶ ἄφωνα, ὀξεῖς καὶ βαρεῖς φθόγγοι, εὐ-

*) Gen. 15, 10.

θεῖαι καὶ περιφερεῖς γραμμαί. Καὶ ἐν ζώοις καὶ φυτοῖς, ἄγονα γόνιμα, πολυτόκα ὀλιγοτόκα, ᾠοτόκα ζωοτόκα, μαλακὰ ὀστρακόδερμα, ἄγρια ἥμερα, μονωτικὰ ἀγελαῖα. Καὶ πάλιν, πενία πλοῦτος, δόξα ἀδοξία, δυςγένεια εὐγένεια, ἔνδεια περιουσία, πόλεμος εἰρήνη, νόμος ἀνομία, ἀφυΐα εὐφυΐα, ἀπονία πόνος, νεότης γῆρας, δύναμις ἀδυναμία, ἀσθένεια ῥώμη. Καὶ τί δεῖ τὰ καθ' ἕκαστον ἀναλέγεσθαι, ἀπερίγραφα καὶ ἀπέραντα ὄντα τῷ πλήθει; Παγκάλως οὖν ὁ τῶν τῆς φύσεως ἑρμηνευτὴς γραμμάτων, τῆς ἀργίας καὶ ἀμελετησίας ἡμῶν λαμβάνων οἶκτον, ἕκαστον ἀφανῶς ἀναδιδάσκει, καθὰ καὶ νῦν, τὴν ἀντιπρόσωπον ἑκάστων θέσιν οὐχ ὁλοκλήρων,
03 ἀλλὰ τμημάτων ὑπαρχόντων· ἓν γὰρ τὸ ἐξ ἀμ-
I. φοῖν τῶν ἐναντίων, οὗ τμηθέντος, γνώριμα τὰ ἐναντία. Οὐ τοῦτ' ἔστιν, ὅ φασιν Ἕλληνες τὸν μέγαν καὶ ἀοίδιμον παρ' αὐτοῖς Ἡράκλειτον, κεφάλαιον τῆς αὐτοῦ προστησάμενον φιλοσοφίας, αὐχεῖν ὡς ἐφ' εὑρέσει καινῇ; Παλαιὸν γὰρ εὕρεμα Μωϋσέως ἐστὶ, τὸ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὰ ἐναντία τμημάτων λόγον ἔχοντα ἀποτελεῖσθαι, καθάπερ οὖν παρεδείχθη.

§. 44. Ταῦτα μὲν οὖν καὶ ἐν ἑτέροις ἀκριβώσομεν. Ἄξιον δὲ καὶ ἐκεῖνο μὴ παρησυχασθῆναι. Τὰ γὰρ λεγόμενα διχοτομήματα, τριῶν ζώων διαιρεθέντων, ἓξ ἐγένετο, ὡς ἕβδομον τὸν τομέα εἶναι λόγον, διαστέλλοντα τὰς τριάδας, μέσον αὐτὸν ἱδρυσάμενον. Τὸ παραπλήσιόν μοι δοκεῖ σαφέστατα μεμηνῦσθαι καὶ ἐπὶ τῆς ἱερᾶς λυχνίας· δεδημιούργηται γὰρ ἓξ καλαμίσκους ἔχουσα, τρεῖς ἑκατέρωθεν. Ἑβδόμη δὲ αὕτη μέση, διακρίνουσα καὶ διαιροῦσα τὰς τριάδας. Τορευτὴ γάρ ἐστι, τεχνικὸν καὶ δόκιμον θεῖον ἔργον, ἐξ ἑνὸς χρυσίου καθαροῦ. Τὸ γὰρ ἓν καὶ μόνον καὶ καθαρὸν ὄντως, ἑβδομάδα τὴν ἀμήτορα γεγέννηκε καὶ ἐξ αὐτοῦ μόνου, μὴ προςχρησάμενον ὕλῃ τὸ παράπαν. Χρυσὸν δὲ οἱ ἐγκωμιάζοντες,

πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα λέγουσι τῶν εἰς ἔπαινον, δύο δὲ τὰ ἀνωτάτω· ἓν μὲν, ὅτι ἰὸν οὐ παραδέχεται· ἕτερον δὲ, ὅτι εἰς ὑμένας λεπτοτάτους ἀῤῥαγὴς διαμένων ἐλαύνεταί τε καὶ χεῖται. Σύμβολον οὖν εἰκότως γέγονε μείζονος φύσεως, ἣ ταθεῖσα καὶ κεχυμένη καὶ φθάσασα πάντη, πλήρης ὅλη δι᾿ ὅλων ἐστὶν, εὐαρμόστως καὶ τὰ ἄλλα συνυφήνασα. Περὶ τῆς 51
εἰρημένης λυχνίας ὁ τεχνίτης διαλεγόμενος πάλιν φησὶν, ὅτι ἐκ τῶν καλαμίσκων εἰσὶν οἱ βλαστοὶ ἐξέχοντες τρεῖς ἑκατέρωθεν, ἐξισούμενοι ἀλλήλοις, καὶ τὰ "λαμπάδια αὐτῶν ἅ ἐστιν ἐπὶ τῶν ἄκρων καρυωτὰ ἐξ αὐτῶν," *) *καὶ τὰ ἀνθέμια ἐν αὐτοῖς, ἵν᾿ ὦσιν ἐπ᾿ αὐτῶν οἱ λύχνοι καὶ τὸ ἀνθέμιον τὸ ἕβδομον ἐπ᾿ ἄκρου τοῦ λαμπαδίου στερεὸν, ὅλον χρυσοῦν, καὶ ἑπτὰ λύχνους ἐπ᾿ αὐτοῖς χρυσοῦς. Ὥςτε διὰ πολλῶν ᾠήθη κατασκευάζεσθαι, ὅτι ἑξὰς εἰς δύο τριάδας ὑπὸ μέσου τοῦ ἑβδόμου λόγου διῄρηται· καθάπερ ἔχει νυνί. Πᾶσα γὰρ ἡ λυχνία σὺν τοῖς ὁλοσχερεστάτοις μέρεσιν αὐτῆς, ἃ ἕξ ἐστιν, ἐπάγη· λαμπαδίων ἑπτὰ, ἀνθεμίων ἑπτὰ, λύχνων ἑπτά. Διαιροῦνται δὲ οἱ μὲν ἓξ λύχνοι τῷ ἑβδόμῳ, τὰ δὲ ἀνθέμια ὁμοίως τῷ μέσῳ, καὶ τὰ λαμπάδια τὸν αὐτὸν τρόπον ὑπὸ τοῦ ἑβδόμου καὶ μέσου· οἱ δὲ ἓξ καλαμίσκοι, καὶ οἱ ἐκπεφυκότες ἴσοι βλαστοὶ, ὑπ᾿ αὐτοῦ τοῦ στελέχους τῆς ἑβδόμης.*

504 §. 45. *Πολὺν δ᾿ ὄντα τὸν περὶ ἑκάστου λόγον,*
M. *ὑπερθετέον εἰςαῦθις. Τοσοῦτον δὲ αὐτὸ μόνον ὑπομνηστέον, ὅτι τῆς κατ᾿ οὐρανὸν τῶν ἑπτὰ πλανήτων πορείας μίμημά ἐστιν ἡ ἱερὰ λυχνία, καὶ οἱ ἑπτὰ λύχνοι οἱ ἐπ᾿ αὐτῆς. Πῶς; Ἐρήσεταί τις. Ὅτι, φήσομεν, ὃν τρόπον οἱ λύχνοι, οὕτως καὶ τῶν πλανήτων ἕκαστος φωςφορεῖ. Λαμπρότεροι γὰρ ὄντες αὐγοειδεστάτας ἄχρι γῆς ἀποστέλλουσιν ἀκτῖνας.*

---

*) Exod. 25, 33.

Διαφερόντως δὲ ὁ μέσος τῶν ἑπτὰ, ἥλιος. Μέσον δὲ αὐτὸν, οὐ μόνον ὅτι μέσην ἐπέχει χώραν, ὡς ἠξίωσάν τινες, καλῶ, ἀλλ' ὅτι καὶ θεραπεύεσθαι, καὶ δορυφορεῖσθαι πρὸς ὑπασπιζόντων ἑκατέρωθεν, ἀξιώματος ἕνεκα καὶ μεγέθους καὶ ὠφελειῶν, ἃς τοῖς ἐπιγείοις ἅπασι παρέχει, δίκαιος ἄλλως ἐστί. Τὴν δὲ τῶν πλανήτων τάξιν ἄνθρωποι παγίως μὴ κατειληφότες — τί δ' ἄλλο τῶν κατ' οὐρανὸν ἴσχυσαν διανοῆσαι βεβαίως; — εἰκότως λέγουσιν. Ἄριστα δ' ἐμοὶ στοχάζεσθαι δοκοῦσιν, οἱ τὴν μέσην ἀπονενεμηκότες ἡλίῳ τάξιν, τρεῖς μὲν ὑπὲρ αὐτὸν καὶ μετ' αὐτὸν τοὺς ἴσους εἶναι λέγοντες, ὑπὲρ αὐτὸν μὲν Φαίνοντα, Φαέθοντα, Πυρόεντα, εἶθ' Ἥλιον· μετ' αὐτὸν δὲ Στίλβοντα, Φωσφόρον, τὴν ἀέρος γείτονα Σελήνην. Ἐπίγειον οὖν βουληθεὶς ἀρχέτυπον τῆς κατ' οὐρανὸν σφαίρας ἑπταφεγγοῦς μίμημα παρ' ἡμῖν ὁ τεχνίτης γενέσθαι, πάγκαλον ἔργον προσέταξε, τὴν λυχνίαν, δημιουργηθῆναι. Δέδεικται δὲ καὶ ἡ πρὸς ψυχὴν ἐμφέρεια αὐτῆς· ψυχὴ γὰρ τριμερής ἐστι, δίχα δὲ ἕκαστον τῶν μερῶν, ὡς ἐδείχθη, τέμνεται· μοιρῶν δὲ γενομένων ἕξ, ἕβδομος εἰκότως τομεὺς ἦν ἁπάντων, ὁ ἱερὸς καὶ θεῖος λόγος.

§. 46. Ἄξιον δὲ μηδ' ἐκεῖνο παρησυχασθῆναι, τριῶν ὄντων ἐν τοῖς ἁγίοις σκευῶν, λυχνίας, τρα- 512
πέζης, θυμιατηρίου, τὸ μὲν θυμιατήριον εἰς τὴν P.
ὑπὲρ τῶν στοιχείων εὐχαριστίαν ἀνάγεται, ὡς ἐδείχθη πρότερον. Ἐπεὶ καὶ αὐτὸ μοίρας ἔχει τῶν τεσσάρων, γῆς μὲν τὰ ξύλα, ὕδατος δὲ τὰ ἐπιθυμιώμενα· πρότερον γὰρ τηκόμενα, εἰς λιβάδας αὖθις ἀναλύεται· τὸν δὲ ἀτμὸν ἀέρος, πυρὸς δὲ τὸ ἐξαπτόμενον. Καὶ ἡ σύνθεσις δὲ λιβανωτοῦ καὶ χαλβάνης, ὄνυχός τε καὶ στακτῆς, τῶν στοιχείων σύμβολον. Ἡ δὲ τράπεζα, εἰς τὴν τῶν ὑπὲρ τῶν θνητῶν ἀποτελεσμάτων εὐχαριστίαν· ἄρτοι γὰρ καὶ σπονδεῖα ἐπιτίθενται αὐτῇ, οἷς ἀνάγκη χρῆσθαι τὰ τῆς τροφῆς δεόμενα. Ἡ δὲ λυχνία, εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν κατ' οὐ-

505 ρανὸν ἁπάντων, ἵνα μηδὲν μέρος τοῦ κόσμου δί-
M.κην ἀχαριστίας ὀφείλῃ, ἀλλ' ἴδωμεν ὅτι πάντα τὰ μέρη τὰ κατ' αὐτὸν εὐχαριστεῖ, τὰ στοιχεῖα, τὰ ἀποτελέσματα, οὐ τὰ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ.

§. 47. Ἄξιον δὲ σκέψασθαι, διὰ τί τῆς τραπέζης καὶ τοῦ θυμιατηρίου τὰ μέτρα δηλώσας, τῆς λυχνίας οὐδὲν ἀνέγραψε; Μήποτε δι' ἐκεῖνο, ὅτι τὰ μὲν στοιχεῖα καὶ τὰ θνητὰ ἀποτελέσματα, ὧν ἡ τράπεζα καὶ τὸ θυμιατήριον σύμβολα, μεμέτρηνται, περατωθέντα ὑπὸ τοῦ οὐρανοῦ· ἀεὶ γὰρ τὸ περιέχον τοῦ περιεχομένου μέτρον. Ὁ δὲ οὐρανὸς, οὗ σύμβολόν ἐστιν ἡ λυχνία, ἀπειρομεγέθης ἐστί. Περιέχεται γὰρ, ἀλλ' οὐχ ὑπὸ κενοῦ κατὰ Μωϋσῆν, οὔτε ὑπ' οὐδενὸς σώματος, οὔτε ἰσομεγέθους αὐτῷ, οὔτε ἀπείρου, διὰ τὴν ἐν τῇ πυργώσει μυθευομένην τερατολογίαν· ἔστι δὲ ὅρος αὐτοῦ ὁ θεὸς, καὶ ἡνίοχος καὶ κυβερνήτης. Ὥσπερ οὖν ἀπερίληπτον τὸ ὂν, οὕτως καὶ τὸ ὁριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ, μέτροις τοῖς εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπίνοιαν ἥκουσιν οὐ μετρεῖται· καὶ τάχα ἐπεὶ κυκλοτερὴς ὢν καὶ ἄκρως εἰς σφαῖραν ἀποτετορευμένος, μήκους καὶ πλάτους οὐ μετέχει.

§. 48. Εἰπὼν οὖν τὰ πρέποντα περὶ τούτων, ἐπιλέγει, "Τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλεν," *) ὄρνεα καλῶν τοὺς πτηνοὺς καὶ μετεωροπολεῖν πεφυκότας δύο λόγους· ἕνα μὲν ἀρχέτυπον ὑπὲρ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχοντα. Καλεῖ δὲ Μωϋσῆς τὸν μὲν ὑπὲρ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν δὲ καθ' ἡμᾶς, τῆς εἰκόνος ἐκμαγεῖον. "Ἐποίησε γὰρ," φησὶν, "ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον," οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ "κατ' εἰκόνα." **) Ὥστε τὸν καθ' ἕκαστον ἡμῶν νοῦν, ὃς δὴ κυρίως καὶ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπός

*) Gen. 15, 10. — **) Gen. 1, 27.

ἐστι, τρίτον εἶναι τύπον ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος· τὸν
δὲ μέσον, παράδειγμα μὲν τούτου, ἀπεικόνισμα δὲ
ἐκείνου. Φύσει δὲ ἄτμητος ὁ ἡμέτερος γέγονε νοῦς. 513
Τὸ μὲν γὰρ ἄλογον ψυχῆς μέρος ἑξαχῆ διελὼν ὁ P.
δημιουργὸς, ἓξ μοίρας εἰργάσατο, ὅρασιν, γεῦσιν,
ἀκοὴν, ὄσφρησιν, ἁφὴν γόνιμον, φωνήν· τὸ δὲ λο-
γικὸν, ὃ δὴ νοῦς ὠνομάσθη, ἄσχιστον εἴασε, κατὰ
τὴν τοῦ παντὸς ὁμοιότητα οὐρανοῦ. Καὶ γὰρ ἐν
τούτῳ λόγος ἔχει τὴν μὲν ἐξωτάτην καὶ ἀπλανῆ
σφαῖραν ἄτμητον φυλαχθῆναι, τὴν δ' ἐντὸς ἑξαχῆ
τμηθεῖσαν, ἑπτὰ κύκλους τῶν λεγομένων πλανήτων
ἀποτελέσαι· ὃ γὰρ, οἶμαι, ἐν ἀνθρώπῳ ψυχὴ, τοῦτο
οὐρανὸς ἐν κόσμῳ. Τὰς οὖν νοερὰς καὶ λογικὰς
δύο φύσεις, τήν τε ἐν ἀνθρώπῳ καὶ τὴν ἐν τῷ
παντὶ, συμβέβηκεν ὁλοκλήρους καὶ ἀδιαιρέτους εἶναι.
506 Διὸ λέγεται, "Τὰ δὲ ὄρνεα οὐ διεῖλε." Περιστε-
M ρᾷ μὲν ὁ ἡμέτερος νοῦς, ἐπειδὴ τιθασσὸν καὶ σύν-
τροφον ἡμῖν ἐστι τὸ ζῶον, εἰκάζεται, τῷ δὲ τούτου
παραδείγματι ἡ τρυγών. Ὁ γὰρ θεοῦ λόγος φιλέ-
ρημος καὶ μονωτικὸς, ἐν ὄχλῳ τῶν γενομένων καὶ
φθαρησομένων οὐχὶ φυρόμενος, ἀλλ' ἄνω φοιτᾶν εἰ-
θισμένος ἀεὶ, καὶ ἑνὶ ὀπαδὸς εἶναι μεμελετηκώς.
Ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥ τε ἐν ἡμῖν τοῦ
λογισμοῦ, καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου· ἄτμητοι
δὲ οὖσαι, μυρία ἄλλα τέμνουσιν. Ὅ τε γὰρ θεῖος
λόγος τὰ ἐν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε πάντα· ὅ
τε ἡμέτερος νοῦς, ἅττ' ἂν παραλάβῃ νοητῶς πρά-
γματά τε καὶ σώματα, εἰς ἀπειράκις ἄπειρα διαιρεῖ
μέρη, καὶ τέμνων οὐδέποτε λήγει. Τοῦτο δὲ συμ-
βαίνει διὰ τὴν πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν
ὅλων ἐμφέρειαν. Τὸ γὰρ θεῖον ἀμιγὲς, ἄκρατον καὶ
ἀμερέστατον ὑπάρχον, ἅπαντι τῷ κόσμῳ γέγονεν αἴ-
τιον μίξεως, κράσεως, πολυμερίας· ὥστε εἰκότως καὶ

**) Gen. 15, 10.

τὰ ὁμοιωθέντα, νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ὑπὲρ ἡμᾶς, ἀμερεῖς καὶ ἄτμητοι ὑπάρχοντες, διαιρεῖν καὶ διακρίνειν ἕκαστα τῶν ὄντων ἐῤῥωμένως δυνήσονται.

§. 49. Λαλήσας οὖν περὶ τῶν ἀτμήτων καὶ ἀδιαιρέτων ὀρνέων φησὶν ἑξῆς, " Κατέβη δὲ ὄρνεα ἐπὶ τὰ σώματα τὰ διχοτομηθέντα," *) ὁμωνυμίᾳ μὲν χρησάμενος, τὴν δὲ πραγματικὴν διαμάχην ἐναργέστατα τοῖς ὁρᾶν δυναμένοις διασυνιστάς. Παρὰ φύσιν γάρ ἐστι τὸ καταβαίνειν ὄρνεα, τοῦ μετεωροπολεῖν ἕνεκα πτερωθέντα. Καθάπερ γὰρ τοῖς χερσαίοις οἰκειότατον χωρίον γῆ, καὶ μάλιστα τοῖς ἑρπετοῖς, ἃ μηδ' ὑπὲρ αὐτῆς ἰλυσπώμενα ἀνέχεται, φωλεοὺς δὲ καὶ καταδύσεις ζητεῖ, τὸν ἄνω χῶρον ἀποδιδράσκοντα, διὰ τὴν πρὸς τὰ κάτω συγγένειαν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῖς πετεινοῖς ὁ ἀὴρ ἐνδιαίτημα οἰκεῖον, κούφοις διὰ τὴν πτέρωσιν ὁ φύσει κοῦφος. Ὅταν οὖν τὰ ἀεροπόρα αἰθεροβατεῖν ὀφείλοντα καταβαίνῃ πρὸς χέρσον ἀφικνούμενα, τῷ κατὰ φύσιν ἀδυνατεῖ χρῆσθαι βίῳ. Τὸ ἐναντίον δὲ 514
Μωϋσῆς καὶ ὅσα τῶν ἑρπετῶν ἄνω δύναται πηδᾶν, P.
οὐ μετρίως ἀποδέχεται. Φησὶ γοῦν, " Ταῦτα φάγεσθε ἀπὸ τῶν ἑρπετῶν τῶν πετεινῶν, ἃ πορεύεται ἐπὶ τεσσάρων, ἃ ἔχει σκέλη ἀνωτέρω τῶν ποδῶν, ὥςτε πηδᾶν ἐν αὐτοῖς ἀπὸ γῆς." **) Ταῦτα δ' ἐστὶ σύμβολα ψυχῶν, ὅσαι τρόπον ἑρπετῶν προσεῤῥιζωμέναι τῷ γηΐνῳ σώματι, καθαρθεῖσαι, μετεωροπολεῖν ἰσχύουσιν, οὐρανὸν ἀντικαταλλαξάμεναι γῆς, καὶ φθορᾶς ἀθανασίαν. Πάσης οὖν βαρυδαιμονίας ἀναπεπληρῶσθαι νομιστέον ἐκείνας, αἵτινες ἐν ἀέρι καὶ αἰθέρι τῷ καθαρωτάτῳ τραφεῖσαι, μετανέστησαν,
507 τὸν κόρον τῶν θείων ἀγαθῶν οὐ δυνηθεῖσαι φέρειν,
M ἐπὶ τὸ θνητὸν καὶ κακὸν χωρίον γῆν. Ἐπιφοιτῶσι δὲ ἔννοιαι μυρίαι περὶ μυρίων πραγμάτων ὅσων,

---

*) Gen. 15, 11. — **) Lev. 11, 21.

αἳ μὲν ἑκούσιοι, αἳ δὲ κατὰ ἄγνοιαν, αἳ οὐδὲν διαφέρουσι πτηνῶν, αἷς τὰ κατιόντα ἐξωμοίωσεν ὄρνεα. Τῶν δὲ ἐννοιῶν ἡ μὲν ἄνω φορὰ τὴν ἀμείνω τάξιν ἔλαχε, συνοδοιπορούσης ἀρετῆς τῆς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ θεῖον χῶρον ἀγούσης· τὴν χείρω δὲ ἡ κάτω, κακίας ἀφηγουμένης καὶ ἀντισπώσης βίᾳ· δηλοῖ δὲ καὶ τὰ ὀνόματα οὐχ ἥκιστα τὴν τῶν τόπων ἐναντιότητα. Ἀρετὴ μὲν γὰρ οὐ μόνον παρὰ τὴν αἵρεσιν ὠνομάσθη, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ αἴρεσθαι, — αἴρεται γὰρ καὶ μετεωρίζεται διὰ τὸ ἀεὶ τῶν ὀλυμπίων ἐρᾶν, — κακία δὲ ἀπὸ τοῦ κάτω κεχωρηκέναι, καὶ καταπίπτειν τοὺς χρωμένους αὐτῇ βιάζεσθαι. Τὰ γοῦν πολέμια τῆς ψυχῆς ἐπιπετώμενα καὶ ἐπιφοιτῶντα νοήματα, κάτεισι μὲν αὐτὰ, καταβάλλει δὲ καὶ τὴν διάνοιαν, σώμασιν αἰσχρῶς ἐπιφερόμενα, πράγμασιν αἰσθητοῖς οὐ νοητοῖς, ἀτελέσιν οὐχ ὁλοκλήροις, ἐφθαρμένοις οὐχὶ τοῖς ζῶσιν. Οὐ γὰρ μόνον σώμασιν, ἀλλὰ καὶ σωμάτων τῶν δίχα διαιρεθέντων τμήμασιν, ἐπιφοιτᾷ. Τὰ δὲ οὕτως διαιρεθέντα ἁρμονίαν ἀμήχανον δέξασθαι καὶ ἕνωσιν, τῶν πνευματικῶν τόνων, οἳ συμφυέστατος δεσμὸς ἦσαν, διακοπέντων.

§. 50. Εἰσηγεῖται δὲ γνώμην ἀληθεστάτην, διδάσκων, ὅτι δικαιοσύνη μὲν καὶ πᾶσα ἀρετὴ, ψυχῆς, ἀδικία δὲ καὶ πᾶσα κακία σώματος ἐρῶσι· καὶ ὅτι τὰ τῷ ἑτέρῳ φίλα τῷ ἑτέρῳ πάντως ἐχθρά ἐστι, καθὰ καὶ νῦν. Αἰνιττόμενος γὰρ τοὺς τῆς ψυχῆς πολέμους, ὄρνεα εἰσήγαγε γλιχόμενα ἐμπλέκεσθαι καὶ ἐμφύεσθαι σώμασι, καὶ σαρκῶν ἐμφορεῖσθαι, ὧν τὰς ἐφόδους καὶ ἐπιδρομὰς ἐπισχεῖν βουληθεὶς ὁ ἀστεῖος, λέγεται αὐτοῖς ἐγκαθίσαι, οἷα πρόεδρός τις ἢ πρόβουλος ὤν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ τὰ οἰκεῖα ὑπὸ ἐμφυλίου στάσεως διειστήκει, καὶ τὰ ἐχθρὰ στίφη διεφέρετο, βουλὴν ἀμείνω συναγαγὼν ἐσκόπει περὶ τῶν διαφόρων· ἵνα εἰ δύναιτο, P.
πειθοῖ χρώμενος, καὶ τὸν ξενικὸν πόλεμον καταλύ- 515

σαι, καὶ τὴν ἐμφύλιον ταραχὴν ἀνέλοι. Τοὺς μὲν
γὰρ ὥςπερ νέφος ἐπιῤῥάξαντας, ἀκαταλλάκτως ἔχον-
τας, λυσιτελὲς ἦν ἀποσκεδάσαι, τοῖς δὲ τὴν παλαιὰν
συγγένειαν οἰκειώσασθαι. Δυςμενεῖς μὲν οὖν ἄσπον-
δοι καὶ ἀκατάλλακτοι γράφονται· ψυχῆς ἀφροσύναι
καὶ ἀκολασίαι, δειλίαι τε καὶ ἀδικίαι, καὶ ὅσαι ἄλ-
λαι ἐπὶ πλεοναζούσης ὁρμῆς εἰώθασι φύεσθαι ἄλογοι
ἐπιθυμίαι, σκιρτῶσαι καὶ ἀπαυχενίζουσαι, καὶ τὸν
508 εὐθὺν δρόμον τῆς διανοίας ἐπέχουσαι· πολλάκις
M. δὲ καὶ τὸ σύμπαν αὐτῆς σχῆμα σπαράττουσαί τε
καὶ καταβάλλουσαι. Τὰ δὲ τῶν ἐνσπόνδων δυνά-
μεων προςκρούσματα τοιαῦτ᾽ ἐστὶν, οἵας εἶναι συμ-
βέβηκε τὰς τῶν σοφιστῶν δογματικὰς ἔριδας. Ἧι
μὲν γὰρ πρὸς ἓν ἀποπνέουσι τέλος, θεωρίαν τῶν τῆς
φύσεως πραγμάτων, λέγοιντ᾽ ἂν εἶναι φίλοι· ᾗ δ᾽
οὐχ ὁμογνωμονοῦσιν ἐν ταῖς κατὰ μέρος ζητήσεσιν,
ἐμφυλίῳ στάσει χρῆσθαι. Ὥςπερ οἱ ἀγένητον εἶναι
λέγοντες τὸ πᾶν, τοῖς γένεσιν εἰςηγουμένοις αὐτοῦ·
καὶ πάλιν οἱ φθαρήσεσθαι, τοῖς φθαρτὸν μὲν εἶναι
φύσει, μηδέποτε δὲ φθαρησόμενον, διὰ τὸ κραταιο-
τέρῳ δεσμῷ, τῇ τοῦ πεποιηκότος βουλήσει, συνέχε-
σθαι· καὶ οἱ μηδὲν εἶναι ὁμολογοῦντες ἀλλὰ πάντα
γίνεσθαι, τοῖς ὑπολαμβάνουσι τὰ ἐναντία· καὶ οἱ
πάντων χρημάτων ἄνθρωπον μέτρον εἶναι διεξιόντες,
τοῖς τὰ αἰσθήσεως καὶ τὰ διανοίας κριτήρια συνέχου-
σι· καὶ συνόλως οἱ πάντα ἀκατάληπτα εἰςηγούμενοι,
τοῖς γνωρίζεσθαι πάμπολλα φάσκουσι. Καὶ ἥλιος
μέντοι καὶ σελήνη, καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς, γῆ τε καὶ
ἀὴρ, καὶ ὕδωρ, τά τε ἐπ᾽ αὐτῶν πάντα, τοῖς σκε-
πτικοῖς ἔριδας καὶ φιλονεικίας παρεσχήκασιν, οὐσίας
καὶ ποιότητας, μεταβολάς τε αὖ καὶ τροπὰς, καὶ γενέ-
σεις ἔτι τε καὶ φθορὰς αὐτῶν ἀναζητοῦσιν· μεγέθους
τε πέρι καὶ κινήσεως τῶν κατ᾽ οὐρανὸν, οὐ πάρεργον
ποιούμενοι τὴν ἔρευναν, ἑτεροδοξοῦσιν οὐ συμφερό-
μενοι, μέχρις ἂν μαιευτικός τις ἀνὴρ ὁμοῦ καὶ δικαστι-
κὸς συγκαθίσας, θεάσηται τὰ τῆς ἑκάστου γεννήματα

ψυχῆς, καὶ τὰ μὲν οὐκ ἄξια τροφῆς ἀποῤῥίψῃ, τὰ δὲ ἐπιτήδεια διασώσῃ καὶ προνοίας τῆς ἁρμοττούσης ἀξιώσῃ. Τὰ δὲ κατὰ φιλοσοφίαν μεστὰ διαφωνίας γέγονε, τὸν πιθανὸν καὶ στοχαστικὸν νοῦν τῆς ἀληθείας ἀποδιδρασκούσης· τὸ γὰρ δυσεύρετον καὶ δυσθήρατον αὐτῆς, ὥς γε οἶμαι, στάσεις ἐγέννησε.

§. 51. "Περὶ δὲ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἔπεσεν ἐπὶ Ἀβραὰμ, καὶ ἰδοὺ φόβος σκοτεινὸς μέγας ἐπιπίπτει αὐτῷ.*) Ἔκστασις ἡ μέν ἐστι λύττα μανιώδης παράνοιαν ἐμποιοῦσα, κατὰ γῆρας, ἢ μελαγχολίαν, ἤ
τινα ὁμοιότροπον ἄλλην αἰτίαν· ἡ δὲ σφοδρὰ κατά- 516
509 πληξις ἐπὶ τοῖς ἐξαπιναίως καὶ ἀπροσδοκήτως συμ- P.
M. βαίνειν εἰωθόσιν· ἡ δὲ ἠρεμία διανοίας, ἐπειδὴ πέφυκέ ποτε ἡσυχάζειν· ἡ δὲ πασῶν ἀρίστη, ἔνθεος κατοχωτική τε μανία, ᾗ τὸ προφητικὸν γένος χρῆται. Τῆς μὲν οὖν πρώτης ἐν ταῖς Ἐπινομίδι γραφείσαις ἀραῖς διαμέμνηται. "Παραπληξίαν γὰρ," φησὶν, "καὶ ἀορασίαν καὶ ἔκστασιν διανοίας καταλήψεσθαι τοὺς ἀσεβοῦντας,"**) ὡς μηδὲν διοίσειν τυφλῶν ἐν μεσημβρίᾳ, καθάπερ ἐν βαθεῖ σκότῳ ψηλαφώντων. Τῆς δὲ δευτέρας πολλαχοῦ. "Ἐξέστη γὰρ," φησὶν, "Ἰσαὰκ ἔκστασιν μεγάλην, καὶ εἶπε, τίς οὖν ὁ θηρεύσας μοι θήραν, καὶ ἐνεγκών μοι, καὶ ἔφαγον ἀπὸ πάντων πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν, καὶ εὐλόγησα αὐτὸν, καὶ εὐλογημένος ἔσται."***) Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ ἀπιστοῦντος τοῖς λέγουσιν, ὅτι "Ζῇ Ἰωσὴφ καὶ ἄρχει πάσης γῆς Αἰγύπτου. Ἐξέστη γὰρ," φησὶ, "τῇ διανοίᾳ, οὐ γὰρ ἐπίστευσεν αὐτοῖς." †) Καὶ ἐν Ἐξόδῳ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, "Τὸ γὰρ ὄρος," φησὶ, "τὸ Σινᾶ ἐκαπνίζετο πᾶν αὐτὸ, διὰ τὸ καταβεβηκέναι τὸν θεὸν ἐπ᾽ αὐτὸ ἐν πυρί· καὶ ἀνέβαινεν ὁ καπνὸς ὡσεὶ ἀτμὶς καμίνου, καὶ ἐξέστη πᾶς ὁ λαὸς

---

*) Gen. 15, 12. — **) Deut. 28, 28. — ***) Gen. 27, 33.
†) Gen. 45, 26.

σφόδρα." *) Καὶ ἐν τῷ Λευϊτικῷ, κατὰ τὴν τῶν ἱερέων τελείωσιν, ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ, ὁπότε ἐξῆλθε πῦρ ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ κατέφαγε τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, τά τε ὁλοκαυτώματα καὶ τὰ στέατα. Λέγεται γὰρ εὐθὺς, "Καὶ εἶδε πᾶς ὁ λαὸς, καὶ ἐξέστη, καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόςωπον." **) Ἡ γὰρ τοιαύτη ἔκπληξις πτόησιν καὶ κατάπληξιν ἐμποιεῖ. [Ἀλλ' οὐκ ἄξιον θαυμάσαι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἡσαῦ, ὅτι εἰδὼς κυνηγεῖν ἀεὶ θηρεύεται καὶ πτερνίζεται, τὴν τέχνην ἐπὶ βλάβῃ κτησάμενος οὐκ ὠφελείᾳ, θηρεύειν δὲ οὐδέποτε ἐσπούδασε; Καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ, ὅτι θηρεύει μὴ μαθὼν, ἀλλὰ φύσει κινούμενος, καὶ τὸ πάθος φέρει τῷ δοκιμαστῇ, ὃς εἰ δόκιμόν ἐστι, διαγνώσεται, διὸ "ἀπὸ πάντων φάγεται;" ***) Πάντα γὰρ τὰ τῆς ἀσκήσεως ἐδώδιμα καθέστηκεν, ἡ ζήτησις, ἡ σκέψις, ἡ ἀκρόασις, ἡ ἀνάγνωσις, ἡ προσευχὴ, ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἐξαδιαφόρησις τῶν ἀδιαφόρων. Ἀπὸ πάντων δὲ τὰς ἀπαρχὰς δήπουθεν ἔφαγεν, ἀλλ' οὐ πάντα· δεῖ γὰρ ὑπολείπεσθαι καὶ τῷ ἀσκητῇ τροφὰς οἰκείας, ὡς ἆθλα. "Πρὸ τοῦ σε ἐλθεῖν," †) φυσικῶς. Ἐὰν γὰρ τὸ πάθος εἰσίῃ εἰς τὴν ψυχὴν, οὐκ ἀπολαύσομεν ἐγκρατείας· ἐλέγχει δὲ καὶ τὸν φαῦλον, ὡς βραδὺν καὶ ὀκνηρὸν, καὶ μελλητὴν πρὸς τὰ παιδείας ἔργα, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ ἀκολασίας. Ἐργοδιώκτας οὖν Αἴγυπτος ἔχει πρὸς τὴν τῶν παθῶν ἐπισπεύδοντας ἀπόλαυσιν· Μωϋσῆς δὲ ἔμπαλιν μετὰ
σπουδῆς παραγγέλλει τὸ Πάσχα ἐσθίειν, καὶ τὴν 517
ἀπὸ τούτων διάβασιν εὐωχεῖσθαι. Καὶ ὁ Ἰούδας P.
510 φησὶν, "Εἰ μὴ γὰρ ἐμελλήσαμεν, ἤδη ἂν ὑπεστρέ-
M. ψαμεν, καὶ κατέβημεν εἰς Αἴγυπτον· δὶς οὖν φησιν
ἀλλ' ἐκεῖθεν ἐπανεσώθημεν." ††) Εἰκότως καὶ Ἰακὼβ τεθαύμακεν, εἰ ἔτι ἐν σώματι ὁ νοῦς, ὁ Ἰω-

---

*) Exod. 19, 18. — **) Lev. 9, 24. — ***) Gen. 27, 33.
†) Ibid. — ††) Gen. 43, 9.

σήφ, ζῇ πρὸς ἀρετὴν, καὶ ἄρχει τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐκ ἄρχεται πρὸς αὐτοῦ.] Καὶ τὰ ἄλλα ἄν τις ἐπιὼν ὑποδείγματα, ἀληθὲς ἰχνεύειν δυνηθείη. Πρόκειται δὲ νῦν οὐ περὶ τούτων ἀκριβολογεῖσθαι, διὸ ἐπὶ τὰ ἐξ ἀρχῆς τρεπτέον. Τῆς δὲ τρίτης ἐννοίας, τὰ περὶ τὴν τῆς γυναικὸς γένεσιν φιλοσοφεῖ. "Ἐπέβαλε γὰρ ὁ θεὸς," φησὶν, "ἔκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσεν·" *) ἔκστασιν τὴν ἠρεμίαν καὶ ἡσυχίαν τοῦ νοῦ παραλαμβάνων. Ὕπνος γὰρ νοῦ, γρήγορσίς ἐστιν αἰσθήσεως, καὶ γὰρ αἱ γρηγόρσεις τῆς διανοίας, αἰσθήσεως ἀπραξία.

§. 52. Τῆς δὲ τετάρτης, ὃ νῦν σκοποῦμεν. "Περὶ δὲ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ," **) ἐνθουσιῶντος καὶ θεοφορήτου τὸ πάθος. Ἀλλ' οὐχὶ τοῦτο μόνον συνίστησιν αὐτὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ γράμμα ῥητὸν ἐστηλιτευμένον ἱεραῖς βίβλοις. Ἡνίκα τις ἐπεχείρησε τὴν ἐκ φύσεως ἀρετὴν, Σάῤῥαν αὐτοῦ διοικίζειν, ὡς οὐκ ἴδιον σοφοῦ καὶ μόνου κτῆμα, ἀλλὰ παντὸς τοῦ φρόνησιν ἐπιμορφάζοντος. "Ἀπόδος γὰρ," φησὶ, "τῷ ἀνθρώπῳ τὴν γυναῖκα, ὅτι προφήτης ἐστὶ, καὶ προσεύξεται περὶ σοῦ, καὶ ζήσεις. ***) Καὶ παντὶ δὲ ἀνθρώπῳ ἀστείῳ ὁ ἱερὸς λόγος προφητείαν μαρτυρεῖ· προφήτης γὰρ ἴδιον μὲν οὐδὲν ἀποφθέγγεται, ἀλλότρια δὲ πάντα ὑπηχοῦντος ἑτέρου. Φαύλῳ δὲ οὐ θέμις ἑρμηνεῖ γενέσθαι θεοῦ, ὥστε κυρίως μοχθηρὸς οὐδεὶς ἐνθουσιᾷ, μόνῳ δὲ σοφῷ ταῦτ' ἐφαρμόττει, ἐπεὶ καὶ μόνος ὄργανον θεοῦ ἐστιν ἠχοῦν, κρουόμενον καὶ πληττόμενον ἀοράτως ὑπ' αὐτοῦ. Πάντας γοῦν ὁπόσους ἀνέγραψε δικαίους, κατεχομένους καὶ προφητεύοντας εἰσήγαγε. Νῶε δίκαιος· ἆρ' οὐ καὶ προφήτης εὐθύς; Ἢ τὰς εὐχὰς καὶ κατάρας ἃς ἐπὶ ταῖς αὖθις γενεαῖς ἐποιήσατο, ἔργων ἀληθείᾳ βεβαιωθείσας,

---

*) Gen. 2, 21. — **) Gen. 15, 12. — ***) Gen. 20, 7.

οὐ κατεχόμενος ἐθέσπισε; Τί δὲ Ἰσαάκ; Τί δὲ Ἰακώβ; Καὶ γὰρ οὗτοι διά τε πολλῶν ἄλλων καὶ μάλιστα διὰ τῶν εἰς τοὺς ἐγγόνους προσρήσεων ὁμολογοῦνται προφητεῦσαι. Τὸ γάρ, "Συλλέγητε, ἵνα ἀναγγέλλω τί ἀπαντήσει ὑμῖν ἐπ᾽ ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,*)" ἐνθουσιῶντος ἦν· ἡ γὰρ τῶν μελλόντων κατάληψις ἀνοί-
511 κειος ἀνθρώπῳ. Τί δὲ Μωϋσῆς; Οὐ προφήτης
M. ᾄδεται πανταχοῦ; Λέγει γάρ, "Ἐὰν γένηται ὑμῶν
προφήτης κυρίου, ἐν ὁράματι αὐτῷ γνωσθήσο-
μαι,"**) Μωϋσῇ δὲ ἐν εἴδει, καὶ οὐ δι᾽ αἰνιγμά- 518
των. Καὶ πάλιν, "Οὐκ ἀνέστη ἔτι προφήτης ὡς P.
Μωϋσῆς, ὃν ἔγνω αὐτὸν κύριος πρόσωπον πρὸς πρόσωπον."***) Παγκάλως οὖν τὸν ἐνθουσιῶντα μηνύει φάσκων "περὶ ἡλίου δυσμὰς ἔκστασις ἐπέπεσεν."†)

§. 53. Ἥλιον δὲ διὰ συμβόλου τὸν ἡμέτερον νοῦν καλεῖ. Ὅπερ γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμός, τοῦτο ἐν κόσμῳ ἥλιος· ἐπειδὴ φωσφορεῖ ἑκάτερος, ὁ μὲν τῷ παντὶ φέγγος αἰσθητὸν ἐκπέμπων, ὁ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς τὰς νοητὰς διὰ τῶν καταλήψεων αὐγάς. Ἕως μὲν οὖν ἔτι περιλάμπει καὶ περιπολεῖ ἡμῶν ὁ νοῦς, μεσημβρινὸν οἷα φέγγος εἰς πᾶσαν τὴν ψυχὴν ἀναχέων, ἐν ἑαυτοῖς ὄντες, οὐ κατεχόμεθα· ἐπειδὰν δὲ πρὸς δυσμὰς γένηται κατὰ τὸ εἰκὸς ἔκστασις ἡ ἔνθεος ἐπιπίπτει κατοχωτική τε καὶ μανία. Ὅτε μὲν γὰρ φῶς ἐπιλάμψει τὸ θεῖον, δύεται τὸ ἀνθρώπινον, ὅτε δ᾽ ἐκεῖνο δύει, τοῦτ᾽ ἀνίσχει καὶ ἀνατέλλει. Τῷ δὲ προφητικῷ γένει φιλεῖ τοῦτο συμβαίνειν. Ἐξοικίζεται μὲν γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ νοῦς κατὰ τὴν τοῦ θείου πνεύματος ἄφιξιν, κατὰ δὲ τὴν μετανάστασιν αὐτοῦ πάλιν εἰσοικίζεται. Θέμις γὰρ οὐκ ἔστι θνητὸν ἀθανάτῳ συνοικῆσαι. Διὰ τοῦτο ἡ δύσις τοῦ λογισμοῦ

---

*) Gen. 49, 2. — **) Num. 12, 6. — ***) Deut. 34, 10.
†) Gen. 15, 12.

καὶ τὸ περὶ αὐτὸν σκότος, ἔκστασιν καὶ θεοφόρητον μανίαν ἐγέννησε. Τὸ δὲ ἀκόλουθον προσυφαίνει τῇ γραφῇ, φάσκων, "Ἐῤῥέθη πρὸς Ἀβραάμ." Ὄντως γὰρ ὁ προφήτης, καὶ ὁπότε λέγειν δοκεῖ, πρὸς ἀλήθειαν ἡσυχάζει· καταχρῆται δὲ ἕτερος αὐτοῦ τοῖς φωνητηρίοις ὀργάνοις, στόματι καὶ γλώττῃ, πρὸς μήνυσιν ὧν ἂν θέλῃ. Τέχνῃ δ' ἀοράτῳ καὶ παμμούσῳ ταῦτα κρούων, εὔηχα καὶ παναρμόνια καὶ γέμοντα συμφωνίας τῆς πάσης ἀποτελεῖ.

§. 54. Τίνα δ' ἐστὶν ἃ ἐῤῥέθη προθεσπισθέντα, καλὸν ἀκοῦσαι. Πρῶτον μὲν, ὅτι τῷ φιλαρέτῳ κατοικεῖν οὐ δίδωσιν ὁ θεὸς, ὡς ἐν οἰκείᾳ γῇ, τῷ σώματι, ἀλλὰ παροικεῖν ὡς ἐν ἀλλοδαπῇ μόνον ἐπιτρέπει χώρᾳ. "Γινώσκων γὰρ," φησὶ, "γνώσῃ, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ οὐκ ἰδίᾳ." *) Παντὸς δὲ φαύλου συγγενὲς τὸ σώματος χωρίον, ἐν ᾧ μελετᾷ κατοικεῖν, οὐ παροικεῖν. Ἓν μὲν δὴ παίδευμα τοῦτο· ἕτερον δὲ, ὅτι δουλείαν καὶ κάκωσιν καὶ δεινὴν, ὡς αὐτὸς ἔφη, ταπείνωσιν ἐπάγοντα τῇ ψυχῇ, τὰ κατὰ γῆν ἐστιν οἰκίδια. Νόθα γὰρ καὶ ξένα διανοίας τὰ σώματος ὡς ἀληθῶς πάθη, σαρκὸς ἐκπεφυκότα, ᾗ προσεῤῥίζωνται. Τετρακόσια δὲ ἔτη γίνεται ἡ δουλεία, κατὰ τὰς τῶν τεσσάρων παθῶν δυνάμεις. Ἀρχούσης μὲν γὰρ ἡδονῆς, μετεωρί-
512 ζεται καὶ φυσᾶται τὸ φρόνημα, χαύνῳ κουφότητι
M. ἐξαιρόμενον· ὅταν δὲ ἐπιθυμία κρατήσῃ, ἔρως ἐγγίνεται
τῶν ἀπόντων, καὶ τὴν ψυχὴν ὥσπερ ἀπ' ἀγχόνης ἐλπίδος ἀτελοῦς ἐκρέμασε. Διψᾷ μὲν γὰρ ἀεὶ, πιεῖν δὲ
ἀδυνατεῖ, Ταντάλειον τιμωρίαν ὑπομένουσα. Κατὰ 519
δὲ τὴν τῆς λύπης δυναστείαν συνάγεται καὶ συστέλ- P.
λεται, φυλλοῤῥοούντων καὶ ἀφαυαινομένων τρόπῳ δένδρων· τὸ γὰρ εὐθαλὲς αὐτῆς καὶ πῖον ἰσχναίνεται. Φόβου γε μὴν τυραννήσαντος, οὐδεὶς ἔτι μέ-

*) Gen. 15, 13.

νειν ἄξιοῖ, δρασμῷ δὲ καὶ φυγῇ χρῆται, μόνως ἂν οὕτως σωθήσεσθαι προςδοκῶν. Ἐπιθυμία μὲν γὰρ ὁλκὸν ἔχουσα δύναμιν, καὶ ἂν φεύγῃ τὸ ποθούμενον διώκειν ἀναγκάζει· φόβος δ᾽ ἔμπαλιν, ἀλλοτριότητα ἐμποιῶν, διοικίζει, καὶ μακρὰν τοῦ φαινομένου διΐστησιν.

§. 55. Αἱ δὲ τῶν λεχθέντων ἡγεμονίαι παθῶν βαρεῖαν τοῖς ἀρχομένοις ἐπάγουσι δουλείαν, ἄχρις ἂν ὁ βραβευτὴς καὶ δικαστὴς θεὸς διακρίνῃ τὸ κακούμενον ἀπὸ τοῦ κακοῦντος, καὶ τὸ μὲν εἰς ἐλευθερίαν ἐξέληται παντελῆ, τῷ δὲ τὰ ἐπίχειρα ὧν ἐξήμαρτεν ἀποδῷ. Λέγεται γάρ, "Τὸ δὲ ἔθνος, ᾧ ἂν δουλεύσωσι, κρινῶ ἐγώ, μετὰ δὲ ταῦτα ἐξελεύσονται ὧδε μετὰ ἀποσκευῆς πολλῆς." *) Ἀνάγκη γὰρ θνητὸν ὄντα τῷ τῶν παθῶν ἔθνει πεισθῆναι, καὶ τὰς οἰκείας τὸν γεννώμενον κῆρας ἀναδέξασθαι· βούλημα δὲ θεοῦ, τὰ σύμφυτα κακὰ τοῦ γένους ἡμῶν ἐπικουφίζειν. Ὥςτε καὶ ἂν ἡμεῖς ἐν ἀρχῇ τὰ οἰκεῖα πεισόμεθα, ὠμῶν γενόμενοι δεσποτῶν δοῦλοι, καὶ ὁ θεὸς τὸ οἰκεῖον ἐργάσεται ἑαυτῷ, ἄφεσιν καὶ ἐλευθερίαν ταῖς ἱκέτισιν αὐτοῦ ψυχαῖς προκηρύξας, οὐ μόνον λύσιν δεσμῶν καὶ ἔξοδον ἐκ τῆς περιφρουρουμένης εἱρκτῆς παρασχόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δούς, ἅπερ ἀποσκευὴν ἐκάλεσε. Τί δὲ ταῦτ᾽ ἔστιν; Ἐπειδὰν ἄνωθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ καταβὰς ὁ νοῦς ἐνδεθῇ ταῖς σώματος ἀνάγκαις, εἶτα ὑπὸ μηδεμιᾶς δελεασθεὶς οἷα ἀνδρόγυνος ἢ γύνανδρος, τὰ ἡδέα ἀσπάσηται κακά· μείνας δὲ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ φύσεως, ἀνὴρ ὄντως τραχηλίζων, ἢ τραχηλίζεσθαι δύναται, τοῖς τῆς ἐγκυκλίου μουσικῆς ἐγγραφεὶς ἅπασιν, ἐξ ὧν θεωρίας λαβὼν ἵμερον, ἐγκράτειαν καὶ καρτερίαν ἐῤῥωμένας ἀρετὰς ἐκτήσατο, μετανιστάμενος, καὶ κάθοδον τὴν εἰς πατρίδα εὑρισκόμενος, πάντ᾽ ἐπάγεται τὰ παιδείας, ἅπερ ἀποσκευὴ καλεῖται.

---

*) Gen. 15, 14.

§. 56. *Τοσαῦτα καὶ περὶ τούτων εἰπὼν, ἐπιλέγει, „Σὺ δὲ ἀπελεύσῃ πρὸς τοὺς πατέρας σοῦ, μετ᾽ εἰρήνης τραφεὶς ἐν γήρᾳ καλῷ."* *) *Οὐκοῦν οἱ μὲν*
513 *ἀτελεῖς καὶ πολεμούμεθα, καὶ δουλεύομεν, καὶ μό-*
M. *λις ἀπαλλαγὴν τῶν ἐπικρεμασθέντων φοβερῶν εὑρίσκομεν· τὸ δὲ τέλειον γένος, ἀδούλωτον, ἀπολέμητον, εἰρήνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ βεβαιοτάτῃ ἐντρεφόμενον. Δογματικῶς δὲ τὸν ἀστεῖον οὐκ ἀποθνήσκοντα, ἀλλ᾽ ἀπερχόμενον εἰσήγαγεν, ἵν᾽ ἄσβεστον καὶ ἀθάνατον*
τὸ τῆς κεκαθαρμένης ἄκρως ψυχῆς ἀποφανῇ γένος, 520
ἀποδημίᾳ τῇ ἐνθένδε πρὸς οὐρανὸν χρησάμενον, οὐ P.
διαλύσει καὶ φθορᾷ, ἣν ἐπάγειν θάνατος δοκεῖ. Μετὰ δὲ τὸ, „Ἀπελεύσῃ," γέγραπται τὸ, „Πρὸς τοὺς πατέρας σοῦ. Ποίους πατέρας, ἄξιον σκέψασθαι. Τοὺς μὲν γὰρ ἐν γῇ Χαλδαίων βεβιωκότας, οἷς μόνοις ἐνεχρόνισε συγγενέσιν, οὐκ ἂν λέγοι, διότι χρησμῷ τῶν ἀφ᾽ αἵματος διῳκίσθη. „Εἶπε γὰρ," φησὶ, „κύριος τῷ Ἀβραὰμ, ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, πρὸς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω, καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα." **) *Τὸν γὰρ ἀλλοτριωθέντα ἐπιφροσύνῃ θείᾳ, πῶς ἦν τοῖς αὐτοῖς εὔλογον οἰκειοῦσθαι πάλιν; Πῶς δὲ τὸν ἔθνους καὶ γένους ἑτέρου μέλλοντα ἔσεσθαι ἡγεμόνα, προσκληροῦσθαι τῷ παλαιῷ; Οὐ γὰρ ἂν ἐχαρίζετο καινὸν τρόπον τινὰ καὶ νέον ἔθνος, καὶ γένος αὐτῷ ὁ θεὸς, εἰ μὴ τοῦ ἀρχαίου κατὰ τὸ παντελὲς ἀπεσχοίνιζεν. Ἐθνάρχης γὰρ καὶ γενάρχης ὡς ἀληθῶς ἐστιν οὗτος, ἀφ᾽ οὗ καθάπερ ἀπὸ ῥίζης, τὸ θεωρητικὸν καὶ σκεπτικὸν τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων ἀνεβλάστησεν ἔρνος, ὄνομα Ἰσραήλ· ἐπεὶ καὶ „τὰ παλαιὰ ἐκ προσώπου νέων ἐκφέρειν διείρηται."* ***) *Ποῦ γὰρ ἀρχαιολογίας ἔτι καὶ παλαιῶν καὶ κατημαξευμένων ἐθῶν ὄφελος, οἷς ἐξαπιναίως*

*) Gen. 15, 15. — **) Gen. 12, 1. — ***) Lev. 26, 10.

οὐδὲν προσδοκήσασιν ἀθρόα καὶ νέα ὤμβρησεν ἀγαθά;

§. 57. Πατέρας οὖν, οὐχ ὧν μετανάστατος ἐγένετο ἡ ψυχὴ, καλεῖ τοὺς ἐν τοῖς Χαλδαϊκοῖς κατωρυγμένους μνήμασιν, ἀλλ᾽ ὡς μὲν ἔνιοί φασιν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας· τῶν γὰρ κατὰ γῆν ἁπάντων τὴν φύσιν διὰ τούτων λόγος ἔχει συνίστασθαι. Ὡς δέ τινες νομίζουσι, τὰς ἀρχετύπους ἰδέας, τὰ νοητὰ καὶ ἀόρατα ἐκεῖνα τῶν αἰσθητῶν καὶ ὁρωμένων τούτων παραδείγματα, πρὸς ἃ τὴν τοῦ σοφοῦ διάνοιαν μετοικίζεσθαι. Τινὲς δὲ πατέρας ὑπετόπασαν εἰρῆσθαι τὰς τέσσαρας ἀρχάς τε καὶ δυνάμεις, ἐξ ὧν συνέστηκεν ὁ κόσμος, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα καὶ πῦρ. Εἰς γὰρ ταύτας ἕκαστον τῶν γενομένων φασὶν ἀναλύεσθαι δεόντως. Καθάπερ γὰρ ὀνόματα καὶ ῥήματα, καὶ τὰ λόγου μέρη πάντα, συνέστηκε μὲν ἐκ τῶν τῆς γραμματικῆς στοιχείων, ἀναλύεται δὲ πάλιν εἰς ἔσχατα ἐκεῖνα· τὸν αὐτὸν τρόπον ἕκαστος ἡμῶν συγκραθεὶς ἐκ τῶν τεσσάρων, καὶ ἀφ᾽ ἑκάστης οὐσίας δανεισάμενος μικρὰ μόρια,
514 καθ᾽ ὡρισμένας περιόδους καιρῶν ἐκτίνει τὸ δά-
M. νειον· εἰ μέν τι ξηρὸν ᾖ, ἐπιδιδοὺς γῇ· εἰ δέ τι ὑγρὸν, ὕδατι· εἰ δὲ ἔνθερμον, πυρί· εἰ δὲ ψυχρὸν, ἀέρι. Τὰ μὲν σωματικὰ, ταῦτα· τὸ δὲ νοερὸν καὶ οὐράνιον τῆς ψυχῆς γένος, πρὸς αἰθέρα τὸν καθαρώτατον, ὡς πρὸς πατέρα ἀφίξεται. Πέμπτη γὰρ, 521
ὡς ὁ τῶν ἀρχαίων λόγος, ἔστω τις οὐσία κυκλοφο- P.
ρητικὴ, τῶν τεσσάρων κατὰ τὸ κρεῖττον διαφέρουσα, ἐξ ἧς οἵ τε ἀστέρες καὶ ὁ σύμπας οὐρανὸς ἔδοξε γεγενῆσθαι, ἧς κατὰ τὸ ἀκόλουθον θετέον καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπόσπασμα.

§. 58. Τὸ δὲ „μετ᾽ εἰρήνης τραφεὶς" οὐκ ἀπὸ σκοποῦ προςδιώρισται, ἀλλ᾽ ὅτι σχεδὸν τὸ πλεῖστον ἀνθρώπων γένος, ἐπὶ πολέμῳ καὶ τοῖς ἐκ πολέμου κακοῖς πᾶσι τρέφεται. Πόλεμος δὲ ὁ μὲν ἀπὸ τῶν ἐκτός ἐστιν, ὃν ἀδοξία καὶ δυςγένεια καὶ τὰ ὁμοιό-

τροπα ἐπάγουσιν. Ὁ δὲ ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων κατὰ μὲν τὸ σῶμα, ἀσθένειαι, λῶβαι, πηρώσεις παντελεῖς, καὶ κηρῶν σωρὸς ἄλλων ἀμυθήτων· κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν, πάθη, νοσήματα, ἀῤῥωστήματα, δι' ἀφροσύνης καὶ ἀδικίας καὶ τῶν ὁμοιοτυράννων χαλεπαὶ καὶ βαρύταται ἐπαναστάσεις, καὶ ἀκαθαίρετοι δυνάμεις. "Μετ' εἰρήνης οὖν τραφεὶς" ὁ γαληνὸν καὶ εὔδιον κτησάμενος βίον, εὐδαίμονα ὡς ἀληθῶς καὶ μακάριον. Πότε οὖν τοῦτο συμβήσεται; Ὅταν εὐοδῇ μοι τὰ ἐκτὸς πρὸς εὐπορίαν καὶ εὐδοξίαν· εὐοδῇ τὰ σώματος πρὸς ὑγείαν τε καὶ ἰσχύν· εὐοδῇ δὲ καὶ τὰ ψυχῆς πρὸς ἀπόλαυσιν ἀρετῶν. Χρῄζει γὰρ ἕκαστον οἰκείων δορυφόρων. Δορυφορεῖται δὲ σῶμα μὲν εὐδοξίᾳ καὶ περιουσίᾳ καὶ ἀφθονίᾳ πλούτου· ψυχὴ δὲ, τῷ τοῦ σώματος ὁλοκλήρῳ καὶ κατὰ πάντα ὑγιεινῷ· ὁ δὲ νοῦς ὑπὸ τῶν ἐν ταῖς ἐπιστήμαις θεωρημάτων. Ἐπεὶ ὅτι γε εἰρήνης, οὐχ ἣν αἱ πόλεις ἄγουσι, μέμνηται, σαφές ἐστι τοῖς ἐντυγχάνουσι ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς· μεγάλους γὰρ καὶ βαρεῖς πολέμους Ἀβραὰμ ἀνεδέξατο, οὓς καθῃρηκὼς φαίνεται. Καὶ ἡ τῆς πατρῴας μέντοι γῆς ἀπόλειψις μετανισταμένῳ καὶ πόλιν οἰκῆσαι μὴ δυναμένῳ, φερομένῳ δὲ ὧδε καὶ ἐκεῖσε, καὶ ἐρήμους καὶ ἀτριβεῖς ὁδοὺς ἀλωμένῳ, τῷ μὴ θεοπροπίοις καί τισι θεσφάτοις πεπιστευκότι βαρὺς ἦν πόλεμος. Ἀλλὰ δεῖ γὰρ καὶ τρίτον τι τῶν φοβερῶν προσενδαψιλεύσασθαι, λιμὸν μεταναστάσεως καὶ πολέμου κακῶν χείρονα. Ποίαν οὖν εἰρήνην ἤγαγεν; Τὸ γὰρ, οἶμαι, μετανίστασθαι, καὶ ἀνίδρυτον εἶναι, καὶ βασιλεῦσιν ἀμάχοις ἐναντιοῦσθαι μὴ δυνάμενον, καὶ λιμῷ πιέζεσθαι, πόλεμον οὐχ ἕνα, πολλοὺς δὲ καὶ πολυτρόπους ἔοικε μηνύειν. Ἀλλ' ἔν γε ταῖς δι' ὑπονοιῶν ἀποδόσεσιν, εἰρήνης ἀκράτου δεῖγμα
515 ἕκαστον αὐτῶν εἶναι συμβέβηκε. Παθῶν γὰρ ἔν-
M δεια, καὶ λιμὸς, καὶ καθαίρεσις ἐχθρῶν ἀδικημάτων, καὶ μετανάστασις ἀπὸ Χαλδαϊκῆς δόξης πρὸς τὴν φιλόθεον, τουτέστιν ἀπὸ τοῦ γεγονότος αἰσθητοῦ

πρὸς τὸ νοητὸν καὶ πεποιηκὸς αἴτιον, εὐνομίαν καὶ
εὐστάθειαν κατασκευάζουσιν. Ὑπισχνεῖται δὲ τῷ
τοιαύτην ἄγοντι εἰρήνην, καλὸν γῆρας, οὐ δήπου 52
πολυχρόνιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ φρονήσεως ζῆν. Τὸ γὰρ P
εὐήμερον πολυετίας κρεῖττον, ὅσῳ καὶ βραχύτερον
φῶς σκότους αἰωνίου. „Μίαν γὰρ ἡμέραν," ὑγιῶς
εἶπέ τις προφήτης ἀνὴρ, „βούλεσθαι βιῶναι μετὰ
ἀρετῆς, ἢ μυρία ἔτη ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου·" *)
σκιὰν τὸν φαῦλον αἰνιττόμενος βίον. Τὸ δὲ αὐτὸ
καὶ νῦν ἔργῳ μᾶλλον ἢ ῥήματι διασυνίστησι Μωϋσῆς. Ὃν γὰρ ἀναγράφει γήρᾳ χρησόμενον καλῷ, τῶν πρὸ αὐτοῦ σχεδὸν ἁπάντων ὀλιγοχρονιώτατον εἰσήγαγε· φιλοσοφῶν καὶ διδάσκων ἡμᾶς, τίς ὁ πρὸς ἀλήθειαν εὐγήρως ἐστὶν, ἵνα μὴ παλαιὸν τῦφον ἐπὶ τοῦ φανεροῦ σώματός ποτε ἀναδεξώμεθα, γέμοντα αἰσχύνης καὶ πολλῶν ὀνειδῶν· ἀλλ᾽ εὐβουλίαν καὶ σταθερότητα ψυχῆς ἰδόντες, τὸ γέρως ἀδελφὸν καὶ παρώνυμον καλὸν γῆρας ἐπιφημίσωμέν τε καὶ μαρτυρήσωμεν. Δογματικῶς οὖν ἄκουε κατὰ τὸν νομοθέτην μόνον τὸν ἀστεῖον εὐγήρων καὶ μακροβιώτατον· ὀλιγοχρονιώτατον δὲ τὸν φαῦλον, ἀποθνήσκειν μανθάνοντα, μᾶλλον δὲ τὴν ἀρετῆς ζωὴν ἤδη τετελευτηκότα.

§. 59. Λέγεται δὲ ἑξῆς, „Τετάρτη γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε," οὐχ ἵνα μόνον αὐτῷ μηνυθῇ ὁ χρόνος, ἐν ᾧ τὴν ἱερὰν οἰκήσουσι γῆν, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ καὶ τὴν τελείαν ἀποκατάστασιν ἀρετῆς παραστῆσαι. Γίνεται δὲ ὡσανεὶ τετάρτη γενεᾷ, ὃν δὲ τρόπον, ἄξιον συνδιασκέψασθαι. Ἀποκυηθὲν τὸ βρέφος ἄχρι τῆς πρώτης ἑπταετίας ἐν ἡλικίᾳ τῇ παιδικῇ φύσεως ἀκραιφνοῦς μεμοίραται, λείῳ μάλιστα ἐμφεροῦς, ἀκηράτοις ἀγαθῶν καὶ κακῶν χαρακτῆρσι μήπω τετυπωμένῃ. Καὶ γὰρ ὅσα γράφεσθαι δοκεῖ,

---

*) Psalm. 84 (83), 11.

δι᾽ ὑγρότητα ἐπαλειφόμενα συγχεῖται. Πρώτη μὲν
ἥδε ὡσανεὶ γενεὰ ψυχῆς. Δευτέρα δὲ, ἥτις μετὰ
τὴν παιδικὴν ἡλικίαν, κακοῖς ἄρχεται συζῆν, ἅ τε
ἐξ ἑαυτῆς εἴωθε γεννᾷν, καὶ ὅσα παρὰ τῶν ἄλλων
ἀσμένως δέχεται. Διδάσκαλοί τε γὰρ ἁμαρτημάτων
μυρίοι, τίτθαι, καὶ παιδαγωγοὶ, καὶ γονεῖς, καὶ οἱ
κατὰ πόλεις γεγραμμένοι νόμοι καὶ ἄγραφοι, θαυ-
μάζοντες ἃ χρὴ γελᾶσθαι· καὶ ἄνευ τῶν διδαξάν-
των αὐτομαθής ἐστιν αὕτη πρὸς ὑπαίτια, ὡς ὑπ᾽
εὐφορίας ἀεὶ κακῶν βρίθειν. "Ἔγκειται γὰρ," φη-
516 σὶν, "ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ
M. πονηρὰ ἐκ νεότητος." *) Ἥδε ἐστὶν ἡ ἐπαρατω-
τάτη γενεὰ μὲν συμβολικῶς, κυρίως δὲ ἡλικία, καθ᾽
ἣν τό τε σῶμα ἡβᾷ, καὶ ἡ ψυχὴ πεφύσηται, τῶν
ἐντυφομένων ἀναῤῥιπιζομένων παθῶν, ἀλωάς τε καὶ
στάχυας καὶ πεδία καὶ ὅσα ἂν τύχῃ καταπιμπράν- 523
των. Ταύτην τὴν ἐπίνοσον γενεὰν ἢ ἡλικίαν ὑπό P.
τινος τρίτης, οἷα ὑπὸ ἰατρικῆς φιλοσοφίας, νοσηλευ-
θῆναι χρὴ, κατεπασθεῖσαν λόγοις ὑγιεινοῖς καὶ σωτη-
ρίοις, δι᾽ ὧν κένωσιν μὲν ἐνδέξεται τῆς ἀμέτρου τῶν
ἁμαρτημάτων πλησμονῆς· πλήρωσιν δὲ λιμηρᾶς κε-
νώσεως τῶν κατορθωμάτων καὶ ἐρημίας δεινῆς. Με-
τὰ τὴν θεραπείαν οὖν ταύτην, τετάρτη γενεᾷ φύεται
ψυχῇ δύναμίς τε καὶ ῥώμη, κατὰ τὴν τῆς φρονήσεως
βεβαιοτάτην ἀνάληψιν, καὶ τὸ ἐν ἁπάσαις ἀρεταῖς
ἀκλινές τε καὶ πάγιον. Τοῦτ᾽ ἔστι τὸ λεγόμενον,
"Τετάρτη γενεᾷ ἀποστραφήσονται ὧδε." **) Κατὰ
γὰρ τὸν δειχθέντα τέταρτον ἀριθμὸν ἀποστραφεῖσα
τοῦ διαμαρτάνειν ἡ ψυχὴ κληρονόμος ἀποδείκνυται
σοφίας. Πρῶτος μὲν γὰρ ἀριθμὸς, καθ᾽ ὃν οὔτε
ἀγαθῶν οὔτε κακῶν ἔννοιαν λαβεῖν ἔστιν, ἀτυπώ-
του ψυχῆς ὑπαρχούσης. Δεύτερος δὲ, καθ᾽ ὃν φορᾷ
τῶν ἁμαρτημάτων χρώμεθα. Τρίτος δὲ, ἐν ᾧ θε-

---

*) Gen. 8, 21. — **) Gen. 15, 16.

ραπευόμεθα, τὰ νοσερὰ διωθούμενοι, καὶ τὴν ἀκμὴν τῶν παθῶν ἀφηβῶντες. Τέταρτος δὲ, ἐν ᾧ παντελοῦς ὑγείας καὶ ῥώσεως μεταποιούμεθα, ὁπότε ἀποστρεφόμενοι τὰ φαῦλα, καλοῖς ἐγχειρεῖν δοκοῦμεν, πρότερον δὲ οὐκ ἔξεστι.

§. 60. *Τὸ δὲ ἄχρι τίνος, αὐτὸς μηνύει, λέγων, „Οὔπω γὰρ ἀναπεπλήρωνται αἱ ἀνομίαι τῶν Ἀμμοῤῥαίων.“* *) *Δίδωσι δὲ ἀφορμὴν τοῖς ἀσθενεστέροις τὰ τοιαῦτα, ὡς ὑπολαμβάνειν, ὅτι Μωϋσῆς εἱμαρμένην καὶ ἀνάγκην ὡς αἰτίας τῶν γενομένων ἁπάντων εἰςάγει. Χρὴ δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι ἀκολουθίαν μὲν καὶ εἱρμὸν καὶ ἐπιπλοκὰς αἰτιῶν, ἅτε φιλόσοφος καὶ θεοφράδμων ἀνὴρ ὤν, οἶδε. Τούτοις δὲ οὐκ ἀνάπτει τὰς τῶν γινομένων αἰτίας. Ἐφαντασιώθη γὰρ πρεσβύτερον ἄλλο ἐποχούμενον τοῖς ὅλοις, ἡνιόχου τρόπον ἢ κυβερνήτου. Πηδαλιουχεῖ γὰρ τὸ κοινὸν τοῦ κόσμου σκάφος, ᾧ τὰ πάντα ἐμπλεῖ, καὶ τὸ πτηνὸν ἅρμα, τὸν σύμπαντα οὐρανὸν, ἡνιοχεῖ, χρώμενον αὐτεξουσίῳ καὶ αὐτοκράτορι βασιλείᾳ. Τί οὖν καὶ περὶ τούτων λεκτέον; Ἑρμηνεύονται Ἀμμοῤῥαῖοι „λαλοῦντες.“ Τὸ δὲ μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ δωρηθὲν ὑπὸ φύσεως, τὸν λόγον, μυρίοι τῶν λαβόντων διέφθειραν, ἀχαρίστως καὶ ἀπίστως τῇ δούσῃ προσενεχθέντες. Οὗτοι δέ εἰσιν οἱ κόλακες, οἱ γόητες, οἱ πιθανῶν σοφισμάτων εὑ-*
517 *ρεταὶ, φενακίσαι καὶ παρακρούσασθαι μᾶλλον εὖ*
M. *εἰδότες, τοῦ δὲ ἀψευδεῖν οὐ πεφροντικότες. Ἐπιτηδεύουσι μέντοι καὶ ἀσάφειαν· ἀσάφεια δὲ βαθὺ σκότος ἐν λόγῳ, κλέπταις δὲ συνεργὸν τὸ σκότος.*
Οὗ χάριν Μωϋσῆς τὸν ἀρχιερέα δηλώσει καὶ ἀλη- 52
θείᾳ διακεκόσμηκεν, ἀρίδηλον ἀξιῶν εἶναι καὶ ἀλη- I
θῆ τὸν τοῦ σπουδαίου λόγον. Οἱ δὲ πολλοὶ τὸν ἄδηλον καὶ ψευδῆ μεταδιώκουσιν, ᾧ συνεπιγράφεται

*) Gen. 15, 16.

πᾶς ὁ τῶν ἀγελαίων καὶ ἠμελημένων ἀνθρώπων ἀπατώμενος ὄχλος. Ἕως μὲν οὖν „οὐκ ἀναπεπλήρωνται τὰ ἁμαρτήματα τῶν Ἀμμοῤῥαίων,“ *) τουτέστι τῶν σοφιστικῶν λόγων διὰ τὸ ἀνεξέλεγκτον, ἀλλ᾽ ἔτι εὐδίολκον ἔχοντα δύναμιν ταῖς πιθανότησιν ἡμᾶς ἐπάγεται, ἀποστραφῆναι καὶ καταλιπεῖν αὐτὰ οὐ δυνάμενοι, τῷ δελεάζεσθαι καταμένομεν. Ἐὰν δὲ πᾶσαι αἱ ψευδεῖς πιθανότητες διελεγχθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀληθῶν πίστεων, καὶ πλήρεις αὐτῶν καὶ ἐπιχειλεῖς αἱ ἁμαρτίαι περιφανῶσιν, ἀποδρασόμεθα ἀμεταστρεπτὶ, καὶ μονονοὺ τὰ ἀπόγεια ἀράμενοι, τῆς τῶν ψευσμάτων καὶ σοφισμάτων χώρας ἐξαναχθησόμεθα, τοῖς ἀληθείας ναυλοχωτάτοις ὑποδρόμοις καὶ λιμέσιν ἐνορμίσασθαι ἐπειγόμενοι. Τοιοῦτον δὴ τὸ δηλούμενον ὑπὸ τῆς προτάσεως, ἀμήχανον ἀποστραφῆναι καὶ μισῆσαι καὶ καταλιπεῖν τὸ πιθανὸν ψεῦδος, εἰ μὴ τὸ περὶ αὐτὸ ἁμάρτημα πλῆρες ἀναφανῇ καὶ τέλειον. Ἀναφανεῖται δὲ ἐκ τοῦ μὴ παρέργως διελεγχθῆναι, κατὰ τὴν ἀληθοῦς ἀντίταξιν καὶ βεβαίωσιν.

§. 61. Λέγει δὲ ἑξῆς, „Ἐπεὶ δὲ ἐγένετο ὁ ἥλιος πρὸς δυσμὰς, φλὸξ ἐγένετο,“ **) δηλῶν, ὅτι ἀρετὴ πρᾶγμά ἐστιν ὀψίγονον, καὶ μὴν ὡς ἔφασάν τινες, πρὸς αὐταῖς ταῖς τοῦ βίου δυσμαῖς βεβαιούμενον. Ἀρετὴν δὲ ἀπεικάζει φλογί. Καθάπερ γὰρ ἡ φλὸξ καίει μὲν τὴν παραβληθεῖσαν ὕλην, φωτίζει δὲ τὸν γείτονα ἀέρα· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐμπίπρησι μὲν τὰ ἁμαρτήματα ἡ ἀρετὴ, φέγγους δὲ τὴν ὅλην ἀναπίμπλησι διάνοιαν. Ἀλλὰ γὰρ ἔτι τῶν ἀδιαιρέτων καὶ ἀμερίστων λόγων ἐπικρατούντων ταῖς πιθανότησιν, οὓς Ἀμμοῤῥαίους ἀνακαλεῖ, περιφανεστάτην καὶ ἄσκιον αὐγὴν ἰδεῖν οὐ δυνάμεθα· κλιβάνου δὲ εἰλικρινὲς πῦρ οὐκ ἔχοντος, ἀλλ᾽ ὡς αὐτὸς ἔφη, καπνιζομένου τρόπον διακείμεθα, σπινθῆρσι μὲν τοῖς ἐπιστή-

*) Gen. 15, 16. — **) Gen. 15, 17.

μης ὑποτυφόμενοι, μήπω δὲ πυρὶ καθαρῷ δοκιμα-
σθῆναι καὶ κραταιωθῆναι δυνάμενοι. Πολλὴ δὲ τῷ
σπείραντι τοὺς σπινθῆρας χάρις, ἵνα μὴ νεκρῶν τρό-
πον σωμάτων ὁ νοῦς καταψυγῇ, ἀλλ' ἔνθερμος ὢν
καὶ ἀλεαινόμενος ὑπεκκαύμασιν ἀρετῆς ζωπυρῆται,
μέχρι τοῦ τὴν εἰς πῦρ ἱερὸν, ὡς ὁ Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ,
δέξασθαι μεταβολήν. Καπνὸς δὲ γίνεται μὲν πρὸ
518 πυρὸς, δακρύειν δὲ βιάζεται τοὺς πλησιάζοντας. Ἀμ-
M. φότερα δὲ φιλεῖ συμβαίνειν. Τοῖς γὰρ ἀρετῆς ἀγγέ-
λοις προχορεύοντες τελειότητα ἐλπίζομεν, καὶ ἂν εἰ
μήπω δυναίμεθα τυχεῖν αὐτῆς, οὐκ ἀδακρυτὶ διάγο- 52
μεν ἀνιώμενοι. Πολὺς γὰρ ὅταν ἵμερος ἐντακῇ, πρὸς
τὴν τοῦ ποθουμένου θήραν ἐπισπεύδει, καὶ ἄχρι τοῦ
καταλαβεῖν κατηφεῖν ἀναγκάζει. Κλιβάνῳ δὲ νῦν
ἐξωμοίωσε τὴν ψυχὴν τοῦ φιλομαθοῦς καὶ ἐλπίδα τε-
λειώσεως ἔχοντος, ἐπειδὴ τροφῆς πεττομένης ἑκάτε-
ρον ἀγγεῖόν ἐστιν, ὁ μὲν τῆς διὰ σιτίων φθαρτῶν, ἡ
δὲ τῆς δι' ἀφθάρτων ἀρετῶν. Αἱ δὲ λαμπάδες τοῦ
πυρὸς αἱ δαδουχούμεναι, τοῦ δαδούχου θεοῦ κρίσεις
εἰσὶν, αἱ λαμπραὶ καὶ διαυγεῖς, αἷς ἔθος μέσαις τῶν
διχοτομημάτων, λέγω δὲ τῶν ἐναντιοτήτων, ἐξ ὧν
ἅπας ὁ κόσμος συνέστηκε, διάγειν. Λέγεται γὰρ,
"Λαμπάδες πυρὸς, αἳ διῆλθον μέσον τῶν διχοτο-
μημάτων," *) ἵνα γνῷς, ὅτι αἱ θεῖαι δυνάμεις διὰ
μέσων καὶ πραγμάτων καὶ σωμάτων ἰοῦσαι, φθεί-
ρουσι μὲν οὐδὲν, — μένει γὰρ ἀπαθῆ τὰ διχοτομή-
ματα, — διαιροῦσι δὲ καὶ διαστέλλουσι σφόδρα κα-
λῶς τὰς ἑκάστων φύσεις.

§. 62. Τῆς οὖν τῶν εἰρημένων ἐπιστήμης κλη-
ρονόμος δεόντως ἀποδείκνυται ὁ σοφός. "Ἐν γὰρ τῇ
ἡμέρᾳ," φησὶν, "ἐκείνῃ συνέθετο κύριος τῷ Ἀβραὰμ
συνθήκην λέγων· τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν
ταύτην." Ποίαν γῆν δηλοῖ, εἰ μὴ τὴν προειρημένην,

*) Gen. 15, 17 sqq.

ἐφ' ἣν ποιεῖται τὴν ἀναφοράν; Ἧς ἐστιν ὁ καρπὸς κατάληψις ἀσφαλὴς καὶ βεβαιοτάτη τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας, καθ' ἣν τὰ σύμπαντα τοῖς τομεῦσιν ἑαυτοῦ διαφυλάττει ἀπαθῆ τὰ ἀγαθὰ κακοῦ, κατὰ τὰ ἐπὶ τοῖς τὴν γένεσιν ἀφθάρτοις. Εἶτ' ἐπιλέγει, "Ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου, ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου, ποταμοῦ Εὐφράτου," δηλῶν, ὅτι οἱ τέλειοι τὰς μὲν ἀρχὰς ἔχουσιν ἀπὸ σώματος καὶ αἰσθήσεως, καὶ τῶν ὀργανικῶν μερῶν, ὧν ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι, — χρήσιμα γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ μετὰ σώματος βίῳ παιδείαν, — τὰ δὲ τέλη ἐπὶ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν, τὸν μέγαν ὡς ἀληθῶς ποταμὸν, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν πλημμυροῦντα. Οὐ γὰρ "ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Εὐφράτου ἕως τοῦ Αἰγυπτίου ποταμοῦ" τὴν χώραν περιέγραψεν, — οὐ γὰρ ἂν ἀρετὴν εἰς τὰ σωματικὰ πάθη κατεβίβασεν, — ἀλλ' ἔμπαλιν "ἀπὸ τοῦ Αἰγυπτίου ἕως τοῦ μεγάλου Εὐφράτου." Ἀπὸ γὰρ τῶν θνητῶν αἱ οἰκειώσεις γίνονται πρὸς τὰ ἄφθαρτα.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ
ΕΙΣ ΤΑ
ΠΡΟΠΑΙΔΕΥΜΑΤΑ
ΣΥΝΟΔΟΥ.

DE
CONGRESSU
QUAERENDAE ERUDITIONIS GRATIA.

(Cf. Gen. 16, 1—6.)

Sarae symbolo docetur, virtutem malarum quidem rerum sterilem, bonarum vero fecundissimam esse (1). Has ut virtus nobis pariat, quam maxime optandum; nam ita demum vitam felicem exigemus (2). Id autem nobis non continget, nisi ante cum famula virtutis l. sapientiae (Agare) congressi fuerimus (3), qua innuuntur artes mediae l. encyclicae, grammatica, geometria etc., quibus solis ducti aditum ad virtutem inveniemus (4). Artes illae (Agar) Aegyptiae in genere dicuntur, propterea quod corporis sensus (Aegyptus) adhibendi ad percipiendas res, quas docent (5). Artes hae placant et acuunt animum, facultatem loquendi praebent, vitamque exhilarant (6), dummodo adhibeamus exercitationem et patientiam (7), atque memoriam et reminiscentiam (8). Ad lucidam veritatis cognitionem nos perducunt, vitaeque benefactis ornandae reddunt idoneos (10). Fugiendum tamen vanum syllabomachiarum et falsarum opinionum studium, quippe quibus pravi mores nascantur (11. 12). Fugienda etiam levitas eorum, qui audiunt quidem virtutis praecepta, at non iuxta audita agunt (13). Neque diutius inhaerendum encyclopaediae, ne nos eius finem summum, sapientiam, attingere praepediat (14). Quod

post decennium Agar Abramo tradita dicitur, id nobis documento sit, hominem quidem per decem primos vitae annos sensibus solis deditum esse (15), hos vero deinceps saniori institutione esse regendos (16). Interiorem denarii numeri naturam non encyclici soli viderunt, sed etiam Moyses, qui permulta secundum eius naturam instituit (17-21). Coëundum igitur cum Agare, ut institutione encyclica praemuniti brevi sapientiam veram discamus (22). Ut enim benefacta edamus, concipiamus necesse est rectas honesti notiones (24), quas inveniemus, si non solis artibus encyclicis immorabimur, sed philosophiae etiam subliminiori operam dabimus (25 et 26). Optimum nobis contingit, si aerumnis tolerandis emendamur, quales deo volente Israelitae in deserto subierunt (27-29); ita enim virtutis et amoris divini participes reddimur (30. 31).

---

519 §. 1. "Σάῤῥα δὲ ἡ γυνὴ Ἀβραὰμ οὐκ ἔτικτεν 424
M. αὐτῷ. Ἦν δὲ αὐτῇ παιδίσκη Αἰγυπτία, ᾗ ὄνομα P.
Ἄγαρ. Εἶπε δὲ Σάῤῥα πρὸς Ἀβραὰμ, ἰδοὺ, συνέκλεισέ με ὁ κύριος τοῦ μὴ τίκτειν, εἴσελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, ἵνα τεκνοποιήσῃς ἐξ αὐτῆς." *) Τὸ Σάῤῥας ὄνομα μεταληφθέν ἐστιν "ἀρχή μου·" φρόνησις δὲ ἡ ἐν ἐμοὶ, καὶ σωφροσύνη ἡ ἐν ἐμοὶ, καὶ ἡ ἐπὶ μέρους δικαιοσύνη, καὶ ἑκάστη τῶν ἄλλων ἀρετῶν, ἣν περὶ ἐμὲ μόνον εἶναι συμβέβηκεν, ἀρχή ἐστιν ἐμοῦ μόνου. Ἐπιστατεῖ γάρ μου καὶ ἡγεμονεύει πειθαρχεῖν ἐγνωκότος, βασιλὶς ἐκ φύσεως ὑπάρχουσα. Ταύτην Μωϋσῆς, τὸ παραδοξότατον, καὶ στεῖραν ἀποφαίνει καὶ πολυγονωτάτην, εἴ γε τὸ πολυανθρωπότατον τῶν ἐθνῶν ἐξ αὐτῆς ὁμολογεῖ γενέσθαι. Τῷ γὰρ ὄντι ἡ ἀρετὴ πρὸς μὲν τὰ φαῦλα πάντα ἐστείρωται, τῶν δὲ ἀγαθῶν εὐτοκίᾳ χρῆται τοιαύτῃ, ὡς μηδὲ μαιευτικῆς τέχνης δεῖσθαι· φθάνει γὰρ ἀποτίκτουσα. Τὰ μὲν οὖν ζῶα καὶ φυτὰ

---

*) Gen. 16, 1.

διαλείποντα τὸν πλείω χρόνον ἅπαξ ἢ δὶς τὸ πλεῖστον τοὺς οἰκείους δι' ἐνιαυτοῦ φέρει καρποὺς, καθ' ὃν ἔταξεν ἀριθμὸν ἑκάστοις ἡ φύσις, ἐναρμοζόμενον ταῖς ἐτησίοις ὥραις· ἀρετὴ δὲ οὐ διαλείπουσα ἀνελλιπῶς δὲ καὶ ἀδιαστάτως κατὰ τοὺς ἀμερεῖς χρόνους ἀεὶ γεννᾷ, βρέφη μὲν οὐδαμῶς, λόγους δὲ ἀ-
520 στείους, καὶ βουλὰς ἀνεπιλήπτους, καὶ ἐπαινετὰς
M. πράξεις.

§. 2. Ἀλλ' οὔτε πλοῦτος, ᾧ μὴ δυνατόν ἐστι χρῆσθαι, τοὺς κεκτημένους ὠφελεῖ, οὔτε ἡ φρονήσεως εὐτοκία, ἐὰν μὴ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τὰ ὠφέλιμα τίκτῃ. Τοὺς μὲν γὰρ εἰς ἅπαν ἀξίους ἔκρινε τῆς συμβιώσεως αὐτῆς, οἱ δ' οὔπω ἡλικίαν ἔδοξαν ἔχειν, ὡς ἐπαινετῆς καὶ σώφρονος οἰκουρίας ἀνέχεσθαι. Οἷς τὰ προτέλεια τῶν γάμων ἐφῆκε ποιεῖσθαι, ἐλπίδα καὶ τοῦ θύσειν τοὺς γάμους παρασχοῦσα. Σάῤῥα οὖν, ἡ 42
ἄρχουσά μου τῆς ψυχῆς ἀρετὴ, ἔτικτε μὲν, οὐκ ἔτικτε δ' ἐμοί — οὐ γὰρ ἠδυνάμην πω νέος ὢν τὰ γεννήματα αὐτῆς παραδέχεσθαι — τὸ φρονεῖν, τὸ δικαιοπραγεῖν, τὸ εὐσεβεῖν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν νόθων παιδίων, οὓς ἀπεκύησάν μοι αἱ κεναὶ δόξαι. Τροφαὶ γὰρ αἱ τούτων καὶ συνεχεῖς ἐπιμέλειαι καὶ φροντίδες ἄληκτοι, τῶν γνησίων καὶ ὡς ἀληθῶς ἀστῶν ὀλιγωρεῖν ἠνάγκασαν. Καλὸν οὖν εὔχεσθαι τὴν ἀρετὴν μὴ μόνον τίκτειν, ἣ καὶ δίχα εὐχῆς εὐτοκεῖ, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν αὐτοῖς τίκτειν, ἵνα τῶν σπερμάτων καὶ γεννημάτων αὐτῆς μεταλαγχάνοντες εὐδαιμονῶμεν. Εἴωθε γὰρ θεῷ μόνῳ τίκτειν, τὰς ἀπαρχὰς ὧν ἔτυχεν ἀγαθῶν εὐχαρίστως ἀποδιδοῦσα τῷ τὴν ἀεὶ πάρθενον "μήτραν," ὥς φησι Μωϋσῆς, "ἀνοίξαντι." *) Καὶ γὰρ τὴν λυχνίαν, τὸ ἀρχέτυπον τοῦ μιμήματος παράδειγμα, ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους φησὶ φαίνειν, δηλονότι τοῦ πρὸς θεόν. **) Ἑβδόμη

---

*) Gen. 29, 31. — **) Exod. 25, 31 sqq.

γὰρ οὖσα καὶ μέση τῶν ἓξ καλαμίσκων δίχα διῃρημένων εἰς τριάδας, ἑκατέρωθεν δορυφορούντων, ἄνω τὰς αὐγὰς ἀποστέλλει πρὸς τὸ ἕν, λαμπρότερον ἡγουμένη τὸ φέγγος, ἢ ὡς δύνασθαι θνητὴν αὐτῷ προσβάλλειν τὴν ὄψιν.

§. 3. Διὰ τοῦτο οὔ φησι μὴ τίκτειν τὴν Σάῤῥαν, ἀλλ' αὐτῷ τινι μὴ τίκτειν τὴν Σάῤῥαν. Οὐ γάρ ἐσμεν ἱκανοὶ δέξασθαί πω γονὰς ἀρετῆς, εἰ μὴ πρότερον ἐντύχωμεν αὐτῆς τῇ θεραπαινίδι. Θεραπαινὶς δὲ σοφίας ἡ διὰ τῶν προπαιδευμάτων ἐγκύκλιος μουσικὴ καὶ λογική. Ὥςπερ γὰρ ἐν μὲν οἰκίαις αὔλειοι πρόκεινται κλισιάδων, ἐν δὲ πόλεσι τὰ προάστεια, δι' ὧν εἴσω βαδίζειν ἔνεστιν· οὕτως καὶ ἀρετῆς πρόκειται τὰ ἐγκύκλια. Ταῦτα γὰρ ὁδός ἐστιν ἐπ' ἐκείνην φέρουσα. Χρὴ δ' εἰδέναι, ὅτι τῶν μεγάλων ὑποθέσεων μεγάλα καὶ τὰ προοίμια εἶναι συμβέβηκε. Μεγίστη δὲ ὑπόθεσις ἀρετή· καὶ γὰρ περὶ μεγίστην ὕλην καταγίνεται, τὸν σύμπαντα ἀνθρώπων βίον. Εἰκότως οὖν οὐ βραχέσι χρήσεται προοιμίοις, ἀλλὰ γραμματικῇ, γεωμετρίᾳ, ἀστρονομίᾳ, ῥητορικῇ, μου-
521 σικῇ, τῇ ἄλλῃ λογικῇ θεωρίᾳ πάσῃ, ὧν ἐστι σύμ-
M βολον ἡ Σάῤῥας θεραπαινὶς Ἄγαρ, ὡς ἐπιδείξομεν. "Εἶπε γάρ," φησί, "Σάῤῥα πρὸς Ἀβραὰμ, ἰδοὺ συνέκλεισέ με κύριος τοῦ μὴ τίκτειν· εἴςελθε πρὸς τὴν παιδίσκην μου, ἵνα τεκνοποιήσῃς ἐξ αὐτῆς." *) Τὰς σωμάτων πρὸς σώματα μίξεις καὶ ὁμιλίας, ἡδονὴν ἐχούσας τὸ τέλος, ὑπεξαιρετέον τοῦ παρόντος λόγου· νοῦ γὰρ πρὸς ἀρετήν ἐστι σύνοδος, ἐξ αὐτῆς ἐφιεμένου παιδοποιεῖσθαι, εἰ δὲ μὴ δύναιτο εὐθὺς, 426
ἀλλά τοι τὴν θεραπαινίδα αὐτῆς, τὴν μέσην παιδείαν, P.
ἐγγυᾶσθαι διδασκομένου.

§. 4. Ἄξιον δὲ τῆς αἰδοῦς καταπλαγῆναι σοφίαν, ἥτις τὸ βραδὺ πρὸς γένεσιν ἢ τελέως ἄγονον

*) Gen. 16, 1.

οὐκ ἠξίωσεν ἡμῖν ὀνειδίσαι· καί τοι τοῦ χρησμοῦ τὸ ἀληθὲς εἰπόντος, ὅτι „οὐκ ἔτικτεν," οὐ διὰ φθόνον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἡμῶν αὐτῶν ἀνεπιτηδειότητα. „Συνέκλεισε γάρ με," φησὶ, „κύριος τοῦ μὴ τίκτειν·" καὶ οὐκ ἔτι προστίθησιν ἡμῖν, ἵνα μὴ προφέρειν καὶ ὀνειδίζειν ἀτυχίαν ἑτέροις δοκῇ. „Εἴσελθε οὖν," φησὶ, „πρὸς τὴν παιδίσκην μου," τὴν τῶν μέσων καὶ ἐγκυκλίων ἐπιστημῶν μέσην παιδείαν, „ἵνα τεκνοποιήσῃς πρότερον ἐξ αὐτῆς." Αὖθις γὰρ δυνήσῃ καὶ τῶν πρὸς τὴν δέσποιναν ὁμιλιῶν γενέσει παίδων γνησίων ἀπόνασθαι. Γραμματικὴ μὲν γὰρ ἱστορίας τὰς παρὰ ποιηταῖς καὶ συγγραφεῦσιν ἀναδιδάξασα νόησιν καὶ πολυμάθειαν ἐργάσεται, καὶ ἔτι καταφρονητικῶς ἔχειν ἀναδιδάξει τῶν ὅσα αἱ κεναὶ δόξαι τυφλοπλαστοῦσι, διὰ τὰς κακοπραγίας, αἷς τοὺς ᾀδομένους παρ' αὐτοῖς ἥρωάς τε καὶ ἡμιθέους λόγος ἔχει χρήσασθαι. Μουσικὴ δὲ τὸ μὲν ἄῤῥυθμον ἐν ῥυθμοῖς, τὸ δὲ ἀνάρμοστον ἐν ἁρμονίᾳ, τὸ δὲ ἀπῳδὸν καὶ ἐκμελὲς μέλει κατεπᾴδουσα, τὸ ἀσύμφωνον εἰς συμφωνίαν ἄξει. Γεωμετρία δ' ἰσότητος καὶ ἀναλογίας αὐτὰ βαλλομένη τὰ σπέρματα εἰς ψυχὴν φιλομαθῆ, γλαφυρότητι συνεχοῦς θεωρίας, δικαιοσύνης ζῆλον ἐμποιήσει. Ῥητορικὴ δὲ καὶ τὸν νοῦν πρὸς θεωρίαν ἀκονησαμένη, καὶ πρὸς ἑρμηνείαν γυμνάσασα τὸν λόγον καὶ συγκροτήσασα, λογικὸν ὄντως ἀποδείξει τὸν ἄνθρωπον, ἐπιμεληθεῖσα τοῦ ἰδίου καὶ ἐξαιρέτου, ὃ μηδενὶ τῶν ἄλλων ζώων ἡ φύσις δεδώρηται. Διαλεκτικὴ δὲ ἡ ῥητορικῆς ἀδελφὴ καὶ δίδυμος, ὥς εἶπόν τινες, τοὺς ἀληθεῖς τῶν ψευδῶν λόγους διακρίνουσα, καὶ τὰς τῶν σοφισμάτων πιθανότητας ἐλέγχουσα, μεγάλην νόσον ψυχῆς, ἀπάτην, ἀκέσεται. Τούτοις οὖν καὶ τοῖς παραπλησίοις ἐνομιλῆσαι καὶ ἐμπρομελετῆσαι λυσιτελές· ἴσως γὰρ ἴσως, ὃ πολλοῖς συνέβη, διὰ τῶν ὑπηκόων ταῖς βασιλίσιν ἀρεταῖς γνω-
M. ρισθησόμεθα. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ τὸ σῶμα ἡμῶν οὐ
522 πρότερον πεπηγυίαις καὶ πολυτελέσι χρῆται τρο-

φαῖς, πρὶν ἢ ταῖς ἀποικίλοις καὶ γαλακτώδεσιν ἐν ἡλικίᾳ τῇ βρεφώδει; Τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ τῇ ψυχῇ παιδικὰς μὲν νόμισον ηὐτρεπίσθαι τροφὰς, τὰ ἐγκύκλια, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον αὐτῶν θεωρήματα· τελειοτέρας δὲ καὶ πρεπούσας ἀνδράσιν ὡς ἀληθῶς, τὰς ἀρετάς.

§. 5. Οἱ δὲ πρῶτοι τῆς μέσης παιδείας χαρα- 427
κτῆρες διὰ δυοῖν παρίστανται συμβόλων, τοῦ τε γέ- P.
νους καὶ τοῦ ὀνόματος. Γένος μέν ἐστιν Αἰγυπτία, καλεῖται δὲ Ἄγαρ· τοῦτο δὲ ἑρμηνευθέν ἐστι παροίκησις. Ἀνάγκη γὰρ τὸν ἐγχορεύοντα ταῖς ἐγκυκλίοις θεωρίαις, καὶ πολυμαθίαις ἑταῖρον ὄντα, τῷ γεώδει καὶ Αἰγυπτίῳ προςκεκληρῶσθαι σώματι· χρῄζοντι καὶ ὀφθαλμῶν, ὡς ἰδεῖν καὶ ἀναγνῶναι, καὶ ὤτων, ὡς προςσχεῖν τε καὶ ἀκοῦσαι, καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων, ὡς ἕκαστον τῶν αἰσθητῶν ἀναπτύξαι. Δίχα γὰρ τοῦ κρίνοντος, τὸ κρινόμενον οὐ πέφυκε καταλαμβάνεσθαι· κρίνει δὲ τὸ αἰσθητὸν αἴσθησις, ὥςτ' ἀκριβωθῆναί τι τῶν κατὰ τὸν αἰσθητὸν κόσμον, ἐν οἷς ἡ πλείων μοῖρα τοῦ φιλοσοφεῖν, οὐκ ἐνῆν ἄνευ αἰσθήσεως. Αἴσθησις δὲ, τὸ σωματοειδέστερον ψυχῆς μέρος, τῷ τῆς ὅλης ψυχῆς ἀγγείῳ προςεῤῥίζωται· τὸ δὲ τῆς ψυχῆς ἀγγεῖον Αἴγυπτος διὰ συμβόλου προςονομάζεται. Χαρακτὴρ μὲν εἷς ὁ ἀπὸ τοῦ γένους οὗτος, ὃν ἡ θεραπαινὶς ἀρετῆς ἔλαχεν· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος, ποῖος ἢ τίς ἐστιν, ἐπισκεψώμεθα. Τὴν μέσην παιδείαν παροίκου λόγον ἔχειν συμβέβηκεν, ἐπιστήμη μὲν γὰρ καὶ σοφία καὶ ἀρετὴ πᾶσα αὐθιγενὴς καὶ αὐτόχθων καὶ πολῖτις ὡς ἀληθῶς ἐστι μόνη τοῦ παντός. Αἱ δὲ ἄλλαι παιδεῖαι, δευτέρων καὶ τρίτων καὶ ὑστάτων ἄθλων τυγχάνουσαι, μεθόριοι ξένων καὶ ἀστῶν εἰσιν· οὐδετέρου τε γὰρ γένους ἀκράτου, καὶ πάλιν ἀμφοῖν κατά τινα κοινωνίαν ἐφάπτονται. Πάροικοι γὰρ, τῷ μὲν ἐνδιατρίβειν ἀστοῖς, τῷ δὲ μὴ κατοικεῖν, ἀλλοδαποῖς ἰσοῦνται. Καθάπερ, οἶμαι, καὶ οἱ θετοὶ παῖδες, ᾗ μὲν κληρονομοῦσι τὰ τῶν θεμέ-

νων, τοῖς γνησίοις, ᾗ δὲ οὐ γεγέννηνται πρὸς αὐτῶν,
τοῖς ὀθνείοις. Ὃν δὴ λόγον ἔχει δέσποινα μὲν πρὸς
θεραπαινίδας, γυνὴ δὲ ἀστὴ πρὸς παλλακὴν, τοῦτον
ἕξει τὸν λόγον ἀρετὴ Σάῤῥα πρὸς παιδείαν Ἄγαρ·
ὥστ᾽ εἰκότως τοῦ θεωρίαν καὶ ἐπιστήμην ἐζηλωκότος,
Ἀβραὰμ ὄνομα, γένοιτο ἡ μὲν ἀρετὴ, Σάῤῥα, γυνὴ,
παλλακὴ δὲ Ἄγαρ, ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ πᾶσα. Ὧι
τινι μὲν οὖν φρόνησις ἐκ διδασκάλων περιγίνεται, τὴν
Ἄγαρ οὐκ ἂν ἀποδοκιμάζοι· πάνυ γὰρ ἀναγκαία ἡ
τῶν προπαιδευμάτων κτῆσις.

§. 6. Εἰ δέ τις τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἄθλους ἐγνω-
κὼς διαπονεῖν μελέταις χρῆται συνεχέσιν, ἀνενδότως
ἔχων πρὸς ἄσκησιν, δύο μὲν ἀστὰς, παλλακὰς δὲ τὰς
523 ἴσας, τῶν ἀστῶν θεραπαινίδας, ἄξεται. Φύσιν δὲ
M. καὶ ἰδέαν ἔλαχεν αὐτῶν ἑκάστη διάφορον. Αὐτίκα
τῶν ἀστῶν ἡ μέν ἐστιν ὑγιεινοτάτη καὶ εὐσταθεστάτη
καὶ εἰρηνικωτάτη κίνησις, ἣν ἀπὸ τοῦ συμβεβηκότος
ὠνόμασε Λείαν· ἡ δὲ ἔοικεν ἀκόνῃ, καλεῖται δὲ
Ῥαχὴλ, πρὸς ἣν ὁ φίλαθλος καὶ φιλογυμναστὴς νοῦς
παραθηγόμενος ὀξύνεται. Ἑρμηνεύεται δὲ ὅρασις 428
βεβηλώσεως, οὐκ ἐπειδὴ βεβήλως ὁρᾷ, ἀλλὰ τὸ ἐν- P.
αντίον, ὅτι τὰ ὁρατὰ καὶ αἰσθητὰ, παρὰ τὴν ἀκή-
ρατον φύσιν τῶν ἀοράτων καὶ νοητῶν, οὐκ εὐαγῆ,
βέβηλα δὲ εἶναι νομίζει. Τῆς γὰρ ψυχῆς ἡμῶν δι-
μεροῦς ὑπαρχούσης, καὶ τὸ μὲν λογικὸν, τὸ δὲ ἄλο-
γον ἐχούσης, ἀρετὴν ἑκατέρου ὑπάρχειν συμβέβηκε,
Λείαν μὲν τοῦ λογικοῦ, τοῦ δὲ ἀλόγου Ῥαχήλ. Γυ-
μνάζει γὰρ ἡμᾶς ἡ μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων καὶ τῶν
τοῦ λόγου μερῶν, πάντων καταφρονητικῶς ἔχειν, ὧν
ἀλογεῖν ἄξιον, δόξης καὶ πλούτου καὶ ἡδονῆς, ἃ πε-
ρίβλεπτα καὶ περιμάχητα ὁ πολὺς καὶ ἀγελαῖος ἀν-
θρώπων ὄχλος κρίνει, δεδεκασμέναις μὲν ἀκοαῖς, δε-
δεκασμένῳ δὲ τῷ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων δικαστηρίῳ.
Ἡ δὲ ἀναδιδάσκει τὴν ἀνώμαλον καὶ τραχεῖαν ὁδὸν
ἄβατον φιλαρέτοις ψυχαῖς ἐκτραπέσθαι, λείως δὲ
διὰ τῆς λεωφόρου βαίνειν ἄνευ πταισμάτων καὶ τῶν

ἐν ποσὶν ὀλίσθων. Ἀναγκαίως οὖν τῆς μὲν προτέ-
ρας ἔσται θεραπαινὶς ἡ διὰ τῶν φωνητηρίων ὀργά-
νων ἑρμηνευτικὴ δύναμις, καὶ ἡ λογικὴ σοφισμάτων
εὕρεσις, εὐστόχῳ πιθανότητι καταγοητεύουσα· τῆς δὲ
ἀναγκαῖαι τροφαὶ, βρῶσίς τε καὶ πόσις. Ὀνόματα
δὲ ἡμῖν τῶν δυεῖν θεραπαινίδων ἀνέγραψε, Ζέλφαν
τε καὶ Βάλλαν.*) Ἡ μὲν οὖν Ζέλφα μεταληφθεῖσα
πορευόμενον καλεῖται στόμα, τῆς ἑρμηνευτικῆς καὶ
διεξοδικῆς σύμβολον δυνάμεως· ἡ δὲ Βάλλα, κατά-
ποσις, τὸ πρῶτον καὶ ἀναγκαιότατον θνητῶν ζώων
ἔρεισμα. Καταπόσει γὰρ τὰ σώματα ἡμῶν ἐνορμεῖ,
καὶ τὰ τοῦ ζῆν πείσματα ἐκ ταύτης ὡς ἀπὸ κρηπῖ-
δος ἐξῆπται. Πάσαις οὖν ταῖς εἰρημέναις δυνάμε-
σιν ὁ ἀσκητὴς ἐνομιλεῖ, ταῖς μὲν ὡς ἐλευθέραις καὶ
ἀσταῖς, ταῖς δὲ ὡς δούλαις καὶ παλλακίσιν. Ἐφίεται
μὲν γὰρ τῆς Λείας κινήσεως· λεία δὲ κίνησις ἐν
μὲν σώματι γινομένη ὑγείαν, ἐν δὲ ψυχῇ καλοκἀγα-
θίαν καὶ δικαιοσύνην ἂν ἐργάσαιτο. Ῥαχὴλ δὲ ἀ-
γαπᾷ, πρὸς τὰ πάθη παλαίων, καὶ πρὸς ἐγκράτειαν
ἀλειφόμενος, τοῖς αἰσθητοῖς πᾶσιν ἀντιταττόμενος.
Διττοὶ μὲν γὰρ ὠφελείας τρόποι, ἢ κατὰ ἀπόλαυσιν
ἀγαθῶν ὡς ἐν εἰρήνῃ, ἢ κατὰ ἀντίταξιν καὶ ὑφαί-
524 ρεσιν κακῶν ὡς ἐν πολέμῳ. Λεία μὲν οὖν ἐστι,
M. καθ᾽ ἣν συμβαίνει τὰ πρεσβύτερα καὶ ἡγεμονεύοντα
ἀγαθὰ καρποῦσθαι· Ῥαχὴλ δὲ, καθ᾽ ἣν τὰ ὡσὰν
ἐκ πολέμου λάφυρα. Τοιαύτη μὲν ἡ πρὸς τὰς ἀ-
στὰς συμβίωσις. Χρῄζει δὲ ὁ ἀσκητὴς Βάλλας μὲν
καταπόσεως, ἀλλὰ ὡς δούλης καὶ παλλακίδος· ἄνευ
γὰρ τροφῆς καὶ ζωῆς οὐδ᾽ ἂν τὸ εὖ ζῆν περιγένοι-
το, ἐπειδὴ τὰ μέσα τῶν ἀμεινόνων ἀεὶ θεμέλιοι. 429
Χρῄζει δὲ καὶ Ζέλφας διεξοδικῆς ἑρμηνείας, ἵνα τὸ P.
λογικὸν αὐτὸ διχόθεν συνεργανίζηται πρὸς τελείωσιν,
ἔκ τε τῆς κατὰ διάνοιαν πηγῆς, καὶ ἐκ τῆς περὶ τὸ
φωνητήριον ὄργανον ἀποῤῥοῆς.

---

*) Gen. 30, 1 sqq.

§. 7. Ἀλλ' οὗτοι μὲν καὶ πλειόνων γυναικῶν καὶ παλλακίδων, οὐκ ἀστῶν μόνον, ἄνδρες ἐγένοντο, ὡς αἱ ἱεραὶ μηνύουσι γραφαί· τῷ δὲ Ἰσαὰκ οὔτε πλείους γυναῖκες, οὔτε συνόλως παλλακὴ, μόνη δὲ ἡ κουρίδιος ἄχρι παντὸς συνοικεῖ. Διὰ τί; Ὅτι καὶ ἡ διδακτικὴ ἀρετὴ, ἣν Ἀβραὰμ μέτεισι, πλειόνων δεῖται, γνησίων μὲν τῶν κατὰ φρόνησιν, νόθων δὲ τῶν κατὰ τὰ ἐγκύκλια προπαιδευμάτων θεωρήματα. Καὶ ἡ δι' ἀσκήσεως τελειουμένη, περὶ ἣν Ἰακὼβ ἐσπουδακέναι φαίνεται. Διὰ πλειόνων γὰρ καὶ διαφερόντων αἱ ἀσκήσεις δογμάτων, ἡγουμένων ἑπομένων, προαπαντώντων ὑστεριζόντων, πόνους τοτὲ μὲν ἐλάττους, τοτὲ δὲ μείζους ἐχόντων. Τὸ δὲ αὐτομαθὲς γένος οὗ ἐκοινώνησεν Ἰσαὰκ, ἡ εὐπαθειῶν ἀρίστη χαρὰ, φύσεως ἁπλῆς καὶ ἀμιγοῦς καὶ ἀκράτου μεμοίραται, μήτε ἀσκήσεως, μήτε διδασκαλίας δεόμενον, ἐν οἷς παλλακίδων ἐπιστημῶν οὐκ ἀστῶν μόνων ἐστὶ χρεία. Θεοῦ γὰρ τὸ αὐτομαθὲς καὶ αὐτοδίδακτον ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ καλὸν ὀμβρήσαντος, ἀμήχανον ἦν ἔτι δούλαις καὶ παλλακαῖς συμβιῶναι τέχναις, νόθων δογμάτων, οἷα παίδων, ὀρεχθέντα. Δεσποίνης γὰρ καὶ βασιλίδος ἀρετῆς, ὁ τούτου λαχὼν τοῦ γέρως, ἀνὴρ ἀναγράφεται. Καλεῖται δὲ παρὰ μὲν Ἕλλησιν ὑπομονὴ, παρὰ δὲ τοῖς Ἑβραίοις Ῥεβέκκα. Ζητεῖ γὰρ ὁ ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον εὑράμενος σοφίαν δι' εὐμοιρίαν φύσεως καὶ εὐτοκίαν ψυχῆς οὐδὲν τῶν εἰς βελτίωσιν. Ἔχει γὰρ ἐν ἑτοίμῳ τέλεια τὰ τοῦ θεοῦ δῶρα, χάρισι ταῖς πρεσβυτέραις ἐπιπνευσθέντα, βούλεται δὲ καὶ εὔχεται ταῦτα ἐπιμεῖναι. Παρ' ὅ μοι δοκεῖ καὶ ὁ εὐεργέτης, ἵνα διαιωνίζωσιν αἱ χάριτες αὐτοῦ τῷ λαβόντι γυναῖκα, τὴν ἐπιμονὴν ἐγγυῆσαι.

§. 8. Ἀνάμνησίς γε μὴν μνήμης τὰ δευτερεῖα φέρεται, καὶ ὁ ἀναμιμνησκόμενος τοῦ μεμνημένου.
525 Ὁ μὲν γὰρ ἔοικε τῷ συνεχῶς ὑγιαίνοντι, ὁ δὲ τῷ
M. ἐκ νόσου ἀναλαμβάνοντι· λήθη γὰρ νόσος μνήμης. Ἀνάγκη δὲ τὸν ὑπομνήσει χρώμενον ἐκλαθέσθαι

πρότερον ὧν ἐμέμνητο. Τὴν μὲν οὖν μνήμην Ἐφραῒμ, ἑρμηνευόμενον καρποφορίαν, ὀνομάζει ὁ ἱερὸς λόγος, τὴν δὲ ἀνάμνησιν, ἐκ λήθης, Μανασσῆν προςαγορεύουσιν Ἑβραῖοι. Ὄντως γὰρ ἡ μὲν τοῦ μεμνημένου ψυχὴ καρποφορεῖ ἃ ἔμαθεν, οὐδὲν ἀποβάλλουσα αὐτῶν· ἡ δὲ τοῦ ἀναμνήσει χρωμένου ἔξω λήθης γίνεται, ἣ πρὶν ὑπομνησθῆναι κατέσχητο. 433 P. Μνημονικῷ μὲν οὖν ἀνδρὶ ἀστὴ συμβιοῖ γυνὴ, μνήμη· ἐπιλανθανομένῳ δὲ παλλακὴ, ἀνάμνησις, Σύρα τὸ γένος, ἀλαζὼν καὶ ὑπέραυχος. Συρία γὰρ ἑρμηνεύεται μετεωρία. Τῆς δὲ παλλακίδος ταύτης ἀναμνήσεώς ἐστιν υἱὸς Μαχεὶρ ὡς Ἑβραῖοι καλοῦσιν, ὡς δὲ Ἕλληνες, πατρός. Νομίζουσι γὰρ οἱ ἀναμιμνησκόμενοι τὸν πατέρα νοῦν αἴτιον εἶναι τοῦ ὑπομνησθῆναι, καὶ οὐ λογίζονται, ὅτι ὁ αὐτὸς οὗτος ἐχώρησέ ποτε καὶ λήθην, οὐκ ἂν δεξάμενος αὐτὴν, εἰ παρ᾽ αὐτὸν ἦν τὸ μεμνῆσθαι. Λέγεται γὰρ, „Ἐγένοντο υἱοὶ Μανασσῆ, οὓς ἔτεκεν αὐτῷ ἡ παλλακὴ Σύρα, τὸν Μαχείρ. Μαχεὶρ δὲ ἐγέννησε τὸν Γαλαάδ." *) Καὶ Ναχὼρ μέντοι, ὁ ἀδελφὸς Ἀβραὰμ, ἔχει δύο γυναῖκας, ἀστήν τε καὶ παλλακήν. Ὄνομα δὲ τῆς μὲν ἀστῆς Μελχὰ, Ῥουμᾶ δὲ τῆς παλλακίδος. Ἀλλ᾽ οὐχ ἱστορικὴ γενεαλογία ταῦτ᾽ ἐστὶν ἀναγραφεῖσα παρὰ τῷ σοφῷ νομοθέτῃ, μηδεὶς τοῦτ᾽ εὖ φρονῶν ὑπονοήσειεν· ἀλλὰ πραγμάτων ψυχὴν ὠφελῆσαι δυναμένων διὰ συμβόλων ἀνάπτυξις. Τὰ δ᾽ ὀνόματα μεταβαλόντες εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, εἰσόμεθα τὴν ὑπόσχεσιν ἀληθῆ. Φέρε οὖν ἕκαστον αὐτῶν ἐρευνήσωμεν.

§. 9. Ναχὼρ ἑρμηνεύεται φωτὸς ἀνάπαυσις, Μελχὰ δὲ βασίλισσα, Ῥουμᾶ δὲ ὁρῶσά τι. Τὸ μὲν οὖν φῶς ἔχειν κατὰ διάνοιαν, ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἀναπαυόμενον καὶ ἠρεμοῦν καὶ ἀκίνητον, οὐ τέλειον

---

*) 1 Paralip. 7, 14.

ἀγαθόν. Ἡσυχίᾳ μὲν γὰρ τὰ κακὰ χρῆσθαι λυσιτελὲς, τὰ δὲ ἀγαθὰ κινήσει συμφέρον. Τίς γὰρ ὄνησις εὐφώνου ἡσυχάζοντος, ἢ μὴ αὐλοῦντος αὐλητοῦ, ἢ κιθαριστοῦ μὴ κιθαρίζοντος, ἢ συνόλως τεχνίτου τὰ κατὰ τὴν τέχνην μὴ ἐνεργοῦντος; Ἡ γὰρ ἄνευ πράξεως θεωρία ψιλὴ πρὸς οὐδὲν ὄφελος τοῖς ἐπιστήμοσιν. Οὐ γὰρ ὁ παγκρατιάζειν ἢ πυκτεύειν ἢ παλαίειν εἰδὼς ἐξαγκωνισθεὶς ἀπόναιτ' ἂν ἀθλήσεως, ἢ ὁ τὴν τοῦ τρέχειν ἐπιστήμην ἐκμαθὼν, εἰ ποδαγρικῷ χρήσαιτο πάθει, ἤ τινα ἄλλην περὶ τὰς βάσεις κῆρα ἀναδέξαιτο. Φῶς δὲ ψυχῆς ἡλιοειδέστατον ἐπιστήμη. Καθάπερ γὰρ τὰ ὄμματα αὐγαῖς,
526 καὶ ἡ διάνοια σοφίᾳ περιλάμπεται, καὶ ὀξυδερκέ-
M. στερα ἐμβλέπειν, ἐγχριομένη καινοῖς ἀεὶ θεωρήμασιν, ἐθίζεται. Φωτὸς οὖν ἀνάπαυσις ἑρμηνεύεται Ναχὼρ· εἰκότως. Ἡι μὲν γὰρ Ἀβραάμ ἐστι τοῦ σοφοῦ συγγενὴς, φωτὸς τοῦ κατὰ σοφίαν μετέσχηκεν· ἡ δ' οὐ συναποδεδήμηκεν αὐτῷ, τὴν ἀπὸ τοῦ γενομένου πρὸς τὸ ἀγέννητον, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν κοσμοπλάστην ἀποδημίαν, χωλὴν καὶ ἀτελῆ τὴν 431
ἐπιστήμην ἐκτήσατο, ἀναπαυομένην καὶ μένουσαν, P.
μᾶλλον δ' ἀνδριάντος ἀψύχου τρόπον πεπηγυῖαν. Τῆς γὰρ Χαλδαϊκῆς οὐ μετανίσταται χώρας, τουτέστι τῆς περὶ ἀστρονομίαν θεωρίας οὐ διαζεύγνυται, τὸ γενόμενον πρὸ τοῦ πεποιηκότος, καὶ κόσμον πρὸ θεοῦ τετιμηκὼς, μᾶλλον δὲ τὸν κόσμον αὐτὸν θεὸν αὐτοκράτορα νομίζων, οὐκ αὐτοκράτορος ἔργον θεοῦ.

§. 10. Μελχὰν δὲ ἄγεται γυναῖκα, οὐκ ἀνθρώπων ἢ πόλεων ἀφηγουμένην τύχῃ βασιλίδα, ἀλλ' ὁμώνυμον αὐτὸ μόνον ἐκείνῃ. Καθάπερ γὰρ τὸν οὐρανὸν, ἅτε κράτιστον ὄντα τῶν γεγονότων, βασιλέα τῶν αἰσθητῶν εἴποι τις ἂν οὐκ ἀπὸ σκοποῦ, οὕτω καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἐπιστήμην, ἣν μετίασιν οἱ ἀστρονομοῦντες καὶ Χαλδαῖοι διαφερόντως, βασιλίδα τῶν ἐπιστημῶν. Γυνὴ μὲν οὖν ἥδε ἀστὴ, παλλακὴ δὲ ἡ ἕν τι τῶν ὄντων ὁρῶσα, καὶ ἂν εἰ πάντων εὐτελέστα-

τον ὑπάρχοι. Τῷ μὲν οὖν ἀρίστῳ γένει τὸ ἄριστον ὁρᾶν, τὸ ὄντως ὄν, συμβέβηκεν. Ἰσραὴλ γὰρ ὁρῶν θεὸν ἑρμηνεύεται. Τῷ δὲ δευτερείων ἐφιεμένῳ, τὸ δεύτερον, τὸν αἰσθητὸν οὐρανὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τῶν ἀστέρων ἐναρμόνιον τάξιν, καὶ πάμμουσον ὡς ἀληθῶς χορείαν. Τρίτοι δέ εἰσιν οἱ σκεπτικοὶ, τῶν ἐν τῇ φύσει κρατίστων αἰσθητῶν τε καὶ νοητῶν οὐκ ἐφαπτόμενοι, περὶ μικρὰ μέντοι σοφίσματα τριβόμενοι καὶ γλισχρολογούμενοι. Τούτοις ἡ ὁρῶσά τι καὶ τὸ σμικρότατον παλλακὶς Ῥουμὰ συνοικεῖ, μὴ δυναμένοις πρὸς τὴν τῶν ἀμεινόνων ἐλθεῖν ἔρευναν, ἐξ ὧν τὸν ἑαυτῶν βίον ὀνήσουσιν. Ὥςπερ γὰρ ἐν ἰατροῖς ἡ λεγομένη λογοϊατρεία πολὺ τῆς τῶν καμνόντων ὠφελείας ἀποστατεῖ, — φαρμάκοις γὰρ καὶ χειρουργίαις καὶ διαίταις, ἀλλ᾽ οὐ λόγοις αἱ νόσοι θεραπεύονται — οὕτω καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ λογοπῶλαι καὶ λογοθῆραί τινες αὐτὸ μόνον εἰσὶν, τὸν ἀῤῥωστημάτων γέμοντα βίον θεραπεύειν οὔτε ἐθέλοντες οὔτε ἐπιτηδεύοντες, ἐκ πρώτης δὲ ἡλικίας ἄχρι γήρως ἐσχάτου γνωσιμαχοῦντές τε καὶ συμβολομαχοῦν-
527 τες οὐκ ἐρυθριῶσιν, ὥςπερ τῆς εὐδαιμονίας ἐπ᾽ ὀ-
M. νομάτων καὶ ῥημάτων καὶ ἀπεράντῳ καὶ ἀνηνύτῳ περιεργείᾳ κειμένης, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τῷ τὸ ἦθος, τὴν τοῦ ἀνθρωπείου πηγὴν, ἄμεινον καταστήσασθαι, τὰς μὲν κακίας ὑπερορίους φυγαδεύσαντα αὐτοῦ, τὰς δὲ ἀρετὰς εἰςοικίσαντα.

§. 11. Παλλακὰς μέντοι, ἤτοι δόξας καὶ δόγματα, προςίενται καὶ οἱ φαῦλοι. Φησὶ γοῦν ὅτι "Θαμνὰ ἡ παλλακὴ Ἐλιφὰς τοῦ υἱοῦ Ἡσαῦ, ἔτεκε 432
τῷ Ἐλιφὰς τὸν Ἀμαλήκ." *) Ὦ τῆς τοῦ ἀπογόνου P.
λαμπρᾶς δυςγενείας. Ὄψει δὲ αὐτοῦ τὴν δυςγένειαν, ἐὰν ἀποστὰς τοῦ περὶ ἀνθρώπου ταῦτα εἰρῆσθαι νομίζειν τὴν ψυχὴν ὥςπερ ἐξ ἀνατομῆς ἐπισκέπτῃ.

*) Gen. 36, 12.

Τὴν μὲν τοίνυν ἄλογον καὶ ἄμετρον ὁρμὴν τοῦ πάθους Ἀμαλὴκ προσαγορεύει. Μεταληφθεὶς γάρ ἐστι λαὸς ἐκλείχων. Καθάπερ γὰρ ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις τὴν παραβληθεῖσαν ὕλην ἀναλίσκει, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὸ πάθος ἀναζέον τὰ ἐν ποσὶ πάντα ἐπιλιχμᾶται καὶ διαφθείρει. Τούτου τοῦ πάθους πατὴρ Ἐλιφὰς ἀναγράφεται δεόντως· ἑρμηνεύεται γὰρ ὁ θεός με διέσπειρεν. Ἀλλ' οὐχ, ὅταν ἀνασκεδάσῃ ἢ διασπείρῃ καὶ σκορακίσῃ τὴν ψυχὴν ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ θεὸς, τὸ ἄλογον εὐθὺς γεννᾶται πάθος; Τὴν μὲν γὰρ ὁρατικὴν αὐτοῦ καὶ φιλόθεον ὄντως διάνοιαν, κληματίδα εὐγενῆ, καταφυτεύει, ῥίζας ἀποτείνων πρὸς ἀϊδιότητα, καὶ εὐφορίαν καρπῶν διδοὺς πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἀρετῶν. Διὸ καὶ Μωϋσῆς εὔχεται φάσκων, "Εἰσαγαγὼν καταφύτευσον αὐτοὺς," *) ἵνα μὴ ἐφήμερα, ἀλλ' ἀθάνατα καὶ μακραίωνα γένηται τὰ θεῖα βλαστήματα. Τὴν δὲ ἄδικον καὶ ἄθεον ψυχὴν φυγαδεύων ἀφ' ἑαυτοῦ ποῤῥωτάτω διέσπειρεν εἰς τὸν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ ἀδικημάτων χῶρον. Ὁ δὲ χῶρος οὗτος προςφυέστατα ἀσεβῶν καλεῖται, οὐχ ὁ μυθευόμενος ἐν ᾅδου. Καὶ γὰρ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ᾅδης ὁ τοῦ μοχθηροῦ βίος ἐστὶν, ὁ ἀλάστωρ καὶ παλαμναῖος καὶ πάσαις ἀραῖς ἔνοχος.

§. 12. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρωθι τὸ γράμμα τοῦτο ἐστηλιτευμένον, "Ἡνίκα διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδὰμ," **) τοὺς γηΐνους ἅπαντας τρόπους, οὐράνιον οὐδὲν ἀγαθὸν ἐσπουδακότας ἰδεῖν, ἤλασεν, ἀοίκους καὶ ἀπόλιδας καὶ σποράδας ὄντως ἐργασάμενος. Οὐδενὶ γὰρ τῶν φαύλων οὐκ οἶκος οὐ πόλις οὐκ ἄλλο τῶν εἰς κοινωνίαν οὐδὲν διασώζεται, ἀλλ' ἀνίδρυτος ὢν σπείρεται, πάντῃ φερόμενος καὶ μετανιστάμενος ἀεὶ, καὶ μηδαμοῦ στηριχθῆναι δυνάμενος.

---

*) Exod. 15, 17. — **) Deut. 32, 8.

Γίνεται οὖν τῷ φαύλῳ ἐξ ἀστῆς μὲν ἡ κακία, τὸ δὲ πάθος ἐκ παλλακῆς. Λογισμοῦ γὰρ ἡ μὲν ὅλη
528 ψυχὴ καθάπερ ἀστὴ σύμβιος, ψυχὴ δὲ ἐπίληπτος
M. τίκτει κακίας. Ἡ δὲ τοῦ σώματος φύσις παλλακὴ, δι᾽ ἧς ἡ γέννησις τοῦ πάθους θεωρεῖται. Ἡδονῶν γὰρ καὶ ἐπιθυμιῶν χῶρος τὸ σῶμα. Καλεῖται δὲ Θαμνὰ, ἧς μεταληφθέν ἐστι τὸ ὄνομα ἔκλειψις σαλευομένη. Ἐκλείπει γὰρ καὶ ἀδυνατεῖ ἡ ψυχὴ τῷ πάθει, σάλον καὶ κλύδωνα πολὺν ἀπὸ σώματος ἐνδεξαμένη διὰ τὸν καταῤῥαγέντα βαρὺν χειμῶνα ἐξ 433
ἀμέτρου ὁρμῆς. Κεφαλὴ δὲ ὡς ζώου πάντων τῶν P.
λεχθέντων μερῶν ὁ γενάρχης ἐστὶν Ἡσαῦ, ὃς τοτὲ μὲν ποίημα τοτὲ δὲ δρῦς ἑρμηνεύεται. Δρῦς μὲν γὰρ, παρ᾽ ὅσον ἀνακαμπὴς καὶ ἀμείλικτος ἀπειθής τε καὶ σκληραύχην φύσει συμβούλῳ χρώμενος ἀνοίᾳ, δρύϊνος ὄντως. Ποίημα δὲ, παρ᾽ ὅσον πλάσμα καὶ μῦθός ἐστιν ὁ μετὰ ἀφροσύνης βίος, τραγῳδίας καὶ κενοῦ κόμπου καὶ πάλιν γέλωτος καὶ κωμικῆς χλεύης ἀνάπλεως, ὑγιὲς ἔχων οὐδὲν, κατεψευσμένος, ἐκτετοξευκὼς ἀλήθειαν, τὴν ἄποιον καὶ ἀνείδεον καὶ ἄπλαστον φύσιν ἐν οὐδενὶ λόγῳ τιθέμενος, ἧς ὁ ἀσκητὴς ἐρᾷ. Μαρτυρεῖ δὲ Μωϋσῆς φάσκων, ὅτι "Ἦν Ἰακὼβ ἄπλαστος, οἰκῶν οἰκίαν," *) ὥστε ὁ ἐναντίος τούτῳ ὁ ἄοικος ἂν εἴη, πλάσματος καὶ ποιήματος καὶ μυθικῶν λήρων ἑταῖρος, μᾶλλον δὲ σκηνὴ καὶ μῦθος αὐτός.

§. 13. Ἡ μὲν δὴ λογισμοῦ φιλοθεάμονος πρὸς ἀστὰς καὶ παλλακίδας δυνάμεις σύνοδος, ὡς οἷόν τε ἦν, εἴρηται· τὸν δὲ εἱρμὸν τοῦ λόγου συνυφαντέον τὰ ἀκόλουθα διερευνῶντας. "Ὑπήκουσε," φησὶν, "Ἀβραὰμ τῆς φωνῆς Σάῤῥας." **) Ἀναγκαῖον γὰρ τοῖς παραγγέλμασιν ἀρετῆς τὸν μανθάνοντα πειθαρχεῖν. Οὐ πάντες δὲ πειθαρχοῦσιν, ἀλλ᾽ ὅσοις σφοδρὸς

---

*) Gen. 25, 27. — **) Gen. 16, 2.

ἔρως ἐντέτηκεν ἐπιστήμης. Ἐπεὶ καθ᾽ ἑκάστην σχεδὸν ἡμέραν τά τε ἀκροατήρια τά τε θέατρα πληροῦται· διεξέρχονται δὲ ἀπνευστὶ συνείροντες τοὺς περὶ ἀρετῆς λόγους οἱ φιλοσοφοῦντες. Ἀλλὰ τί τῶν λεγομένων ὄφελος; Ἀντὶ γὰρ τοῦ προσέχειν ἑτέρωσε τὸν νοῦν ἀποστείλαντες οἱ μὲν πλοῦ καὶ ἐμπορίας, οἱ δὲ προσόδων καὶ γεωργίας, οἱ δὲ τιμῶν καὶ πολιτείας, οἱ δὲ τῶν ἀφ᾽ ἑκάστης τέχνης καὶ ἐπιτηδεύσεως κερδῶν, ἄλλοι δὲ τιμωρίας ἐχθρῶν, οἱ δὲ τῶν ἐν ταῖς ἐρωτικαῖς ἐπιθυμίαις ἀπολαύσεων, καὶ συνόλως ἑτέρων ἕτεροι διαμέμνηνται· ὡς ἕνεκα τῶν ἐπιδεικνυμένων κεκωφῆσθαι, καὶ τοῖς μὲν σώμασι παρεῖναι μόνον, ταῖς δὲ διανοίαις ἀπηλλάχθαι, εἰδώλων καὶ ἀνδριάντων διαφέροντας μηδέν. Εἰ δέ τινες καὶ προσέχουσι, τοσοῦτον χρόνον καθέζονται μόνον ἀκούοντες, ἀπαλλαγέντες δὲ οὐδενὸς τῶν εἰρημένων διαμέμνηνται, καὶ ἧκον τερφθῆναι δι᾽ ἀκοῆς μᾶλλον ἢ ὠφεληθῆναι. Ὥστε οὐδὲν αὐτῶν ἴσχυσεν ἡ ψυχὴ συλλαβεῖν καὶ κυοφορῆ-
529 σαι, ἀλλ᾽ ἅμα τὸ κινοῦν τὴν ἡδονὴν αἴτιον ἡσύ-
M. χασε, καὶ ἡ προσοχὴ κατεσβέσθη. Τρίτοι δέ εἰσιν, οἷς ἔναυλα μὲν τὰ λεχθέντα ὑπηχεῖ, σοφισταὶ δὲ ἀντὶ φιλοσόφων ἀνευρίσκονται· τούτων ὁ μὲν λόγος ἐπαινετὸς, ὁ δὲ βίος ψεκτός ἐστι. Δυνατοὶ μὲν γὰρ 434
εἰπεῖν, ἀδύνατοι δέ εἰσι πράττειν τὰ βέλτιστα. Μό- P.
λις οὖν ἐστιν εὑρεῖν προσεκτικὸν καὶ μνημονικὸν, τὸ πράττειν τοῦ λέγειν προτιμῶντα, ἃ δὴ μαρτυρεῖται τῷ φιλομαθεῖ διὰ τοῦ "Ὑπήκουσε τῆς φωνῆς Σάῤῥας." Οὐ γὰρ ὑπακούων ἀλλ᾽ εἰσακούων εἰσάγεται· τὸ δέ ἐστι τοῦ συναινεῖν καὶ πειθαρχεῖν εὐθυβολώτατον ὄνομα. Οὐκ ἀπὸ σκοποῦ δὲ πρόσκειται τὸ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ μὴ τῆς φωνούσης Σάῤῥας ὑπακοῦσαι. Ἴδιον γὰρ τοῦ μανθάνοντος, φωνῆς καὶ λόγων ἀκροᾶσθαι· διδάσκεται γὰρ τούτοις μόνοις. Ὁ δὲ ἀσκήσει τὸ καλὸν ἀλλὰ μὴ διδασκαλίᾳ κτώμενος οὐ τοῖς λεγομένοις ἀλλὰ τοῖς λέγουσι προσέχει, μιμούμενος τὸν ἐκείνων βίον ἐν ταῖς κατὰ μέρος ἀνεπιλήπτοις

πράξεσι. Λέγεται γὰρ ἐπὶ τοῦ Ἰακὼβ, ἡνίκα εἰς τὸν συγγενικὸν γάμον πέμπεται, "Εἰσήκουσεν Ἰακὼβ τῆς μητρὸς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὴν Μεσοποταμίαν." *) Οὐ τῆς φωνῆς, οὐδὲ τῶν λόγων· τοῦ γὰρ βίου μιμητὴν ἔδει τὸν ἀσκητὴν οὐκ ἀκροατὴν λόγων εἶναι. Τοῦτο μὲν γὰρ ἴδιον τοῦ διδασκομένου, ἐκεῖνο δὲ τοῦ διαθλοῦντος· ἵνα καὶ ἐνταῦθα διαφορὰν ἀσκητοῦ καὶ μανθάνοντος καταλάβωμεν, τοῦ μὲν κοσμουμένου κατὰ τὸν λέγοντα, τοῦ δὲ κατὰ τὸν ἐκείνου λόγον.

§. 14. "Λαβοῦσα οὖν," φησὶ, "Σάῤῥα ἡ γυνὴ Ἀβραὰμ Ἄγαρ τὴν Αἰγυπτίαν, τὴν ἑαυτῆς παιδίσκην, μετὰ δέκα ἔτη τοῦ οἰκῆσαι Ἀβραὰμ ἐν γῇ Χαναὰν, ἔδωκε τῷ Ἀβραὰμ τῷ αὐτῆς ἀνδρὶ, αὐτῷ εἰς γυναῖκα." **) Βάσκανον μὲν καὶ πικρὸν καὶ κακόηθες φύσει κακία, ἥμερον δὲ καὶ κοινωνικὸν καὶ εὐμενὲς ἀρετὴ, πάντα τρόπον τοὺς εὐφυῶς ἔχοντας ὠφελεῖν, ἢ δι' αὐτῆς ἢ δι' ἑτέρων, ἐθέλουσα. Νυνὶ γοῦν μήπω δυναμένοις ἡμῖν ἐκ φρονήσεως παιδοποιεῖσθαι τὴν ἑαυτῆς ἐγγυᾷ θεραπαινίδα, τὴν ἐγκύκλιον, ὡς ἔφην, παιδείαν, καὶ μονονοὺ προξενεῖν καὶ νυμφοστολεῖν ὑπομένει. Αὐτὴ γὰρ λέγεται λαβοῦσα διδόναι τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς γυναῖκα ταύτην. Ἄξιον δὲ διαπορῆσαι, διὰ τί νυνὶ πάλιν γυναῖκα τοῦ Ἀβραὰμ εἶπε τὴν Σάῤῥαν, πολλάκις ἤδη πρότερον μεμηνυκώς· οὐ γὰρ μακρολογίας τὸ φαυλότατον εἶδος, ταυτολογίαν, ἐπιτεδήδευκε. Τί οὖν λεκτέον; Ἐπειδὴ μέλλει τὴν θεραπαινίδα φρονήσεως τὴν ἐγκύκλιον παιδείαν ἐγγυᾶσθαι, φησὶν ὅτι οὐκ ἐξελάθετο τῶν πρὸς τὴν δέσποιναν αὐτῆς ὁμολογιῶν, ἀλλ' οἶδε μὲν ἐκείνην ἑαυτοῦ νόμῳ καὶ γνώμῃ γυναῖκα, ταύτην δὲ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ καιροῦ. Τοῦτο δὲ παντὶ συμβαίνει φιλομαθεῖ· μάρτυς δὲ ὁ πεπονθὼς γένοιτ'

*) Gen. 28, 7. — **) Gen. 16, 3.

530 ἂν ἀψευδέστατος. Ἐγὼ γοῦν ἡνίκα πρῶτον κέντροις
M φιλοσοφίας πρὸς τὸν πόθον αὐτῆς ἀνηρεθίσθην, ὡμίλησα κομιδῇ νέος ὢν μιᾷ τῶν θεραπαινίδων αὐτῆς, γραμματικῇ, καὶ ὅσα ἐγέννησα ἐκ ταύτης, τὸ γράφειν, τὸ ἀναγινώσκειν, τὴν ἱστορίαν τῶν πα- 43
ρὰ ποιηταῖς, ἀνέθηκα τῇ δεσποίνῃ. Καὶ πάλιν ἑτέρᾳ συνελθὼν, γεωμετρίᾳ, καὶ τοῦ κάλλους ἀγάμενος, — εἶχε γὰρ συμμετρίαν καὶ ἀναλογίαν ἐν τοῖς μέρεσι πᾶσι, — τῶν ἐγγόνων οὐδὲν ἐνοσφισάμην, ἀλλὰ τῇ ἀστῇ φέρων ἐδωρησάμην. Ἐσπούδασα καὶ τρίτῃ συνελθεῖν. Ἦν δὲ εὔρυθμος, εὐάρμοστος, ἐμμελὴς, μουσικὴ δὲ ἐκαλεῖτο. Καὶ ἐγέννησα ἐξ αὐτῆς διατονικὰ, χρώματα, καὶ ἐναρμόνια, συνημμένα, διεζευγμένα μέλη, τῆς διὰ τεττάρων, τῆς διὰ πέντε, τῆς διὰ πασῶν συμφωνίας ἐχόμενα. Καὶ πάλιν οὐδὲν αὐτῶν ἀπεκρυψάμην, ἵνα πλουσία μοι γένηται ἡ ἀστὴ γυνὴ, μυρίων οἰκετῶν ὑπηρετουμένη πλήθει. Τινὲς γὰρ τοῖς φίλτροις τῶν θεραπαινίδων δελεασθέντες ὠλιγώρησαν τῆς δεσποίνης, φιλοσοφίας, καὶ κατεγήρασαν οἱ μὲν ἐν ποιήμασιν, οἱ δὲ ἐν γραμμαῖς, οἱ δὲ ἐν χρωμάτων κράσεσιν, οἱ δὲ ἐν ἄλλοις μυρίοις, οὐ δυνηθέντες ἐπὶ τὴν ἀστὴν ἀναδραμεῖν. Ἔχει γὰρ ἑκάστη τέχνη γλαφυρότητας, ὁλκούς τινας δυνάμεις, ὑφ᾽ ὧν ἔνιοι ψυχαγωγούμενοι καταμένουσιν, ἐκλελησμένοι τῶν πρὸς φιλοσοφίαν ὁμολογιῶν. Ὁ δὲ ἐμμένων ταῖς συνθήκαις πορίζει πάντα πανταχόθεν πρὸς τὴν ἀρέσκειαν αὐτῆς. Εἰκότως οὖν αὐτὸν τῆς περὶ αὐτὴν πίστεως ἀγάμενος ὁ ἱερὸς λόγος φησὶν, ὅτι καὶ νῦν ἦν αὐτῷ γυνὴ Σάῤῥα, ὅτι τὴν θεραπαινίδα πρὸς τὴν ἐκείνης ἀρέσκειαν ἠγάγετο. Καὶ μὴν ὥσπερ τὰ ἐγκύκλια συμβάλλεται πρὸς φιλοσοφίας ἀνάληψιν, οὕτω καὶ φιλοσοφία πρὸς σοφίας κτῆσιν. Ἔστι γὰρ φιλοσοφία ἐπιτήδευσις σοφίας, σοφία δὲ ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων καὶ τῶν τούτων αἰτιῶν. Γένοιτ᾽ ἂν οὖν ὥσπερ ἡ ἐγκύκλιος μουσικὴ φιλοσοφίας, οὕτω καὶ φιλοσοφία δούλη σοφίας. Φι-

λοσοφία δὲ ἐγκράτειαν μὲν γαστρὸς, ἐγκράτειαν δὲ τῶν μετὰ γαστέρα, ἐγκράτειαν δὲ καὶ γλώττης ἀναδιδάσκει. Ταῦτα λέγεται μὲν εἶναι δι᾽ αὑτὰ αἱρετὰ, σεμνότερα δὲ φαίνοιτο, εἰ θεοῦ τιμῆς καὶ ἀρεσκείας ἕνεκα ἐπιτηδεύοιτο. Μεμνῆσθαι μὲν οὖν δεῖ τῆς κυρίας, ὁπότε μέλλοιμεν αὐτῆς θεραπαινίδας μνᾶσθαι· καὶ λεγώμεθα μὲν ἄνδρες εἶναι τούτων, ὑπαρχέτω δὲ ἡμῖν ἐκείνη πρὸς ἀλήθειαν γυνὴ, μὴ λεγέσθω.

31 §. 15. *Δίδωσι δὲ οὐκ εὐθὺς εἰς τὴν Χαναναίων*
1. γῆν ἀφικομένῳ, ἀλλὰ μετὰ δεκαετίαν τῆς ἐκεῖ διατριβῆς. Τί δὲ τοῦτ᾽ ἔστιν, οὐκ ἀμελῶς ἐπισκεπτέον. 401 P.
Ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς γενέσεως ἡμῶν ἡ ψυχὴ συντρόφοις τοῖς πάθεσι μόνοις χρῆται, λύπαις, ἀλγηδόσι, πτοίαις, ἐπιθυμίαις, ἡδοναῖς, ἃ διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπ᾽ αὐτὴν ἔρχεται· μήπω τοῦ λογισμοῦ βλέπειν δυναμένου τά τε ἀγαθὰ καὶ κακὰ, καὶ ᾗ διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων ἀκριβοῦν, ἀλλ᾽ ἔτι νυστάζοντος, καὶ ὡς ἐν ὕπνῳ βαθεῖ καταμεμυκότος. Χρόνου δὲ προϊόντος, ὅταν ἐκβαίνοντες τῆς παιδικῆς ἡλικίας μειρακιοῦσθαι μέλλωμεν, τὸ δίδυμον στέλεχος εὐθὺς ἐκ μιᾶς, ἀρετὴ καὶ κακία, φύεται ῥίζης· καὶ ποιούμεθα μὲν τὴν κατάληψιν ἀμφοῖν, αἱρούμεθα δὲ πάντως τὴν ἑτέραν, οἱ μὲν εὐφυεῖς ἀρετὴν, κακίαν δὲ οἱ ἐναντίοι. Τούτων προϋποτυπωθέντων εἰδέναι χρὴ, ὅτι παθῶν μὲν Αἴγυπτος σύμβολόν ἐστι, κακιῶν δὲ ἡ Χαναναίων γῆ· ὥστ᾽ εἰκότως ἀναστήσας ἀπ᾽ Αἰγύπτου τὸν λαὸν, εἰς τὴν Χαναναίων ἄγει χώραν. Ἄνθρωπος γὰρ, ὡς ἔφην, ἅμα μὲν τῇ γενέσει τὸ Αἰγύπτιον πάθος ἔλαχεν οἰκεῖν, ἡδοναῖς καὶ ἀλγηδόσι προσεῤῥιζωμένος. Αὖθις δὲ ἀποικίαν στέλλεται τὴν πρὸς κακίαν, ἤδη τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ ὀξυωπέστερον ἐπιδεδωκότος, καὶ καταλαμβάνοντος μὲν ἀμφότερα ἀγαθόν τε αὖ καὶ κακὸν, τὸ δὲ χεῖρον αἱρουμένου διὰ τὸ πολὺ μετέχειν τοῦ θνητοῦ, ᾧ τὸ κακὸν οἰκεῖον, ἐπεὶ καὶ τὸ ἐναντίον τῷ θείῳ τὸ ἀγαθόν.

§. 16. Ἀλλ' αἱ μὲν φύσεως πατρίδες αὗται παιδικῆς μὲν ἡλικίας τὸ πάθος, Αἴγυπτος, ἡβώσης δὲ κακία, ἡ Χαναντῖτις. Ὁ δὲ ἱερὸς λόγος, καί τοι σαφῶς ἐπιστάμενος τὰς τοῦ θνητοῦ γένους πατρίδας, ἡμῖν ὑποτίθεται τὰ πρακτέα καὶ συνοίσοντα, παραγγέλλων μισεῖν τὰ ἔθνη καὶ τὰ νόμιμα καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν, ἐν οἷς φησι, "Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτοὺς, ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν· κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ᾗ κατῳκήσατε ἐν αὐτῇ, οὐ ποιήσετε, καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν οὐ πορεύσεσθε· τὰ κρίματά μου ποιήσετε, καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Χαναὰν, εἰς ἣν ἐγὼ εἰςάγω ὑμᾶς ἐκεῖ οὐ ποιήσετε· καὶ τὰ προστάγματά μου φυλάξεσθε, πορεύεσθε ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ φυλάξασθε πάντα τὰ προστάγματά μου καὶ τὰ κρίματά μου, καὶ ποιήσετε αὐτά. Ὁ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς. Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Καὶ φυλάξασθε πάντα τὰ προστάγματά μου καὶ τὰ κρίματά μου." *) Οὐκοῦν ἡ πρὸς ἀλήθειαν ζωὴ περὶ παντός ἐστιν ἐν ταῖς
532 θεοῦ κρίσεσι καὶ προστάξεσιν, ὥςτε θάνατος ἂν εἴη
M. τὰ τῶν ἀθέων ἐπιτηδεύματα. Τινὰ δὲ ἀθεώρητα πάθους καὶ κακιῶν ἐστιν, ἐξ ὧν τὰ ἀσεβῶν καὶ ἀνοσιουργῶν πλήθη φύεται. Μετὰ δεκαετίαν οὖν τῆς 437
πρὸς Χαναναίους μετοικίας ἀξώμεθα τὴν Ἄγαρ, ἐπει- P.
δήπερ εὐθὺς μὲν γενόμενοι λογικοὶ τῆς φύσει βλαβερᾶς ἀμαθίας καὶ ἀπαιδευσίας μεταποιούμεθα. Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἐν ἀριθμῷ τελείῳ, δεκάδι νομίμῳ, παιδείας τῆς ὠφελεῖν δυναμένης εἰς ἐπιθυμίαν ἐρχόμεθα.

§. 17. Τὸν δὲ περὶ δεκάδος λόγον ἐπιμελῶς μὲν ἠκρίβωσαν μουσικῶν παῖδες, ὕμνησε δὲ οὐ μετρίως ὁ ἱερώτατος Μωϋσῆς, ἀναθεὶς αὐτῇ τὰ κάλλιστα,

*) Lev. 18, 1—5.

τὰς εὐχὰς, τὰς ἀπαρχὰς, τὰ τῶν ἱερέων ἐνδελεχῆ δῶρα, τὴν τοῦ Πάσχα διατήρησιν, τὸν ἱλασμὸν,*) τὴν διὰ πεντηκονταετίας ἄφεσίν τε καὶ εἰς τὰς ἀρχαίας λήξεις ἐπάνοδον, τὴν κατασκευὴν τῆς ἀδιαλύτου σκηνῆς,**) ἄλλα μυρία, ὧν μακρὸν ἂν εἴη μεμνῆσθαι. Τὰ δὲ καίρια οὐ παριτέον. Αὐτίκα τὸν Νῶε ἡμῖν — πρῶτος δὲ οὗτος δίκαιος ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀνεῤῥήθη γραφαῖς — ἀπὸ τοῦ διαπλασθέντος ἐκ γῆς εἰσάγει δέκατον, οὐκ ἐνιαυτῶν πλῆθος ἐπιστῆσαι βουλόμενος, ἀλλὰ διδάξαι σαφῶς, ὅτι ὥσπερ δεκὰς ἀριθμῶν τῶν ἀπὸ μονάδος ἐστὶ πέρας τελειότατον, οὕτω τὸ δίκαιον ἐν ψυχῇ τέλειον καὶ πέρας ὄντως τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Τὴν μὲν γὰρ πολλαπλασιαζομένην ἐφ᾽ ἑαυτὴν τριάδα πρὸς ἐννάτου γένεσιν ἀριθμοῦ πολεμιωτάτην ἔξεῖπον οἱ χρησμοὶ, τὴν δὲ ἐπιβεβηκυῖαν μονάδα πρὸς ἐκπλήρωσιν δεκάδος ὡς φίλην ἀπεδέξαντο. Σημεῖον δὲ τὰς ἐννέα τῶν βασιλέων ἀρχὰς,***) ἡνίκα ἡ ἐμφύλιος ἀνεῤῥιπίσθη στάσις, τῶν τεσσάρων παθῶν πρὸς τὰς πέντε αἰσθήσεις κονισαμένων, καὶ πόρθησιν καὶ κατασκαφὴν κινδυνευούσης τρόπον πόλεως τῆς ὅλης ἀναδέχεσθαι ψυχῆς, ἐκστρατεύσας ὁ σοφὸς Ἀβραὰμ κατέλυσε δέκατος ἐπιφανείς. Οὗτος ἀντὶ χειμῶνος γαλήνην, καὶ ὑγείαν ἀντὶ νόσου, καὶ ζωὴν, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἀντὶ θανάτου παρεσκεύασε, τοῦ νικηφόρου θεοῦ τροπαιοφόρον αὐτὸν ἀναδείξαντος, ᾧ καὶ τὰς "δεκάτας" χαριστήρια τῆς νίκης "ἀνατίθησι." Καὶ παντὸς μέντοι τοῦ ἐλθόντος "ὑπὸ τὴν ῥάβδον,"†) λέγω δὲ τὴν παιδείαν, ἡμέρου καὶ τιθασσοῦ θρέμματος τὸ δέκατον ἀποκρίνεται, νόμου προστάξει γινόμενον "ἅγιον·" ἵνα ἐκ πολλῶν διδασκώμεθα τὴν δεκάδος πρὸς θεὸν οἰκειότητα, καὶ

---

*) Lev. 23, 27. 25, 9. — **) Exod. 26, 1. 16. — ***) Gen. 14, 1 sqq. — †) Lev. 27, 32.

τὴν τοῦ ἐννάτου ἀριθμοῦ πρὸς τὸ θνητὸν ἡμῶ γένος.

533 §. 18. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἀπὸ ζώων μόνον ἀπάρ-
M. χεσθαι δεκάτας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὅσα ἐκ γῆς βλαστάνει, διείρηται. "Πᾶσα γὰρ," φησὶ "δεκάτη τῆ γῆς ἀπὸ τοῦ σπέρματος καὶ τοῦ καρποῦ τοῦ ξυλίνου ἐστὶν ἅγιον τῷ κυρίῳ· καὶ πᾶσα δεκάτη βοῶν καὶ προβάτων, καὶ πᾶν ὃ ἂν διέλθῃ ἐν τῷ ἀριθμῷ ὑπὸ τὴν ῥάβδον, τὸ δέκατον ἔσται ἅγιον τῷ κυρίῳ." *) Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀπὸ τοῦ περὶ ἡμᾶς ὄγκο σωματικοῦ, ὃς γεώδης καὶ ξύλινος ὄντως ἐστὶν, οἴεται δεῖν ἀπάρχεσθαι; Ἡ γὰρ ζωὴ καὶ ἡ διαμονὴ καὶ αὔξησις καὶ ὑγεία αὐτῷ θείᾳ γίνεται χάριτι. Ὁρᾷς ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ζώων ἀλόγων — ταῦτα δέ εἰσιν αἰσθήσεις — πάλιν ἀπάρχεσθαι διείρηται; Τὸ γὰρ ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ ὀσφραίνεσθαι καὶ γεύεσθαι ἔτι τε ἅπτεσθαι δωρεαὶ θεῖαι, ὑπὲρ ὧν εὐχαριστητέον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τοῖς ξυλίνοις καὶ γηΐνοις, σωματικοῖς, οὐδ' ἐπ' ἀλόγοις ζώοις, ταῖς αἰσθήσεσι, τὸν εὐεργέτην ἐπαινεῖν διδασκόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ νῷ, ὅς, κυρίως εἰπεῖν, ἄνθρωπός ἐστιν ἐν ἀνθρώπῳ, κρείττων ἐν χείρονι, ἀθάνατος ἐν θνητῷ. Διὰ τοῦτο οἶμαι τὰ πρωτότοκα καθιέρωσε πάντα, τὴν δεκάτην, λέγω Λευϊτικὴν φυλὴν, ἀντικαταλλαξάμενος, πρὸς διατήρησιν καὶ φυλακὴν ὁσιότητος καὶ εὐσεβείας καὶ λειτουργιῶν, αἳ πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀναφέρονται. Τὸ γὰρ πρῶτον καὶ ἄριστον ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ὁ λογισμός ἐστι, καὶ ἄξιον τὰς συνέσεως καὶ ἀγχινοίας, καταλήψεώς τε καὶ φρονήσεως, καὶ τῶν ἄλλων δυνάμεων, ὅσαι περὶ αὐτόν εἰσιν, ἀπαρχὰς ἀνατιθέναι θεῷ, τῷ τὴν εὐφορίαν τοῦ διανοεῖσθαι παρασχόντι. Ἔνθεν δὲ ὁ μὲν ἀσκητὴς ὁρμηθεὶς εὐχόμενος εἶπε, "Πάντων ὧν ἄν μοι δῷς, δεκάτην ἀποδεκατώσω σοί." **) Ὁ δὲ

*) Lev. 27, 30 sq. — **) Gen. 28, 22.

χρησμὸς ὁ μετὰ τὰς ἐπινικίους εὐχὰς ἀναγραφείς, ἃς ὁ τὴν αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον λαχὼν ἱερωσύνην ποιεῖται Μελχισεδέκ, "Ἔδωκε γάρ," φησίν, "αὐτῷ δεκάτην ἀπὸ πάντων," *) ἀπὸ τῶν κατ' αἴσθησιν τὸ καλῶς αἰσθάνεσθαι, ἀπὸ τῶν κατὰ λόγον τὸ εὖ λέγειν, ἀπὸ τῶν κατὰ νοῦν τὸ εὖ διανοεῖσθαι. Παγκάλως οὖν καὶ ἀναγκαίως ἅμα ἐν εἴδει παραδιηγήματος, ἡνίκα τῆς οὐρανίου καὶ θείας τροφῆς τὸ μνημεῖον ἐν στάμνῳ χρυσῷ καθιεροῦτο, φησίν, ὡς "Ἄρα τὸ Γομὸρ δέκατον τῶν τριῶν μέτρων ἦν." **) Ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς τρία μέτρα εἶναι δοκεῖ, αἴσθησις, λόγος, νοῦς· αἰσθητῶν μὲν αἴσθησις, ὀνομάτων δὲ καὶ ῥημάτων καὶ τῶν λεγομένων ὁ λόγος, νοητῶν δὲ νοῦς. Ἀφ' ἑκάστου δὴ τῶν τριῶν μέτρων τούτων ἀπαρκτέον ὥσπερ τινὰ ἱερὰν δεκάτην, ἵνα καὶ τὸ λέγειν, καὶ τὸ αἰσθάνεσθαι, καὶ τὸ καταλαμβάνειν, ἀνυπαιτίως καὶ ὑγιεινῶς κατὰ θεὸν
34 ἐξετάζηται. Τὸ γὰρ ἀληθινὸν καὶ δίκαιον μέ-
M. τρον τοῦτ' ἔστι, τὰ δὲ καθ' ἡμᾶς ψευδῆ τε καὶ ἄδικα.

§. 19. Εἰκότως οὖν καὶ ἐπὶ τῶν θυσιῶν τὸ μὲν δέκατον τοῦ μέτρου τῆς σεμιδάλεως τοῖς ἱερείοις ἐπὶ
τὸν βωμὸν συναπενεχθήσεται. Ὁ δὲ ἔννατος ἀρι- 439
θμὸς, τὸ λείψανον τοῦ δεκάτου, παρ' ἡμῖν αὐτοῖς P.
καταμενεῖ. Τούτοις συνᾴδει καὶ ἡ τῶν ἱερέων ἐνδελεχὴς θυσία. Τὸ γὰρ δέκατον τὸ τοῦ ὕφι σεμιδάλεως ἀεὶ διείρηται προσφέρειν αὐτοῖς. ***) Ἔμαθον γὰρ τὸν ἔννατον ὑπερβαίνοντες αἰσθητὸν δοκήσει θεὸν, τὸν δέκατον καὶ μόνον ὄντα ἀψευδῶς, προσκυνεῖν. Ἐννέα γὰρ ὁ κόσμος ἔλαχε μοίρας, ἐν οὐρανῷ μὲν ὀκτὼ, τήν τε ἀπλανῆ καὶ τὰς ἑπτὰ πεπλανημένας ἐν τάξεσι φερομένας ταῖς αὐταῖς, ἐννά-

---

*) Gen. 14, 20. — **) Gen. 16, 36. — ***) Exod. 16, 20.

την δὲ τὴν σὺν ὕδατι καὶ ἀέρι· τούτων γὰρ μία συγγένεια, τροπὰς καὶ μεταβολὰς παντοίας δεχομένων. Οἱ μὲν οὖν πολλοὶ τὰς ἐννέα ταύτας μοίρας, καὶ τὸν παγέντα κόσμον ἐξ αὐτῶν ἐτίμησαν· ὁ δὲ τέλειος τὸν ὑπεράνω τῶν ἐννέα, δημιουργὸν αὐτῶν, θεὸν δέκατον. Ὅλον γὰρ ὑπερκύψας τὸ ἔργον ἐπόθει τὸν τεχνίτην, καὶ ἱκέτης καὶ θεραπευτὴς ἐσπούδαζεν αὐτοῦ γενέσθαι· διὰ τοῦτο δεκάτην ἐνδελεχῆ τῷ δεκάτῳ καὶ μόνῳ καὶ αἰωνίῳ ὁ ἱερεὺς ἀνατίθησι. Τοῦτ' ἔστι, κυρίως εἰπεῖν, τὸ ψυχικὸν Πάσχα, ἡ παντὸς πάθους καὶ παντὸς αἰσθητοῦ διάβασις πρὸς τὸ δέκατον, ὃ δὴ νοητόν ἐστι καὶ θεῖον. Λέγεται γάρ, "Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν ἕκαστος πρόβατον κατ' οἰκίαν," *) ἵνα ἀπὸ τῆς δεκάτης τῷ δεκάτῳ καθιερωθῇ τὰ θύματα διατηρηθέντα ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ δύο μοίρας ἐκ τριῶν πεφωτισμένῃ, μέχρις ἂν ὅλη δι' ὅλων γενομένη φέγγος οὐράνιον, οἷα πλησιφαὴς σελήνη κατὰ δευτέρας ἑβδομάδος παραύξησιν, μὴ μόνον φυλάττειν ἀλλὰ καὶ ἱερουργεῖν ἤδη δύνηται τὰς ἀσινεῖς καὶ ἀμώμους προκοπάς, τουτέστιν ἱλασμούς. Καὶ γὰρ οὗτος δεκάτῃ τοῦ μηνὸς βεβαιοῦται, τὸν δέκατον ἱκετευούσης θεὸν ψυχῆς, καὶ τὴν ταπεινότητα καὶ οὐδένειαν τοῦ γεννητοῦ περίνοιαν λογισμοῦ πεποιθυίας, καὶ τὰς ἐν ἅπασι τοῖς καλοῖς ὑπερβολὰς καὶ ἀκρότητας τοῦ ἀγεννήτου δεδιδαγμένης. Ἵλεως οὖν, καὶ ἄνευ ἱκετείας ἵλεως εὐθὺς γίνεται τοῖς ἑαυτοὺς κακοῦσι καὶ συστέλλουσι, καὶ μὴ καυχήσει καὶ οἰήσει φυσωμένοις. Τοῦτ' ἔστιν ἄφεσις, τοῦτ' ἐλευθερία παντελὴς ψυχῆς, ὃν ἐπλανήθη τε πλάνον ἀποσειομένης καὶ πρὸς τὴν ἀπλανῆ φύσιν μεθορμιζομένης, καὶ ἐπὶ τοὺς κλήρους ἐ-
635 M. πανιούσης, οὓς ἔλαχεν, ἡνίκα λαμπρὸν ἔπνει, καὶ τοῖς περὶ τῶν καλῶν πόνοις ἤνθει. Τότε γὰρ αὐτὴν τῶν

*) Exod. 12, 3.

ἄθλων ἀγάμενος ὁ ἱερὸς λόγος ἐτίμησε, γέρας ἐξαίρε-
τον δοὺς, κλῆρον ἀθάνατον, τὴν ἐν ἀφθάρτῳ γένει
τάξιν. Τοῦτο καὶ Ἀβραὰμ ὁ σοφὸς ἱκετεύει, μελλούσης
ἐμπίπρασθαι λόγῳ μὲν τῆς Σοδομίτιδος γῆς, ἔργῳ δὲ 440
τῆς ἐστειρωμένης τὰ καλὰ καὶ τυφλῆς τὸν λογισμὸν P.
ψυχῆς, ἵν' ἐὰν εὑρεθῇ τὸ δικαιοσύνης μνημεῖον "ἡ
δεκὰς" *) ἐν αὐτῇ, τύχῃ τινὸς ἀμνηστίας. Ἄρχεται
μὲν οὖν τῆς ἱκεσίας ἀπὸ τοῦ τῆς ἀφέσεως ἀριθμοῦ
πεντηκοντάδος, λήγει δὲ εἰς δεκάδα, τὴν τελευταίαν
ἀπολύτρωσιν.

§. 20. Ἀφ' οὗ μοι δοκεῖ καὶ Μωϋσῆς μετὰ τὴν χιλιάρχων καὶ ἑκατοντάρχων καὶ πεντηκοντάρχων αἵρεσιν ἐπὶ πᾶσι δεκαδάρχους χειροτονεῖν, **) ἵν' εἰ μὴ δύναιτο διὰ τῶν πρεσβυτέρων τάξεων βελτιοῦσθαι ὁ νοῦς, ἀλλά τοι διὰ τῶν ὑστάτων καθαίρηται. Πάγκαλον δὲ δόγμα καὶ ὁ τοῦ φιλομαθοῦς παῖς ἔμαθεν, ἡνίκα τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ἐπρέσβευε πρεσβείαν, αὐτομαθεῖ σοφῷ προξενῶν οἰκειοτάτην ἀρετὴν, ἐπιμονήν. "Δέκα γὰρ καμήλους λαμβάνει," ***) τὴν δεκάδος, λέγω δὲ παιδείας ὀρθῆς, ἀνάμνησιν, ἀπὸ πολλῶν ἀποπειρωμένου τοῦ κυρίου μνημῶν. "Λαμβάνει δὲ καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνου," δῆλον ὡς οὐκ ἄργυρον, οὐδὲ χρυσόν τινα, ἢ ἄλλο τῶν ἐν ὕλαις φθαρταῖς, — τὴν γὰρ ἀγαθοῦ πρόσρησιν οὐδέποτε τούτοις ἐπεφήμισε Μωϋσῆς, — ἀλλὰ τὰ γνήσια, ἃ δὴ ψυχῆς ἐστι μόνα, ἐφοδιάζεται καὶ ἐμπορεύεται, διδασκαλίαν, προκοπὴν, σπουδὴν, πόθον, ζῆλον, ἐνθουσιασμοὺς, προφητείας, τοῦ κατορθοῦν ἔρωτα. Οἷς ἐμμελετῶν καὶ ἐνασκούμενος, ὅταν ὥσπερ ἐκ πελάγους ἐνορμίζεσθαι λιμένι μέλλῃ, λήψεται μὲν "δύο ἐνώτια, ἀνὰ δραχμὴν ὁλκὴν, ψέλλια δὲ δέκα χρυσῶν ἐπὶ τὰς χεῖρας τῆς προξενουμέ-

---

*) Gen. 18, 32. — **) Exod. 18, 25. — ***) Gen. 24, 10.

νης." *) Ὦ θεοπρεποῦς κόσμου! Δραχμὴν μὲν εἶναι τὸ ἄκουσμα, καὶ μονάδα ἄῤῥαγῆ καὶ ὁλκὸν φύσιν. Ἀκοῇ γὰρ οὐδενὶ σχολάζειν ἐμπρεπὲς, ὅτι μὴ λόγῳ ἑνὶ, ὃς ἂν τὰς τοῦ ἑνὸς ἀρετὰς καὶ μόνου θεοῦ καλῶς διεξέρχηται. Δέκα δὲ χρυσῶν τὰ ἐγχειρήματα· πράξεις γὰρ αἱ κατὰ σοφίαν τελείοις ἀριθμοῖς βεβαιοῦνται, καὶ ἔστιν ἑκάστη τιμιωτέρα χρυσοῦ.

§. 21. Τοιαύτη τίς ἐστι καὶ ἡ ἀριστίνδην ἐπικριθεῖσα τῶν ἀρχόντων εἰςφορὰ, ἣν ἐποιήσαντο, ἡνίκα ἡ ψυχὴ κατασκευασθεῖσα ὑπὸ φιλοσοφίας ἱεροπρεπῶς τὰ ἐγκαίνια ἦγεν αὐτῆς, εὐχαριστοῦσα τῷ διδασκάλῳ καὶ ὑφηγητῇ θεῷ. "Θυΐσκην γὰρ δέκα χρυσῶν πλήρη θυμιάματος ἀνατίθησιν," **) ἵνα τὰς ὑπὸ φρονήσεως καὶ πάσης ἀρετῆς ἀναδιδομένας αὔρας ὁ μόνος ἐπικρίνῃ σοφός. Ἐπειδὰν δὲ δόξω-
536 σιν εἶναι προςηνεῖς, τὸ ἐφύμνιον ᾄσεται Μωϋσῆς
M. λέγων, "Ὠσφράνθη κύριος ὀσμὴν εὐωδίας," τὸ ὀσφρανθῆναι τιθεὶς ἐπὶ τῷ συναινέσαι· οὐ γὰρ ἀνθρωπόμορφος, οὐδὲ μυκτήρων, ἢ τινων ἄλλων ὀργανικῶν μερῶν χρεῖος. Προϊὼν δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐνδιαίτημα, τὴν σκηνὴν, "δέκα αὐλαίας" ***) ἐρεῖ· τὸ γὰρ τῆς ὅλης πῆγμα σοφίας ἀριθμὸν τέλειον εἴληχε, δεκάδα. Σοφία δὲ αὐλὴ καὶ βασίλειόν ἐστι 44
τοῦ πανηγεμόνος καὶ μόνου βασιλέως αὐτοκράτορος. E
Ὁ μὲν δὴ νοητὸς οἶκος οὗτος, αἰσθητὸς δὲ ὁ κόσμος ἐστὶν, ἐπειδὴ καὶ τὰς αὐλαίας ἐκ τοιούτων συνύφηνεν, ἃ τῶν τεσσάρων στοιχείων σύμβολά ἐστιν. Ἐκ γὰρ βύσσου καὶ ὑακίνθου καὶ πορφύρας καὶ κοκκίνου δημιουργοῦνται, τεσσάρων, ὡς ἔφην, ἀριθμῶν. Σύμβολον δὲ γῆς μὲν ἡ βύσσος, φύεται γὰρ ἐκ ταύτης· ἀέρος δὲ ὑάκινθος, μέλας γὰρ οὗτος φύσει·

*) Gen. 24, 22. — **) Num. 7, 14. — ***) Exod. 26, 1 sqq.

ὕδατος δὲ ἡ πορφύρα, τὸ γὰρ τῆς βαφῆς αἴτιον ἐκ θαλάττης ἡ ὁμωνυμοῦσα κογχύλη· πυρὸς δὲ τὸ κόκκινον, ἐμφερέστατον γὰρ φλογί. Πάλιν γε μὴν Αἴγυπτον μὲν ἀφηνιάσασαν, ἡνίκα τὸν ἀντίθετον ἀπεσέμνυνε νοῦν τὰ παράσημα τῆς βασιλείας ἀναδοῦσα αὐτῷ, τὸν θρόνον, τὸ σκῆπτρον, τὸ διάδημα, δέκα πληγαῖς καὶ τιμωρίαις ὁ τῶν ὅλων ἐπίτροπος καὶ κηδεμὼν νουθετεῖ. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ Ἀβραὰμ ὑπισχνεῖται τῷ σοφῷ, οὔτε πλειόνων, οὔτε ἐλαττόνων, ἀλλ' αὐτὸ μόνον δέκα ἐθνῶν*) ἀπώλειαν καὶ παντελῆ φθορὰν ἐργάσασθαι, καὶ τὴν τῶν ἀναιρεθέντων χώραν δώσειν τοῖς ἐγγόνοις αὐτοῦ· πανταχοῦ δεκάδι, καὶ πρὸς ἔπαινον, καὶ πρὸς ψόγον, καὶ πρὸς τιμὴν, καὶ πρὸς κόλασιν καταχρῆσθαι δικαιῶν. Καίτοι τί τούτων μεμνήμεθα; Τὴν γὰρ ἱερὰν καὶ θείαν ἐκκλησίαν δέκα τοῖς σύμπασι λόγοις Μωϋσῆς ἀναγέγραφεν. Οὗτοι δέ εἰσι θεσμοὶ, τῶν κατὰ μέρος ἀπείρων νόμων γενικὰ κεφάλαια, ῥίζαι καὶ ἀρχαὶ, πηγαὶ ἀένναοι διαταγμάτων, προστάξεις δὲ καὶ ἀπαγορεύσεις περιεχόντων ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν χρωμένων.

§. 22. Εἰκότως οὖν μετὰ δεκαετίαν τῆς εἰς Χαλδαίων γῆν ἀφίξεως ἡ πρὸς τὴν Ἄγαρ κοινωνία γίνεται. Οὐ γὰρ εὐθὺς λογικοὶ γενόμενοι, πλαδώσης ἔτι τῆς διανοίας, ὀρεχθῆναι παιδείας τῆς ἐγκυκλίου δυνάμεθα· ἀλλ' ἐπειδὰν σύνεσιν καὶ ἀγχίνοιαν κραταιωσάμενοι, μηκέτι κούφῃ καὶ ἐπιπολαίῳ, ἀλλὰ βεβαίᾳ καὶ παγίᾳ γνώμῃ τῇ περὶ ἁπάντων χρώμεθα. Διὸ τὸ ἀκόλουθον προσυφαίνεται τὸ "Εἰσῆλθε πρὸς Ἄγαρ." Ἦν γὰρ ἁρμόττον τῷ μανθάνοντι πρὸς ἐπιστήμονα διδάσκαλον φοιτᾶν, ἵνα ἀναδιδαχθῇ τὰ προσήκοντα ἀνθρώπου φύσει παιδεύματα. Νυνὶ μὲν ὁ γνώριμος εἰς διδασκαλίαν βαδίζων εἰσάγεται. Προεκτρέχει δὲ πολλάκις, ἐξοικίσασα φθόνον ἀφ' ἑαυτῆς,

*) Gen. 15, 19. coll. Deut. 7, 1.

καὶ τοὺς ἔχοντας εὐφυῶς ἐπισπᾶται. Τὴν γοῦν ἀρετὴν, Λείαν, ἔστιν ἰδεῖν προαπαντῶσαν καὶ λέγουσαν τῷ ἀσκητῇ "Πρός με εἰςελεύσῃ σήμερον," *) ἡνίκα ἐκεῖνος ἀγρόθεν ἐπανίῃ. Ποῦ γὰρ ὤφειλεν ἐλθεῖν ὁ τῶν ἐπιστήμης σπερμάτων καὶ φυτῶν ἐπιμελητὴς, ὅτι μὴ πρὸς τὴν γεωργηθεῖσαν ἀρετήν;

§. 23. Ἔστι δὲ ὅτε ἀποπειρωμένη τῶν φοιτητῶν, 44
ὡς ἔχουσι προθυμίας καὶ σπουδῆς, οὐχ ὑπαντᾷ μὲν, ἐγκαλυψαμένη δὲ τὸ πρόσωπον ὥςπερ Θάμαρ "ἐπὶ τριόδου" καθέζεται, πόρνης δόξαν παρασχοῦσα τοῖς ὁδῷ βαδίζουσιν· ἵνα οἱ περιέργως ἔχοντες ἀνακαλύψαντες ἀναφήνωσι, καὶ καταθεάσωνται τὸ ἄψαυστον καὶ ἀμίαντον καὶ παρθένιον ὄντως αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐκπρεπέστατον κάλλος. Τίς οὖν ὁ ἐξεταστικὸς καὶ φιλομαθὴς καὶ μηδὲν ἄσκεπτον καὶ ἀδιερεύνητον τῶν ἐγκεκαλυμμένων πραγμάτων παραλιπεῖν ἀξιῶν ἐστιν, ὅτι μὴ ὁ ἀρχιστράτηγος καὶ βασιλεὺς, καὶ ταῖς πρὸς θεὸν ὁμολογίαις ἐμμένων τε καὶ χαίρων, ὄνομα Ἰούδας; "Ἐξέκλινε γὰρ," φησὶ, "πρὸς αὐτὴν τὴν ὁδὸν, καὶ εἶπεν, ἔασόν με εἰςελθεῖν πρὸς σέ," — ἀλλ᾽ οὐκ ἔμελλε παραβιάζεσθαι, — καὶ σκοπεῖν τίς τε ἡ ἐγκεκαλυμμένη δύναμίς ἐστι, καὶ ἐπὶ τί παρεσκεύασται. Μετὰ τοίνυν τὸ εἰςελθεῖν γέγραπται, "Καὶ συνέλαβεν," καὶ τὸ "τίς" ῥητῶς οὐ μεμήνυται. Συλλαμβάνει γὰρ καὶ συναρπάζει ἡ μὲν τέχνη τὸν μανθάνοντα, ἐρωτικῶς ἔχειν ἀναπείθουσα ἑαυτῆς, ὁ δὲ μανθάνων τὴν διδάσκουσαν, ὁπότε φιλομαθὴς εἴη. Πολλάκις δέ τινα τῶν μέσων ἐπιστημῶν ὑφηγούμενος, γνωρίμου τυχὼν εὐφυοῦς, ηὔχησεν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ, μόνος ὑπολαβὼν τῷ φοιτητῇ γεγονέναι τῆς εὐμαθίας αἴτιος. Καὶ μετεωρίσας καὶ φυσήσας ἑαυτὸν ὑψαυχενεῖ, καὶ τὰς ὀφρῦς εὖ μάλα ἀνασπάσας τετύφωται, καὶ παρὰ

---

*) Gen. 30, 16.

τῶν βουλομένων συνδιατρίβειν πάμπολλα αἰτεῖ· οὓς δ' ἂν αἴσθηται πένητας μὲν, διψῶντας δὲ παιδείας ἀποστρέφεται, ὥςπερ θησαυρόν τινα σοφίας μόνος ἀνευρηκώς. Τοῦτό ἐστι τὸ "ἐν γαστρὶ ἔχειν," οἰδεῖν καὶ τετυφῶσθαι καὶ ὄγκον πλείονα τοῦ μετρίου περιβεβλῆσθαι, δι' ὧν καὶ τὴν κυρίαν τῶν μέσων ἐπιστημῶν, ἀρετὴν, ἔδοξάν τινες ἀτιμάζειν, ἐπίτιμον οὖσαν ἐξ ἑαυτῆς. Ὅσαι μὲν οὖν ψυχαὶ μετὰ φρονήσεως κυοφοροῦσι πραγμάτων, τίκτουσιν ὅμως, τὰ
538 συγκεχυμένα διακρίνουσαι καὶ διαστέλλουσαι, κα-
M. θάπερ ἡ Ῥεβέκκα. Λαβοῦσα γὰρ ἐν γαστρὶ τῶν διττῶν διανοίαις ἐθνῶν, ἐπιστήμην ἀρετῆς τε καὶ κακίας, εὐτοκίᾳ χρωμένη τὴν ἑκατέρου φύσιν διαστέλλει τε καὶ διακρίνει. Ὅσαι δὲ ἄνευ φρονήσεως, ἢ ἀμβλίσκουσιν, ἢ δύςεριν καὶ σοφιστὴν βάλλοντα καὶ τοξεύοντα, ἢ βαλλόμενον καὶ τοξευόμενον ἀποκύουσι. Καὶ μήποτε εἰκότως. Αἱ μὲν γὰρ λαμβάνειν, αἱ δὲ ἔχειν ἐν γαστρὶ οἴονται, παμμεγέθους διαφορᾶς. Αἱ μὲν γὰρ ἔχειν νομίζουσαι, τὴν αἵρεσιν καὶ γένεσιν ἑαυταῖς ἐπιγράφουσαι σεμνομυθοῦσιν· αἱ δὲ λαμβάνειν ἀξιοῦσαι, τὸ μὲν μηδὲν οἰκεῖον ἐξ ἑαυτῶν 443
ἔχειν συνομολογοῦσι, τὰ δὲ σπέρματα καὶ τὰς γονὰς P.
ἔξωθεν ἀρδομένας καταλαμβάνουσι, καὶ τὸν διδόντα θαυμάζουσαι κακὸν μέγιστον, φιλαυτίαν, ἀγαθῷ τελείῳ, θεοσεβείᾳ, διωθοῦνται.

§. 24. Τοῦτον τὸν τρόπον καὶ τὰ νομοθετικῆς τῆς παρὰ ἀνθρώποις κατεβλήθη σπέρματα. "Ἦν γάρ τις," φησὶν, "ἐκ τῆς φυλῆς Λευῒ Ἀμρὰμ, ὃς ἔλαβε τῶν θυγατέρων τῶν Λευῒ, καὶ ἔσχηκεν αὐτὴν, καὶ ἐν γαστρὶ ἔλαβεν, καὶ ἔτεκεν ἄῤῥεν· ἰδόντες δὲ αὐτὸ ἀστεῖον ὂν, ἐσκέπασαν αὐτὸ μῆνας τρεῖς." *) Οὗτός ἐστι Μωϋσῆς, ὁ καθαρώτατος νοῦς, ὁ ἀστεῖος ὄντως, ὁ νομοθετικὴν ὁμοῦ καὶ προφητικὴν

*) Exod. 2, 1 sq.

ἐνθουσιώσῃ καὶ θεοφορήτῳ σοφίᾳ λαβών· ὃς γένος
ὢν τῆς Λευϊτικῆς φυλῆς, καὶ τὰ πρὸς πατρὸς καὶ
τὰ πρὸς μητρὸς ἀμφιθαλὴς, τῆς ἀληθείας ἔχεται.
Μέγιστον δὲ ἐπάγγελμα τοῦ γενάρχου τῆς φυλῆς
ἐστι ταύτης. Θαῤῥεῖ γὰρ λέγειν, ὅτι "Αὐτός μοι
μόνος ἐστὶν ὁ θεὸς τιμητέος," ἄλλο δ' οὐδὲν τῶν
μεθ' ἑαυτὸν, οὐ γῆ, οὐ θάλασσα, οὐχὶ ποταμοὶ,
οὐκ ἀέρος φύσις οὐ πνευμάτων, οὐκ ἀέρων μεταβο-
λαὶ, οὐ ζώων οὐ φυτῶν ἰδέαι, οὐχ ἥλιος, οὐ σελή-
νη, οὐκ ἀστέρων πλῆθος ἐν τάξεσιν ἐναρμονίοις πε-
ριπολούντων, οὐχ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος.
Μεγάλης καὶ ὑπερφυοῦς ψυχῆς τὸ αὔχημα, γένεσιν
ὑπερκύπτειν, καὶ τοὺς ὅρους αὐτῆς ὑπερβάλλειν, καὶ
μόνου τοῦ ἀγεννήτου περιέχεσθαι, κατὰ τὰς ἱερὰς
ὑφηγήσεις, ἐν αἷς διείρηται "ἔχεσθαι αὐτοῦ." *)
Τοιγάρτοι τοῖς ἐχομένοις καὶ ἀδιαστάτως θεραπεύ-
ουσιν ἀντιδίδωσι κλῆρον αὑτόν. Ἐγγυᾶται δέ μου
τὴν ὑπόσχεσιν λόγιον, ἐν ᾧ λέγεται, "Κύριος αὐτὸς
κλῆρος αὐτοῦ." **) Οὕτως ἐν γαστρὶ ἔχουσαι μᾶλ-
λον ἢ λαμβάνουσαι αἱ ψυχαὶ τίκτειν πεφύκασι. Κα-
θάπερ δὲ οἱ σώματος ὀφθαλμοὶ πολλάκις μὲν ἀ-
μυδρῶς, πολλάκις δὲ τηλαυγῶς ὁρῶσι· τὸν αὐτὸν
τρόπον καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα τοτὲ μὲν ὑποσυγκε-
χυμένας καὶ ἀδήλους, τοτὲ δὲ καθαρὰς καὶ τρανὰς
539 ἀναδέχεται τὰς ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἰδιότητας.
M Ἡ μὲν οὖν ἀσαφὴς καὶ ἀδηλουμένη προσβολὴ ἔοικε
τῷ μήπω κατὰ γαστρὸς ἐμβρύῳ διατυπωθέντι· ἡ δὲ
ἐναργὴς καὶ τρανὴ μάλιστα τῷ διαπεπλασμένῳ, καὶ
καθ' ἕκαστον τῶν ἐντός τε καὶ ἐκτὸς μερῶν τετε-
χνιτευμένῳ, καὶ τὴν ἁρμόττουσαν ἰδέαν ἀπειληφότι.
Νόμος δὲ ἐπὶ τούτοις ἐγράφη πάνυ καλῶς καὶ συμ-
φερόντως τεθεὶς οὗτος, "Ἐὰν μαχομένων ἀνδρῶν
δύο πατάξῃ τις γυναῖκα ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, καὶ ἐξ-

---

*) Deut. 30, 20. — **) Deut. 10, 9.

ἔλθῃ τὸ παιδίον αὐτῆς μὴ ἐξεικονισμένον, ἐπιζήμιον ζημιωθήσεται, καθ' ὅ τι ἂν ἐπιβάλῃ ὁ ἀνὴρ τῆς γυναικὸς, καὶ δώσει μετὰ ἀξιώματος· ἐὰν δὲ ἐξεικονι- 444
σμένον ᾖ, δώσει ψυχὴν ἀντὶ ψυχῆς." *) Οὐ γὰρ P.
ἦν ὅμοιον, τέλειόν τε καὶ ἀτελὲς διανοίας ἔργον διαφθεῖραι, οὐδὲ εἰκαζόμενον καὶ καταλαμβανόμενον, οὐδὲ ἐλπιζόμενον καὶ ἤδη ὑπάρχον. Διὰ τοῦτο, ὅπου μὲν ἐπιτίμιον ἄδηλον ἐπ' ἀδήλῳ πράγματι, ὅπου δὲ ὡρισμένον ἐπὶ τελείῳ νομοθετεῖται· τελείῳ δὲ οὐχὶ πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ τῷ κατά τινα τέχνην τῶν ἀνεπιλήπτων γενομένῳ. Κυοφορεῖ γὰρ αὐτὸν οὐχ ἡ λαβοῦσα, ἀλλ' ἡ ἐν γαστρὶ ἔχουσα, οἴησιν πρὸ ἀτυφίας ἐπαγγελλομένη. Καὶ γὰρ ἀμήχανον ἀμβλίσκειν τὴν ἐν γαστρὶ λαβοῦσαν, ἐπεὶ τὸ φυτὸν ὑπὸ τοῦ σπείραντος ἐμπρεπὲς τελεσφορεῖσθαι· τὴν δὲ ἔχουσαν, οὐκ ἀνοίκειον, ἅτε νόσῳ χωρὶς ἰατροῦ κατεσχημένην.

§. 25. Μὴ νομίσῃς δὲ τὴν Ἄγαρ λέγεσθαι ἑαυτὴν ὁρᾶν ἐν γαστρὶ ἔχουσαν, διὰ τοῦ "Ἰδοῦσα ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει," ἀλλὰ τὴν κυρίαν αὐτῆς Σάῤῥαν. Καὶ γὰρ ὕστερον αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς φησιν, Ἰδοῦσα ὅτι ἐν γαστρὶ ἔχει, ἠτιμάσθη ἐνώπιον αὐτῆς." **) Διὰ τί; Ὅτι αἱ μέσαι τέχναι, καὶ αἱ κατ' αὐτὰς, ὧν εἰσιν ἐγκύμονες ὁρῶσιν, ἀλλά τοι πάντως ἀμυδρῶς ὁρῶσιν. Ἀλλ' ἐπιστῆμαι τηλαυγῶς καὶ σφόδρα ἐναργῶς καταλαμβάνουσιν· ἐπιστήμη γὰρ πλέον ἐστὶ τέχνης, τὸ βέβαιον καὶ ἀμετάπτωτον ὑπὸ λόγου προσειληφυῖα. Τέχνης μὲν γὰρ ὅρος οὗτος, σύστημα ἐγκαταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρός τι τέλος εὔχρηστον, τοῦ "εὐχρήστου" διὰ τὰς κακοτεχνίας ὑγιῶς προστιθεμένου. Ἐπιστήμης δὲ, κατάληψις ἀσφαλὴς καὶ βέβαιος, ἀμετάπτωτος ὑπὸ λόγου. Μουσικὴν μὲν οὖν καὶ γραμματικὴν καὶ τὰς συγγενεῖς καλοῦμεν τέχνας· καὶ γὰρ οἱ ἀποτελούμενοι δι' αὐτῶν τεχνῖται, μουσικοί τε καὶ

---

*) Exod. 21, 22 sq. — **) Gen. 16, 4.

γραμματικοί. Φιλοσοφίαν δὲ καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς
540 ἐπιστήμας, καὶ τοὺς ἔχοντας αὐτὰς ἐπιστήμονας·
M. φρόνιμοι γάρ εἰσι καὶ σώφρονες καὶ φιλόσοφοι, ὧν
οὐδὲ εἷς ἐν τοῖς τῆς διαπεπονημένης ἐπιστήμης σφάλ-
λεται δόγμασι, καθάπερ οἱ προειρημένοι ἐν τοῖς τῶν
μέσων τεχνῶν θεωρήμασιν. Ὥςπερ γὰρ ὀφθαλμοὶ μὲν
ὁρῶσιν, ὁ δὲ νοῦς δι᾽ ὀφθαλμῶν τηλαυγέστερον· καὶ
ἀκούει μὲν ὦτα, ὁ δὲ νοῦς δι᾽ ὤτων ἄμεινον· καὶ
ὀσφραίνονται μὲν οἱ μυκτῆρες, ἡ δὲ ψυχὴ διὰ ῥι-
νῶν ἐναργέστερον· καὶ αἱ ἄλλαι αἰσθήσεις τῶν καθ᾽
αὑτὰς ἀντιλαμβάνονται, καθαρώτερον δὲ καὶ εἰλικρι-
νέστερον ἡ διάνοια. Κυρίως γὰρ εἰπεῖν, ἥδ᾽ ἐστὶν
ὀφθαλμὸς μὲν ὀφθαλμῶν, ἀκοὴ δ᾽ ἀκοῆς, καὶ ἑκά-
στης τῶν αἰσθήσεων αἴσθησις εἰλικρινεστέρα, χρω-
μένη μὲν ἐκείναις ὡς ἐν δικαστηρίῳ ὑπηρέτισι, δικά-
ζουσα δὲ αὐτὴ τὰς φύσεις τῶν ὑποκειμένων, ὡς 44
τοῖς μὲν συναινεῖν, τὰ δὲ ἀποστρέφεσθαι· οὕτως αἱ I
μὲν λεγόμεναι μέσαι τέχναι ταῖς κατὰ τὸ σῶμα δυ-
νάμεσιν ἐοικυῖαι τοῖς θεωρήμασιν ἐντυγχάνουσι κα-
τά τινας ἁπλᾶς ἐπιβολὰς, ἀκριβέστερον δὲ ἐπιστῆμαι
καὶ σὺν ἐξετάσει περιττῇ. Ὁ γὰρ νοῦς πρὸς αἴσθη-
σιν, τοῦτ᾽ ἐπιστήμη πρὸς τέχνην ἐστί· καθάπερ γὰρ
αἴσθησίς τις αἰσθήσεων, ὡς ἐλέχθη πρότερον, ἐστὶν
ἡ ψυχή. Ἐκείνων μὲν οὖν ἑκάστη μικρὰ ἄττα τῶν
ἐν τῇ φύσει παρεσπάσατο, περὶ ἃ πονεῖται καὶ πρα-
γματεύεται, γραμμὰς μὲν γεωμετρία, φθόγγους δὲ
μουσική· φιλοσοφία δὲ πᾶσαν τὴν τῶν ὄντων φύ-
σιν. Ὕλη γάρ ἐστιν αὐτῆς ὅδε ὁ κόσμος, καὶ πᾶσα
ἡ τῶν ὄντων ὁρατή τε καὶ ἀόρατος οὐσία. Τί οὖν
θαυμαστὸν, εἰ ἡ τὰ ὅλα καθορῶσα θεᾶται καὶ τὰ
μέρη, καὶ ἄμεινον ἐκείνων, ἅτε ὀφθαλμοῖς μείζοσι
καὶ ὀξυδερκεστέροις ἐνομματωθεῖσα; Εἰκότως οὖν ἡ
κυρία φιλοσοφία τὴν μέσην παιδείαν, τὴν θεραπαι-
νίδα αὐτῆς, ἐγκύμονα θεάσεται μᾶλλον, ἢ ἑαυτὴν
ἐκείνη.

§. 26. Καὶ τοί γε οὐδὲ τοῦτό τις ἀγνοεῖ, ὅτι πά-

σαις ταῖς κατὰ μέρος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ σπέρματα,
ἐξ ὧν ἀναβλαστεῖν ἔδοξε τὰ θεωρήματα, φιλοσοφία
δεδώρηται. Ἰσόπλευρα γὰρ καὶ σκαληνὰ, κύκλους
τε καὶ πολυγώνια καὶ τὰ ἄλλα σχήματα γεωμετρία
προσεξεῦρε· σημείου δὲ καὶ γραμμῆς καὶ ἐπιφανείας
καὶ στερεοῦ φύσιν, ἃ δὴ ῥίζαι καὶ θεμέλιοι τῶν λε-
χθέντων εἰσὶν, οὐκέτι γεωμετρία. Πόθεν γὰρ αὐτῇ
λέγειν ὁριζομένῃ, ὅτι σημεῖον μέν ἐστιν οὗ μέρος οὐ-
δὲν, γραμμὴ δὲ μῆκος ἀπλατὲς, ἐπιφάνεια δὲ, ὃ μῆκος
καὶ πλάτος μόνον ἔχει, στερεὸν δὲ, ὃ τὰς τρεῖς ἔχει
διαστάσεις, μῆκος, πλάτος, βάθος; Ταῦτα γὰρ ἀνά-
κειται φιλοσοφίᾳ, καὶ ἡ περὶ ὅρων πραγματεία πᾶ-
σα τῷ φιλοσόφῳ. Τό γε μὴν γράφειν καὶ ἀναγινώ-
σκειν γραμματικῆς τῆς ἀτελεστέρας ἐπάγγελμα, ἣν
παρατρέποντές τινες γραμματιστικὴν καλοῦσι· τῆς δὲ
τελειοτέρας, ἀνάπτυξις τῶν παρὰ ποιηταῖς τε καὶ συγ-
541 γραφεῦσιν. Ἐπειδὰν οὖν περὶ τῶν τοῦ λόγου διεξ-
M. έρχωνται μερῶν, τότε οὐ τὰ φιλοσοφίας εὑρέματα
παρασπῶνταί τε καὶ παρεργολαβοῦσι; Ταύτης γὰρ
ἴδιον ἐξετάζειν, τί σύνδεσμος, τί ὄνομα, τί ῥῆμα, τί
κοινὸν ὄνομα, τί ἴδιον, τί ἐλλιπὲς ἐν λόγῳ, τί πλῆ-
ρες, τί ἀπόφαντον, τί ἐρώτημα, τί πύσμα, τί περι-
εκτικὸν, τί εὖ, κακὸν δὲ τί. Καὶ γὰρ τὰς περὶ αὐ-
τοτελῶν καὶ ἀξιωμάτων καὶ κατηγορημάτων πρα-
γματείας ἥδ᾽ ἐστὶν ἡ συνθεῖσα. Ἡμίφωνον δὲ ἢ φω-
νῆεν, ἢ παντελῶς ἄφωνον στοιχεῖον ἰδεῖν, καὶ πῶς
ἕκαστον τούτων εἴωθε λέγεσθαι, καὶ πᾶσα ἡ περὶ
φωνῆς καὶ στοιχείων καὶ τῶν τοῦ λόγου μερῶν ἰδέα, 446
οὐ φιλοσοφίᾳ πεπόνηται καὶ κατήνυσται; Βραχείας P.
δὲ ὥσπερ ἀπὸ χειμάῤῥου σπάσαντες λιβάδας, καὶ
βραχυτέραις ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ἐναποθλίψαντες τὸ
κλαπὲν οἱ φῶρες οὐκ ἐρυθριῶσι προφέροντες ὡς
ἴδιον.

§. 27. Οὗ χάριν φρυαττόμενοι τῆς κυρίας, ᾗ τὸ
κῦρος ὄντως καὶ ἡ τῶν θεωρουμένων ἀνάκειται βε-
βαίωσις, ἀλογοῦσι. Συναισθομένη δὲ αὐτὴ τῆς

ὀλιγωρίας τούτων ἐλέγξει, καὶ μετὰ παῤῥησίας φήσει, "ἀδικοῦμαι καὶ παρασπονδοῦμαι, τό γε ἐφ' ὑμῖν ὁμολογίας παραβαίνουσιν. Ἀφ' οὗ γὰρ ἐνεκολπίσασθε τὰ προπαιδεύματα, τῆς ἐμῆς θεραπαινίδος τὰ ἔγγονα, τὴν μὲν ὡς γαμετὴν ἐξετιμήσατε, ἐμὲ δὲ οὕτως ἀπεστράφητε, ὡς μηδὲ πώποτε ἐς ταὐτὸν ἐλθόντες. Ἀλλ' ἴσως ἐγὼ μὲν ταῦτα περὶ ὑμῶν ὑπείληφα, ἐκ τῆς φανερᾶς πρὸς τὴν οἰκέτιν ὁμιλίας τὴν ἄδηλον πρὸς ἐμὲ αὐτὴν ἀλλοτρίωσιν τεκμαιρομένη. Εἰ δὲ ὑμεῖς ἐναντίως ἢ ὡς ὑπείληφα διάκεισθε, γνῶναι μὲν ἀμήχανον ἑτέρῳ, ῥᾴδιον δὲ μόνῳ θεῷ." Διόπερ οἰκείως ἐρεῖ, "Κρίναι ὁ θεὸς ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ σοῦ," *) οὐ προκατεγνωκυῖα ὡς ἠδικηκότος, ἀλλ' ἐνδοιάζουσα, ὡς τάχ' ἂν ἴσως καὶ κατορθοῦντος· ὅπερ ἀψευδῶς οὐκ εἰς μακρὰν ἀναφαίνεται, δι' ὧν ἀπολογούμενος καὶ τὸν ἐνδοιασμὸν αὐτῆς ἐξιώμενός φησιν, "Ἰδοὺ ἡ παιδίσκη ἐν ταῖς χερσί σου, χρῶ αὐτῇ ὡς ἂν σοι ἀρεστόν." Καὶ γὰρ ὁ παιδίσκην εἰπὼν ἀμφότερα ὁμολογεῖ, τό τε δούλην, καὶ τὸ νηπίαν εἶναι· τὸ γὰρ τῆς παιδίσκης ὄνομα ἑκατέρῳ τούτων ἐφαρμόζει. Συνομολογεῖ δὲ πάντως εὐθὺς καὶ τὰ ἐναντία, τῇ μὲν τελείᾳ τὴν νηπίαν, τῇ δὲ δούλῃ τὴν κυρίαν· μονονοὺ βοῶν ἄντικρυς, ὅτι τὴν μὲν ἐγκύκλιον παιδείαν καὶ ὡς νεωτέραν καὶ ὡς θεραπαινίδα ἀσπάζομαι, τὴν δὲ ἐπιστήμην καὶ φρόνησιν ὡς τελείαν καὶ δέσποιναν ἐκτετίμηκα. Τὸ δὲ "ἐν ταῖς χερσί σου" δηλοῖ μὲν τὸ ὑποχείριός ἐστί σοι. Σημεῖον δὲ πέφυκε καὶ ἑτέρου τοι-
542 οὕτου, τὰ μὲν τῆς δούλης εἰς χεῖρας ἀφικνεῖται
M. σώματος· σωματικῶν γὰρ ὀργάνων καὶ δυνάμεων τὰ ἐγκύκλια χρεῖα· τὰ δὲ τῆς κυρίας εἰς ψυχὴν ἔρχονται. Λογισμοῖς γὰρ τὰ κατά τε φρόνησιν

*) Gen. 16, 5 sq.

καὶ ἐπιστήμην ἀνατίθεται. Ὥςθ' ὅσῳ δυνατώτερον καὶ δραστικώτερον καὶ τοῖς ὅλοις κρεῖττον διάνοια χειρός ἐστι, τοσούτῳ τῆς ἐγκυκλίου μουσικῆς ἐπιστήμην καὶ φρόνησιν θαυμασιωτέραν εἶναι νενόμικα, καὶ διαφερόντως ἐκτετίμηκα. Λαβοῦσα οὖν, ὦ καὶ ὑπάρχουσα καὶ πρὸς ἐμοῦ νομιζομένη κυρία, τὴν ἐμὴν ἅπασαν παιδείαν, ὡς θεραπαινίδι χρῶ, "ὡς εὐάρεστόν σοι." Τὸ δὲ σοὶ εὐάρεστον οὐκ 447 P.
ἀγνοῶ ὅτι πάντως ἐστὶν ἀγαθὸν, εἰ καὶ μὴ προςηνὲς, καὶ ὠφέλιμον, εἰ καὶ μακρὰν τοῦ ἡδέος ἀφέστηκεν. Ἀγαθὸν δὲ καὶ ὠφέλιμον τοῖς ἐλέγχου δεομένοις νουθεσία, ὃ ἑτέρῳ ὀνόματι κάκωσιν μηνύει ὁ ἱερὸς λόγος.

§. 28. Διόπερ ἐπιφέρει, "Καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν," ἴσον τῷ ἐνουθέτησε καὶ ἐσωφρόνισε. Λυσιτελὲς γὰρ σφόδρα τοῖς ἐν ἀδείᾳ καὶ ἐκεχειρίᾳ, καθάπερ ἵπποις ἀφηνιασταῖς, ὀξὺ κέντρον· ἐπεὶ μάστιγι μόλις καὶ ἀγωγῇ δαμασθῆναι καὶ τιθασσευθῆναι δύνανται. Ἢ τὰ προκείμενα ἆθλα οὐχ ὁρᾷς τοὺς ἀνεπιπλήκτους; Λιπῶσιν, εὐρίνονται, πιαίνονται, λαμπρὸν πνέουσιν· εἶτα αἴρονται τὰ ἀσεβείας, οἱ πανάθλιοι καὶ βαρυδαίμονες, οἰκτρὰ βραβεῖα, ἀθεότητι κηρυττόμενοι καὶ στεφανούμενοι. Διὰ γὰρ τὴν λείως ῥέουσαν εὐτυχίαν ὑπέλαβον ἑαυτοὺς εἶναι τοὺς ὑπαργύρους καὶ ὑποχρύσους θεοὺς, νομίσματος κεκιβδηλευμένου τὸν τρόπον, τοῦ ἀληθινοῦ καὶ ὄντως ὄντος ἐκλαθόμενοι. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Μωϋσῆς ἐν οἷς φησιν, "Ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἐγκατέλιπε θεὸν τὸν ποιήσαντα αὐτόν." *) Ὥςτε εἰ ἡ ἐπὶ πλέον ἄνεσις τὸ μέγιστον κακὸν ἀσέβειαν ὠδίνει, τὸ ἐναντίον ἡ μετὰ νόμου κάκωσις ἀγαθὸν τέλειον ἀποτίκτει τὴν ἀοίδιμον νουθεσίαν. Ἔνθεν δὲ ὁρμη-

---

*) Deut. 32, 15.

θεὶς καὶ τῆς πρώτης ἑορτῆς τὸ σύμβολον "ἄρτον κακώσεως" *) εἶπε τὰ ἄζυμα. Καί τοι τίς οὐκ οἶδεν, ὅτι ἑορταὶ καὶ θαλίαι περιποιοῦσιν ἱλαρὰς εὐφροσύνας καὶ εὐθυμίας, οὐ κακώσεις; Ἀλλὰ δῆλον, ὡς ὀνόματι κατακέχρηται πόνου τοῦ σωφρονιστοῦ. Τὰ γὰρ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν ἀγαθῶν ἀσκητικαῖς ἀθλήσεσι καὶ ἡβῶσι πόνοις εἴωθε περιγίνεσθαι. Ψυχῆς δὲ ἑορτὴ ζῆλος, ὁ τῶν ἀρίστων καὶ τελεσφορουμένων πόνος. Οὗ χάριν διείρηται καὶ "ἐπὶ πικρίδων τὰ ἄζυμα ἐσθίειν," **) οὐχ ὡς προσοψήματος, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὴ οἰδεῖν καὶ ἀναζεῖν ταῖς ἐπιθυμίαις, ἐστάλθαι δὲ καὶ συνῆχθαι, πρὸς ἀηδίας οἱ
543 πολλοὶ τίθενται, πικρὸν ἡγούμενοι ἀπομαθεῖν τὸ
M. πάθος, ὅπερ ἐστὶν ἑορτὴ καὶ εὐφροσύνη διανοίᾳ φιλάθλῳ.

§. 29. Ταύτης ἕνεκά μοι δοκεῖ τῆς αἰτίας ἐν χωρίῳ, ὃ κέκληται Πικρία, τὰ νόμιμα ἀναδιδαχθῆναι· ἡδὺ μὲν γὰρ τὸ ἀδικεῖν, ἐπίπονον δὲ τὸ δικαιοπραγεῖν. Τοῦτο δέ ἐστιν ὁ ἀψευδέστατος νόμος, "Ἐξελθόντες γὰρ," φησὶν, "ἐκ τῶν Αἰγυπτιακῶν παθῶν ἦλθον εἰς Μεῤῥὰν, καὶ οὐκ ἠδύναντο πιεῖν ὕδωρ ἐκ Μεῤῥᾶς· πικρὸν γὰρ ἦν. Διὰ τοῦτο ἐπωνομάσθη τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Πικρία. Καὶ διεγόγγυζεν ὁ λαὸς κατὰ Μωϋσῆ, λέγοντες, τί πιώμεθα; Ἐβόησε δὲ Μωϋσῆς πρὸς κύριον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ. Ἐκεῖ ἔθετο αὐτῷ δικαιώματα καὶ κρίσιν, καὶ ἐκεὶ αὐ- 448
τὸν ἐπείραζεν." ***) Ἡ γὰρ ἄδηλος ἀπόπειρα καὶ P.
δοκιμασία τῆς ψυχῆς ἐστιν ἐν τῷ πονεῖν καὶ πικραίνεσθαι· ὅπη γὰρ ταλαντεύσει, χαλεπὸν διαγνῶναι. Οἱ μὲν γὰρ προκαμόντες ἀνέπεσον, βαρὺν

---

*) Deut. 16, 3. — **) Exod. 12, 8. — ***) Exod. 15, 23 sqq.

ἀντίπαλον ἡγησάμενοι τὸν πόνον, καὶ τὰς χεῖρας ὑπ᾽ ἀσθενείας, ὥσπερ ἀπειρηκότες ἀθληταὶ, καθῆκαν, παλινδρομεῖν εἰς Αἴγυπτον ἐπὶ τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ πάθους ἐγνωκότες. Οἱ δὲ τὰ φοβερὰ καὶ δεινὰ τῆς ἐρημίας πάνυ τλητικῶς καὶ ἐῤῥωμένως ἀναδεχόμενοι, τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου διήθλησαν ἀδιάφθορον καὶ ἀήττητον φυλάξαντες, καὶ τῶν τῆς φύσεως ἀναγκαίων κατεξαναστάντες, ὡς πεῖναν, δίψος, ῥῖγος, κρύος, θάλπος, ὅσα τοὺς ἄλλους εἴωθε δουλοῦσθαι, κατὰ πολλὴν ἰσχύος περιουσίαν ὑπάγεσθαι. Αἴτιον δὲ ἐγένετο οὐ ψιλὸς ὁ πόνος, ἀλλὰ σὺν τῷ γλυκανθῆναι. Λέγει γὰρ, "Ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ." Ὁ γλυκὺς δὲ καὶ ἡδὺς πόνος ἑτέρῳ ὀνόματι φιλοπονία καλεῖται. Τὸ γὰρ ἐν πόνῳ γλυκὺ ἔρως ἐστὶ καὶ πόθος καὶ ζῆλος καὶ φιλία τοῦ καλοῦ. Μηδεὶς οὖν τὴν τοιαύτην κάκωσιν ἀποστρεφέσθω, μηδ᾽ ἄρτον κακώσεως νομισάτω ποτὲ λέγεσθαι τὴν ἑορτῆς καὶ εὐφροσύνης τράπεζαν ἐπὶ βλάβῃ μᾶλλον ἢ ὠφελείᾳ· τρέφεται γὰρ τοῖς παιδείας δόγμασιν ἡ νουθετουμένη ψυχή.

§. 30. Τὸ ἄζυμον πέμμα τοῦτο οὕτως ἐστὶν ἱερὸν, ὥστε χρησμοῖς προστέτακται "δώδεκα ἄρτους ἀζύμους ταῖς φυλαῖς ἰσαρίθμους προτιθέναι ἐπὶ τῆς ἐν τοῖς ἀδύτοις χρυσῆς τραπέζης, καὶ καλοῦνται προθέσεως." *) Καὶ νόμῳ δὲ 'ἀπείρηται πᾶσαν ζύμην καὶ πᾶν μέλι προσφέρειν τῷ βωμῷ." **) Χαλεπὸν γὰρ ἢ τὰς γλυκύτητας τῶν κατὰ τὸ σῶμα ἡδονῶν, ἢ τὰς τῆς ψυχῆς ἀραιὰς καὶ χαύνους ἐπάρσεις καθιεροῦν ὡς ἅγια, τὰ φύσει βέβηλα καὶ ἀνίερα ἐξ αὐτῶν. Ἆρ᾽ οὖν εἰκότως ἐπισεμνυνόμενος ὁ προφήτης λόγος, ὄνομα Μωϋσῆς, ἐρεῖ, "Μνησθήσῃ πᾶσαν τὴν ὁδὸν ἣν ἤγαγέ σε κύριος ὁ θεὸς ἐν ἐρήμῳ, ὅπως ἂν κακώσῃ σε καὶ ἐκπειράσῃ καὶ δια-

---

*) Exod. 25, 30. — **) Lev. 2, 11.

γνωσθῇ τὰ ἐγκάρδιά σου, εἰ φυλάξεις ἐντολὰς αὐ-
544 τοῦ· ἢ οὐκ ἐκάκωσέ σε καὶ ἐλιμαγχόνησέ σε καὶ
M ἐψώμισέ σε τὸ μάννα, ὃ οὐκ ᾔδεισαν οἱ πατέρες σου, ἵνα ἀναγγείλῃ σοι, ὅτι οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ;" *) Τίς οὖν οὕτως ἀνόσιός ἐστιν, ὡς ὑπολαβεῖν κακωτὴν τὸν θεὸν, καὶ λιμὸν οἴκτιστον ὄλεθρον ἐπάγοντα τοῖς ἄνευ τροφῆς ζῆν μὴ δυναμένοις; Ἀγαθὸς γὰρ καὶ ἀγαθῶν αἴτιος, εὐεργέτης, σωτὴρ, τροφεὺς, πλουτοφόρος, μεγαλόδωρος, κακίαν ὅρων ἱερῶν ἀπεληλακώς. Οὕ-
τω γὰρ τὰ γῆς ἄχθη, τόν τε Ἀδὰμ καὶ Κάϊν, 449
ἐφυγάδευσεν ἐκ τοῦ παραδείσου. Μὴ παραγώμεθα P
οὖν ταῖς φωναῖς, ἀλλὰ τὰ δι᾽ ὑπονοιῶν σημαινόμενα σκοπῶμεν καὶ λέγωμεν, ὅτι τὸ μὲν "ἐκάκωσε" ἴσον ἐστὶ τῷ ἐπαίδευσε καὶ ἐνουθέτησε καὶ ἐσωφρόνισε. Τῷ δὲ "λιμῷ παρέβαλεν" οὐ σιτίων καὶ ποτῶν εἰργάσατο ἔνδειαν, ἀλλὰ ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, φόβου τε καὶ λύπης, καὶ ἀδικημάτων, καὶ συνόλως ἁπάντων ὅσα ἢ κακιῶν ἐστιν ἢ παθῶν ἔργα. Μαρτυρεῖ δὲ τὸ ἐπιλεγόμενον ἑξῆς, "Ἐψώμισέ σε τὸ μάννα." Ἀρά γε τὴν ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον τροφὴν δίχα σπουδῆς τῶν ἀνθρώπων οὐκ ἐκ γῆς, ὡς ἔθος, ἀναδοθεῖσαν, ἀπ᾽ οὐρανοῦ δὲ, τεράστιον ἔργον, ἐπ᾽ εὐεργεσίᾳ τῶν χρησομένων παρασχόμενον, ἄξιον λέγειν λιμοῦ καὶ κακώσεως, ἢ τὸ ἐναντίον εὐθηνίας καὶ εὐετηρίας, ἀδείας τε καὶ εὐνομίας αἴτιον; Ἀλλ᾽ οἱ πολλοὶ καὶ ἀγελαῖοι νομίζουσι τοὺς θείοις λόγοις τρεφομένους ἀθλίως καὶ ταλαιπώρως ζῆν· ἄγευστοι γάρ εἰσι τοῦ παντρόφου γεύματος σοφίας. Οἱ δὲ ἐν ταῖς εὐπαθείαις καὶ εὐφροσύναις λελήθασι διάγοντες.

---

*) Deut. 8, 2.

§. 31. Οὕτω τοίνυν ἡ ποιὰ κάκωσις ὠφέλιμόν ἐστιν, ὥςτε καὶ τὸ ταπεινότατον αὐτῆς ἡ δουλεία μέγα ἀγαθὸν νενόμισται. Καὶ ταύτην ηὔξατό τις ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς πατὴρ υἱῷ, τῷ ἄφρονι Ἡσαῦ ὁ ἄριστος Ἰσαάκ. Εἶπε γάρ που, „Ἐπὶ μαχαίρᾳ σου ζήσεις, καὶ τῷ ἀδελφῷ σου δουλεύσεις," *) λυσιτελέστατον κρίνων τῷ πόλεμον ἀντὶ εἰρήνης αἱρουμένῳ, καὶ ὥςπερ ἐν μάχαις ὁπλοφοροῦντι διὰ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ στάσιν καὶ ταραχὴν, ὑπηκόῳ γενέσθαι καὶ δουλεῦσαι, καὶ ἐπιτάγμασιν, ἅττ' ἂν ὁ σωφροσύνης ἐραστὴς ἐπικελεύσῃ, πᾶσι πειθαρχεῖν. Ἔνθεν δ' ἐμοὶ δοκεῖ τις τῶν φοιτητῶν Μωϋσέως, ὄνομα Εἰρηνικὸς, ὃς πατρίῳ γλώσσῃ Σαλομὼν καλεῖται, φάναι, „Παιδείας θεοῦ, υἱὲ, μὴ ὀλιγώρει, καὶ μὴ ἐκλύου ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενος· ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, ἐλέγχει. Μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱὸν ὃν παραδέχεται." **) Οὕτως ἄρα ἡ ἐπί-
545 πληξις καὶ νουθεσία καλὸν νενόμισται, ὥστε δι'
M. αὐτῆς ἡ πρὸς θεὸν ὁμολογία συγγένεια γίνεται. Τί γὰρ οἰκειότερον υἱῷ πατρὸς, ἢ υἱοῦ πατρί; Ἀλλ' ἵνα μὴ λόγον ἐκ λόγου συνείροντες μηκύνειν δοκῶμεν, ἐναργεστάτην δίχα τῶν εἰρημένων πίστιν παρεξώμεθα, τοῦ τὴν ποιὰν κάκωσιν ἀρετῆς ἔργον εἶναι. Νόμος γάρ ἐστι τοιοῦτος, „Πᾶσαν χήραν καὶ ὀρφανὸν οὐ κακώσετε· ἐὰν δὲ κακίᾳ κακώσητε αὐτούς" — Τί λέγει; Ἆρ' ὑπό τινος ἐστιν ἄλλου κακοῦσθαι; Εἰ γὰρ κακίας ἔργα μόνης αἱ κακώσεις, περιττὸν τὸ ὁμολογούμενον γράφειν, ὃ καὶ 450
δίχα προσθήκης ἀνομολογηθήσεται. Φήσει δὲ πάν- P.
τως· οἶδα καὶ ὑπὸ ἀρετῆς ἐλεγχόμενον, καὶ ὑπὸ φρονήσεως παιδευόμενον. Διόπερ οὐ πᾶσαν κάκωσιν ἐν αἰτίᾳ τίθημι, ἀλλὰ τὴν μὲν δικαιοσύνης καὶ νομοθετικῆς ἔργον οὖσαν — ἐπιπλήξει γὰρ σω-

---

*) Gen. 27, 40. — **) Proverb. 3, 11 sq.

φρονίζει — μάλιστα θαυμάζω, τὴν δὲ ἀφροσύνης καὶ κακίας, βλαβερὰν ὑπάρχουσαν, ἀποστρέφομαι καὶ κακίζω δεόντως. Ὅταν οὖν τὴν Ἄγαρ κακουμένην ὑπὸ Σάῤῥας ἀκούσῃς, μηδὲν τῶν ἐν ταῖς γυναικείαις ζηλοτυπίαις εἰωθότων γίνεσθαι ὑπονοήσεις· οὐ γὰρ περὶ γυναικῶν ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλὰ διανοιῶν, τῆς μὲν γυμναζομένης ἐν τοῖς προπαιδεύμασι, τῆς δὲ τοὺς ἀρετῆς ἄθλους διαθλούσης.

ΠΕΡΙ
ΦΥΓΑΔΩΝ.

DE
PROFUGIS.

(Cf. Gen. 16, 6—14.)

Alii alia variis de causis, vel odio, vel timore, vel pudore moti, fugiunt (1). Ita, qui mundum a deo formatum credit (Iacob) deserit eum (Labanem), qui mundum vel casu fortuito ortum, vel non creatum et aeternum esse putat (2 et 3). Timor ad fugiendum propellit modestos (Iacobum), ne malis malorum hominum (Esavi) moribus corrumpantur (4. 5.). Videant tamen isti, ne prius vitam civilem fugiant, quam bene factis erga cives et amicos vita solitaria dignos se reddiderint (6. 7.); neve sensus resque terrenas despiciant, sed potius noscere studeant, ut discant, quis sit eorum usus, quantaque in iis creandis opificis ars (8 et 9). Necem patrantibus voluntariam non licet confugere ad deum, nam malum manet apud homines; apud deum solum est bonum (10 - 12). Qui vero involuntario aliquem occidit, is deo procurante hunc puniisse putandus est, quia deus improbos non ipse sed per alios punit (13 et 14). Voluntarii interfectores iubentur in sex civitates Levitarum confugere (15 et 16), quia hi ipsi sunt profugi, deserunt enim parentes, ceteraque, quae ipsorum fuerant, ut deum solum colant (17). Civitates illae sunt virtutes divinae (18. 19); mors pontificis maximi, post quam reditus peccatorum exsulantium datur, est ratio divina nos deserens, quo facto denuo in male faciendum proni reddimur (20 et 21). — Quaerere bona ut inveniamus non minus utile, quam fugere mala, et stultissimum, nihil velle invenire (22. 23). Rite quaerentibus opi-

tulatur deus ut inveniant; ita Abramo victimam (24), Israelitis panem coelestem, qui est ratio et sapientia divina, praebuit (25). Vana stolide quaerentes nihil omnino inveniunt (26), item, qui esca vili virtutis amantes tentare conantur (27. 28), Nihil is quoque invenit, qui divina penitus vult cognoscere (29). Ultro contra invenit, non praecedente inquisitione, quisque a se ipso doctus (ἀσκητής) (30); talis enim coelitus accipit purissimam sapientiam, cuius verus finis est quiescere in deo (31). Haec sapientia dicitur fons, prope quem invenitur Agar (32-36), stans quidem, non hauriens, quia proficiens anima merum sapientiae potum haurire nondum est idonea (37); quapropter revertatur ad virtutem magistram (Sarram) necesse est, ut huic serviens magis proficiat.

---

546 §. 1. "Καὶ ἐκάκωσεν αὐτὴν Σάῤῥα, καὶ ἀπέ-
M. δρα ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτῆς. Εὗρε δὲ αὐτὴν ἄγγελος κυρίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐπὶ τῆς πηγῆς τῆς ἐν τῇ ὁδῷ Σοὺρ, καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Παιδίσκη Σάῤῥας, πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ;" Καὶ εἶπεν, "Ἀπὸ προσώπου Σάῤῥας τῆς κυρίας μου ἐγὼ ἀποδιδράσκω." Εἶπε δὲ αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου, καὶ ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς." Καὶ εἶπεν αὐτῇ ὁ ἄγγελος κυρίου, "Σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξεις υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ· ὅτι ἐπήκουσε κύριος τῇ ταπεινώσει σου. Οὗτος ἔσται ἀγροῖκος ἄνθρωπος· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ᾽ αὐτόν." Εἰρηκότες ἐν τῷ προτέρῳ τὰ πρέποντα περὶ τῶν προπαιδευμάτων καὶ περὶ κακώσεως, ἑξῆς τὸν περὶ φυγάδων ἀναγράψομεν τόπον. Μέμνηται γὰρ πολλαχοῦ τῶν ἀποδιδρασκόντων, καθάπερ καὶ νῦν φάσκων ἐπὶ τῆς Ἄγαρ, ὅτι κακωθεῖσα ἀπέδρα ἀπὸ προσώπου τῆς κυρίας. Αἰτίας οὖν ἔγωγε τρεῖς εἶναι νομίζω φυγῆς, μῖσος, φόβον, αἰ-

δῶ. Μίσει μὲν οὖν καὶ γυναῖκες ἄνδρας, καὶ ἄν- 451
δρες γυναῖκας ἀπολείπουσι· φόβῳ δὲ τοὺς γονεῖς P.
παῖδες, καὶ δεσπότας οἰκέται· αἰδοῖ δὲ τοὺς ἑταί-
ρους, ὁπότε μὴ καθ' ἡδονήν τι πράξειαν αὐτοῖς, οἱ
φίλοι. Ἤδη δὲ καὶ πατέρας οἶδα διὰ τὸ ἀβροδίαι-
τον, αὐστηρὸν καὶ φιλόσοφον βίον παίδων ἐκτραπο-
μένους, καὶ δι' αἰδῶ τὸν ἀγρὸν πρὸ τῆς πόλεως οἰ-
κεῖν ἑλομένους. Τῶν τριῶν τούτων αἰτιῶν ἔστιν εὑρεῖν
ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς ὑπομνήματα. Ὁ γοῦν ἀσκητὴς
Ἰακὼβ μίσει μὲν τὸν πενθερὸν Λάβαν, φόβῳ δὲ
347 τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ ἀποδιδράσκει, ὡς αὐτίκα πα-
M. ραστήσομαι. Ἡ δὲ Ἄγαρ ἀπαλλάττεται δι' αἰδῶ·
σημεῖον δὲ τὸ ὑπαντᾶν αὐτῇ ἄγγελον, θεῖον λόγον,
ἃ χρὴ παραινέσοντα, καὶ ὑφηγησόμενον ἐπανόδου
τῆς εἰς τὸν δεσποίνης οἶκον· ὃς καὶ θαρσύνων φη-
σὶν, "Ἐπήκουσε κύριος τῇ ταπεινώσει σου," *) ἣν
οὔτε διὰ φόβον ἔσχες, οὔτε διὰ μῖσος, — τὸ μὲν
γὰρ ἀγεννοῦς, τὸ δὲ φιλαπεχθήμονος πάθος ψυχῆς,
— ἀλλ' ἕνεκα τοῦ σωφροσύνης ἀπεικονίσματος, αἰ-
δοῦς. Εἰκὸς γὰρ ἦν, εἰ διὰ φόβον ἀπεδίδρασκε, τῇ
τὸν φόβον ἐπανατειναμένῃ παρηγορῆσαι πραοπα-
θεῖν· τηνικαῦτα γὰρ ἀσφαλὲς ἦν ἐπανέρχεσθαι τῇ
φυγούσῃ, πρότερον δὲ οὔ. Ἀλλὰ τῇ μὲν οὐδεὶς προ-
εντυγχάνει, ἅτε ἐξευμενισθείσῃ δι' ἑαυτῆς· τὴν δὲ
ὁ δι' εὔνοιαν ὁμοῦ φίλος καὶ σύμβουλος ἔλεγχος δι-
δάσκει μὴ αἰδεῖσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐτολμίᾳ
χρῆσθαι, ἥμισυ γὰρ ἀρετῆς εἶναι τὴν δίχα τοῦ θαῤ-
ῥεῖν αἰδῶ.

§. 2. Τοὺς μὲν οὖν ἀκριβεστέρους χαρακτῆρας ὁ ἑξῆς μηνύσει λόγος. Ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὰ προτεθέντα κεφάλαια, καὶ ἀρκτέον ἀπὸ τῶν μίσους χάριν ἀποδιδρασκόντων. "Ἔκρυψε γὰρ," φησὶν, "Ἰακὼβ Λάβαν τὸν Σύρον, τοῦ μὴ ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ

---

*) Gen. 16, 11.

ὅτι ἀποδιδράσκει, καὶ ἀπέδρα αὐτὸς καὶ τὰ αὐτοῦ
πάντα."*) Τίς οὖν αἰτία τοῦ μίσους; Ποθεῖς γὰρ
ἴσως δὴ τοῦτο μαθεῖν. Εἰσί τινες οἱ τὴν ἄποιον
καὶ ἀνείδεον καὶ ἀσχημάτιστον οὐσίαν θεοπλαστοῦν-
τες, τὸ κινοῦν αἴτιον οὔτε εἰδότες, οὔτε παρὰ τῶν
εἰδότων μαθεῖν σπουδάσαντες, ἀγνοίᾳ δὲ καὶ ἀμα-
θίᾳ κεχρημένοι τοῦ καλλίστου μαθήματος, οὗ πρώ-
του καὶ μόνου τὴν ἐπιστήμην ἐκπονεῖν ἦν ἀναγ-
καῖον. Ὁ Λάβαν τοῦ γένους ἐστὶ τούτου· τὴν γὰρ
ἄσημον αὐτῷ ποίμνην οἱ χρησμοὶ προσνέμουσιν.
Ἄσημος δὲ ἐν μὲν τοῖς ὅλοις ἡ ἄποιος ὕλη, ἐν ἀν-
θρώποις δὲ ἡ ἀμαθὴς ψυχὴ καὶ ἀπαιδαγώγητος.
Ἕτεροι δὲ εἰσὶ τῆς ἀμείνονος μοίρας, οἱ νοῦν ἔφα-
σαν ἐλθόντα πάντα διακοσμῆσαι, τὴν ἐξ ὀχλοκρα-
σίας ἐν τοῖς οὖσιν ἀταξίαν εἰς ἀρχῆς νομίμου, βα-
σιλείας, τάξιν ἀγαγόντα. Τοῦ θιάσου τούτου χορευ-
τὴς Ἰακὼβ ἐστιν, ὃς ἐπιστατεῖ τῆς ἐπισήμου ποικί- 45
λης ἀγέλης. Ἐπίσημον δὲ πάλιν καὶ ποικίλον ἐν μὲν P
τοῖς ὅλοις τὸ εἶδος, ἐν δὲ ἀνθρώποις ἡ εὐπαίδευτος καὶ
φιλομαθὴς διάνοια. Πολλοῦ δὲ τοῦ φύσει κοινωνι-
κοῦ σπάσας ὁ ἐπίσημος καὶ μοναρχίας ἀληθοῦς
ἑταῖρος, ἔρχεται πρὸς τὸν ἄσημον, ὑλικὰς μὲν ὡς
εἶπον ἤδη θεοπλαστοῦντα ἡγεμονίας, ἔξω δὲ τού-
των δραστήριον μηδεμίαν νομίζοντα, διδάξων ὅτι
οὐκ ὀρθογνωμεῖ. Γεγένηται γὰρ ὁ κόσμος, καὶ
πάντως ὑπ᾽ αἰτίου τινὸς γέγονεν. Ὁ δὲ τοῦ ποιοῦν-
τος λόγος αὐτός ἐστιν ἡ σφραγὶς, ᾗ τῶν ὄντων ἕ-
548 καστον μεμόρφωται· παρ᾽ ὃν καὶ τέλειον τοῖς γι-
M. νομένοις ἐξ ἀρχῆς παρακολουθεῖ τὸ εἶδος, ἅτε ἐκ-
μαγεῖον καὶ εἰκὼν τελείου λόγου. Τὸ γὰρ γενόμε-
νον ζῶον ἀτελὲς μέν ἐστι τῷ ποσῷ, μάρτυρες δὲ αἱ
καθ᾽ ἡλικίαν ἑκάστην παραυξήσεις· τέλειον δὲ τῷ
ποιῷ, μένει γὰρ ἡ αὐτὴ ποιότης, ἅτε ἀπὸ μέ-

*) Gen. 31, 20 sq.

νοντος ἐκμαχθεῖσα καὶ μηδαμῇ τρεπομένου θείου λόγου.

§. 3. Ὁρῶν δὲ ὅτι πρὸς μάθησιν καὶ μόνιμον ἐπιστασίαν κεκώφωται, δρασμὸν εἰκότως βουλεύεται· δέδιε γὰρ μὴ πρὸς τῷ μηδὲν ἰσχῦσαι ὀνῆσαι ἔτι καὶ ζημιωθῇ. Βλαβεραὶ γὰρ αἱ μετὰ ἀνοήτων συνουσίαι, καὶ ἄκουσα πολλάκις ἡ ψυχὴ τῆς ἐκείνων φρενοβλαβείας ἀπομάττεται τὰ εἴδωλα· καὶ ὄντως ἐστὶν ἐχθρὸν φύσει παιδεία ἀπαιδευσίᾳ, καὶ φιλοπονία ἀμελετησίᾳ: Παρ᾽ ὃ καὶ φωνὴν αἱ ἀσκητικαὶ δυνάμεις ἀφεῖσαι κεκράγασι, τὰς αἰτίας τοῦ μίσους παραδιηγούμεναι· "Μὴ ἔστιν ἡμῖν ἔτι μερὶς καὶ κληρονομία ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν; Οὐχ ὡς ἀλλότριοι λελογίσμεθα αὐτῷ; Πέπρακε γὰρ ἡμᾶς, καὶ κατέφαγε καταβρώσει τὸ ἀργύριον ἡμῶν. Πᾶς ὁ πλοῦτος καὶ ἡ δόξα, ἣν ἀφείλετο ὁ θεὸς τοῦ πατρὸς ἡμῶν, ἡμῖν ἔσται καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν."*) Ἐλεύθεροι γὰρ καὶ τοῖς ὀνόμασι, καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν, οὐδένα τῶν ἀφρόνων νομίζουσι πλούσιον ἢ ἔνδοξον εἶναι, πάντας δὲ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἀδόξους καὶ πένητας, καὶ ἐὰν βασιλέων πολυχρύσων τύχας ὑπερβάλλωσιν. Οὐ γάρ φασι τὸν πλοῦτον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸν ἀφαιρεθέντα πλοῦτον, οὐδὲ τὴν ἐκείνου δόξαν, ἀλλὰ τὴν ἀφαιρεθεῖσαν αὐτοῦ δόξαν σχήσειν. Ἐστέρηται δὲ ὁ φαῦλος τοῦ ἀληθινοῦ πλούτου καὶ τῆς ἀψευδοῦς εὐδοξίας· τὰ γὰρ ἀγαθὰ ταῦτα, φρόνησις καὶ σωφροσύνη καὶ αἱ συγγενεῖς περιποιοῦσι διαθέσεις, ὧν αἱ φιλάρετοι ψυχαὶ κληρονομοῦσιν. Οὐκοῦν οὐ τὰ προσόντα τῷ μοχθηρῷ, τὰ δὲ ὧν ἐκεῖνος ἐστέρηται, περιουσία καὶ εὔκλεια
τοῖς ἀστείοις ἐστίν Ἐστέρηται δὲ ἀρετῶν, αἳ δὴ 453
κτήματα αὐτῶν γεγόνασιν, ἵνα καὶ τὸ ἑτέρωθι λε- P.
χθὲν συνᾴδῃ, "Τὰ βδελύγματα Αἰγύπτου θύσωμεν

---

*) Gen. 31, 14 sq.

κυρίῳ τῷ θεῷ." *) Τέλεια γὰρ καὶ ἄμωμα ἱερεῖα αἱ ἀρεταὶ, καὶ αἱ κατὰ ἀρετὰς πράξεις, ἃς τὸ φιλοπαθὲς Αἰγύπτιον βδελύττεται σῶμα. Καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα φυσικῶς τὰ εἴδωλα παρ' Αἰγυπτίοις, ἱερὰ παρὰ τοῖς ὀξὺ καθορῶσι λέγεται, καὶ πάντα θύεται· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ὧν ἐστέρηται καὶ ἀφῄρηται πᾶς ἄφρων, τούτων κληρονόμος ἔσται ὁ
549 καλοκαγαθίας ἑταῖρος. Ταῦτα δέ ἐστι δόξα ἀλη-
M. θὴς, ἐπιστήμης ἀδιαφοροῦσα, καὶ πλοῦτος, οὐχ ὁ τυφλὸς, ἀλλ' ὁ τῶν ὄντων ὀξυδερκέστατος, ὃς οὐδὲν παραδέχεται νόμισμα κίβδηλον, ἀλλ' οὐδ' ἄψυχον τὸ παράπαν, εἰ καὶ δόκιμον εἴη. Προσηκόντως οὖν ἀποδράσεται τὸν τῶν θείων ἀγαθῶν ἀμέτοχον, ὃς καὶ ἐν οἷς ἕτερον αἰτιᾶται διαβάλλων ἑαυτὸν λέληθεν, ἐπειδὰν φῇ, "Εἰ ἀνήγγειλάς μοι, ἐξαπέστειλα ἄν σε." **) Αὐτὸ γὰρ τοῦτο φυγῆς ἦν ἄξιον, εἰ μυρίων δεσποτῶν δοῦλος ὢν, ἐπιμορφάζων ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, ἐλευθερίαν ἄλλοις ἐκήρυττες. Ἐγὼ δὲ, φησὶ, τῆς ἐπ' ἀρετὴν ἀγούσης ὁδοῦ συνεργὸν ἄνθρωπον οὐκ ἔλαβον, ἀλλ' ὑπήκουσα χρησμῶν θείων κελευόντων ἐνθένδε ἀπαίρειν, οἳ καὶ μέχρι νῦν με ποδηγετοῦσι. Πῶς δ' ἄν με ἐξαπέστειλας; Ἦ, ὡς σεμνολογούμενος διεξήεις, μετ' εὐφροσύνης τῆς ἐμοὶ λυπηρᾶς, καὶ μουσικῶν ἀμούσων, καὶ τυμπάνων καὶ κτύπων ἀνάρθρων καὶ ἀλόγων, πληγὰς ἐμφορούντων ψυχῇ δι' ὤτων, καὶ μετὰ κιθάρας, ἀλύρων καὶ ἀναρμόστων οὐκ ὀργάνων μᾶλλον, ἢ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων. Ἀλλὰ γὰρ ταῦτ' ἐστὶν, ὧν ἕνεκα φυγὴν ἐβούλευσα· σὺ δὲ, ὡς ἔοικεν, ἀντισπάσματά μου τῆς φυγῆς ἐπενόεις, ἵνα παλινδρομήσω διὰ τὸ ἀπατηλὸν καὶ εὐπαράγωγον φύσει τῶν αἰσθήσεων, αἷς μόλις ἴσχυσα ἐπιβῆναι.

---

*) Exod. 8, 26. — **) Gen. 31, 27.

§. 4. Μῖσος μὲν δὴ τοῦ λεχθέντος δρασμοῦ γέγονεν αἴτιον, φόβος δὲ τοῦ λεχθησομένου. "Εἶπε γὰρ," φησὶ, "Ῥεβέκκα πρὸς Ἰακὼβ, ἰδοὺ, Ἡσαῦ ὁ ἀδελφός σου ἀπειλεῖ ἀποκτεῖναί σε· νῦν οὖν, τέκνον, ἄκουσόν μου τῆς φωνῆς, καὶ ἀναστὰς ἀπόδραθι πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφόν μου εἰς Χαῤῥὰν, καὶ οἴκησον μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινὰς, ἕως ἀποστρέψαι τὴν ὀργὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ ἐπιλάθηται ἃ πεποίηκας αὐτῷ, καὶ ἀποστείλασα μεταπέμψομαί σε ἐκεῖθεν." *) Ἄξιον γὰρ δεδιέναι, μὴ τὸ χεῖρον τῆς ψυχῆς μέρος ἐξ ἐνέδρας λοχῆσαν, ἢ καὶ ἐκ τοῦ φανεροῦ κινησάμενον ἀνατρέψῃ καὶ καταβάλῃ τὸ κρεῖττον. Συμβουλὴ δὲ ἀρίστη τῆς ὀρθογνώμονος ἐπιμονῆς, Ῥεβέκκας. Ἡ δὲ, ἐπειδὰν ἴδῃς, φησὶ, τὸν φαῦλον πολὺ ῥέοντα κατὰ ἀρετῆς, καὶ ὧν ἀλογεῖν προσ- 454
ῆκε πολὺν λόγον ἔχοντα, πλούτου, δόξης, ἡδονῆς, P.
καὶ τὸ ἀδικεῖν ἐπαινοῦντα, ὡς αἴτιον ἑκάστου τῶν εἰρημένων, — πολυαργύρους γὰρ καὶ πολυχρύσους καὶ ἐνδόξους τοὺς ἀδικοῦντας μάλιστα γίνεσθαι, — μὴ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπόμενος εὐθὺς ἀχρηματίαν καὶ ἀτυφίαν, αὐστηρόν τε καὶ μονωτικὸν βίον ἐπιτηδεύσῃς. Ἀνερεθίσεις γὰρ τὸν ἀντίπαλον, καὶ βαρύτερον ἐχθρὸν ἀλείψεις κατὰ σεαυτοῦ. Τί ἂν οὖν ἐργασάμενος ἐκφύγῃς τὰ παλαίσματα αὐτοῦ, σκόπει. Συνενέχθητι τοῖς αὐτοῖς, οὐκ ἐπιτηδεύμασι λέγω, τοῖς δὲ τῶν εἰρημένων ποιητικοῖς, τιμαῖς, ἀρχαῖς,
50 ἀργύρῳ, χρυσῷ, κτήμασι, χρώμασι, σχήμασι, δια-
I. φόροις κάλλεσι. Καὶ ὅταν ἐντύχῃς, οἷα δημιουργὸς ἀγαθὸς, εἶδος ἄριστον ταῖς ὑλικαῖς οὐσίαις ἐγχάραξον, καὶ ἐπαινετὸν ἀποτέλεσον ἔργον. Ἦ οὐκ οἶδας, ὅτι ναῦν ἰδιώτης μὲν παραλαβὼν σώζεσθαι δυναμένην ἀνατρέπει; Κυβερνητικὸς δὲ ἀνὴρ καὶ τὴν ἀπολλυμένην πολλάκις ἔσωσε; Καὶ τῶν καμνόντων

*) Gen. 27, 42 sq.

οἱ μὲν ἀπειρίᾳ τῶν θεραπευόντων χρησάμενοι σφαλερῶς τὰ σώματα ἔσχον, οἱ δὲ ἐμπειρίᾳ καὶ τὰς σφαλερὰς νόσους ἀπέφυγον; Καὶ τί δεῖ μηκύνειν; Ἀεὶ γὰρ τὰ μετὰ τέχνης ἔλεγχός ἐστι τῶν σὺν ἀτεχνίᾳ γενομένων, καὶ ὁ τούτων ἀληθὴς ἔπαινος ἀψευδὴς ἐκείνων ἐστὶ κατηγορία.

§. 5. Ἐὰν οὖν θέλῃς διελέγξαι τὸν πολυχρήματον φαῦλον, μὴ ἀποστραφῇς τὴν ἐν χρήμασι περιουσίαν. Ὁ μὲν γὰρ ἢ ἀνελεύθερος καὶ δουλοπρεπὴς ὀβολοστάτης καὶ τοκογλύφος βαρυδαίμων ἀνὴρ ἀναφανεῖται, ἢ ἔμπαλιν ἄσωτος πεφορημένος, λαφύττειν καὶ σπαθᾶν ἑτοιμότατος, ἑταιρῶν, καὶ πορνοτροφῶν, καὶ μαστροπῶν, καὶ παντὸς ἀκολάστου θιάσου χορηγὸς φιλοτιμότατος. Σὺ δὲ ἔρανον παρέξεις πένησι φίλων, χάριτας καὶ δωρεὰς τῇ πατρίδι, συνεκδώσεις θυγατέρας ἀπόροις γονεῦσιν, αὐταρκεστάτην προῖκα ἐπιδιδούς· μονονοὺκ εἰς μέσον προθεὶς τὰ ἴδια καλέσεις ἐπὶ μετουσίαν ἅπαντας τοὺς ἀξίους χάριτος. Τὸν αὐτὸν μέντοι τρόπον καὶ δοξομανοῦντα καὶ ἐπικομπάζοντα βουληθεὶς ὀνειδίσαι μοχθηρὸν, δυνηθεὶς ἔντιμος εἶναι, μὴ ἀποστραφῇς τὸν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἔπαινον· οὕτω γὰρ τὸν μακρὰ βαίνοντα καὶ φρυαττόμενον ἄθλιον ὑποσκελιεῖς. Ὁ μέν γε τῷ ἐπιφανεῖ καταχρήσεται πρὸς ὕβριν καὶ ἀτιμίαν ἀμεινόνων ἑτέρων, αὔξων τοὺς χείρους ἐπ' αὐτοῖς· σὺ δὲ ἔμπαλιν τοῖς ἀξίοις ἅπασι μεταδώσεις τῆς εὐκλείας, ἀσφάλειαν μὲν περιποιῶν τοῖς ἀγαθοῖς, βελτιῶν δὲ τοὺς χείρους νουθεσίᾳ. Καὶ ἐὰν ἐπ' ἄκρατον μέντοι καὶ πολυτελεῖς τραπέζας ἴῃς, θαῤῥῶν ἴθι· τὸν γὰρ ἀκράτορα αἰσχυνεῖς διὰ τῆς ἑαυτοῦ δεξιότητος. Ὁ μὲν γὰρ πεσὼν ἐπὶ γαστέρα,
καὶ πρὸ τοῦ στόματος τὰς ἀπλήστους διοίξας ἐπι- 45
θυμίας, ἀκόσμως ἐμφορήσεται, καὶ τὰ τοῦ πλησίον ἐπισπάσεται, καὶ πάντ' ἐπιλιχμώμενος οὐκ ἐρυθριάσει. Καὶ διακορὴς ἐδωδῆς ἐπειδὰν γένηται, "χανδὸν," ὡς οἱ ποιηταὶ λέγουσι, "πίνων," γέλωτα καὶ

χλεύην παρέξει τοῖς ὁρῶσι. Σὺ δὲ ἄνευ μὲν ἀνάγκης χρήσῃ τοῖς μετρίοις, ἐὰν δέ που βιασθῇς εἰς πλειόνων ἀπόλαυσιν ἐλθεῖν, λογισμὸν τῆς ἀνάγκης ἐπιστήσας ἡγεμόνα, τὴν ἡδονὴν εἰς ἀηδίαν οὐδέποτε ἐκτρέψεις, ἀλλὰ, εἰ χρὴ τὸν τρόπον εἰπεῖν τοῦτον, νηφάλια μεθυσθήσῃ.

§. 6. Μέμψαιτο δὲ ἂν οὖν δεόντως ἡ ἀλήθεια
51 τοῖς ἀνεξετάστως ἀπολείπουσι τὰς ἐν τῷ πολιτικῷ
1. βίῳ πραγματείας καὶ πορισμοὺς, καὶ δόξης καὶ ἡδονῆς καταπεφρονηκέναι λέγουσιν. Ἀλαζονεύονται γὰρ, οὐ καταφρονοῦσι, τὸ ῥυπᾶν καὶ σκυθρωπάζειν, αὐστηρῶς τε καὶ αὐχμηρῶς ἀποζῆν δελέατα προτιθέντες, ὡς δὴ κοσμιότητος καὶ σωφροσύνης καὶ καρτερίας ἐρασταί. Τοὺς δ' ἀκριβεστέρους ἀπατᾶν οὐ δύνανται διακύπτοντας εἴσω, καὶ μὴ τῷ ἐμφανεῖ παραγομένους. Ταῦτα γὰρ προκαλύμματα ὄντα ἑτέρων ἀναστείλαντες, τὰ ἐναποκείμενα ἔνδον, ὁποῖα ἄττα τὴν φύσιν ἐστὶν, ἐθεάσαντο. Καὶ εἰ μὲν εἴη καλὰ, ἐθαύμασαν· εἰ δὲ αἰσχρὰ, ἐχλεύασαν, καὶ τῆς ὑποκρίσεως ἐμίσησαν. Λέγωμεν οὖν τοῖς τοιούτοις, "Τὸν ἄμικτον καὶ ἀκοινώνητον, μονότροπόν τε καὶ μονωτικὸν βίον ζηλοῦτε; Τί γὰρ τῶν ἐν κοινωνίᾳ καλῶν προεπεδείξασθε; Ἀργυρισμὸν ἀποστρέφεσθε; Γενόμενοι γὰρ χρηματισταὶ δικαιοπραγεῖν ἠθελήσατε; Τῶν γαστρὸς καὶ μετὰ γαστέρα ἡδονῶν ἐπιμορφάζοντες ἀλογεῖν, ἡνίκα τὰς εἰς ταῦτα ἀφθόνους ὕλας εἴχετε, ἐμετριάσατε; Δόξης καταφρονεῖτε; Γενόμενοι γὰρ ἐν τιμαῖς ἀτυφίαν ἠσκήσατε; Πολιτείαν ἐγελάσατε ὑμεῖς, ἴσως, ὡς χρήσιμόν ἐστι τὸ πρᾶγμα οὐ κατανοήσαντες. Πρότερον οὖν ἐγυμνάσασθε καὶ προεμελετήσατε τοῖς τοῦ βίου πράγμασιν ἰδίοις τε καὶ κοινοῖς, καὶ γενόμενοι πολιτικοί τε καὶ οἰκονομικοὶ δι' ἀδελφῶν ἀρετῶν οἰκονομικῆς τε καὶ πολιτικῆς κατὰ πολλὴν περιουσίαν, τὴν εἰς ἕτερον καὶ ἀμείνω βίου ἀποικίαν ἐστείλασθε; Τὸν γὰρ πρακτικὸν τοῦ θεωρητικοῦ βίον, προάγωνά τινα ἀγῶνος τελειοτέ-

ρου, καλὸν πρότερον διαθλῆσαι. Οὕτως ἐστὶν ὄκνου καὶ ἀργίας κατηγορίαν ἀποδράσασθαι. Οὕτω καὶ τοῖς Λευΐταις τὰ μὲν ἔργα ἐπιτελεῖν ἄχρι πεντηκονταετίας διείρηται, ἀπαλλαγεῖσι δὲ τῆς πρακτικῆς ὑπηρεσίας σκοπεῖν ἕκαστα καὶ θεωρεῖν, τῆς ἐν τῷ πρακτικῷ
βίῳ κατορθώσεως γέρας λαβόντας ἕτερον βίον, ὃς 4
ἐπιστήμη καὶ θεωρία μόνῃ χαίρει. Καὶ ἄλλως ἀναγκαῖον, τοὺς τῶν θείων ἀξιοῦντας μεταποιεῖσθαι δικαίων τὰ ἀνθρώπεια πρότερον ἐκπληρῶσαι· πολλὴ γὰρ ἡ εὐήθεια τῶν μειζόνων ὑπολαμβάνειν ἐφίξεσθαι, ἀδυνατοῦντας τῶν ἐλαττόνων περιγίνεσθαι. Γνωρίσθητε οὖν πρότερον τῇ κατ' ἀνθρώπους ἀρετῇ, ἵνα καὶ τῇ πρὸς θεὸν συσταθῆτε. Τοιαῦτα ὑφηγεῖται τῷ ἀσκητικῷ ἡ ὑπομονὴ, τὰς δὲ λέξεις ἀκριβωτέον.

§. 7. "Ἰδοὺ," φησὶν, "Ἡσαῦ ὁ ἀδελφός σου ἀπειλεῖ σοι." Ἀλλ' οὐχ ὁ δρυΐνος καὶ ὑπ' ἀμαθίας ἀπειθὴς τρόπος, ὄνομα Ἡσαῦ, εἰκότως ἔχει, καὶ τὰ τῆς θνητῆς ζωῆς προτείνων ἐπὶ ὀλέθρῳ δελέατα, χρήματα, δόξαν, ἡδονὰς, τὰ συγγενῆ τούτοις κατὰ σοῦ φονᾷ; Σὺ δὲ, ὦ τέκνον, ἀπόδραθι τὸν ἐν τῷ
552 παρόντι ἀγῶνα· οὔπω γὰρ εἰς τὸ παντελὲς ἐπιδέ-
M δωκέ σοι τὰ τῆς ῥώμης, ἀλλ' ἔτι οἷα παιδὸς οἱ ψυχικοὶ τόνοι μαλθακώτεροι. Διὸ καὶ τέκνον αὐτὸν προςεῖπε, τὸ δ' ἔστιν, εὐνοίας καὶ ἡλικίας ἐν τῷ αὐτῷ· τὸν γὰρ ἀσκητικὸν τρόπον, καὶ νέον παρὰ τὸν τέλειον, καὶ φιλίας ἄξιον εἶναι τίθεμεν. Ὁ δὲ τοιοῦτος ἱκανὸς μέν ἐστι τὰ προτιθέμενα παισὶν ἆθλα ἄρασθαι, τὰ δὲ ἀνδράσιν οὐδέπω δυνατός· ἀνδρῶν δὲ ἄριστον ἆθλον ἡ θεοῦ μόνου θεραπεία. Τοιγαροῦν ἐπειδὰν μήπω τελείως καθαρθέντες, δόξαντες δὲ τοῦτο μόνον ἐκνίψασθαι τὰ καταῤῥυπαίνοντα ἡμῶν τὸν βίον, ἐπ' αὐλὰς τῆς θεραπείας ἀφικώμεθα, θᾶττον ἢ προςελθεῖν ἀπεπηδήσαμεν, τὴν αὐστηρὰν δίαιταν αὐτῆς, καὶ τὴν ἄϋπνον ἀρεσκείαν, καὶ τὸν συνεχῆ καὶ ἀκάματον πόνον οὐκ ἐνεγκόντες. Ἀποφεύγετε οὖν ἐν τῷ παρόντι καὶ τὸ κάκιστον καὶ

τὸ ἄριστον. Κάκιστον μὲν τὸ μυθικὸν πλάσμα, τὸ ἄμετρον καὶ ἐκμελὲς ποίημα, τὸ ὑπ' ἀμαθίας σκληρὸν καὶ δρύϊνον ὄντως νόημα καὶ πεῖσμα, ὧν Ἡσαῦ ἐπώνυμος. Ἄριστον δὲ τὸ ἀνάθημα· τὸ γὰρ θεραπευτικὸν γένος ἀνάθημά ἐστι θεοῦ, ἱερωμένον τὴν μεγάλην ἀρχιερωσύνην αὐτῷ μόνῳ. Τὸ μὲν γὰρ συνδιατρίβειν κακῷ βλαβερώτατον, τὸ δὲ ἀγαθῷ τελείῳ σφαλερώτατον. Ὁ γοῦν Ἰακὼβ καὶ τὸν Ἡσαῦ ἀποδιδράσκει, καὶ τῶν γονέων διοικίζεται· ἀσκητικὸς γὰρ ὢν καὶ ἔτι διαθλῶν φεύγει μὲν κακίαν, ἀρετῇ δὲ τελείᾳ καὶ αὐτομαθίᾳ συζῆν ἀδυνατεῖ.

§. 8. Διόπερ "ἀποδημήσει πρὸς Λάβαν," οὐ τὸν Σύρον, ἀλλὰ τὸν ἀδελφὸν τῆς μητρὸς, τόδ' ἔστιν, εἰς τὰς τοῦ βίου λαμπρότητας ἀφίξεται· λευκὸς γὰρ ἑρμηνεύεται Λάβαν. Ἀφικόμενος δὲ οὐχ ὑψαυχενήσει, φυσώμενος ταῖς τυχηραῖς εὐπραγίαις. Μεταληφθεὶς γὰρ ὁ Σύρος ἐστὶ μετέωρος. Νυνὶ δὲ τοῦ Σύρου οὐχὶ μέμνηται Λάβαν, τοῦ δὲ Ῥεβέκ- 457
κας ἀδελφοῦ. Αἱ γὰρ κατὰ τὸν βίον ὗλαι, φαύ- P.
λῳ μὲν παραδοθεῖσαι, μετέωρον ἐξαίρουσι τὸν κενὸν φρονήσεως νοῦν, ὅστις ὠνόμασται Σύρος· ἐραστῇ δὲ παιδείας, ἐπιμένοντα τοῖς καλοκαγαθίας σταθερῶς καὶ παγίως δόγμασιν. Οὗτός ἐστιν ὁ Ῥεβέκκας ἀδελφὸς, τῆς ἐπιμονῆς. Οἰκεῖ δὲ τὴν Χαῤῥὰν, ἣ μεταληφθεῖσα εἰσὶ τρῶγλαι, σύμβολον τῶν αἰσθήσεων· ὁ γὰρ ἔτι χορεύων ἐν τῷ θνητῷ βίῳ χρεῖος τῶν αἰσθήσεων ὀργάνων ἐστίν. "Οἴκησον οὖν," φησὶν, "ὦ τέκνον, μετ' αὐτοῦ," μὴ τὸν ἅπαντα αἰῶνα, ἀλλ' "ἡμέρας τινάς." Τοῦτο δ' ἔστι, τὴν
553 τῶν αἰσθήσεων χώραν κατάμαθε, γνῶθι σαυτὸν
M. καὶ τὰ σαυτοῦ μέρη· τί τε ἕκαστον, καὶ πρὸς τί γέγονε, καὶ πῶς ἐνεργεῖν πέφυκε, καὶ τίς ὁ τὰ θαύματα κινῶν καὶ νευροσπαστῶν ἀόρατος ἀοράτως, εἴτε ὁ ἐν σοὶ νοῦς, εἴτε ὁ τῶν συμπάντων. Ἐπειδὰν δὲ σαυτὸν ἐξετάσῃς, καὶ τὰ ἴδια τοῦ Λάβαν ἀκρίβωσον, τὰς τῆς κενῆς δόξης λαμπρὰς νομιζομέ-

νας εὐπραγίας, ὑφ᾽ ὧν μηδεμιᾶς ἁλῷς, πάσας δὲ, οἷα ἀγαθὸς δημιουργὸς, τεχνικῶς ταῖς οἰκείαις ἐφάρμοσον χρείαις. Ἐὰν γὰρ ἐπιδείξῃ γενόμενος ἐν τῷ πολιτικῷ καὶ πεφυρμένῳ τούτῳ βίῳ σταθερὸν καὶ εὐπαίδευτον ἦθος, μεταπέμψομαί σε ἐκεῖθεν, ἵνα τύχῃς οὗπερ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς ἄθλου. Τὸ δ᾽ ἆθλόν ἐστιν ἡ ἀκλινὴς καὶ ἀνενδοίαστος τοῦ μόνου θεραπεία σοφοῦ.

§. 9. Τὰ δὲ ὅμοια καὶ ὁ πατὴρ ὑφηγεῖται, μικρὰ προςθείς. Λέγει γὰρ, "Ἀναστὰς ἀπόδραθι εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, εἰς τὸν οἶκον Βαιθουὴλ, τοῦ πατρὸς τῆς μητρός σου, καὶ λάβε ἐκεῖθεν σαυτῷ γυναῖκα ἐκ τῶν θυγατέρων Λάβαν τοῦ ἀδελφοῦ τῆς μητρός σου." *) Πάλιν καὶ οὗτος οὐ Σύρον εἶπε τὸν Λάβαν, ἀλλὰ "Ῥεβέκκας ἀδελφὸν," μέλλοντα κατ᾽ ἐπιγαμίαν τῷ ἀσκητῇ κῆδος συνάπτειν. "Ἀπόδραθι οὖν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν," τουτέστιν εἰς μέσον τὸν χειμάῤῥουν ποταμὸν τοῦ βίου, καὶ μὴ ἐπικλυσθῇς ἐγκαταποθείς· στηριχθεὶς δὲ βεβαιοτάτην ἄνωθεν καὶ ἑκατέρωθεν καὶ πανταχόθεν ἐπικυματίζουσαν φορὰν τῶν πραγμάτων, σθεναρῶς ἀπώθει. Τὸν γὰρ σοφίας οἶκον, εὔδιον καὶ γαληνὸν λιμένα εὑρήσεις, ὃς ἐνορμιζόμενόν σε ῥᾳδίως ὑποδέξεται. Σοφίας δὲ ὄνομα Βαιθουὴλ ἐν χρησμοῖς ᾄδεται, τοῦτο δὲ μεταληφθὲν, θυγάτηρ θεοῦ προςαγορεύεται· καὶ γνησία γε θυγάτηρ καὶ ἀεὶ παρθένος, ἀψαύστου καὶ ἀμιάντου φύσεως ἐπιλαχοῦσα, διά τε τὴν ἑαυτῆς κοσμιότητα, καὶ διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ γεννήσαντος. Πατέρα δὲ τῆς Ῥεβέκκας Βαιθουὴλ εἶπε. Καὶ πῶς ἡ θυγάτηρ τοῦ θεοῦ, σοφία, λέγοιτ᾽ ἂν ἐνδίκως εἶναι "πατήρ;" Ἢ διότι ὄνομα μὲν θῆλυ σοφίας ἐστὶν, ἄῤῥεν δὲ ἡ φύσις; Καὶ γὰρ αἱ ἀρεταὶ πᾶσαι προς- 45
ρήσεις μὲν ἔχουσι γυναικῶν, δυνάμεις δὲ καὶ πράξεις ἀνδρῶν τελειοτάτων· ἐπειδὴ τὸ μετὰ θεὸν, καὶ ἂν

*) Gen. 28, 2.

εἰ τῶν ἄλλων ἁπάντων πρεσβύτατον εἴη, δευτέραν
ἔχον χώραν θῆλυ ὡς ἂν παρὰ ἄῤῥεν τὸ τὰ ὅλα
ποιοῦν ἐλέχθη, κατὰ τὴν πρὸς τἄλλα ὁμοιότη-
τα. Ἀεὶ γὰρ προνομίαν τοῦ ἄῤῥενος ἔχοντος, ἐν-
δεῖ καὶ ὑστερίζει τὸ θῆλυ. Λέγομεν οὖν, μηδὲν
τῆς ἐν τοῖς ὀνόμασι διαφορᾶς φροντίσαντες, τὴν θυ-
γατέρα τοῦ θεοῦ σοφίαν ἄῤῥενά τε καὶ πατέρα εἶ-
ναι, σπείροντα καὶ γεννῶντα ἐν ψυχαῖς μάθησιν,
παιδείαν, ἐπιστήμην, φρόνησιν, καλὰς καὶ ἐπαινε-
τὰς πράξεις. Ἔνθεν δὲ ὁ ἀσκητὴς Ἰακὼβ μνᾶται
554 γάμον ἑαυτῷ· πόθεν γὰρ ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τοῦ σο-
M. φίας οἴκου κοινωνὸν εὑρήσει, γνώμην ἀνεπίληπτον, ᾗ
πάντα συνδιατρίψει τὸν αἰῶνα; ***

§. 10. Λελάληκεν ἀκριβέστερον περὶ φυγῆς, ἡνίκα τὸν ἐπὶ τοῖς ἀνδροφόνοις ἐτίθει νόμον, ἐν ᾧ πάντ᾽ ἐπεξῆλθε τὰ εἴδη, τὸ ἑκουσίου φόνου, τὸ ἀκουσίου, τὸ ἐπιθέσεως, τὸ βουλεύσεως. Λέγε τὸν νόμον, „Ἐὰν πατάξῃ τίς τινα, καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω· ὁ δὲ οὐχ ἑκὼν, ἀλλ᾽ ὁ θεὸς παρέδωκεν αὐτὸν εἰς χεῖρας αὐτοῦ, δώσω σοι τόπον, οὗ φεύξεται ὁ φονεύσας. Ἐὰν δέ τις ἐπιθῆται τῷ πλησίον ἀποκτεῖναι αὐτὸν δόλῳ, καὶ καταφύγῃ, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου λήψῃ αὐτὸν θανατῶσαι.“ *) Σαφῶς εἰδὼς, ὅτι περιττὸν ὄνομα οὐδὲν τίθησιν, ὑπὸ τῆς τοῦ πραγματολογεῖν ἀμυθήτου φορᾶς, ἠπόρουν κατ᾽ ἐμαυτὸν, διὰ τί τὸν ἑκουσίως κτείναντα οὐκ εἶπε θανατοῦσθαι μόνον, ἀλλὰ θανάτῳ θανατοῦσθαι. Τίνι γὰρ ἄλλῳ ἀποθνήσκων ἢ θανάτῳ τελευτᾷ; Φοιτήσας οὖν παρὰ γυναῖκα σοφὴν, ᾗ σκέψις ὄνομα, τοῦ ζητεῖν ἀπηλλάγην. Ἐδίδαξε γάρ με, ὅτι καὶ ζῶντες ἔνιοι τεθνήκασι, καὶ τεθνηκότες ζῶσι. Τοὺς μέν γε φαύλους ἄχρι γήρως ὑστάτου παρατείνοντας νεκροὺς ἔλεγεν εἶναι, τὸν μετ᾽ ἀρετῆς βίον ἀφῃρημένους· τοὺς δὲ ἀστείους, καὶ ἂν τῆς πρὸς σῶμα κοι-

*) **Exod. 21, 12—14.**

νωνίας διαζευχθῶσι, ζῆν εἰςαεὶ, ἀθανάτου μοίρας
ἐπιλαχόντας.

§. 11. Ἐπιστοῦτο μέντοι καὶ χρησμοῖς τὸν ἑαυ-
τῆς λόγον, ἑνὶ μὲν τοιῷδε· "Οἱ προςκείμενοι τῷ
κυρίῳ τῷ θεῷ, ζῆτε πάντες ἐν τῇ σήμερον." *)
Τοὺς γὰρ πρόςφυγας καὶ ἱκέτας τοῦ θεοῦ μόνους
ζῶντας εἶδε, νεκροὺς δὲ τοὺς ἄλλους. Ἐκείνοις δὲ
ὡς ἔοικε καὶ ἀφθαρσίαν μαρτυρεῖ διὰ τοῦ προςθεῖ-
ναι "ζῆτε ἐν τῇ σήμερον." Σήμερον δέ ἐστιν ὁ ἀ-
πέραντος καὶ ἀδιεξίτητος αἰών. Μηνῶν γὰρ καὶ
ἐνιαυτῶν καὶ συνόλως χρόνων περίοδοι δόγματα ἀν-
θρώπων εἰσὶν ἀριθμὸν ἐκτετιμηκότων· τὸ δὲ ἀψευ-
δὲς ὄνομα αἰῶνος ἡ σήμερον. Ἥλιος γὰρ οὐκ ἀλ-
λαττόμενος ὁ αὐτός ἐστιν ἀεὶ, ποτὲ μὲν ὑπὸ γῆς 459
ποτὲ δὲ ὑπὲρ γῆν ἰὼν, παρ' ὃν ἡμέρα καὶ νὺξ, τὰ P
αἰῶνος μέτρα, διεκρίθησαν. Ἑτέρῳ δὲ ἐπιστοῦτο
τοιῷδε χρησμῷ· Ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου σοῦ
τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κα-
κόν." **) Οὐκοῦν, ὦ πάνσοφε, τὸ μὲν ἀγαθὸν καὶ ἡ
ἀρετή ἐστιν ἡ ζωὴ, τὸ δὲ κακὸν καὶ ἡ κακία ὁ θά-
νατος. Καὶ ἐν ἑτέροις, "Αὕτη ἡ ζωή σου καὶ ἡ
μακρότης τῶν ἡμερῶν, ἀγαπᾶν κύριον τὸν θεόν
σου. ***) Ὅρος ἀθανάτου βίου κάλλιστος οὗτος,
ἔρωτι καὶ φιλίᾳ θεοῦ ἀσάρκῳ καὶ ἀσωμάτῳ κατε-
555 σχῆσθαι. Οὕτως οἱ μὲν ἱερεῖς Ναδὰβ καὶ Ἀβιοὺδ
M. ἵνα ζήσωσιν ἀποθνήσκουσι, θνητῆς ζωῆς ἄφθαρτον
ἀντικαταλλαττόμενοι βίον, καὶ ἀπὸ τοῦ γενομένου
πρὸς τὸ ἀγένητον μετανιστάμενοι· ἐφ' ᾧ τὰ σύμ-
βολα τῆς ἀφθαρσίας ᾄδεται, "Τότε ἐτελεύτησαν ἐν-
ώπιον κυρίου," †) τουτέστιν ἔζησαν· νεκρὸν γὰρ οὐ
θέμις εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τοῦ θεοῦ. Καὶ πάλιν τοῦτό
ἐστιν ὃ εἶπε κύριος, "Ἐν τοῖς ἐγγίζουσί μοι ἁγια-

---

*) Deut. 4, 4. — **) Deut. 30, 15. — ***) Deut. 30, 20.
†) Lev. 10, 1 sq.

σθήσομαι." *) "Νεκροὶ δὲ," ὡς καὶ ἐν ὕμνοις λέγεται, "οὐκ αἰνέσουσι κύριον·" **) ζώντων γὰρ τὸ ἔργον. Κάϊν δὲ ὁ ἀναιδὴς καὶ ἀδελφοκτόνος οὐδαμοῦ τῆς νομοθεσίας ἀποθνήσκων εὑρίσκεται, ἀλλὰ καὶ λόγιον ἔστιν ἐπ' αὐτῷ χρησθὲν τοιοῦτον, "Ἔθετο κύριος ὁ θεὸς τῷ Κάϊν σημεῖον τοῦ μὴ ἀνελεῖν αὐτὸν πάντα τὸν εὑρίσκοντα." ***) Διὰ τί; Ὅτι οἶμαι, ἡ ἀσέβεια κακόν ἐστιν ἀτελεύτητον, ἐξαπτόμενον καὶ μηδέπω σβεσθῆναι δυνάμενον, ὡς τὸ ποιητικὸν ἁρμόττειν ἐπὶ κακίας εἰπεῖν·

Ἡ δέ τοι οὐ θνητὴ, ἀλλ' ἀθάνατον κακόν ἐστιν.

Ἀθάνατον δὲ ἐν τῷ παρ' ἡμῖν βίῳ, ἐπεὶ πρός γε τὴν ἐν θεῷ ζωὴν, ἄψυχον καὶ νεκρὸν, καὶ "κοπρίων," ὥς ἔφη τις, "ἐκβλητότερον."

§. 12. Ἀλλ' ἔδει γε πάντως χώρας ἀπονεμηθῆναι διαφερούσας πράγμασι διαφέρουσιν, οὐρανὸν μὲν ἀγαθῷ, τὰ δὲ περίγεια κακῷ. Τὸ μὲν οὖν ἀγαθὸν ἀνώφοιτόν ἐστι, καὶ, ἂν εἴποτε ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς — φιλόδωρος γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ — σπουδάζει παλινδρομῆσαι δικαίως. Τὸ δὲ κακὸν ἐνταυθοῖ καταμένει, πορρωτάτω θείου χοροῦ διῳκισμένον, περιπολοῦν τὸν θνητὸν βίον, καὶ μὴ δυνάμενον ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀποθανεῖν. Τοῦτό τις καὶ τῶν ἐπὶ σοφίᾳ θαυμασθέντων ἀνὴρ δόκιμος ἐφώνησε μεγαλειότερον ἐν Θεαιτήτῳ φάσκων, "Ἀλλ' οὔτ' ἀπολέσθαι τὰ κακὰ δυνατόν. Ὑπεναντίον γὰρ τῷ θεῷ αἰεὶ εἶναι ἀνάγκη. Οὔτε ἐν θείοις ταῦτα ἱδρῦσθαι, τὴν δὲ θνητὴν φύσιν καὶ τόνδε τὸν τόπον περιπολεῖν· διὸ καὶ πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα. Φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν· ὁμοίωσις δὲ δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονή-

*) Lev. 10, 3. — **) Psalm. 113, 25. — ***) Gen. 4, 15.

σεως γενέσθαι." Εἰκότως οὖν ὁ Κάϊν οὐκ ἀποθανεῖ-
ται, τὸ κακίας σύμβολον, ἣν ἀεὶ δεῖ ζῆν ἐν τῷ θνη-
τῷ γένει παρ' ἀνθρώποις· ὥςτ' οὐκ ἄπο σκοποῦ τὸ 46
"θανάτῳ θανατοῦσθαι" *) λέλεκται τὸν ἀνδροφό-
νον, διὰ τὰς δεδηλωμένας αἰτίας.

§. 13. Τὸ δὲ, "Οὐχ ἑκὼν, ἀλλ' ὁ θεὸς πα-
ρέδωκεν," ἐπὶ τῶν τὸν ἀκούσιον φόνον δρώντων,
πάνυ καλῶς εἴρηται. Δοκεῖ γὰρ αὐτῷ τὰ μὲν ἑκού-
σια γνώμης τῆς ἡμετέρας ἔργα εἶναι, τὰ δὲ ἀκούσια
θεοῦ· λέγω δὲ οὐ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τὸ ἔναν-
556 τίον ὅσα ἁμαρτημάτων ἐστὶ κόλασις. Ἀπρεπὲς γὰρ
M. θεῷ τὸ κολάζειν, ἅτε πρώτῳ καὶ ἀρίστῳ νομοθέτῃ,
κολάζει δὲ ὑπηρετούντων ἑτέρων, οὐ δι' ἑαυτοῦ.
Τὰς μὲν γὰρ χάριτας καὶ δωρεὰς καὶ εὐεργεσίας
αὐτὸν ἁρμόττει προτείνειν, ἅτε ἀγαθὸν καὶ φιλόδω-
ρον ὄντα φύσει, τὰς δὲ τιμωρίας οὐκ ἄνευ μὲν ἐπι-
κελεύσεως τῆς ἑαυτοῦ βασιλέως ἅτε ὑπάρχοντος· δι'
ἄλλων δὲ, οἳ πρὸς τὰς τοιαύτας χρείας εὐπρεπεῖς
εἰσι. Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ὁ ἀσκητὴς, ἐν οἷς
φησιν· "Ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος, ὁ ἄγγε-
λος ὁ ῥυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν." **) Τὰ
μὲν γὰρ πρεσβύτερα ἀγαθὰ, οἷς ἡ ψυχὴ τρέφεται,
ἀνέθηκε θεῷ, τὰ δὲ νεώτερα, ὅσα ἐκ φυγῆς ἁμαρ-
τημάτων περιγίνεται, θεράποντι θεοῦ. Διὰ τοῦτ'
οἶμαι καὶ ἡνίκα τὰ τῆς κοσμοποιΐας ἐφιλοσόφει, πάν-
τα τα ἄλλα εἰπὼν ὑπὸ θεοῦ γενέσθαι, μόνον τὸν ἄν-
θρωπον ὡς ἂν μετὰ συνεργῶν ἑτέρων ἐδήλωσε δια-
πλασθέντα. "Εἶπε γὰρ," φησὶν, "ὁ θεὸς, ποιήσω-
μεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν," ***) πλήθους
διὰ τοῦ "Ποιήσωμεν" ἐμφαινομένου. Διαλέγεται
μὲν οὖν ὁ τῶν ὅλων πατὴρ ταῖς ἑαυτοῦ δυνάμεσιν,
αἷς τὸ θνητὸν ἡμῶν τῆς ψυχῆς μέρος ἔδωκε δια-

---

*) Exod. 21, 12. — **) Gen. 48, 15 sq. — ***) Gen. 1, 26 sq.

πλάττειν, μιμουμέναις τὴν αὐτοῦ τέχνην, ἡνίκα τὸ λογικὸν ἐν ἡμῖν ἐμόρφου· δικαιῶν ὑπὸ μὲν ἡγεμόνος τὸ ἡγεμονεῦον ἐν ψυχῇ, τὸ δὲ ὑπήκοον πρὸς ὑπηκόων δημιουργεῖσθαι. Κατεχρήσατο δὲ καὶ ταῖς μεθ᾽ ἑαυτοῦ δυνάμεσιν, οὐ διὰ τὸ λεχθὲν μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι ἔμελλεν ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ μόνη κακῶν καὶ ἀγαθῶν ἐννοίας λαμβάνειν, καὶ χρῆσθαι ταῖς ἑτέραις, εἰ μὴ δυνατὸν ἀμφοτέραις. Ἀναγκαῖον οὖν ἡγήσατο τὴν κακῶν γένεσιν ἑτέροις ἀπονεῖμαι δημιουργοῖς, τὴν δὲ τῶν ἀγαθῶν ἑαυτῷ μόνῳ.

§. 14. Διὸ καὶ λεχθέντος πρότερον, "Ποιήσωμεν ἄνθρωπον," ὡς ἂν ἐπὶ πλήθους, ἐπιφέρεται τὸ, ὡς ἂν ἐφ᾽ ἑνὸς, "Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον." Τοῦ μὲν γὰρ πρὸς ἀλήθειαν ἀνθρώπου, ὃς δὴ νοῦς ἐστι καθαρώτατος, εἷς ὁ μόνος θεὸς δημιουργός· τοῦ δὲ λεγομένου καὶ κεκραμένου μετ᾽ αἰσθήσεως, τὸ πλῆθος. Οὗ χάριν ὁ μὲν κατ᾽ ἐξοχὴν ἄνθρωπος σὺν τῷ ἄρθρῳ μεμήνυται· λέγεται γὰρ, "Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον," τὸν ἀειδῆ καὶ ἄκρατον ἐκεῖ-
νον λογισμόν· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἄνευ τῆς τοῦδε προσ- 461
θήκης. Τὸ γὰρ "Ποιήσωμεν ἄνθρωπον" ἐμφαίνει P.
τὸν ἐξ ἀλόγου καὶ λογικῆς συνυφανθέντα φύσεως. Ἑπόμενος τούτοις τό τε εὐλογεῖν τοὺς ἀγαθοὺς καὶ τὸ καταρᾶσθαι τοῖς ὑπαιτίοις ἔθηκεν, οὐχὶ τοῖς αὐτοῖς, καί τοί γε ἀμφοτέρων ἐχόντων ἔπαινον. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ μὲν εὐλογεῖν τοὺς ἀξίους ἡγεμονίαν ἔχει τὴν ἐν ἐγκωμίοις, τὸ δὲ ἀρὰς τοῖς φαύλοις τίθεσθαι δευτέραν τάξιν· τῶν ἐπὶ ταῦτα χειροτονηθέντων —
557 εἰσὶ δὲ οἱ τοῦ γένους ἀρχηγέται δώδεκα ἀριθμὸν,
M. φυλάρχας αὐτοὺς ὀνομάζειν ἔθος — ἓξ μὲν τοὺς ἀμείνους ἔταξεν ἐπὶ τῆς εὐλογίας, Συμεὼν, Λευῒ, Ἰούδαν, Ἰσάχαρ, Ἰωσὴφ καὶ Βενιαμίν· τοὺς δὲ ἑτέρους ἐπὶ τῆς κατάρας, τόν τε πρῶτον καὶ τὸν ὕστατον τῆς Λείας, Ῥουβὶν καὶ Ζαβουλὼν, καὶ τοὺς ἐκ τῶν θεραπαινίδων νόθους τέτταρας. Τῆς γὰρ βασιλείου καὶ ἱερωμένης φυλῆς οἱ ἡγεμόνες ἐν

τῇ προτέρᾳ τάξει χορεύουσιν, Ἰούδας τε καὶ Λευΐ. Εἰκότως οὖν καὶ τοὺς ἄξια θανάτου δρῶντας ἑτέρων χερσὶν ἐκδίδωσιν ἐπὶ τιμωρίαν, βουλόμενος ἡμᾶς ἀναδιδάσκειν, ὅτι ἡ κακοῦ φύσις μακρὰν ἀπελήλαται χοροῦ θείου, ὁπότε καὶ τὸ μιμηλάζον ἀγαθὸν κακῷ, ἡ τιμωρία, δι᾽ ἑτέρων βεβαιοῦται. Τὸ δὲ "Δώσω σοι τόπον, οὗ φεύξεται ὁ φονεύσας ἀκουσίως" *) πάνυ καλῶς εἰρῆσθαί μοι δοκεῖ· τόπον γὰρ καλεῖ νῦν οὐ χώραν ἐκπεπληρωμένην ὑπὸ σώματος, ἀλλὰ δι᾽ ὑπονοιῶν αὐτὸν τὸν θεὸν, ἐπειδὴ περιέχων οὐ περιέχεται, καὶ ὅτι καταφυγὴ τῶν ὅλων ἐστί. Θέμις οὖν τῷ δόξαντι τροπῇ χρήσασθαι ἀκουσίῳ φάναι κατὰ θεὸν συμβῆναι τὴν τροπὴν, ὥςπερ οὐ θέμις τῷ ἑκουσίως ἁμαρτόντι. "Δώσειν" δέ φησιν οὐ τῷ κτείναντι, ἀλλ᾽ ᾧ διαλέγεται, ὥςθ᾽ ἕτερον μὲν εἶναι τὸν οἰκήτορα, ἕτερον δὲ τὸν φεύδοντα. Τῷ μὲν γὰρ ἑαυτοῦ λόγῳ ὁ θεὸς πατρίδα γἰκεῖν τὴν ἐπιστήμην ἑαυτοῦ, ὡς ἂν αὐτόχθονι, δεδώρηται· τῷ δὲ ἐν ἀκουσίοις γενομένῳ σφάλμασι καταφυγὴν, ὡς ὀθνείῳ ξένην, οὐχ ὡς πατρίδα ἀστῷ.

§. 15. Ταῦτα καὶ περὶ τῶν ἀκουσίων φιλοσοφήσας, περὶ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ βουλεύσεως ἑξῆς νομοθετεῖ φάσκων, "Ἐὰν δέ τις ἐπιθῆται τῷ πλησίον ἀποκτεῖναι αὐτὸν δόλῳ, καὶ καταφύγῃ ἐπὶ τὸν θεὸν," **) — τὸν προειρημένον συμβολικῶς τόπον, παρ᾽ ὃν ζῆν συμβέβηκε τοῖς πᾶσι. Καὶ γὰρ ἑτέρωθί φησιν, "Ὃς ἂν φύγῃ ἐκεῖ, καὶ ζήσεται." ***) Ἀλλ᾽ οὐ ζωὴ μέν ἐστιν αἰώνιος ἡ πρὸς τὸ ὂν καταφυγὴ, θάνατος δὲ ὁ ἀπὸ τούτου δρασμός; — Εἰ δέ τις ἐπιτίθεται, πάντως ἐκ προνοίας ἀδικεῖ, καὶ τὸ σὺν δόλῳ πραττόμενον ἑκουσίοις ἔνοχον, ὡς τὸ

---

*) Exod. 21, 12. — **) Exod. 21, 14. — ***) Deut. 19, 5.

ἀδόλως ἔμπαλιν οὐδ᾽ ὑπαίτιον. Οὐδὲν οὖν τῶν ὑ-
πούλως καὶ δολερῶς καὶ ἐκ προνοίας πραττομένων 462
ἀδικημάτων ἄξιον λέγειν γίνεσθαι κατὰ θεὸν, ἀλλὰ P.
καθ᾽ ἡμᾶς αὐτούς. Ἐν ἡμῖν γὰρ αὐτοῖς, ὡς ἔφην,
οἱ τῶν κακιῶν εἰσι θησαυροὶ, παρὰ θεῷ δὲ μόνων
ἀγαθῶν. Ὃς ἂν οὖν καταφύγῃ, τόδ᾽ ἔστιν, ὃς ἂν
τῶν ἁμαρτημάτων μὴ ἑαυτὸν ἀλλὰ τὸν θεὸν αἰτιᾶ-
ται, κολαζέσθω, τῆς μόνοις ἱκέταις πρὸς σωτηρίαν
καὶ ἀσφάλειαν καταφυγῆς τοῦ βωμοῦ στερούμενος.
Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως. Ἀμώμων γὰρ ἱερείων, λέγω δὲ
558 ψυχῶν ἀσινῶν καὶ κεκαθαρμένων, τὸ θυσιαστήριον
M. ἀνάπλεών ἐστι· δυςίατος δὲ ἢ παντελῶς ἀνίατος
μῶμος, τὸ φάσκειν καὶ κακῶν αἴτιον εἶναι τὸ θεῖον.
Φίλαυτοι δὴ μᾶλλον ἢ φιλόθεοι σπουδάσαντες οἱ
τοιοῦτον τρόπον πάντες εἶναι, μενέτωσαν ἔξω περιῤ-
ῥαντηρίων, ἵν᾽ ὡς μιαροὶ καὶ ἀκάθαρτοι μηδ᾽ ἐξ
ἀπόπτου τὴν ἱερὰν φλόγα τῆς ἀνακαιομένης ἀσβέ-
στου ψυχῆς καὶ θεῷ καθαγνιζομένης, ὁλοκλήρῳ καὶ
παντελεῖ δυνάμει θεάσωνται. Παγκάλως τις τῶν
πάλαι σοφῶν εἰς τὸ αὐτὸ τοῦτο συνδραμὼν ἐθάῤῥη-
σεν εἰπεῖν, ὅτι "Θεὸς οὐδαμῇ οὐδαμῶς ἄδικος, ἀλλ᾽
ὡς οἷόν τε δικαιότατος· οὐκ ἔστιν αὐτῷ ὁμοιότερον
οὐδὲν, ἢ ὃς ἂν αὖ γένηται ὅτι δικαιότατος. Περὶ
τοῦτον ῥώμη τε καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς δεινότης ἀνδρός·
καὶ οὐδένειά τε καὶ ἀνανδρία. Ἡ μὲν γὰρ τούτου
γνῶσις, σοφία καὶ ἀρετὴ ἀληθινή· ἡ δὲ ἀνθρωπεία
ἀμαθία τε καὶ κακία ἐναργής. Αἱ δὲ ἄλλαι δεινό-
τητες δοκοῦσαι καὶ σοφίαι, ἐν μὲν πολιτικαῖς δυνα-
στείαις γιγνόμεναι, φορτικαὶ, ἐν δὲ τέχναις, βά-
ναυσοι."

§. 16. Προστάξας οὖν ἀπάγεσθαι τὸν ἀνίερον
καὶ κακήγορον τῶν θείων ἀπὸ τῶν ἱερωτάτων, καὶ
ἐκδίδοσθαι ἐπὶ τιμωρίᾳ, φησὶν ἑξῆς, "Ὃς τύπτει
μητέρα ἢ πατέρα, τελευτάτω·" *) καὶ ὁμοίως "Ὁ

---

*) Exod. 21, 15.

κακηγορῶν πατέρα καὶ μητέρα, τελευτάτω." Μονονοὺ γὰρ βοᾷ καὶ κέκραγεν, ὅτι τῶν εἰς τὸ θεῖον βλασφημούντων οὐδενὶ συγγνώμης μεταδοτέον. Εἰ γὰρ οἱ τοὺς θνητοὺς κακηγορήσαντες γονεῖς ἀπάγονται τὴν ἐπὶ θανάτῳ, τίνος ἀξίους χρὴ νομίζειν τιμωρίας, τοὺς τῶν ὅλων πατέρα καὶ ποιητὴν βλασφημεῖν ὑπομένοντας; Τίς δ' ἂν γένοιτο αἰσχίων κακηγορία, ἢ τὸ φάσκειν μὴ περὶ ἡμᾶς, ἀλλὰ περὶ θεὸν γένεσιν εἶναι τῶν κακῶν; Ἐλαύνετε οὖν, ἐλαύνετε, ὦ μύσται καὶ ἱεροφάνται θείων ὀργίων, τὰς μιγάδας καὶ σύγκλυδας καὶ πεφυρμένας, δυσκαθάρτους καὶ δυσεκπλύντους ψυχὰς, αἳ ἄκλειστα μὲν ὦτα, ἄθυρον δὲ γλῶτταν, ὄργανα τῆς ἑαυτῶν βαρυδαιμονίας εὐτρεπῆ περιφέρουσιν, ἵνα καὶ πάντων, καὶ ὧν μὴ θέμις ἀκούωσιν. Ὅσοι δὲ διαφορὰν ἑκουσίων καὶ ἀκουσίων ἐπαιδεύθησαν, καὶ εὔφημον στόμα ἀντὶ κακηγόρου γλώττης ἔλαχον, κατορθοῦντες μὲν ἐπαινετοὶ, σφαλλόμε- 463
νοι δὲ μὴ κατὰ γνώμην, οὐ πάνυ ψεκτοί· διὸ καὶ P.
πόλεις αὐτοῖς εἰς καταφυγὴν ἀπεκρίθησαν.

559 §. 17. Ἄξιον δὲ τῶν περὶ τὸν τόπον αὐτὰ τὰ
M. ἀναγκαῖα μάλιστα ἀκριβῶσαι. Ἔστι δὲ ἀριθμῷ τέτταρα· ἓν μὲν, διὰ τί οὐκ ἐξ ὧν αἱ ἄλλαι φυλαὶ πόλεων ἔλαχον, ἀλλ' ἐξ ὧν ἡ Λευϊτικὴ μόνη, φυγάσι πόλεις ἀπεκρίθησαν. Δεύτερον δὲ, διὰ τί ἓξ ἀριθμῷ, καὶ οὔτε πλείους οὔτε ἐλάττους. Τρίτον, τί δήποτε τρεῖς μὲν πέραν τοῦ Ἰορδάνου, αἱ δὲ ἕτεραι ἐν τῇ Χαναναίων γῇ. Τέταρτον, διὰ τί προθεσμία τοῖς φυγάσιν ὥρισται τοῦ κατελθεῖν ὁ τοῦ ἀρχιερέως θάνατος. Λεκτέον οὖν περὶ ἑκάστου τὰ ἁρμόττοντα, ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ πρώτου λαβόντας. Εἰς τὰς απονεμηθείσας Λευΐταις μόνοις πόλεις φεύγειν διείρηται πάνυ προσηκόντως. Καὶ γὰρ Λευῖται τρόπον τινὰ φυγάδες εἰσὶν, ἕνεκα ἀρεσκείας θεοῦ γονεῖς καὶ τέκνα καὶ ἀδελφοὺς καὶ πᾶσαν τὴν θνητὴν συγγένειαν ἀπολελοιπότες. Ὁ γοῦν ἀρχηγέτης τοῦ θιάσου τούτου λέγων εἰσάγεται τῷ πατρὶ καὶ τῇ μητρί· "Οὐχ ἑώρακα ὑ-

μᾶς, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς οὐ γινώσκω, καὶ τοὺς υἱοὺς ἀπογινώσκω," *) ὑπὲρ τοῦ δίχα μεθολκῆς θεραπεύειν τὸ ὄν. Ἡ δὲ ἀψευδὴς φυγὴ, στέρησις τῶν οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων ἐστὶ, **) καὶ φυγάδας φυγάσι παρακατατίθεται, πρὸς τὴν ὧν εἰργάσαντο ἀμνηστίαν, δι᾽ ὁμοιότητα ἔργων. Ἆρ᾽ οὖν διὰ τοῦτο μόνον, ἢ καὶ δι᾽ ἐκεῖνο, ἡ τῶν νεωκόρων Λευϊτικὴ φυλὴ τοὺς θεοπλαστήσαντας τὸν χρυσοῦν μόσχον, τὸν Αἰγυπτιακὸν τῦφον, ἡβηδὸν ἐξ ἐπιδρομῆς κατέκτεινον, ὀργῇ δικαίᾳ σὺν ἐνθουσιασμῷ καί τινι κατακωχῇ θεοφορήτῳ χρησάμενοι. "Καὶ κτείνει ἕκαστος ἀδελφὸν καὶ πλησίον καὶ τὸν ἔγγιστα," **) ἀδελφὸν μὲν ψυχῆς τὸ σῶμα, τοῦ δὲ λογικοῦ πλησίον τὸ ἄλογον, τὸν δὲ ἔγγιστα νοῦ, τὸν προφορικὸν λόγον. Οὕτω γὰρ μόνως θεραπευτικὸν γένοιτο τοῦ τῶν ὄντων ἀρίστου τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἄριστον. Πρῶτον μὲν, εἰ ἀναλυθείη ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν, διαζευχθέντος καὶ διακοπέντος αὐτῷ τοῦ ἀδελφοῦ σώματος καὶ τῶν ἀνηνύτων ἐπιθυμιῶν· εἶτα τῆς ψυχῆς ἀποβαλούσης, ὡς ἔφην, τὸ πλησίον τοῦ λογικοῦ τὸ ἄλογον. Καὶ γὰρ αὐτὸ χειμάῤῥου τρόπον πενταχῇ σχιζόμενον διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων, οἷα δεξαμενῶν, τὴν τῶν παθῶν ἀνεγείρει φοράν. Εἶθ᾽ ἑξῆς τοῦ λογισμοῦ διοικίσαντος καὶ διαζεύξαντος τὸν ἐγγυτάτω δοκοῦντα εἶναι τὸν προφορικὸν λόγον, ἵν᾽ ὁ κατὰ διάνοιαν ἀπολειφθῇ μόνος, ἔρημος σώματος, ἔρημος αἰσθήσεως, ἔρημός τε λόγου προφορᾶς. Ἀπολειφθεὶς γὰρ, τῇ κατὰ τὴν μόνωσιν διαίτῃ χρώμενος, τὸ μόνον καθα-
560 ρῶς καὶ ἀμεθέλκτως ἀσπάσεται. Πρός γε μὴν 464
M. τοῖς εἰρημένοις καὶ ἐκεῖνο ὑπομνηστέον, ὅτι ἡ Λευϊ- P.
τικὴ φυλὴ νεωκόρων καὶ ἱερέων ἐστὶν, οἷς ἡ τῶν ἁγίων ἀνάκειται λειτουργία. Λειτουργοῦσι δὲ καὶ οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δρῶντες, εἴ γε, κατὰ Μωϋσῆν,

---

*) Deut. 33, 9. — **) Exod. 32, 26.

"ὁ θεὸς παραδίδωσιν εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν" *) τοὺς θανάτου ἄξια εἰργασμένους πρὸς ἀναίρεσιν. Ἀλλ᾽ οἱ μὲν ἐτάχθησαν ἐπὶ τὸ τοὺς ἀγαθοὺς σεμνύνειν, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ τοὺς ὑπαιτίους κολάζειν.

§. 18. Αὗται μέν εἰσιν αἱ αἰτίαι, ὧν ἕνεκα οἱ τὸν ἀκούσιον φόνον δράσαντες εἰς μόνας τὰς τῶν νεωκόρων φεύγουσι πόλεις. Τίνες δὲ εἰσὶ, καὶ διὰ τί ἀριθμῷ ἕξ, ἑπομένως λεκτέον. Μήποτ᾽ οὖν ἡ μὲν πρεσβυτάτη καὶ ὀχυρωτάτη καὶ ἀρίστη μητρόπολις, οὐκ αὐτὸ μόνον πόλις, ὁ θεῖός ἐστι λόγος, ἐφ᾽ ὃν πρῶτον καταφεύγειν ὠφελιμώτατον. Αἱ δ᾽ ἄλλαι πέντε, ὡς ἂν ἀποικίαι, δυνάμεις εἰσὶ τοῦ λέγοντος, ὧν ἄρχει ἡ ποιητικὴ, καθ᾽ ἣν ὁ ποιῶν λόγῳ τὸν κόσμον ἐδημιούργησε· δευτέρα δὲ ἡ βασιλικὴ, καθ᾽ ἣν ὁ πεποιηκὼς ἄρχει τοῦ γενομένου· τρίτη δὲ ἡ ἵλεως, δι᾽ ἧς ὁ τεχνίτης οἰκτείρει καὶ ἐλεεῖ τὸ ἴδιον ἔργον· τετάρτη δὲ ἡ νομοθετικὴ μοῖρα, δι᾽ ἧς ἃ μὴ χρὴ γίνεσθαι ἀπαγορεύει.*** Πάγκαλοι δὲ καὶ εὐερκέσταται πόλεις, ἀξίων σώζεσθαι ψυχῶν τὸν αἰῶνα ἄρισταί γε καταφυγαί· χρηστὴ δὲ καὶ φιλάνθρωπος ἡ διάταξις, ἀλεῖψαι καὶ ῥῶσαι πρὸς εὐελπιστίαν. Τίς ἂν ἐδυνήθη μᾶλλον τοσαύτην τῶν δυναμένων εὐεργετεῖν ἀναδεῖξαι ἀφθονίαν, διὰ τὰς διαφορὰς τῶν ἐν τροπαῖς ἀκουσίοις γενομένων, οἷς οὔτε ἰσχὺς, οὔτε ἡ ἀσθένεια ἡ αὐτή; Προτρέπει δὲ οὖν τὸν μὲν ὠκυδρομεῖν ἱκανὸν συντείνειν ἀπνευστὶ πρὸς τὸν ἀνωτάτω λόγον θεῖον, ὃς σοφίας ἐστὶ πηγὴ, ἵνα ἀρυσάμενος τοῦ νάματος ἀντὶ θανάτου ζωὴν ἀΐδιον εὕρηται· τὸν δὲ μὴ οὕτω ταχὺν, ἐπὶ τὴν ποιητικὴν καταφεύγειν δύναμιν, ἣν Μωϋσῆς ὀνομάζει θεὸν, ἐπειδὴ δι᾽ αὐτῆς ἐτέθη καὶ διεκοσμήθη τὰ σύμπαντα. Τῷ γὰρ ὅτι γέγονε τὸ πᾶν καταλαβόντι μεγάλη κτῆσις ἀγαθοῦ περιγίνεται, ἡ τοῦ πεποιηκότος ἐπιστήμη, ἥδ᾽ εὐθὺς

---

*) Exod. 21, 31 sq.

ἀναπείθει τὸ γενόμενον ἐρᾶν τοῦ φυτεύσαντος. Τον δὲ μὴ οὕτως ἕτοιμον, ἐπὶ τὴν βασιλικήν. Φόβῳ γὰρ ἄρχοντος τὸ ὑπήκοον, εἰ καὶ μὴ εὐνοίᾳ πατρὸς τὸ ἔκγονον, ἀνάγκῃ σωφρονιζούσῃ νουθετεῖται. Τῷ δὲ μὴ φθάνοντι πρὸς τοὺς λεχθέντας ὅρους ὡς μακρὰν διεστῶτας ἀφικνεῖσθαι, καμπτῆρες εἴσω πεπήγασιν ἕτεροι δυνάμεων ἀναγκαίων, τῆς ἵλεω, τῆς προσταττούσης ἃ δεῖ, τῆς ἀπαγορευούσης ἃ μὴ δεῖ.
561 Ὅ τε γὰρ προλαβὼν, ὡς οὐκ ἀπαραίτητον ἀλλ'
M. εὐμενὲς δι' ἡμερότητα φύσεώς ἐστι τὸ θεῖον, καὶ
ἂν ἁμάρτῃ πρότερον, αὖθις μετενόησεν, ἀμνηστίας
ἐλπίδι· ὅ τε ἔννοιαν λαβὼν, ὅτι νομοθέτης ὁ θεός
ἐστιν, πειθαρχῶν οἷς ἂν προστάττῃ πᾶσιν, εὐδαι- 465
μονήσει. Ὁ δὲ ὕστατος ὑστάτην εὑρήσεται καταφυ- P.
γὴν, ἀποτροπὴν κακῶν, εἰ καὶ μὴ μετουσίαν προηγουμένων ἀγαθῶν.

§. 19. Αἱ δ' εἰσὶν ἓξ πόλεις, ἃς καλεῖ φυγαδευτήρια, ὧν αἱ μὲν πέντε ἀπεικονίσθησαν, καὶ ἔστιν αὐτῶν ἐν τοῖς ἁγίοις τὰ μιμήματα· προστάξεως μὲν καὶ ἀπαγορεύσεως, οἱ ἐν τῇ κιβωτῷ νόμοι· τῆς δὲ ἵλεω δυνάμεως, τὸ ἐπίθεμα τῆς κιβωτοῦ, καλεῖ δὲ αὐτὸ ἱλαστήριον· ποιητικῆς δὲ καὶ βασιλικῆς, τὰ ὑπόπτερα καὶ ἐφιδρυμένα Χερουβίμ. Ὁ δὲ ὑπεράνω τούτων λόγος θεῖος εἰς ὁρατὴν οὐκ ἦλθεν ἰδέαν, ἅτε μηδενὶ τῶν κατ' αἴσθησιν ἐμφερὴς ὢν, ἀλλ' αὐτὸς εἰκὼν ὑπάρχων θεοῦ, τῶν νοητῶν ἁπαξαπάντων ὁ πρεσβύτατος, ὁ ἐγγυτάτω, μηδενὸς ὄντος μεθορίου διαστήματος, τοῦ μόνου ὅ ἐστιν ἀψευδῶς ἀφιδρυνένος. Λέγεται γὰρ, "Λαλήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δυοῖν Χερουβὶμ," *) ὥςθ' ἡνίοχον μὲν εἶναι τῶν δυνάμεων τὸν λόγον, ἔποχον δὲ τὸν λαλοῦντα, ἐπικελευόμενον τῷ ἡνιόχῳ τὰ πρὸς ὀρθὴν τοῦ παντὸς ἡνιόχησιν. Ὁ μὲν οὖν ἄνευ τρο-

---

*) Exod. 25, 22.

πῆς ἑκουσίου μὲν, ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀκουσίου γεγονὼς, αὐτὸν τὸν θεὸν κλῆρον ἔχων, ἐν αὐτῷ μόνῳ κατοικήσει. Οἱ δὲ οὐκ ἐκ προνοίας, ἀλλ' ἀβουλήτοις χρησάμενοι σφάλμασι, καταφυγὰς ἕξουσι τὰς εἰρημένας ἀφθόνους καὶ πλουσίας οὕτως. Τῶν δὲ πρὸς καταφυγὴν πόλεων τρεῖς μέν εἰσι πέραν, αἳ μακρὰν ἡμῶν τοῦ γένους ἀφεστᾶσι. Τίνες αὗται; Ὁ τοῦ ἡγεμόνος λόγος, καὶ ἡ ποιητικὴ καὶ βασιλικὴ δύναμις αὐτοῦ· τούτων γὰρ ὅ τε οὐρανὸς καὶ σύμπας ὁ κόσμος ἐστί. Κοινωναὶ δὲ καὶ προσεχεῖς ἡμῖν καὶ ἐφαπτόμεναι τοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐπικήρου γένους, ᾧ μόνῳ συμβέβηκε διαμαρτάνειν, αἱ ἐντός εἰσι τρεῖς, ἡ ἵλεως, ἡ προστακτικὴ τῶν ποιητέων, ἡ ἀπαγορευτικὴ τῶν μὴ ποιητέων· αὗται γὰρ ἤδη ἡμῶν ἐφάπτονται. Τίς γὰρ ἀπαγορεύσεως χρεία τοῖς μὴ μέλλουσιν ἀδικήσειν; Τίς δὲ προστάξεως τοῖς μὴ πεφυκόσι σφάλλεσθαι; Τίς δὲ τῆς ἵλεω τοῖς μηδ' ὅλως ἁμαρτησομένοις; Ἀλλὰ τό γε ἡμέτερον γένος χρεῖον γέγονε τούτων, διὰ τὸ πεφυκέναι καὶ ἐπικλινῶς ἔχειν πρός τε τὰ ἑκούσια καὶ ἀκούσια ἁμαρτήματα.

§. 20. Τέταρτον καὶ λοιπὸν ἦν τῶν προταθέντων, ἡ προθεσμία τῆς τῶν πεφευγότων καθόδου, τοῦ ἀρχιερέως ὁ θάνατος, πολλὴν ἐν τῷ ῥητῷ μοι παρέχουσα δυσκολίαν. Ἄνισος γὰρ ἡ τιμωρία κατὰ τῶν
562 τὰ αὐτὰ δρασάντων νομοτεθεῖται, εἴγε οἱ μὲν πλείω
M. χρόνον ἀποδράσονται, οἱ δὲ ἐλάττω, μακροβιώτατοι γὰρ, οἱ δὲ ὀλιγοχρονιώτατοι τῶν ἀρχιερέων εἰσί. Καὶ οἱ μὲν νέοι, οἱ δὲ πρεσβῦται καθίστανται· καὶ τῶν ἑαλωκότων ἐπ' ἀκουσίῳ φόνῳ, οἱ 466
μὲν ἐν ἀρχῇ τῆς ἱερωσύνης ἐφυγατεύθησαν, οἱ δὲ P.
ἤδη μέλλοντος τελευτᾶν τοῦ ἱερωμένου. Ὡς τοὺς μὲν αἰῶνα μακρόν τινα τῆς πατρίδος ἐστερῆσθαι, τοὺς δ' αὐτὸ μόνον ἡμέραν, εἰ τύχοι, μεθ' ἣν τὸν αὐχένα ἐπαίροντες καὶ φρυαττόμενοι καὶ γελῶντες τοὺς ἔγγιστα γένους τῶν ἀνῃρημένων ἀφίξονται. Τὸ

ἄπορον οὖν καὶ δυςαπολόγητον ἀποδρασόμεθα, τῆς δι᾽ ὑπονοιῶν φυσικῆς ἀποδόσεως ἐφιέμενοι. Λέγομεν γὰρ, τὸν ἀρχιερέα οὐκ ἄνθρωπον, ἀλλὰ λόγον θεῖον εἶναι, πάντων οὐχ ἑκουσίων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀκουσίων ἀδικημάτων ἀμέτοχον. Οὔτε γὰρ "ἐπὶ πατρὶ," τῷ νῷ, οὔτε "ἐπὶ μητρὶ," τῇ αἰσθήσει, φησὶν αὐτὸν Μωϋσῆς *) δύνασθαι μιαίνεσθαι· διότι, οἶμαι, γονέων ἀφθάρτων καὶ καθαρωτάτων ἔλαχεν, πατρὸς μὲν θεοῦ, ὃς καὶ τῶν συμπάντων ἐστὶ πατήρ· μητρὸς δὲ σοφίας, δι᾽ ἧς τὰ ὅλα ἦλθεν εἰς γένεσιν. Καὶ διότι "τὴν κεφαλὴν κέχρισται ἐλαίῳ," **) λέγω δὲ τὸ ἡγεμονικὸν φωτὶ αὐγοειδεῖ περιλάμπεται, ὡς ἀξιόχρεως ἐνδύσασθαι τὰ ἱμάτια νομισθῆναι. Ἐνδύεται δὲ ὁ μὲν πρεσβύτατος τοῦ ὄντος λόγος ὡς ἐσθῆτα τὸν κόσμον· γῆν γὰρ καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ πῦρ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐπαμπίσχεται. Ἡ δὲ ἐπὶ μέρους ψυχὴ, τὸ σῶμα· ἡ δὲ τοῦ σοφοῦ διάνοια, τὰς ἀρετάς. Καὶ ὅτι τὴν κεφαλὴν "οὐδέποτε ἀπομιτρώσει," τὸ βασίλειον οὐκ ἀποθήσεται διάδημα, τὸ σύμβολον τῆς οὐκ αὐτοκράτορος μὲν, ὑπάρχου δὲ καὶ θαυμαστῆς ἡγεμονίας. "Οὐδ᾽ αὖ τὰ ἱμάτια διαῤῥήξει·" ὅ τε γὰρ τοῦ Ὄντος λόγος δεσμὸς ὢν τῶν ἁπάντων ὡς εἴρηται καὶ συνέχει τὰ μέρη πάντα, καὶ σφίγγει, καὶ κωλύει αὐτὰ διαλύεσθαι καὶ διαρτᾶσθαι. Ἡ τ᾽ ἐπὶ μέρους ψυχὴ, καθ᾽ ὅσον καὶ δυνάμεως μεμοίραται, τῶν τοῦ σώματος οὐδὲν ἀποσχίζεσθαι καὶ ἀποτέμνεσθαι μερῶν παρὰ φύσιν ἐᾷ· τὸ δ᾽ ἐπ᾽ αὐτῇ πάντα ὁλόκληρα ὄντα ἁρμονίαν καὶ ἕνωσιν ἀδιάλυτον ἄγει τὴν πρὸς ἄλληλα. Ὅ τε κεκαθαρμένος τοῦ σοφοῦ νοῦς ἀῤῥήκτους καὶ ἀπήμονας διαφυλάττει τὰς ἀρετὰς, τὴν φυσικὴν αὐτῶν συγγένειάν τε καὶ κοινωνίαν ἁρμοσάμενος εὐνοίᾳ παγιωτέρᾳ.

---

*) Lev. 21, 11. — **) Lev. 21, 10 sqq.

§. 21. Οὗτος "ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν τετελευτηκυῖαν," ᾗ φησι Μωϋσῆς, "οὐκ εἰςελεύσεται." Θάνατος δὲ
563 ψυχῆς ὁ μετὰ κακίας ἐστὶ βίος, ὥςτε οὐδέ τινος
M. ἄγους, ὧν προςβάλλειν ἀφροσύνη φιλεῖ, ποτὲ προςάψεται. Τούτῳ καὶ "παρθένος ἐκ τοῦ ἱεροῦ γένους ἁρμόζεται," καθαρὰ καὶ ἀμίαντος καὶ ἀδιάφθορος εἰςαεὶ γνώμη. "Χήρας γὰρ καὶ ἐκβεβλημένης καὶ βεβήλου καὶ πόρνης ἀνὴρ οὐδέποτε γίνεται," πόλε- 4
μον ἄσπονδον καὶ ἀκήρυκτον πρὸς αὐτὰς ἀεὶ συγκροτῶν. Ἐχθρὸν γὰρ αὐτῷ τὸ χηρεύειν ἀρετῆς, καὶ ἐκβεβλῆσθαι καὶ πεφυγαδεῦσθαι πρὸς αὐτῆς, καὶ πᾶν ὅ τι ἂν ᾖ βέβηλον πεῖσμα καὶ ἀνίερον. Τὸ δὲ πολυμιγὲς καὶ πολύανδρον καὶ πολύθεον μὲν οὖν κακὸν, πόρνην, οὐδὲ προςιδεῖν ἀξιοῖ, τὴν ἕνα ἄνδρα καὶ πατέρα τὸν ἡγεμόνα θεὸν ἐπιγεγραμμένην ἠγαπηκώς. Ὑπερβολή τις περὶ τὸν τρόπον τοῦτον τελειότητος ἐνορᾶται· τόν μέν γε τὴν μεγάλην εὐξάμενον εὐχὴν, οἶδέ που καὶ ἀκουσίως σφαλλόμενον, εἰ καὶ μὴ ἑκουσίῳ γνώμῃ. Λέγει γὰρ, "Ἐὰν δέ τις ἀποθάνῃ ἐπ᾽ αὐτῷ ἐξάπινα, παραχρῆμα μιανθήσεται." Τῶν γὰρ ἀβουλήτων ἔξωθεν αἰφνίδιον κατασκήπτοντα παραχρῆμα, τὴν ψυχὴν οὐ πρὸς αἰῶνα μήκιστον μιαίνει, ἅτε ὄντα ἀκούσια. Τούτων δὲ ὁ ἀρχιερεὺς καθάπερ καὶ τῶν ἑκουσίων ὑπεράνω στὰς ἀλογεῖ. Ταῦτα δ᾽ οὐκ ἄπο σκοποῦ μοι λέλεκται, ἀλλ᾽ ὑπὲρ τοῦ διδάξαι, ὅτι φυσικωτάτη προθεσμία καθόδου φυγάδων ὁ τοῦ ἀρχιερέως ἐστὶ θάνατος. Ἕως μὲν γὰρ ὁ ἱερώτατος ουτος λόγος ζῇ καὶ περίεστιν ἐν ψυχῇ, ἀμήχανον τροπὴν ἀκούσιον εἰς αὐτὴν κατελθεῖν· ἀμέτοχος γὰρ καὶ ἀπαράδεκτος παντὸς εἶναι πέφυκεν ἁμαρτήματος. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, οὐκ αὐτὸς διαφθαρεὶς, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς διαζευχθεὶς, κάθοδος εὐθὺς δίδοται τοῖς ἑκουσίοις σφάλμασιν. Εἰ γὰρ μένοντος καὶ ὑγιαίνοντος ἐν ἡμῖν ἐξῳκίζετο, μετανισταμένου πάντως εἰςοικισθήσεται. Γέρας γὰρ ἐξαίρετον ὁ ἀμίαντος ἀρχιερεὺς, ἔλεγχος,

ἐκ φύσεως κεκάρπωται, τὸ μηδέποτ᾽ εἰς αὐτὸν παραδέξασθαι τόπον, γνώμης ὄλισθον. Διόπερ ἄξιον εὔχεσθαι ζῆν ἐν ψυχῇ τὸν ἀρχιερέα, δικαστὴν ὁμοῦ καὶ ἔλεγχον, ὃς ὅλον ἡμῶν τὸ διανοίας ἀποκεκληρωμένος δικαστήριον ὑπ᾽ οὐδενὸς τῶν ἀπαγομένων εἰς κρίσιν δυσωπεῖται.

§. 22. Λελαληκότες οὖν τὰ ἁρμόττοντα περὶ φυγάδων, τὴν κατὰ τὸν εἱρμὸν ἀκολουθίαν συνυφανοῦμεν. Λέγεται γὰρ ἐξ ἀρχῆς; „Εὗρεν αὐτὴν ἄγγελος κυρίου καθ᾽ ὁδὸν," *) ψηφισάμενους ὑπ᾽ αἰδοῦς κινδυνευσούσῃ ψυχῇ πλανᾶσθαι, καὶ μόνον οὐ
64 πρόπομπος γινόμενος τῆς εἰς τὴν ἀπλανῆ γνώμην
I ἐπανόδου. Χρήσιμον δὲ καὶ τὰ περὶ εὑρέσεως καὶ ζητήσεως φιλοσοφηθέντα τῷ νομοθέτῃ μὴ ἡσυχασθῆναι. Τοὺς μὲν γὰρ εἰσάγει μηδὲν μήτε ζητοῦντας, μήτε εὑρίσκοντας, τοὺς δὲ ἐν ἑκατέρῳ κατορθοῦντας, ἐνίους δὲ θάτερον περιπεποιημένους· ὧν οἱ μὲν ζητοῦντες οὐχ εὑρίσκουσιν, οἱ δὲ εὑρίσκουσιν οὐ ζητήσαντες. Οἱ μὲν οὖν μήτε εὑρέσεως μήτε ζητήσεως ἐφιέμενοι, τὸν λογισμὸν ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀμελετησίᾳ
χαλεπῶς ᾐκίσαντο, καὶ δυνάμενοι ὀξὺ καθορᾶν ἐπη- 468
ρώθησαν. Οὕτω φησὶ „τὴν γυναῖκα Λὼτ στραφεῖ- P.
σαν εἰς τὰ ὀπίσω γενέσθαι στήλην," **) οὐ μυθοπλαστῶν, ἀλλὰ πράγματος ἰδιότητα μηνύων. Ὃς γὰρ ἂν ὀλιγωρήσας τοῦ διδάσκοντος ὑπὸ ῥᾳθυμίας ἐμφύτου τε ὁμοῦ καὶ συνήθους τὰ μὲν πρόσω καταλίπῃ, δι᾽ ὧν ὁρᾶν καὶ ἀκούειν καὶ ταῖς ἄλλαις δυνάμεσιν ἔστι χρῆσθαι πρὸς τὴν τῶν φύσεως πραγμάτων ἐπίκρισιν, ἐκτραχηλίσας δὲ αὐτὸν εἰς τὰ ὀπίσω περιαγάγῃ, τὰ τυφλὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ πραγμάτων μᾶλλον ἢ τῶν τοῦ σώματος μερῶν ἐζηλωκὼς, ἀψύχου καὶ κωφῆς λίθου τρόπον στηλιτεύεται. „Οὐ γὰρ ἔσχον," ᾗ φησι Μωϋσῆς, „οἱ τοιοῦτοι καρδίαν συνιέναι, καὶ ὀφθαλμοὺς βλέπειν, καὶ ὦτα ἀκούειν," ***) ἀλλὰ

*) Gen. 16, 7. — **) Gen. 19, 26. — ***) Deut. 29, 4.

τυφλὸν καὶ κωφὸν καὶ ἀνόητον καὶ πάντα πηρὸν βίον ἀβίωτον ἑαυτοῖς ἐξειργάσαντο, οὐδενὶ τῶν δεόντων ἐφιστάντες.

§. 23. *Ἡγεμὼν δέ ἐστι τοῦ χοροῦ τούτου ὁ τῆς σωματικῆς χώρας βασιλεύς. "Ἐπιστραφεὶς γάρ," φησὶ, "Φαραὼ εἰςῆλθεν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέστησε τὸν νοῦν οὐδ' ἐπὶ τούτῳ,"* *) *ἴσον τῷ, ἐπ' οὐδενὶ τὸ παράπαν, ἀλλ' εἴασεν αὐτὸν οἷα φυτὸν ἀγεώργητον ἀφαναίνεσθαι, καὶ στειρούμενον ἀγονίᾳ χρῆσθαι. Οἱ μέν γε βουλευόμενοι καὶ σκοπούμενοι καὶ πάντ' ἐπιμελῶς ἐξετάζοντες ἀκονῶσι καὶ παραθήγουσιν αὐτόν: ὁ δὲ γυμναζόμενος τοὺς οἰκείους φέρει καρποὺς, ἀγχίνοιάν τε καὶ σύνεσιν, δι' ὧν τὸ ἀφενάκιστον περιγίνεται· ὁ δὲ ἀπερίσκεπτος ἀμβλύνει καὶ περιθραύει τὰς φρονήσεως ἀκμάς. Τὸν μὲν οὖν ἄλογον καὶ ἄψυχον ὡς ἀληθῶς τῶν τοιούτων θίασον ἐατέον, τὸν δὲ τῶν σκέψει καὶ εὑρέσει χρωμένων ἐπικριτέον. Αὐτίκα τοίνυν ὁ πολιτικὸς μὲν, ἥκιστα δὲ δοξομανὴς τρόπος, ἐφιέμενος τῆς ἀμείνονος γενεᾶς, ἣν ἀρεταὶ κεκλήρωνται, ζητῶν τε καὶ ἀνευρίσκων αὐτὴν, εἰςάγεται. "Εὗρε γὰρ," φησὶν, "ἄνθρωπος τὸν Ἰωσὴφ ἐν τῷ πεδίῳ, καὶ ἠρώτησεν αὐτὸν, τί ζητεῖς; Ὁ δὲ εἶπεν, τοὺς ἀδελφούς μου ἐγὼ ζητῶ· ἀνάγγειλόν μοι ποῦ βόσκουσιν. Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ ἄνθρωπος, ἀπήρκασιν ἐντεῦθεν. Ἤκουσα γὰρ αὐτῶν λεγόντων, πορευθῶμεν εἰς Δωθαΐν· καὶ ἐπορεύθη Ἰωσὴφ κατόπιν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, καὶ*
565 *εὗρεν αὐτοὺς ἐν Δωθαΐν."* **) *Ἑρμηνεύεται Δω-*
M. *θαΐν ἔκλειψις ἱκανὴ, σύμβολον ψυχῆς, οὐ μέσως, ἀλλὰ τελείως ἀποδεδρακυίας τὰς κενὰς δόξας, αἳ γυναικῶν μᾶλλον ἢ ἀνδρῶν ἐπιτηδεύμασιν ἐοίκασι. Διὸ πάνυ καλῶς ἡ ἀρετὴ Σάῤῥα "τὰ γυναικεῖα ἐκλείπει,"* ***) *περὶ ἃ πονούμεθα οἱ τὸν ἄνανδρον*

---

*) Exod. 7, 33. — **) Gen. 37, 15. — ***) Gen. 18, 11.

καὶ θῆλυν ὄντως βίον μεταδιώκοντες. Ὁ δὲ σοφὸς καὶ "ἐκλείπων προστίθεται"*) κατὰ Μωϋσῆν· 469 φυσικώτατα. Τὴν γὰρ τῆς κενῆς δόξης ἀφαίρεσιν P. πρόσθεσιν ἀληθείας εἶναι συμβέβηκεν. Εἰ δέ τις ἔτι ἐν θνητῷ καὶ πολυμιγεῖ καὶ πολυμόρφῳ βίῳ διατρίβων, καὶ κεχρημένος ἀφθόνοις ταῖς πρὸς περιουσίαν ὕλαις, σκέπτεται καὶ ζητεῖ περὶ τῆς ἀμείνονος καὶ πρὸς τὸ καλὸν μόνον ἀφορώσης γενεᾶς, ἄξιος ἀποδοχῆς ἐστιν, ἂν μὴ πάλιν τὰ ὀνείρατα καὶ φαντάσματα τῶν νομιζομένων καὶ φαινομένων ἀγαθῶν ὑπαναπλεύσαντα παρευημερήσῃ. Μένων γὰρ ἐν ἀκιβδηλεύτῳ τῇ ψυχικῇ σκέψει κατ᾽ ἴχνος τῶν ζητουμένων βαίνων καὶ ἐπακολουθῶν, οὐκ ἀνήσει πρότερον, ἢ τοῖς ποθουμένοις ἐντυχεῖν. Ἀλλ᾽ οὐδὲν αὐτῶν παρὰ μοχθηροῖς ἀνευρήσει· διὰ τί; "Ἀπήρκασι γὰρ ἐντεῦθεν," τὰς μὲν ἡμετέρων σπουδὰς ἐκλιπόντες, μετοικησάμενοι δὲ εἰς τὸν ἔρημον κακῶν, εὐσεβῶν χῶρον. Λέγει δὲ ταῦτα ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐπὶ ψυχῆς ἔλεγχος, ὃς ἀποροῦσαν καὶ σκεπτομένην καὶ ζητοῦσαν αὐτὴν ἰδὼν εὐλαβεῖται, μὴ πλανηθεῖσα διαμάρτῃ τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ.

§. 24. Πάνυ τεθαύμακα καὶ ἐκείνους, τὸν μὲν φιλοπευστοῦντα περὶ τοῦ μέσου τῶν ἄκρων καὶ λέγοντα· "Ἰδοὺ τὸ πῦρ καὶ τὰ ξύλα, ποῦ τὸ πρόβατον τὸ εἰς ὁλοκάρπωσιν;"**) Τὸν δὲ ἀποκρινόμενον, "Ὁ θεὸς ὄψεται ἑαυτῷ πρόβατον εἰς ὁλοκάρπωσιν, τέκνον·" καὶ ὕστερον τὸ ἀντιδοθὲν εὑρίσκοντα· "Ἰδοὺ γὰρ κριὸς εἷς κατεχόμενος τῶν κεράτων ἐν φυτῷ Σαβέκ." Ἴδωμεν οὖν, τί ὁ μὲν ζητῶν ἀπορεῖ, ὁ δὲ ἀποκρινόμενος ἀποφαίνεται, καὶ τρίτον, τί τὸ εὑρισκόμενον ἦν. Ὃ μὲν οὖν πυνθάνεται, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἰδοὺ τὸ δρῶν αἴτιον, τὸ πῦρ· ἰδοὺ καὶ τὸ πάσχον, ἡ ὕλη, τὰ ξύλα· ποῦ τὸ

*) Gen. 25, 17. — **) Gen. 22, 7. 13.

τρίτον τὸ ἀποτέλεσμα; Οἷον, ἰδοὺ ὁ νοῦς, ἔνθερμο
καὶ πεπυρωμένον πνεῦμα, ἰδοὺ καὶ τὰ νοητὰ, ὡς
ανεὶ ὗλαι, ποῦ τὸ τρίτον τὸ νοεῖν; Πάλιν, ἰδοὺ
ὅρασις, ἰδοὺ τὸ χρῶμα, ποῦ τὸ ὁρᾶν; Καὶ συνόλως
ἰδοὺ ἡ αἴσθησις, τὸ κριτήριον, ἀλλὰ καὶ τὰ αἰ-
σθητὰ, αἱ ὗλαι, τὸ οὖν αἰσθάνεσθαι ποῦ; Ταῦτ
πυνθανομένῳ δεόντως ἀποκρίνεται, "Ὁ θεὸς ὄψετα
ἑαυτῷ·" *) θεοῦ γὰρ ἔργον ἴδιον τὸ τρίτον. Ἐπι-
φροσύνῃ γὰρ αὐτοῦ ὁ μὲν νοῦς καταλαμβάνει, ἡ δ
ὅρασις ὁρᾷ, καὶ πᾶσα αἴσθησις αἰσθάνεται. "Κριὸ
δὲ εὑρίσκεται κατεχόμενος," τουτέστι λόγος ἡσυχά-
ζων καὶ ἐπέχων. Ἄριστον γὰρ ἱερεῖον ἡσυχία, κα
566 ἐποχὴ περὶ ὧν πάντως οὐκ εἰσὶ πίστεις. Ῥητὸ
M. γὰρ μόνον τοῦτο, "ὁ θεὸς ὄψεται," ᾧ γνώριμα τὰ
πάντα, ὃς λαμπροτάτῳ φωτὶ, ἑαυτῷ, τὰ ὅλα αὐ-
γάζει. Τὰ δὲ ἄλλα οὐ ῥητὰ γενέσει, ἧς πο-
λὺ κατακέχυται τὸ σκότος· ἠρεμία δ' ἀσφαλὲς ἐ
σκότῳ.

§. 25. Ζητήσαντες καὶ τί τὸ τρέφον ἐστὶ τὴ
ψυχὴν — "οὐ γὰρ," ἥ φησι Μωϋσῆς, "ᾔδεισαν τ
ἦν" — εὗρον μαθόντες ῥῆμα θεοῦ καὶ λόγον 4
θεῖον, ἀφ' οὗ πᾶσαι παιδεῖαι καὶ σοφίαι ῥέουσιν ἀέν-
ναοι. Ἣ δ' ἐστὶν ἡ οὐράνιος τροφὴ, μηνύεται δὲ ἐ
ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς ἐκ προσώπου τοῦ αἰτίου λέ-
γοντος, "Ἰδοὺ ἐγὼ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρα-
νοῦ." **) Τῷ γὰρ ὄντι τὴν αἰθέριον σοφίαν ὁ θεὸς
ταῖς εὐφυέσι καὶ φιλοθεάμοσιν ἄνωθεν ἐπιψεκάζε
διανοίαις· αἱ δὲ ἰδοῦσαι καὶ γευσάμεναι, σφόδρα
ἡσθεῖσαι ἔμαθον μὲν ὃ ἔπαθον, τὸ δὲ διαθὲν ἀγνο-
οῦσι. Διὸ πυνθάνονται "τί ἐστι τοῦτο, ὃ μέλιτος
γλυκύτερον, χιόνος δὲ λευκότερον εἶναι πέφυκε;"
Διδαχθήσονται δὲ ὑπὸ τοῦ θεοπρόπου, ὅτι "Οὗ-
τός ἐστιν ὁ ἄρτος, ὃν ἔδωκε κύριος αὐτοῖς φα-

---

*) Gen. 22, 8. — **) Exod. 16, 4.

γεῖν." *) *Τίς οὖν ὁ ἄρτος; Εἰπέ.* "*Τοῦτο,*" *φησὶ,* "*τὸ ῥῆμα ὃ συνέταξε κύριος.*" *Ἡ θεία σύνταξις αὕτη τὴν ὁρατικὴν ψυχὴν φωτίζει τε ὁμοῦ καὶ γλυκαίνει, φέγγος μὲν τὸ ἀληθείας ἀπαστράπτουσα, πειθοῖ δὲ ἀρετῇ γλυκείᾳ, τοὺς διψῶντας καὶ πεινῶντας καλοκἀγαθίας ἐφηδύνουσα. Ζητήσας καὶ ὁ προφήτης αὐτὸς, τί τοῦ κατορθοῦν αἴτιον, ἀνεῦρεν ὅτι ἡ θεοῦ μόνου σύνοδος. Ἐπειδὴ γὰρ ἠπόρει, τίς εἰμὶ, καὶ τίς ὢν, τὸ ὁρατικὸν γένος ἀπὸ τοῦ βασιλεύειν δοκοῦντος ἀντιθέου τρόπου ῥύσομαι, διδάσκεται χρησμῷ, ὅτι* "*Ἔσομαι μετὰ σοῦ.*" **) *Ζητήσεις δὲ αἱ τῶν κατὰ μέρος ἔχουσι μὲν γλαφυρὰν θεωρίαν καὶ φιλόσοφον· πῶς γὰρ οὔ; Ἡ δὲ τοῦ τῶν ὄντων ἀρίστου καὶ ἀσυγκρίτου καὶ πάντων αἰτίου θεοῦ ζήτησις εὐφραίνει μὲν εὐθὺς ἰόντας ἐπὶ τὴν σκέψιν, ἀτελὴς δὲ οὐ γίνεται, προϋπαντῶντος διὰ τὴν ἵλεω φύσιν ἑαυτοῦ ταῖς παρθένοις χάρισι καὶ ἐπιδεικνυμένου ἑαυτὸν γλιχομένοις ἰδεῖν· οὐχ οἷός ἐστιν, — ἀμήχανον γὰρ, ἐπεὶ καὶ Μωϋσῆς* "*ἀπέστρεψε τὸ πρόσωπον,*" ***) *εὐλαβεῖτο γὰρ κατεμβλέψαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, — ἀλλ' ὡς ἐνεχώρει γεννητὴν φύσιν τῇ περὶ νοητὰ δυνάμει προσβαλεῖν. Ἀναγέγραπται καὶ τοῦτο ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς,* "*Ἐπιστραφήσεσθε γὰρ,*" *φησὶ,* "*πρὸς κύριον τὸν*
67 *θεὸν ἡμῶν, καὶ εὑρήσετε αὐτὸν, ὅταν ἐκζητήσητε* [*αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς ὑμῶν.*" †)

§. 26. *Ἀποχρώντως λελαληκότες καὶ περὶ τούτων, ἔτι τὸ τρίτον ἑξῆς σκεψώμεθα κεφάλαιον, ἐν ᾧ τὸ μὲν ζητεῖν ἦν, τὸ δὲ εὑρίσκειν οὐχ εἵπετο. Λάβαν γοῦν ἀναζητήσας ὅλον τοῦ ἀσκητικοῦ τὸν ψυχικὸν οἶκον* "*οὐχ εὗρεν,*" *ᾗ φησι Μωϋσῆς,* "*τὰ*

---

*) Exod. 16, 15. — **) Exod. 3, 11 sq. — ***) Exod. 3, 6. — †) Deut. 4, 29.

εἴδωλα·" *) πλήρης γὰρ πραγμάτων, οὐκ ὀνειράτων καὶ κενῶν φαντασμάτων ἦν. Οὐδ' οἱ τυφλοὶ διάνοιαν Σοδομῖται σπουδάσαντες ἐκθύμως αἰσχῦναι τοὺς ἱεροὺς καὶ ἀμιάντους λόγους, "εὗρον τὴν εἰς τοῦτ' ἄγουσαν ὁδὸν," **) ἀλλ' ὥς φησι τὸ λόγιον "παρελύθησαν ζητοῦντες τὴν θύραν," καί τοί γε ἐν κύκλῳ πᾶσαν τὴν οἰκίαν περιθέοντες, καὶ πάντα κινήσαντες λίθον, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἐκφύλου καὶ ἀσεβοῦς ἐπιθυμίας. Ἤδη τινὲς καὶ ἀντὶ πυλωρῶν βασιλεῖς ἐθελήσαντες γενέσθαι, καὶ τὸ κάλλιστον ἐν βίῳ, τάξιν, καταλῦσαι, οὐ μόνον τῆς ἀδίκως ἐλπισθείσης εὐπραγίας ἐσφάλησαν, ἀλλὰ καὶ ἣν ἐν χερσὶν εἶχον ἐκβαλεῖν ἠναγκάσθησαν. Ἱερωσύνης γὰρ τοὺς Κορὲ θιασώτας ὀρεχθέντας ὁ νόμος διαμαρτεῖν φησιν ἀμφοῖν. Ὥςπερ γὰρ οὐ τὰ αὐτὰ παῖδες καὶ ἄνδρες μανθάνουσιν, ἀλλ' ἑκατέρα τῶν ἡλικιῶν εἰσιν ἁρμόττουσαι διδασκαλίαι· οὕτω πεφύκασιν εἶναί τινες αἰεὶ παιδικαὶ ψυχαὶ καὶ ἐν σώμασι γεγηρακόσι, καὶ ἔμπαλιν τελειόταται ἐν ἄρτι ἀκμάζουσι καὶ ἡβῶσιν. Ὄφλοιεν ἂν οὖν εὐήθειαν, ὅσοι μειζόνων ἢ κατὰ τὴν ἑαυτῶν φύσιν ἐρῶσιν, ἐπειδὴ πᾶν τὸ ὑπὲρ δύναμιν ἐπιτάσει σφοδρότητος ἀπορήσεται. Καὶ Φαραὼ "ζητῶν ἀνελεῖν Μωϋσῆν," ***) τὸ προφητικὸν γένος, οὐδέποτε εὑρήσει· καί τοι χαλεπὸν ἀκηκοὼς κατ' αὐτοῦ λόγον, ὡς ἐπικεχειρηκότος καθελεῖν τὴν σώματος ἅπασαν ἡγεμονίαν δυσὶ προσβολαῖς. Ὧν τὴν μὲν προτέραν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Αἰγύπτιον τρόπον, ὃς ἐπετείχιζεν ἡδονὴν ψυχῇ· — "πατάξας γὰρ αὐτὸν" οὐσίᾳ σποράδι "κατέχωσεν ἄμμῳ·" †) τοῦ αὐτοῦ νομίσας ἀμφότερα εἶναι τὰ δόγματα, καὶ ἡδονὴν ὡς πρῶτον καὶ μέγιστον ἀγαθὸν, καὶ ἀτόμους ὡς τῶν ὅλων ἀρχάς· — τὴν

*) Gen. 31, 33. — **) Gen. 19, 11. — ***) Exod. 2, 15. †) Ibid. v. 12.

δὲ ἑτέραν, πρὸς τὸν κατακερματίζοντα τὴν φύσιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ μὲν ψυχῇ, τὸ δὲ σώματι, τὸ δὲ τοῖς ἐκτὸς ἀπονέμοντα. Ὁλόκληρον γὰρ αὐτὸ βούλεται εἶναι, τῷ ἀρίστῳ τῷ ἐν ἡμῖν, διανοίᾳ μόνῃ, προςκεκληρωμένον, καὶ μηδενὶ τῶν ἀψύχων ἐφαρμόττον.

§. 27. Οὐδὲ τὴν ἀνίκητον ἀρετὴν καὶ πικραινομένην ἐπὶ ταῖς καταγελάστοις τῶν ἀνθρώπων σπουδαῖς, ὄνομα Θάμαρ, ὁ διαπεμφθεὶς ἐπὶ τὴν ζήτησιν
68 αὐτῆς ἀνευρίσκει· φυσικώτατα. Λέγεται γάρ, "Α-
I. πέστειλε δὲ Ἰούδας τὸν ἔριφον ἐν χειρὶ τοῦ ποιμένος αὐτοῦ Ὁδολαμίτου κομίσασθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα παρὰ τῆς γυναικὸς, καὶ οὐχ εὗρεν αὐτήν. Ἐπηρώτησε δὲ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἐκ τοῦ τόπου, ποῦ ἐστιν ἡ πόρνη ἡ γενομένη ἐν Αἰνὰν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ; Καὶ εἶπον, οὐκ ἦν ἐνταῦθα πόρνη. Καὶ ἀπεστράφη πρὸς Ἰούδαν καὶ εἶπεν, οὐχ εὗρον· καὶ οἱ ἄνθρωποι οἱ ἐκ τοῦ τόπου λέγουσι μὴ εἶναι ὧδε πόρνην. Εἶπε δὲ Ἰούδας, ἐχέτω αὐτά· ἀλλὰ μήποτε καταγελασθῶμεν, ἐγὼ μὲν ἀπέσταλκα τὸν ἔριφον τοῦτον, σὺ δὲ οὐχ εὕρηκας." *) Ὦ θαυμαστῆς δοκιμασίας, ὢ ἱεροπρεποῦς πείρας!
Ἀῤῥαβῶνα τίς ἔδωκεν; Ὠνητικῶς ἔχουσα διάνοια 472
τοῦ καλλίστου κτήματος, θεοσεβείας, διὰ τριῶν ἐνε- P.
χύρων ἢ συμβόλων, δακτυλίου, ὁρμίσκου, ῥάβδου, βεβαιότητα καὶ πίστιν, εἱρμὸν καὶ ἀκολουθίαν λόγου πρὸς βίον, καὶ βίου πρὸς λόγον, ὀρθὴν καὶ ἀκλινῆ παιδείαν, ᾗ λυσιτελὲς ἐπερείδεσθαι. Τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦτον εἰ καλῶς ἔδωκε, βασανίζει. Τίς οὖν ἡ βάσανος; Καθεῖναί τι δέλεαρ, ὁλκῷ κεχρημένον δυνάμει, δόξαν ἢ πλοῦτον, ἢ ὑγείαν σώματος, ἤ τι τῶν ὁμοιοτρόπων, καὶ γνῶναι πρὸς πότερα καθάπερ ἐπὶ πλάστιγγος ταλαντεύσει· ῥοπὴ γὰρ εἰ γένοιτο πρός τι τούτων, ὁ ἀῤῥαβὼν οὐ βέβαιος. Ἀπέστει-

---

*) Gen. 38, 20.

λεν οὖν τὸν ἔριφον κομίσασθαι τὸν ἀῤῥαβῶνα παρὰ τῆς γυναικὸς, οὐ τοῦτο προηρημένου πάντως ἀπολαβεῖν, ἀλλ᾽ εἴ ποτε ἀναξία τοῦ κατέχειν ἐκείνη γένοιτο. Γενήσεται δὲ πότε; Ἡνίκα ἂν τὰ διαφέροντα ἀδιαφόρων ἀντικαταλλάξεται, τῶν γνησίων ἀγαθῶν τὰ νόθα προτιμήσασα. Γνήσια μὲν οὖν ἀγαθὰ, πίστις, εἱρμὸς καὶ ἀκολουθία λόγων πρὸς ἔργα, παιδείας κανὼν ὀρθῆς· ὡς ἔμπαλιν κακὰ, ἀπιστία. τὸ ἀνακόλουθον, ἀπαιδευσία· τὰ δὲ νόθα, ὅσα τῆς ἀλόγου φορᾶς ἀπῃώρηται· "Ζητῶν οὖν οὐκ ἀνεῦρεν αὐτήν·" δυσεύρετον γὰρ, ἢ καὶ παντελῶς ἀνεύρετον ἐν πεφυρμένῳ βίῳ τὸ καλόν. Καὶ ἂν διαπύθηται, εἰ ἔστι περὶ πάντα τὸν τόπον τοῦ καλοῦ πεπορνευμένη ψυχὴ, ῥητῶς ἀκούσεται, ὅτι οὔτε ἔστιν, οὔτε ἦν πρότερον. Ἀκόλαστος γὰρ, ἢ μαχλὰς, ἢ τριοδῖτις σοβὰς, ἢ τὸ τῆς ὥρας ἄνθος ἐπευωνίζουσα, ἢ καθαρσίοις καὶ λουτροῖς τὰ ἐκτὸς φαιδρυνομένη, τὰ δὲ ἐντὸς ῥυπῶσα, ἢ καθάπερ τὰ πινάκια χρώμασι τὴν ὄψιν ὑπογραφομένη, χήτει φυσικῆς εὐμορφίας, ἢ τὸ λεγόμενον πολυάνδριον κακὸν, ὡς ἀγαθὸν μεταδιώκουσα, ἢ πολυγαμίας ἐρῶσα, ἢ πρὸς μυρία σπειρομένη, ἢ ὑπὸ μυρίων σωμάτων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων ἐμπαιζομένη καὶ περιϋβριζομένη, "κεῖθι οὐκ ἔστι." Ταῦτα ὁ διαπεμψάμενος ἀκούσας, φθόνον ἠλλοτριωκὼς ἀφ᾽ αὑτοῦ, καὶ τὴν φύσιν ἵλεως,
569 γέγηθεν οὐ μετρίως, καὶ φησὶ, μὴ γὰρ οὐ δι᾽ εὐ-
M. χῆς ἐστί μοι τὴν διάνοιαν ἀστείαν τε καὶ ἀστὴν ὡς ἀληθῶς εἶναι, κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ καὶ ταῖς ἄλλαις διαπρέπουσαν ἀρεταῖς, ἑνὶ προσέχουσαν ἀνδρὶ, καὶ τὴν ἑνὸς οἰκουρίαν ἀγαπῶσαν καὶ μοναρχίᾳ χαίρουσαν. Εἰ δὴ τοιαύτη τίς ἐστιν, ἐχέτω τὰ δεδομένα, καὶ τὴν παιδείαν, καὶ τὸν εἱρμὸν λόγου πρὸς βίον, καὶ βίου πρὸς λόγον, καὶ τὸ ἀναγκαιότατον, βεβαιότητα καὶ πίστιν. Ἀλλὰ μήποτε γελασθῶμεν ἀνάξια κεχαρίσθαι δόξαντες, καί τοί γ᾽ ὑπολαβόντες ἐπιτηδειότατα τῇ ψυχῇ δεδωρῆσθαι. Ἀλλὰ

γὰρ ἐγὼ μὲν, ὅπερ εἰκὸς ἦν ἐργάσασθαι τὸν βουλόμενον τρόπου βάσανον καὶ δοκιμασίαν λαβεῖν, πεποίηκα, δέλεαρ καθεὶς καὶ διαπεμψάμενος, ὁ δὲ ἐπεδείξατο τὴν ἑαυτοῦ φύσιν οὐκ εὐάλωτον. Ἄδηλον δὲ ἐμοὶ τὸ διὰ τί οὐκ εὐάλωτος· μυρίους γὰρ εἶδον τῶν ἄγαν φαύλων τὰ αὐτὰ δρῶντας τοῖς λίαν ἀγαθοῖς, οὐκ ἀπὸ διανοίας τῆς αὐτῆς· ἐπειδὴ τοῖς μὲν ἀλήθεια, τοῖς δὲ ὑπόκρισις κεῖται, χαλεπὴ δὲ ἡ διάγνωσις ἀμφοῖν· πολλάκις γὰρ ὑπὸ τοῦ δοκεῖν παρευημερήθη τὸ εἶναι.

§. 28. Καὶ τὸν χίμαρον τὸν περὶ ἁμαρτίας ὁ φιλάρετος ζητεῖ μὲν, οὐχ εὑρίσκει δέ· ἤδη γὰρ, ὡς δηλοῖ τὸ λόγιον, „ἐνεπέπρηστο." *) Τί δ' αἰνίττεται, σκεπτέον. Τὸ μὲν μηδὲν ἁμαρτεῖν ἴδιον θεοῦ, τὸ δὲ μετανοεῖν σοφοῦ· παγχάλεπον δὲ καὶ δυσεύρετον τοῦτό γε. Φησὶν οὖν ὁ χρησμὸς, ὅτι „ζητῶν ἐξεζήτησε Μωϋσῆς," ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τὸν περὶ ἁμαρτημάτων μετανοίας λόγον. Ἐσπούδαζε γὰρ ἀνευρεῖν ἀπαμπισχομένην τὸ ἁμαρτεῖν ψυχὴν, καὶ ἄνευ αἰσχύνης γυμνὴν προϊοῦσαν ἁμαρτημάτων. Ἀλλ' ὅμως οὐχ εὗρε· τῆς φλογὸς, λέγω δὲ τῆς ὀξυκινητοτάτης ὁρμῆς ἀλόγου καταδραμούσης, καὶ τὴν ὅλην ψυχὴν ἐπινεμηθείσης. Νικᾶται γὰρ τὰ μὲν ἐλάττω πρὸς τῶν πλειόνων, τὰ δὲ βραδύτερα πρὸς τῶν ὠκυδρομωτέρων, τὰ δὲ μέλλοντα πρὸς τῶν παρόντων· ἐσταλμένον δὲ καὶ βραδὺ καὶ μέλλον, ἡ μετάνοια, πολὺ δὲ καὶ ταχὺ καὶ συνεχὲς ἐν τῷ θνητῷ βίῳ τὸ ἀδικεῖν. Εἰκότως οὖν ἐν τροπῇ τις γενόμενος, φησὶ μὴ δύνασθαι τοῦ περὶ ἁμαρτίας ἐμφαγεῖν· μὴ γὰρ ἐπιτρέπειν τὸ συνειδὸς αὐτῷ μετανοίᾳ τραφῆναι. Διὸ λέγεται, „Ἤκουσε Μωϋσῆς καὶ ἤρεσεν αὐτῷ." **) Τὰ γὰρ πρὸς γένεσιν τῶν πρὸς θεὸν μακρὰν ἀπέζευκται· τῇ μὲν γὰρ τὰ φανερὰ μόνα,

*) Lev. 10, 16. — **) Lev. 16, 20.

τῷ δὲ καὶ τὰ ἀφανῆ γνώριμα. Παραπαίει δὲ, ὃς ἂν
τοῦ ἀληθοῦς καταψευδόμενος, ἔτι ἀδικῶν μετανενοη-
570 κέναι φάσκει. Ὅμοιον ὡς εἰ καὶ νοσῶν τὸν ὑγιαί-
P. νοντα καθυποκρίνοιτο· μᾶλλον γὰρ ὡς ἔοικε νοσή-
σει, μηδὲν τῶν εἰς ὑγίειαν προσφόρων ἐπιτηδεύειν
ἀξιῶν.

§. 29. Ἐζήτει ποτὲ προαχθεὶς ὑπὸ τοῦ φιλομα-
θοῦς καὶ τὰς αἰτίας αἷς τὰ ἀναγκαιότατα τῶν ἐν τῷ
κόσμῳ πραγμάτων ἐπιτελεῖται· θεώμενος γὰρ ὅσα ἐν
γενέσει φθειρόμενα καὶ γεννώμενα, ἀπολλύμενά τε
αὖ καὶ διαμένοντα, τέθηπε καὶ καταπέπληκται καὶ
ἐκβοᾷ, φάσκων ὅτι "Ὁ βάτος καίεται καὶ οὐ κατα-
καίεται." *) Τὸν γὰρ ἄβατον οὐ πολυπραγμονεῖ
χῶρον, ὡς θείων ἐνδιαίτημα φύσεων. Ἀλλ' ἤδη
μέλλων ἀνήνυτον καὶ ἀτελῆ πόνον διαθλεῖν, ἐπικου-
φίζεται ἐλέῳ καὶ προμηθείᾳ τοῦ πάντων σωτῆρος
θεοῦ, ὃς ἔχρησεν ἐκ τῶν ἀδύτων, "Μὴ ἐγγίσῃς ὧδε,"
ἴσον τῷ, μὴ πρόσιθι τοιαύτῃ διασκέψει. Περιερ- 4
γείας γὰρ καὶ φιλοπραγμοσύνης μείζονος ἢ κατὰ ἀν-
θρωπίνην δύναμιν τὸ ἔργον. Ἀλλὰ τὰ μὲν γεγονότα
θαύμαζε· τὰς δὲ αἰτίας δι' ἃς ἢ γέγονεν ἢ φθείρεται,
μὴ πολυπραγμόνει. "Ὁ γαρ τόπος ἐν ᾧ σὺ ἕστη-
κας," φησὶν, "ἅγιός ἐστι." **) Ποῖος τόπος; Ἦ
δῆλον, ὅτι ὁ αἰτιολογικὸς, ὃν μόνον ταῖς θείαις
ἀνῆψε φύσεσιν, ἄνθρωπον οὐδένα νομίσας ἱκανὸν εἶ-
ναι αἰτιολογίας ἐφάψασθαι; Ὁ δ' ἄρα διὰ πόθον
ἐπιστήμης ὑπερκύψας ἅπαντα τὸν κόσμον, ζητεῖ περὶ
τοῦ κοσμοποιοῦ, τίς ἐστιν ὁ δυσόρατος οὗτος καὶ
δυστόπαστος· σῶμα ἢ ἀσώματος, ἢ ὑπεράνω τι τού-
των, ἢ φύσις ἁπλῆ, οἷα μονάς· ἢ σύγκριμα, ἤ τι
τῶν ὄντων. Καὶ τοῦθ' ὁρῶν ὡς ἐστι δυσθήρατον
καὶ δυσπερινόητον, εὔχεται παρ' αὐτοῦ μαθεῖν τοῦ
θεοῦ, τίς ἐστιν ὁ θεός· οὐ γὰρ ἤλπισε δυνήσεσθαι

*) Exod. 3, 2. — **) Exod. 3, 5.

γνῶναι παρ' ἑτέρου τινὸς τῶν μετ' αὐτόν. Ἀλλ' ὅμως ἤκουσε μηδὲν περὶ τῆς τοῦ ὄντος ἐρευνῶν οὐσίας· "Τὰ γὰρ ὀπίσω μου," φησὶν, "ὄψει, τὸ δὲ πρόσωπον οὐ μὴ ἴδῃς." Αὔταρκες γάρ ἐστι σοφῷ τὰ ἀκόλουθα καὶ ὅσα μετὰ τὸν θεὸν γνῶναι· τὴν δὲ ἡγεμονικὴν οὐσίαν ὁ βουλόμενος καταθεάσασθαι, τῷ περιαυγεῖ τῶν ἀκτίνων πρὶν ἰδεῖν πηρὸς ἔσται.

§. 30. Τοσαῦτα καὶ περὶ τοῦ τρίτου διειλεγμένοι κεφαλαίου, μέτιμεν ἐπὶ τὸ τέταρτον καὶ τελευ-
571 ταῖον τῶν προταθέντων, καθ' ὃ μὴ γενομένης
M. ζητήσεως φιλεῖ προαπαντᾶν εὕρεσις. Ἐν τούτῳ τάττεται πᾶς αὐτομαθὴς καὶ αὐτοδίδακτος σοφός· οὐ γὰρ σκέψεσι καὶ μελέταις καὶ πόνοις ἐβελτιώθη· γενόμενος δ' εὐθὺς εὐτρεπισμένην εὗρε σοφίαν, ἄνωθεν ὀμβρηθεῖσαν ἀπ' οὐρανοῦ, ἧς ἀκράτου σπάσας εἱστιάθη, καὶ διετελέσθη μεθύων τὴν μετ' ὀρθότητος λόγου νήφουσαν μέθην. Οὗτός ἐστιν ὃν Ἰσαὰκ ὠνόμασαν οἱ χρησμοὶ, ὃν οὐχ ἑτέρῳ μὲν χρόνῳ συνέλαβεν, ἑτέρῳ δὲ ἔτεκεν ἡ ψυχή. "Συλλαβοῦσα" γὰρ, φησὶν, "ἔτεκεν," *) ὡς ἂν ἀχρόνως. Οὐ γὰρ ἄνθρωπος ἦν ὁ γεννώμενος, ἀλλὰ νόημα καθαρώτατον, φύσει μᾶλλον ἢ ἐπιτηδεύσει καλόν· οὗ χάριν καὶ ἡ τίκτουσα αὐτὸ λέγεται "τὰ γυναικεῖα ἐκλείπειν," **) τὰ συνήθη καὶ εὔλογα καὶ ἀνθρώπινα. Καινὸν γὰρ καὶ κρεῖττον λόγου καὶ θεῖον ὄντως τὸ αὐτομαθὲς γένος, οὐκ ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις, ἀλλ' ἐνθέῳ μανίᾳ συνιστάμενον. Ἢ ἀγνοεῖς ὅτι οὐ δέονται πρὸς τὸν τόκον μαιῶν Ἑβραῖαι; "Τίκτουσι" δὲ, ὥς φησι Μωϋσῆς, "πρὶν εἰςελθεῖν τὰς μαίας," ***) λέγω δὲ μεθόδους, τέχνας, ἐπιστήμας, φύσει
μόνῃ χρώμεναι συνεργῷ. Παγκάλως δὲ καὶ προςφυε- 475
στάτους ὅρους ἀποδίδωσι τοῦ αὐτομαθοῦς, ἕνα μὲν P.
τοιοῦτον, τὸ ταχὺ εὑρισκόμενον, ἕτερον δὲ, ὃ παρέ-

*) Gen. 21, 2. — **) Gen. 18, 11. — ***) Exod. 1, 9.

δωκεν ὁ θεός. Τὸ μὲν οὖν διδασκόμενον μακροῦ χρόνου δεῖται, τὸ δὲ φύσει ταχύ τε καὶ τρόπον τινὰ ἄχρονόν ἐστι· καὶ ἐκεῖνο μὲν ἄνθρωπον, τοῦτο δὲ θεὸν ὑφηγητὴν ἔχει. Τὸν μὲν δὴ πρότερον ὅρον κατέταξεν ἐν πεύσει, "τί τοῦτο ὃ ταχὺ εὗρες, ὦ τέκνον;" *) Τὸν δὲ ἕτερον ἐν ἀποκρίσει φάσκων, "ὃ παρέδωκε κύριος ὁ θεός."

§. 31. Ἔστι δὲ καὶ τρίτος ὅρος τοῦ αὐτομαθοῦς, τὸ ἀναβαῖνον αὐτόματον. Λέγεται γὰρ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς, "Οὐ σπερεῖτε, οὐδὲ μὴ ἀμήσητε τὰ αὐτόματα ἀναβαίνοντα αὐτῆς." **) Τέχνης γὰρ οὐδεμιᾶς χρεία τῇ φύσει, τοῦ θεοῦ σπείροντος αὐτὰ, καὶ τῇ γεωργικῇ τέχνῃ τελεσφοροῦντος ὡς ἂν αὐτόματα τὰ οὐκ αὐτόματα, πλὴν παρ' ὅσον ἐπινοίας ἀνθρωπίνης οὐκ ἐδεήθη τὸ παράπαν. Οὐ προτρέπει δὲ μᾶλλον, ἢ γνώμην ἀποφαίνεται· παραινῶν μὲν γὰρ εἶπεν ἂν, μὴ σπείρητε, οὐδ' οὐ μὴ ἀμήσετε· ἀποφαινόμενος δὲ "οὐ σπερεῖτε, οὐδὲ μὴ ἀμήσητε τὰ αὐτόματα." Οἷς γὰρ ἀπαυτοματίζουσιν ἐκ φύσεως ἐπιτυγχάνομεν, τούτων οὔτε τὰς ἀρχὰς
572 οὔτε τὰ τέλη παρ' ἑαυτοῖς ὡς ἀναιτίους εὑρίσκο-
M. μεν· ἀρχὴ μὲν οὖν ὁ σπόρος, τελευτὴ δὲ ὁ ἄμητος. Ἄμεινον δ' ἐκεῖνο ἐκδέξασθαι· πᾶσα ἀρχὴ καὶ πᾶν τέλος αὐτόματόν ἐστιν, ἴσον τῷ, φύσεως οὐχ ἡμέτερον ἔργον· οἷον, ἀρχή τις τοῦ μανθάνειν; Δῆλον ὅτι ἡ ἐν τῷ διδασκομένῳ φύσις εὐπαράδεκτος οὖσα πρὸς τὰ κατὰ μέρος θεωρήματα. Τίς δὲ τοῦ τελειοῦσθαι πάλιν; Εἰ δεῖ μηδὲν ὑποστειλάμενον εἰπεῖν, ἡ φύσις. Προκοπὰς μὲν οὖν ἐμποιῆσαι καὶ ὁ διδάσκων ἱκανός· τὴν δ' ἐπ' ἄκρον τελειότητα ὁ θεὸς μόνος, ἡ ἀρίστη φύσις. Ὁ τούτοις ἐντρεφόμενος τοῖς δόγμασι τὴν ἀΐδιον εἰρήνην ἄγει, πόνων ἀφειμένος ἀτρύτων. Ἀδιαφορεῖ δὲ ἑβδομάδος εἰρήνη

---

*) Gen. 27, 20. — **) Gen. 25, 11.

κατὰ τὸν νομοθέτην· ἐν γὰρ αὐτῇ τὸ δοκεῖν ἐνεργεῖν ἀποτιθεμένη γένεσις ἀναπαύεται. Προσηκόντως οὖν λέγεται, “Καὶ ἔσται τὰ σάββατα τῆς γῆς ὑμῖν βρώματα,” δι' ὑπονοιῶν. Τρόφιμον γὰρ καὶ ἀπολαυστὸν μόνον, ἡ ἐν θεῷ ἀνάπαυσις, τὸ μέγιστον ἀγαθὸν περιποιοῦσα, τὴν ἀπόλεμον εἰρήνην. Ἡ μὲν γὰρ κατὰ πόλεις ἀνακέκραται ἐμφυλίῳ πολέμῳ, ἡ δὲ ψυχῆς, ἀμιγὴς διαφορᾶς ἁπάσης ἐστίν. Ἐναργεστάτην δέ μοι δοκεῖ τὴν ἄνευ ζητήσεως εὕρεσιν παριστάνειν διὰ τούτων, “Ὅταν εἰσαγάγῃ σε κύριος ὁ θεός σου εἰς τὴν γῆν ἣν ὤμοσε τοῖς πατράσι σου δοῦναί σοι, πόλεις μεγάλας καὶ καλάς, ἃς οὐκ ᾠκοδόμησας, οἰκίας πλήρεις πάντων ἀγαθῶν, ἃς οὐκ ἐνέπλησας, λάκκους λελατομημένους, οὓς οὐκ ἐξελατό- 476
μησας, ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας, οὓς οὐκ ἐφύτευ- P.
σας·” *) ὁρᾷς τὴν ἀφθονίαν τῶν κεχυμένων μεγάλων καὶ ἑτοίμων πρὸς κτῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν; Εἰκάζονται δὲ πόλεσι μὲν αἱ γενικαὶ ἀρεταὶ, διότι ἐπὶ πλεῖστον εὐρύνονται· οἰκίαις δὲ αἱ ἐν εἴδει, στέλλονται γὰρ εἰς βραχύτερον αὗται κύκλον· λάκκοις δὲ αἱ εὐφυεῖς ψυχαὶ, αἱ εὐπαράδεκτοι σοφίας, ὡς ἐκεῖνοι ὕδατος· ἀμπελῶσι δὲ καὶ ἐλαιῶσιν αἱ προκοπαὶ καὶ αὐξήσεις καὶ καρπῶν γενέσεις. Καρπὸς δ' ἐπιστήμης ὁ θεωρητικὸς βίος, ἄκρατον εὐφροσύνην περιποιῶν ὡς ἀπ' οἴνου, καὶ νοητὸν φέγγος ὡς ἀπὸ φλογὸς, ἧς ἔλαιον τροφή.

§. 32. Ταῦτα καὶ περὶ εὑρέσεως εἰπόντες, μέτιμεν ἑξῆς ἐπὶ τὰ ἀκόλουθα τῆς ἐφόδου. “Εὗρεν οὖν,” φησὶν, “αὐτὴν ἄγγελος κυρίου ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος.” **) Λέγεται δὲ πολλαχῶς πηγὴ, ἕνα μὲν τρόπον ὁ ἡμέτερος νοῦς, ἕτερον δὲ, ἡ λογικὴ ἕξις καὶ παιδεία, τρίτον δὲ, ἡ φαύλη διάθεσις, τέταρτον, ἡ σπουδαία καὶ ἐναντία ταύτης, πέμπτον, αὐτὸς ὁ

*) Deut. 6, 10. — **) Gen. 16, 7.

573 τῶν ὅλων ποιητὴς καὶ πατήρ. Τὰς δὲ τούτων
M. πίστεις οἱ ἀναγραφέντες δηλοῦσι χρησμοί· τίνες οὖν
εἰσιν, ἐπισκεπτέον. Ἄιδεταί τις ἐν ἀρχῇ τῆς νομο-
θεσίας μετὰ τὴν κοσμοποιΐαν εὐθὺς τοιόςδε· "Πηγὴ
δὲ ἀνέβαινεν ἐκ τῆς γῆς, καὶ ἐπότιζε πᾶν τὸ πρόςωπον
τῆς γῆς." *) Οἱ μὲν οὖν ἀλληγορίας καὶ φύσεως
τῆς κρύπτεσθαι φιλούσης ἀμύητοι, τὴν εἰρημένην
εἰκάζουσι πηγὴν τῷ Αἰγυπτίῳ ποταμῷ, ὃς κατὰ
πᾶν ἔτος ἀναχεόμενος λιμνάζει τὴν πεδιάδα, μονον-
οὐκ ἀντίμιμον οὐρανοῦ δύναμιν ἐπιδείκνυσθαι δο-
κῶν. Ὁ γὰρ χειμῶνος ταῖς ἄλλαις χώραις οὐρανὸς,
τοῦτ᾽ Αἰγύπτῳ θέρους ἀκμάζοντος ὁ Νεῖλός ἐστιν.
Ὁ μὲν γὰρ ἄνωθεν ἐπὶ γῆν τὸν ὑετὸν ἀποστέλλει,
ὁ δὲ κάτωθεν ἄνω, τὸ παραδοξότατον, ὕων, ἄρδει
τὰς ἀρούρας. Ὅθεν ὁρμηθεὶς καὶ Μωϋσῆς ἄθεον
ἀνέγραψε τὸν Αἰγύπτιον τρόπον, γῆν οὐρανοῦ προ-
κρίνοντα, καὶ τῶν ὀλυμπίων τὰ χερσαῖα, καὶ ψυ-
χῆς τὸ σῶμα. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων αὖθίς ποτε
ἐνέσται λέγειν, ὅταν ἐπιτρέπωσιν οἱ καιροί. Νυνὶ δὲ
— στοχαστέον γὰρ τοῦ μὴ μακρηγορεῖν — ἐπανι-
τέον ἐπὶ τὴν δι᾽ ὑπονοιῶν ἀπόδοσιν, καὶ λεκτέον τὸ
"πηγὴν ἀναβαίνειν καὶ ποτίζειν πᾶν τὸ πρόσωπον
τῆς γῆς" τοιοῦτον εἶναι. Τὸ ἡγεμονικὸν ἡμῶν, ἐοι-
κὸς πηγῇ, δυνάμεις πολλὰς οἷα διὰ γῆς φλεβῶν ἄ-
χρι τῶν αἰσθήσεων ὀργάνων ἀνομβροῦν, τὰς δυνά-
μεις ταύτας, ὀφθαλμῶν, ὤτων, ῥινῶν, τῶν ἄλλων,
ἀποστέλλει· αἳ δ᾽ εἰσὶ παντὸς ζώου περὶ κεφαλὴν
καὶ πρόςωπον. Ποτίζεται οὖν ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς, 477
τοῦ κατὰ ψυχὴν ἡγεμονικοῦ τὸ σώματος ἡγεμονικὸν P.
πρόςωπον, τὸ μὲν ὁρατικὸν πνεῦμα τείνοντος εἰς
ὄμματα, τὸ δὲ ἀκουστικὸν εἰς οὖς, εἰς δὲ μυκτῆρας
τὸ ὀσφρήσεως, τὸ δ᾽ αὖ γεύσεως εἰς στόμα, καὶ τὸ
ἁφῆς εἰς ἅπασαν τὴν ἐπιφάνειαν.

---

*) Gen. 2, 6.

§. 33. Εἰσὶ δὲ καὶ τῆς παιδείας πολύτροποι πηγαὶ, αἷς ὀρθοὶ καὶ τροφιμώτατοι λόγοι, καθάπερ στελέχη φοινίκων, παρενέβλαστον. „Ἦλθον" γὰρ, φησὶν, „εἰς Αἰλεὶμ, καὶ ἐν Αἰλεὶμ ἦσαν δώδεκα πηγαὶ ὑδάτων, καὶ ἑβδομήκοντα στελέχη φοινίκων· παρενέβαλον δὲ ἐκεῖ παρὰ τὰ ὕδατα."*) Αἰλεὶμ πυλῶνες ἑρμηνεύονται, εἰσόδου τῆς πρὸς ἀρετὴν σύμβολον. Ὥσπερ γὰρ οἰκιῶν ἀρχαὶ πυλῶνες, καὶ ἀρετῆς τὰ ἐγκύκλια προπαιδεύματα. Τέλειος δ' ἀριθμὸς ὁ δώδεκα, μάρτυς δὲ ὁ ζωδιακὸς ἐν οὐρανῷ κύκλος, τοσούτοις κατηστερισμένος φωσφόροις ἄστροις. Μάρτυς καὶ ἡ ἡλίου περίοδος· μησὶ γὰρ δώδεκα τὸν ἑαυτοῦ περατοῖ κύκλον, ἰσαρίθμους τε τοῖς ἐνιαυτοῦ μησὶ τὰς ἡμέρας καὶ τὰς νυκτὸς ὥρας ἄγουσιν ἄνθρωποι. Μωϋσῆς δ' οὐκ ἐν ὀλίγοις ὑμνεῖ τὸν ἀριθμὸν, δώδεκα φυλὰς τοῦ ἔθνους ἀναγράφων, ἄρτους δώδεκα τῆς προθέσεως νομοθετῶν, λίθους ἐν οἷς αἱ γλυφαὶ, δώδεκα τῇ ἱερᾷ ἐσθῆτι τοῦ ποδήρους ἐνδύματος ἐπὶ τῷ λογίῳ συνυφαίνειν κε-
574 λεύων. Ὑμνεῖ μέντοι καὶ τὴν δεκάδι πολυπλα-
M. σιαζομένην ἑβδομάδα, νυνὶ μὲν ἑβδομήκοντα φοίνικας παρὰ ταῖς πηγαῖς εἶναι λέγων· ἐν ἑτέροις δὲ, πρεσβυτέρους μόνους ἑβδομήκοντα, οἷς τὸ θεῖον ἐπενεμήθη καὶ προφητικὸν πνεῦμα. Καὶ πάλιν ἱερεῖα μόσχων ἑβδομήκοντα ἐν διαιρέσεσι καὶ τάξεσιν ἐναρμονίοις, ἑορτῇ τῶν σκηνῶν προσαγομένων.**) Βουθυτοῦνται γὰρ οὐκ ἀθρόοι, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ἑπτὰ, τῆς ἀρχῆς ἀπὸ τρισκαίδεκα ταύρων γενομένης. Οὕτω γὰρ κατὰ τὴν ἑνὸς ὑφαίρεσιν ἀεὶ μέχρι τῆς ἑβδόμης ἔμελλεν ὁ τῶν ἑβδομήκοντα συντεθεὶς ἀριθμὸς ἐκπληροῦσθαι. Παραγενόμενοι δὲ εἰς τοὺς θυρῶνας ἀρετῆς, τὰ προπαιδεύματα, καὶ θεασάμενοι πηγὰς, καὶ παρ' αὐταῖς ἔρνη φοινίκων, στρατοπε-

*) Exod. 15, 27. — **) Num. 29, 13.

*δεύειν οὐ παρὰ τοῖς φυτοῖς, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ὕδασι λέγονται.**) *Διὰ τί; Ὅτι φοίνικι μὲν καὶ ταινίαις οἱ παντελοῦς ἀρετῆς ἐπιφερόμενοι τὰ ἆθλα κοσμοῦνται, οἱ δὲ ἔτι χορεύοντες τοῖς προπαιδεύμασιν, ἅτε μαθήσεως διψῶντες, παρὰ ταῖς δυναμέναις ἄρδειν καὶ ποτίζειν τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἐπιστήμαις ἱδρύονται.*

§. 34. *Τοιαῦται μὲν εἰσιν αἱ παιδείας τῆς μέσης πηγαὶ, τὴν δ' ἀφροσύνης ἐπισκεψώμεθα, περὶ ἧς λελάληκεν ὁ νομοθέτης ὧδε, „Ὃς ἂν κοιμηθῇ μετὰ γυναικὸς ἀποκαθημένης, τὴν πηγὴν αὐτῆς* 47
*ἀπεκάλυψε, καὶ αὕτη ἀπεκάλυψε τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος αὐτῆς· ἐξολοθρευθήτωσαν ἀμφότεροι."***) *Γυναῖκα τὴν αἴσθησιν καλεῖ, νοῦν ἄνδρα αὐτῆς ὑποτιθέμενος. Ἀποκάθηται δὲ ἡ αἴσθησις, ὅπερ ἐστὶν, ἀπωτάτω καθέζεται. Ὅταν οὖν ἀπολιποῦσα τὸν γνήσιον ἄνδρα, ἐφιδρύηται τοῖς δελεάζουσι καὶ φθείρουσιν αἰσθητοῖς, καὶ ἐρωτικῶς ἑκάστοις ἐμπλέκηται· τότ' οὖν εἰ πρὸς ὕπνον τράποιτο ὁ νοῦς, ἐγρηγορέναι δέον, τὴν πηγὴν τῆς αἰσθήσεως ἀπεκάλυψεν, αὐτὸν, — αὐτὸς γὰρ ἦν, ὥσπερ ἔφην, τῆς αἰσθήσεως πηγὴ, — τοῦτο δὲ ἔστιν, ἄστεγον καὶ ἀτείχιστον καὶ εὐεπιβούλευτον κατεσκεύασεν ἑαυτόν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐκείνη ἀπεκάλυψε τὴν ῥύσιν τοῦ αἵματος αὐτῆς. Ῥέουσα γὰρ πᾶσα αἴσθησις πρὸς τὸ ἐκτὸς αἰσθητὸν ἀποκαλύπτεται μὲν καὶ στέλλεται διακρατουμένη λογισμῷ. Καταλείπεται δὲ ἐρημος, χηρεύσασα ἡγεμόνος ὀρθοῦ· κακὸν δὲ βαρύτατον ὡς πόλει τὸ ἀτείχιστον, ψυχῇ τὸ ἀφύλακτον. Πότ' οὖν ἀφύλακτος γίνεται; Ἢ ὅταν ἄστεγος μὲν ὅρασις, κεχυμένη πρὸς τὰ ὁρατά· ἄστεγος δὲ ἀκοὴ, φωναῖς ἁπάσαις ἐναντλουμένη· ἄστεγοι δὲ ὀσμαὶ καὶ αἱ συγγενεῖς δυνάμεις καταλειφθεῖσαι, πρὸς ὅ τι*

*) **Exod. 15, 27. — **) Lev. 20, 18.**

ἂν οἱ κατατρέχοντες βούλωνται διαθεῖναι, παθεῖν ἑτοιμόταται. Ἄστεγος δὲ καὶ ὁ προφορικὸς λόγος,
375 ὃς μυρία τῶν ἀποῤῥήτων, ἅτε μηδενὸς τὴν φορὰν
M. ἀνωθοῦντος, ἀκαίρως ἐξελάλησε· ῥυεὶς γοῦν ἀκωλύτως μεγάλας βίων ὑποθέσεις ὀρθὰς οἷα ἐν γαλήνῃ πλεούσας, περιέτρεψεν. Οὗτός ἐστιν ὁ μέγας κατακλυσμὸς, ἐν ᾧ "ἀνεῴχθησαν μὲν οἱ καταῤῥάκται τοῦ οὐρανοῦ," *) λέγω δὲ τοῦ νοῦ· "ἀπεκαλύφθησαν δὲ αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου," τουτέστι τῆς αἰσθήσεως. Μόνως γὰρ οὕτως ἡ ψυχὴ κατακλύζεται, ἄνωθεν μὲν ὥςπερ ἀπ᾽ οὐρανοῦ τοῦ νοῦ, καταῤῥαγέντων ἀδικημάτων, κάτωθεν δὲ ὥςπερ ἀπὸ γῆς τῆς αἰσθήσεως, ἀνομβρησάντων τῶν παθῶν. Οὗ χάριν ἀπαγορεύει Μωϋσῆς "ἀσχημοσύνην πατρὸς καὶ μητρὸς ἀποκαλύπτειν," **) εἰδὼς σαφῶς ἡλίκον ἐστὶ κακὸν τὰ ἁμαρτήματα τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως μὴ ἐπέχειν καὶ ἐπικρύπτειν, ἀλλ᾽ ὥςπερ κατορθώματα προφέρειν εἰς μέσον.

§. 35. Αἵδ᾽ εἰσὶν αἱ τῶν ἁμαρτημάτων πηγαὶ, τὴν δὲ φρονήσεως ἐρευνητέον. Εἰς ταύτην ἡ ὑπομονὴ κάτεισι, Ῥεβέκκα, ***) καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ὅλον πληρώσασα ἀγγεῖον, ἀναβαίνει· τὴν κάθοδον ἄνοδον εἰπόντος τοῦ νομοθέτου φυσικώτατα. Πρὸς γὰρ ὕψος ἐξαίρεται τὸ ἀρετῆς, εἴ τις ἂν ἀπ᾽ ἀλαζονείας τῆς ὑπεραύχου διανοῆται κατέρχεσθαι. Λέγει γὰρ, "Καταβᾶσα δὲ ἐπὶ τὴν πηγὴν, ἔπλησε τὴν ὑδρίαν, καὶ ἀνέβη." Ἡ δ᾽ ἐστὶν ἡ θεία σοφία, ἐξ ἧς αἵ τε 479
κατὰ μέρος ἐπιστῆμαι ποτίζονται, καὶ ὅσαι ψυχαὶ P.
φιλοθεάμονες ἔρωτι τοῦ ἀρίστου κατέσχηνται. Ταύτῃ ὁ ἱερὸς λόγος τῇ πηγῇ προσφυέστατα ὀνόματα τίθεται, "κρίσιν" αὐτὴν καὶ "ἁγίαν" προσαγορεύων. "Ἀναστρέψαντες" γὰρ, φησὶν, ἦλθον ἐπὶ τὴν πηγὴν τῆς κρίσεως, αὕτη ἐστὶ Κάδ-

---

*) Gen. 7, 11. — **) Lev. 18, 7. — ***) Gen. 24, 16.

δης·" *) καλεῖται δὲ Κάδδης ἅγιος. Μονονοὺκ ἐκβοᾷ καὶ κέκραγεν, ὅτι ἡ τοῦ θεοῦ σοφία ἁγία τέ ἐστιν, οὐδὲν ἐπιφερομένη γήϊνον, καὶ κρίσις τῶν ὅλων, ᾗ πᾶσαι ἐναντιότητες διαζεύγνυνται.

§. 36. Λεκτέον δὲ ἤδη καὶ περὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ ἀρίστης πηγῆς, ἣν ὁ πατὴρ τῶν ὅλων διὰ προφητικῶν ἐθέσπισε στομάτων. Εἶπε γάρ που, "Ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ζωῆς, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἳ οὐ δυνήσονται συσχεῖν ὕδωρ." **) Οὐκοῦν ὁ θεός ἐστιν ἡ πρεσβυτάτη. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Τὸν γὰρ σύμπαντα τοῦτον κόσμον ὤμβρησε. Καταπέπληγμαι δ' ἀκούων, ὅτι ζωῆς ἐστιν ἥδε ἡ πηγή· μόνος γὰρ ὁ θεὸς ψυχῆς καὶ ζωῆς καὶ διαφερόντως λογικῆς ψυχῆς καὶ τῆς μετὰ φρονήσεως ζωῆς αἴτιος. Ἡ μὲν γὰρ ὕλη, νεκρόν· ὁ δὲ θεὸς πλέον τι ἢ ζωὴ, "πηγὴ τοῦ ζῆν," ὡς αὐτὸς εἶπεν, ἀέναος. Οἱ δ' ἀσεβεῖς ἀποδράντες, ἄγευστοι τοῦ τῆς ἀθανασίας ποτοῦ διατελέσαντες, ὤρυξαν, οἱ φρενοβλαβεῖς, ἑαυτοῖς ἀλλ' οὐ θεῷ τὸ πρῶτον, τὰς ἰδίας
576 πράξεις τῶν οὐρανίων καὶ ὀλυμπίων προκρίναντες,
M. καὶ τὰ ἐκ φροντίδος τῶν αὐτομάτων καὶ ἑτοίμων. Ἔπειτα ὀρύττουσιν οὐχ ὡς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ οἱ σοφοὶ φρέατα, βαθείας ἐπιστήμας ποτίμους λόγους ἀναδιδούσας· ἀλλὰ λάκκους, ἴδιον οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἔχοντας τρόφιμον καλὸν, τῆς δ' ἔξωθεν χρῄζοντας ἐπιῤῥοῆς, ἣ γένοιτ' ἂν ἐκ διδασκαλίας· ἐπαντλούντων ἀεὶ τῶν ὑφηγητῶν ἀκοαῖς τῶν μανθανόντων ἀθρόα τὰ ἐπιστήμης δόγματα καὶ θεωρήματα, καὶ φρενὶ κατασχεῖν, καὶ μνήμῃ τὰ παραδοθέντα ταμιεύεσθαι. Νυνὶ δέ εἰσιν "οἱ λάκκοι συντετριμμένοι," τουτέστι, πᾶσαι τῆς ἀναγώγου ψυχῆς δεξαμεναὶ τεθραυσμέναι καὶ διαῤῥέουσαι, μὴ δυνάμεναι συσχεῖν καὶ φυλάξαι τὴν τῶν οἵωντε ὠφελεῖν ἐπιῤῥοήν.

---

*) Gen. 14, 7. — **) Ierem. 2, 13.

§. 37. Ἃ μὲν οὖν περὶ πηγῶν καιρὸς ἦν εἰπεῖν λέλεκται. Πάνυ δ᾽ ἐξητασμένως τὴν Ἄγαρ εἰσάγουσιν οἱ χρησμοὶ „εὑρισκομένην μὲν ἐπὶ τῆς πηγῆς,“ *) οὐκ ἀρυομένην δὲ ἀπ᾽ αὐτῆς. Οὔπω γάρ ἐστιν ἱκανὴ ψυχὴ προκόπτουσα τῷ σοφίας ἀκράτῳ ποτῷ χρῆσθαι· πλησίον δ᾽ οὐ κεκώλυται ποιεῖσθαι τὰς διατριβάς. Ἔστι δὲ καὶ λεωφόρος πᾶσα ἡ κατὰ παιδείαν ὁδὸς ἐχυρωτάτη καὶ εὐερκεστάτη. Διό φησιν „ἐν τῇ ὁδῷ Σοὺρ αὐτὴν εὑρεθῆναι·“ τεῖχος δὲ ἢ εὐθυσμὸς ἑρμηνεύεται Σούρ. Ἐκλαλῶν οὖν ὁ ἔλεγχος τῇ ψυχῇ, 480
φησὶν αὐτῇ, „Πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ;“ Τοῦ- P.
το δ᾽ οὐκ ἐνδοιάζων, καὶ οὐ πυνθανόμενος μᾶλλον ἢ δυσωπῶν καὶ ὀνειδίζων προφέρεται. Θέμις γὰρ οὐδὲν ἀγνοεῖν τῶν καθ᾽ ἡμᾶς ἀγγέλῳ· σημεῖον δὲ καὶ τὰ κατὰ γαστρὸς, ἅπερ ἄδηλα γενέσει, σαφῶς οἶδεν, ἐν οἷς φησιν, „Ἰδοὺ σὺ ἐν γαστρὶ ἔχεις, καὶ τέξεις παιδίον, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ.“ Τὸ γὰρ γνῶναι, ὅτι τὸ κυοφορούμενον ἄῤῥεν ἐστὶν, οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλ᾽ οὐδὲ τὸ τὴν προαίρεσιν ᾗ χρήσεται τοῦ βίου ὁ μήπω γεγεννημένος, ὅτι ἄγροικον ἀλλ᾽ οὐ πολιτικὴν καὶ ἥμερον. Τὸ „πόθεν οὖν ἔρχῃ“ πρὸς ἐπίπληξιν λέγεται τῆς ἀποδιδρασκούσης ψυχῆς τὴν ἀμείνω καὶ κυρίαν γνώμην, ἧς θεραπαινὶς οὐ λεγομένη μᾶλλον ἢ ἔργοις ὑπάρχουσα, μέγα κλέος ἔμελλεν ἐξοίσεσθαι. „Ποῖ δὲ καὶ πορεύῃ;“ τὰ ἄδηλα μετατρέχεις, τὰ ὁμολογούμενα ἀποῤῥίψασα. Καλὸν οὖν αὐτὴν ἐπαινέσαι χαίρουσαν ἐπὶ νουθεσίᾳ· δείγματα δὲ τοῦ χαίρειν ἐξενήνοχε, τό τε μὴ κατηγορῆσαι τῆς δεσποίνης, καὶ τὸ τὴν αἰτίαν ἀναθεῖναι ἑαυτῇ τοῦ δρασμοῦ, καὶ τὸ μὴ ἀποκρίνασθαι πρὸς
77 τὸ δεύτερον πύσμα τὸ „ποῦ πορεύῃ;“ Ἄδηλον γάρ·
I. περὶ δὲ τῶν ἀδήλων ἐπέχειν ἀσφαλές τε καὶ ἀναγκαῖον.

---

*) Gen. 16, 7 sqq.

§. 38. Ἀποδεξάμενος οὖν τῆς πειθαρχίας αὐτὴν ὁ ἔλεγχος, "ἀποστράφηθι πρὸς τὴν κυρίαν σου," φησί· λυσιτελὲς γὰρ τῇ μανθανούσῃ ἡ τῆς διδασκούσης ἐπιστασία, καὶ τῇ ἀτελεῖ ἡ παρὰ φρονήσει δουλεία. Ὅταν δὲ ὑποστρέψῃς, "ταπεινώθητι ὑπὸ τὰς χεῖρας αὐτῆς," καλὴν ταπείνωσιν, φρονήματος ἀλόγου καθαίρεσιν περιέχουσαν. Οὕτω γὰρ πρωϊτόκοις ὠδῖσιν "ἄῤῥενα γενεὰν ἀποκυήσεις," ὄνομα "Ἰσμαὴλ," ἀκοαῖς θείαις σωφρονισθεῖσαν. Ἑρμηνεύεται γὰρ Ἰσμαὴλ "ἀκοὴ θεοῦ·" ἀκοὴ δὲ ὁράσεως τὰ δευτερεῖα φέρεται, ὅρασιν δὲ ὁ γνήσιος υἱὸς καὶ πρωτόγονος Ἰσραὴλ κεκλήρωται· μεταληφθεὶς γάρ ἐστιν ὁρῶν θεόν. Ἀκούειν μὲν γὰρ καὶ ψευδῶν ὡς ἀληθῶν ἔνεστιν, ὅτι ἀπατηλὸν ἀκοὴ, ἀψευδὲς ὅρασις, ᾗ τὰ ὄντα ὄντως κατανοεῖται. Τὸν δὲ γεννηθέντα τρόπον χαρακτηρίζει, διά τε τοῦ λέγειν ἄγροικον ἔσεσθαι, ὡς ἂν ἀγροικόσοφον, μήπω τῆς θείας καὶ πολιτικῆς ὄντως μοίρας ἠξιωμένον. Αὕτη δέ ἐστιν ἀρετὴ, δι' ἧς πέφυκεν ἡμεροῦσθαι τὸ ἦθος. Καὶ διὰ τοῦ φάσκειν, "Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπὶ πάντας, καὶ αἱ χεῖρες πάντων ἐπ' αὐτόν." Σοφιστοῦ γὰρ βούλημα τοῦτο, τὸ λίαν σκεπτικὸν ἐπιμορφάζοντος, καὶ λόγοις χαίροντος ἐριστικοῖς. Οὗτος καὶ "πάντας βάλλει" τοὺς ἀπὸ τῶν μαθημάτων, ἰδίᾳ τε ἑκάστῳ καὶ κοινῇ πᾶσιν ἐναν-
τιούμενος, καὶ "βάλλεται πρὸς ἁπάντων," εἰκότως 481
ἀμυνομένων ὡς ὑπὲρ οἰκείων ἐκγόνων, ὧν ἔτεκεν P.
αὐτῶν ἡ ψυχὴ δογμάτων. Ἀλλὰ καὶ τρίτον προσυπογράφει χαρακτῆρα, φάσκων, "Κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν ἀδελφῶν κατοικήσει," μονονοὺκ ἄντικρυς ἐπιδεικνύμενος τὴν ἀντιπρόσωπον διαμάχην καὶ ἀντίστασιν αἰώνιον. Ἡ κυοφοροῦσα οὖν τὸν σοφιστὴν λόγον ψυχή φησι τῷ λαλοῦντι πρὸς αὐτὴν ἐλέγχῳ, "Σὺ θεὸς ὁ ἐπιδών με," ἴσον τῷ, σὺ ποιητὴς εἶ τῶν ἐμῶν βουλημάτων καὶ ἐκγόνων. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Ἐλευθέρων μὲν γὰρ καὶ ἀστῶν ὡς ἀληθῶς ψυχῶν ὁ ἐλεύθερος καὶ ἐλευθεροποιὸς δημιουργὸς, δούλων δὲ

δοῦλοι. Ἄγγελοι δ᾽ οἰκέται θεοῦ, νομιζόμενοι προς τῶν ἐν πόνοις καὶ δουλείαις ὑπαρχόντων θεοί. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἐκάλεσε τὸ φρέαρ, "φρέαρ οὗ ἐνώπιον εἶδον." Ἀλλ᾽ οὐκ ἔμελλες, ὦ ψυχὴ προκόπτουσα, καὶ τῇ τῶν ἐγκυκλίων ἐπιστήμῃ προπαιδευμάτων ἐμβαθύνουσα, καθάπερ διὰ κατόπτρου, τῆς παιδείας, τὸν αἴτιον τῆς ἐπιστήμης ἰδεῖν. Οἰκειότατος δὲ καὶ ὁ τοιούτου φρέατος τόπος "ἐν μέσῳ Κάδδης καὶ Βαρὰδ," ἑρμηνεύεται δὲ Βαρὰδ μὲν, ἐν κοινοῖς, Κάδδης δὲ, ἁγία· μεθόριος γὰρ ἁγίων καὶ βεβήλων ὁ ἐν προκοπαῖς, ἀποδιδράσκων μὲν τὰ φαῦλα, μήπω δὲ ἱκανὸς ὢν τελείοις συμβιοῦν ἀγαθοῖς.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΕΤΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΩΝ, ΚΑΙ ὯΝ ἝΝΕΚΑ ΜΕΤΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ.

QUARE QUORUNDAM IN SCRIPTURIS MUTATA SINT NOMINA, L. DE MUTATIONE NOMINUM.

(Cf. Gen. 17, 1—22.)

Optima iucunditatum laetitia paratur (nascitur Isaacus) Abrahamo aetatis anno centesimo, quia hic numerus perfectionis nota est. Quoties audimus, deum ab hominibus visum fuisse, ne id oculis corporis factum esse putemus, sed animi; nam deus neque sensibus percipi, neque nomine proprio nuncupari potest. Ne tamen appellatione apud homines penitus careret, dominum trium naturarum se dici curavit, quarum notas prae se ferunt Abrahamus, Isaacus, Iacobus (1-4). Hic deus iubet nos aeque colere ipsum suaque opera, in quo consistit summa virtus (5 et 6). Quodsi aberravimus ab hac, sperare tamen licet, deum nobis semet ipsum heredem (summa bona) esse largiturum, dummodo ei nostra peccata confessi sumus. Illud si nobis concessit, resipiscentium nomina mutantur, cuius rei exempla exhibent vitae Abrahami et Sarrae (7-11), et Iacobi (12 et 13). Isaaci nomen non mutatum est, propterea quod hic est perfectae, a se ipsa doctae, virtutis

symbolum (14). Explicantur Iosephi nomen Psonthom phaneg (15), notae nominis Ephraimi, aliorum (16), itemque Raguelis nomen duplex (17-20), Moysisque triplex (21. 22). Isaacus symbolum est rationis divinae, quae recte filius dei dicitur, cum deus Moysi sit vir (ἀνήρ) probae mentis, cuius symbolum Lia (23. 24). Non multi filii, sed filius unus Sarrae praenuntiatur pariendus, quia, quod pulcrum et honestum, non multiplex sed unum est. (25. 26.). Sarra contra mater gentium dicitur, propterea quod virtus in variis et multiplicibus rebus exercetur (27); regesque ex ea oriundi sunt sapientes, qui tales virtutis studio evadunt; nam solus sapiens est rex (28). Risu Abrahami et Sarrae indicatur laetitia interna, quam prius sentimus, quam sapientiae et virtutis semina in nobis germinantur (29 - 32). Quod Abraham procidit in faciem, indicat sapientissimum etiam hominem interdum labi; fidem enim deo omni tempore firmam mortales servare nequeunt (33); nam clauda et debilis virtus humana (34). Isaacus Abrahamo centesimum vitae annum agenti natus indicat, absolutum bonum perfectis numeris nasci (35 - 37). Precandum utique cum Abrahamo, ut divina decreta (Ismaël) semper in nobis vigeant (38), quibus obsequentes animum nostrum rationalem purum servabimus (39. 40). Exponuntur, qua ratione expianda sint, quae cogitationibus, dictis, factis deliquimus (41-43). Optandum est, ut virtus a se docta (Sarrae filius) in animis nostris vigeat, quae est optima; nunquam enim flectitur, deoque est gratissima.

---

78 §. 1. "Ἐγένετο Ἀβραὰμ ἐτῶν ἐννενήκοντα 1044
I. ἐννέα, καὶ ὤφθη κύριος τῷ Ἀβραὰμ, καὶ εἶπεν αὐ- P.
τῷ· ἐγώ εἰμι θεὸς σός." *) Ὁ ἐννέα πρὸς τοῖς ἐννενήκοντα ἀριθμὸς, ἑκατοντάδος γείτων ἐστὶν, ᾗ τὸ αὐτομαθὲς ἐπέλαμψε γένος, Ἰσαὰκ, εὐπαθειῶν ἀρίστη χαρά· τῷ γὰρ ἑκατονταετεῖ γίνεται. Ἔστι δὲ καὶ Λευϊτικῆς φυλῆς ἱερεῦσιν ἀπαρχὴ διδομένη· **) δεκάτας γὰρ λαβόντες, ἀπὸ τούτων, ὡς ἂν ἀπ' οἰκείων καρπῶν, ἑτέρας ἀπάρχονται, ἑκατὸν λόγον περιε-

---

*) Gen. 17, 1 sqq. — **) Num. 18, 26.

χούσας. Καὶ προκοπῆς μὲν γὰρ δεκὰς, ἑκατοντὰς δὲ τελειότητος σύμβολον. Σπεύδει δὲ ὁ μέσος ἀεὶ πρὸς ἀκρότητα, φύσεως εὐμοιρίᾳ χρώμενος, ᾧ φησιν ὀφθῆναι τὸν τῶν ὅλων κύριον. Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς, τοῖς σώματος ὀφθαλμοῖς γίνεσθαι τὴν προςβολὴν, — οἱ μὲν γὰρ τὰ αἰσθητὰ μόνα ὁρῶσι, τὰ δ' αἰσθητὰ σύγκριτα, φθορᾶς ἀνάμεστα, τὸ δὲ θεῖον, ἀσύγκριτον, ἄφθαρτον, — ἀλλὰ τὸ δεχόμενον τὴν θείαν φαντασίαν τὸ τῆς ψυχῆς ἐστιν ὄμμα. Καὶ γὰρ ἄλ-
579 λως ὅσα μόνοι σώματος ὀφθαλμοὶ θεωροῦσι, συν-
M. εργῷ φωτὶ χρώμενοι καταλαμβάνουσιν, ὃ διαφέρει
τοῦ τε ὁρωμένου καὶ τοῦ ὁρῶντος. Ὅσα δὲ ἡ ψυχὴ, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς, ἄνευ τινὸς ἄλλου συμπράξεως· αὐτὰ γὰρ ἑαυτοῖς ἐστι φέγγος τὰ νοούμενα. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰς ἐπιστήμας διδασκόμεθα· ὁ γὰρ νοῦς
τὸ ἄκλειστον καὶ ἀκοίμητον προςβαλὼν ὄμμα τοῖς 104
δόγμασι καὶ τοῖς θεωρήμασιν, εἶδεν αὐτὰ οὐ νόθῳ P.
φωτὶ, γνησίῳ δὲ ὅπερ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐξέλαμψεν. Ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὀφθέντα θεὸν ἀνθρώπῳ, τοῦτο γίνεσθαι νόει χωρὶς φωτὸς αἰσθητοῦ· νοήσει γὰρ τὸ νοητὸν εἰκὸς μόνον καταλαμβάνεσθαι. Πηγὴ δὲ τῆς καθαρωτάτης αὐγῆς, θεός ἐστιν· ὥςτε ὅταν ἐπιφαίνηται ψυχῇ, τὰς ἀσκίους καὶ περιφανεστάτας ἀκτῖνας ἀνίσχει.

§. 2. Μὴ μέντοι νομίσῃς τὸ ὂν, ὅ ἐστι πρὸς ἀλήθειαν ὂν, ὑπ' ἀνθρώπου τινὸς καταλαμβάνεσθαι. Ὁρᾶν γὰρ οὐδὲν ἐν ἑαυτοῖς ἔχομεν, ᾧ δυνησόμεθα ἐκεῖνο φαντασιασθῆναι, οὔτ' αἴσθησιν — αἰσθητὸν γὰρ οὐκ ἔστιν — οὔτε ἰσχύν. Μωϋσῆς οὖν ὁ τῆς ἀειδοῦς φύσεως θεατὴς καὶ θεόπτης — „εἰς γὰρ τὸν γνόφον" *) φασὶν αὐτὸν οἱ χρησμοὶ εἰςελθεῖν, τὴν ἀόρατον οὐσίαν αἰνιττόμενοι — πάντα διὰ πάντων ἐρευνήσας ἐζήτει τὸν τριπόθητον καὶ μόνον τηλαυγῶς

*) Exod. 20, 21.

ἰδεῖν. Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν εὕρισκεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐμφερῆ τινα ἰδέαν τῷ ἐλπιζομένῳ, τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων διδασκαλίαν ἀπογνοὺς, ἐπ' αὐτὸ καταφεύγει τὸ ζητούμενον, καὶ δεῖται λέγων, "Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἵνα ἴδω σε." *) Καὶ ὅμως ἀμοιρεῖ τῆς προθέσεως, αὐταρκεστάτης δωρεᾶς τῷ θνητῷ ἀρίστῳ γένει νομισθείσης, τῆς μετὰ τὸ ὂν σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων ἐπιστήμης. Λέγεται γὰρ, "Ὄψει τὰ ὀπίσω μου, τὸ δὲ πρόσωπόν μου οὐκ ὀφθήσεταί σοι." **) Ὡς τῶν ὅσα μετὰ τὸ ὂν, σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων, εἰς κατάληψιν ἐρχομένων, εἰ καὶ μὴ πάντα ἤδη καταλαμβάνεται, μόνου δ' ἐκείνου μὴ πεφυκότος ὁρᾶσθαι. Καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ τὸ ὂν ἀνθρώποις ἀκατάληπτον, ὁπότε καὶ ὁ ἐν ἑκάστῳ νοῦς ἄγνωστος ἡμῖν ἐστι; Τίς ψυχῆς οὐσίαν εἶδεν; Ἧς ἡ ἀδηλότης μυρίας ἔριδας σοφισταῖς ἐγέννησεν, ἐναντίας εἰσηγουμένοις γνώμας, ἢ καὶ ὅλοις γένεσιν ἀντιστατούσας. Ἦν οὖν ἀκόλουθον τὸ μηδ' ὄνομα κύριον ἐπιφημισθῆναι δύνασθαι τῷ ὄντι πρὸς ἀλήθειαν. Οὐχ ὁρᾷς ὅτι φιλοπευστοῦντι πρὸς ἀλήθειαν τῷ προφήτῃ, τί τοῖς περὶ ὀνόματος αὐτοῦ ζητοῦσιν ἀποκριτέον, φησὶν ὅτι, "Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν," ***) ἴσον τῷ, εἶναι πέφυκα, οὐ λέγεσθαι. Τοῦ δὲ μὴ παντάπασιν ἀφαιρῆσαι 1046
τὸ ἀνθρώπων γένος προσρήσεως τοῦ ἀρίστου, δίδωμι P.
καταχρῆσθαι ὡς ἂν ὀνόματι τῷ κυρίῳ, κύριος ὁ θεὸς τῶν τριῶν φύσεων, διδασκαλίας, ὁσιότητος, ἀσκήσεως, ὧν σύμβολα Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακὼβ ἀναγράφεται. "Τοῦτο γὰρ," φησὶν, "ὄνομα αἰώνιον," ὡς ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αἰῶνι ἐξεταζόμενον, οὐκ ἐν τῷ πρὸ αἰῶνος· καὶ μνημόσυνον, οὐ τὸ πέραν μνήμης καὶ νοήσεως ἱστάμενον· καὶ πάλιν, γενεαῖς, οὐ φύσεσιν ἀγεννήτοις. Καταχρήσεως γὰρ ὀνόματος

*) Exod. 33, 13. — **) Ibid. 23. — ***) Exod. 5, 14.

θείου δεῖ τοῖς εἰς τὴν ὠνητὴν γένεσιν ἐλθοῦσιν, ἵνα, εἰ καὶ μὴ πράγματι, ὀνόματι γοῦν προσερχόμενοι ἀρίστῳ κατ᾽ αὐτὸ κοσμῶνται. Δηλοῖ δὲ καὶ λόγιον ἐκ προσώπου θεσπισθὲν τοῦ τῶν ὅλων ἡγεμόνος, περὶ τοῦ μηδενὶ δεδηλῶσθαι ὄνομά τι αὐτοῦ κύριον, "Τὸ ὄνομά μου οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς."*) Τοῦ γὰρ ὑπερβατοῦ μετατεθέντος, ἑξῆς ἂν τοιοῦτος εἴη λόγος, "Ὄνομά μου τὸ κύριον οὐκ ἐδήλωσα αὐτοῖς," ἀλλὰ τὸ ἐν καταχρήσει, διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. Οὕτω μέντοι τὸ ὂν ἄῤῥητόν ἐστι, ὥστ᾽ οὐδὲ αἱ ὑπηρετούμεναι δυνάμεις κύριον ὄνομα ἡμῖν λέγουσι. Μετὰ γοῦν τὴν πάλην, ἣν ὑπὲρ κτήσεως ἀρετῆς ὁ ἀσκητὴς ἐπάλαισε, φησὶ τῷ ἀοράτῳ ἐπιστάτῃ, "Ἀνάγγειλόν μοι τὸ ὄνομά σου."**) Ὁ δὲ εἶπεν, "Ἵνα τί τοῦτο ἐρωτᾷς τὸ ὄνομά μου;" Καὶ οὐ μηνύει τὸ ἴδιον καὶ κύριον. Ἀπόχρη γὰρ, φησὶν, ὠφελεῖσθαι καὶ τὰς ἐμὰς ὑφηγήσεις· τὰ δὲ γεννητῶν σύμβολα, ὀνόματα, μὴ ζήτει παρὰ φύσεσιν ἀφθάρτοις.

§. 3. Μήτ᾽ οὖν διαπόρει, εἰ τὸ τῶν ὄντων πρε-
σβύτερον ἄῤῥητον, ὁπότε ὁ λόγος αὐτοῦ κυρίῳ ὀνό-
581 ματι οὐ ῥητὸς ἡμῖν· καὶ μὴν εἰ ἄῤῥητον καὶ ἀπε-
M. ρινόητον. Ὥστε τὸ "ὤφθη κύριος τῷ Ἀβραὰμ"***)
λέγεσθαι ὑπονοητέον, οὐχ ὡς ἐπιλάμποντος καὶ ἐπι-
φαινομένου τοῦ παντὸς αἰτίου. — τίς γὰρ ἀνθρώπειος
νοῦς τὸ μέγεθος τῆς φαντασίας ἱκανός ἐστι χωρῆ-
σαι; — ἀλλ᾽ ὡς μιᾶς τῶν περὶ αὐτὸ δυνάμεων, τῆς
βασιλικῆς, προφαινομένης· ἡ γὰρ κύριος πρόσρησις
ἀρχῆς καὶ βασιλείας ἐστί. Νοῦς δὲ ἡμῶν ἡνίκα ἐχαλ-
δάϊζε μετεωρολεσχῶν τῷ κόσμῳ, τὰς δραστηρίους ἦν
περιϊππεύων δυνάμεις, ὡς αἰτίας· γενόμενος δὲ με-
τανάστης ἀπὸ τοῦ Χαλδαϊκοῦ δόγματος, ἔγνω ἡνιο- 1047
χούμενον καὶ κυβερνώμενον αὐτὸν ὑπὸ ἡγεμόνος, οὗ P.

---

*) Gen. 6, 3. — **) Gen. 32, 29. — ***) Gen. 17, 1.

τῆς ἀρχῆς φαντασίαν ἔλαβε. Διὸ λέγεται "ὤφθη," οὐ τὸ ὄν, ἀλλὰ κύριος· οἷον, ἐφάνη ὁ βασιλεὺς, ἐξ ἀρχῆς μὲν ὢν, οὔπω δὲ τῇ ψυχῇ γνωριζόμενος· ἣ καὶ ὀψιμαθὴς μὲν, οὐ μὴν εἰςάπαν ἀμαθὴς διετέλεσεν, ἀλλ' ἐφαντασιάσθη τὴν ἐν τοῖς οὖσιν ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν. Φανεὶς δὲ ὁ ἄρχων, ἔτι μᾶλλον εὐεργετεῖ τὸν ἀκροατὴν καὶ θεατὴν, φάσκων, "ἐγώ εἰμι θεὸς σός." *) Τίνος γὰρ, εἴποιμι, οὐ θεὸς ὑπάρχεις τῶνδε ὅσα εἰς γένεσιν ἦλθεν; Ἀλλὰ διδάξει με ὁ ὑποφήτης αὐτοῦ λόγος, ὅτι οὐ περὶ τοῦ κόσμου νῦν λέγει, οὗ ὁ δημιουργὸς πάντως ἐστὶ καὶ θεὸς, ἀλλὰ περὶ ἀνθρωπίνων ψυχῶν, ἃς οὐ τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας ἠξίωκε. Δικαιοῖ γὰρ τῶν μὲν φαύλων λέγεσθαι κύριος καὶ δεσπότης, τῶν δὲ ἐν προκοπαῖς καὶ βελτιώσεσι, θεὸς, τῶν δ' ἀρίστων καὶ τελειοτάτων, ἀμφότερον, κύριος ὁμοῦ καὶ θεός. Αὐτίκα γέ τοι ἔσχατον ὅρον ἀσεβείας ἱδρυσάμενος τὸν Φαραὼ, κύριον καὶ θεὸν τούτου οὐδέποτε προςεῖπεν ἑαυτὸν, ἀλλὰ τὸν σοφὸν Μωϋσῆν. Λέγει γὰρ, "Ἰδοὺ δίδωμί σε θεὸν Φαραώ." **) Κύριον δὲ ὠνόμασε πολλαχοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ χρησθέντων. Ἄιδεται δὲ τὰ τοιαῦτα, "Τάδε λέγει κύριος." ***) Καὶ ἐν ἀρχῇ, "Ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων, ἐγὼ κύριος, λάλησον Φαραὼ βασιλεῖ Αἰγύπτου, ὅσα ἐγὼ λαλῶ πρὸς σέ." †) Καὶ Μωϋσῆς πρὸς αὐτὸν, "Ὅταν ἐξέλθω τὴν πόλιν, ἐκπετάσω τὰς χεῖρας πρὸς κύριον, καὶ αἱ φωναὶ παύσονται, καὶ ἡ χάλαζα, καὶ ὁ ὑετὸς οὐκ ἔσται· ἵνα γνῷς, ὅτι κυρίου ἡ γῆ," οἱονεὶ πᾶσα ἡ σωματικὴ καὶ γεώδης σύστασις, "καὶ σὺ," ὁ ἀγαλματοφορούμενος νοῦς, "καὶ οἱ θεράποντές σου," οἱ κατὰ μέρος δορυφοροῦντες λογισμοί. "Ἐπίσταμαι γὰρ, ὅτι οὐδέπω πεφόβησθε τὸν κύριον," ††) ἴσον τῷ, οὐ τὸν

---

*) Gen. 17, 1. — **) Exod. 7, 1. — ***) Exod. 7, 17.
†) Exod. 6, 29. — ††) Exod. 9, 29.

λεγόμενον ἄλλως, ἀλλὰ τὸν ὄντως ὄντα δεσπότην.
582 Κύριος γὰρ γεννητὸς πρὸς ἀλήθειαν οὐδεὶς, καὶ
M. ἂν ἀπὸ περάτων ἐπὶ πέρατα εὐρύνας τὴν ἡγεμονίαν ἀνάψηται· μόνος δὲ ὁ ἀγέννητος, ἀψευδῶς ἡγεμὼν, οὗ τὴν ἀρχὴν ὁ δεδιὼς καὶ καταπεπληγμένος ἆθλον ὠφελιμώτατον αἱρεῖται, νουθεσίας, τὸν δὲ ὀλίγωρον ἐκδέχεται πάντως οἰκτρὸς ὄλεθρος. Οὐκοῦν κύ- 10
ριος ἀφρόνων ἐπιδέδεικται, τὸν ἄρχοντος ἐπανατεινάμενος οἰκεῖον φόβον, θεὸς δὲ βελτιουμένων γράφεται, καθὼς καὶ νῦν, "Ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς, ἐγὼ θεός σου, αὐξάνου καὶ πληθύνου." *) Τελείων δὲ ἀμφότερον, κύριος ὁμοῦ καὶ θεός· ὡς ἐν δέκα λόγοις, "Ἐγὼ κύριος ὁ θεός σου," **) καὶ ἑτέρωθι, "Κύριος ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν." ***) Δικαιοῖ γὰρ τὸν μὲν φαῦλον ὡς ὑπὸ κυρίου δεσπόζεσθαι, ἵν' εὐλαβούμενος καὶ στένων ἐπικρεμάμενον ἔχῃ τὸν δεσποτικὸν φόβον· τὸν δὲ προκόπτοντα ὡς ὑπὸ θεοῦ εὐεργετεῖσθαι, ὅπως ταῖς εὐποιΐαις τελειότητος ἐφίκηται· τὸν δὲ τέλειον καὶ ἡγεμονεύεσθαι ὡς ὑπὸ κυρίου, καὶ εὐεργετεῖσθαι ὡς ὑπὸ θεοῦ. Διαμένει γὰρ οὗτος εἰςάπαν ἄτρεπτος· ἐκεῖνος δὲ πάντως ἐστὶν ἄνθρωπος θεοῦ. Δηλοῦται δὲ τοῦτο μάλισθ' ὡς ἐπὶ Μωϋσέως, "Αὕτη γὰρ," φησὶν, "ἡ εὐλογία ἣν εὐλόγησε Μωϋσῆς, ἄνθρωπος θεοῦ." †) Ὦ παγκάλης καὶ ἱεροπρεποῦς ἀντιδόσεως ἀξιωθεὶς, θείας προνοίας ἀντιδοῦναι ἑαυτόν! Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς τὸν αὐτὸν τρόπον ἄνθρωπόν τε γίνεσθαι καὶ ἄνθρωπον θεοῦ· ἄνθρωπον μὲν γὰρ, θεοῦ ὡς κτῆμα· ἄνθρωπον δὲ θεοῦ, ὡς αὔχημα καὶ ὠφέλημα. Εἰ δὲ βούλει διανοίας κλῆρον τὸν θεὸν ἔχειν, αὐτὸς πρότερον γενοῦ κλῆρος ἀξιόχρεως αὐτοῦ· γενήσῃ δὲ, ἂν τοὺς χειροποιήτους καὶ ἑκουσίους ἅπαντας νόμους ἐκφύγῃς.

---

*) Gen. 17, 1. 35 2. — **) Exod. 20, 2. — ***) Deut. 4, 1. — †) Deut. 33, 1.

§. 4. Ἀλλὰ γὰρ οὐδ᾽ ἐκεῖνο προσῆκεν ἀγνοεῖν, ὅτι τὸ „ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς" *) λέγεται καταχρηστικῶς οὐ κυρίως. Τὸ γὰρ ὄν, ᾗ ὄν ἐστιν, οὐχὶ τῶν πρός τι· αὐτὸ γὰρ ἑαυτοῦ πλῆρες, καὶ αὐτὸ ἑαυτῷ ἱκανὸν, καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, καὶ μετὰ τὴν γένεσιν τοῦ παντὸς ἐν ὁμοίῳ. Ἄτρεπτον γὰρ καὶ ἀμετάβλητον, χρῇζον ἑτέρου τὸ παράπαν οὐδενὸς, ὥστε αὐτοῦ μὲν εἶναι τὰ πάντα, μηδενὸς δὲ κυρίως αὐτό. Τῶν δὲ δυνάμεων, ἃς ἔτεινεν εἰς γένεσιν ἐπ᾽ εὐεργεσίᾳ τοῦ συσταθέντος, ἐνίας συμβέβηκε λέγεσθαι ὡσανεὶ πρός τι, τὴν βασιλικὴν, τὴν εὐεργετικήν· βασιλεὺς γάρ τινος καὶ εὐεργέτης τινὸς, ἑτέρου πάντως βασιλευομένου καὶ εὐεργετουμένου.
3 Ταύτων συγγενής ἐστι καὶ ἡ ποιητικὴ δύναμις, ἡ
καλουμένη θεός· διὰ γὰρ ταύτης τῆς δυνάμεως 1049
ἔθηκε τὰ πάντα ὁ γεννήσας καὶ τεχνιτεύσας πατὴρ, P.
ὥστε τὸ „ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς" ἴσον ἐστὶ τῷ „ἐγώ εἰμι ποιητὴς καὶ δημιουργός." Μεγίστη δὲ δωρεὰ τὸ αὐτοῦ λαχεῖν ἀρχιτέκτονος, οὗ καὶ σύμπας ὁ κόσμος ἔλαχε. Φαύλου μὲν γὰρ ψυχὴν οὐ διέπλασεν· ἐχθρὸν γὰρ θεῷ κακία. Τὴν δὲ μέσην οὐ δι᾽ ἑαυτοῦ μόνου, κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν, ἐπειδὴ κηροῦ τρόπον ἔμελλεν αὐτὴ δέξασθαι καλοῦ τε καὶ αἰσχροῦ διαφοράν. Διόπερ λέγεται, „Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν," **) ἵν᾽ εἰ μὲν δέξηται φαῦλον τύπον, ἑτέρων φαίνηται δημιούργημα· εἰ δὲ καλὸν, τοῦ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν μόνων τεχνίτου. Πάντως οὖν σπουδαῖος ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ φησιν, „Ἐγώ εἰμι θεὸς σὸς," ποιητοῦ μόνου λαχὼν ἄνευ συμπράξεως ἑτέρων. Ἅμα μέντοι καὶ τὸ πολλαχοῦ κατασκευαζόμενον αὐτῷ δόγμα συνάγει, διδάσκων, ὅτι μόνων ἀγαθῶν καὶ σοφῶν δημιουργός ἐστιν. Οὗτος δὲ πᾶς ὁ θίασος τὴν ἐκ τοῦ ἀφθόνου

---

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 1, 26.

κτῆσιν ἑαυτὸν ἑκὼν ἀφήρηται, ἀλλὰ καὶ τῶν σαρκὶ φίλων ὠλιγώρηκεν. Εὐέκται μὲν γὰρ καὶ σφριγῶντες ἀθληταὶ, τὸ δοῦλον ἐπιτετειχικότες ψυχῇ τὸ σῶμα· ὠχροὶ δὲ καὶ διεῤῥυηκότες καὶ κατεσκελετευμένοι τρόπον τινὰ οἱ ἀπὸ παιδείας, ταῖς ψυχικαῖς δυνάμεσι καὶ τοὺς σωματικοὺς τόνους προςκεκληρωκότες, καὶ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν εἰς ἓν εἶδος τὸ τῆς ψυχῆς ἀναλυθέντες καὶ ἀσώματοι διανοίᾳ γεγονότες. Φθείρεται οὖν εἰκότως τὸ γεῶδες καὶ κατακλίζεται, ὅταν ὅλος δι' ὅλων ὁ νοῦς εὐαρεστεῖν προέληται θεῷ· σπάνιον δὲ καὶ τὸ γένος, καὶ μόλις εὑρισκόμενον, πλὴν οὐκ ἀδύνατον γενέσθαι. Δηλοῖ δὲ τὸ χρησθὲν ἐπὶ τοῦ Ἐνὼχ λόγιον τόδε, „Εὐηρέστησε δὲ Ἐνὼχ τῷ θεῷ, καὶ οὐχ εὑρίσκετο." *) Ποῦ γὰρ σκεψάμενός τις εὕρῃ τὸ ἀγαθὸν τοῦτο; Ποῖα πελάγη διαβαλών; Τίνας νήσους, τίνας ἠπείρους ἐλθὼν, παρὰ Βαρβάροις ἢ παρ' Ἕλλησιν; Ἢ οὐχὶ καὶ μέχρι νῦν τῶν φιλοσοφίᾳ τετελεσμένων εἰσί τινες, οἳ λέγουσιν ἀνύπαρκτον εἶναι σοφίαν, ἐπειδὴ καὶ τὸν σοφόν; Μηδένα γὰρ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπων γενέσεως ἄχρι τοῦ παρόντος βίου κατὰ τὸ παντελὲς ἀνυπαίτιον νομισθῆναι· καὶ γὰρ ἀδύνατον εἶναι, θνητῷ σώ- 10
ματι ἐνδεδεμένον εἰςάπαν εὐδαιμονῆσαι. Ταῦτα δὲ,
584 εἰ μὲν ὀρθῶς λέγεται, σκεψόμεθα ἐν καιρῷ. Νυνὶ
M. δὲ ἀκολουθήσαντες τῷ λογίῳ, φήσομεν, ὅτι ἔστι μὲν ὑπαρκτὸν πρᾶγμα, σοφία, ἔστι δὲ καὶ ὁ ἐραστὴς αὐτῆς, σοφός. Ὑπάρχων δὲ ὅμως ἡμᾶς τοὺς φαύλους διαλέληθεν· ἀγαθὸν γὰρ οὐ θέλει κακῷ συνέρχεσθαι. Διὰ τοῦτο λέγεται, „Οὐχ εὑρίσκετο ὁ εὐαρεστήσας τρόπος τῷ θεῷ," ὡς ἂν δήπου ὑπαρκτὸς μὲν ὢν, ἀποκρυπτόμενος δὲ, καὶ τὴν εἰς ταὐτὸ σύνοδον ἡμῶν ἀποδιδράσκων, ἐπειδὴ καὶ μετατεθῆναι λέγεται· τὸ δὲ ἔστι, μεταναστῆναι καὶ μετοικίαν στείλασθαι τὴν ἀπὸ θνητοῦ βίου πρὸς τὸν ἀθάνατον.

---

*) Gen. 5, 24.

§. 5. Οὗτοι μὲν δὴ τὴν ἔνθεον μανίαν μανέντες ἐξηγριώθησαν· ἕτεροι δ' εἰσὶν οἱ τῆς τιθασσοῦ καὶ ἡμέρου σοφίας ἑταῖροι. Τούτοις καὶ εὐσέβεια διαφερόντως ἀσκεῖται, καὶ τὰ ἀνθρώπεια οὐχ ὑπερορᾶται. Μάρτυρες δὲ οἱ χρησμοὶ, ἐν οἷς λέγεται τῷ Ἀβραὰμ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, "Εὐαρεστήσεις ἐνώπιον ἐμοῦ," *) τοῦτο δ' ἔστι, μὴ μόνῳ ἐμοὶ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐμοῖς ἔργοις, παρ' ἐμοὶ κριτῇ, ὡς ἐφόρῳ καὶ ἐπισκόπῳ. Τιμῶν γὰρ γονεῖς, ἢ πένητας ἐλεῶν, ἢ φίλους εὐεργετῶν, ἢ πατρίδος ὑπερασπίζων, ἢ τῶν κοινῶν πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους δικαίων ἐπιμελούμενος, εὐαρεστεῖς μὲν πάντως τοῖς χρωμένοις, θεοῦ δὲ ἐνώπιον εὐαρεστεῖς. Ἀκοιμήτῳ γὰρ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, καὶ τὰ σπουδαῖα χάριτι ἐξαιρέτῳ πρὸς ἑαυτὸν καλεῖ καὶ ἀποδέχεται. Τοιγάρτοι καὶ ὁ ἀσκητὴς εὐχόμενος τὸ αὐτὸν ἀποδηλώσει φάσκων, "Ὁ θεὸς, ᾧ εὐηρέστησαν οἱ πατέρες μου," **) καὶ προστίθησιν, "ἐνώπιον αὐτοῦ," χάριν τοῦ γνῶναι τὴν πραγματικὴν διαφορὰν τοῦ "θεῷ εὐαρεστεῖν," πρὸς τὸ, "ἐνώπιον αὐτοῦ·" τὸ μὲν γὰρ ἀμφότερα παρέχει, τὸ δὲ θάτερον μόνον. Οὕτω καὶ Μωϋσῆς ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς παραινεῖ λέγων, "Τὸ εὐάρεστον ποιήσεις ἐνώπιον κυρίου τοῦ θεοῦ σου," ***) οἷον, τοιαῦτα πράττε, ἃ γενήσεται ἐπάξια τοῦ φανῆναι θεῷ, καὶ ἅπερ ἰδὼν ἀποδέξεται· ταῦτα δὲ καὶ εἰς τοὺς ὁμοίους εἴωθε χωρεῖν. Ἐντεῦθεν ὁρμηθεὶς τήν τε σκηνὴν δυσὶ περιβόλων ὁρίοις συνύφαινε, μέσον ἀμφοῖν κάλυμμα θεὶς, ὅπως διακρίνηται τῶν εἴσω τὰ ἔξω. Καὶ τὴν νομοφυλακίδα ἱερὰν κιβωτὸν ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν ἐχρύσωσε.
Καὶ τῷ μεγάλῳ ἱερεῖ διττὰς ἀνέδωκε στολὰς, τὴν **1051**
μὲν λινῆν ἔνδον, τὴν δὲ ποικίλην ἔξω, μετὰ τοῦ **P.**
ποδήρους. Ταῦτα γὰρ καὶ τὰ τοιαῦτα σύμβολα

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 48, 15. — ***) Deut. 12, 28.

ψυχῆς ἐστι, καὶ τοῖς εἴσω πρὸς θεὸν ἁγνευούσης, κα ἐν τοῖς ἔξω πρὸς τὸν αἰσθητὸν κόσμον καὶ βίον κα θαρευούσης. Εὐστόχως οὖν ἐκεῖνο πρὸς τὸν παλαιστὴ νικηφόρον ἐλέχθη, μέλλοντα τοῖς νικητηρίοις ἀναδεῖ
585 σθαι στεφάνοις. Τὸ γὰρ ἐπ' αὐτῷ κήρυγμα τοι
M. οὗτόν ἐστι, "Ἴσχυσας μετὰ θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώ πων δυνατῶς." *) Τὸ γὰρ καθ' ἑκατέραν τάξι εὐδοκιμῆσαι, καὶ τὴν πρὸς τὸ ἀγέννητον, καὶ τὴ πρὸς τὸ γεννώμενον, οὐ μικρᾶς ἐστι διανοίας, ἀλλ εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν κόσμου καὶ θεοῦ μεθορίου. Συνόλως δὲ προσήκει τὸν ἀστεῖον ὀπαδὸν εἶναι θεοῦ· μέλει γὰρ τῷ πάντων ἡγεμόνι καὶ πατρὶ τοῦ γενομένου. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἱκανὸς ἦν αὐτὸς ἑαυτῷ, καὶ φίλος μετὰ τὴν κόσμου γένεσιν ὁ αὐτὸς ἔμεινεν, οὐ μεταβαλών; Διὰ τί γοῦν ἐποίει τὰ μὴ ὄντα; Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόδωρος ἦν. Εἶτ' οὐκ ἐφεψόμεθα οἱ δοῦλοι τῷ δεσπότῃ, θαυμάζοντες μὲν τὸν αἴτιον ὑπερφυῶς, τῆς δὲ καθ' αὐτοὺς φύσεως μὴ ὑπερορῶντες;

§. 6. Εἰπὼν δὲ, "Εὐαρέστει ἐνώπιον ἐμοῦ," **) προσεπιλέγει, "Καὶ γίνου ἄμεμπτος," ἀκολουθίᾳ κα εἱρμῷ χρώμενος. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐγχείρει τοῖς καλοῖς, ἵνα εὐαρεστῇς· εἰ δὲ μὴ, τῶν γε ἁμαρτημάτων ἀπέχου, ἵνα μὴ τυγχάνῃς μέμψεως. Ὁ μὲν γὰ κατορθῶν ἐπαινετὸς, ὁ δὲ μὴ ἀδικῶν οὐ ψεκτός. Καὶ τὸ μὲν πρεσβυτικὸν ἆθλον κατορθοῦσι πρόκειται, τὸ εὐάρεστον, τὸ δεύτερον δὲ μὴ ἁμαρτάνουσι, τ ἄμεμπτον. Τάχα δὲ καὶ γενέσει τῇ θνητῇ τὸ μὴ διαμαρτάνειν, ἴσον καὶ τὸ αὐτὸ γράφεται τῷ κατορθοῦντι "Τίς γὰρ," ὡς ὁ Ἰὼβ φησι, "καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου καὶ ἂν μία ἡμέρα ἐστὶν ἡ ζωή; ***) Ἄπειρα μέν ἐστι τὰ καταῤῥυπαίνοντα τὴν ψυχὴν, ἅπερ ἐκνίψασθαι

*) Gen. 32, 28. — **) Gen. 17, 1. — ***) Iob. 14, 4.

καὶ ἀπολούσασθαι παντελῶς, οὐκ ἔνεστιν. Ἀπολεί-
πονται γὰρ ἐξ ἀνάγκης παντὶ θνητῷ συγγενεῖς κῆ-
ρες, ἃς λωφῆσαι μὲν εἰκὸς, ἀναιρεθῆναι δ' εἰςάπαν
ἀδύνατον. Δίκαιον οὖν, ἢ φρόνιμον, ἢ σώφρονα, 1052
ἢ συνόλως ἀγαθὸν τέλειον ἐν πεφυρμένῳ βίῳ ζητεῖ P.
τις; Στέργε, καὶ ἂν μὴ ἄδικον, ἢ μὴ ἄφρονα, ἢ
μὴ ἀκόλαστον, ἢ μὴ δειλὸν, ἢ μὴ παντελῶς φαῦ-
λον εὑρήσεις. Ἀγαπητὸν γὰρ αἱ τῶν κακιῶν ἀπο-
τροπαὶ, τῶν δὲ ἀρετῶν ἡ παντελὴς κτῆσις ἀδύνατος
ἀνθρώπῳ τῷ καθ' ἡμᾶς. Εὐλόγως οὖν ἔφη, "Γί-
νου ἄμεμπτος," *) μέγα πλεονέκτημα πρὸς εὐδαίμο-
να βίον ὑπολαβὼν εἶναι, τὸ ἀναμάρτητον καὶ ἀνυ-
παίτιον. Τῷ δὲ ᾑρημένῳ ζῆν τὸν τρόπον τοῦτον, καὶ
κλῆρον κατὰ διαθήκας ἀπολείψειν ὁμολογεῖ, τὸν ἁρ-
μόζοντα δοῦναι μὲν θεῷ, λαβεῖν δὲ σοφῷ. Φησὶ γὰρ,
"θήσω τὴν διαθήκην μου ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ἀνὰ
μέσον σοῦ." **) Διαθῆκαι δὲ ἐπ' ὠφελείᾳ γράφονται
τῶν δωρεᾶς ἀξίων, ὥςτε σύμβολον εἶναι διαθήκην
χάριτος· ἣν μέσην ἔθηκεν ὁ θεὸς ἑαυτοῦ τε ὀρέγον-
τος καὶ ἀνθρώπου λαμβάνοντος. Ὑπερβολὴ δὲ
εὐεργεσίας τοῦτό ἐστι, μὴ εἶναι θεοῦ καὶ ψυχῆς μέ-
σον, ὅτι μὴ τὴν παρθένον χάριτα. Τὸν δὲ περὶ
διαθηκῶν σύμπαντα λόγον ἐν δυσὶν ἀναγέγραφα
πράξεσι, καὶ ὑπὲρ τοῦ μὴ παλινῳδεῖν ἑκὼν ὑπερβαί-
νω, καὶ ἅμα μὴ βουλόμενος ἀπαρτᾶν τὸ συμφυὲς
τῆς πραγματείας.

§. 7. Λέγεται δὲ ἑξῆς, "Ἔπεσεν Ἀβραὰμ ἐπὶ
πρόςωπον." ***) Ἆρ' οὐκ ἔμελλεν ὑποσχέσεσι θείαις
γνῶναί τε ἑαυτὸν καὶ τὴν τοῦ θνητοῦ γένους οὐθέ-
νειαν, καὶ πεσεῖν παρὰ τὸν ἑστῶτα, εἰς ἔνδειξιν τῆς
ὑπολήψεως, ἣν περὶ ἑαυτοῦ τε ἔσχε καὶ θεοῦ; Ὅτι
ὁ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ ἑστὼς κινεῖ τὴν σύμπασαν
στάσιν, οὐ διὰ τῶν σκελῶν, — οὐ γὰρ ἀνθρωπό-

---

*) Gen. 17, 1. — **) Gen. 17, 2. — ***) Gen. 17, 3.

μορφος, — ἀλλὰ τὴν ἄτρεπτον καὶ ἀμετάβλητον ἐμφαίνουσαν. Ὁ δὲ οὐδέποτε ἐν τῷ αὐτῷ βεβαίως ἱδρυμένος ἄλλοτε ἀλλοίας δέχεται μεταβολὰς, καὶ ὑποσκελιζόμενος, ὁ δυστυχὴς — ὄλισθος γὰρ σύμπας ὁ βίος ἐστὶν αὐτῷ — μέγα πτῶμα πίπτει. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄκων ἀμαθὴς, ὁ δὲ ἑκὼν εὐάγωγος· οὗ χάριν καὶ ἐπὶ πρόσωπον πεσεῖν λέγεται, ἐπὶ τὰς αἰσθήσεις, ἐπὶ τὸν λόγον, ἐπὶ τὸν νοῦν· μονονοὺ βοῶν καὶ κεκραγὼς, ὅτι πέπτωκε μὲν αἴσθησις ἐξ αὐτῆς ἀδυνατοῦσα αἰσθάνεσθαι, εἰ μὴ προμηθείᾳ τοῦ σωτῆρος ἀνεγερθείη πρὸς τὴν τῶν ὑποκειμένων σωμάτων ἀντίληψιν. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ λόγος, ἑρ- 10
μηνεῦσαί τι τῶν ὄντων ἀδυνατῶν, εἰ μὴ διανοίξας τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶτταν ἀρθρώσας, ὁ τὸ φωνητήριον ὄργανον κατεσκευακὼς καὶ ἁρμοσάμενος, πλήξει τοὺς φθόγγους μουσικῶς. Πέπτωκε δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς νοῦς, τὰς καταλήψεις ἀφῃρημένος, εἰ μὴ πάλιν αὐτὸν ἐγείρας ὁ ζωοπλάστης ἱδρύσαιτο, καὶ ἐνομματώσας ὀξυδερκέσι κόραις ἀγάγοι πρὸς τὴν τῶν ἀσωμάτων θέαν πραγμάτων.

587 §. 8. Ἀγάμενος οὖν τὸν αὐτὸν ἀποδιδράσκοντα
M. τρόπον, καὶ ἑκούσιον πτῶμα πίπτοντα, διὰ τὴν ὁμολογίαν ἣν ὡμολόγησε περὶ τοῦ Ὄντος, ὅτι πρὸς ἀλήθειαν ἑστὼς ἓν ἦν ἄρα, τῶν μετ' αὐτὸ τροπὰς καὶ μεταβολὰς παντοίων ἐνδεχομένων, ἐνηχεῖ τε καὶ λόγου μεταδίδωσι, φάσκων, "Καὶ ἐγὼ, ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου μετὰ σοῦ." *) Τοῦτο δὲ τοιοῦτον ὑποβάλλει νοῦν· εἴδη μὲν διαθήκης ἐστὶ πάμπολλα, χάριτας καὶ δωρεὰς τοῖς ἀξίοις ἀπονέμοντα· τὸ δὲ ἀνώτατον γένος διαθηκῶν, αὐτὸς ἐγώ εἰμι. Δείξας γὰρ ἑαυτὸν, ὡς ἐνῆν δειχθῆναι τὸν ἄδεικτον, διὰ τοῦ φάναι, "Καὶ ἐγὼ," ἐπιλέγει, "ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου," ἡ πασῶν χαρίτων ἀρχή τε καὶ πηγὴ, αὐτός εἰμι ἐγώ.

---

*) Gen. 17, 4 sq.

Τοῖς μὲν γὰρ δι᾽ ἑτέρων τὰς εὐεργεσίας εἴωθε προτείνειν ὁ θεός· γῆς, ὕδατος, ἀέρος, ἡλίου, σελήνης, οὐρανοῦ, δυνάμεων ἄλλων ἀσωμάτων· τοῖς δὲ δι᾽ ἑαυτοῦ μόνου, κλῆρον ἀποφήνας τῶν λαμβανόντων ἑαυτὸν, οὓς εὐθέως καὶ προσρήσεως ἑτέρας ἠξίωσε. Λέγεται γὰρ ὅτι "Οὐ κληθήσεται τὸ ὄνομά σου Ἀβρὰμ, ἀλλ᾽ ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ." Ἔνιοι μὲν οὖν τῶν φιλαπεχθημόνων, καὶ μώμους ἀεὶ τοῖς ἀμώμοις προσάπτειν ἐθελόντων, οὐ σώμασι μᾶλλον ἢ πράγμασι, καὶ πόλεμον ἀκήρυκτον πολεμούντων τοῖς ἱεροῖς, πάνθ᾽ ὅσα μὴ τὸ εὐπρεπὲς ἐν λόγῳ διασώσειν δοκεῖ, σύμβολα φύσεως τῆς ἀεὶ κρύπτεσθαι φιλούσης ὑπάρχοντα, μετὰ ἀκριβοῦς ἐρεύνης φαυλίσαντες, ἐπὶ διαβολῇ προφέρουσι, διαφερόντως δὲ τὰς τῶν ὀνομάτων μεταθέσεις. Καὶ πρώην ἤκουσα χλευάζοντος καὶ κατακερτομοῦντος ἀνδρὸς ἀθέου καὶ ἀσεβοῦς, ὃς ἐτόλμα λέγειν, "Μεγάλαι δὴ καὶ ὑπερβάλλουσαι δωρεαὶ, ἅς φησι Μωϋσῆς τὸν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὀρέγειν, στοιχείου προσθήκῃ, τοῦ ἑνὸς Ἄλφα, στοιχείῳ περιττεύει, καὶ πάλιν ἑτέρα προσθεὶς 1054 τὸ Ῥῶ, θαυμαστὴν ἡλίκην ἔδοξεν εὐεργεσίαν παρε- P. σχῆσθαι. Τὴν δὲ Ἀβρὰμ γυναῖκα, Σάραν, Σάῤῥαν ὠνόμασε, δὶς τὸ Ῥῶ παραλαβών," καὶ ὅσα ὁμοιότροπα συνείρων ἀπνευστὶ καὶ ἐπισαρκάζων ἅμα διεξῄει. Τῆς μὲν φρενοβλαβείας οὖν οὐκ εἰς μακρὰν ἔδωκε τὴν ἁρμόζουσαν δίκην· ἀπὸ γὰρ μικρᾶς καὶ τῆς τυχούσης προφάσεως ἐπ᾽ ἀγχόνην ἦξεν, ἵν᾽ ὁ μιαρὸς καὶ δυςκάθαρτος μηδὲ καθαρῷ θανάτῳ τελευτήσῃ.

§. 9. Δικαίως δ᾽ ἂν ἡμεῖς ὑπὲρ τοῦ μὴ καὶ ἕτερον τοῖς αὐτοῖς ἁλῶναι τὰς ὑπονοίας ἐκκόψαιμεν, φυσιολογοῦντες καὶ ἀποδεικνύντες τὰ λεγόμενα ταῦτα, τὰ πάσης ἐπάξια σπουδῆς. Οὐ γράμματα ἄφωνα ἢ φωνήεντα, ἢ συνόλως ῥήματα καὶ ὀνόματα χαρίζεται ὁ θεός· ὁπότε καὶ γεννήσας φυτά τε καὶ ζῶα, ἐκάλεσεν ὡς πρὸς ἡγεμόνα τὸν ἄνθρω-

πον, ὃς ἐκ πάντων δι' ἐπιστήμην ἐχώρισεν, ἵν' ἑκάστοις τὰ οἰκεῖα ὀνόματα θῆται. "Πάντα γὰρ," φησὶν, "ὃ ἂν ἐκάλεσεν ὁ Ἀδὰμ, τοῦτο ὄνομα τοῦ κληθέντος ἦν." *) Εἶθ' ὅπου οὐδὲ τὰς ὁλοκλήρους θέσεις τῶν ὀνομάτων ὁ θεὸς ἠξίωσεν ἐπιφημίζειν, ἐπιτρέψας ἀνδρὶ σοφῷ, τῷ γένους ἀνθρώπων ἀρχηγέτῃ, τὸ ἔργον, ὑπονοεῖν ἄξιον, ὅτι μέρη τῶν ὀνομάτων ἢ συλλαβὰς ἢ γράμματα, οὐ φωνήεντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄφωνα, αὐτὸς προσετίθει καὶ μεθήρμοζε, καὶ ταῦτ' ἐπὶ προφάσει δωρεᾶς καὶ ὑπερβαλλούσης εὐεργεσίας; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα χαρακτῆρες δυνάμεών εἰσι, βραχεῖς μεγάλων, αἰσθητοὶ νοητῶν, φανεροὶ ἀδήλων· αἱ δὲ δυνάμεις ἐν δόγμασιν ἀρίστοις, ἐν ἀψευδέσι καὶ καθαραῖς ὑπολήψεσιν, ἐν ψυχαῖς βελτίοσιν ἐξετάζονται. Τὸν δὲ ἔλεγχον λαμβάνειν εὐμαρὲς, τὴν ἀρχὴν ποιησαμένοις ἀπὸ τοῦ νυνὶ μετονομασθέντος. Ἀβρὰμ γὰρ ἑρμηνεύεται μετέωρος πατὴρ, Ἀβραὰμ δὲ πατὴρ ἐκλεκτὸς ἠχοῦς. Ἧι δὲ διαφέρει ταῦτ' ἀλλήλων, εἰσόμεθα σαφέστερον, ἐπειδὰν τὸ δηλούμενον ἀφ' ἑκατέρου πρότερον ἀναγνῶμεν. Μετέωρον τοίνυν ἀλληγοροῦντές φαμεν, τὸν ἀπὸ γῆς ἑαυτὸν εἰς ὕψος αἴροντα, καὶ ἐπισκοποῦντα τὰ μετάρσια, μετεωροπόλον τε καὶ μετεωρολογικόν· ἐρευνῶντα τί ἡλίου μέγεθος, τίνες αὐτοῦ φοραὶ, πῶς τὰς ἐτησίους ὥρας 10
διανέμει προσιὼν καὶ ἐξαναχωρῶν πάλιν, ἰσοταχέσι ταῖς ἀνακυκλήσεσι· καὶ σελήνης περὶ φωτισμῶν, σχηματισμῶν, μειώσεως, αὐξήσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων κινήσεως, ἀπλανοῦς τε καὶ πεπλανημένης. Ἡ γὰρ τούτων ἐξέτασις οὐκ ἀφυοῦς καὶ ἀγόνου ψυχῆς ἐστιν, ἀλλ' ἐν τοῖς μάλιστα εὐφυοῦς, καὶ δυναμένης ὁλόκληρα καὶ τέλεια γεννᾶν ἔγγονα. Διὸ καὶ τὸν μετεωρολογικὸν "Πατέρα" εἶπεν, ὅτι οὐκ ἄγονος σοφίας.

---

*) Gen. 2, 19.

§. 10. *Τὰ μὲν οὖν τοῦ Ἀβρὰμ σύμβολα οὕτως ἀκριβοῦται· τὰ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ, ὡς ὑποδείξομεν. Ἦν δὲ τρία, πατὴρ, καὶ ἐκλεκτὸς, καὶ ἠχοῦς. Φαμὲν δὲ τὴν μὲν ἠχὼ τὸν προφορικὸν εἶναι λόγον· τοῦ γὰρ ζώου ἠχεῖον ὄργανόν ἐστι τὸ φωνητήριον. Τούτου δὲ πατέρα τὸν νοῦν· ἀπὸ γὰρ διανοίας, ὥσ-*
589 *περ ἀπὸ πηγῆς, φέρεται τὸ τοῦ λόγου νᾶμα. Ἐκ-*
M. *λεκτὸν δὲ τὸν τοῦ σοφοῦ· ὅ τι γὰρ ἄριστον, ἐν τούτῳ. Κατὰ μὲν οὖν τοὺς προτέρους χαρακτῆρας ὁ φιλομαθὴς καὶ μετεωρολέσχης ἐσκιαγραφεῖτο, κατὰ δὲ τοὺς ἀρτίως ὑποτυπωθέντας ὁ φιλόσοφος, μᾶλλον δὲ ὁ σοφὸς ἐδηλοῦτο. Μηκέτ᾽ οὖν ὀνομάτων ἀλλαγὴν ὑπολάβῃς χαρίζεσθαι τὸ θεῖον, ἀλλὰ διὰ συμβόλων ἠθῶν ἐπανόρθωσιν. Τὸν γὰρ πραγματευόμενον τὰ περὶ φύσεως οὐρανοῦ πρότερον, ὃν μαθηματικὸν ἔνιοι προσαγορεύουσιν, ἐπὶ τὴν μετουσίαν καλέσας ἀρετῆς, σοφὸν καὶ ἀπέδειξε καὶ ὠνόμασεν· ἐπιφημίσας τὸν μεταχαραχθέντα τρόπον, ὡς μὲν Ἑβραῖοι εἴποιεν ἂν, Ἀβραὰμ, ὡς δ᾽ ἂν Ἕλληνες, πατέρα ἐκλεκτὸν ἠχοῦς. Τίνος γὰρ, φησὶν, ἕνεκα χορείας καὶ περιόδους ἀστέρων ἐρευνᾷς, καὶ τοσοῦτον ἀπὸ γῆς ἄνω πρὸς αἰθέρα πεπήδηκας; Ἆρ᾽ ἵνα αὐτὸ μόνον τὰ ἐκεῖ περιεργάσῃ; Καὶ τίς ἐκ τῆς τοσαύτης περιεργίας γένοιτ᾽ ἂν ὠφέλεια; Τίς καθαίρεσις ἡδονῆς; Τίς ἐπιθυμίας ἀνατροπή; Τίς λύπης ἢ φόβου κατάλυσις; Ποία παθῶν, ἃ κλονεῖ καὶ συγχεῖ τὴν ψυχὴν, ἐκτομή; Καθάπερ γὰρ δένδρων οὐδὲν ὄφελος, εἰ μὴ καρπῶν οἰστικὰ γένοιτο, τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον οὐδὲν φυσιολογίας, εἰ μὴ μέλλοι κτῆσιν ἀρετῆς ἐνεγκεῖν· ὁ γὰρ καρπὸς αὐτῆς οὗτός ἐστι. Διὸ καὶ τῶν πάλαι τινὲς ἀγρῷ τὸν κατὰ φιλοσοφίαν ἀπεικάσαντες λόγον, φυτοῖς μὲν ἐξωμοίωσαν τὸ φυσικὸν μέρος· αἱμασιαῖς δὲ καὶ περιβόλοις* 1065
τὸ λογικὸν, καρπῷ δὲ τὸ ἠθικὸν ἀπολαβόντες καὶ P.
τὰ ἐν κύκλῳ τείχη, φυλακῆς ἕνεκα τοῦ καρποῦ, κατασκευάσθαι πρὸς τῶν ἐχόντων, καὶ τὰ φυτὰ δεδη-

μιουργῆσθαι γενέσεως καρποῦ χάριν. Οὕτως οὖν ἔφασαν, καὶ ἐν φιλοσοφίᾳ δεῖν τήν τε φυσικὴν καὶ λογικὴν πραγματείαν ἐπὶ τὴν ἠθικὴν ἀναφέρεσθαι, ᾗ βελτιοῦται τὸ ἦθος, κτήσεως ὁμοῦ καὶ χρήσεως ἀρετῆς ἐφιέμενον. Τοιαῦτα ἐδιδάχθημεν περὶ τοῦ λόγῳ μὲν μετονομασθέντος, ἔργῳ δὲ μεταβαλόντος ἀπὸ φυσιολογίας πρὸς τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν, καὶ μεταναστάντος ἀπὸ τῆς περὶ τὸν κόσμον θεωρίας πρὸς τὴν τοῦ πεποιηκότος ἐπιστήμην· ἐξ ἧς εὐσέβειαν, κτημάτων τὸ κάλλιστον, ἐκτήσατο.

§. 11. Τὰ δὲ περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Σάρας νῦν ἐροῦμεν· καὶ γὰρ αὐτὴ μετονομάζεται εἰς Σάῤῥαν κατὰ τὴν τοῦ ἑνὸς στοιχείου πρόςθεσιν τοῦ Ῥῶ. Τὰ μὲν οὖν ὀνόματα ταῦτα, τὰ δὲ τυγχά-
590 νοντα μηνυτέον. Ἑρμηνεύεται Σάρα μὲν ἀρχή μου·
M. Σάῤῥα δὲ ἄρχουσα. Τὸ μὲν οὖν πρότερον εἰδικῆς σύμβολον ἀρετῆς ἐστι, τὸ δὲ ὕστερον γενικῆς. Ὅσῳ δὲ γένος εἴδους διαφέρει κατὰ τὸ ἔλαττον, τοσούτῳ τὸ δεύτερον ὄνομα τοῦ προτέρου· τὸ μὲν γὰρ εἶδος καὶ βραχὺ καὶ φθαρτὸν, τὸ δὲ γένος πολύ τε αὖ καὶ ἄφθαρτον. Βούλεται δὲ ὁ θεὸς ἀντὶ μικρῶν καὶ φθαρτῶν μεγάλα καὶ ἀθάνατα χαρίζεσθαι, καὶ ἐμπρεπὲς αὐτῷ τὸ ἔργον. Ἡ μὲν ἐν τῷ σπουδαίῳ φρόνησις αὐτοῦ μόνου ἐστὶν ἀρχὴ, καὶ οὐκ ἂν ἁμάρτοι ὁ ἔχων, εἰ λέγει, ἀρχή μου ἐστὶν ἡ ἐν ἐμοὶ φρόνησις. Ἡ δὲ ταύτην τυπώσασα, ἡ γενικὴ φρόνησις, οὐκ ἔτι τοῦ δεῖνός ἐστιν ἀρχὴ, ἀλλ᾽ αὐτὸ τοῦτο ἀρχή. Τοιγαροῦν ἐκείνη μὲν ἡ ἐν εἴδει τῷ ἔχοντι συμφθαρήσεται, ἡ δὲ σφραγῖδος τρόπον αὐτὴν τυπώσασα, παντὸς ἀπηλλαγμένη θνητοῦ, διατελέσει πρὸς αἰῶνα ἄφθαρτος. Οὕτω καὶ τῶν τεχνῶν αἱ μὲν ἐν εἴδει συναπόλλυνται τοῖς κτησαμένοις, γεωμέτραις, γραμματικοῖς, μουσικοῖς· αἱ δὲ γενικαὶ μένουσιν ἀνώλεθροι. Προσυπογράφει δὲ ἀναδιδάσκων ἐν τῷ αὐτῷ, ὅτι καὶ πᾶσα ἀρετὴ βασιλίς ἐστι καὶ

ἄρχουσα καὶ ἡγεμονεύουσα τῶν κατὰ τὸν βίον πραγμάτων.

§. 12. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰακὼβ μετονομάζεσθαι συμβέβηκεν εἰς τὸν Ἰσραήλ· οὐκ ἄπο σκοποῦ. Διὰ τί; Ὅτι ὁ μὲν Ἰακὼβ πτερνιστὴς, ὁ δὲ Ἰσραὴλ ὁρῶν τὸν θεὸν καλεῖται. Πτερνιστοῦ μὲν οὖν ἔργον ἀ- 1057
σκοῦντος ἀρετὴν, τὰς βάσεις τοῦ πάθους αἷς ἐφί- P.
δρυται, καὶ εἴ τι ὀχυρὸν ἱδρυμένον ἐν αὐταῖς, κινεῖν καὶ σαλεύειν καὶ ἀνατρέπειν. Ταῦτα δὲ οὐ δίχα ἀγωνίας ἀπονητὶ φιλεῖ γίνεσθαι· ἀλλ᾽ ἐπειδάν τις τοὺς φρονήσεως ἄθλους διαθλῶν γυμνάζηταί τε τὰ τῆς ψυχῆς γυμνάσματα καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους καὶ τραχηλίζοντας αὐτὴν λογισμοὺς παλαίῃ. Τοῦ δὲ τὸν θεὸν ὁρῶντος, τὸ μὴ ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος ἀστεφάνωτον ἐξελθεῖν, ἀλλὰ τὰ ἐπὶ τῇ νίκῃ βραβεῖα ἄρασθαι. Τίς δ᾽ ἂν εὐανθέστερος καὶ ἐπιτηδειότερος πλέκοιτο νικηφόρῳ ψυχῇ στέφανος, ἢ δι᾽ οὗ τὸν Ὄντα δυνήσεται θεωρεῖν ὀξυδερκῶς; Καλόν γε ἀσκητικῇ ψυχῇ πρόκειται τὸ ἆθλον, ἐνομματωθῆναι πρὸς τὴν τοῦ μόνου θέας ἀξίου τηλαυγῆ κατανόησιν.

§. 13. Ἄξιον δὲ ἀπορῆσαι, διὰ τί ὁ μὲν Ἀβραὰμ, ἀφ᾽ οὗ μετωνομάσθη, τῆς αὐτῆς προσρήσεως ἀξιοῦται, μηκέτι καλούμενος ὀνόματι τῷ προτέρῳ· ὁ δὲ Ἰακὼβ προσρηθεὶς Ἰσραὴλ, οὐδὲν ἧττον αὖθις
591 πάλιν Ἰακὼβ ἐπὶ πλεῖον ὀνομάζεται. Λεκτέον οὖν,
M. ὅτι καὶ ταῦτα χαρακτῆρές εἰσιν, οἷς ἡ διδακτὴ τῆς ἀσκητικῆς ἀρετῆς διαφέρει. Ὁ μὲν γὰρ διδασκαλίᾳ βελτιωθεὶς, εὐμοίρου λαχὼν φύσεως, ἣ περιποιεῖ τὸ ἄληστον αὐτῷ διὰ συνεργοῦ μνήμης, μόνῃ χρῆται· ὧν ἔμαθεν ἀπρὶξ ἐπειλημμένος καὶ βεβαίως περιεχόμενος. Ὁ δὲ ἀσκητὴς, ἐπειδὰν γυμνάσηται συντόνως, διαπνεῖ πάλιν καὶ ὑπανίεται, συλλεγόμενος καὶ ἀνακτώμενος τὴν ἐκ τοῦ πονεῖν τετρυμμένην δύναμιν, καθάπερ καὶ οἱ τὰ σώματα ἀλειφόμενοι· καὶ γὰρ οὗτοι περὶ τὴν ἄσκησιν καμόντες, ὡς μὴ κατὰ

τὸ παντελὲς αὐτοῖς ἀποῤῥαγεῖεν αἱ δυνάμεις, διὰ τὸ σφοδρὸν καὶ σύντονον τῆς ἀθλήσεως, ἔλαιον ἐπιχέουσιν. Εἶθ᾽ ὁ μὲν διδαχθεὶς ἀθανάτῳ χρώμενος ὑποβολεῖ, τὴν ὠφέλειαν ἔναυλον καὶ ἀθάνατον ἴσχει, μὴ τρεπόμενος· ὁ δὲ ἀσκητὴς καὶ τὸ ἑκούσιον ἔχων αὐτὸ μόνον, καὶ τοῦτο γυμνάζων καὶ συγκροτῶν, ἵνα τὸ οἰκεῖον πάθος τῷ γεννητῷ μεταβάλῃ, καὶ ἂν τελειωθῇ, καμὼν πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἐπάνεισι γένος. Τλητικώτερος μὲν γὰρ οὗτος, εὐτυχέστερος δὲ ἐκεῖνος. Ὁ μὲν γὰρ χρῆται διδασκάλῳ ἑτέρῳ· ὁ δὲ 10
ἐξ ἑαυτοῦ ζητεῖ τε καὶ σκέπτεται καὶ πολυπραγμονεῖ, μετὰ σπουδῆς ἐρευνῶν τὰ φύσεως, ἀδιαστάτῳ χρώμενος καὶ συνεχεῖ πόνῳ. Διὰ τοῦτο τὸν μὲν Ἀβραάμ, ἐπειδὴ μένειν ἔμελλεν ἐν ὁμοίῳ, μετωνόμασεν ὁ ἄτρεπτος θεός, ἵν᾽ ὑπὸ τοῦ ἑστῶτος καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχοντος, τὸ μέλλον στήσεσθαι παγίως ἱδρυθῇ· τὸν δὲ Ἰακὼβ, ἄγγελος, ὑπηρέτης τοῦ θεοῦ λόγος, ἵν᾽ ὁμολογηθῇ, μηδὲν εἶναι τῶν μετὰ τὸ ὂν, ἀκλινοῦς καὶ ἀῤῥεποῦς αἴτιον βεβαιότητος, ἀλλ᾽ ἁρμονίας τῆς ὡς ἐν ὀργάνῳ μουσικῷ περιεχούσης ἐπιτάσεις καὶ ἀνέσεις φθόγγων πρὸς τὴν τοῦ μέλους ἔντεχνον κρᾶσιν.

§. 14. Ἀλλὰ τριῶν ὄντων τοῦ γένους ἀρχηγετῶν, οἱ μὲν ἄκροι μετωνομάσθησαν, Ἀβραάμ τε καὶ Ἰακὼβ, ὁ δὲ μέσος Ἰσαὰκ τῆς αὐτῆς ἔλαχεν εἰςαεὶ προςρήσεως. Διὰ τί; Ὅτι ἡ μὲν διδακτὴ ἀρετὴ καὶ ἀσκητικὴ δέχονται τὰ πρὸς βελτίωσιν· ἐφίεται γὰρ δὴ ὁ μὲν διδασκόμενος ἐπιστήμης ὧν ἀγνοεῖ, ὁ δὲ ἀσκήσει χρώμενος στεφάνων, καὶ τῶν προκειμένων ἄθλων φιλοπόνῳ καὶ φιλοθεάμονι ψυχῇ. Τὸ δὲ αὐτοδίδακτον καὶ αὐτομαθὲς γένος, ἅτε φύσει μᾶλλον ἢ ἐπιτηδεύσει συνιστάμενον, ἐξ ἀρχῆς
592 ἴσον καὶ τέλειον καὶ ἄρτιον ἠνέχθη, μηδενὸς ἐνδέ-
M οντος τῶν εἰς πλήρωσιν ἀριθμοῦ. Ἀλλ᾽ οὐχ ὁ τῶν τοῦ σώματος ἐπιτηδείων προστάτης Ἰωσήφ· ἀλλάττει γὰρ τὸ ὄνομα, Ψονθομφανὴχ ὑπὸ τοῦ τῆς χώ-

ρας βασιλέως ἐπικληθείς. Ὃν δὲ λόγον ἔχει καὶ ταῦτα μηνυτέον. Ἰωσὴφ ἑρμηνεύεται πρόσθεμα· προσθήκη δ᾽ ἐστὶ τῶν φύσει τὰ θέσει· χρυσὸς, ἄργυρος, κτήματα, πρόσοδοι, οἰκετῶν θεραπεῖαι, κειμηλίων καὶ ἐπίπλων καὶ τῆς ἄλλης περιουσίας ἄφθονοι ὗλαι, τῶν ἡδονῆς ποιητικῶν ἀμήχανοι τὸ πλῆθος παρασκευαί. Ὧν τὸν ποριστὴν καὶ ἐπιμελητὴν Ἰωσὴφ ὀνόματι εὐθυβόλῳ καλεῖσθαι συμβέβηκε πρόςθεμα, ἐπεὶ τῶν ἔξωθεν ἐπειςοδιαζομένων καὶ προςτιθεμένων τοῖς κατὰ φύσιν προστασίαν ἀνῆπται. Μαρτυροῦσι δὲ οἱ χρησμοὶ, δηλοῦντες ὅτι τὰς τροφὰς τῆς σωματικῆς χώρας ἁπάσης, Αἰγύπτου, θησαυρισάμενος, ἐσιτάρχει.

§. 15. Τοιοῦτος μέν τις ὁ Ἰωσὴφ ἐκ τῶν γνωρισμάτων γνωρίζεται. Ὁ δὲ Ψονθομφανὴχ ποῖός ἐστι, θεασώμεθα. Ἑρμηνεύεται οὖν, ἐν ἀποκρίσει στόμα κρῖνον. Οἴεται γὰρ πᾶς ἄφρων τὸν πο- 1059 λυχρήματον καὶ περιῤῥεόμενον ταῖς ἐκτὸς οὐσίαις, P. εὐθὺς εἶναι καὶ εὐλόγιστον, ἱκανὸν μὲν πρὸς ἃ ἂν πύθηταί τις ἀποκρίνασθαι, ἱκανὸν δὲ καὶ δι᾽ ἑαυτοῦ γνώμας εἰςηγήσασθαι συμφερούσας. Καὶ συνόλως τὸ φρόνιμον ἐν τῷ τυχηρῷ τίθεται, δέον ἔμπαλιν τὸ τυχηρὸν ἐν τῷ φρονίμῳ· ἄξιον γὰρ τὸ ἄστατον ὑπὸ τοῦ ἑστῶτος ἡνιοχεῖσθαι. Καὶ μὴν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν ὁμογάστριον ὁ μὲν πατὴρ Βενιαμὶν,*) ἡ δὲ μήτηρ υἱὸν ὀδύνης προσαγορεύει· φυσικώτατα. Μεταληφθεὶς γὰρ ὁ Βενιαμίν ἐστιν υἱὸς ἡμερῶν· ἡμέρα δὲ τῷ ἀφ᾽ ἡλίου αἰσθητῷ φωτὶ καταλάμπεται, τούτῳ δὲ τὴν κενὴν δόξαν ἐξομιοῦμεν. Ἔχει γάρ τινα λαμπρότητα αἰσθητὴν ἐν τοῖς παρὰ τῶν πολλῶν καὶ ἀγελαίων ἐπαίνοις, ἐν τοῖς γραφομένοις ψηφίσμασιν, ἐν ταῖς ἀνδριάντων καὶ εἰκόνων ἀναθέσεσιν, ἐν πορφύραις καὶ στεφάνοις χρυ-

*) Gen. 35, 18.

σοῖς, ἐν ἅρμασι καὶ τεθρίπποις καὶ παραπομπαῖς ὄχλων.
Ὁ τούτων οὖν ζηλωτὴς εἰκότως υἱὸς ἡμερῶν, αἰ-
593 σθητοῦ φέγγους καὶ τῆς περὶ τὴν κενὴν δόξαν λαμ-
M. πρότητος, ὠνομάσθη. Τοῦτο ὁ πρεσβύτερος λόγος καὶ
πατὴρ ὄντως εὐθύβολον καὶ κύριον ὄνομα αὐτῷ τί-
θεται, ἡ δὲ παθοῦσα ψυχὴ τὸ ᾧ πέπονθεν ἁρμόττον· ὀδύνης γὰρ υἱὸν καλεῖ. Διὰ τί; Ὅτι οἱ ἐν ταῖς κεναῖς φερόμενοι δόξαις ὑπολαμβάνονται μὲν εὐδαιμονεῖν, πρὸς ἀλήθειαν δὲ κακοδαιμονοῦσι. Τὰ γὰρ ἀντιπνέοντα πολλὰ, βασκανία, φθόνοι, συνεχεῖς ἔριδες, φιλονεικίαι ἀκατάλλακτοι μέχρις θανάτου, δυσμένειαι παισὶ παίδων κατὰ διαδοχὰς παραδιδόμεναι, κλῆρος οὐ κτητός. Ἀναγκαίως οὖν ὁ θεοφράδμων ἐν αὐταῖς ὠδῖσιν ἀποθνήσκουσαν, ἣν τίκτει κενοδοξίαν παρέστησεν. „Ἀπέθανε γὰρ," φησί, „Ῥαχὴλ δυστοκήσασα," *) ἐπειδὴ τῷ ὄντι ψυχῆς ἐστι θάνατος δόξης αἰσθητῆς καὶ κενῆς σπορά τε καὶ γέννησις.

§. 16. Τί δὲ οἱ τοῦ Ἰωσὴφ παῖδες Ἐφραῒμ τε καὶ Μανασσῆς; Οὐ πάνυ φυσικῶς ἐξωμοιοῦντο δυσὶ τοῖς πρεσβυτάτοις υἱοῖς τοῦ Ἰακὼβ, Ῥουβίμ τε καὶ Συμεών; Λέγει γὰρ, „ Οἱ δύο υἱοί σου, οἱ γενόμενοι ἐν Αἰγύπτῳ, πρὸ τοῦ με ἐλθεῖν εἰς Αἴγυπτον, ἐμοί
εἰσιν. Ἐφραῒμ καὶ Μανασσῆς ὡς Ῥουβὶν καὶ Συ- 106
μεὼν ἔσονταί μοι." **) Τίνα οὖν τρόπον οἱ δύο
τοῖς δυσὶν ἐφαρμόζονται, θεασώμεθα. Ῥουβὶν μὲν σύμβολον εὐφυΐας ἐστίν· ἑρμηνεύεται γὰρ ὁρῶν υἱὸς, ἐπειδὴ πᾶς ὁ εὐθιξίᾳ καὶ εὐφυΐᾳ χρώμενος, ὁρατικός. Ἐφραῒμ δὲ, ὡς πολλάκις εἴπομεν ἐν ἑτέροις, μνήμης· μεταληφθεὶς γάρ ἐστι καρποφορία, καρπὸς δὲ ψυχῆς ἄριστος ἡ μνήμη· συγγενὲς δὲ οὐδὲν ἕτερον οὕτως τῷ ἑτέρῳ, ὡς εὐφυεῖ τὸ μεμνῆσθαι. Πάλιν ὁ Συ-

---

*) Gen. 35, 16 sqq. — **) Gen. 48, 5.

μεὼν ὄνομα μαθήσεως καὶ διδασκαλίας ἐστὶν, εἰσακοὴ γὰρ ἑρμηνεύεται· μανθάνοντος δὲ ἴδιον ἀκούειν τε καὶ προσέχειν τοῖς λεγομένοις. Ὁ δὲ Μανασσῆς ἀναμνήσεως σύμβολόν ἐστιν· οὕτω γὰρ καλεῖται, ἐκ λήθης. Τῷ δ' ἐκ λήθης ἔξω προϊόντι συμβαίνει κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀναμιμνήσκεσθαι· μαθήσεως δὲ ἀνάμνησις οἰκεῖον. Πολλάκις γὰρ τοῦ μανθάνοντος ἀποῤῥεῖ τὰ θεωρήματα, μὴ δυναμένου δι' ἀσθένειαν κρατεῖν, καὶ πάλιν ἐξ ἀρχῆς ὑπαναπλεῖ. Τὸ μὲν οὖν τῆς ἀποῤῥοῆς πάθος ὀνομάζεται λήθη, τὸ δὲ τῆς παλιῤῥοίας, ἀνάμνησις. Ἆρ' οὐ προσφυῶς εὐφυΐᾳ μὲν ἡ μνήμη, μαθήσει δὲ ἀνάμνησις ἐφαρμόζεται; Καὶ μὴν ὃν λόγον ἔχει Συμεὼν πρὸς Ῥουβὶν, τὸ δ' ἔστι μάθησις πρὸς φύσιν, τοῦτον ἔχει λόγον Μανασσῆς πρὸς Ἐφραΐμ, τὸ δ' ἔστι πρὸς μνήμην ἀνάμνησις. Ὡς γὰρ τὸ εὐφυὲς ἄμεινον τοῦ μανθάνοντος, — τὸ
594 μὲν γὰρ ἔοικεν ὁράσει, τὸ δὲ ἀκοῇ, ἀκοὴ δὲ ὁράσεως
M.1. τὰ δεύτερα φέρεται, οὕτω τὸ μνημονικὸν τοῦ ἀναμιμνησκομένου πανταχοῦ κρεῖττον· ὅτι τὸ μὲν λήθῃ κέκραται, τὸ δὲ ἀμιγὲς καὶ ἄκρατον ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους διαμένει.

§. 17. Καὶ μὴν τόν γε τοῦ ἀρχιπροφήτου πενθερὸν, τοτὲ μὲν Ἰοθὸρ, τοτὲ δὲ Ῥαγουὴλ οἱ χρησμοὶ καλοῦσιν. Ἰοθὸρ μὲν, ὅταν τῦφος εὐημερῇ· μεταληφθεὶς γάρ ἐστι περισσός· περιττὸν δὲ ἀψευδεῖ βίῳ τῦφος, γέλωτα μὲν τὰ ἴσα καὶ ἀναγκαῖα τῷ βίῳ τιθέμενος, τὰ δὲ πλεονεξίας ἄνισα σεμνύνων. Οὗτος καὶ ἀνθρώπεια θείων, καὶ ἔθη νόμων, καὶ βέβηλα ἱερῶν, καὶ θνητὰ ἀθανάτων, καὶ συνόλως τὸ δοκεῖν τοῦ εἶναι προτιμᾷ. Καὶ ἐπιτολμήσας αὐτοκέλευστος εἰς τὴν τοῦ συμβούλου παρέρχεται τάξιν, ὑφηγούμενος τῷ σοφῷ μὴ ἀναδιδάσκειν ἃ μόνα μανθάνειν ἄξιον, 1061
"τὰ προστάγματα τοῦ θεοῦ καὶ τὸν νόμον," *) ἀλλὰ τὰ P.

*) Exod. 18, 16 sqq.

πρὸς ἀλλήλους ἀνθρώπων συμβόλαια, τῆς ἀκοινωνήτου σχεδὸν αἴτια κοινωνίας. Καὶ ὁ μέγας πάντα πειθαρχεῖ, νομίσας ἁρμόττον εἶναι μικροῖς μὲν τὰ μικρὰ, μεγάλοις δὲ τὰ μεγάλα δίκαια τίθεσθαι. Μεταβαλὼν δὲ πολλάκις ὁ δοκησίσοφος οὗτος, καὶ μεταβὰς ἀπὸ τῶν σχημάτων, ἃ δὴ τυφλὸς ἔλαχεν ἡνιοχεῖν, ἀναζητήσας τὴν θείαν ἀγέλην, μέρος οὐ μεμπτὸν αὐτῆς γίνεται· θαυμάσας τῆς φύσεως τὸν ἀγελάρχην, καὶ τῆς ἐπιστασίας ἀγάμενος, ᾗ χρῆται πρὸς τὴν τῶν ἑαυτοῦ θρεμμάτων ἐπιμέλειαν· ἑρμηνεύεται γὰρ Ῥαγουὴλ, ποιμασία θεοῦ.*)

§. 18. Τὸ μὲν κεφάλαιον εἴρηται, τὰς δὲ πίστεις ὑφηγήσεται. Πρῶτον μὲν θεραπευτὴν αὐτὸν κρίσεως καὶ δίκης εἰσηγεῖται· ἡ γὰρ προσηγορία τῆς Μαδιὰμ μεταληφθεῖσα ἐκ κρίσεως ὀνομάζεται. Διττὸν δὲ τοῦτο· δηλοῖ γὰρ τὸ μὲν ἔκκρισιν καὶ ἀπόκρισιν, ἣ καὶ τοῖς ἀγωνισταῖς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἀγῶνας λεγομένους εἴωθε συμβαίνειν. Μυρίοι γὰρ ἀνεπιτήδειοι φανέντες ἤδη, πρὸς τῶν ἀθλοθετῶν ἐξεκρίθησαν. Οὗτοι τελεταῖς ἀνιέροις ταῖς Βεελφεγὼρ τελεσθέντες,**) καὶ τὰ τοῦ σώματος στόματα πάντα
595 εὐρύναντες πρὸς τὴν τῶν ἔξωθεν ἐπιχεομένων ῥευ-
M μάτων ὑποδοχήν· ἑρμηνεύεται γὰρ Βεελφεγὼρ, ἀνωτέρω στόμα δέρματος· κατέκλυσαν τὸν ἡγεμόνα νοῦν, καὶ ἐπήεσαν εἰς βυθὸν ἔσχατον, ὡς μηδ᾽ ἀνανήξασθαι, μηδὲ μικρὸν ὅσον δυνηθῆναι ἀνασχεῖν. Καὶ τοῦτο ἔπαθεν, ἕως ὁ εἰρηνικὸς καὶ ἱερεὺς τοῦ θεοῦ τρανὸς Φινεὲς, ὑπέρμαχος αὐτοκέλευστος ἦλθε, φύσει μισοπόνηρος ὢν, καὶ ζήλῳ τῶν καλῶν κατεσχημένος· ᾧ σειρομάστην λαβόντι, τὸ δ᾽ ἔστιν, ἠκονημένον καὶ ὀξὺν λόγον, μαστεύειν καὶ ἀναζητεῖν ἕκαστα ἱκανὸν, ἐξεγένετο μὴ φενακισθῆναι, ῥώμῃ δὲ καρτερᾷ χρησαμένῳ κατακεντῆσαι διὰ τῆς μήτρας

---

*) Exod. 2, 18. — **) Num. 25, 1 sqq.

τὸ πάθος, ἵνα μηδὲν ἔτι κακὸν θεήλατον τίκτῃ. Πρὸς τούτους καὶ ὁ μέγιστος ἐνίσταται τῷ ὁρατικῷ γένει πόλεμος, ἐν ᾧ τῶν διαγωνισαμένων "διεφώνησεν οὐδείς," *) ἀλλ' ἄτρωτος καὶ σῶος ἐπανῆλθε, τοῖς νικητηρίοις ἀναδούμενος στεφάνοις.

§. 19. Ἓν μὲν δὴ τοῦτο ἐκ τῆς Μαδιὰμ ἐδηλοῦτο· ἕτερον δὲ, τὸ κρεῖττον καὶ δικαστικὸν εἶδος, ὃ καὶ κατ' ἐπιγαμίαν οἰκειοῦται γένει τῷ προφητικῷ. "Τῷ ἱερεῖ," φησὶν οὖν, τῆς κρίσεως καὶ τῆς δίκης, "εἰσὶν ἑπτὰ θυγατέρες," **) συμβολικῶς αἱ τοῦ ἀλόγου δυνάμεις, γονή τε καὶ φωνὴ, καὶ πέντε αἰ- 1062
σθήσεις, ποιμαίνουσαι τὰ πρόβατα τοῦ πατρός. Διὰ P.
γὰρ τῶν ἑπτὰ δυνάμεων τούτων αἱ προβάσεις καὶ παραυξήσεις τοῦ πατρὸς νοῦ ταῖς ἐγγινομέναις καταλήψεσι συνίστανται. Παραγενόμεναι δὲ ἐπὶ τὰ οἰκεῖα ἑκάστη, χρώματα μὲν καὶ σχήματα ὅρασις, φωνὰς δὲ ἀκοὴ, ἀτμοὺς δὲ ὄσφρησις, χυλοὺς δὲ γεῦσις, καὶ αἱ ἄλλαι πρὸς τὰ ἁρμόττοντα ἑαυταῖς, ἀντλοῦσι τρόπον τινὰ τὰ ἐκτὸς αἰσθητὰ, ἕως ἂν πληρώσωσι τὰς τῆς ψυχῆς δεξαμενάς· ἐξ ὧν ποτίζουσι τὰ πρόβατα τοῦ πατρὸς, τὴν καθαρωτάτην λέγω τοῦ λογισμοῦ ποίμνην, ἀσφάλειαν καὶ κόσμον περιφέρουσαν ἐν αὐτῷ. Παραγενόμενοι δὲ οἱ φθόνου καὶ βασκανίας ἑταῖροι, πονηρᾶς ἀγέλης ἡγεμόνες, ἐλαύνουσιν αὐτὰς τῆς κατὰ φύσιν χρήσεως· αἱ μὲν γὰρ τὰ ἐκτὸς ἄγουσιν εἴσω πρὸς οἷα δικαστὴν καὶ βασιλέα τὸν νοῦν, ἵν' ἄρχοντι χρώμεναι τῷ βελτίστῳ κατορθῶσιν. Οἱ δὲ ἀντικάθηνται διώκοντες, καὶ τὰ ἐναντία παραγγέλλοντες, ἐξὸν τὸν νοῦν ἐπισπᾶσθαι καὶ ἀγώγιμα παραδιδόναι τὰ φαινόμενα· μέχρις ἀναστὰς
596 ὁ τέως ἠρεμεῖν τρόπος δοκῶν φιλάρετος καὶ ἐπιθειά-
M. σας, ὄνομα Μωϋσῆς, ὑπερασπίσει καὶ ῥύσεται αὐτὰ τῶν κατεχόντων, ποτίμοις λόγοις θρέψας τὴν τοῦ

*) Exod. 31, 19 (?). — **) Exod. 2, 16.

πατρὸς ποίμνην. Ἐκφυγοῦσαι δὲ τὴν ἐπίθεσιν τῶν διανοίας μὲν ἐχθρῶν, τὰ δὲ περίαπτα, ὥσπερ ἐν τραγῳδίᾳ μόνα ἐζηλωκότων, οὐκέτι πρὸς Ἰοθὸρ, ἀλλὰ πρὸς Ῥαγουὴλ ἀφικνοῦνται. Καταλελοίπασι μὲν γὰρ τὴν πρὸς τῦφον συγγένειαν, ᾠκείωνται δὲ ἀγωγῇ νομίμῳ· μοῖρα τῆς ἱερᾶς ἀγέλης ἀξιώσασαι γενέσθαι, ἧς ὁ θεῖος ἀφηγεῖται λόγος, ὡς δηλοῖ τὸ ὄνομα, ποιμασία γάρ ἐστι θεοῦ.

§. 20. Ποίμνης δὲ ἐπιμελουμένου τῆς ἰδίας, ἐξ ἑτοίμου ἀγαθὰ πάρεστιν ἀθρόα τοῖς πειθαρχοῦσι καὶ μὴ ἀφηνιάζουσι τῶν θρεμμάτων. Ἄιδεται δὲ καὶ ἐν ὕμνοις ᾆσμα τοιοῦτον, “Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει.” *) Πευστέον οὖν εἰκότως ὁ ποιμένι βασιλεῖ χρώμενος τῷ θείῳ λόγῳ νοῦς, τῶν ἑπτὰ θυγατέρων αὐτοῦ, “Διὰ τί συντείνασαι μετὰ πολλοῦ τάχους τήμερον ἄφιχθε;” **) Πρότερον γὰρ ὅτ' ἐνετυγχάνετε τοῖς αἰσθητοῖς, μακρὸν χρόνον ἔξω διατρίβουσαι, μόλις ἐπανῄειτε δελεαζόμεναι πρὸς αὐτῶν. Νυνὶ δ' οὐκ οἶδ' ὅ τι παθοῦσαι συντόμως παρά τε εἰωθὸς ἐπανήκετε. Φήσουσιν οὖν, ὅτι οὐκ αὐταὶ γεγόνασιν αἴτιαι τοῦ τὸν δίαυλον ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ 106
καὶ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἀπνευστὶ καὶ μετὰ πολλῆς P
ῥύμης δραμεῖν· ἀλλ' ὁ ῥυσάμενος αὐτὰς ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν τῆς ἀγρίας ἀγέλης ποιμένων. Αἰγύπτιον δὲ καλοῦσι Μωϋσῆν — τὸν οὐ μόνον Ἑβραῖον, ἀλλὰ καὶ τοῦ καθαρωτάτου γένους ὄντα Ἑβραίων, ὃ ἱερᾶται μόνον — οὐ δυνάμεναι τὴν ἑαυτῶν φύσιν ὑπερβῆναι. Μεθόριοι γὰρ αἱ αἰσθήσεις οὖσαι τῶν νοητῶν τε καὶ αἰσθητῶν, ἀγαπητὸν ἐὰν ἑκατέρων ἐφίωνται, ἀλλὰ μὴ ὑπὸ μόνων τῶν αἰσθητῶν ἄγωνται· τὸ δ' οἴεσθαι ὅτι μόνοις ποτὲ τοῖς κατὰ διάνοιαν ἐπανέξουσιν, εὐήθεια πολλή. Οὗ χάριν ἀμφότερα τιθέασι. Διὰ μὲν τοῦ, ἄνθρωπος, τὰ μόνῳ λόγῳ

---

*) Psalm. 22, 1. — **) Exod. 2, 18. 19.

θεωρητὰ μηνύουσαι, διὰ δὲ τοῦ, Αἰγύπτιος, παριστᾶσαι τὰ αἰσθητά. Ταῦτ᾽ ἀκούσας, καὶ πάλιν πεύσεται, "Ποῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος;" Ἐν τίνι μέρει τῶν καθ᾽ ὑμᾶς οἰκεῖον τὸ λογικὸν εἶδος; Ἵνα τί αὐτὸν ῥᾳδίως οὕτω καταλελοίπατε, ἀλλ᾽ οὐχ ἅπαξ ἐντυχοῦσαι περιέσχετε κτῆμα κάλλιστον καὶ λυσιτελέστατον ἑαυταῖς; Ἀλλ᾽ εἰ μὴ πρότερον, νῦν αὐτὸν καλέσατε, ὅπως ἂν φάγῃ καὶ τραφῇ ταῖς ὑμετέραις βελτιώσεσι καὶ πρὸς αὐτὸν οἰκειώσεσι. Τάχα γὰρ καὶ
97 οἰκήσει παρ᾽ ἡμῖν, καὶ τὸ πτηνὸν καὶ τὸ θεοφόρητον καὶ προφητικὸν γένος, ὄνομα Σεπφώραν, ἄξεται.

§. 21. Ταῦτα καὶ περὶ τούτων. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ὡσηὲ μετονομάζει Μωϋσῆς εἰς τὸν Ἰησοῦν, τὸν ποιὸν εἰς ἕξιν μεταχαράττων. Ὡσηὲ μὲν γὰρ ἑρμηνεύεται, ποιὸς οὗτος, Ἰησοῦς δὲ, σωτηρία κυρίου, ἕξεως ὄνομα τῆς ἀρίστης. Ἕξεις γὰρ τῶν καθ᾽ αὐτὰς ποιῶν ἀμείνους· ὡς μουσικὴ μουσικοῦ, καὶ ἰατρικὴ ἰατροῦ, καὶ παντὸς τεχνίτου τέχνη ποιὰ, καὶ ἀϊδιότητι καὶ δυνάμει καὶ τῇ περὶ τὰ θεωρήματα ἀπταίστῳ ἀκρότητι. Ἡ μὲν γὰρ ἕξις, ἀΐδιον, ἐνεργοῦν, τέλειον· ὁ δὲ ποιὸς, θνητὸν, πάσχον, ἀτελές. Κρεῖττον δὲ θνητοῦ μὲν τὸ ἄφθαρτον, πάσχοντος δὲ τὸ δρῶν αἴτιον, τὸ δὲ τέλειον ἀτελοῦς. Οὕτω μετεχαράχθη καὶ τὸ τοῦ λεχθέντος νόμισμα πρὸς ἰδέαν βελτίονα. Ὁ δὲ Χάλεβ καὶ αὐτὸς ὅλος ἀλλάττεται· "Ἐγένετο γὰρ," φησὶ, "πνεῦμα ἕτερον ἐν αὐτῷ," *) ὡσανεὶ τοῦ ἡγεμονικοῦ μεταβαλόντος πρὸς ἄκραν τελειότητα. Καὶ γὰρ ἑρμηνευθείς ἐστι Χάλεβ πᾶσα καρδία. Τοῦ- 1064
το δὲ σύμβολον τοῦ μὴ ἐκ μέρους ἐπαμφοτερίζουσαν P.
καὶ ἀντιῤῥέπουσαν, ἀλλ᾽ ὅλην δι᾽ ὅλου τὴν ψυχὴν μεταβεβλῆσθαι πρὸς τὸ δόκιμον, καὶ ἂν εἴ τι μὴ πάνυ ἐπαινετὸν ᾖ, λόγοις τοῖς περὶ μετανοίας ἐξοικί-

*) Num. 14, 24.

σασαν. Οὕτω γὰρ ἐκνιψαμένη τὰ καταῤῥυπαίνοντα, καὶ τοῖς φρονήσεως λουτροῖς χρησαμένη καὶ καθαρσίῳ, ἔμελλε φαιδρύνεσθαι.

§. 22. Τὸν δὲ ἀρχιπροφήτην συμβέβηκεν εἶναι πολυώνυμον. Ὁπότε μὲν γὰρ τοὺς χρησμῳδουμένους χρησμοὺς ἑρμηνεύων ὑφηγεῖται, προσαγορεύεται Μωϋσῆς· ὁπότε δὲ εὐχόμενος εὐλογεῖ τὸν λεὼν, ἄνθρωπος θεοῦ· *) ἡνίκα δὲ Αἴγυπτος τὰς ὑπὲρ τῶν ἀσεβηθέντων δίκας ἐκτίνει, τοῦ βασιλεύοντος τῆς χώρας, Φαραὼ, θεός. **) Διὰ τί δέ; Ὅτι τὸ μὲν νόμους μεταγράφειν ἐπ᾽ ὠφελείᾳ τῶν ἐντευξομένων, ψηλαφῶντός ἐστι καὶ διὰ χειρὸς ἔχοντος ἀεὶ τὰ θεῖα, καὶ ἀνακεκλημένου ὑπὸ τοῦ θεσπιῳδοῦ νομοθέτου, καὶ εἰληφότος παρ᾽ αὐτοῦ μεγάλην δωρεὰν, ἑρμηνείαν καὶ προφητείαν νόμων ἱερῶν. Μεταληφθεὶς γὰρ Μωϋσῆς καλεῖται λῆμμα· δύναται δὲ καὶ ψηλάφημα· διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας. Τὸ δέ γε εὔχεσθαι καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἔστι τοῦ τυχόντος, ἀλλ᾽ ἀνθρώπου τὴν πρὸς γένεσιν μὴ ἑωρακότος συγγένειαν, προςκεκληρωκότος δὲ ἑαυτὸν τῷ πάντων ἡγεμόνι καὶ πατρί. Ἀγαπητὸν γὰρ, εἴ τῳ ἐξεγένετο εὐλογιστίᾳ χρῆσθαι. Τὸ δέ γε καὶ ἑτέροις περιποιεῖν τὸ ἀγαθὸν, τοῦτο μείζονος καὶ τελειοτέρας ψυχῆς, καὶ ὡς ἀληθῶς θεια-
598 ζούσης ἦν ἐπάγγελμα· ἧς ὁ τυχὼν εἰκότως θεὸς
M. κεκλήσεται. Θεὸς δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος, ἅτε σοφὸς ὢν, καὶ διὰ τοῦτο ἄρχων παντὸς ἄφρονος, κἂν εἰ τοῖς βασιλείοις σκήπτροις ἐκεῖνος ἐφιδρύοιτο, μεγαλαυχῶν καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἥκιστα. Βούλεται γὰρ ὁ τῶν ὅλων ἡγεμὼν, κἂν ἀφόρητα ἀδικοῦντές τινες μέλλωσι κολάζεσθαι, παραιτητὰς ἔχειν τοὺς ἐντευξομένους ὑπὲρ αὐτῶν· οἳ τὴν τοῦ πατρὸς ἵλεων δύναμιν ἀπομιμούμενοι, μετριώτερον καὶ φιλανθρωπότερον χρήσονται ταῖς τιμωρίαις· θεοῦ δὲ τὸ εὐεργετεῖν ἴδιον.

---

*) Deut. 33, 1. — **) Exod. 7, 1.

§. 23. Ἀποχρώντως οὖν περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ἀλλαγῆς τε καὶ μεταθέσεως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ ἑξῆς τῆς ἐφόδου τρεψώμεθα κεφάλαια. Εἴπετο δὲ εὐθὺς ἡ γένεσις Ἰσαάκ· καλέσας γὰρ τὴν μητέρα αὐτοῦ 1065
Σάῤῥαν ἀντὶ Σάρας, φησὶ τῷ Ἀβραὰμ, "Δώσω σοι P.
τέκνον." *) Ἐν μέρει δὲ ἕκαστον ἀκριβωτέον. Ὁ τοίνυν κυρίως διδοὺς ὁτιοῦν, ἴδιόν τι πάντως ἑαυτοῦ δίδωσιν· εἰ δὲ τοῦτ' ἀψευδές ἐστι, γένοιτ' ἂν οὐχ ὁ ἄνθρωπος Ἰσαὰκ, ἀλλ' ὁ συνώνυμος τῆς ἀρίστης τῶν εὐπαθειῶν χαρᾶς, γέλως, ὁ ἐνδιάθετος υἱὸς θεοῦ, τοῦ διδόντος αὐτὸν μείλιγμα καὶ εὐθυμίαν εἰρηνικωτάταις ψυχαῖς. Ἄτοπον μὲν γὰρ ἕτερον ἄνδρα εἶναι, ἐξ ἑτέρου δὲ νόθα καὶ μοιχίδια παιδοποιεῖσθαι· καὶ μὴν τόν γε θεὸν ἄνδρα τῆς φιλαρέτου διανοίας Μωϋσῆς ἀναγράφει, δι' ὧν φησιν, "Ἰδὼν κύριος, ὅτι μισεῖται Λεία, ἤνοιξε τὴν μήτραν αὐτῆς." **) Ἔλεον γὰρ καὶ οἶκτον λαβὼν τῆς ὑπὸ τοῦ θνητοῦ γένους μισουμένης ἀρετῆς, καὶ ψυχῆς τῆς φιλαρέτου, στειροῖ μὲν τὴν φιλόκαλον φύσιν, ἀνοίγνυσι δὲ τῆς εὐπαιδίας πηγὴν, εὐτοκίαν αὐτῇ χαριζόμενος. Ἡ δὲ Θάμαρ ἐγκύμων τε γενομένη θείων σπερμάτων, καὶ τὸν μὲν σπείραντα οὐκ ἰδοῦσα, — λέγεται γὰρ τότε "ἐγκαλύψασθαι τὸ πρόσωπον," ὡς Μωϋσῆς, ἡνίκα ἀπεστράφη, εὐλαβούμενος τὸν θεὸν ἰδεῖν, — τὰ δὲ σύμβολα καὶ τὰ μαρτύρια διαθρήσασα, καὶ παρ' αὑτῇ δικάσασα, ὅτι θνητὸς ταῦτ' οὐ δίδωσιν, ἀνέκραγεν, "Οὗτινος ταῦτ' ἐστὶν, ἐξ ἐκείνου ἐν γαστρὶ ἔχω." ***) Τίνος ὁ δακτύλιος, ἡ πίστις, ἡ τῶν ὅλων σφραγὶς, ἡ ἀρχέτυπος ἰδέα, ᾗ τὰ πάντ' ἀνείδεα ὄντα καὶ ἄποια, σημειωθέντα ἐτυπώθη; Τίνος δὲ καὶ ὁρμίσκος, ἢ ὁ κόσμος, εἱμαρμένη, ἀκολουθία καὶ ἀναλογία τῶν συμπάντων, εἱρμὸν ἔχουσα ἀδιάλυτον; Τίνος δὲ καὶ ἡ ῥάβδος, τὸ

*) Gen. 17, 16. — **) Gen. 29, 31. — ***) Gen. 38, 25.

ἐρηρεισμένον, τὸ ἀκράδαντον, τὸ ἄτρεπτον, ἡ νουθεσία, ὁ σωφρονισμὸς, ἡ παιδεία; Τὸ σκῆπτρον, ἡ βασιλεία τίνος; Ἆρ᾽ οὐχὶ μόνου θεοῦ; Τοιγαροῦν ὁ
599 ἐξομολογικὸς τρόπος, Ἰούδας, ἡσθεὶς αὐτῆς τῷ
M. κατεχομένῳ καὶ θεοφορήτῳ, παῤῥησιάζεται λέγων, "Δεδικαίωται, ἧς ἕνεκα αἰτίας ἐγὼ οὐδενὶ θνητῷ αὐτὴν ἔδωκα," *) ἀσεβὲς ἡγούμενος μιαίνειν βεβήλοις τὰ θεῖα.

§. 24. Μηνύει δὲ ἡ τρόπον μητρὸς ἀποκυήσασα φρόνησις τὸ αὐτομαθὲς γένος, ὅτι θεὸς αὐτὸ ἔσπειρε. Τεχθέντος γὰρ, ἐπισεμνύνεται φάσκουσα, "Γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ κύριος," **) ἴσον τῷ, τὸν Ἰσαὰκ διέπλασεν, ἐδημιούργησεν, ἐγέννησεν, ἐπειδὴ γέλωτι 10
ὁ αὐτὸς ἦν. Ἀλλ᾽ οὐ παντός ἐστιν ἀκοῦσαι τὸ ἄκουσμα τοῦτα, πολλοῦ τοῦ δεισιδαιμονίας ῥυέντος παρ᾽ ἡμῖν κακοῦ, καὶ τὰς ἀνάνδρους καὶ ἀγεννεῖς ψυχὰς ἐπικλύσαντος. Διὸ προστίθησιν, "Ὃς γὰρ ἂν ἀκούσῃ, οὐ χαριεῖταί μοι· ὡς ὀλίγων ὄντων, οἷς τὰ ὦτα ἀναπέπταται καὶ ἀνωρθίασται πρὸς τὴν τῶν ἱερῶν τούτων λόγων ὑποδοχήν· οἳ διδάσκουσιν, ὡς ἄρα μόνου θεοῦ σπείρειν καὶ γεννᾶν τὰ καλὰ, ἔργον ἴδιον· πρὸς οὓς οἱ ἄλλοι πάντες κεκώφηνται. Στόματι δ᾽ οἶδά ποτε προφητικῷ θεσπισθέντα διάπυρον τοιόνδε χρησμὸν, "Ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπός σου εὕρηται. Τίς σοφὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; συνετὸς, καὶ γνώσεται αὐτά;" ***) Τὸν δὲ ὑπηχοῦντα, καὶ κρούοντα ἀόρατον ἀοράτως τὸ φωνῆς ὄργανον, ἐνενόουν καὶ ἐθαύμαζον ἅμα καταπληττόμενος καὶ τὸ εἰρημένον. Εἰ γάρ τι ἀγαθὸν ἐν τοῖς οὖσι, μᾶλλον δὲ καὶ ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος, εἰ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, θεοῦ καρπός ἐστιν, ὑφ᾽ οἷα δένδρου συνεχόμενος τῆς ἀϊδίου καὶ ἀειθαλοῦς φύσεως. Συνετῶν δ᾽ ἐστὶ καὶ

*) Gen. 38, 26. — **) Gen. 21, 6. 7. — ***) Hos. 14, 9.

σοφῶν ἀνδρῶν τὰ τοιαῦτα γινώσκειν καὶ ὁμολογεῖν, οὐκ ἀσήμων.

§. 25. Τί μὲν οὖν ἐστι τὸ "Δώσω σοι" λέλεκται· τὸ δὲ "ἐξ αὐτῆς" μηνυτέον. Οἱ μὲν οὖν, τὸ ἔξω γινόμενον αὐτῆς ἐδέξαντο, νομίζοντες ἄριστα κεκρίσθαι παρὰ ὀρθῷ λόγῳ, τὸ μηδὲν ἀποφαίνειν τὴν ψυχὴν ἴδιον αὐτῆς καλὸν, ἀλλὰ προσγινόμενον ἔξωθεν, κατὰ τὴν μεγαλόνοιαν τοῦ χάριτας ὀμβροῦντος θεοῦ. Οἱ δὲ, τὸ παραυτίκα τάχος· ἴσον γὰρ εἶναι τὸ ἐξ αὐτῆς τῷ παραχρῆμα, εὐθὺς, ἀνυπερθέτως, ἄνευ μελλήσεως. Τοῦτον δὲ τὸν τρόπον αἱ θεῖαι φιλοῦσι συμβαίνειν δωρεαὶ, φθάνουσαι καὶ τὰ χρόνων διαστήματα. Τρίτοι δέ εἰσιν, οἱ τὴν ἀρετὴν μητέρα τοῦ γεννητοῦ εἶναι λέγοντες ἀγαθοῦ, λαμβάνουσαν τὰς γονὰς παρὰ μηδενὸς θνητοῦ. Πρὸς δὲ τοὺς ζητοῦντας, εἰ στεῖρα τίκτει, — Σάῤῥαν γὰρ εἰσάγοντες πάλαι στεῖραν οἱ χρησμοὶ, νῦν ὅτι γενήσεται μήτηρ ὁμολογοῦσι — λεκτέον ἐκεῖνο, ὅτι γυνὴ μὲν στεῖρα τίκτειν οὐ πέφυκεν, ὥσπερ οὐδὲ τυφλὸς βλέπειν, οὐδὲ κωφὸς ἀκούειν· ψυχὴ δὲ ἡ πρὸς τὰ φαῦλα ἐστειρωμένη, καὶ παθῶν ἀμετρίας καὶ κακιῶν ἄγονος, μόνη σχεδὸν εὐτοκίᾳ χρῆται, τὰ ἀξιέραστα τίκτουσα, τὸν ἀριθμὸν ἑπτά· κατὰ τὸ ᾀδόμενον ᾆσμα ὑπὸ τῆς χάριτος, Ἄννης, ἥ φησιν, "Στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, ἡ δὲ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησε."*) Καλεῖ 1067 P. δὲ πολλὴν μὲν τὴν ἐκ μιγάδων καὶ συγκλύδων λογισμῶν συμπεφορημένων διάνοιαν, ἣ διὰ τὸ πλῆθος τῶν περὶ αὐτὴν ὄχλων καὶ θορύβων ἀνήκεστα κακὰ τίκτει· στεῖραν δὲ, τὴν μὴ παραδεχομένην θνητὸν ὡς γόνιμον σπόρον, ἀλλὰ τὰς τῶν φαύλων ὁμιλίας καὶ συνουσίας ἀναλίσκουσάν τε καὶ διαφθείρουσαν, περιεχομένην δὲ τῆς ἑβδόμης καὶ τοῦ κατ' αὐτὴν

*) 1 Sam. 2, 5.

εἰρηνικωτάτου· τούτου γὰρ ἐγκύμων τε εἶναι βούλεται, καὶ μήτηρ λέγεσθαι.

§. 26. Τοιοῦτον ἦν καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς. Τὸ δὲ τρίτον, ὃ δὴ τέκνον ἐλέγετο, νῦν διασκεψώμεθα. Πρῶτον μὲν τοίνυν ἄξιον θαυμάσαι, τὸ μὴ πολλὰ τέκνα φάναι δώσειν, ἓν δὲ χαριεῖσθαι μόνον. Διὰ τί δέ; Ὅτι τὸ καλὸν οὐκ ἐν πλήθει μᾶλλον ἢ δυνάμει πέφυκεν ἐξετάζεσθαι. Μουσικὰ μὲν γάρ, εἰ τύχοι, καὶ γραμματικὰ καὶ γεωμετρικὰ καὶ δίκαια καὶ φρόνιμα καὶ ἀνδρεῖα καὶ σώφρονα πάμπολλά ἐστιν· αὐτὸ δὲ τοῦτο τὸ μουσικὸν, καὶ γραμματικὸν καὶ γεωμετρικὸν, ἔτι δὲ δίκαιον καὶ σῶφρον, φρόνιμόν τε καὶ ἀνδρεῖον, ἓν αὐτὸ μόνον τὸ ἀνωτάτω, μηδὲν ἰδέας ἀρχετύπου διαφέρον, ἀφ᾽ οὗ τὰ πολλὰ καὶ ἀμύθητα ἐκεῖνα διεπλάσθη. Ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἓν φάναι δώσειν. Νυνὶ δὲ τέκνον εἴρηκεν, οὐκ ἀμελῶς οὐδ᾽ ἀπερισκέπτως, ἀλλ᾽ ἕνεκα τοῦ παραστῆσαι, ὅτι οὐκ ὀθνεῖον, οὐδ᾽ ὑποβολιμαῖον, οὐδ᾽ αὖ θετὸν ἢ νόθον, ἀλλὰ γνήσιον καὶ ἀστεῖον· ὅτι οὐκ ὀθνεῖον ὄντως ἀστῆς ψυχῆς ἔγγονον. Παρὰ γὰρ τὸν τόκον τὸ τέκνον εἴρηται, πρὸς ἔμφασιν οἰκειότητος, ᾗ φυσικῶς ἁρμόζεται τέκνα γονεῦσιν.

§. 27. „Εὐλογήσω δὲ," φησὶν, „αὐτὴν, καὶ ἔσται εἰς ἔθνη," *) δηλονότι οὐ μόνον ἡ γενικὴ ἀρετὴ ὡς ἂν εἰς ἔθνη τὰ προσέσχατα τὰ εἴδη τέμνεται καὶ τὰ ὑπὸ τοῖς εἴδεσιν· ἀλλὰ καὶ ὅτι συμ-
601 βέβηκεν, ὡς ζώων, οὕτω καὶ πραγμάτων εἶναι
P. τρόπον τινὰ ἔθνη, οἷς μέγα ὄφελος ἀρετὴν προς- 10
εἶναι. Τὰ γὰρ ἔρημα καὶ χῆρα φρονήσεως πάντα ἐπιζήμια· καθάπερ οἷς οὐκ ἐπιλάμπει ἥλιος ἐξ ἀνάγκης ζοφερά. Ἀρετῇ μὲν γὰρ γεωπόνος ἄμεινον φυτῶν ἐπιμελεῖται· ἀρετῇ δὲ καὶ ἡνίοχος ἅρμα ἐν ἱπποδρομίαις ἄπταιστον ἐλαύνει· ἀρετῇ δὲ καὶ κυ-

*) Gen. 17, 16.

ερνήτης οἰακονόμος οἰακονομεῖ κατὰ πλοῦν τὸ σκάφος. Ἀρετὴ καὶ οἰκίας καὶ πόλιν καὶ χώραν βέλτιον οἰκεῖσθαι παρεσκεύασεν· οἰκονομικοὺς, πολιτικοὺς, κοινωνικοὺς ἄνδρας δημιουργοῦσα. Ἀρετὴ καὶ νόμους ἀρίστους εἰςηγήσατο, καὶ τὰ εἰρήνης κατεβάλετο πανταχοῦ σπέρματα· ἐπεὶ καὶ ὑπὸ τῆς ἐναντίας ἕξεως πέφυκε γίνεσθαι τὰ ἐναντία, πόλεμος, ἀνομία, κακοπολιτεῖαι, σύγχυσις, δύςπλοιαι, περιτροπαὶ, ἡ ἐν ταῖς ἐπιστήμαις ἀργαλεωτάτη νόσος, πανουργία, ἀφ᾽ ἧς ἀντὶ τεχνῶν κακοτεχνίαι προςεῤῥέθησαν. Ἀναγκαίως οὖν εἰς ἔθνη χωρήσει ἡ ἀρετὴ, ζώων ὁμοῦ καὶ πραγμάτων μεγάλα καὶ ἀθρόα συστήματα, ἐπὶ τῇ τῶν δεχομένων ὠφελείᾳ.

§. 28. Λέγεται δὲ ἑξῆς, ὅτι "Καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν ἐξ αὐτῆς ἔσονται." *) Οὓς γὰρ κυοφορεῖ καὶ ἀποτίκτει, πάντες εἰσὶν ἡγεμόνες· οὐ κλήρῳ, πράγματι ἀβεβαίῳ, καὶ χειροτονίᾳ ἐμμίσθων τὰ πολλὰ ἀνθρώπων πρὸς ὀλίγον χρόνον αἱρεθέντες, ἀλλ᾽ ὑπὸ φύσεως εἰςαεὶ κατασταθέντες αὐτῆς. Οὗτος δὲ οὐκ ἐμὸς μῦθος, ἀλλὰ χρησμῶν τῶν ἱερωτάτων ἐστὶν, ἐν οἷς εἰςάγονταί τινες λέγοντες τῷ Ἀβραὰμ, "Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν," **) οὐ τὰς ὕλας ἐξετάσαντες, — τίνες γὰρ ἦσαν ἀνδρὶ μετανάστῃ καὶ μηδὲ πόλιν οἰκοῦντι, πολλὴν δὲ καὶ ἐρήμην καὶ ἄβατον ἀλωμένῳ γῆν; — ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ βασιλικὴν ἕξιν κατανοήσαντες, ὥςτ᾽ ἀνομολογῆσαι κατὰ Μωϋσῆν, "μόνον τὸν σοφὸν βασιλέα." Καὶ γὰρ ὄντως ὁ μὲν φρόνιμος ἡγεμὼν ἀφρόνων ἐστὶν, εἰδὼς ἃ χρὴ ποιεῖν τε καὶ ἃ μή· ὁ δὲ σώφρων ἀκολάστων, τὰ περὶ τὰς αἱρέσεις καὶ φυγὰς ἠκριβωκὼς οὐκ ἀμελῶς. Δειλῶν δὲ, ὁ ἀνδρεῖος, ἃ δεῖ ὑπομένειν, καὶ ἃ μὴ, σαφῶς ἐκμαθών. Ἀδίκων δὲ, ὁ δίκαιος, ἰσότητος ἐν τοῖς ἀπο-

*) Gen. 17, 6. — **) Gen. 23, 6.

νεμητέοις ἄῤῥεποῦς στοχαζόμενος. Ὁ δὲ ὅσιος, ἀνο σίων, ἐν ἀρίσταις ὑπολήψεσι ταῖς περὶ θεοῦ κατε σχημένος.

§. 29. *Ταύταις εἰκὸς ἦν ταῖς ὑποσχέσεσι τὸν 1 νοῦν ἐκφυσηθέντα μετέωρον ἀρθῆναι. Ὁ δὲ πρὸ*
602 *ἔλεγχον ἡμῶν, οἳ καὶ ἐπὶ τοῖς μικροτάτοις εἰώθα*
M. *μεν ὑψαυχενεῖν, "πίπτει, καὶ εὐθὺς γελᾷ τὸν ψυ χῆς γέλωτα,"* *) *σκυθρωπάζων μὲν τῷ προσώπῳ μειδῶν δὲ τῇ διανοίᾳ, πολλῆς καὶ ἀκράτου χαρᾶ εἰςοικισαμένης. Ἀμφότερα δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν χρό νον συμβαίνει τῷ μείζονα ἐλπίδος ἀγαθὰ κληρονο μοῦντι σοφῷ, γελᾶν τε καὶ πίπτειν· τὸ μὲν εἰς πί στιν τοῦ μὴ μεγαλαυχεῖν, διὰ κατάγνωσιν τῆς θνη τῆς οὐδενείας· τὸ δὲ εἰς εὐσεβείας βεβαίωσιν, δι τοῦ μόνων χαρίτων καὶ ἀγαθῶν νομίζειν τὸν θεὸ αἴτιον. Πιπτέτω μὲν δὴ καὶ σκυθρωπαζέτω γένεσις φυσικῶς· ἀνίδρυτός τε γὰρ καὶ ἐπίλυτος ἐξ ἑαυτῆ ἐστιν. Ἀνιστάσθω δὲ ὑπὸ θεοῦ, καὶ γελάτω· τ γὰρ ἔρεισμα αὐτῆς καὶ ἡ χαρὰ, μόνος οὗτός ἐστιν Εἰκότως δὲ ἂν ἀπορήσειέ τις, πῶς ἐνδέχεται γελᾶ τινα, μήπω γέλωτος εἰς τὴν καθ' ἡμετέραν γένεσι ἐλθόντος· ὁ γὰρ Ἰσαάκ ἐστι γέλως, ὃς κατὰ τὴ παροῦσαν σκέψιν οὔπω γεγέννηται. Ὥςπερ γὰρ οὔτ βλέπειν χωρὶς ὀφθαλμῶν οὔτ' ἀκούειν χωρὶς ὤτω οὔτε δίχα μυκτήρων ὀσφραίνεσθαι, οὐδ' αὖ ταῖς ἄλ λαις αἰσθήσεσιν ἄνευ τῶν κατ' αὐτὰς ὀργάνων χρῆ σθαι οὔτε καταλαμβάνειν δίχα λογισμοῦ, οὕτω οὐδὲ γελᾶν εἰκὸς ἦν, εἰ μὴ γέλως ἐδεδημιούργητο Τί οὖν χρὴ λέγειν; Πολλὰ ἡ φύσις τῶν μελλόν των γίνεσθαι διά τινων συμβόλων προμηνύει. Ἢ τὸν νεοττὸν οὐχ ὁρᾷς, ὃς πρὶν ἀέρι ἐπινήχεσθαι πτερύσσεσθαι καὶ τοὺς ταρσοὺς διασείειν φιλεῖ, τὴ ἐλπίδα τοῦ πέτεσθαι δυνήσεσθαι προευαγγελιζόμενος*

---

*) Gen. 17, 17.

μνὸν δὲ ἢ χίμαρον ἢ βοῦν ἔτι νεογνὸν οὐκ εἶδες,
ήπω τῶν κεράτων ἐκπεφυκότων, ὁπότε διερεθίζει τις,
ντιβεβηκότα καὶ τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις ὁρμῶντα πρὸς
μυναν, ἐξ ὧν ἡ φύσις τὰ ἀμυντήρια ὅπλα ἀναδί-
ωσιν; Ἐν γε μὴν ταῖς θηριομαχίαις οὐκ εὐθὺς οἱ
αῦροι τοὺς ἀντιτεταγμένους ἀναπείρουσιν, ἀλλ' εὖ
άλα διαβάντες, καὶ μετρίως τὸν αὐχένα χαλάσαν-
ες καὶ θάτερον ἐκκλίναντες, καὶ ταυρωπὸν ὄντως
ποβλεψάμενοι, τηνικαῦθα ἐπίασιν, ἔργου ἑξόμενοι.
Τὸ δὲ γινόμενον ἔρυσιν ἐκάλεσαν, οἷς ὀνοματο-
οιεῖν ἔθος, ὁρμήν τινα πρὸ ὁρμῆς ὑπάρχουσαν.

§. 30. Ὅμοιον δῆτα καὶ ἡ ψυχὴ τὰ πολλὰ 1070
άσχει· ἐλπιζομένου γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ, προγηθεῖ, ὡς P.
ρόπον τινὰ χαίρειν πρὸ χαρᾶς, καὶ εὐφραίνεσθαι
ρὸ εὐφροσύνης. Εἰκάσαι δ' ἄν τις αὐτὸ καὶ περὶ
ὰ φυτὰ συμβαίνοντι· καὶ γὰρ αὐτὰ, ὁπότε μέλλοι
καρποφορεῖν, προβλαστάνει καὶ προανθεῖ καὶ χλοη-
ορεῖ. Τὴν ἡμερίδα ἄμπελον ἴδε, ὡς ὑπὸ φύσεως
εθαυματούργηται, κλημματίσιν, ἕλιξι, μοσχεύμασι,
ετάλοις οἰναροῖς, ἃ φωνὴν οὐκ ἀφιέντα, μηνύει
ὴν ἐπὶ τῷ μέλλοντι καρπῷ τοῦ δένδρου χαράν.
αὶ ἡ ἡμέρα μέντοι προγελᾷ πρὸς βαθὺν ὄρθρον,
έλλοντος ἀνίσχειν ἡλίου. Αὐγὴ γὰρ αὐγῆς ἄγγελος
αὶ φῶς φωτὸς ἀμυδρότερον τηλαυγεστέρου προεξ-
ρχεται. Ἥκοντι μὲν οὖν ἤδη τῷ ἀγαθῷ συνομαρ-
εῖ χαρὰ, προσδοκωμένῳ δὲ ἐλπίς· ἀφικομένῳ μὲν
αίρομεν. μέλλοντι δὲ ἐλπίζομεν, καθάπερ καὶ ἐπὶ
ῶν ἐναντίων ἔχειν συμβέβηκεν. Ἡ μὲν γὰρ παρου-
ία τοῦ κακοῦ λύπην, ἡ δὲ προσδοκία φόβον ἐγέν-
ησεν. Φόβος δὲ ἄρα ἦν οὐδὲν, ἢ λύπη πρὸ λύ-
ης, ὥσπερ ἐλπὶς χαρὰ πρὸ χαρᾶς· ὃ γὰρ, οἶμαι,
ρὸς λύπην φόβος, τοῦτο πρὸς χαρὰν ἐλπίς. Ση-
εῖα δὲ τοῦ λεγομένου καὶ αἰσθήσεις ἐναργῆ περι-
έρουσι· γεύσεως γὰρ ὄσφρησις προκαθημένη, τὰ
ρὸς ἐδωδὴν καὶ πόσιν σχεδὸν ἅπαντα προδικάζει·
φ' οὗ καὶ προγευστρίδα αὐτὴν, εἰς τὴν ἐνέργειαν

ἀπιδόντες ἐκάλεσαν εὐθυβόλως ἔνιοι. Πέφυκε δ
καὶ ἡ ἐλπὶς ὡσανεὶ τοῦ μέλλοντος ἀγαθοῦ προγεύε
σθαι, καὶ διασυνιστάνειν αὐτὸ ψυχῇ τῇ βεβαίω
κτησομένῃ. Καὶ ἐν ταῖς ὁδοιπορίαις μέντοι πει
νήσας τις καὶ διψήσας, πηγὰς ἐξαίφνης ἰδὼν,
δένδρα παντοῖα ἡμέροις βρίθοντα καρποῖς, μήπω
φαγὼν ἢ πιὼν, ἀλλὰ μήθ' ἱδρυσάμενος ἢ δρεψά
μενος, ἐλπίδι τῆς ἀπολαύσεως προπληροῦται. Εἶτ
οἰόμεθα ταῖς μὲν σώματος τροφαῖς καὶ πρὸ τῆ
χρήσεως ἑστιᾶσθαι δύνασθαι, τὰς δὲ τῆς διανοία
οὐχ ἱκανὰς εἶναι καὶ ὁπότε μέλλοιεν ἑστιᾶν προευ
φραίνειν;

§. 31. *Ἐγέλασεν οὖν εἰκότως, μήπω δοκοῦντο*
ἐν τῷ θνητῷ γένει σπαρῆναι τοῦ γέλωτος· καὶ ο
μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ γυνὴ γελᾷ. Λέγεται γὰ
αὖθις, "Ἐγέλασε δὲ Σάῤῥα ἐν ἑαυτῇ λέγουσα," οὔ
πω μέν μοι γέγονεν ἕως τοῦ νῦν ἄνευ μελέτης ἀ
παυτοματίζον ἀγαθόν· ὁ δὲ ὑποσχόμενος, κύριός μο
καὶ πρεσβύτερος πάσης γενέσεώς ἐστιν, ᾧ πιστεύει
ἀναγκαῖον. Ἅμα μέντοι καὶ ἀναδιδάσκει, ὅτι ἥ τ
ἀρετὴ χαρτόν ἐστι φύσει καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν ἀεὶ γ
γηθε· καὶ τὸ ἐναντίον, ὅτι ἥ τε κακία λυπηρὸν τ
καὶ ὁ ἔχων ὀδυνηρότατος. Ἔτι νῦν θαυμάζομε
τῶν φιλοσόφων τοὺς λέγοντας τὴν ἀρετὴν ἀπάθεια
εἶναι; Ἰδοὺ γὰρ Μωϋσῆς χορηγὸς ἀνεύρηται τε
σοφοῦ τούτου δόγματος, χαίροντα καὶ γελῶντα πα
ραγαγὼν τὸν ἀστεῖον· ἀλλαχόθι δὲ οὐκ αὐτὸν μό
νον, ἀλλὰ καὶ τοὺς εἰς ταὐτὸν ἀφικνουμένους αὐ
τῷ. "Ἰδὼν γάρ σε," φησὶ, "χαρήσεται ἐν αὐτῷ," *
604 *ὡς τῆς τοῦ σπουδαίου προσόψεως αὐτὸ μόνον ἱκα*
M. *νῆς οὔσης ἀναπληρῶσαι τὴν διάνοιαν εὐφροσύνη*
ἀποφορτισαμένης τὸ ἀπεχθέστατον ψυχῆς κακῶν, λ
πην. Φαύλῳ δὲ οὐδενὶ χαίρειν ἐφεῖται, καθάπ

———

*) Exod. 4, 14.

καὶ ἐν προφητικαῖς ᾄδεται ῥήσεσι, "Χαίρειν οὐκ ἔστι τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπε θεός." *) Λόγος γὰρ ὄντως καὶ χρησμός ἐστι θεῖος, σκυθρωπὸν καὶ ἐπίλυπον καὶ μεστὸν βαρυδαιμονίας εἶναι τὸν παντὸς μοχθηροῦ βίον, καὶ ἐὰν προςποιῆται τῷ προςώπῳ μειδιᾶν. Οὐ γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους χαίρειν ἂν εἴποιμι πρὸς ἀλήθειαν, ἡνίκα τοὺς ἀδελφοὺς Ἰωσὴφ ἥκοντας ἤκουσαν· ἀλλ' ὑπομορφάζειν, καθυποκρινομένους τὸ δοκεῖν. Οὐδενὶ γὰρ ἐπιστὰς ἔλεγχος ἀφρόνων δι' ἡδονῆς ἐστιν, ὥςπερ οὐδ' ἰατρὸς ἀκρατεῖ νοσοῦντι. Πόνος μὲν γὰρ τοῖς συμφέρουσι, ῥαστώνη δὲ τοῖς βλαβεροῖς ἕπεται· πόνου δὲ ῥαστώνην προκρίναντες, εἰκότως τοῖς τὰ συμφέροντα ἀπεχθάνονται εἰςηγουμένοις. Ἐπειδὰν οὖν ἀκούσῃς ὅτι "Ἐχάρη Φαραὼ καὶ ἡ θεραπεία αὐτοῦ διὰ τὴν τῶν ἀδελφῶν Ἰωσὴφ ἄφιξιν," **) μὴ νόμιζε πρὸς ἀλήθειαν ἥδεσθαι, εἰ μὴ κατ' ἐκεῖνο ἴσως, ὅτι προςδοκῶσιν αὐτὸν μεταβαλεῖν ἀπὸ τῶν ψυχῆς ἀγαθῶν οἷς συνεστράφη, πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἀνηνύτους ἐπιθυμίας, τὸ ἀρχαῖον καὶ προγονικὸν ἀρετῆς συγγενοῦς νόμισμα παρακόψαντα.

§. 32. Τοιαῦτα δὲ ἐλπίσας ὁ φιλήδονος νοῦς, αὔταρκες οὐχ ὑπολαμβάνει τοὺς νεωτέρους, καὶ ἄρτι πρὸς τὰ σωφροσύνης γυμνάσια φοιτῶντας ἐπιθυμιῶν δελέασιν ἀγκιστρεύσασθαι· ἀλλὰ δεινὸν ἐνόμισεν εἶναι, εἰ μὴ καὶ τὸν πρεσβύτερον ὑπάξεται λόγον, οὗ τὰ λυττῶντα πάθη παρήβασκε. Λέγει γὰρ αὖ τὰς ζημίας ὡς ὠφελείας προτείνων, "Παραλαβόντες τὸν πατέρα, καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, ἥκετε πρός με," ***) ἐπ' Αἰγύπτου καὶ τοῦ φοβεροῦ τούτου βασιλέως, ὃς καὶ τὰ πατρῷα ἡμῶν καὶ τὰ ὄντως ὑπάρχοντα ἀγαθὰ ἔξω προεληλυθότα τοῦ σώματος — φύσει γάρ ἐστιν ἐλεύθερα — ἀντισπᾷ, βιαζόμε-

*) Ies. 48, 22. — **) Gen. 45, 16. — ***) Ibid. v. 18.

νος δεσμωτηρίῳ πάνυ πικρῷ παραδοῦναι, "καταστήσας εἱρκτοφύλακα," ὥς φησι τὸ λόγιον, "Πεντεφρῆ τὸν σπάδοντα καὶ ἀρχιμάγειρον," *) σπάνει κεχρημένον τῶν καλῶν, καὶ τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς ἐκτετμημένον, ἔτι δὲ σπείρειν καὶ φυτεύειν τι τῶν κατὰ παιδείαν ἀδυνατοῦντα, μαγείρου τρόπον κτείνοντα τὰ ζῶντα, καὶ κατὰ μέρη καὶ κατὰ μέλη κόπτοντα καὶ διαιροῦντα, καὶ ἐν ἀψύχοις καὶ νεκροῖς κυλινδούμενον οὐ σώμασι μᾶλλον ἢ πράγμασι, καὶ ταῖς περιέργοις παραρτύσεσιν ἀνεγείροντα καὶ ἀνερεθίζοντα τὰς τῶν ἀνηνύτων παθῶν ὁρμὰς, ἃς εἰκὸς ἦν τιθασσεύοντας πραῧναι. Ὁ δὲ καὶ "Δώσω," φησὶν, "ὑμῖν πάντων τῶν ἀγαθῶν Αἰ-
605 γύπτου, καὶ φάγεσθε τῶν μυελῶν γῆς." **) Ἀλλ'
M. ἐροῦμεν αὐτῷ, σώματος ἀγαθὸν οὐ προσιέμεθα οἱ
τὰ ψυχῆς ἰδόντες· ἱκανὸς γὰρ ὁ τριπόθητος ἐκείνων ἵμερος ἐντακεὶς, πάντων ὅσα τῇ σαρκὶ φίλα, λήθην ἐργάσασθαι.

§. 33. Τοιαύτη μέν τις ἡ ψευδώνυμος χαρὰ τῶν ἀφρόνων· ἡ δὲ ἀληθὴς πρότερον εἴρηται, μόνοις ἀστείοις ἐφαρμόζουσα. "Πεσὼν οὖν, ἐγέλασεν," ***) οὐκ ἀπὸ θεοῦ πεσὼν, ἀλλ' ἀφ' ἑαυτοῦ· ἔστη μὲν γὰρ περὶ τὸν ἄτρεπτον, ἔπεσε δὲ ἀπὸ τῆς ἰδίας οἰήσεως. Διὸ καὶ τοῦ μὲν δοκησισόφου καταβληθέντος φρονήματος, ἀνεγερθέντος δὲ τοῦ φιλοθέου, καὶ περὶ τὸν ἀκλινῆ μόνον ἱδρυνθέντος, γελάσας εὐθὺς εἶπε τῇ διανοίᾳ, "Εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ γενήσεται, καὶ ἡ Σάῤῥα ἐννενήκοντα ἐτῶν οὖσα τέξεται;" Μή τοι νομίσῃς, ὦ γενναῖε, τὸ "Εἶπεν" οὐχὶ τῷ στόματι ἀλλὰ "τῇ διανοίᾳ" †) προσκεῖσθαι παρέργως, ἀλλὰ καὶ πάνυ ἐξητασμένως. Διὰ τί;

---

*) Gen. 39, 1. — **) Gen. 45, 18. — ***) Gen. 17, 17.
†) Ibid.

Ὅτι ἔοικε διὰ τοῦ φάσκειν „εἰ τῷ ἑκατονταετεῖ γενήσεται" περὶ τῆς Ἰσαὰκ ἐνδοιάζειν γενέσεως, ἐφ᾽ ᾗ πρότερον ἐλέγετο πιστεῦσαι, ὡς ἐδήλου τὸ χρησθὲν πρὸ μικροῦ τόδε· οὐ κληρονομήσει σε οὗτος, ἀλλ᾽ ὃς ἐξελεύσεται ἐκ σοῦ. Εἶτ᾽ εὐθὺς εἶπεν· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην. Ἐπειδὴ τοίνυν ἀκόλουθον οὐκ ἦν ἐνδοιάσαι τῷ πεπιστευκότι· πεποίηκε τὸν ἐνδοιασμὸν οὐ πολυχρόνιον, μηκυνόμενον μέχρι γλώττης καὶ στόματος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ περὶ τὴν ὀξυκίνητον διάνοιαν ἱστάμενον. „Τῇ γὰρ διανοίᾳ," φησὶν, „εἶπεν," ἣν τῶν εἰς ποδώκειαν ἐπαινουμένων οὐδὲν ἂν ἰσχύσαι παραδραμεῖν· ἐπεὶ καὶ τὰς πτηνὰς φύσεις ἁπάσας ἔφθακεν. Ἀφ᾽ οὗ μοι δοκεῖ καὶ τῶν παρ᾽ Ἕλλησι ποιητῶν ὁ δοκιμώτατος,

Ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα,

φάναι, δηλῶν τὸ τῆς ὀξύτητος τάχος, κατ᾽ ἐπίτασιν ὕστερον τοῦ πτεροῦ τὸ νόημα θείς. Ἐπὶ πολλὰ γὰρ ἡ διάνοια ἐν τῷ αὐτῷ πράγματα ὁμοῦ καὶ σώματα στείχει μετὰ ἀλέκτου φορᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ γῆς καὶ θαλάττης αὐτίκα πέρατα φθάνει, συναιροῦσα καὶ τέμνουσα τὰ ἄπειρα μεγέθη διὰ στόματος· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν χρόνον τοσοῦτον ἀπὸ γῆς ἀναπηδᾷ, ὡς δι᾽ ἀέρος εἰς αἰθέρα ἀνέρχεσθαι, καὶ μόλις περὶ τὴν ἐσχάτην τῶν ἀπλανῶν ἁψῖδα ἵστασθαι. Τὸ γὰρ 10
ἔνθερμον καὶ διάπυρον, ἠρεμεῖν αὐτὴν οὐκ ἐᾷ· διὸ 73
πολλὰ ὑπερβάλλουσα, καὶ τοῦ παντὸς αἰσθητοῦ P.
τούτου ὅρου ἔξω φέρεται πρὸς τὸν ἐκ τῶν ἰδεῶν μαγέντα, συγγενικῶς. Γέγονεν οὖν περὶ τὸν ἀστεῖον ἡ τροπὴ βραχεῖα, ἄτομος, ἀμερὴς, οὐκ αἰσθητὴ, νοητὴ δὲ μόνον, τρόπον τινὰ ἄχρονος.

§. 34. Ἀλλ᾽ ἴσως ἄν τις εἴποι, τί οὖν γε, ὅτι πεπιστευκὼς, ἴχνος, ἢ σκιὰν, ἢ ὥραν ἀπιστίας δέχεται τὸ παράπαν; Οὗτος δὲ οὐδὲν ἕτερόν μοι βούλεσθαι δοκεῖ, ἢ τὸν γενόμενον ἀποφαίνειν ἀγέννητον, καὶ τὸν θνητὸν ἀθάνατον, καὶ τὸν φθαρτὸν

ἄφθαρτον, καὶ τὸν ἄνθρωπον — εἰ θέμις εἰπεῖν — θεόν. Τὴν γὰρ πίστιν ἧς ἔλαχεν ἄνθρωπος, οὕτω βέβαιόν φησι δεῖν εἶναι, ὡς μηδὲν διαφέρειν τῆς περὶ τὸ ὂν τῆς ἀρτίου καὶ περὶ πάντα πλήρους. Λέγει γὰρ Μωϋσῆς ἐν ᾠδῇ τῇ μείζονι, "Θεὸς πιστὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ." *) Πολλὴ δὲ ἄγνοια νομίζειν, τὰς θεοῦ ἀρετὰς τὰς ἀῤῥεπεῖς καὶ παγιωτάτας, χωρῆσαι ψυχὴν ἀνθρώπου δύνασθαι· ἀγαπητὸν γὰρ εἰκόνας αὐτῶν κτήσασθαι δυνηθῆναι, πολλοῖς καὶ μεγάλοις ἀριθμοῖς τῶν ἀρχετύπων ἐλαττουμένας. Καὶ μήποτ' εἰκότως. Ἀκράτους μὲν γὰρ ἀναγκαῖον εἶναι τὰς θεοῦ ἀρετὰς, ἐπειδὴ καὶ ὁ θεὸς οὐ σύγκριμα, φύσις ὢν ἁπλῆ, κεκραμένας δὲ τὰς τῶν ἀνθρώπων, ἐπειδὴ καὶ ἡμεῖς γεγόναμεν κράματα, θείου καὶ θνητοῦ συγκερασθέντων, καὶ κατὰ τοὺς τῆς τελείας μουσικῆς λόγους ἁρμοσθέντων. Τὸ δὲ ἐκ πλειόνων συνεστὼς, φυσικὰς πρὸς ἕκαστον τῶν μερῶν ἀνθολκὰς ἔχει. Εὐδαίμων δὲ, ὅτῳ ἐξεγένετο τὸν πλείω τοῦ βίου χρόνον πρὸς τὴν ἀμείνω καὶ θειοτέραν μοῖραν ταλαντεύειν· ἅπαντα γὰρ τὸν αἰῶνα, ἀμήχανον· ἐπεὶ καὶ τὸ ἀντίπαλον θνητὸν ἄχθος ἔστιν ὅτε ἀντέῤῥειψε, καὶ ἐφεδρεῦσαν ἐκαιροφυλάκησε τὰς ἀκαιρίας τοῦ λογισμοῦ, ὡς ἀντιβιάσασθαι.

§. 35. "Πεπίστευκεν οὖν Ἀβραὰμ τῷ θεῷ," **) ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος πεπίστευκεν, ἵνα τὸ ἴδιον τοῦ θνητοῦ γνῷς, καὶ μάθῃς οὐκ ἄλλως αὐτῷ γενέσθαι, εἰ μὴ ἐκ φύσεως, τὴν τροπήν. Ἀλλ' εἰ βραχεῖα καὶ ἄχαρις γέγονεν, ἄξιον εὐχαριστεῖν· πολλοὶ γὰρ ἕτεροι τῇ ῥύμῃ καὶ φορᾷ κατακλυσθέντες καὶ τῇ βίᾳ εἰσάπαν ἠφανίσθησαν. Οὐκ ἔστι γὰρ, ὦ γενναῖε, κατὰ τὸν ἱερώτατον Μωϋσῆν, ἀρτίπους ἡ ἐν θνητῷ σώματι ἀρετὴ, ἀλλὰ παραπλήσιόν τι πάσχου-

*) Deut. 32, 4. — **) Gen. 15, 6.

τα νάρκῃ, μικρὸν ὅσον ὑποχωλαίνουσα. „Ἐνάρκησε γὰρ," φησὶ, „τὸ πλάτος τοῦ μηροῦ, ᾧ καὶ ἐπέσκαζεν." *) Ἴσως δ᾽ ἂν τῶν εὐθαρσεστέρων εἴποι τις παρελθὼν, ὅτι οὐδὲ ἀπιστοῦντός ἐστιν ἡ προφορὰ, ἀλλ᾽ εὐχομένου· ἵνα, εἰ μέλλοι τῶν εὐπαθειῶν ἡ ἀρίστη γεννᾶσθαι χαρὰ, μὴ ἑτέροις ἀριθμοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἐννενηκονταέταις οὖσι τεχθῇ, **) ἵνα τὸ τέλειον ἀγαθὸν τελείοις ἀριθμοῖς εἰς γένεσιν ἔλθῃ. Τέλειοι δὲ οἱ λεχθέντες ἀριθμοὶ, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ἱερωτάτας ἀναγραφάς. Ἴδωμεν δὲ αὐτῶν ἑκάτερα. Σὴμ εὐθέως μὲν ὁ υἱὸς τοῦ δικαίου Νῶε, πρόγονος δὲ τοῦ ὁρατικοῦ γένους, „ἑκατὸν ἐτῶν εἶναι λέγεται, ἡνίκα ἐγέννησε τὸν Ἀρφαξὰτ," ***) ὃς ἑρμηνεύεται, συνετάραξε ταλαιπωρίαν. Καλόν γε ἔγγονον ψυχῆς κλονεῖν καὶ συγχεῖν καὶ διαφθείρειν τὴν ταλαίπωρον καὶ γέμουσαν κακῶν ἀδικίαν. Ἀλλὰ καὶ „Ἀβραὰμ ἄρουραν φυτεύει" ****) χώματος, ἑκατοστῷ λόγῳ πρὸς ἀναμέτρησιν τοῦ χωρίου· καὶ Ἰσαὰκ „ἑκατοστεύουσαν εὑρίσκει κριθήν." †) Καὶ „τὴν αὐλὴν" τῆς ἱερᾶς σκηνῆς Μωϋσῆς „κατασκευάζει πήχεσιν ἑκατὸν," ††) τὸ πρὸς ἀνατολὰς καὶ δύσεις ἐκμετρούμενος διάστημα. Ἔστι δὲ καὶ „ἀπαρχῆς ἀπαρχὴ ὁ ἑκατοστὸς λόγος, ὃν Λευῖται τοῖς ἱερωμένοις ἀπάρχονται." †††) Λαβοῦσι γὰρ αὐτοῖς τὰς δεκάτας παρὰ τοῦ ἔθνους διείρηται, καθάπερ ἀπὸ κτημάτων οἰκείων, τοῖς ἱερεῦσι διδόναι ὡς δεκάτην λόγων ἱεράν. Πολλὰ δ᾽ ἄν τις καὶ ἄλλα σκοπῶν εὕροι πρὸς ἔπαινον τοῦ λεχθέντος ἀριθμοῦ τοῖς ὁμοίοις ἐμφερόμενα· πρὸς δὲ τὸ παρὸν, διεξαρκεῖ τὰ εἰρημένα. Ἀλλ᾽ ἐὰν τῶν ἑκατὸν ἀφέλῃς δεκάτην ἱερὰν ἀπαρχὴν, τῷ τῆς ψυχῆς φέροντι καὶ αὔξοντι

*) Gen. 32, 25. — **) Gen. 17, 17. — ***) Gen. 11, 10. ****) Gen. 21, 33. — †) Gen. 26, 12. — ††) Exod. 27, 9. — †††) Num. 18, 28.

*καὶ πληροῦντι καρποὺς θεῷ, ἕτερον ἀριθμὸν τὸ ἐννενήκοντα διαλείψεις. Πῶς γὰρ οὐ τέλειος, μεθό ριος ὢν πρώτης καὶ δεκάτης, καθ᾽ ὃν διακρίνετα τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τρόπον, καταπετάσματος το μέσου, ** ᾧ τὰ ὁμογενῆ διαστέλλεται κατὰ τὰς ἐ τοῖς εἴδεσι τομάς.*

§. 36. *Ὁ μὲν οὖν ἀστεῖος ἐλάλει τῇ διανοί τὰ ἀστεῖα ὄντως· ὁ δὲ φαῦλος ἑρμηνεύει ἔστιν ὅτ παγκάλως τὰ καλὰ, πράττει δὲ αἰσχρῶς τὰ αἴσχιστα καθάπερ καὶ Συχὲμ ὁ ἔγγονος ἀνοίας. Ἐμὼρ γά ἐστι πατρὸς, ὃς μεταληφθεὶς ὄνος καλεῖται· αὐτὸ δὲ ἑρμηνευθείς ἐστιν ὦμος, πόνου σύμβολον. "Ἀ θλιος δὲ καὶ ταλαιπωρίας μεστὸς πόνος, ὃν ἄνοια γεννᾷ, ὥσπερ ὠφέλιμος, ᾧ συγγενὴς ἀγχίνοια. Φα σὶ γοῦν οἱ χρησμοὶ ὅτι "Ἐλάλησε κατὰ τὴν διάνοιαν τῆς παρθένου, ταπεινώσας αὐτὴν πρότερον ὁ Συχέμ."*) Ἆρ᾽ οὖν ἐξητασμένως ἐλέχθη τὸ ἐλάλησε κατὰ τὴν διάνοιαν τῆς παρθένου, μονονοὺ εἰς δήλωσιν τοῦ τὰ ἐναντία οἷς εἶπεν εἰργασμένου,*
608 *Δεῖνα γάρ ἐστιν ἡ ἀδέκαστος κρίσις, ἡ πάρεδρος*
M *θεοῦ δίκη, ἡ ἀεὶ παρθένος· ἑρμηνεύεται γὰρ ἑκάτερον Δεῖνα, κρίσις ἢ δίκη. Ταύτην οἱ ἐπιχειροῦντες ἄφρονες διαφθείρειν, διὰ τῶν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν βουλευμάτων καὶ ἐπιτηδευμάτων, εὐπρεπεία λόγου διαδιδράσκουσι τὸν ἔλεγχον. Χρὴ γοῦν αὐτοὺς ἢ ἀκόλουθα τοῖς λεγομένοις πράττειν, ἢ ἀδικοῦντας ἡσυχάζειν· "ἥμισυ γὰρ," φασὶ, "κακοῦ ἡσυχία." Καθὰ καὶ Μωϋσῆς ἐπιτιμῶν τῷ πρεσβείων μὲν ἀξιώσαντι γένεσιν, δευτερείων δὲ τὸν ἄφθαρτον θεὸν, φησὶν, "ἥμαρτες, ἡσύχασον." Τὸ γὰρ ἐκτραγῳδεῖν καὶ ἐπικομπάζειν τὰ κακὰ, διπλοῦν ἁμάρτημα. Σχεδὸν δὲ οἱ πολλοὶ πεπόνθασι τοῦτο. Λέγουσι μὲν γὰρ ἀεὶ τῇ παρθένῳ ἀρετῇ τὰ φίλο*

---

*) Gen. 34, 3.

καὶ δίκαια, καιρὸν δὲ οὐδένα παρίασιν ἐν ᾧ δυνηθέντες αὐτὴν οὐχ ὑβριοῦσι καὶ κακώσουσι. Ποία γὰρ πόλις οὐκ ἔστι μεστὴ τῶν τὴν ἀεὶ παρθένον ὑμνούντων ἀρετήν; Οἳ τὰ ὦτα τῶν παρατυγχανόντων ἀποκναίουσι, διεξιόντες τὰ τοιαῦτα· ἡ φρόνησις ἀναγκαῖον, ἡ ἀφροσύνη βλαβερόν· αἱρετὸν ἡ σωφροσύνη, ἐχθρὸν ἡ ἀκολασία· ὑπομονῆς ἄξιον ἡ ἀνδρία, φυγῆς ἡ δειλία· συμφέρον ἡ δικαιοσύνη, ἀσύμφορον ἡ ἀδικία· τὸ ὅσιον καλὸν, τὸ ἀνόσιον αἰσχρόν· τὸ θεοσεβὲς ἐπαινετὸν, τὸ ἀσεβὲς ψεκτόν· τὸ οἰκειότατον ἀνθρώπου φύσει, τὸ εὖ καὶ βούλεσθαι καὶ πράττειν καὶ λέγειν· ἀλλοτριώτατον τὸ κακῶς τούτων ἕκαστον. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἀεὶ συνείροντες, τὰ δικαστήρια καὶ βουλευτήρια, καὶ τὰ θέατρα, καὶ πάντα σύλλογον καὶ θίασον ἄνθρωποι ἀπατῶσιν· ὥςπερ οἱ προσωπεῖα καλὰ αἰσχίσταις ὄψεσι περιτιθέντες, προνοίᾳ τοῦ μὴ ὑπὸ τῶν ὁρώντων ἐλέγχεσθαι. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ὄφελος. Ἀφίξονται γάρ τινες εὖ μάλα ἐῤῥωμένοι καὶ τῷ περὶ ἀρετὴν ζήλῳ κατεσχημένοι, καὶ τὰ περικαλύμματα καὶ περίαπτα ταῦτα, ὅσα λόγῳ κατατεχνοῦντες συνύφαναν, ἀπαμφιάσαντες, καὶ γυμνὴν αὐτὴν ἐφ᾽ αὐτῆς τὴν ψυχὴν αὐγάσαντες, εἴσονται καὶ τὰ ἐν μυχοῖς ἀποκείμενα τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα. Εἶτ᾽ ἔξω προαγαγόντες τὴν αἰσχύνην καὶ τὰ ὀνείδη πάντα αὐτῆς, ἐν ἡλίῳ καθαρῷ πᾶσιν ἐπιδείξονται, οἵα τις οὖσα, ὡς αἰσχρὰ καὶ καταγέλαστος, οἵαν ἐκ τῶν περιάπτων ὡς νόθην ἐπεμόρφαζεν εὐμορφίαν. Οἱ δὲ 1076
πρὸς ἄμυναν εὐτρεπεῖς τῶν οὕτως βεβήλων καὶ ἀ- P.
καθάρτων τρόπων δύο μέν εἰσιν ἀριθμῷ, Συμεὼν καὶ Λευΐ·" *) γνώμη δὲ εἷς. Διὸ καὶ ἐν ταῖς εὐλογίαις ὁ μὲν πατὴρ αὐτοὺς ἐν τάξει ἑνὸς κατηρίθμει, διὰ τὸ σύμφωνον τῆς ὁμονοίας καὶ τῆς πρὸς

---

*) Deut. 33, 6.

ἓν καὶ τὸ αὐτὸ μέρος ὁρμῆς. Ὁ δὲ Μωϋσῆς οὐδ
609 δυάδος ἔτι μέμνηται, ἀλλ' ὅλον τὸν Συμεὼν εἰ
M. τὸν Λευῒ ἐνεχάραξε, δύο οὐσίας κερασάμενος, ἀφ' ὧ
ἕνα εἰργάσατο, οἷον ἰδέᾳ μιᾷ τυπωθέντα, τὸ ἀκούει
τῷ πράττειν ἑνώσας.

§. 37. Ἐπειδὴ τοίνυν ἔγνω τὴν ἀπαγγελίαν λα
λοῦσαν τὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας μεστὰ κατὰ τὴν αὐ
τοῦ διάνοιαν ὁ σπουδαῖος, ἔπαθεν ἀμφότερα, κα
τὴν πρὸς τὸν θεὸν πίστιν, καὶ τὴν πρὸς τὸ γεννητὸ
ἀπιστίαν. Εἰκότως οὖν φησι δεόμενος, „Ἰσμαὴλ
οὗτος ζήτω ἐνώπιόν σου," *) οὐκ ἄπο σκοποῦ τῶ
ἐμφερομένων ἕκαστον τῶν ὀνομάτων τιθεὶς, τὸ οὗ-
τος, τὸ ζήτω, τὸ ἐνώπιόν σου. Ταῖς γὰρ ἐν τοῖς
πράγμασιν ὁμωνυμίαις ἠπατήθησαν οὐκ ὀλίγοι. Τ
δ' ἐστὶν ὃ λέγω σκεπτέον. Ἑρμηνευθεὶς Ἰσμαὴλ ἐστι
ἀκοὴ θεοῦ· τῶν δὲ θείων δογμάτων οἱ μὲν ἀκούουσι
ἐπ' ὠφελείᾳ, οἱ δ' ἐπὶ βλάβῃ αὑτοῦ τε καὶ ἑτέρων.
Ἢ τὸν οἰωνοσκόπον Βαλαὰμ οὐχ ὁρᾷς; **) Οὗτος
εἰσάγεται ἀκούων λόγια θεοῦ, ἐπιστάμενός τε ἐπιστή-
μην παρὰ ὑψίστου. Ἀλλὰ τί ἐκ τῆς τοιαύτης ἀ-
κροάσεως, τί δ' ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιστήμης ὤνατο;
Γνώμῃ μὲν ἐπιχειρήσας τὸ ψυχῆς ἄριστον ὄμμα λυ-
μήνασθαι, ὃ δὴ μόνον τὸν θεὸν ὁρᾶν πεπαίδευται,
μὴ δυνηθεὶς δὲ, διὰ τὸ σωτῆρος κράτος ἀήττητον.
Τοιγαροῦν ὁ μὲν κατακεντούμενος ὑπὸ φρενοβλαβείας
τῆς ἑαυτοῦ, καὶ τραύματα πολλὰ δεξάμενος, ἐν μέ-
σοις τραυματίαις ἀπώλετο· ***) διότι σοφιστείᾳ μαν-
τικῇ τὴν θεοφόρητον προφητείαν προεχάραξε. Δεόν-
τως οὖν εὔχεται ὁ ἀστεῖος, ἵν' οὗτος μόνος Ἰσμαὴλ
ὑγιαίνῃ, διὰ τοὺς μὴ γνησίως ἀκούοντας τῶν ἱερῶν
ὑφηγήσεων· οἷς ἀπεῖπε Μωϋσῆς ἄντικρυς εἰς ἐκκλη-
σίαν φοιτᾶν τοῦ πανηγεμόνος. Τεθλασμένοι γὰρ τὰ
γεννητικὰ τῆς διανοίας, ἢ καὶ τελείως ἀποκοπέντες,

---

*) Gen. 17, 18. — **) Num. 24, 16. — ***) Num. 31, 8.

οἱ τὸν ἴδιον νοῦν καὶ τὴν αἴσθησιν ἀποσεμνύνοντες,
ὡς μόνα τῶν κατ᾽ ἀνθρώπους αἴτια πραγμάτων· ἢ
οἱ πολυθείας ἐρασταὶ καὶ τὸν πολύθεον ἐκτετιμηκό-
τες θίασον, οἱ ἐκ πόρνης γεγονότες, τὸν ἕνα ἄνδρα
καὶ πατέρα φιλαρέτου ψυχῆς θεὸν οὐκ εἰδότες, ἆρ᾽
οὐκ εἰκότως ἐλαύνονταί τε καὶ φυγαδεύονται; Παρα-
πλήσιόν μοι δοκοῦσι ποιεῖν καὶ οἱ κατηγοροῦντες 1077
τοῦ υἱοῦ γονεῖς ἐπ᾽ οἰνοφλυγίᾳ. Λέγουσι γάρ, "Ὁ P.
υἱὸς ἡμῶν οὗτος ἀπειθεῖ," *) διὰ τῆς προσθήκης τῆς
"οὗτος," μηνύοντες, ὅτι εἰσὶν ἕτεροι παῖδες καρτερι-
κοὶ καὶ σώφρονες, τοῖς ἐπιτάγμασι τοῦ ὀρθοῦ λόγου
καὶ παιδείας πειθαρχοῦντες· οἱ γὰρ ἀψευδέστατοι
610 γονεῖς, ὑφ᾽ ὧν κατηγορηθῆναι μὲν αἴσχιστον, ἐπαι-
M. νεθῆναι δὲ εὐκλεέστατον. Τὸ "Οὗτός ἐστιν Ἀαρὼν
καὶ Μωϋσῆς, οἷς εἶπεν ὁ θεὸς ἐξαγαγεῖν τοὺς υἱοὺς
Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου," **) καὶ τὸ "Οὗτοί εἰσιν οἱ δια-
λεγόμενοι Φαραὼ βασιλεῖ," ταῦτα μὴ νομίζωμεν εἰ-
ρῆσθαι παρέργως, ἢ τὰς δείξεις μὴ πλέον τι τῶν
ὀνομάτων παρεμφαίνειν. Ἐπειδὴ γὰρ Μωϋσῆς μέν
ἐστι νοῦς ὁ καθαρώτατος, Ἀαρὼν δὲ λόγος αὐτοῦ,
πεπαίδευται δὲ καὶ ὁ νοῦς θεοπρεπῶς ἐφάπτεσθαι,
καὶ ὁ λόγος ὁσίως ἑρμηνεύειν τὰ ὅσια· μιμηλίζοντες
δὲ οἱ σοφισταὶ καὶ παρακόπτοντες τὸ δόκιμον νόμι-
σμα, αὐτούς φασι καὶ νοεῖν ὀρθῶς περὶ τοῦ ἀρίστου
καὶ λέγειν ἐπαινετῶς. Ὅπως οὖν μὴ ἀπατώμεθα
παραθέσει τῶν κεκιβδηλευμένων πρὸς τὰ δόκιμα δι᾽
ὁμοιότητος τοῦ χαρακτῆρος, βάσανον ἔδωκεν ᾗ δια-
κριθήσεται. Τίς οὖν ἡ βάσανος; Τὸ ἐξαγαγεῖν ἐκ
τῆς σωματικῆς χώρας τὸν ὁρατικὸν καὶ φιλοθεάμονα
νοῦν καὶ φιλόσοφον. Ὁ μὲν γὰρ τοῦτο δυνηθεὶς
Μωϋσῆς ἐστιν οὗτος· ὁ δὲ ἀδυνατήσας, ὁ λεγό-
μενος μόνον, μυρίας δὲ σεμνότητας ὀνομάτων ἐ-
παμφισκόμενος, γελᾶται. "Ζῆν δὲ εὔχεται τῷ

*) Deut. 21, 20. — **) Exod. 6, 26 sq.

Ἰσμαήλ," *) οὐ τῆς μετὰ σώματος ζωῆς ἐπιστρεφόμενος, ἀλλ' ἵνα τὸ θεῖον ἄκουσμα ἐπὶ ψυχῇ διαιωνίζον ἐγείρῃ τε αὐτὸν καὶ ζωπυρῇ.

§. 38. Καὶ ὁ μὲν ἀκρόασιν λόγων καὶ μάθησιν δογμάτων ἱερῶν εὔχεται ζῆν, ὡς ἐλέχθη, ὁ δὲ ἀσκητὴς Ἰακὼβ εὐφυΐαν. Λέγει γάρ, "Ζήτω Ῥουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω." **) Ἆρά γε ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν εὐχόμενος, ἀνθρώπῳ πρᾶγμα ἀδύνατον; Οὐ δήπου. Τί οὖν ἐσθ' ὃ βούλεται παραστῆσαι, λεκτέον. Πάντα τὰ ἀκούσματα καὶ μαθήματα ἐποικοδομεῖται, καθάπερ θεμελίῳ προκαταβεβλημένῳ, φύσει παιδείας δεκτικῇ· φύσεως δὲ μὴ προϋπαρχούσης, ἀνωφελῆ πάντα. Δρυὸς γὰρ ἢ λίθου κωφῆς οὐδὲν ἂν δόξαιεν οἱ ἀφυεῖς διαφέρειν· ἔγκολλον γὰρ ἂν οὐδὲν αὐτοῖς ἁρμόζοιτο, πάντα δὲ ὡς ἀπὸ στεῤῥοῦ τινος ἀποπάλλεται καὶ ἀποπηδᾷ. Τὰς δὲ τῶν εὐφυῶν ψυχὰς ἔστιν ἰδεῖν, κηροῦ τρόπον λελειασμένου, μήτε ἄγαν στερεοῦ, μήτε ἄγαν ἁπαλοῦ, κεκερασμένας μετρίως, παραδεχομένας τὰ ἀκούσματα καὶ θεάματα ῥᾳδίως πάντα, καὶ ἐναποματτομένας ἄκρως αὐ- 107
τὰς τὰ εἴδη, μνήμης ἐναργεῖς τινας εἰκόνας. Ἦν
611 γοῦν ἀναγκαῖον εὔξασθαι τῷ λογικῷ γένει τὸ εὐ-
M. φυὲς ἄνοσον καὶ ἀθάνατον παρεῖναι. Τοῦ μὲν γὰρ κατ' ἀρετὴν βίου, ὅς ἐστιν ἡ ἀψευδεστάτη ζωή, μετέχουσιν ὀλίγοι· οὐχὶ τῶν ἀγελαίων φημί, — τούτων γὰρ οὐδεὶς τῆς ἀληθοῦς ζωῆς κεκοινώνηκεν — ἀλλ' εἴ τισιν ἐξεγένετο τὰς τῶν ἀνθρώπων φυγεῖν σπουδὰς, καὶ θεῷ μόνῳ ζῆσαι. Παρὸ καὶ λίαν τεθαύμακεν ὁ ἀσκητικὸς καὶ ἀνδρεῖος, εἴ τις ἐν μέσῳ τοῦ βίου ποταμῷ φορούμενος, ἀπ' οὐδεμιᾶς ῥύμης κατασύρεται, δύναιτο δὲ καὶ πλούτῳ πολλῷ ῥέοντι ἀντισχεῖν, καὶ ἡδονῆς ἀμέτρου φορὰν οἴσαι, καὶ λαίλαπι κενῆς δόξης μὴ ἀναρπασθῆναι. Λέγει γοῦν οὐχ ὁ Ἰακὼβ

---

*) Gen. 17, 18. — **) Deut. 33, 6.

τῷ Ἰωσὴφ μᾶλλον, ἢ ὁ ἱερὸς λόγος παντὶ τῷ τὸ μὲν σῶμα εὐεκτοῦντι, ἐν ἀφθόνοις δὲ ταῖς εἰς περιουσίαν ὕλαις ἐξεταζομένῳ, καὶ πρὸς μηδεμιᾶς ἁλισκομένῳ, "Ἔτι γὰρ σὺ ζῇς;" *) Θαυμαστὸν ἐκφωνήσας λόγον, καὶ τὸν ἡμέτερον βίον ἀποδεδραμηκότα· οἱ μικρᾶς πρὸς εὐτυχίαν αὔρας λαβόμενοι, πάντα κάλων ἀνασείσαντες λαμπρὰ φυσῶμεν, καὶ πνεύσαντες μέγα καὶ σύντονον πλησίστιοι πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τῶν παθῶν φερόμεθα, καὶ οὐ πρότερον στέλλομεν τὰς ἀνειμένας καὶ κεχαλασμένας ἀκρατῶς ἐπιθυμίας, ἕως ἂν ἐξοκείλαντες ὅλῳ τῷ ψυχῆς ναυαγήσωμεν σκάφει.

§. 39. Παγκάλως οὖν τοῦτον τὸν Ἰσμαὴλ εὐχόμεθα ζῆν. Προστίθησιν οὖν, "Ἐνώπιον τοῦ θεοῦ ζῇ," **) τέλος τῆς εὐδαιμονίας τιθέμενος ἐπισκόπου, καὶ ἐφόρου, τοῦ τῶν ὄντων ἀρίστου, τὴν διάνοιαν ἀξιωθῆναι. Εἰ γὰρ παιδαγωγοῦ μὲν παρόντος οὐκ ἂν ἁμάρτοι ὁ ἀγόμενος, ὑφηγητὴς δὲ ἐγγὺς ὢν ὠφελεῖ τὸν μανθάνοντα, πρεσβυτέρου δὲ παρατυγχάνοντος, αἰδοῖ καὶ σωφροσύνῃ κοσμεῖται νέος, πατὴρ δὲ ἢ μήτηρ υἱὸν μέλλοντα ἀδικεῖν ἐκώλυσαν, ἐφ᾽ ἡσυχίας αὐτῷ μόνον ὀφθέντες· ἡλίκαις τισὶν ὑπερβολαῖς ἀγαθῶν χρήσασθαι νομίζομεν τὸν ὑπολαμβάνοντα ἀεὶ ὑπὸ θεοῦ θεωρεῖσθαι; Τὸ γὰρ τοῦ παρόντος καὶ περιβλέπεται, ἀξίωμα δεδιὼς καὶ τρέμων, ἀνὰ κράτος τὸ ἀδικεῖν ἀποδράσεται. Τὸν δὲ Ἰσμαὴλ ὅταν εὔχεται ζῆν, οὐκ ἀπέγνωσε τὴν γένεσιν Ἰσαὰκ, ὡς καὶ πρότερον εἶπον, ἀλλὰ πεπίστευκε μὲν τῷ θεῷ. Οὐδὲ γὰρ ἃ δοῦναι θεῷ, ταῦτα καὶ ἀνθρώπῳ λαβεῖν δυνατὸν, ἐπειδὴ τῷ μὲν πλεῖστα καὶ μέγιστα χαρίζεσθαι ῥᾴδιον· ἡμῖν δὲ οὐκ εὐμαρὲς τὰς προτεινομένας δέξασθαι δωρεάς. Ἀγαπητὸν γὰρ, εἰ τῶν ἐκ πόνου καὶ μελέτης συν- 1079
12 τρόφων καὶ συνηθεστέρων ἀγαθῶν ἐπιλάχοιμεν· P.
I. τῶν δὲ ἄνευ τέχνης ἢ συνόλως ἀνθρωπίνης ἐπινοίας ἀπαυτοματιζόντων καὶ ἐξ ἑτοίμου γινομένων, οὐδ᾽ ἐλ-

*) Gen. 45, 28. — **) Gen. 17, 18.

πὶς ἐφικέσθαι. Ταῦτα γὰρ, ἅτε θεῖα ὄντα, θειοτέραις καὶ ἀκηράτοις φύσεσιν ἀπηλλαγμέναις θνητοῦ σώματος, εὑρίσκειν ἀναγκαῖον. Ἔδειξε δὲ Μωϋσῆς, κατὰ δύναμιν, τῶν χειρῶν τὰς εὐχαρίστους ὁμολογίας ποιεῖσθαι· τὸν ἀγχίνουν, ἀνάθημα ἀνατιθέντα τὸ συνετὸν καὶ τὸ φρόνιμον· τὸν λόγιον, τὰς ἐν λόγῳ πάσας ἀρετὰς ἀνιεροῦντα διά τε ᾠδῆς καὶ τῶν καταλογάδην τοῦ ὄντος ἐγκωμίων· καὶ κατ᾽ εἶδος τὸν φυσικὸν, φυσιολογίας· τὸν ἠθικὸν, πᾶσαν τὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν· τὸν τεχνικὸν καὶ ἐπιστήμονα, τὰ θεωρήματα τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν. Οὕτως εὔπλοιαν μὲν ναύτης καὶ κυβερνήτης· εὐφορίαν δὲ καρπῶν γεωπόνος, εὐτοκίαν δὲ ζώων ἀγελάρχης, ὑγείαν δὲ καμνόντων ἰατρὸς, ὁ δ᾽ αὖ στρατείας ἡγεμὼν τοῦ πολέμου κράτος, καὶ ὁ πολιτικὸς, ἢ βασιλικὸς, τὴν νόμιμον προστασίαν καὶ ἡγεμονίαν ἀναθήσει. Καὶ, συνελόντα φράσαι, πάντων, ὅσα ἢ ψυχῆς ἢ σώματος ἢ τῶν ἐκτὸς ἀγαθά ἐστιν, ὁ μὴ φίλαυτος αἴτιον ἀποφαίνει τὴν ἀψευδῶς μόνον αἴτιον θεόν. Μηδεὶς οὖν τῶν ἀφανεστέρων καὶ ταπεινοτέρων εἶναι δοκούντων, ἐλπίδος ἀπογνώσει τῆς ἀμείνονος ἀποκνησάτω ἱκέτης γενέσθαι θεοῦ· ἀλλ᾽ εἰ καὶ μηδὲν ἔτι προςδοκᾷ τῶν μειζόνων, ὑπὲρ τούτων ὧν ἔλαχεν ἤδη, κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν εὐχαριστείτω. Μυρίων δ᾽ ἔλαχε, γενέσεως, ζωῆς, τροφῆς, ψυχῆς, αἰσθήσεως, φαντασίας, ὁρμῆς, λογισμοῦ. Λογισμὸς δὲ βραχύτατον μὲν ὄνομα, τελειότατον δὲ καὶ βραχύτατον ἔργον, τῆς τοῦ παντὸς ψυχῆς ἀπόσπασμα· ἢ ὅπερ ὁσιώτερον εἰπεῖν τοῖς κατὰ Μωϋσῆν φιλοσοφοῦσιν, εἰκόνος θείας ἐκμαγεῖον ἐμφερές.

§. 40. Ἐπαινεῖν ἄξιον καὶ τῶν κατασκόπων τοὺς ἐπιχειρήσαντας μὲν αὐτόπρεμνον τὸ ἀρετῆς ὅλον ἀνασπάσαι καὶ βαστάσαι στέλεχος· ἐπεὶ δὲ οὐκ ἠδυνήθησαν, κληματίδα γοῦν καὶ ἕνα βότρυν λαβόντας, δεῖγμα καὶ μέρος τῆς συμπάσης, ὃ φέρειν

μόνον αὐτὸ ἴσχυον.*) Εὐκτὸν μὲν ἀθρόῳ τῷ πλήθει τῶν ἀρετῶν ἐγχορεύειν· εἰ δὲ τοῦτο μεῖζον ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν, ἀγαπῶμεν, εἴ τῳ ἐξεγένετο
613 μιᾷ τινι τῶν κατὰ μέρος ἐντυχεῖν, σωφροσύνῃ, 1080
M. ἢ ἀνδρίᾳ, ἢ δικαιοσύνῃ, ἢ φιλανθρωπίᾳ. Φερέ- P.
τω γὰρ ἑνός τι ἀγαθὸν ἡ ψυχὴ, καὶ τικτέτω, μὴ πάντων ἄφορος καὶ στεῖρα γινέσθω. Σὺ δὲ τοιαῦτα ἐπιτάγματα ἐπιτάξεις υἱεῖ τῷ σεαυτοῦ; Εἰ μὴ τοῖς οἰκέταις ἡμέρως χρῇ, μηδὲ τοῖς ὁμοτίμοις κοινωνικῶς· εἰ μὴ κοσμίως γυναικὶ, μηδὲ γονεῦσι τιμητικῶς· εἰ μητρὸς ὀλιγωρεῖς καὶ πατρὸς, ἀσέβει καὶ εἰς τὸ θεῖον. Εἰ χαίρεις ἡδονῇ, μὴ φιλαργυρίας ἀποστῇς. Ἐφίεσαι πολυχρηματίας; καὶ κενοδόξει. Τί γάρ; Οὐ μετριάζειν ἐν ἐνίοις ἄξιοῖς, εἰ μὴ ἐν πᾶσι δύνασαι; Οὐκ ἂν οὖν εἴποι ὁ υἱὸς, τί λέγεις, ὦ πάτερ; Ἢ τέλειον ἀγαθὸν, ἢ τέλειον κακὸν βούλει σοι τὸν υἱὸν γενέσθαι, καὶ οὐκ ἀγαπήσεις εἰ πρὸ τῶν ἄκρων τὰ μέσα ἕληται; Οὐ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀβραὰμ ἐπὶ τῆς Σοδομιτῶν ἀπωλείας, ἀρξάμενος ἀπὸ πεντηκοντάδος εἰς πεντάδα τελευτᾷ;**) Ποτνιώμενος καὶ ἱκετεύων, ἵν' εἰ μὴ εὑρίσκοιτο ἐν τῇ γενέσει ἡ παντελὴς εἰς ἐλευθερίαν ἄφεσις, ἧς σύμβολον ὁ πεντηκοστὸς λόγος ἱερὸς, ἡ μέση παιδεία παραληφθῇ δεκάδι παραριθμουμένη, πρὸς τὴν τῆς καταδικάζεσθαι ψυχῆς μελλούσης ἀπόλυσιν. Τῶν ἀναγώγων οἱ πεπαιδευμένοι, καὶ τῶν ἀλύρων καὶ ἀμούσων οἱ κεχορευκότες τῇ ἐγκυκλίῳ μουσικῇ, πλείους ἀφορμὰς ἔχουσι πρὸς τὸ εὔξασθαι· σχεδὸν ἐκ παίδων τοῖς περὶ ἀρετῆς καὶ ἐγκρατείας καὶ ἀρετῆς πάσης λόγοις ἐπαντληθέντες. Διὸ εἰ καὶ μὴ παντελῶς ἐξεῤῥύψαντο καὶ ἀπελούσαντο τὸ ἀδικεῖν, φαιδρυνόμενοι δὲ, ἀλλὰ μετρίως γοῦν καὶ μέσως ἐῤῥύψαντο. Τὸ παραπλήσιον ὁ Ἡσαῦ λέγειν ἔοικε τῷ πατρὶ, "Μὴ

---

*) Num. 13, 25. — **) Gen. 18, 32.

εὐλογία σοι μία ἔσται, πάτερ; Εὐλόγησόν καὶ ἐμὲ, πάτερ." *) Ἄλλαι γὰρ ἄλλοις ἀποκεκρίσθωσαν, τελείοις μὲν τέλειαι, μέσαι δὲ ἀτελέσιν. Ὡς ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων· ὑγιαινόντων γὰρ καὶ νοσούντων, ἕτερα μὲν γυμνάσματα, ἕτεραι δὲ τροφαὶ, καὶ ὅσα ἄλλα περὶ δίαιταν, οὐ τὰ αὐτά· ἀλλὰ τοῖς μὲν τὰ πρόσφορα, ἵνα μηδ' ὅλως νοσήσωσι, τοῖς δὲ τὰ οἰκεῖα, ὅπως πρὸς τὸ ὑγιεινότερον μεταβάλωσι. Πολλῶν οὖν ἀγαθῶν ὑπαρχόντων ἐν τῇ φύσει, τὸ δοκοῦν ἐφαρμόττειν μοι, τοῦτο χάρισαι, καὶ ἂν μικρότατον ᾖ· στοχασάμενος ἐκείνου μόνου, εἰ δυνήσομαι τὸ δοθὲν φέρειν εὐμαρῶς, ἀλλὰ καὶ μὴ 108
πρὸς τοῦτο ἀπειπὼν ὁ δυστυχὴς ὀκλάσω. Τί δ' οἰόμεθα ἐμφαίνεσθαι διὰ τοῦ, "Μὴ χεὶρ κυρίου οὐκ ἐξαρκέσει;" **) Ἆρ' οὐχὶ τὸ πάντη τὰς τοῦ ὄντος φθάνειν δυνάμεις ἐπ' εὐεργεσίᾳ, μὴ μόνον τῶν
614 ἐνδόξων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀφανεστέρων εἶναι δοκούν-
M. των; Οἷς τὰ ἁρμόττοντα χαρίζεται πρὸς τὰ τῆς ἑκάστου ψυχῆς σταθμήματα καὶ μέτρα, σταθμώμενος καὶ διαμετρῶν ἰσότητι παρ' ἑαυτῷ τὸ ἀνάλογον ἑκάστοις.

§. 41. Καταπλήττει με οὐχ ἥκιστα καὶ ὁ τεθεὶς νόμος ἐπὶ τοῖς ἐκδυομένοις τὰ ἁμαρτήματα, καὶ μεταγινώσκειν δοκοῦσι. Κελεύει γὰρ τὸ μὲν πρῶτον ἱερεῖον προσάγειν θῆλυ πρόβατον ἄμωμον. "Ἐὰν δὲ," φησὶ, "μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ τὸ ἱκανὸν εἰς πρόβατον, οἴσει περὶ τῆς ἁμαρτίας ἧς ἥμαρτε, δύο τρυγόνας, ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, ἕνα περὶ ἁμαρτίας, καὶ ἕνα εἰς τὸ ὁλοκαύτωμα. Ἐὰν δὲ μὴ εὑρίσκῃ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ζεῦγος τρυγόνων ἢ δύο νεοσσοὺς περιστερῶν, οἴσει τὸ δῶρον τὸ δέκατον οἰφὶ σεμίδαλιν. Οὐκ ἐπιχρίσει ἐπ' αὐτὸ ἔλαιον, οὐδ' ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸ λίβανον, ὅτι περὶ ἁμαρτίας ἐστί.

---

*) Gen. 27 28. — **) Num. 11, 23.

Καὶ οἴσει αὐτὸ πρὸς τὸν ἱερέα καὶ δραξάμενος ὁ ἱερεὺς ἀπ᾽ αὐτοῦ πλήρη τὴν δράκα, τὸ μνημόσυνον ἐπιθήσει ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον." *) Οὐκοῦν τρισὶ μετανοίας τρόποις ἱλάσκεται, τοῖς εἰρημένοις κτήνεσιν, ἢ κτηνοῖς, ἢ λευκοπύροις, πρὸς τὴν τοῦ καθαιρομένου καὶ μετανοοῦντος δήπου δύναμιν. Οὔτε γὰρ μικρὰ μεγάλων, οὔτε μεγάλα μικρῶν δεῖται καθαρσίων, τῶν δὲ πρὸς τὸ ἀνάλογον ἴσων καὶ ὁμοίων. Τί δήποτ᾽ οὖν διὰ τριῶν ἡ κάθαρσις, ἄξιον ἐρευνῆσαι. Σχεδὸν τοίνυν καὶ τὰ ἁμαρτήματα καὶ τὰ κατορθώματα συμβέβηκεν ἐν τρισὶν ἐξετάζεσθαι, διανοίᾳ, λόγοις, πράξεσιν. Οὗ χάριν καὶ ἐν τοῖς προτρεπτικοῖς Μωϋσῆς διδάσκων, ὅτι ἡ ἀγαθὴ κτῆσις οὔτ᾽ ἀδύνατός ἐστιν, οὔτε δυσθήρατος, φησὶν, "Οὐκ εἰς οὐρανὸν ἀναπτῆναι δεῖ, οὐδ᾽ ἄχρι περάτων γῆς καὶ θαλάττης ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν σύλληψιν αὐτοῦ· ἀλλ᾽ ἐστὶν ἐγγὺς, καὶ σφόδρα ἐγγύς." **) Εἶτα μόνον οὐκ ὀφθαλμοφανῶς δείκνυσι, "Πᾶν ἔργον," φησὶ, "τῷ στόματί σου, καὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ταῖς χερσὶ," ***) συμβολικῶς ἐν λόγοις, ἐν βουλαῖς, ἐν ἔργοις· ἐκ γὰρ εὐβουλίας καὶ εὐλογίας καὶ εὐπραξίας τὴν εὐδαιμονίαν ἀνθρωπίνην συνίστα- 1082
σθαι, ὥςπερ καὶ τὴν κακοδαιμονίαν ἐκ τῶν ἐναν- P.
τίων. Ἐν γὰρ τοῖς αὐτοῖς τό τε κατορθοῦν καὶ ἁμαρτάνειν χωρίοις ἐστὶ, καρδίᾳ, στόματι, χειρί· καὶ γὰρ βουλεύονταί τινες εὐγνωμονέστατα, καὶ λέ-
5 γουσιν ἄριστα, καὶ πράττουσι τὰ πρακτέα. Τριῶν δὲ ὄντων κουφότατόν ἐστι τὸ βουλεύεσθαι ἃ μὴ χρὴ, βαρύτατον δὲ, τὸ χειρουργεῖν τὰ ἄδικα, μέσον δὲ τὸ λέγειν ἃ μὴ δεῖ. Συμβαίνει δὲ τὸ κουφότατον δυςαποτριπτότατον εἶναι· χαλεπὸν γὰρ ψυχῆς τροπὴν εἰς ἠρεμίαν ἀγαγεῖν· καὶ θᾶττον ἄν τις χειμάῤῥου φορὰν ἐπίσχοι, ἢ ψυχῆς τροπὴν ῥέουσαν ἀκατασχέτως. Ἀμέ-

---

*) Lev. 5, 5 sqq. — **) Deut. 30, 10. — ***) Ibid. v. 14.

θητα γὰρ ἐνθύμια, ἄλλα ἐπ᾽ ἄλλοις, τρικυμίας τρόπον, ἐπιτρέχει, φοροῦντα καὶ κυκῶντα, καὶ πᾶσαν αὐτὴν βιαίως ἐπιστρέφοντα. Τὸ μὲν οὖν ἄριστον τῆς καθάρσεως καὶ τελεώτατον, τοῦτ᾽ ἔστι, μηδὲ ἐνθυμεῖσθαί τι τῶν ἀτοπωτάτων, ἀλλ᾽ εἰρήνη καὶ εὐνομίᾳ, ὧν ἡγεμών ἐστι δικαιοσύνη, πολιτεύσασθαι. Τὸ δὲ δεύτερον, λόγοις μὴ διαμαρτάνειν, ψευδόμενον, ἢ ψευδορκοῦντα, ἢ ἀπατῶντα, ἢ σοφιζόμενον, ἢ συκοφαντοῦντα, ἢ συνόλως στόμα καὶ γλῶτταν ἐπ᾽ ὀλέθρῳ τινῶν ἀνιέντα, οἷς χαλινὸν ἦν ἄμεινον περιθεῖναι καὶ δεσμὸν ἄρρηκτον.

§. 42. Διὰ τί δὲ τὸ λέγειν τοῦ νοεῖν τὰ μὴ προςήκοντα βαρύτερον ἁμάρτημα, ῥᾷον ἰδεῖν. Ἐνθυμεῖται μέν τις οὐ παρ᾽ ἑαυτὸν ἔστιν ὅτε, ἀλλ᾽ ἀβουλῶν· ὧν γὰρ οὐ θέλει, λαμβάνειν ἐννοίας ἀναγκάζεται, τῶν δὲ ἀκουσίων οὐδὲν ὑπαίτιον. Λέγει δέ τις ἑκὼν, ὥςτε εἰ μὴ εὔφημον προΐεται φωνὴν, ἀδικεῖ κακοδαιμονῶν, ὁ μηδ᾽ ἐκ τύχης ἐθέλων τι τῶν ἐπιεικεστέρων φθέγξασθαι, ᾧ λυσιτελὲς τὴν ἀσφαλεστάτην ἡσυχίαν δεξιοῦσθαι· καὶ ἔπειτα μὴ ἡσυχάζων τις, δύναται δή που βουληθεὶς σιωπᾶν. Τὸ δὲ καὶ τοῦ λέγειν βαρύτερον ἁμάρτημα, ἡ ἄδικος πρᾶξίς ἐστι· "λόγος γὰρ ἔργου," φασὶ, "σκιὰ," σκιᾶς δὲ βλαπτούσης πῶς οὐ τὸ ἔργον βλαβερώτερον; Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς τὴν μὲν γνώμην ἐγκλημάτων καὶ ἐπιτιμίων ἀπήλλαξεν, ἀκουσίαις τὰ πολλὰ μεταβολαῖς χρωμένην καὶ τροπαῖς, καὶ πάσχουσαν μᾶλλον ὑπὸ τῶν ἐπειςφοιτώντων νοημάτων ἔξωθεν, ἢ δρῶσαν. Τὸ δὲ ὅσα ἂν ἐξέλθῃ διὰ τοῦ στόματος, 108
ταῦτ᾽ εἰς ἀπόλογον καὶ εὐθύνας ἄγει· ὡς ἂν δὴ τοῦ λέγειν ἐφ᾽ ἡμῖν ὑπάρχοντος. Ἀλλ᾽ αἱ μὲν λόγων εὔθυναι, μετριώτεραι, αἱ δὲ ὑπαίτιαι ἔργων, ἀργαλεώτεραι. Μεγάλας γὰρ τάττει τιμωρίας ἐπὶ τοῖς μεγάλα ἀδικοῦσι, καὶ ἔργῳ ἐπεξιοῦσιν ἃ γνώμῃ μὲν ἀγνώμονι ἐβουλεύσαντο, προπετείᾳ δὲ γλώττης ἐξελάλησαν.

6 §. 43. *Τὰ δὲ καθάρσια τῶν τριῶν, διανοίας, λόγου, πράξεως, εἴρηκεν οὖν πρόβατον, καὶ ζεῦγος τρυγόνων ἢ περιστερῶν, καὶ σεμιδάλεως ἱεροῦ μέτρου δέκατον· ἀξιῶν προβάτῳ μὲν διάνοιαν καθαίρεσθαι, λόγον δὲ τοῖς πτηνοῖς, σεμιδάλει δὲ πρᾶξιν. Διὰ τί; Ὅτι καθάπερ ἐν ἡμῖν ἄριστον ὁ νοῦς, καὶ ἐν ζώων ἀλόγων γένει τὸ πρόβατον, ἅτε ἡμερώτατον ὑπάρχον, καὶ καρπὸν ἐτήσιον ἀνατέλλον ἐξ ἑαυτοῦ, πρὸς ὠφέλειαν ὁμοῦ καὶ κόσμον ἀνθρώπων. Ἐσθὴς γὰρ τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους ἀνείργει βλάβας, καὶ τὰ ἀπόῤῥητα τῆς φύσεως ἐπισκιάζουσα, πρὸς εὐκοσμίαν τοῖς χρωμένοις ἐστί. Σύμβολον οὖν ἔστω τῆς τοῦ ἀρίστου καθάρσεως, διανοίας, τὸ ζῶον ἄριστον, τὸ πρόβατον. Λόγου δὲ, τὰ πτηνά· κοῦφόν τε γὰρ ὁ λόγος, καὶ πτηνὸν φύσει, βέλους θᾶττον φερόμενον καὶ πάντη διᾶττον. Τὸ γὰρ ἅπαξ λεχθὲν ἀναδραμεῖν μὲν οὐκ ἔστιν· ἔξω δὲ φερόμενον, τάχει πολλῷ τρέχον, πλήττει τὰ ὦτα, καὶ διὰ πάσης ἀκοῆς ἐρχόμενον εὐθὺς ἠχεῖ. Δίδυμος δὲ ὁ λόγος· ὁ μὲν ἀληθὴς, ὁ δὲ ψευδής· οὗ μοι δοκεῖ χάριν ζεύγει τρυγόνων ἢ περιστερῶν ἐξομοιωθῆναι. Τῶν δὲ πτηνῶν τὸ μὲν περὶ ἁμαρτίας φησὶ δεῖν εἶναι, τὸ δὲ ὁλοκαύτωμα θύειν· ἐπειδὴ τὸν μὲν ἀληθῆ λόγον ὅλον διόλου συμβέβηκεν εἶναι ἱερὸν, τέλειον· τον δὲ ψευδῆ, διημαρτῆσθαί τε καὶ ἐπανορθώσεως δεῖσθαι. Πράξεως δὲ, ὡς ἔφην, σύμβολον ἡ σεμίδαλις· καὶ γὰρ ταύτην συμβέβηκεν οὐκ ἄνευ τέχνης καὶ ἐπινοίας καθαίρεσθαι, ἀλλὰ χερσὶ σιτοπόνων, ἐπιτήδευμα τὸ πρᾶγμα πεποιηκότων, διακρίνεται. Διὸ καί φησι, "Δραξάμενος ὁ ἱερεὺς πλήρη τὴν δράκα, τὸ μνημόσυνον αὐτῶν ἀνοίσει," *) διὰ τῆς δρακὸς, τὸ ἐγχείρημα καὶ τὴν πρᾶξιν ἐμφαίνων. Ἄγαν δὲ ἐξητασμένως ἐπὶ μὲν τοῦ*

---

*) **Lev. 5, 7 sqq.**

κτήνους εἶπεν, "Ἐὰν δὲ μὴ ἰσχύῃ ἡ χεὶρ τὸ ἱκανὸν εἰς πρόβατον," ἐπὶ δὲ τῶν πτηνῶν, "Ἐὰν δὲ μὴ εὑρίσκῃ." Διὰ τί; Ὅτι μεγάλης μὲν ἰσχύος καὶ ὑπερβαλλούσης δυνάμεώς ἐστι καταλῦσαι τὰς τῆς διανοίας τροπάς· οὐ μεγάλης δὲ ῥώμης, τὰ λόγων ἐπισχεῖν ἁμαρτήματα. Πάντων γὰρ ἀλεξίκακον τῶν διὰ φωνῆς ἁμαρτανομένων, ὡς καὶ πρότερον εἶπον,
ἡσυχία, ᾗ παντί τῳ ῥᾴδιον χρῆσθαι· πολλοὶ δὲ 108
διὰ τὸ λάλον καὶ ἀμετροεπὲς οὐχ εὑρίσκουσι πέρας ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ.

§. 44. Ταύταις καὶ ταῖς παραπλησίαις τομαῖς καὶ διαστολαῖς τῶν πραγμάτων ἐντραφεὶς καὶ ἐνασκηθεὶς ὁ ἀστεῖος, ἆρ᾽ οὐκ εἰκότως εὔχεσθαι ἂν δόξαι τὸν Ἰσμαὴλ ζῆν, εἰ μὴ δύναταί κυοφορῆσαί πω
617 τὸν Ἰσαάκ; Τί οὖν ὁ χρηστὸς θεός; Ἓν αἰτησα-
M. μένῳ δύο δίδωσι, καὶ τὸ ἔλαττον εὐξαμένῳ χαρίζεται τὸ μεῖζον. Εἶπε γάρ, φησὶ, τῷ Ἀβραάμ, "Ναὶ, ἰδοὺ Σάῤῥα ἡ γυνή σου τέξεταί σοι υἱόν." *) Εὐθύβολός γε ἡ συμβολικὴ ἀπόκρισις ἡ Ναί. Τί γὰρ ἐμπρεπέστερον, ἢ τὰ ἀγαθὰ ἐπινεύειν θεοῦ, καὶ ταχέως ὁμολογεῖν; Ἀλλ᾽ οἷς ἐπινεύει τὸ θεῖον, ἅπας ἄφρων ἀνανένευκε. Τὴν γοῦν Λείαν μισουμένην εἰσάγουσιν οἱ χρησμοί· διὸ καὶ τοιαύτης ἔτυχε προσρήσεως. Ἑρμηνευθεῖσα γάρ ἐστιν ἀνανευομένη καὶ κοπιῶσα· διὰ τὸ πάντας ἡμᾶς ἀρετὴν ἀποστρέφεσθαι καὶ κοπώδη νομίζειν, ἐπιτάγματα οὐχ ἡδέα πολλάκις ἐπιτάττουσαν. Ἀλλὰ τοσαύτης ἀποδοχῆς ἠξίωται παρὰ τῶν ἡγεμόνων, ὥστε τὴν μήτραν ὑπ᾽ αὐτοῦ διοιχθεῖσαν, σπορὰν θείου γονῆς παραδέξασθαι, πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ πράξεων γένεσιν. Μάθε οὖν, ὦ ψυχὴ, ὅτι καὶ Σάῤῥα, ἡ ἀρετὴ, τέξεταί σοι υἱὸν, οὐ μόνον Ἄγαρ, ἡ μέση παιδεία· ἐκείνης μὲν γὰρ τὸ ἔγγονον, διδακτὸν, ταύ-

*) Gen. 17, 19.

της δὲ πάντως αὐτομαθές ἐστι. Μὴ θαυμάσῃς, εἰ πάντα φέρων σπουδαῖα ὁ θεὸς, ἤνεγκε καὶ τοῦτο τὸ γένος, σπάνιον μὲν ἐπὶ γῆς, πάμπολυ δὲ ἐν οὐρανῷ. Μάθοις δ᾽ ἂν ἀπὸ τῶν ἄλλων, ἐξ ὧν συνέστηκεν ἄνθρωπος. Ἆρά γε οἱ ὀφθαλμοὶ διδαχθέντες ὁρῶσι; Τί δὲ οἱ μυκτῆρες; Ὀσφρῶνται μαθήσει; Ἅπτονται δὲ αἱ χεῖρες, ἢ οἱ πόδες προΐασι, κατ᾽ ἐπιτάγματα ἢ παραινέσεις ὑφηγητῶν; Αἱ δὲ ὁρμαὶ καὶ φαντασίαι — πρῶται δ᾽ εἰσὶν αὗται κινήσεις καὶ πείσεις ψυχῆς — διδασκαλίᾳ συνέστησαν; Παρὰ δὲ σοφιστῇ φοιτήσας ὁ νοῦς ἡμῶν, νοεῖν καὶ καταλαμβάνειν ἔμαθε; Πάντα ταῦτ᾽ ἀφιέμενα διδασκαλίας ἀπαυτοματιζούσῃ φύσει χρῆται πρὸς τὰς οἰκείας ἐνεργείας. Τί οὖν ἔτι θαυμάζεις, εἰ καὶ ἀρετὴν ἄπονον καὶ ἀταλαίπωρον ὁ θεὸς ὀμβρήσει, μηδεμιᾶς δεομένην ἐπιστασίας, ἀλλ᾽ ἐξ ἀρχῆς ὁλόκληρον καὶ παντελῆ; Εἰ καὶ μαρτυρίαν βούλει λαβεῖν, Μωϋσέως ἀξιοπιστοτέραν εὑρήσεις; Ὅς φησι τοῖς μὲν ἄλλοις ἀνθρώποις, ἀπὸ γῆς εἶναι τὰς τροφὰς, μόνῳ δ᾽ ἀπ᾽ οὐρανοῦ τῷ ὁρατικῷ. Ταῖς μὲν οὖν ἀπὸ γῆς, καὶ ἄνθρωποι γεωπόνοι συνεργοῦσι· τὰς δὲ ἀπ᾽ οὐρανοῦ νείφει χωρὶς συμ-
πράξεως ἑτέρων, ὁ μόνος αὐτουργὸς θεός. 1085
Καὶ μὴν λέγεται, „Ἰδοὺ ὕω ὑμῖν ἄρτους ἀπ᾽ P.
οὐρανοῦ." *) Τίνα οὖν ἀποτροφὴν ἐνδίκως ὕεσθαι λέγει, ὅτι μὴ τὴν οὐράνιον σοφίαν; Ἣν ἄνωθεν ἐπιπέμπει ταῖς ἵμερον ἀρετῆς ἐχούσαις ψυχαῖς, ὁ φρονήσεως εὐθηνίαν καὶ εὐετηρίαν ἔχων, καὶ τὰ ὅλα ἄρδων, καὶ μάλιστα ἐν ἱερᾷ ἑβδόμῃ, ἣν σάββατον καλεῖ. Τότε γὰρ τὴν τῶν αὐτομαθῶν ἀγαθῶν φορὰν ἔσεσθαι, φησὶν, οὐκ ἐξ ὅλης τέχνης ἀνατελλόντων, ἀλλ᾽ αὐτογενεῖ καὶ αὐτο-

---

*) Exod. 16, 4.

τελεῖ φύσει βλαστανόντων, καὶ τοὺς οἰκείους φερόντων καρπούς.

§. 45. Τέξεταί οὖν σοὶ ἡ ἀρετὴ υἱὸν γενναῖον ἄῤῥενα, *) παντὸς ἀπηλλαγμένον θήλεος πάθους, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ, τὸ πάθος, ὅπερ ἂν ἐπ᾽ αὐτῷ πάθῃς, πείσῃ δὲ πάντως χαράν· ὥστε καὶ τὸ σύμβολον αὐτῆς ὄνομα θήσεις, γέλωτα. Καθάπερ λύπη καὶ φόβος ἰδίας ἀναφθέγξεις ἔχουσιν, ἃς ἂν τὸ βιασάμενον καὶ κρατῆσαν ὄνομα ποιήσῃ πάθος· οὕτως εὐβουλίαι καὶ εὐφροσύναι φυσικαῖς ἐκφωνήσεσιν ἀναγκάζουσι χρῆσθαι, ὧν οὐκ ἂν εὕροι τις κυριωτέρας καὶ εὐθυβολωτέρας κλήσεις, καὶ ἂν τυγχάνοι περὶ τὰς κλήσεις σοφός. Διό φησιν, "Εὐλόγηκα αὐτὸν, αὐξήσω αὐτὸν, πληθυνῶ, δώδεκα ἔθνη γεννήσει," **) τὸν κύκλον καὶ τὸν χορὸν ἅπαντα τῶν σοφιστικῶν προπαιδευμάτων. Τὴν δὲ διαθήκην μου στήσω πρὸς Ἰσαὰκ, ἵνα ἑκατέρας ἀρετῆς τὸ ἀνθρώπων μεταποιῆται γένος, διδακτῆς τε καὶ αὐτομαθοῦς τὸ μὲν ἀσθενέστερον διδασκομένης, ἑτοίμης δὲ τὸ ἐῤῥωμένον.

§. 46. "Εἰς δὲ τὸν καιρὸν τοῦτον τέξεταί σοι," φησὶν, ἡ σοφία χαράν. ***) Ποῖον, ὦ θαυμασιώτατε, δεικνύεις καιρόν; Ἢ τὸν ὑπὸ γενέσεως ἄδεικτον μόνον; Ὁ γὰρ ἀληθὴς αὐτὸς εἴη καιρὸς, ἀνατολὴ τῶν ὅλων, ἡ εὐπραξία καὶ εὐκαιρία γῆς, οὐρανοῦ, τῶν μεταξὺ φύσεων, ζώων ὁμοῦ καὶ φυτῶν ἁπάντων. Ὅθεν καὶ Μωϋσῆς ἐθάῤῥησεν εἰπεῖν τοῖς ἀποδεδρακόσι καὶ μὴ θέλουσι τὸν ὑπὲρ ἀρετῆς ἄρασθαι πόλεμον πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους, "Ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς ἀπ᾽ αὐτῶν, ὁ δὲ κύριος ἐν ἡμῖν." †) Μόνον γὰρ οὐκ ἄντικρυς ὁμολογεῖ τὸν θεὸν καιρὸν,

---

*) Gen. 17, 19. — **) Ibid. v. 20. — ***) Gen. 18, 10.
†) Num. 14. 9.

ὃς παντὸς μὲν ἀσεβοῦς μακρὰν ἀφέστηκεν, ἀρετώσαις δὲ ἐμπεριπατεῖ ψυχαῖς. „Περιπατήσω γὰρ," φησὶν, „ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός." *) Οἱ δὲ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καιροὺς εἶναι λέγοντες, οὐ κυ-
619 ρίως καταχρῶνται τοῖς ὀνόμασιν· ἅτε μὴ πάνυ τὰς
M. φύσεις τῶν πραγμάτων ἠκριβωκότες, ἀλλὰ πολλοῦ 1086
τοῦ εἰκῇ μετέχοντες. P.

§. 47. Ἐπιτείνων δὲ τὸ κάλλος τοῦ γεννωμένου, φησὶν αὐτὸ „ἐν τῷ ἐνιαυτῷ τῷ ἑτέρῳ" **) γεννηθήσεσθαι· ἐνιαυτὸν ἕτερον οὐ τοῦ χρόνου μηνύων διάστημα, ὃ ταῖς σεληνιακαῖς ἢ ἡλιακαῖς ἀναμετρεῖται περιόδοις· ἀλλὰ τὸ ἔκτοπον καὶ ξένον καὶ καινὸν ὄντως, ἕτερον τῶν ὁρωμένων καὶ αἰσθητῶν, ἐν ἀσωμάτοις καὶ νοητοῖς ἐξεταζόμενον, ὅπερ τὸ χρόνου παράδειγμα καὶ ἀρχέτυπον εἴληχεν, αἰῶνα. Αἰὼν δὲ ἀναγράφεται τοῦ νοητοῦ βίος κόσμου, ὡς καὶ αἰσθητοῦ χρόνος. Ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ καὶ „τὴν ἑκατοστεύουσαν εὑρίσκει κριθὴν," ***) ὁ τὰς θεοῦ χάριτας ἐπὶ γενέσει πλειόνων σπείρας ἀγαθῶν, ἵν᾽ ὡς πλεῖστοι τῶν ἐπαξίων τυχεῖν μεταλάβωσιν. Ἀλλὰ γὰρ τῷ σπείραντι καὶ θερίζειν ἔθος· ὃ δ᾽ ἔσπειρε μὲν, ἐπιδεικνύμενος τὴν ἐχθρὰν φθόνου καὶ κακίας ἀρετὴν, εὑρεῖν δὲ, ἀλλ᾽ οὐ θερίσαι λέγεται. Ὁ γὰρ στάχυν ἁδρότερον τῶν εὐεργεσιῶν καὶ πλήρη πεποιηκὼς, ἕτερος ἦν, ὁ εὐτρεπισάμενος καὶ ἑτοιμασάμενος ἐλπίδας μείζους, καὶ πλείους δωρεὰς προέθηκε τοῖς ζητοῦσιν εἰς εὕρεσιν.

§. 48. Τὸ δὲ „Συνετέλεσε λαλῶν πρὸς αὐτὸν" †) ἴσον ἐστὶ τῷ, τὸν ἀκροατὴν αὐτὸν ἐτελείωσε, κενὸν ὄντα σοφίας πρότερον, καὶ ἀθανάτων λόγων ἐπλήρωσεν. Ἐπεὶ δὲ τέλειος ὁ μαθητὴς ἐγένετο, ἀνέβη κύριος ἀπὸ Ἀβραάμ· δηλῶν, οὐχ ὅτι διεζεύχθη, —

*) Lev. 26, 12. — **) Gen. 18, 10. — ***) Gen. 26, 12.
†) Gen. 17, 22.

φύσει γὰρ θεοῦ ὀπαδὸς ὁ σοφὸς — ἀλλὰ τὸ ἑκούσιον τοῦ μαθητοῦ βουλόμενος παραστῆσαι, ἵνα, ὥςπερ ἔμαθε, μηκέτι ἐφεστῶτος τοῦ διδάσκοντος, χωρὶς ἀνάγκης, αὐτὸς ἐπιδεικνύμενος, ἐθελουργῷ καὶ αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ χρώμενος, ἐνεργῇ δι' ἑαυτοῦ. Δίδωσι γὰρ ὁ διδάσκαλος τῷ μαθόντι τόπον, πρὸς τὴν ἄνευ ὑποβολῆς ἑκούσιον μελέτην, ἀλήστου μνήμης ἐγχαράττων βεβαιότατον εἶδος.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΥΣ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥΣ ΟΝΕΙΡΟΥΣ.

ARGUMENTUM LIBRI I DE EO QUOD A DEO MITTANTUR SOMNIA.

(Cf. Gen. 28, 12 sqq.)

Somniorum, quae divinitus mittuntur, variae sunt species. Harum una est, quando nostra mens a mente universi movetur, ut, quae divinitus sunt occulta, videre liceat. Eiusmodi somnium erat Iacobi, in quo coelestem illam scalam vidit (1). Puteus quartus, a quo discessit Iacobus, symbolum est scientiae (2), et iuramenti dicitur, quia ex quatuor elementis mundi et hominis tria sola intelligi possunt; quarta vero, coelum et mens, non sciri, sed credi tantum possunt (3-7). Qui puteum illum (scientiam) derelinquit, is pervenit in Charram, sensuum symbolum, in qua regione non manendum, nisi, ut sensus, quatenus sunt pars nostri intelligibilis, cognoscamus (8-10). Locus, cui accessit Iacobus, ratio (λόγος) est divina, quae, sicut et ceterae intelligentiae coelestes (angeli), a deo virtutem sectantibus auxilio mittitur (11. 12.). Nam quando non deus ipse hominis mentem, ut sol terram, collustrat, tunc rationes (λόγοι, angeli) animo effulgent (13). [Exponitur quadruplex solis significatio mystica (14. 15.), et quam ob rem amiculum proximo, quod unicum habet, non pro pignore detrahere liceat (16-18.]. Illi λόγοι opitulantur bonis, quando de viribus ad virtutem consequendam desperant (19). Lapis, quem capiti supposuit Iacobus,

indicat, vitam asceticam esse duram et aerumnosam (20). Scala, quam in somnio vidit, symbolum est aëris, angeli animarum, quibus hic incolitur (21-23). Res quoque humanas fluctuantes illa scala symbolice indicare videtur (24). Archangelus est deus, dominus universi (25). — Dei nomen involvit notionem beneficentiae, dei dominique beneficentiae ac regiae dignitatis (26. 27). Illi, qui in deo fidem collocat, non est quod timeat; deus enim pios protegit (28-30), eosque, si, quae sunt sensuum, nimis amaverint, ad se reducit (31. 32). — Instabiles esse res humanas docetur somnio, quod immittebatur Iacobo apud Labanum degenti (33-36). Pontifex in templo dei altero, mundo, est ratio divina; symbolum veri hominis (rationis humanae) est pontifex sensibilis, qui sacra alterius templi, a Moyse instituti, administrat etc. (37-40). Ratio divina interdum vices dei obit, ita ut ipsa etiam deus dicatur (41). Ceterum res divinae solae sunt stabiles; quam ob rem in humanis non nimia fiducia ponenda, sed soli deo pia et firma fides habenda est (42. 43).

---

620 §. 1. *Ἡ μὲν οὖν πρὸ ταύτης γραφὴ περιεῖχε* 5
M. *τοὺς κατὰ τὸ πρῶτον εἶδος ταττομένους τῶν ὀνείρων θεοπέμπτων, ἐφ᾽ οὗ τὸ θεῖον ἐλέγομεν κατὰ τὴν ἰδίαν ὑποβολὴν τὰς ἐν τοῖς ὕπνοις ἐπιπέμπειν φαντασίας. Ἐν ταύτῃ δὲ, ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, δηλώσομεν τοὺς ἐφαρμόζοντας τῷ δευτέρῳ. Δεύτερον δὲ εἶδος, ἐν ᾧ ὁ ἡμέτερος νοῦς τῷ τῶν ὅλων συγκινούμενος ἐξ ἑαυτοῦ κατέχεσθαί τε καὶ θεοφορεῖσθαι ἐδόκει, ὡς ἱκανὸς εἶναι προλαμβάνειν καὶ προγινώσκειν τι τῶν μελλόντων. Ὄναρ δέ ἐστι πρῶτον οἰκεῖον εἴδει τῷ σημαινομένῳ, τὸ φανὲν ἐπὶ τῆς οὐρανοκλίμακος τόδε, „Καὶ ἐνυπνιάσθη Ἰακὼβ, καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον, καὶ κατέβαινον ἐπ᾽ αὐτῆς· καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη ἐν τῇ γῇ, καὶ ὁ κύριος ἐστήλωται ἐπ᾽ αὐτῆς· καὶ εἶπεν, ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, μὴ φοβοῦ· τὴν γῆν ἐφ᾽ ἧς σὺ καθεύδεις,*

σοὶ δώσω καὶ τῷ σπέρματί σου, καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὡς ὁ χοῦς τῆς γῆς, καὶ πληθυνθήσεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ λίβα καὶ βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολάς· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ συγγένειαι τῆς γῆς, 566
καὶ τῷ σπέρματί σου. Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ δια- P.
φυλάσσων σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ, ᾗ ἂν πορευθῇς, καὶ ἐπιστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην· ὅτι οὐ μή σε ἐγκαταλίπω, ἕως τοῦ ποιῆσαί με πάντα ἃ ἐλάλησά
21 σοι." *) Προκατασκευὴ δέ ἐστι τῆς φαντασίας ἀναγκαία, ἣν ἀκριβώσαντες εὐμαρῶς ἴσως δυνησόμεθα καὶ τὰ δηλούμενα ὑπὸ τῆς φαντασίας καταλαμβάνειν. Τίς οὖν ἡ προκατασκευή; "Καὶ ἐξῆλθε," φησὶν, "Ἰακὼβ ἀπὸ τοῦ φρέατος τοῦ ὅρκου, καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαῤῥὰν, καὶ ἀπήντησεν ἐν τόπῳ, καὶ ηὐλίσθη ἐκεῖ, ὅτι εἰςῆλθεν ὁ ἥλιος· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου, καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ." Καὶ ἔπειτ᾽ εὐθέως ἐστὶ τὸ ὄναρ. Οὐκοῦν ἄξιον ἐν ἀρχῇ τρία ταῦτα διαπορῆσαι· ἓν μὲν, τί τὸ τοῦ ὅρκου φρέαρ, καὶ διὰ τί οὕτως ὠνομάσθη· δεύτερον δὲ, τίς ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ἀπὸ τοῦ προλεχθέντος φρέατος ἐξελθὼν εἰς Χαῤῥὰν ἔρχεται εὐθύς· τρίτον, τίς ὁ τόπος, καὶ διὰ τί ὅταν γένηται κατ᾽ αὐτὸν, ὁ μὲν ἥλιος δύεται, αὐτὸς δὲ κοιμᾶται.

§. 2. Σκοπῶμεν οὖν αὐτίκα τὸ πρῶτον. Ἐμοὶ τοίνυν δοκεῖ σύμβολον εἶναι τὸ φρέαρ ἐπιστήμης· οὐ γάρ ἐστιν ἐπιπόλαιος αὐτῆς ἡ φύσις, ἀλλὰ πάνυ βαθεῖα· οὐδ᾽ ἐν φανερῷ πρόκειται, ἀλλ᾽ ἐν ἀφανεῖ που κρύπτεσθαι φιλεῖ· οὐδὲ ῥᾳδίως, ἀλλὰ μετὰ πολλῶν πόνων καὶ μόλις ἀνευρίσκεται. Καὶ ταῦτα οὐ μόνον ἐπὶ τῶν μεγάλα καὶ ἀμύθητα ὅσα θεωρήματα ἐχουσῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν εὐτελεστάτων θεωρεῖται. Ἣν γοῦν ἂν ἐθέλῃς ἑλοῦ τῶν τεχνῶν, μή μοι τὴν ἀρίστην,

---

*) Gen. 28, 12 sqq.

ἀλλὰ τὴν ἁπασῶν ἀφανεστάτην, ἣν ἐλεύθερος μὲ ἴσως οὐδεὶς ἐν πόλει τραφεὶς ἑκὼν ἐπιτηδεύσειεν ἂν ἐν ἀγρῷ δὲ μόλις ἄκων οἰκέτης δυστρόπῳ καὶ δυσκόλῳ παλαιῶν δεσπότῃ βιαζομένῳ πολλὰ δρᾶν τῶ ἀβουλήτων. Εὑρεθήσεται γὰρ οὐχ ἁπλοῦν, ἀλλ ποικίλον τὸ πρᾶγμα, οὐ θήρᾳ ληπτὸν, δυσεύρετον δυσπεριγένητον, ἐχθρὸν μὲν ὄκνῳ καὶ ῥαθυμίᾳ κα ἀμελείᾳ, σπουδῆς δὲ καὶ φιλοτιμίας, ἱδρώτων τ καὶ φροντίδων μεστόν. Οὗ χάριν "οὐδ' ὕδωρ ἐ τῷ φρέατι τούτῳ φασὶν οἱ ὀρύττοντες εὑρεῖν," *) ἐπειδὴ τὰ τέλη τῶν ἐπιστημῶν οὐ δυσεύρετα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνεύρετα παντελῶς εἶναι συμβέβηκε· γραμματικώτερος δὲ διὰ τοῦτο καὶ γεωμετρικώτερος ἕτερος ἑτέρου γίνεται, τῷ τὰς ἐπιτάσεις καὶ παραυξήσεις ἀμήχανον εἶναι ὅροις περιγραφῆναι. Πλείω γὰρ ἀεὶ τῶν εἰς μάθησιν ἡκόντων τὰ ἀπολειπόμενα ἐκδέχεται καὶ ἐφεδρεύει ὡς καὶ τὸν ἅπτεσθαι περάτων ἐπιστήμης ὑπολαμβάνοντα, ἡμιτελῆ παρ' ἑτέρῳ κριτῇ 5 νομίζεσθαι, παρὰ δὲ ἀληθείᾳ δικαζούσῃ, καὶ ἄρτι ἄρχεσθαι δοκεῖν. "Βραχὺς μὲν γὰρ ὁ βίος," ὡς ἔφη τις, "ἡ δὲ τέχνη μακρὰ," ἧς ἄριστα καταλαμβάνει τὸ μέγεθος, ὁ ἀψευδῶς ἐμβαθύνων αὐτῇ, καὶ ὥσπερ φρέαρ
622 αὐτὴν ὀρύττων. Ὃν καὶ τελευτῶντα πολιὸν ἤδη
M καὶ ὑπεργήρων λόγος ἔχει δακρύειν, οὐ δι' ἀνανδρίαν φόβῳ θανάτου, ἀλλὰ διὰ παιδείας ἵμερον, ὡς νῦν πρῶτον εἰς αὐτὴν εἰσιόντα, ὅτε πανύστατα ἔξεισιν. Ἀνθεῖ γὰρ ἡ ψυχὴ πρὸς ἐπιστήμην, ὁπότε αἱ τοῦ σώματος ἀκμαὶ χρόνου μήκει μαραίνονται. Πρὶν οὖν ἡβῆσαι καὶ ἐννεάσαι τῇ τῶν πραγμάτων ἀκριβεστέρᾳ καταλήψει, οὐ χαλεπὸν ὑποσκελισθῆναι. Τὸ δὲ πάθος τοῦτο κοινὸν ἁπάντων ἐστὶ τῶν φιλομαθῶν, οἷς νέα ἐπὶ παλαιοῖς ἀνίσχει καὶ ἀναλάμπει θεωρήματα· πολλὰ μὲν καὶ τῆς ψυχῆς, ὁπότε

*) Gen. 26, 32.

μὴ στεῖρα καὶ ἄγονος εἴη, τικτούσης· πολλὰ δὲ καὶ τῆς φύσεως ἀτεκμάρτως ἐκ ταὐτομάτου προφαινούσης τοῖς τὴν διάνοιαν ὀξυδορκοῦσι. Τὸ μὲν οὖν ἐπιστήμης φρέαρ ὅρον καὶ τελευτὴν οὐκ ἔχον, τοιοῦτον ἀπεδείχθη. Διὰ τί δὲ ὅρκου ὠνομάσθη, λεκτέον. Τὰ ἐνδοιαζόμενα τῶν πραγμάτων ὅρκῳ διακρίνεται, καὶ τὰ ἀβέβαια βεβαιοῦται, καὶ τὰ ἄπιστα λαμβάνει πίστιν· ἐξ ὧν ἐκεῖνο συνάγεται, ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄν τις οὕτως βεβαιώσαιτο, ὡς περὶ τοῦ τὸ σοφίας γένος ἀπερίγραφον καὶ ἀτελεύτητον εἶναι. Καλὸν μὲν οὖν καὶ ἀνωμότῳ διεξιόντι περὶ τούτων συνεπιγράφεσθαι· ὁ δὲ μὴ λίαν εἰς σύνεσιν εὐχερὴς, ἐνωμότῳ γενομένῳ συναινεῖ. Μηδεὶς δὲ ὀμνύναι τὸν τοιοῦτον ὅρκον ἀναδυέσθω, σαφῶς εἰδὼς, ὅτι ἐν εὐόρκων γραφήσεται στήλαις.

§. 3. Ἅλις μὲν δὴ τούτων. Ἑπόμενον δ' ἂν εἴη σκέψασθαι, διὰ τί τεσσάρων ὀρυττομένων φρεάτων ὑπὸ τῶν ἀμφὶ τὸν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ, τὸ τέταρτον καὶ τελευταῖον "ὅρκου" προσηγορεύθη. Μήποτ' οὖν δι' ὑπονοιῶν ἐκεῖνο βούλεται παραστῆσαι, ὅτι καὶ ἐν τῷ παντὶ τεττάρων ὄντων ἐξ ὧν συνέστηκεν ὅδε ὁ κόσμος, καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς ἰσαρίθμων, ἐξ ὧν διαπλασθέντες εἰς ἀνθρωπόμορφον εἶδος ἐτυπώθημεν, τὰ μὲν οὖν τρία πέφυκεν ἀμηγέπη καταλαμβάνεσθαι, τὸ δὲ τέταρτον, ἀκατάληπτον πᾶσι τοῖς κριταῖς ἐστιν. Ἐν μὲν οὖν τῷ κόσμῳ γῆν καὶ ὕδωρ καὶ ἀέρα καὶ οὐρανὸν τέτταρα εἶναι ταῦτα συμβέβηκεν· ὧν τὰ μὲν ἄλλα εἰ καὶ δυσεύρετα, ἀλλ' οὐκ εἰς ἅπαν ἀνευρέτου μοίρας ἠξίωται. Καὶ γὰρ γῆν, ὅτι ἐστὶ σῶμα βαρὺ καὶ ἀδιάλυτον καὶ στερέμνιον, καὶ τεμνόμενον εἰς ὄρη καὶ πεδιάδας χώρας, καὶ ποταμοῖς καὶ θαλάττῃ διαιρούμενον, ὡς τὰ μὲν νησιάζειν, τὰ δὲ ἠπειροῦσθαι. 568
Καὶ ὅτι τὸ μὲν αὐτῆς λεπτόγειον, τὸ δὲ βαθύγειον, P.
καὶ τὸ μὲν τραχὺ καὶ στρυφνὸν καὶ λιθῶδες καὶ εἰς ἅπαν ἄγονον, τὸ δὲ λεῖον καὶ μαλακὸν καὶ

623 γονιμώτατον καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἕτερα κατα-
M. λαμβάνομεν. Καὶ πάλιν ὕδωρ, ὅτι πολλὰ τῶν εἰρημένων ἔχει κοινὰ πρὸς γῆν καὶ ἐξαίρετα ἕτερα· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γλυκὺ, τὸ δὲ ἁλμυρὸν, τὸ δὲ ἄλλαις διακεκραμένον ἰδέαις· καὶ τὸ μὲν πότιμον, τὸ δὲ οὐ πότιμον· καὶ ἑκάτερον οὐ πᾶσιν, ἀλλ᾽ οἷς θάτερον, οὐ τὸ ἕτερον, καὶ οἷς μὴ θάτερον, πάντως τὸ ἕτερον. Καὶ τὸ μὲν φύσει ψυχρὸν, τὸ δὲ φύσει θερμόν. Εἰσὶ γὰρ μυρίαι πολλαχόθεν πηγαὶ ζέον ὕδωρ ἐκδιδοῦσαι, οὐ κατὰ γῆν μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἤδη γοῦν ἐφάνησαν φλέβες ἀνομβροῦσαι ζέον ὕδωρ ἐν μέσοις πελάγεσιν, ἃς ἡ τοσαύτη τῶν ἐν κύκλῳ πελαγῶν ἀνάχυσις ἐξ αἰῶνος ἐπικλύζουσα οὐκ ἴσχυσε σβέσαι, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ ἐπὶ ποσὸν ἀνεῖναι. Καὶ πάλιν ὅτι ὁλκὸν ἀὴρ ἔχει φύσιν, εἴκων ἀντιπεριϊσταμένοις τοῖς σώμασιν, ὄργανον ὢν ζωῆς, ἀναπνοῆς, ὁράσεως, ἀκοῆς, τῶν ἄλλων αἰσθήσεων· πυκνότητας καὶ μανότητας, κινήσεις τε καὶ ἠρεμίας ἐνδεχόμενος, τροπάς τε καὶ μεταβολὰς παντοίας τρεπόμενός τε καὶ μεταβάλλων, χειμῶνας καὶ θέρη γεννῶν, καὶ τὰς μετοπωρινὰς καὶ ἐαρινὰς ὥρας, ἐξ ὧν ὁ ἐνιαυτοῦ κύκλος πέφυκε περατοῦσθαι.

§. 4. Τούτων μὲν δὴ πάντων αἰσθανόμεθα· ὁ δὲ οὐρανὸς ἀκατάληπτον ἔχει τὴν φύσιν, οὐδὲν ἑαυτοῦ σαφὲς γνώρισμα πρὸς ἡμᾶς ἀποστείλας. Τί γὰρ ἂν εἴποιμεν; Ὅτι πεπηγώς ἐστι κρύσταλλος, ὡς ἠξίωσάν τινες; Ἢ ὅτι πῦρ τὸ καθαρώτατον; Ἢ ὅτι πέμπτον κυκλοφορικὸν σῶμα, μηδενὸς τῶν τεττάρων στοιχείων μετέχον; Τί δέ; Ἡ ἀπλανὴς καὶ ἐξωτάτω σφαῖρα πρὸς τὸ ἄνω βάθος ἔχει, ἢ αὐτὸ μόνον ἐστὶν ἐπιφάνεια βάθους ἐρήμη, τοῖς ἐπιπέδοις σχήμασιν ἐοικυῖα; Τί δὲ οἱ ἀστέρες; Πότερον γῆς εἰσιν ὄγκοι πυρὸς πλήρεις, ἄγκεα γὰρ καὶ νάπας καὶ δρυμοὺς εἶπον αὐτοὺς εἶναί τινες, αὐτοὶ δεσμωτηρίου καὶ μύλωνος, ἐν οἷς τὰ τοιαῦτ᾽ ἐστὶν ἐπὶ τιμωρίᾳ

τῶν ἀσεβῶν, ὄντες ἐπάξιοι, — ἢ συνεχὴς καὶ, ὡς εἶπέ τις, πυκνὴ ἁρμονία, πιλήματα ἀδιάλυτα αἰθέρος; Ἔμψυχοι δὲ καὶ νοεροὶ, ἢ νοῦ καὶ ψυχῆς ἀμέτοχοι; Προαιρετικὰς δὲ, ἢ κατηναγκασμένας αὐτὸ μόνον κινήσεις ἔχοντες; Τί δὲ σελήνη; Πότερον γνήσιον, ἢ νόθον ἐπιφέρεται φέγγος, ἡλιακαῖς ἐπιλαμπόμενον ἀκτῖσιν, ἢ καθ᾽ αὐτὸ μόνον ἰδίᾳ, ἢ
24 τούτων οὐδέτερον, τὸ δ᾽ ἐξ ἀμφοῖν, ὡς ἂν ἐξ οἰκείου καὶ ἀλλοτρίου πυρὸς κρᾶμα; Πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ τετάρτου καὶ ἀρίστου τῶν ἐν κόσμῳ σώματος ὄντα, οὐρανοῦ, ἄδηλα καὶ ἀ- 569
καταληπτα, στοχασμοῖς καὶ εἰκασίαις, οὐ παγίῳ λό- P.
γῳ τῆς ἀληθείας ἐφορμοῦνται· ὥςτε καὶ ἂν ὀμόσαι τινὰ θαῤῥήσαντα, ὅτι θνητὸς οὐδεὶς πώποτε ἰσχύσει τούτων ἐναργῶς καταλαβεῖν οὐδέν. Ὅρκος γοῦν διὰ τοῦτ᾽ ὠνομάσθη τὸ τέταρτον καὶ ξηρὸν φρέαρ, ὅτι ἡ τοῦ τετάρτου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ζήτησις ἀτελεύτητος καὶ πάντη δυςόρατος, οὐρανοῦ.

§. 5. Ἴδωμεν δὲ, ὃν τρόπον καὶ τὸ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τέταρτον διαφερόντως καὶ κατ᾽ ἐξαίρετον λόγον ἀκατάληπτον εἶναι πέφυκεν. Οὐκοῦν τέτταρα τὰ ἀνωτάτω τῶν περὶ ἡμᾶς ἐστι, σῶμα, αἴσθησις, λόγος, νοῦς· τούτων μὲν δὴ τὰ τρία οὐ κατὰ πάσας ἄδηλα τὰς ἰδέας ἐστὶν, ἀλλ᾽ ἔχει τινὰ δείγματα ἐν ἑαυτοῖς τοῦ καταλαμβάνεσθαι. Τί δέ ἐσθ᾽ ὅ φημι; Τὸ σῶμα ὅτι μὲν τριχῇ διάστατον καὶ ἑξαχῇ κινητὸν, ἴσμεν· διαστάσεις μὲν τρεῖς ἔχον, μῆκος, βάθος, πλάτος, κινήσεις δὲ τὰς διπλασίας ἓξ, τὴν ἄνω, τὴν κάτω, τὴν ἐπὶ δεξιὰ, τὴν ἐπὶ εὐώνυμα, τὴν πρόσω, τὴν εἰς τὸ κατόπιν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ψυχῆς ἐστιν ἀγγεῖον, οὐκ ἀγνοοῦμεν· ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡβᾷ καὶ φθίνει, γηράσκει, τελευτᾷ, διαλύεται, σαφῶς ἴσμεν. Καὶ πρὸς αἴσθησιν, μέντοι γε οὐ παντάπασιν ἀμβλεῖς καὶ πηροὶ γεγόναμεν, ἀλλ᾽ ἔχομεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ πενταχῇ σχίζεται, καὶ ὄργανα ἑκάστης ἐστὶν ὑπὸ φύσεως δημιουργηθέντα οἰκεῖα, ὁράσεως μὲν,

ὀφθαλμοὶ, ἀκοῆς δὲ ὦτα, ῥῖνες δὲ ὀσφρήσεως, καὶ τῶν ἄλλων τὰ οἷς ἐναρμόζεται, καὶ ὅτι ἄγγελοι διανοίας εἰσὶν διαγγέλλουσαι χρώματα, σχήματα, φωνὰς, ἀτμῶν καὶ χυλῶν ἰδιότητας, συνόλως σώματα, καὶ ὅσαι ποιότητες ἐν τούτοις· καὶ ὅτι δορυφόροι ψυχῆς εἰσιν, ὅσα ἂν ἴδωσι καὶ ἀκούσωσι, δηλοῦσαι· καὶ ἂν εἴ τι βλαβερὸν ἔξωθεν ἐπίοι, προορώμεναί τε καὶ φυλαττόμεναι, ὡς μὴ λάθρα παρεισρυὲν αἴτιον ζημίας ἀνηκέστου τῇ δεσποίνῃ γένηται. Καὶ φωνὴ δὲ οὐκ εἰς ἅπαν ἀποδιδράσκει τὴν ἡμετέραν κρίσιν· ἀλλ᾽ ἴσμεν ὅτι ἡ μέν ἐστιν ὀξεῖα, ἡ δὲ βαρεῖα· καὶ ἡ μὲν ἐμμελὴς καὶ ἐναρμόνιος, ἡ δὲ ἀπῳδὸς καὶ λίαν ἀνάρμοστος. Καὶ πάλιν ἡ μὲν μείζων, ἡ δὲ ἐλάττων· διαφέρουσαι καὶ ἄλλοις μυρίοις, γένεσι, χρώμασι, διαστήμασι, συνημμέναις τάσεσι καὶ διεζευγμέναις, ταῖς διὰ τεσσάρων, ταῖς διὰ πέντε, ταῖς διὰ πασῶν συμφωνίαις. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῆς ἐνάρθρου φωνῆς, ἣν μόνος ἐκ πάντων ζώων ἔλαχεν ἄνθρωπος, ἔστιν ἃ γνωρίζομεν· οἷον ὅτι ἀπὸ διανοίας ἀναπέμπεται, ὅτι ἐν τῷ στόματι ἀρθροῦται, ὅτι ἡ γλῶσσα πλήττουσα, τῇ τῆς φωνῆς τάσει τὸ ἔναρθρον ἐνσφραγίζεται καὶ λόγον,
625 *ἀλλ᾽ οὐ ψιλὴν αὐτὸ μόνον φωνὴν ἀργὴν καὶ ἀ-*
M. *διατύπωτον ἦχον ἀπεργάζεται· ὅτι κήρυκος ἢ ἑρμηνέως ἔχει τάξιν πρὸς τὸν ὑποβάλλοντα νοῦν.*

§. 6. *Ἆρ᾽ οὖν καὶ, τὸ τέταρτον τῶν ἐν ἡμῖν αὐτοῖς, ὁ ἡγεμὼν νοῦς καταληπτός ἐστιν; Οὐ δήπου. Τί γὰρ αὐτὸν οἰόμεθα κατὰ τὴν οὐσίαν εἶναι; Πνεῦμα, ἢ αἷμα, ἢ σῶμα συνόλως; Ἀλλ᾽ οὐ σῶμα, ἀσώματον δὲ λεκτέον. Ἢ πέρας, ἢ εἶδος, ἢ ἀριθμὸν, ἢ ἐνδελέχειαν, ἢ ἁρμονίαν, ἤ τι τῶν ὄντων; Γεννώμενον δὲ εὐθὺς ἢ ἔξωθεν εἰςκρίνεται, ἢ ὑπὸ τοῦ περιέχοντος ἀέρος ἡ ἔνθερμος ἐν ἡμῖν φύσις, οἷα σίδηρος ἐν χαλκέως πεπυρωμένος, ὕδατι ψυχρῷ πρὸς τὸ κραταιότερον στομοῦται; Διότι κα[ὶ]*

παρὰ τὴν ψῦξιν ὠνομάσθαι δοκεῖ ψυχή. Τί δέ; Τελευτώντων σβέννυται καὶ συμφθείρεται τοῖς σώμασιν, ἢ πλεῖστον ἐπιβιοῖ χρόνον, ἢ κατὰ τὸ παντελὲς ἄφθαρτόν ἐστι; Ποῦ δὲ ἐμπεφώλευκεν ὁ νοῦς αὐτῷ· ἆρα οἶκον κεκλήρωται; Οἱ μὲν γὰρ τὴν ἀκρόπολιν ἐν ἡμῖν ἀνιέρωσαν αὐτῷ κεφαλὴν, περὶ ἣν καὶ αἱ αἰσθήσεις λοχῶσιν· εἰκὸς εἶναι νομίσαντες ἐγγὺς οἷα μεγάλου βασιλέως ἐφεδρεύειν τοὺς δορυφόρους. Οἱ δὲ ὑπὸ καρδίας αὐτὸν ἀγαλματοφορεῖσθαι διανοηθέντες γνωσιμαχοῦσιν. Ἤδη τὸ τέταρτον ἀκατάληπτον, οὐρανὸς μὲν ἐν κόσμῳ, παρὰ τὴν ἀέρος καὶ γῆς καὶ ὕδατος φύσιν· νοῦς δὲ ἐν ἀνθρώπῳ, παρὰ σῶμα καὶ αἴσθησιν καὶ τὸν ἑρμηνέα λόγον. Μήποτε μέντοι καὶ τὸ τέταρτον ἔτος ἅγιον καὶ αἰνετὸν ταύτης ἕνεκα τῆς αἰτίας, ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγραφαῖς δηλοῦται. Τὸ γὰρ ἐν τοῖς γεγονόσιν ἅγιον οὐρανὸς μέν ἐστι ἐν κόσμῳ, καθ᾽ ὃν αἱ ἄφθαρτοι καὶ μακραίω. φύσεις περιπολοῦσιν, ἐν ἀνθρώπῳ δὲ νοῦς, ἀπόσπασμα θεῖον ὤν· καὶ μάλιστα κατὰ Μωϋσῆν λέγοντα, "Ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν." *) Καὶ ἑκάτερον δὲ αἰνετὸν, οὐκ ἄπο σκοποῦ μοι δοκεῖ προσειρῆσθαι. Τὰ γὰρ δυνάμενα τοὺς ἐπαίνους καὶ ὕμνους καὶ εὐδαιμονισμοὺς ἐκτραγῳδεῖν τοῦ γεννήσαντος πατρὸς ταῦτ᾽ ἐστὶν, οὐρανός τε καὶ νοῦς. Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐξαιρέτου παρὰ τὰ ἄλλα ζῶα γέρως ἔλαχε, θεραπεύειν τὸ ὄν· ὁ δὲ οὐρανὸς ἀεὶ μελῳδεῖ, κατὰ τὰς κινήσεις τῶν ὄντων ἐν αὐτῷ τὴν πάμμουσον ἁρμονίαν ἀποτελῶν· ἧς εἰ συνέβαινε τὴν ἠχὴν εἰς τὰς ἡμετέρας φθάνειν ἀκοὰς, ἔρωτες ἂν ἀκάθεκτοι, καὶ λελυττηκότες ἵμεροι, καὶ ἄπαυστοι καὶ μανιώ-
26 δεις ἐγένοντο οἶστροι, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἠνάγκα-
I.

*) Gen. 2, 7.

σαν ἀπέχεσθαι, τρεφομένους μήκεθ' ὡς θνητοὶ τοῖς
σιτίοις καὶ τοῖς ποτοῖς διὰ φάρυγγος, ἀλλ' ὡς οἱ μέλ-
λοντες ἀπαθανατίζεσθαι δι' ὤτων, τῆς μουσικῆς τε-
λείας ἐνθέαις ᾠδαῖς. Ὧν ἀκροατὴν Μωϋσῆν *) ἀσώ-
ματον γενόμενον λόγος ἔχει τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ
τὰς ἴσας νύκτας, μήτε ἄρτου, μήτε ὕδατος ψαῦσαι 57
τὸ παράπαν.

§. 7. Ὁ τοίνυν οὐρανὸς, τὸ μουσικῆς ἀρχέτυπον ὄργανον, ἄκρως ἡρμόσθαι δοκεῖ δι' οὐδὲν ἕτερον, ἢ ἵνα ἐπὶ τιμῇ τοῦ τῶν ὅλων πατρὸς ᾀδόμενοι ὕμνοι μουσικῶς ἐπιψάλλωνται. Καὶ τὴν ἀρετὴν μέντοι Λείαν ἀκούομεν **) ἐπὶ τῆς τετάρτου γενέσεως υἱοῦ μηκέτι τίκτειν δυναμένην, ἀλλ' ἐπέχουσαν ἢ ἐπεχομένην τὰς γονάς. Εὕρισκε γὰρ, οἶμαι, πᾶσαν τὴν γένεσιν ἐξ αὐτῆς ξηράν τε καὶ στεῖραν, ἡνίκα Ἰούδαν, τὴν ἐξομολόγησιν, τὸν τέλειον καρπὸν ἤνθησε. Διαφέρει δὲ οὐδὲν τὸ "Λείαν ἵστασθαι τίκτουσαν" τοῦ "μὴ εὑρίσκειν ἐν τῷ τετάρτῳ φρέατι τοὺς παῖδας Ἰσαὰκ ὕδωρ," ***) ἐπειδήπερ ἐξ ἑκατέρου τῶν συμβόλων ἐμφαίνεται, τὸ πάντα διψῆν θεοῦ· παρ' οὗ καὶ αἱ γενέσεις καὶ αἱ τροφαὶ τοῖς γεγονόσιν ἄρδονται. Μικροπολῖται μὲν οὖν τινες ἴσως ὑπολήψονται περὶ φρεάτων διορυχῆς τὸν τοσοῦτον εἶναι λόγον τῷ νομοθέτῃ, οἱ δὲ ἐν τῇ μείζονι γραφέντες πατρίδι, τῷδε τῷ κόσμῳ, τελειοτέρων φρονημάτων ὄντες, εἴσονται σαφῶς, ὅτι οὐ περὶ φρεάτων τεττάρων ἐστὶν, ἀλλὰ τῶν τοῦ παντὸς μερῶν, ἡ ζήτησις τοῖς ὁρατικοῖς καὶ φιλοθεάμοσι, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, οὐρανοῦ. Ὧν ἕκαστον ἐπινοίαις εἰς ἄκρον πεποιημέναις διεξελθόντες, ἐν μὲν οὖν τοῖς τρισὶν εὗρόν τινα καταληπτά· διὸ καὶ τρία ὀνόματα ἐπεφήμισαν †) τοῖς εὑρεθεῖσιν, ἀδικίαν, ἔχθραν, εὐρυχωρίαν· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ τὸ παράπαν οὐδὲν,

*) Exod. 24, 18. — **) Gen. 29, 35. — ***) Gen. 26, 32.
†) Gen. 26, 20.

οὐρανῷ, καθάπερ ὀλίγῳ πρότερον ἐδηλώσαμεν. Τὸ
γὰρ τέταρτον φρέαρ ἄνυδρον καὶ ξηρὸν εὑρί-
σκεται, καὶ ὅρκος διὰ τὴν εἰρημένην αἰτίαν προσα-
γορεύεται.

§. 8. Τὰ δὲ ἑπόμενα ζητήσομεν, ἐρευνῶντες
τίς ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ὁ ἀπὸ τοῦ φρέατος ἐξελ-
θὼν εἰς αὐτὴν ἔρχεται. Ἔστι τοίνυν, ὡς ἔμοιγε
φαίνεται, Χαῤῥὰν μητρόπολίς τις αἰσθήσεων. Ἑρ-
μηνεύεται γὰρ τοτὲ μὲν ὀρυκτὴ, τοτὲ δὲ τρῶγλαι, δι᾽
ἀμφοτέρων τῶν ὀνομάτων ἑνὸς δηλουμένου πράγμα-
τος. Τὰ γὰρ σώματα ἡμῶν εἰς τὰ τῶν αἰσθήσεων
ὄργανα τρόπον τινὰ ἐξορώρυκται, καὶ γέγονεν ἕκα-
στον τῶν ὀργάνων ἑκάστης ὀπή τις αἰσθήσεως, ἐν ᾗ
27 πέφυκε φωλεύειν. Ὅταν οὖν τις ἀπὸ τοῦ φρέατος,
I. ὃ καλεῖται ὅρκος, ὥσπερ ἀπὸ λιμένος ἐξαναχθῇ, πα-
ραγίνεται εὐθὺς εἰς Χαῤῥὰν ἀναγκαίως· τὸν γὰρ
ἀποδημίαν στελλόμενον ἀπὸ τοῦ ἀρίστου καὶ ἀπειρο-
μεγέθους ἐπιστήμης χωρίου, κατ᾽ ἀναγκαῖον αἰσθή-
σεις ἄνευ ξεναγῶν ὑποδέχονται. Κινεῖται γὰρ ἡμῶν
ἡ ψυχὴ πολλάκις μὲν ἐφ᾽ ἑαυτῆς, ὅλον τὸν σωμα-
τικὸν ὄγκον ἐκδῦσα, καὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων ὄχλον
ἀποδρᾶσα· πολλάκις δὲ καὶ ταῦτα ἐπαμπισχομένη. 572
Τὴν μὲν οὖν γυμνὴν κίνησιν αὐτῆς, τὰ νοήσει μόνον P.
καταληπτὰ ἔλαχε· τὴν δὲ μετὰ σώματος, τὰ αἰσθη-
τά. Εἴ τις οὖν ὁμιλεῖν εἰς ἅπαν ἀδυνατεῖ διανοίᾳ
μόνῃ, δευτέραν καταφυγὴν, αἴσθησιν εὑρίσκεται· καὶ
ὅστις ἂν σφαλῇ τῶν νοητῶν, αὐτίκα πρὸς τὰ αἰ-
σθητὰ κατασύρεται. Δεύτερος γὰρ ἀεὶ πλοῦς ὁ
πρὸς αἴσθησιν, τοῖς μὴ δυνηθεῖσι πρὸς τὸν ἡγεμόνα
νοῦν εὐπλοῆσαι. Καλὸν δὲ καὶ ἐν τούτῳ γενομένους
μὴ καταγηράσαι καὶ διαιωνίσαι, ἀλλ᾽ ὡς ἐν ξένῃ
διατρίβοντας παροίκων τρόπον, ἀεὶ μετανάστασιν
ζητεῖν καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν πατρῴαν γῆν. Λάβαν
μὲν γὰρ, οὐκ εἶδος, οὐ γένος, οὐκ ἰδέαν, οὐκ ἐν-
νόημα, οὐκ ἄλλο τῶν νοήσει μόνῃ καταλαμβανομέ-
νων οὐδὲν ἁπλῶς εἰδὼς, ἠρτημένος δὲ τῶν ἐμφανῶν,

ἅπερ εἰς ὄψεις καὶ ἀκοὰς καὶ τὰς συγγενεῖς δυνάμεις ἔρχεται, πατρίδος· ἠξίωται Χαῤῥὰν, ἣν ὡς ξένην ὁ φιλάρετος Ἰακὼβ πρὸς ὀλίγον οἰκεῖ χρόνον, τῆς οἴκαδε ἐπανόδου διαμεμνημένος. Φησὶν οὖν ἡ μήτηρ, ἡ ὑπομονὴ, Ῥεβέκκα πρὸς αὐτὸν, "Ἀναστὰς ἀπόδραθι πρὸς Λάβαν τὸν ἀδελφόν μου εἰς Χαῤῥὰν, καὶ οἴκησον μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινάς." *) *Ἆρα οὖν κατανοεῖς, ὅτι οὐχ ὑπομένει ὁ ἀσκητὴς ἐν τῇ χώρᾳ τῶν αἰσθήσεων καταβιῶναι, ἀλλ' ἡμέρας ὀλίγας καὶ βραχύν τινα χρόνον, διὰ τὰς τοῦ συνδέτου σώματος ἀνάγκας; Ὁ δὲ μακρὸς αἰὼν αὐτῷ καὶ βίος ἐν τῇ νοητῇ πόλει ταμιεύεται.*

§. 9. *Παρ' ὃ μοι δοκεῖ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ, τῆς ἐπιστήμης, Ἀβραὰμ ὄνομα, μὴ πολὺν χρόνον ὑπομεῖναι τῇ Χαῤῥὰν ἐνδιατρῖψαι. Λέγεται γὰρ ὅτι "Ἀβραὰμ ἦν ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε, ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ Χαῤῥὰν,"* **) *καίτοι τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Θάῤῥα, ὃς ἑρμηνεύεται κατασκοπὴ ὀδμῆς, μέχρι τελευτῆς ἐν αὐτῇ βιώσαντος.* ***) *Ῥητῶς μὲν οὖν ἐν ταῖς ἱεραῖς*
628 *γραφαῖς δηλοῦται, ὅτι "ἀπέθανε Θάῤῥα ἐν Χαῤ-*
M. *ῥάν." Κατάσκοπος γὰρ ἦν ἀρετῆς, οὐ πολίτης· καὶ ὀσμαῖς ἀλλ' οὐ τροφῶν ἀπολαύσεσιν ἐχρῆτο, μήπω ἱκανὸς ὢν ἐμπίπλασθαι φρονήσεως, ἀλλὰ μηδὲ γεύεσθαι, τοῦτο δ' αὐτὸ μόνον ὀσφραίνεσθαι. Καθάπερ γὰρ τοὺς θηρατικοὺς τῶν σκυλάκων λόγος ἔχει καὶ τὰ ποῤῥωτάτω τῶν θηρίων πτώματα ῥινηλατοῦντας ἀνευρίσκειν, ἠκονημένους ὑπὸ τῆς φύσεως διαφερόντως τὴν περὶ τὰς ὀσμὰς αἴσθησιν· τὸν αὐτὸν τρόπον τὴν ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἀναδιδομένην ἡδεῖαν αὔραν ὁ παιδείας ἐραστὴς ἰχνηλατεῖ, καὶ ποθεῖ μὲν ἐκείναις ἐντυχεῖν, ἐξ ὧν ἀναδίδοται τὸ θαυμασιώτατον γάνωμα τοῦτο, μηδὲ δυνάμενος ἐν κύκλῳ κενὴν περιάγει τὴν κεφαλὴν, ὀσφραι-* 57

---

*) Gen. 27, 43. — **) Gen. 12, 4. — ***) Gen. 11, 32.

νόμενος αὐτὸ μόνον, καλοκἀγαθίας καὶ σιτίων ἱερωτάτης κνίσσης· οὐ γὰρ ἀρνεῖται λίχνος ἐπιστήμης καὶ φρονήσεως εἶναι. Μακάριοι μὲν οὖν οἷς ἐξεγένετο τῶν σοφίας φίλτρων ἀπόνασθαι, καὶ τῶν θεωρημάτων καὶ δογμάτων αὐτῆς ἑστιαθῆναι, καὶ ἀνευφρανθεῖσιν ἔτι διψῆν, ἄπληστον καὶ ἀκόρεστον ἐπιφερομένοις ἵμερον ἐπιστήμης. Δεύτερα δ' οἴσονται, οἷς ἀπολαῦσαι μὲν οὐκ ἐξεγένετο τῆς ἱερᾶς τραπέζης, κνισσοῦν δὲ τὰς ἑαυτῶν ψυχάς. Αὔραις γὰρ ἀρετῆς οὗτοι ζωπυρηθήσονται, καθάπερ τῶν καμνόντων οἱ παρειμένοι, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τροφαῖς χρῆσθαι, τὰς εἰς ἀνάληψιν προσφέρονται ὀσμάς, ἃς ἰατρῶν παῖδες λειποθυμίας ἀκεστήρια προευτρεπίζονται.

§. 10. Καταλιπὼν μέντοι τὴν Χαλδαίων γῆν εἰς Χαῤῥὰν λέγεται μετανίστασθαι Θάῤῥα, τὸν δὲ υἱὸν Ἀβραὰμ καὶ τοὺς ὁμογνώμονας τῆς οἰκίας ἐπαγόμενος, οὐχ ἵνα ὡς παρὰ συγγραφέως ἱστορικοῦ μάθωμεν, ὅτι μετανάσται τινὲς ἐγένοντο, τὴν μὲν πατρῴαν γῆν καταλιπόντες, τὴν δὲ ξένην ὡς πατρίδα οἰκήσαντες· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ μάθημα βιωφελέστατον καὶ νοερὸν, ἁρμόττον ἀνθρώπῳ μόνῳ μὴ ἀμεληθῆναι. Τί δὲ τοῦτ' ἐστί; Χαλδαῖοι μὲν ἀστρονομοῦσιν, οἱ δὲ τῆς Χαῤῥὰν πολῖται περὶ τὸν τῶν αἰσθήσεων τόπον πραγματεύονται. Φησὶν οὖν ὁ ἱερὸς λόγος τῷ κατασκόπῳ τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, τί περὶ ἡλίου ζητεῖς, εἰ ποδιαῖός ἐστιν, εἰ τῆς γῆς μείζων ἁπάσης, εἰ πολλαπλάσιος αὐτῆς; Τί δὲ περὶ φωτισμῶν σελήνης, εἰ νόθον ἔχει φέγγος, ἢ γνησίῳ μόνῳ χρῆται; Τί δὲ περὶ τῆς τῶν ἄλλων ἀστέρων φύσεως, ἢ φορᾶς ἢ συμπαθείας πρός τε ἀλλήλους καὶ τὰ ἐπίγεια; Τί δὲ βαίνων ἐπὶ γῆς, ὑπὲρ νεφέλας πηδᾷς; Τί δὲ ἅπτεσθαι τῶν ἐν αἰθέρι φῂς δύνασθαι, προσεῤῥιζωμένος χέρσῳ; Τί δὲ περὶ τῶν ἀτεκμάρτων τεκμαίρεσθαι τολμᾷς; Τί δὲ πολυπραγμονεῖς ἃ μή σε δεῖ, τὰ μετέωρα;

Τί δὲ τὴν ἐν τοῖς μαθήμασιν εὑρεσιλογίαν ἄχρι
οὐρανοῦ τείνεις; Τί δὲ ἀστρονομεῖς μετεωρολεσχῶν
629 Μὴ τὰ ὑπερωκεάνια, ὦ οὗτος, ἀλλὰ τὰ ἐγγὺ
M. ἑαυτοῦ κατανόησον, μᾶλλον δὲ σαυτὸν ἀκολακεύτω
ἐρεύνησον. Πῶς οὖν εὑρήσεις, ἐὰν ἐπιτύχῃς; Ἴθ
νοερῶς εἰς Χαῤῥὰν τὴν ὀρυκτὴν, τὰς τρώγλας κα
ὀπὰς τοῦ σώματος, καὶ ἐπίσκεψαι ὀφθαλμοὺς, ὦτα
ῥῖνας, τὰ ἄλλα τῶν αἰσθήσεων ὄργανα, καὶ φιλοσόφησον ἀναγκαιοτάτην καὶ πρεπωδεστάτην φιλοσοφίαν ἀνθρώπῳ, ζητῶν, τί ὅρασις, τί ἀκοὴ, τί γεῦσις, τί ὄσφρησις, ἁφὴ τί, καὶ συνόλως αἴσθησις
Καὶ ἔπειτα τί τὸ ὁρᾶν καὶ πῶς ὁρᾷς· τί τὸ ἀκούειν καὶ πῶς ἀκούεις· τί τὸ ὀσφραίνεσθαι, ἢ γεύεσθαι, ἢ ἅπτεσθαι, καὶ πῶς ἕκαστον αὐτῶν εἴωθ
γίνεσθαι. Πρὶν δὲ τὸν ἴδιον οἶκον καλῶς ἐπισκέψασθαι, τὸν τοῦ παντὸς ἐξετάζειν οὐχ ὑπερβολὴ μανίας; Καὶ οὔπω σοὶ μεῖζον ἐπίταγμα ἐπιτάττω, τὴ
σαυτοῦ ψυχὴν ἰδεῖν καὶ τὸν νοῦν, ἐφ᾽ ᾧ μέγα φρονεῖς· καταλαβεῖν γὰρ αὐτὸν οὔποτε δυνήσῃ. Ἀνάβαινε νῦν εἰς οὐρανὸν καὶ καταλαζονεύου περὶ τῶ
ἐκεῖ, μήπω δυνάμενος γνῶναι, κατὰ τὸ ποιητικὸ
γράμμα,

> Ὅ ττί τοι ἐν μεγάροισι κακόν τ᾽ ἀγαθόν τε τέ
> τυκται.

Κατάγων δ᾽ ἀπ᾽ οὐρανοῦ τὸν κατάσκοπον, καὶ ἀντισπάσας ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ζητήσεως, γνῶθι σαυτὸν, κα
τοῦτ᾽ ἐπιμελῶς ἐκπόνησον, ἵνα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιμελείας ἐπιλάχῃς. Τὸν τρόπον τοῦτον Θάῤῥαν μὲ
Ἑβραῖοι, Σωκράτην δὲ Ἕλληνες ὀνομάζουσι· κα
γὰρ ἐκεῖνον ἐγγηράσαι φασὶν τῇ περὶ τοῦ γνῶθ
σαυτὸν ἀκριβεστάτῃ σκέψει μηδὲν, ἔξω τῶν καθ
ἑαυτὸν φιλοσοφοῦντα. Ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἄνθρωπος ἦν
Θάῤῥα δὲ αὐτὸς ὁ λόγος ὁ περὶ τοῦ γνῶναί τινα
ἑαυτὸν προκείμενος, οἷα δένδρον εὐερνέστατον, ἵν᾽
ἔχοιεν εὐμαρῶς οἱ φιλάρετοι τὸν περὶ ἠθοποιΐαν
δρεπόμενοι καρπὸν, σωτηρίου καὶ ἡδίστης ἐμπίπλα-

σθαι τροφῆς. Τοιοῦτοι μὲν ἡμῖν οἱ φρονήσεως κατάσκοποι. Τῶν δὲ ἀθλητῶν καὶ ἀγωνιστῶν αὐτῆς αἱ φύσεις τελεώτεραι· δικαιοῦσι γὰρ οὗτοι τὸν περὶ τὸν αἰσθήσεων σύμπαντα λόγον ἀκριβῶς καταμαθόντες ἐπί τι μεῖζον ἕτερον ἐλθεῖν θεώρημα, καταλιπόντες τὰς αἰσθήσεως ὀπὰς, αἳ Χαῤῥὰν ὀνομάζονται. Τούτων ἐστὶν ὁ ἐπιδόσεις καὶ βελτιώσεις πρὸς ἐπιστήμης ἄκρας ἀνάληψιν ἐσχηκὼς Ἀβραάμ· ὅτε γὰρ μάλιστα ἔγνω, τότε μάλιστα ἀπέγνω ἑαυτὸν, ἵνα τοῦ πρὸς ἀλήθειαν ὄντος εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν ἔλθῃ. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν. Ὁ γὰρ λίαν καταλαβὼν ἑαυτὸν, λίαν ἀπέγνωκε τὴν ἐν πᾶσι τοῦ
630 γενητοῦ σαφῶς προλαβὼν οὐδένειαν· ὁ δ᾽ ἀπογνοὺς
M. ἑαυτὸν, γινώσκει τὸν ὄντα.

§. 11. Τίς μὲν οὖν ἐστιν ἡ Χαῤῥὰν, καὶ διὰ τί ὁ ἀπολιπὼν τὸ τοῦ ὅρκου φρέαρ, εἰς αὐτὴν ἔρχεται, δεδήλωται. Σκεπτέον δὲ τὸ τρίτον καὶ ἀκόλουθον, τίς ὁ τόπος, ᾧ ὑπαντᾷ. Λέγεται γὰρ, "Ὑπήντησεν ἐν τῷ τόπῳ." *) Τριχῶς δὲ ἐπινοεῖται τόπος. Ἅπαξ μὲν χώρα ὑπὸ σώματος ἐκπεπληρωμένη, κατὰ δεύτερον δὲ τρόπον ὁ θεῖος λόγος, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλον δι᾽ ὅλων ἀσωμάτοις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ θεός. "Εἶδον γὰρ," φησὶ, "τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ," **) ἐν ᾧ μόνῳ καὶ ἱερουργεῖν ἐφῆκεν, ἀλλαχόθι κωλύσας· Εἴρηται γὰρ ἀναβαίνειν εἰς τὸν τόπον ὃν ἂν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεὸς, καὶ ἐκεῖ θύειν τὰ ὁλοκαυτώματα καὶ τὰ σωτήρια, καὶ τὰς ἄλλας ἀμώμους θυσίας ἀνάγειν. Κατὰ δὲ τρίτον σημαινόμενον, αὐτὸς ὁ θεὸς καλεῖται τόπος, τῷ περιέ- 575
χειν μὲν τὰ ὅλα, περιέχεσθαι δὲ πρὸς μηδενὸς ἁ- P.
πλῶς, καὶ τῷ καταφυγὴν τῶν συμπάντων αὐτὸν εἶναι· καὶ ἐπειδήπερ αὐτός ἐστι χώρα ἑαυτοῦ, κεχωρηκὼς ἑαυτὸν καὶ ἐμφερόμενος μόνῳ ἑαυτῷ. Ἐγὼ μὲν οὐκ εἰμὶ τόπος, ἀλλ᾽ ἐν τόπῳ, καὶ ἕκαστον τῶν

---

*) Gen. 28, 11. — **) Exod. 24, 10.

ὄντων ὁμοίως· τὸ γὰρ περιεχόμενον διαφέρει τοῦ περιέχοντος, τὸ δὲ θεῖον ὑπ᾿ οὐδενὸς περιεχόμενον, ἀναγκαίως ἐστὶν αὐτὸ τόπος ἑαυτοῦ. Μαρτυρεῖ δέ μοι λόγιον τὸ χρησθὲν ἐπὶ τοῦ Ἀβραὰμ τόδε, "Ἦλθεν εἰς τὸν τόπον ὃν εἶπεν αὐτῷ ὁ θεός· καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, εἶδε τὸν τόπον μακρόθεν." *) Ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν τόπον, εἰπέ μοι, μακρόθεν αὐτὸν εἶδεν; Ἀλλὰ μήποτε δυοῖν πραγμάτων ἐστὶν ὁμωνυμία διαφερόντων, ὧν τὸ μὲν ἕτερον θεῖός ἐστι λόγος, τὸ δὲ ἕτερον, ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεός. Ὁ δὲ ξεναγηθεὶς ὑπὸ τῆς σοφίας εἰς τὸν πρότερον ἀφικνεῖται τόπον, εὑρόμενος τῆς ἀρεσκείας κεφαλὴν καὶ τέλος τὸν θεῖον λόγον, ἐν ᾧ γενόμενος οὐ φθάνει πρὸς τὸν κατὰ τὸ εἶναι θεὸν ἐλθεῖν, ἀλλ᾿ αὐτὸν ὁρᾷ μακρόθεν· μᾶλλον δὲ οὐδὲ πόῤῥωθεν αὐτὸν ἐκεῖνον θεωρεῖν, ἱκανός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μακρὰν τὸν θεὸν εἶναι πάσης γενέσεως, αὐτὸ μόνον, ὁρᾷ, καὶ τὸ ποῤῥωτάτω τὴν κατάληψιν αὐτοῦ πάσης ἀνθρωπίνης διανοίας διῳκίσθαι. Μήποτε μέντοι γε οὐδὲ τόπον νῦν ἀλληγορῶν ἐπὶ τοῦ αἰτίου παρείληφεν, ἀλλ᾿ ἔστι τὸ δηλούμενον τοιοῦτον, "Ἦλθεν εἰς τὸν τόπον, καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδεν" αὐτὸν τὸν τόπον εἰς ὃν ἦλθεν, μακρὰν ὄντα τοῦ ἀκατονομάστου καὶ ἀῤῥήτου, καὶ κατὰ πάσας ἰδέας ἀκαταλήπτου θεοῦ.

631 M §. 12. Τούτων προδιωρισμένων, ὅταν εἰς Χαῤῥὰν, τὴν αἴσθησιν, ἔλθῃ ὁ ἀσκητὴς, "οὐχ ὑπαντᾷ τόπῳ·" οὔτε τῷ ἐκπεπληρωμένῳ ὑπὸ σώματος θνητοῦ — μετέχουσι γὰρ αὐτοῦ πάντες οἱ γηγενεῖς ἐκπεπληρωκότες χώραν, καὶ τόπον τινὰ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον ἐπέχοντες — οὔτε τῷ τρίτῳ καὶ ἀρίστῳ, οὗ μόλις ἔννοιαν λαβεῖν ἣν ἐπὶ τοῦ φρέατος ποιούμενον τὰς διατριβὰς, ὃ προσηγορεύετο ὅρκος· ᾧ τὸ αὐτομαθὲς

*) Gen. 22, 9 sqq.

γένος, Ἰσαὰκ, ἐνδιαιτᾶται, μηδέποτε τῆς πρὸς θεὸν
πίστεως καὶ ἀφανοῦς ὑπολήψεως ἀφιστάμενον, ἀλλὰ
τῷ μέσῳ λόγῳ θείῳ, τὰ ἄριστα ὑφηγουμένῳ, καὶ
ὅσα πρόςφορα τοῖς καιροῖς ἀναδιδάσκοντι. Οὐ γὰρ
ἀπαξιῶν ὁ θεὸς εἰς αἴσθησιν ἔρχεσθαι, τοὺς ἑαυ-
τοῦ λόγους ἐπικουρίας ἕνεκα τῶν φιλαρέτων ἀπο-
στέλλει· οἱ δὲ ἰατρεύουσι καὶ ἐκνοσηλεύουσι τὰ ψυ-
χῆς ἀῤῥωστήματα, παραινέσεις ἱερὰς, ὥςπερ νόμους
ἀκινήτους τιθέντες, καὶ ἐπὶ τὰ τούτων γυμνάσια
καλοῦντες, καὶ τρόπον ἀλειπτῶν ἰσχὺν καὶ δύνα- 576
μιν, καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον ἐμφύοντες. Δεόν- P.
τως οὖν εἰς αἴσθησιν ἐλθὼν, οὐκέτι θεῷ, λόγῳ
δὲ ὑπαντᾷ θεοῦ, καθὰ καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ τῆς σο-
φίας Ἀβραάμ. Λέγεται γὰρ, "Ἀπῆλθεν ὁ κύριος ὡς
ἐπαύσατο λαλῶν τῷ Ἀβραὰμ, καὶ Ἀβραὰμ ἀπέστρεψεν
εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ." *) Δι᾽ οὗ συνάγεται τὸ λόγοις
τοιούτοις ἐντυγχάνειν ἱεροῖς, ὧν ὁ πρὸ τῶν ὅλων
θεὸς ἀπήλλακται, μηκέτι τὰς ἀφ᾽ αὐτοῦ τείνων φαν-
τασίας, ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τῶν μετ᾽ αὐτὸν δυνάμεων.
Ὑπερφυέστατα δὲ ἔχει, τὸ μὴ φάναι ἐλθεῖν εἰς τὸν
τόπον, ἀλλὰ ὑπαντῆσαι τόπῳ· ἑκούσιον μὲν γὰρ
τὸ ἔρχεσθαι, τὸ δὲ ὑπαντᾶν πολλάκις ἀκούσιον· ἵν᾽
ἐξαπιναίως ὁ θεῖος λόγος ἐπιφαινόμενος ἀπροςδόκη-
τον χαρὰν ἐλπίδος μείζονα, ἐρήμη ψυχῇ συνοδοιπο-
ρεῖν μέλλων, προτείνῃ. Καὶ γὰρ Μωϋσῆς "ἐξάγει
τὸν λαὸν εἰς συνάντησιν τοῦ θεοῦ," **) σαφῶς εἰ-
δὼς ἐρχόμενον αὐτὸν ἀοράτως πρὸς τὰς ποθούσας
ψυχὰς ἐντυχεῖν αὐτῷ.

§. 13. Τὴν δὲ αἰτίαν ἐπιφέρει, δι᾽ ἣν τόπῳ ὑπήν-
τησεν. "Ἔδυ γὰρ," φησὶν, "ὁ ἥλιος," ***) οὐχ ὁ φαι-
νόμενος οὗτος, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἀοράτου καὶ μεγίστου θεοῦ
περιφεγγέστατον καὶ περιαυγέστατον φῶς. Τοῦθ᾽ ὅταν
μὲν ἐπιλάμψῃ διανοίᾳ, τὰ δεύτερα λόγων δύεται φέγγη,

---

*) Gen. 18, 33. — **) Exod. 19, 17. — ***) Gen. 28, 11.

πολὺ δὲ μᾶλλον οἱ αἰσθητοὶ τόποι πάντες ἐπισκιά-
ζονται· ὅταν δὲ ἑτέρωσε χωρήσῃ, πάντ᾽ εὐθὺς ἀνί-
σχει καὶ ἀνατέλλει. Μὴ θαυμάσῃς δὲ, εἰ ὁ ἥλιος
κατὰ τοὺς ἀλληγορίας κανόνας ἐξομοιοῦται τῷ πα-
τρὶ καὶ ἡγεμόνι τῶν συμπάντων· θεῷ γὰρ ὅμοιον
πρὸς ἀλήθειαν μὲν οὐδὲν, ἃ δὲ δόξῃ νενόμισται,
δύο μόνα ἐστὶν, ἀόρατόν τε καὶ ὁρατόν· ψυχὴ μὲν,
632 ἀόρατον, ὁρατὸν δὲ ἥλιος. Τὴν μὲν οὖν ψυχῆς
M. ἐμφέρειαν δεδήλωκεν ἐν ἑτέροις εἰπὼν, „Ἐποίησεν ὁ
θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ᾽ εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐ-
τόν." *) Καὶ ἐν τῷ κατὰ ἀνδροφόνων τεθέντι νόμῳ
πάλιν, „Ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου, ἀντὶ τοῦ αἵ-
ματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐ-
ποίησα τὸν ἄνθρωπον." **) Τὴν δὲ ἡλίου διὰ συμ-
βόλων μεμήνυκε· ῥάδιον δὲ καὶ ἄλλως ἐξ ἐπιλογι-
σμοῦ τοῦτο κατιδεῖν, ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ὁ θεὸς
φῶς ἐστι. „Κύριος γὰρ φῶς μου καὶ σωτήρ
μου," ***) ἐν ὕμνοις ᾄδεται· καὶ οὐ μόνον φῶς,
ἀλλὰ καὶ παντὸς ἑτέρου φωτὸς ἀρχέτυπον, μᾶλλον
δὲ ἀρχετύπου πρεσβύτερον καὶ ἀνώτερον, λόγον ἔχον
παραδείγματος. Τὸ μὲν γὰρ παράδειγμα ὁ πληρέ-
στατος ἦν αὐτοῦ λόγος, φῶς, αὐτὸς δὲ οὐδενὶ τῶν
γεγονότων ὅμοιος. Ἔπειθ᾽ ὡς ἥλιος ἡμέραν καὶ νύ-
κτα διακρίνει, οὕτως φησὶ Μωϋσῆς τὸν θεὸν φῶς
καὶ σκότος διατειχίσαι, „Διεχώρισε γὰρ ὁ θεὸς ἀνὰ
μέσον τοῦ φωτὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους." †) 57
Ἄλλως τε ὡς ἥλιος ἀνατείλας τὰ κεκρυμμένα τῶν F
σωμάτων ἐπιδείκνυται, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τὰ πάντα
γεννήσας, οὐ μόνον εἰς τὸ ἐμφανὲς ἤγαγεν, ἀλλὰ
καὶ ἃ πρότερον οὐκ ἦν, ἐποίησεν, οὐ δημιουργὸς
μόνον ἀλλὰ καὶ κτίστης αὐτὸς ὤν.

---

*) Gen. 1, 27. — **) Gen. 9, 6. — ***) Psalm. 26, 1.
†) Gen. 1, 4.

§. **14.** *Λέγεται δὲ πολλαχῶς κατὰ τὸν ἱερὸν λόγον ἐν ὑπονοίαις ὁ ἥλιος. Ἅπαξ μὲν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ὃν "οἰκοδομοῦσιν ὡς πόλιν"*) καὶ κατασκευάζουσιν, οἱ γένεσιν πρὸ τοῦ ἀγεννήτου θεραπεύειν ἀναγκαζόμενοι, ἐφ' ὧν εἴρηται ὅτι "Ὠικοδόμησαν πόλεις ὀχυρὰς τῷ Φαραώ, τήν τε Πειθώ,**) τὸν λόγον ᾧ τὸ πείθειν ἀνάκειται, καὶ Ῥαμεσσὴν, τὴν αἴσθησιν, ὑφ' ἧς ὥςπερ ὑπὸ σητῶν ἡ ψυχὴ διεσθίεται — ἑρμηνεύεται γὰρ σεισμὸς σητὸς — καὶ τὴν Ὢν, τὸν νοῦν, ἣν Ἡλίου πόλιν ὠνόμασαν, ἐπειδὴ καθάπερ ἥλιος τοῦ παντὸς ἡμῶν ὄγκου τὴν ἡγεμονίαν ἀνῆπται, καὶ τὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὥςπερ ἀκτῖνας εἰς ὅλον τείνει. Τὸν δὲ ἱερέα καὶ θεραπευτὴν τοῦ νοῦ πενθερὸν ἐπιγράφεται πᾶς ὁ τὴν τοῦ σώματος πολιτείαν ἀναψάμενος, ὄνομα*
633 *Ἰωσήφ. "Ἔδοκε γὰρ," φησὶν, "αὐτῷ τὴν Ἀσενὲθ*
M. *θυγατέρα Πετεφρῆ ἱερέως Ἡλίου πόλεως."***) Δεύτερον δὲ ἥλιον καλεῖ συμβολικῶς τὴν αἴσθησιν, ἐπειδὴ τὰ αἰσθητὰ πάντα δείκνυται διανοίᾳ. Περὶ ἧς λελάληκεν ὧδε, "Ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος αὐτῷ, ἡνίκα παρῆλθε τὸ εἶδος τοῦ θεοῦ."†) Τῷ γὰρ ὄντι ταῖς ἱερωτάταις ἰδέαις καὶ ὡς ἂν εἰκόσιν ἀσωμάτοις, ὅταν μηκέτι δυνώμεθα συνδιατρίβειν, ἀλλ' ἑτέρωσε τρεπόμενοι μεταχωρήσωμεν, ἄλλῳ φωτὶ τῷ κατ' αἴσθησιν χρώμεθα, σκότους πρὸς τὸν ὑγιῆ λόγον οὐδὲν ἁπλῶς διαφέροντι· ὅπερ ἀνατεῖλαν ὅρασιν μὲν καὶ ἀκοὴν, ἔτι δὲ γεῦσιν καὶ ἁφὴν καὶ ὄσφρησιν, ὥςπερ κοιμωμένας, ἀνήγειρε, φρόνησίν τε καὶ δικαιοσύνην, ἐπιστήμην τε καὶ σοφίαν, ἐγρηγορυίας διανοίας, εἰς ὕπνον ἔτρεψεν. Οὗ χάριν "ἁγνεύειν οὐδένα πρὸ ἑσπέρας" φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος††) δύνασθαι, τῆς διανοίας ὑπὸ τῶν κατ' αἴσθησιν κι-*

*) Gen. 11, 4. — **) Exod. 1, 11. — ***) Gen. 41, 45.
†) Gen. 32, 31. — ††) Lev. 11, 31.

νήσεων ἔτι παρευημερουμένης. Ἄφυκτον δὲ καὶ τοῖς
ἱερεῦσι νόμον ἐν ταὐτῷ καὶ γνώμην ἀποφαινόμενος
τίθησιν, ἐπειδὰν λέγῃ, "Οὐκ ἔδεται ἀπὸ τῶν ἁγίων,
ἐὰν μὴ λούσηται τὸ σῶμα ὕδατι, καὶ δύῃ ὁ ἥλιος,
καὶ γένηται καθαρός." *) Δηλοῖ γὰρ σαφέστατα
διὰ τούτων, ὅτι εὐαγὴς εἰςάπαν οὐδὲ εἷς ἐστιν, ὡς
ταῖς ἁγίαις καὶ ἱεροπρεπέσι μυεῖσθαι τελεταῖς, ὧν
τὰς ἐσθῆτας τοῦ θνητοῦ βίου λαμπρότητι τετιμῆσθαι
συμβέβηκεν. Εἰ δέ τις αὐτὰς οὐκ ἀποδέχεται, κατὰ τὸ
ἀκόλουθον τῷ φρονήσεως ἐπιλάμπεται φωτὶ, δι' οὗ
δυνήσεται τὰς τῶν κενῶν δοξῶν ἐκνίπτεσθαι κηλῖδας
καὶ ἀπολούεσθαι. Ἢ τὸν ἥλιον αὐτὸν οὐχ ὁρᾷς, ὅτι
τὰ ἐναντία καὶ ἀνατέλλων καὶ δυόμενος ἐργάζεται;
Ἐπειδὰν γὰρ ἀνίσχῃ, τὰ μὲν κατὰ γῆν ἅπαντα περι- 57
λάμπεται, τὰ δὲ κατ' οὐρανὸν ἀποκρύπτεται· δύναν-
τος δὲ ἔμπαλιν, οἱ μὲν ἀστέρες προφαίνονται, τὰ
δὲ περίγεια συσκιάζεται. Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐν
ἡμῖν, ὅταν μὲν τὸ τῶν αἰσθήσεων φέγγος ὡς ἥλιος
ἀνατείλῃ, τὰς ὀλυμπίους καὶ οὐρανίους ὡς ἀληθῶς
ἐπιστήμας ἐπικρύπτεσθαι συμβέβηκεν· ὅταν δὲ πρὸς
δυσμὰς γένηται, τὰς ἀστεροειδεστάτας ἀναφαίνεσθαι
ἀρετῶν αὐγὰς, ὅτε καὶ καθαρὸς ὁ νοῦς ὑπὸ μηδενὸς
κρυπτόμενος αἰσθητοῦ γίνεται.

§. 15. Κατὰ δὲ τρίτον σημαινόμενον, ἥλιον
καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸ τοῦ κατ' οὐρανὸν περι-
πολοῦντος, ὡς πρότερον ἐλέχθη, παράδειγμα, ἐφ' οὗ
λέγεται, "Ὁ ἥλιος ἐξῆλθεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ Λὼτ
εἰςῆλθεν εἰς Σηγὼρ, καὶ κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα
καὶ Γόμοῤῥα θεῖον καὶ πῦρ." **) Ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ
λόγος, ὅταν ἐπὶ τὸ γεῶδες ἡμῶν σύστημα ἀφίκηται,
τοῖς μὲν ἀρετῆς συγγενέσι καὶ πρὸς ἀρετὴν ἀποκλί-
νουσιν ἀρήγει καὶ βοηθεῖ, ὡς καταφυγὴν καὶ σωτη-
ρίαν αὐτοῖς πορίζειν παντελῆ, τοῖς δὲ ἀντιπάλοις

---

*) Lev. 22, 6. — **) Gen. 19, 23 sq.

ὄλεθρον καὶ φθορὰν ἀνίατον ἐπιπέμπει. Λέγεται δὲ καὶ κατὰ τέταρτον σημαινόμενον ἥλιος μὲν αὐτὸς ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ ἡγεμὼν, ὡς εἶπον ἤδη, δι᾽ οὗ τὰ ἀνίατα τῶν ἁμαρτημάτων συσκιάζεσθαι δοκοῦντα 4 ἀνακαλύπτεται· πάντα γὰρ ὡς δυνατὰ, οὕτω γνώριμα θεῷ. Παρ᾽ ὃ καὶ τοὺς καταλυθέντας τῶν ὄντων ψυχικῶς, καὶ ἀκολάστως καὶ λαγνίστερον ὁμιλοῦντας ταῖς τοῦ νοῦ θυγατράσιν, αἰσθήσεσιν, ὡς χαμαιτύποις καὶ πόρναις, ἐνδειχθησομένους πρὸς ἥλιον ἄγει. Φησὶ γὰρ, „Καὶ κατέλυσεν ὁ λαὸς ἐν Σαττεὶν" — ἄκανθαι δὲ ἑρμηνεύονται παθῶν, κεντούντων καὶ τιτρωσκόντων ψυχὴν σύμβολον — „καὶ ἐβεβηλώθη," φησὶν, „ἐκπορνεῦσαι εἰς τὰς θυγατέρας Μωάβ." *) Αἱ δέ εἰσιν αἰσθήσεις, κεκλημέναι θυγατέρες· Μωὰβ γὰρ ἐκ πατρὸς ἑρμηνεύεται. Καὶ προστίθησι, „Λάβε πάντας τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ λαοῦ, καὶ παραδειγμάτισον τῷ κυρίῳ ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, καὶ ἀποστραφήσεται ὀργὴ κυρίου ἀπὸ Ἰσραήλ." **) Οὐ γὰρ μόνα τὰ κεκρυμμένα τῶν ἀδικημάτων ἐμφανῆ γενέσθαι βουλόμενος, ταῖς ἡλιακαῖς περιέλαμψεν ἀκτῖσιν· ἀλλὰ καὶ διὰ συμβόλων ἥλιον τὸν πατέρα τῶν ὅλων ἐκάλεσεν, ᾧ πάντα πρόοπτα, καὶ ὅσα ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας ἀοράτως ἐπιτελεῖται· γενομένων δὲ ἐμφανῶν, ἵλεώ φησιν ἔσεσθαι τὸν μόνον ἵλεω τῷ λαῷ. Διὰ τί; Ὅτι ἐὰν ὑπολαβοῦσα διάνοια λήσεσθαι τὸ θεῖον ἀδικοῦσα, ὡς μὴ πάντα καθορᾶν δυνάμενον, κρύφα καὶ ἐν μυχοῖς διαμαρτάνῃ, καὶ μετὰ ταῦτα εἴτε ἐξ αὑτῆς, εἴτε καὶ 579
ὑφηγησαμένου τινὸς ἐννοήσῃ, ὅτι ἀμήχανον ἄδηλον R.
εἶναί τι τῷ θεῷ, καὶ ἑαυτὴν καὶ τὰς ἑαυτῆς πράξεις ἁπάσας ἀναπτύξῃ, καὶ εἰς μέσον προενεγκοῦσα, καθάπερ εἰς ἡλιακὸν φέγγος, ἐπιδείξηται τῷ τῶν ὅλων ἐπισκόπῳ, φήσασα μετανοεῖν ἐφ᾽ οἷς πρότερον ἀγνώ-

---

*) Num. 25, 1. — **) Ibid. v. 4.

μονι γνώμῃ χρωμένη κακῶς ἐδόξαζε — μηδὲν γὰρ ἄδηλον, γνώριμα δὲ καὶ δῆλα πάντα, οὐ τὰ πραχθέντα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐλπιζόμενα κατὰ πολλὴν περιουσίαν ὑπάρχειν αὐτῷ — κεκάθαρται καὶ ὠφέληται; καὶ τὸν ἐφεστῶτα κολαστὴν ἔλεγχον ἡμέρωκεν, ὀργῇ δικαίᾳ χρώμενον, ὃς τὸ μετανοεῖν ἀδελφὸν νεώτερον ὂν τοῦ μηδ᾽ ὅλως ἁμαρτεῖν, ἀποδέχεται.

§. 16. *Φαίνεται μέντοι καὶ ἑτέρωθι κατὰ σύμβολον ἐπὶ τοῦ αἰτίου τὸν ἥλιον παραλαμβάνων, ὡς ἐν τῷ γραφέντι νόμῳ ἐνορῶ περὶ τῶν ἐπ᾽ ἐνεχύροις δανειζόντων· λέγε τὸν νόμον· „Ἐὰν ἐνεχύρασμα ἐνεχυράσῃς τὸ ἱμάτιον τοῦ πλησίον, πρὸ δυσμῶν ἡλίου ἀποδώσεις αὐτό· ἔστι γὰρ τοῦτο περιβόλαιον αὐτὸ, μόνον τοῦτο ἱμάτιον ἀσχημοσύνης αὐτοῦ, ἐν τίνι κοιμηθήσεται; Ἐὰν καταβοήσῃ πρός με, εἰςακούσομαι αὐτοῦ, ἐλεήμων γάρ εἰμι."* *) *Ἆρ᾽ οὐκ ἄξιον τοὺς οἰομένους τὴν τοσαύτην σπουδὴν εἶναι τῷ νομοθέτῃ περὶ ἀμπεχόνης, εἰ καὶ μὴ ὀνειδίζειν, ἀλλά τοί γε ὑπομιμνήσκειν φάσκοντας; Τί λέγετε, ὦ γενναῖοι; Ὅτι τῶν ὅλων κτίστης καὶ ἡγεμὼν ἐλεήμονα ἑαυτὸν ἐφ᾽ οὕτως εὐτελοῦς πράγματος, ἱματίου μὴ ἀποδο-*
635 *θέντος χρεώστῃ πρὸς δανειστοῦ, καλεῖ; Τὸ μέγε-*
M. *θος καθάπαξ τῆς ἀρετῆς τοῦ πάντα μεγάλου θεοῦ μὴ συνεωρακότων, μηδὲ συνορώντων ἐστὶ τοιαῦθ᾽ ὑπολαμβάνειν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην σμικρολογίαν τῇ ἀγεννήτῳ καὶ ἀφθάρτῳ καὶ πλήρει μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας φύσει, παρὰ θέμιν καὶ δίκην, προςνεμόντων. Τί γὰρ ἄτοπον ποιοῦσιν οἱ τὰ ῥύσια κατέχοντες δανεισταὶ παρ᾽ αὐτοῖς, ἄχρις ἂν τὰ ἴδια ἀναπράξωνται; Πένητες οἱ χρεῶσται, φήσει τις ἴσως, καὶ ἄξιον ἐλεεῖν αὐτούς. Εἶτ᾽ οὐκ εὔλογον καὶ ἄμεινον ἦν γράψαι νόμον, δι᾽ οὗ τούτοις ἐρανιοῦσι μᾶλ-*

---

*) Exod. 22, 26.

λον ἢ χρεώστας ἀποφανοῦσιν, ἢ ἐπ' ἐνεχύροις τοῦ
δανείζειν κωλῦσαι; Ὁ δ' ἐφεὶς, οὐκ ἂν εἰκότως ἐπὶ
τοῖς ἃ ἔλαβον πρὸ καιροῦ μὴ προϊεμένοις, δυςχεραί-
νοι ὡς ἀσεβοῦσι. Πενίας δ' εἰς αὐτά τις ἐλθὼν, ὡς
ἔπος εἰπεῖν, τὰ πέρατα, καὶ ῥάκιον ἐναμπεχόμενος,
δανειστὰς καινοὺς ἐπάγεται, τὸν ἀπὸ τῶν ὁρώντων
παρεὶς ἔλεον, ὃς τοῖς κεχρημένοις ταῖς τοιαύταις κα-
κοπραγίαις κατ' οἰκίαν καὶ παρ' ἱεροῖς καὶ ἐν ἀγορᾷ
καὶ πανταχοῦ προκέχυται; Νυνὶ δὲ καὶ, ὃ μόνον
εἶχε προκάλυμμα αἰδοῦς, ᾧ τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤ- 580
ῥητα συνεσκίαζε, τοῦτο φέρων προέτεινε· ῥύσιον ὑ- P.
πὲρ τίνος, εἰπέ μοι; Ἢ ὑπὲρ ἑτέρας ἀμείνονος ἐσθῆ-
τος; Τροφῆς μὲν γὰρ ἀναγκαίας ἄπορος οὐδεὶς, ἄχρις
ἂν πηγαὶ μὲν ἀναβλύζωσι ποταμῶν, χειμάῤῥοι δὲ
πλημμυρῶσι, γῆ δὲ τοὺς ἐτησίους ἀναδίδωσι καρ-
πούς. Οὕτως δὲ ἢ βαθύπλουτός τις, ἢ λίαν ὠμὸς,
ἢ λίαν σκαιὸς ὁ δανειστὴς, ὥςτε τετράδραχμον, τάχα
δὲ καὶ ἔλαττον ἐθέλειν τῷ συμβαλεῖν; Ἢ οὕτω πε-
νιχρῶς δανίζειν ἀλλὰ μὴ χαρίζεσθαι; Ἢ ὃ μόνον ἦν
ἐκείνῳ ἱμάτιον λαμβάνειν ἐνέχυρον, ὅπερ ἑτέρῳ ὀνό-
ματι λωποδυτεῖν εἰκότως ἂν λέγοιτο· καὶ γὰρ λωπο-
δύταις ἔθος ἀπαμπίσχουσι τὰς μὲν ἐσθῆτας ἀφαιρεῖ-
σθαι, γυμνοὺς δὲ τοὺς ἔχοντας ἀποφαίνειν. Διὰ τί
δὲ νυκτὸς μὲν καὶ τοῦ μὴ ἀνείμονά τινα κοιμηθῆναι
προενόησεν, ἡμέρας δὲ καὶ τοῦ μὴ ἐγρηγορότα γυμνὸν
ἀσχημονεῖν, οὐκέθ' ὁμοίως ἐφρόντισεν; Ἢ οὐ νυκτὶ
μὲν καὶ σκότῳ κρύπτεται πάντα, ὡς ἧττον ἢ μηδ'
ὅλως αἰδεῖσθαι, ἡμέρᾳ δὲ καὶ φωτὶ ἀνακαλύπτεται,
ὡς τότε μᾶλλον ἐρυθριᾶν ἀναγκάζεσθαι; Διὰ τί δὲ
οὐ διδόναι τὸ ἱμάτιον, ἀλλ' ἀποδιδόναι προςέταξεν;
Ἀπόδοσις γὰρ ἐπ' ἀλλοτρίοις γίνεται, τὰ δ' ἐνέχυρα
τῶν δεδανεικότων μᾶλλον ἢ τῶν δεδανεισμένων εἰσίν.
Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι τῷ λαβόντι χρεώστῃ πρός-
κοιτον τὸ ἱμάτιον οὐ προςέταξε μεθ' ἡμέραν πάλιν
κομίσαι τῷ δανειστῇ; Καὶ μὴν τῷ γε τῆς ἑρμηνείας
ἰδιοτρόπῳ, καὶ ὁ βραδύτατος ἕτερόν τι τοῦ ῥητοῦ

636 κατανοεῖν ἂν προσαχθείη· μᾶλλον γὰρ ἀφορισμῷ ἢ
M. παραινέσει ἔοικε τὸ διάταγμα. Παραινῶν μὲν γὰρ
εἶπεν ἄν τις, τὸ ἐνεχυρασθὲν ἱμάτιον, ἐὰν τοῦτο ἢ
μόνον τῷ χρεώστῃ, πρὸ ἑσπέρας ἀπόδος, ἵν' ἔχοι νύ-
κτωρ ἀμπέχεσθαι· ἀφοριζόμενος δὲ οὕτως, ὡς νῦν ἔχει,
"ἔστι γὰρ τοῦτο τὸ περιβόλαιον αὐτῷ, μόνον τοῦτο
ἱμάτιον ἀσχημοσύνης αὐτῷ· ἐν τίνι κοιμηθήσεται;"

§. 17. Ταῦτα μὲν δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα πρὸς τοὺς
τῆς ῥητῆς πραγματείας σοφιστὰς, καὶ λίαν τὰς ὀφρῦς
ἀνεσπακότας εἰρήσθω. Λέγωμεν δὲ ἡμεῖς ἑπόμενοι
τοῖς ἀλληγορίας νόμοις τὰ πρέποντα περὶ τούτων.
Φαμὲν τοίνυν λόγου σύμβολον ἱμάτιον εἶναι. Τάς
τε γὰρ ἀπὸ κρύους καὶ θάλπους εἰωθυίας τῷ σώματι
κατασκήπτειν βλάβας ἐσθὴς ἀπωθεῖται, καὶ ἐπισκιά-
ζει τὰ τῆς φύσεως ἀπόῤῥητα, καὶ ἔστιν ἁρμόττων
σώματι κόσμος ἡ ἀμπεχόνη. Κατὰ τὸ παραπλήσιον
μέντοι καὶ ἀνθρώπῳ λόγος, δώρημα κάλλιστον, ἐδόθη
παρὰ θεοῦ. Πρῶτον μὲν κατὰ τῶν νεωτεριζόντων
εἰς αὐτὸν, ὅπλον ἀμυντήριον. Ὡς γὰρ τῶν ἄλλων
ἕκαστον ζώων ἡ φύσις οἰκείαις ἀλκαῖς ὠχύρωσε, δι' 58
ὧν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἀδικεῖν ἀποκρούσεται, καὶ ἀν-
θρώπῳ μέγιστον ἔρυμα καὶ φρουρὰν ἀκαθαίρετον,
λόγον, ἔδωκεν, οὗ κραταιῶς οἷα πανοπλίας ἐνειλημ-
μένος, οἰκεῖον μὲν καὶ προσφυέστατον ἕξει δορυφό-
ρον. Τούτῳ δὲ προαγωνιστῇ χρώμενος δυνήσεται
τὰς ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν φερομένας ἀπωθεῖσθαι ζημίας.
Δεύτερον δὲ καὶ αἰσχύνης καὶ ὀνειδῶν ἀναγκαιότα-
τον περίβλημα· δεινὸς γὰρ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι
τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων λόγος. Τρίτον δὲ
πρὸς ὅλον τοῦ βίου κόσμον· ὁ γὰρ βελτιῶν ἕκαστον
καὶ πάντα ἄγων ἐπὶ τὸ κρεῖττον οὗτός ἐστιν. Ἀλλὰ
γὰρ εἰσὶ λῶβαί τινες καὶ κῆρες ἀνθρώπων, οἳ καὶ τὸν
λόγον ἐνεχυράζουσιν, ἀφαιρούμενον τοὺς ἔχοντας, καὶ,
συναυξῆσαι δέον, ὅλον ὑποτέμνονται· καθάπερ οἱ τὰ
τῶν πολεμίων δῃοῦντες χωρία, καὶ τόν τε σῖτον καὶ
τὸν ἄλλον καρπὸν φθείρειν ἐπιχειροῦντες, ὃς ἀφεθεὶς

μεγάλη τοῖς χρησαμένοις ἂν ὄνησις ἦν. Πόλεμος οὖν ἐστιν ἐνίοις ἄσπονδος καὶ ἀκήρυκτος πρὸς τὴν λογικὴν φύσιν, οἵτινες τὰς βλάστας αὐτῆς ἀποκείρουσιν ἐν χρῷ, καὶ τὰς πρώτας ἐπιφύσεις ἐκθλίβουσιν, ἄγονον καὶ στεῖραν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καλῶν ἐπιτηδευμάτων ἀπεργαζόμενοι. Ὁρμῶσαν γάρ ἔστιν ὅτε πρὸς παιδείαν τὴν ἱερὰν ἀκατασχέτῳ ῥύμῃ, καὶ πληχθεῖσαν ἔρωτι φιλοσοφίας ἀληθοῦς θεωρημάτων, ὑπὸ βασκανίας καὶ φθόνου, δείσαντες μὴ μεγάλη πνεύσασα καὶ ἐπὶ μήκιστον ἀρθεῖσα, τὰς αἰσχρολογίας αὐτῶν καὶ πιθανὰς εὑρέσεις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπικλύσῃ χειμάῤῥου τρόπον, ἑτέρωσε ταῖς ἑαυτῶν κακοτεχνίαις
7 τὴν φορὰν ἔτρεψαν, εἰς βαναύσους καὶ ἀνελευθέρους τέχνας μετοχετευσάμενοι. Πολλάκις δὲ καὶ ἀμβλώσαντες καὶ ἐπιφράξαντες, ἀργὸν τὸ μεγαλοφυὲς κατέλιπον, ὥςπερ βαθύγειον καὶ εὐδαίμονα γῆν ὀρφανῶν παίδων ἐπίτροποι κακοὶ χέρσον· καὶ οὐκ ᾐδέσθησαν οἱ πάντων ἀνηλεέστατοι τὸ μόνον ἱμάτιον ἀνθρώπου περισυλῶντες, λόγον. "Ἔστι γὰρ," φησὶ, "τοῦτο περιβόλαιον αὐτῷ μόνον." Τί πλὴν λόγος; Ὡς γὰρ ἵππου τὸ χρεμετίζειν ἴδιον, καὶ τὸ ὑλακτεῖν κυνὸς, καὶ βοὸς τὸ μυκᾶσθαι, καὶ τὸ ὠρύεσθαι λέοντος, οὕτω καὶ ἀνθρώπου τὸ λέγειν, καὶ αὐτὸς ὁ λόγος. Τοῦτον γὰρ ἔρυμα, περίβλημα, πανοπλίαν, τεῖχος, ζῶον τὸ θεοφιλέστατον, ὁ ἄνθρωπος, ἐκ πάντων ἴδιον κεκάρπωται.

§. 18. Διὸ καὶ ἐπιφέρει, "Τοῦτο ἱμάτιον αὐτῷ μόνον ἀσχημοσύνης αὐτοῦ." *) Τίς καλῶς γὰρ οὕτως τὰ ὀνείδη καὶ τὰ αἴσχη τοῦ βίου συσκιάζει καὶ συγκρύπτει, ὡς λόγος; Ἀμαθία μὲν γὰρ ἀλόγου φύσεως συγγενὲς αἶσχος, παιδεία δὲ ἀδελφὸν λόγου, κόσμος οἰκεῖος. "Ἐν τίνι οὖν κοιμηθήσεται;" Τουτέστιν, ἠρεμήσει καὶ διαναπαύσεται ἄνθρωπος, πλὴν 582 P.

*) Exod. 22, 26 sq.

ἐν λόγῳ; Λόγος γὰρ τὸ βαρυποτμότατον ἡμῶν γένος ἐπικουφίζει. Ὥςπερ οὖν ταῖς λύπαις, ἢ φόβοις, ἤ τισιν ἄλλοις κακοῖς πιεσθέντας, εὐμένεια, καὶ συνέχεια, καὶ δεξιότης φίλων πολλάκις ἐθεράπευσεν· οὕτως οὐ πολλάκις ἀλλ' αἰεὶ, τὸ βαρύτατον ἄχθος, ὅπερ ἐπιτιθέασιν ἡμῖν αἵ τε τοῦ συνδέτου σώματος ἀνάγκαι, καὶ αἱ τῶν ἔξωθεν κατασκηπτόντων ἀπροόρατοι συντυχίαι, μόνος ὁ ἀλεξίκακος λόγος ἀπωθεῖται. Φίλος γὰρ καὶ γνώριμος καὶ συνήθης καὶ ἑταῖρος ἡμῖν ἐστιν ἐνδεδεμένος, μᾶλλον δὲ ἡρμοσμένος καὶ ἡνωμένος κόλλῃ τινὶ φύσεως ἀλύτῳ καὶ ἀοράτῳ. Διὰ τοῦτο καὶ προλέγει τὰ συνοίσοντα, καὶ συμβάντος τινὸς ἀβουλήτου, πάρεστιν αὐτοκέλευστος βοηθήσων, οὐ τὴν ἑτέραν μόνον φέρων ὠφέλειαν, ἣν ὁ μὴ δρῶν σύμβουλος, ἢ ὁ μὴ συναγωνιστὴς ἥσυχος, ἀλλ' ἀμφοτέρας. Οὐ γὰρ ἡμίεργον ἐπιτετήδευκε δύναμιν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς μέρεσιν ὁλόκληρον· ὅς γε καὶ ἂν σφαλῇ πείρας, ἐν οἷς διανοεῖται ἢ ἔργῳ ἐπεξέρχεται, ἢ ἐπὶ τὸ τρίτον ἀφικνεῖται βοήθημα, παρηγορίαν. Φάρμακον γὰρ ὡς τραυμάτων, καὶ ψυχῆς παθῶν ὁ λόγος ἐστὶ σωτήριον, ὃν "πρὸ δυσμῶν ἡλίου" φησὶ δεῖν ὁ νομοθέτης ἀποδοῦναι, τουτέστι πρὶν τὰς τοῦ μεγίστου καὶ ἐπιφανεστάτου θεοῦ καταδῦναι περιλαμπεστάτας αὐγὰς, ἃς δι' ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν εἰς νοῦν τὸν ἀνθρώπινον οὐρανόθεν ἀποστέλλει. Παραμένοντος γὰρ ἐν ψυχῇ τοῦ θεοειδεστάτου φωτὸς, ἀποδώσομεν τὸν ἐνεχυρασθέντα λόγον, ὡς ἱμάτιον, ἵνα ἐγγένηται τῷ λαβόντι τὸ ἴδιον ἀνθρώπου κτῆμα, τήν τε αἰσχύνην τοῦ βίου περιστεῖλαι καὶ τῆς θείας ἀπόνασθαι δωρεᾶς, καὶ μετ' ἠρεμίας
638 ἀναπαύσασθαι, παρουσίᾳ τοιούτου συμβούλου καὶ
M. προασπιστοῦ, τάξιν ἣν ἐτάχθη μηδέποτε λείψοντος. Ἕως οὖν ἔτι σοὶ τὸ ἱερὸν φέγγος ὁ θεὸς ἀκτινοβολεῖ, σπούδασον ἐν ἡμέρᾳ τὸ ῥύσιον ἀποδοῦναι τῷ κυ-

ρίῳ· δύντος γὰρ, ὡς πᾶσα Αἴγυπτος, *) ψηλαφητὸν ἕξεις σκότος τὸν αἰῶνα, καὶ πληχθεὶς ἀορασίᾳ καὶ ἀγνοίᾳ, ὧν ἐδόκεις πάντων ἐπικρατεῖν, ἀφαιρεθήσῃ, πρὸς τοῦ βλέποντος Ἰσραὴλ, ὃν ἐρυσίαζες, ἀδούλωτον ὄντα φύσει δουλούμενος ἀνάγκῃ.

§. 19. Τοῦτον δὴ τὸν δόλιχον ἀπεμηκύναμεν, οὐκ ἄλλου του χάριν, ἢ τοῦ διδάξαι, ὅτι ἡ ἀσκητικὴ διάνοια κινήσεσιν ἀνωμάλοις πρός τε εὐφορίαν καὶ τὸ ἐναντίον χρωμένη, καὶ τρόπον τινὰ ἀνιοῦσα καὶ κατιοῦσα συνεχῶς, ὅταν μὲν εὐφορῇ καὶ πρὸς τὸ ὕψος αἴρηται, ταῖς ἀρχετύποις καὶ ἀσωμάτοις ἀκτῖσι τῆς λογικῆς πηγῆς τοῦ τελεσφόρου θεοῦ περιλάμπεται, ὅταν δὲ καταβαίνῃ καὶ ἀφορῇ, ταῖς ἐκείνων 583 P. εἰκόσιν, ἀθανάτοις λόγοις, οὓς καλεῖν ἔθος ἀγγέλους. Διὸ καὶ νῦν φησιν, "Ὑπήντησε τόπῳ· ἔδυ γὰρ ὁ ἥλιος." **) Ὅταν γὰρ τὴν ψυχὴν ἀπολίπωσιν αἱ τοῦ θεοῦ αὐγαὶ, δι᾽ ὧν σαφέσταται αἱ τῶν πραγμάτων γίνονται καταλήψεις, ἀνατέλλει τὸ δεύτερον καὶ ἀσθενέστερον λόγων, οὐκέτι πραγμάτων, φέγγος, καθάπερ καὶ ἐν τῷδε τῷ κάτω κόσμῳ. Σελήνη γὰρ τὰ δευτερεῖα ἡλίου φερομένη, καταδύντος ἐκείνου, φῶς ἀμυδρότερον ἐπὶ γῆς ἀποστέλλει. Καὶ τὸ ὑπαντᾶν μέντοι τόπῳ ἢ λόγῳ, τοῖς μὴ δυναμένοις τὸν πρὸ τόπου καὶ λόγου θεὸν ἰδεῖν, αὐταρκεστάτη δωρεὰ, διότι τὴν ψυχὴν ἀφώτιστον εἰσάπαν οὐκ ἔσχον· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὸ ἄκρατον ἐκεῖνο φέγγος ἀπ᾽ αὐτῶν ἔδυ, τὸ κεκραμένον ἐκαρπώσαντο. "Τοῖς γὰρ υἱοῖς Ἰσραὴλ φῶς ἦν ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο," ***) φησὶν ἐν Ἐξόδῳ, ὡς νύκτα καὶ σκότος ἀεὶ πεφυγαδεῦσθαι, μεθ᾽ ὧν οἱ τὰ ψυχῆς ὄμματα πρὸ τῶν σώματος πεπηρωμένοι ζῶσιν, ἀρετῆς αὐγὰς οὐκ εἰδότες. Ἔνιοι δὲ ἥλιον μὲν ὑποτοπήσαντες

*) Exod. 10, 21. — **) Gen. 28, 11. — ***) Exod. 10, 23.

εἰρῆσθαι νυνὶ συμβολικῶς αἴσθησίν τε καὶ νοῦν, τὰ νενομισμένα καθ᾽ ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι κριτήρια, τόπον δὲ τὸν θεῖον λόγον, οὕτως ἐξεδέξαντο· ἀπήντησεν ὁ ἀσκητὴς λόγῳ θείῳ, δύναντος τοῦ θνητοῦ καὶ ἀνθρωπίνου φέγγους. Ἄχρι μὲν γὰρ οἱ ὁ νοῦς τὰ νοητὰ, καὶ τὰ αἰσθητὰ αἴσθησις οἴεται παγίως καταλαμβάνειν, καὶ ἄνω περιπολεῖν, μακρὰν ὁ θεῖος λόγος ἀφέστηκεν· ἐπειδὰν δὲ ἑκάτερον ἀσθένειαν ὁμολογήσῃ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ τρόπον τινὰ καταδύσῃ χρησάμενον ἀποκρυφῇ, προϋπαντᾷ δεξιούμενος εὐθὺς ὁ ἔφεδρος ἀσκητὴς (·) ὁ ὀρθὸς λό-
639 *γος, ἑαυτὴν μὲν ἀπογινωσκούσης, τὸν δὲ ἐπιφοι-*
M. *τῶντα ἔξωθεν ἀφανῶς ἀναμενούσης.*

§. 20. *Φησὶ τοίνυν ἑξῆς ὅτι "Ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου, καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ."* *) *Θαυμάσαι ἄν τις οὐ μόνον τὴν ἐν ὑπονοίαις πραγματείαν καὶ φυσιολογίαν αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ῥητὴν πρὸς πόνου καὶ καρτερίας μελέτην ὑφήγησιν. Οὐ γὰρ ἀξιοῖ τὸν ἀρετῆς ἐπιμελούμενον ἁβροδιαίτῳ βίῳ χρῆσθαι καὶ τρυφᾶν, ζηλοῦντα τὰς τῶν λεγομένων μὲν εὐδαιμόνων, πρὸς ἀλήθειαν δὲ κακοδαιμονίας γεμόντων, σπουδάς τε καὶ φιλοτιμίας, οἷς πᾶς ὁ βίος ὕπνος καὶ ἐνύπνιόν ἐστι, κατὰ τὸν ἱερώτατον νομοθέτην. Οὗτοι μεθ᾽ ἡμέραν, ὅταν τὰ ἐν δικαστηρίοις καὶ βουλευτηρίοις καὶ θεάτροις, καὶ πανταχοῦ, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἀδικήματα διεξέλθωσιν, οἴκαδε ἀφικνοῦνται, τὸν ἑαυτῶν οἶκον, οἱ δυστυχεῖς, καταστρέψοντες, οὐ τὸν τῶν οἰκοδομημάτων, ἀλλὰ τὸν συμφυᾶ τῆς ψυχῆς οἶκον, τὸ σῶμα· τροφὰς ἀμέτρους καὶ ἐπαλλήλους εἰσφοροῦντες, καὶ πολὺν ἄκρατον ἄρδοντες, ἕως αὖ βύθιος μὲν ὁ λογισμὸς οἴχηται, τὰ δὲ ὑπὸ γαστέρα, πλησμονῆς ἔκγονα, πάθη διαναστάντα, λύττῃ*

*) Gen. 28, 11.

(·) [Leg. δεξόμενος ε. δ ἔ. ἀσκητῆς ψυχῆς ὁ etc. R. K.]

χρώμενα ἀκαθέκτῳ, καὶ προςπεσόντα καὶ ἐμπλακέντα τοῖς ἐπιτυχοῦσι, τὸν πολὺν οἶστρον ἀπερεύγοντα λωφήσῃ. Νύκτωρ δὲ, ὁπότε καιρὸς εἴη πρὸς κοῖτον τραπέσθαι, πολυτελεῖς κλίνας καὶ εὐανθεστάτας στρωμνὰς εὐτρεπισάμενοι, μαλακῶς σφόδρα κατακλίνονται, τὴν γυναικῶν ἐκμιμούμενοι τρυφὴν, αἷς ἡ φύσις ἐπέτρεψεν ἀνειμένῃ χρῆσθαι διαίτῃ, παρ᾿ ὃ καὶ τὸ σῶμα τοῦ μαλθακωτέρου κόμματος ὁ τεχνίτης καὶ ποιητὴς αὐταῖς εἰργάζετο. Τοιοῦτος οὐδὲ εἷς γνώριμος τοῦ ἱεροῦ λόγου, ἀλλ᾿ οἱ πρὸς ἀλήθειαν ἄνδρες, σωφροσύνης καὶ κοσμιότητος καὶ αἰδοῦς ἐρασταὶ, ἐγκράτειαν, ὀλιγόδειαν, καρτερίαν, ὥςπερ κρηπῖδάς τινας ὅλου τοῦ βίου καταβεβλημένοι, ψυχῆς ἀσφαλεῖς ὑποδρόμους, οἷς ἀκινδύνως καὶ βεβαίως ἐνορμιεῖται· χρημάτων καὶ ἡδονῆς καὶ δόξης κρείττους, σιτίων καὶ ποτῶν καὶ αὐτὸ μόνον τῶν ἀναγκαίων ἐφ᾿ ὅσον μὴ νεωτερίζειν ἄρχεται λιμὸς, ὑπερόπται· πεῖναν δέχεσθαι καὶ δίψος, θάλπος τε καὶ κρύος, καὶ ὅσα ἄλλα δυςκαρτέρητα, ὑπὲρ ἀρετῆς κτήσεως, ἑτοιμότατοι· ζηλωταὶ τῶν εὐποριστοτάτων, ὡς μηδ᾿ ἐπ᾿ εὐτελεῖ χλαίνῃ ποτὲ δυςωπηθῆναι, τὸ ἐναντίον δὲ τὰς πολυτελεῖς, ὄνειδος καὶ μεγάλην τοῦ βίου ζημίαν νομίσαι. Τούτοις πολυτελὴς μέν ἐστι κλίνη, μαλακὸν ἔδαφος· στρωμνὴ δὲ θάμνοι, πόαι, βοτάναι, φύλλων πολλὴ χύσις· τὰ δὲ πρὸς κεφαλὴν λίθοι τινὲς, ἢ βραχεῖς γεώλο-
40 φοι τοῦ ἰσοπέδου μικρὸν ἀνέχοντες. Τὸν βίον
I. τοῦτον οἱ μὲν τρυφῶντες σκληροδίαιτον καλοῦσιν, οἱ δὲ πρὸς καλοκἀγαθίαν ζῶντες ἥδιστον ὀνομάζουσιν· ἀνδράσι γὰρ οὐ λεγομένοις, ἀλλὰ οὖσιν ὄντως ἐφαρμόζει. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι καὶ νῦν βασιλικαῖς ὕλαις καὶ παρασκευαῖς περιουσιάζοντα τὸν ἀθλητὴν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων, εἰςάγει χαμευνοῦντα, καὶ λίθῳ προςκεφαλαίῳ χρώμενον, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἄρτον καὶ ἱμάτιον, τὸν φύσεως πλοῦτον, αἰτούμενον; Ἐπειδὴ τὸν ἐν ταῖς κεναῖς δόξαις

ἐχλεύαζεν ἀεὶ, καὶ τοὺς θαυμαστικῶς ἔχοντας αὐτοῦ κατεκερτόμει. Οὗτός ἐστι παράδειγμα ἀρχέτυπον ἀσκητικῆς ψυχῆς, ἐκτεθηλυμένῳ παντὶ πολέμιος.

§. 21. Ὁ μὲν οὖν φιλοπόνου καὶ φιλαρέτου πρόχειρος ἔπαινος, εἴρηται, τὸν δὲ κατὰ σύμβολον μηνυόμενον ἐρευνητέον. Εἰδέναι δὲ νῦν προσήκει, ὅτι ὁ θεῖος τόπος καὶ ἡ ἱερὰ χώρα, πλήρης ἀσωμάτων ἐστὶ λόγων· ψυχαὶ δέ εἰσιν ἀθάνατοι οἱ λόγοι οὗτοι. Τούτων δὴ τῶν λόγων ἕνα λαβὼν, ἀρι- 5
στίνδην ἐπιλεγόμενος τὸν ἀνωτάτω, καὶ ὡσανεὶ σώματος ἡνωμένου κεφαλῆς ἱδρύεται διανοίας τῆς ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ αὕτη τρόπον τινὰ τῆς ψυχῆς ἐστι κεφαλή. Ποιεῖ δὲ τοῦτο πρόφασιν μὲν ὡς κοιμηθησόμενος, τὸ δ᾽ ἀληθὲς, ὡς ἀναπαυσόμενος ἐπὶ λόγῳ θείῳ, καὶ σύμπαντα ἑαυτοῦ τὸν βίον κουφότατον ἄχθος ἐπαναθήσων ἐκείνῳ. Ὁ δὲ ἄσμενος ὑπακούει καὶ δέχεται τὸν ἀθλητὴν ὡς φοιτητὴν ἐσόμενον τὸ πρῶτον· εἶτα ὅταν αὐτοῦ τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς φύσεως ἀποδέξηται, χειροδοτεῖ τρόπον ἀλείπτου, καὶ πρὸς τὰ γυμνάσια καλεῖ, καὶ διερειδόμενος παλαίειν ἀναγκάζει, μέχρις ἂν ἀνανταγώνιστον αὐτῷ ῥώμην ἐγκατασκευάσῃ, τὰ ὦτα θείαις ἐπινοίαις μεταβαλὼν εἰς ὄμματα, καὶ καλέσας τὸν μεταχαραχθέντα καινὸν τύπον, Ἰσραὴλ, ὁρῶντα. Τότε καὶ τὸν νικητήριον ἐπιτίθησιν αὐτῷ στέφανον. Ὁ δὲ στέφανος ἔκτοπον ἔχει καὶ ξένον, καὶ ἴσως οὐκ εὔφημον ὄνομα· καλεῖται γὰρ ὑπὸ τοῦ ἀγωνοθέτου νάρκα. „Λέγεται γὰρ ὅτι „ἐνάρκησε τὸ πλάτος" *) βραβείων καὶ κηρυγμάτων, καὶ τῶν ἐν τιμαῖς ἁπάντων θαυμασιωτάτων ἀριστείων. Ἡ γὰρ δυνάμεως ἀκαθαιρέτου ψυχὴ μεταλαχοῦσα, καὶ τελειωθεῖσα ἐν ἀρετῶν ἄθλοις, καὶ ἐπὶ τὸν ὅρον αὐτὸν ἐφικομένη τοῦ καλοῦ, μὴ πρὸς ὕψος

*) Gen. 32, 25.

ὑπὸ μεγαλαυχίας ἀρθείη, μηδ᾽ ἀκροβατοῦσα ἐπικομπάζοι, ὡς ἀρτίοις ποσὶ μακρὰ βαίνειν δυναμένη·
41 ναρκήσοι δὲ καὶ σταλείη τὸ εὐρυνθὲν οἰήσει πλά-
I. τος· εἶθ᾽ ἑκουσίως ὑποσκελίσασα ἑαυτὴν χωλεύοι, τῶν ἀσωμάτων ὅπως ὑστερίζουσα φύσεων, ἡττᾶσθαι δοκοῦσα, νικηφορήσοι. Τὸ γὰρ πρεσβείων ἐξίστασθαι γνώμῃ μᾶλλον ἀνάγκῃ τοῖς ἀμείνοσιν, οἷς ἐντελέστατον νενόμισται· ἐπεὶ καὶ τὰ δευτερεῖα τῶν ἐν τῷδε τῷ ἀγῶνι τιθεμένων ἄθλων τὰ πρῶτα τῶν ἐν ἑτέροις ἀξιώματος μεγέθει πλεῖστον ὅσον ὑπερβάλλει.

§. 22. Τὸ μὲν δὴ προοίμιον τῆς θεοπέμπτου φαντασίας ὧδ᾽ ἔχει. Τρέπεσθαι δὲ ἐπ᾽ αὐτὴν καιρὸς ἤδη, καὶ τῶν ἐμφερομένων ἀκριβοῦν ἕκαστον. "Καὶ ἐνυπνιάσθη," φησὶν οὖν, "καὶ ἰδοὺ κλῖμαξ ἐστηριγμένη εἰς τὴν γῆν, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ᾽ αὐτῆς." *) Κλῖμαξ τοίνυν ἐν μὲν τῷ λεγομένῳ κόσμῳ συμβολικῶς λέγεται ὁ ἀὴρ, οὗ βάσις μέν ἐστι γῆ, κεφαλὴ δὲ οὐρανός. Ἀπὸ γὰρ τῆς σεληνιακῆς σφαίρας, ἣν ἐσχάτην μὲν τῶν κατ᾽ οὐρανὸν κύκλων, πρώτην δὲ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀναγράφουσιν οἱ φροντισταὶ τῶν μετεώρων, ἄχρι γῆς ἐσχάτης ὁ ἀὴρ πάντῃ ταθεὶς ἔφθακεν. Οὗτος δέ 586
ἐστι ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος, ἐπειδὴ πάντα τῷ P.
ποιητῇ τὰ τοῦ κόσμου μέρη καλὸν ἔδοξεν εἶναι ζώων ἀναπλῆσαι. Διὰ τοῦτο γῇ μὲν τὰ χερσαῖα ἐγκατεσκεύασε, θαλάττῃ δὲ καὶ ποταμοῖς τὰ ἔνυδρα, οὐρανῷ δὲ τοὺς ἀστέρας. Καὶ γὰρ ἕκαστον τούτων οὐ μόνον ζῶον, ἀλλὰ καὶ νοῦς ὅλος δι᾽ ὅλων ὁ καθαρώτατος εἶναι λέγεται· ὥστε καὶ ἐν τῷ λοιπῷ τμήματι τοῦ παντὸς, ἀέρι, ζῶα γέγονεν. Εἰ δὲ μὴ αἰσθήσει καταληπτὰ, τί τοῦτο; Καὶ ψυχὴ γὰρ ἀό-

---

*) Gen. 28, 12.

ρατον. Καὶ μὴν εἰκός γε ἀέρα γῆς μᾶλλον καὶ ὕ-
δατος ζωοτροφεῖν. Διὰ τί; Ὅτι καὶ τὰ ἐν ἐκεί-
νοις οὗτος ἐψύχωσεν. Ἐποίει γὰρ αὐτὸν ὁ τεχνί-
της ἀκινήτων μὲν σωμάτων ἕξιν, κινουμένων δὲ
ἀφαντάστως φύσιν, ἤδη δὲ ὁρμῇ καὶ φαντασίᾳ
χρῆσθαι δυναμένων, ψυχήν. Οὐκ ἄτοπον οὖν, δι'
οὗ τὰ ἄλλα ἐψυχώθη, ψυχῶν ἀμοιρεῖν; Διὸ μηδεὶς
τὴν ἀρίστην φύσιν ζώων, τοῦ ἀρίστου τῶν περι-
γείων, ἀέρος, ἀφαιρείσθω· οὐ γὰρ μόνον ἐκ πάντων
ἔρημος οὗτος, ἀλλ' οἷα πόλις εὐανδρεῖ, πολίτας
ἀφθάρτους καὶ ἀθανάτους ἔχων, ψυχὰς ἰσαρίθμους
ἄστροις. Τούτων τῶν ψυχῶν αἱ μὲν κατίασιν ἐν-
δεθησόμεναι σώμασι θνητοῖς, ὅσαι προςγειότατοι
καὶ φιλοσώματοι· αἱ δὲ ἀνέρχονται, διακριθεῖσαι
πάλιν κατὰ τοὺς ὑπὸ φύσεως ὁρισθέντας ὁρισμοὺς
καὶ χρόνους. Τούτων αἱ μὲν τὰ σύντροφα καὶ συν-
642 ήθη τοῦ θνητοῦ βίου ποθοῦσαι παλινδρομοῦσιν
M. αὖθις, αἱ δὲ πολλὴν φλυαρίαν αὐτοῦ καταγνοῦσαι
δεσμωτήριον μὲν καὶ τύμβον ἐκάλεσαν τὸ σῶμα,
φυγοῦσαι δὲ ὥςπερ ἐξ εἱρκτῆς ἢ μνήματος, ἄνω
κούφοις πτεροῖς πρὸς αἰθέρα ἐξαρθεῖσαι μετεωροπο-
λοῦσι τὸν αἰῶνα. Ἄλλαι δ' εἰσὶ καθαρώταται καὶ
ἄρισται, μειζόνων φρονημάτων καὶ θειοτέρων ἐπι-
λαχοῦσαι, μηδενὸς μὲν τῶν περιγείων ποτὲ ὀρεχθεῖ-
σαι τὸ παράπαν, ὕπαρχοι δὲ τοῦ πανηγεμόνος, ὥς-
περ μεγάλου βασιλέως ὀφθαλμοὶ καὶ ὦτα, ἀφορῶ-
σαι πάντα καὶ ἀκούουσαι. Ταύτας δαίμονας μὲν
οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι, ὁ δὲ ἱερὸς λόγος ἀγγέλους εἴω-
θε καλεῖν, προςφυεστέρῳ χρώμενος ὀνόματι· καὶ
γὰρ τὰς τοῦ πατρὸς ἐπικελεύσεις τοῖς ἐκγόνοις καὶ
τὰς τῶν ἐκγόνων χρείας τῷ πατρὶ διαγγέλλουσι.
Παρ' ὃ καὶ ἀνερχομένους αὐτοὺς καὶ κατιόντας εἰς-
ήγαγεν, οὐκ ἐπειδὴ τῶν μηνυσόντων ὁ πάντα ἐφθα-
κὼς εἰδέναι θεὸς δεῖται, ἀλλ' ὅτι τοῖς ἐπικήροις ἡ-
μῖν συνέφερε μεσίταις καὶ διαιτηταῖς λόγοις χρῆ-
σθαι, διὰ τὸ τεθηπέναι καὶ πεφρικέναι τὸν παμ-

πρύτανιν, καὶ τὸ μέγιστον ἀρχῆς αὐτοῦ κράτος. Οὗ λαβόντες ἔννοιαν, ἐδεήθημέν ποτέ τινος τῶν μέσων λέγοντες, "Λάλησον σὺ ἡμῖν, καὶ μὴ λαλείτω πρὸς ἡμᾶς ὁ θεὸς, μὴ ἀποθάνωμεν." *) Οὐ γὰρ ὅτι κολάσεις, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὑπερβαλλούσας καὶ ἀκράτους εὐ- 587
εργεσίας χωρῆσαι δυνάμεθα, ἃς ἂν αὐτὸς προτείνῃ P.
δι᾽ ἑαυτοῦ, μὴ χρώμενος ὑπηρέταις ἄλλοις. Παγκάλως δὲ ἐστηριγμένον ἐν τῇ γῇ διὰ συμβόλου κλίμακος καὶ δονούμενος φαντασιοῦται τὸν ἀέρα. Τὰς γὰρ ἀναδιδομένας ἐκ γῆς ἀναθυμιάσεις λεπτυνομένας, ἐξαεροῦσθαι συμβέβηκεν, ὥςτε βάσιν μὲν καὶ ῥίζαν ἀέρος γῆν εἶναι, κεφαλὴν δὲ οὐρανόν. Λέγεται γοῦν, ὅτι σελήνη πίλημα μὲν ἄκρατον αἰθέρος οὐκ ἔστιν, ὡς ἕκαστος τῶν ἄλλων ἀστέρων, κρᾶμα δὲ ἔκ τε αἰθερώδους οὐσίας καὶ ἀερώδους· καὶ τό γε ἐμφαινόμενον αὐτῇ μέλαν, ὃ καλοῦσί τινες πρόσωπον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸν ἀναμεμιγμένον ἀέρα, ὃς κατὰ φύσιν μέλας ὢν ἄχρις οὐρανοῦ τείνεται.

§. 23. Ἡ μὲν οὖν ἐν κόσμῳ συμβολικῶς λεγομένη κλῖμαξ τοιαύτη τις ἦν. Τὴν δὲ ἐν ἀνθρώποις σκοποῦντες εὑρήσομεν τὴν ψυχὴν, ἧς βάσις μὲν [τὸ σωματοειδὲς], ὡςανεὶ γεῶδές ἐστιν, αἴσθησις, κεφαλὴ δὲ ὡςὰν τὸ οὐράνιον, ὁ καθαρώτατος νοῦς.
43 Ἄνω δὲ καὶ κάτω διὰ πάσης αὐτῆς οἱ τοῦ θεοῦ
I. λόγοι χωροῦσιν ἀδιαστάτως, ὁπότε μὲν ἀνέρχοιντο συνανασπῶντες αὐτὴν, καὶ τοῦ θνητοῦ διαζευγνύντες, καὶ τὴν θέαν ὧν ἄξιον ὁρᾶν μόνον ἐπιδεικνύμενοι; ὁπότε δὲ κατέρχοιντο, οὐ καταβάλλοντες. Οὔτε γὰρ ὁ θεὸς, οὔτε λόγος θεῖος ζημίας αἴτιος· ἀλλὰ συγκαταβαίνοντες διὰ φιλανθρωπίαν καὶ ἔλεον τοῦ γένους ἡμῶν, ἐπικουρίας ἕνεκα καὶ συμμαχίας, ἵνα καὶ τὴν ἔτι ὥςπερ ἐν ποταμῷ, τῷ σώματι, φο-

*) Exod. 20, 19.

ρουμένην ψυχὴν, τὰ σωτήρια ἀναπνέοντες ἀναζώωσι. Ταῖς μὲν δὴ τῶν ἄκρως ἐκκεκαθαρμένων διανοίαις ἀψοφητὶ μόνος καὶ ἀοράτως ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ ἡγεμὼν ἐμπεριπατεῖ· καὶ γάρ ἐστι χρησθὲν τῷ σοφῷ θεοπρόπιον, ἐν ᾧ λέγεται, "Περιπατήσω ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ὑμῶν θεός." *) Ταῖς δὲ τῶν ἔτι ἀπολουομένων, μήπω δὲ κατὰ τὸ παντελὲς ἐκνιψαμένων τὴν ῥυπῶσαν καὶ κεκηλιδωμένην σώμασι βαρέσι ζωὴν, ἄγγελοι, λόγοι θεῖοι, φαιδρύνοντες αὐτὰς τοῖς καλοκἀγαθίας ὄμμασιν. Ὅσα δὲ ἐξοικίζεται κακὰ καὶ ἐκ τῶν οἰκητόρων στίφη, ἵνα εἷς ὁ ἀγαθὸς εἰσοικίσηται, δῆλόν ἐστι. Σπούδασον οὖν, ὦ ψυχὴ, θεοῦ οἶκος γενέσθαι, ἱερὸν ἅγιον, καὶ ἰσχυρὰ μὲν ἐξ ἀσθενεστάτης, ἐκ δὲ ἀδυνάτου δυνατὴ, καὶ συνετὴ μὲν ἐξ ἀφραινούσης, εὐλογιστοτάτη δὲ ἐκ παραπαιούσης. Ἴσως δὲ καὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον ὁ ἀσκητὴς φαντασιοῦται κλίμακι ἐοικότα· φύσει γὰρ ἀνώμαλον πρᾶγμα ἄσκησις, τοτὲ μὲν προϊοῦσα εἰς ὕψος, τοτὲ δὲ ὑποστρέφουσα πρὸς τὸ ἐναντίον· καὶ τοτὲ μὲν, καθάπερ ναῦς, εὐ- 5
πλοίᾳ, τοτὲ δὲ δυσπλοίᾳ χρωμένη. "Ἑτερήμερος γὰρ," ὥς ἔφη τις, "τῶν ἀσκητῶν ὁ βίος, ἄλλοτε μὲν ζῶν καὶ ἐγρηγορὼς, ἄλλοτε δὲ τεθνεὼς ἢ κοιμώμενος." Καὶ τάχα οὐκ ἄπο σκοποῦ τοῦτο λέγεται· σοφοὶ μὲν γὰρ τὸν ὀλύμπιον καὶ οὐράνιον χῶρον ἔλαχον οἰκεῖν, ἄνω φοιτᾶν ἀεὶ μεμαθηκότες, κακοὶ δὲ τοὺς ἐν ᾅδου μυχοὺς, ἐξ ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἀποθνήσκειν ἐπιτετηδευκότες, καὶ εἰς γῆρας ἐκ σπαργάνων φθορᾶς ἐθάδες ὄντες. Οἱ δ' ἀσκηταὶ — μεθόριοι γὰρ τῶν ἄκρων εἰσὶν — ἄνω καὶ κάτω πολλάκις ὡς ἐπὶ κλίμακος βαδίζουσιν, ἢ ὑπὸ τῆς κρείττονος μοίρας ἀνελκόμενοι, ἢ ὑπὸ τῆς χείρονος ἀντισπώμενοι, μέχρις ἂν ὁ τῆς ἁμίλλης καὶ διαμάχης ταύτης βρα-

*) Lev. 26, 12.

βευτὴς θεὸς ἀναδῷ τὰ βραβεῖα τάξει τῇ βελτίονι, τὴν ἐναντίαν εἰς ἅπαν καθελών.

§. 24. Ἐμφαίνεται δέ τι καὶ τοιοῦτον εἴδωλον, ὅπερ οὐκ ἄξιον ἡσυχασθῆναι." Τὰ ἀνθρώπων πράγματα κλίμακι πέφυκεν ἐξομοιοῦσθαι, διὰ τὴν ἀνώ-
4 μαλον αὐτῶν φοράν. "Ἡ μία γὰρ," ὥς ἔφη τις, "ἡμέρα τὸν μὲν καθεῖλεν ὑψόθεν, τὸν δὲ ἦρεν ἄνω, μηδενὸς ἐν ὁμοίῳ πεφυκότος μένειν τῶν παρ᾽ ἡμῖν, ἀλλὰ παντοίας μεταβαλλόντων τροπάς." Ἢ οὐκ ἄρχοντες μὲν ἐξ ἰδιωτῶν, ἰδιῶται δὲ ἐξ ἀρχόντων, πένητες δὲ ἐκ πλουσίων, καὶ ἐκ πενήτων πολυχρήματοι, καὶ ἔνδοξοι μὲν ἐξ ἠμελημένων, ἐπιφανέστατοι δὲ ἐξ ἀδόξων ἀεὶ γίνονται; ** [διαίτημα κάλλιστον· ἴσως γὰρ ἴσως ὃν ὁ κόσμος ἅπας, καὶ σὺ οἰκοδεσπότην σχήσεις ἐπιμελούμενον τῆς ἰδίας οἰκίας, ὡς εὐερκεστάτη καὶ ἀπήμων εἰςαεὶ διαφυλάττοιτο] Καὶ ὁδός τις ἥδ᾽ ἐστὶν ἄνω καὶ κάτω τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἀστάτοις καὶ ἀνιδρύτοις χρωμένη συντυχίαις, ὧν τὸ ἀνώμαλον οὐκ ἀδήλοις, ἀλλὰ σαφέσι τεκμηρίοις ὁ ἀψευδέστατος ἐλέγχει χρόνος.

§. 25. Ἐμήνυε δὲ τὸ ὄναρ ἐστηριγμένον ἐπὶ τῆς κλίμακος τὸν ἀρχάγγελον, κύριον. Ὑπεράνω γὰρ ὡς ἅρματος ἡνίοχον, ἢ ὡς νεὼς κυβερνήτην, ὑποληπτέον ἵστασθαι τὸ ὂν, ἐπὶ σωμάτων, ἐπὶ ψυχῶν, ἐπὶ θρεμμάτων, ἐπὶ λόγων, ἐπὶ ἀγγέλων, ἐπὶ γῆς, ἐπ᾽ ἀέρος, ἐπ᾽ οὐρανοῦ, ἐπ᾽ αἰσθητικῶν δυνάμεων, ἐπ᾽ ἀοράτων φύσεων, ὅσαπερ θεατὰ καὶ ἀθέατα. Τὸν γὰρ κόσμον ἅπαντα ἐξάψας ἑαυτοῦ καὶ ἀναρτήσας τὴν τοσαύτην ἡνιοχεῖ φύσιν. Μηδεὶς δὲ ἀκούων, ὅτι ἐπεστήρικτο, νομισάτω συνεργεῖν τι τὸν θεὸν πρὸς τὸ παγίως στῆναι· ἀλλ᾽ ἐκεῖνο λογισάσθω, ὅτι τὸ δηλούμενον ἴσον ἐστὶ τῷ, στήριγμα καὶ ἔρεισμα καὶ ὀχυρότης καὶ βεβαιότης ἁπάντων ὁ θεὸς ἀσφαλής ἐστιν, ἐνσφραγιζόμενος οἷς ἂν ἐθέλῃ τὸ ἀσάλευτον. Ἐπερείδοντος γὰρ καὶ συστηρίζοντος αὐτοῦ, μενεῖ τὰ 589
συσταθέντα ἀνώλεθρα κραταιῶς. Ὁ τοίνυν ἐπιβε- P.

βηκὼς τῇ οὐρανοῦ κλίμακι, λέγει τῷ φαντασιουμένῳ τὸ ὄναρ, „Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαάκ· μὴ φοβοῦ." *) Ὁ χρησμὸς οὗτος καὶ ὅραμα τῆς ἀσκητικῆς ψυχῆς καὶ βεβαιότατον ἔρεισμα ἦν, ὃς αὐτὴν ἀνεδίδασκεν, ὅτι ὁ τῶν ὅλων κύριος καὶ θεὸς ἀμφότερα ταῦτα τοῦ γένους ἐστὶν αὐτῷ, ἀνθρώπων, πατρῴων καὶ πάππων ἐπιγραφεὶς, καὶ ἐπικληθεὶς ἑκάτερον, ἵνα τὸν αὐτὸν ὅ τε κόσμος ἅπας, καὶ ὁ φιλάρετος ἔχῃ κλῆρον· ἐπεὶ καὶ λέλεκται, „Κύριος αὐτὸς κλῆρος αὐτῷ." **)

§. 26. Μὴ παρέργως δὲ νομίσῃς τοῦ μὲν Ἀβραὰμ νυνὶ λέγεσθαι κύριον καὶ θεὸν, τοῦ δὲ Ἰσαὰκ θεὸν
645 αὐτὸ μόνον. Ὁ μὲν γὰρ αὐτηκόου καὶ αὐτοδιδά-
M. κτου καὶ αὐτομαθοῦς φύσει περιγενομένης σύμβολον ἐπιστήμης ἐστὶν, ὁ δὲ Ἀβραὰμ διδασκομένης· καὶ αὐτῷ μὲν αὐτόχθονι καὶ αὐθιγενεῖ συμβέβηκεν εἶναι, τῷ δὲ μετανάστῃ καὶ ἐπηλύτῳ. Τὴν γὰρ Χαλδαΐζουσαν ἀλλογενῆ καὶ ἀλλόφυλλον γλῶτταν τῶν περὶ ἀστρονομίαν μετεωρολεσχῶν ἀπολιπὼν ἐπὶ τὴν ἁρμόττουσαν λογικῷ ζώῳ παρήγετο, τὴν τοῦ πάντων αἰτίου θεραπείαν. Οὗτος μὲν δὴ ὁ τρόπος δυοῖν δυνάμεων τῶν ἐπιμελησομένων ἐστὶ χρεῖος, ἡγεμονίας τε καὶ εὐεργεσίας, ἵνα τῷ μὲν κράτει τοῦ ἡγεμόνος ὑπακούῃ τῶν νομοθετουμένων, τῷ δὲ χαριστικῷ μεγάλως ὠφελῆται· ὁ δὲ ἕτερος τῆς κατὰ τὸ χαρίζεσθαι μόνης. Οὐ γὰρ ὑπὸ νουθετούσης ἀρχῆς ἐβελτιώθη, φύσει περιπεποιημένος τὸ καλὸν, ἀλλὰ διὰ τὰς ὀμβρηθείσας ἄνωθεν δωρεὰς ἀγαθὸς καὶ τέλειος ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο. Χαριστικῆς μὲν οὖν δυνάμεως θεὸς, βασιλικῆς δὲ κύριος ὄνομα. Τί οὖν ἂν τις εἴποι πρεσβύτερον ἀγαθὸν, ἢ τὸ τυχεῖν ἀκράτου καὶ ἀμιγοῦς εὐεργεσίας; Τί δὲ νεώτερον, ἢ τὸ κεκραμένον ἔκ τε

---

*) Gen. 28, 13. — **) Deut. 10, 9.

ἡγεμονίας καὶ δωρεᾶς; Ὃ μοι δοκεῖ συνιδὼν ὁ ἀσκητὴς εὔξασθαι θαυμασιωτάτην εὐχὴν, ἵν᾽ αὐτῷ „κύριος γένηται εἰς θεόν·" *) ἐβούλετο γὰρ μηκέτι ὡς ἄρχοντα εὐλαβεῖσθαι, ἀλλ᾽ ὡς εὐεργέτην ἀγαπητικῶς τιμᾶν. Ἆρ᾽ οὐχὶ τούτοις καὶ τοῖς παραπλησίοις εἰκὸς ἦν καὶ τοὺς τυφλοὺς τὴν διάνοιαν ὀξυδερκῆσαι, πρὸς τῶν ἱερωτάτων ἐνομματουμένους λογίων, ὡς φυσιογνωμονεῖν, καὶ μὴ μόνον τοῖς ῥητοῖς ἐφορμεῖν; Ἀλλὰ καὶ ἂν ἡμεῖς καμμύσαντες τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα μὴ σπουδάζωμεν, ἢ μὴ δυνώμεθα ἀναβλέπειν, αὐτὸς ὁ ἱεροφάντης ὑπηχεῖ καὶ ἐφίσταται. Καὶ ἐγχρίων μήποτε ἀπείπῃς, ἕως ἐπὶ τὸ κεκρυμμένον ἱερὸν λόγων φέγγος ἡμᾶς μυσταγωγῶν ἐπιδείξῃς κατάκλειστα, καὶ ἀτελέστοις ἀόρατα κάλλη. Σοὶ 590
μὲν δὴ ταῦτα ποιεῖν ἐμπρεπές· ψυχαὶ δὲ ὅσαι θείων P.
ἐρώτων ἐγεύσασθε, καθάπερ ἐκ βαθέος ὕπνου διαναστᾶσαι, τὴν ἀχλὴν ἀποσκεδάσασθε, πρὸς τὴν περίβλεπτον θέαν ἐπείχθητε, μεθέμεναι τὸν βραδὺν καὶ μελλητὴν ὄκνον, ἵν᾽ ὅσα θεάματα καὶ ἀκούσματα τῆς ὑμετέρας ἕνεκα ὠφελείας ὁ ἀγωνοθέτης ηὐτρέπισε, κατανοήσητε.

§. 27. Μυρία μὲν οὖν ἔστιν ἀοίδιμα τῶν πρὸς ἐπίδειξιν· ἓν δ᾽ οὖν καὶ τὸ λεχθὲν πρὸ μικροῦ· τὸν μὲν γὰρ γένει πάππον τοῦ ἀσκητοῦ πατέρα εἶπε τὸ
46 λόγιον, τῷ δὲ ὡς ἀληθῶς πατρὶ τὸ τοῦ γεννή-
I. σαντος οὐκ ἐπεφήμισεν ὄνομα. Λέγει γὰρ, „Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου," **) καίτοι πάππος οὗτος ἦν· καὶ πάλιν, „ὁ θεὸς Ἰσαὰκ," εἶτ᾽ οὐ προστίθησι, τοῦ πατρός σου. Οὔκουν ἄξιον τὴν τούτων αἰτίαν ἐρευνῆσαι; Πάνυ γε. Τίς οὖν ἐστι, μὴ παρέργως σκοπήσωμεν. Τὴν ἀρετὴν, ἢ φύσει, ἢ ἀσκήσει, ἢ μαθήσει περιγίνεσθαί φασι· διὸ καὶ τρεῖς τοὺς γενάρχας τοῦ ἔθνους σοφοὺς πο-

*) Gen. 28, 21. — **) Ibid. v. 13.

λίτας ἀνέγραψεν, ἀπὸ μὲν τῆς αὐτῆς οὐχ ὁρμηθέντας ἰδέας, πρὸς δὲ τὸ αὐτὸ τέλος ἐπειχθέντας. Ὁ μὲν γὰρ πρεσβύτατος αὐτῶν Ἀβραὰμ, ἡγεμόνι ὁδοῦ τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἀγούσης ἐχρήσατο διδασκαλίᾳ, ὡς ἐν ἑτέροις, ὡς ἂν οἷόν τε ᾖ, δείξωμεν· ὁ δὲ μέσος Ἰσαὰκ, αὐτηκόῳ καὶ αὐτομαθεῖ τῇ φύσει· ὁ δὲ τρίτος Ἰακὼβ, ἀσκητικαῖς μελέταις, καθ᾽ ἃς οἱ ἔναθλοι καὶ ἐναγώνιοι πόνοι. Τριῶν οὖν τρόπων ὑπαρχόντων ἐξ ὧν σοφία περιγίνεται, τοὺς ἄκρους μάλιστα συμβέβηκεν ἡνῶσθαι· τὸ γὰρ ἀσκήσει, ἔκγονον τοῦ μαθήσει· τὸ δὲ φύσει, συγγενὲς μὲν, ὑποβέβληται γὰρ ὡς ῥίζα πᾶσιν· ἀνανταγωνίστου δὲ καὶ ἑτοίμου γέρως ἔλαχεν. Ὥςτε εἰκότως Ἀβραὰμ ὁ βελτιωθεὶς διδασκαλίᾳ πατὴρ Ἰακὼβ λέγεται, τοῦ μελέτῃ συγκροτηθέντος, οὐκ ἄνθρωπος ἀνθρώπου μᾶλλον, ἢ δύναμις ἀκουστικὴ πρὸς μάθησιν ἑτοιμοτάτη, δυνάμεως ἀσκητικῆς καὶ ἐπιτηδείου πρὸς ἄθλησιν. Ἐὰν μέντοι ὁ ἀσκητὴς οὗτος εὐτόνως δράμῃ πρὸς τὸ τέλος, καὶ διαυγῶς ἴδῃ ἃ πρότερον ἀμυδρῶς ὠνειροπόλει, μετατυπωθεὶς τῷ κρείττονι χαρακτῆρι, καὶ προσαγορευθεὶς Ἰσραὴλ, ὁ θεὸν ὁρῶν, ἀντὶ τοῦ πτερνίζοντος Ἰακὼβ, πατέρα οὐκ ἔτι τὸν μαθόντα Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τὸν φύσει γεννηθέντα ἀστεῖον Ἰσαὰκ ἐπιγράφεται. Ταῦτα οὐκ ἐμός ἐστι μῦθος, ἀλλὰ χρησμὸς ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀναγεγραμμένος στήλαις. "Ἀπάρας γὰρ," φησὶν, "Ἰσραὴλ αὐτὸς καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ, ἦλθεν ἐπὶ τὸ φρέαρ τοῦ ὅρκου· καὶ ἔθυσε θυσίαν τῷ θεῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῖ Ἰσαάκ." *) Ἆρα δὴ κατανοεῖς, ὅτι οὐ περὶ φθαρτῶν ἀνθρώπων, ἀλλ᾽ ὡς ἐλέχθη, περὶ φύσεως πραγμάτων ἐστὶν ὁ παρὼν 59
λόγος; Ἰδοὺ γὰρ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, τοτὲ μὲν Ἰακὼβ ὀνομάζεται πατρὸς Ἀβραὰμ, τοτὲ δὲ Ἰσραὴλ πατρὸς Ἰσαὰκ καλεῖται, διὰ τὴν ἠκριβωμένην αἰτίαν.

*) Gen. 46, 1.

§. 28. *Εἰπὼν τοίνυν, "Ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς Ἀβραὰμ τοῦ πατρός σου, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ," ἐπιφέρει, "Μή φοβοῦ," κατὰ τὸ ἀκόλουθον. Πῶς γὰρ ἔτι φοβηθησόμεθα, τὸ φόβου καὶ παντὸς πάθους λυτήριον σὲ τὸν ὑπερασπιστὴν ὅπλον ἔχοντες; Ὅς καὶ*
647 *τοὺς ἀρχετύπους τῆς παιδείας ἡμῶν τύπους ἀδη-*
M. *λουμένους ἐφήρμοσας, ἵν' ἐπιφανεῖς ὦσιν, Ἀβραὰμ μὲν διδάξας, Ἰσαὰκ δὲ γεννήσας. Τοῦ μὲν γὰρ ὑφηγητής, τοῦ δὲ πατὴρ ὑπέμεινας ὀνομασθῆναι, τῷ μὲν τὴν γνωρίμου τάξιν, τῷ δὲ τὴν υἱοῦ παρασχών. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν γῆν, λέγω δὲ τὴν παμφορωτάτην ἀρετὴν, ἐφ' ἧς καθεύδει ὁ ἀσκητὴς ἀναπαυόμενος, τῷ τὸν μὲν αἰσθήσεως κοιμᾶσθαι βίον, τὸν δὲ ψυχῆς ἐγρηγορέναι, δώσειν ὡμολόγησεν· ἀποδεξάμενος αὐτοῦ τὴν εἰρηνικὴν ἀνάπαυσιν, ἣν οὐκ ἄνευ πολέμου, καὶ τῶν ἐν πολέμῳ ταλαιπωριῶν εἵλετο, οὐχ ὅπλα βαστάζων καὶ ἀνθρώπους ἀναιρῶν, ἄπαγε· ἀλλὰ τὸ ἀντίπαλον ἀρετῆς παθῶν καὶ κακιῶν στῖφος καθαιρῶν. Τὸ δὲ σοφίας γένος ἄμμῳ γῆς ἐξομοιοῦται, διά τε πληθὺν ἀπερίγραφον, καὶ διότι τὰς μὲν τῆς θαλάττης ἐπιδρομὰς ἡ ὑποταίνιος ἄμμος ἀνακρούει, τὰς δὲ τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἀδικημάτων ὁ παιδείας λόγος. Οὗτος δὲ κατὰ τὰς θείας ὑποσχέσεις ἄχρι τῶν περάτων τοῦ παντὸς εὐρύνεται, καὶ τὸν ἔχοντα ἀποφαίνει τῶν τοῦ κόσμου κληρονόμον μερῶν, φθάνοντα πάντη, πρὸς τὰ ἑῷα, πρὸς τὰ ἑσπέρια, τὰ κατὰ μεσημβρίαν, τὰ προσάρκτια. Λέγεται γὰρ, ὅτι "Πλατυνθήσεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ λίβα καὶ βοῤῥᾶν καὶ ἀνατολάς."* *) *Ἔστι δὲ ὁ ἀστεῖος οὐκ ἴδιον μόνον, ἀλλὰ καὶ κοινὸν ἀγαθὸν ἅπασιν, ἐξ ἑτοίμου τὴν ἀφ' αὑτοῦ προτείνων ὠφέλειαν. Ὡς γὰρ ἥλιος ἁπάντων ἐστὶ φῶς τῶν ὄψεις ἐχόντων, καὶ ὁ σοφὸς τῶν ὅσοι λογικῆς κεκοινωνήκασι φύσεως.*

---

*) Gen. 28, 14.

§. 29. "Ἐνευλογηθήσονται γὰρ ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ
φυλαί." Ὁ δὲ χρησμὸς οὗτος ἐφαρμόττει καὶ αὐτῷ
τινι πρὸς ἑαυτὸν, καὶ ἑτέρῳ πρὸς ἕτερον. Ἐάν τε
γὰρ ὁ ἐν ἐμοὶ νοῦς ἀρετῇ τελείᾳ καθαρθῇ, καὶ αἱ
τοῦ περὶ ἐμὲ γεώδους φυλαὶ συγκαθαίρονται, ἃς ἔλα-
χον αἱ αἰσθήσεις, καὶ ἡ μεγίστη δεξαμενὴ, τὸ σῶ-
μα· ἐάν τέ τις κατ' οἰκίαν, ἢ πόλιν, ἢ χώραν, ἢ
ἔθνος γένηται φρονήσεως ἐραστὴς, ἀνάγκη τὴν οἰκίαν
ἐκείνην καὶ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν καὶ τὸ ἔθνος
ἀμείνονι βίῳ χρῆσθαι. Καθάπερ γὰρ τὰ ἐκθυμιώ-
μενα τῶν ἀρωμάτων εὐωδίας τοὺς πλησιάζοντας ἀ-
ναπίμπλησι, τὸν αὐτὸν τρόπον ὅσοι γείτονες καὶ ὅ-
μοροι σοφοῦ, τῆς ἀπ' αὐτοῦ σπῶντες αὔρας ἐπὶ μή- 59
κιστον χεομένης, βελτιοῦνται τὰ ἤθη. P

§. 30. Μεγίστη δ' ἐστὶν εὐεργεσία ψυχῇ πονούσῃ
καὶ διαθλούσῃ συνοδοιπόρον ἔχειν τὸν ἐφθακότα πάν-
τη θεόν. "Ἰδοὺ γὰρ," φησὶν, "ἐγὼ μετὰ σοῦ." *)
Τίνος οὖν ἂν ἔτι χρεῖοι γενοίμεθα, πλοῦτον ἔχοντες
σὲ, τὸν ἀληθείᾳ μόνον πλοῦτον, διαφυλάσσοντα ἐν
ὁδῷ τῇ πρὸς ἀρετὴν ἀγούσῃ κατὰ αὐτῆς τὰς τομάς;
648 Οὐ γὰρ ἓν μέρος ἐστὶ τοῦ λογικοῦ βίου τὸ πρὸς δι-
M. καιοσύνην καὶ τὴν ἄλλην τεῖνον ἀρετὴν, ἀλλὰ μυ-
ρία ὅσα, ἐξ ὧν ἔστιν ὁρμωμένους φρονήσεως ἐξι-
κνεῖσθαι.

§. 31. Παγκάλως δὲ εἴρηται καὶ τὸ, "Ἀποστρέ-
ψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην." Καλὸν μὲν γὰρ ἦν,
τὸν λογισμὸν ἐφ' ἑαυτοῦ μείναντα μὴ ἀποδημῆσαι
πρὸς αἴσθησιν· δεύτερος δὲ πλοῦς, ἐφ' ἑαυτὸν ὑπο-
στρέψαι πάλιν. Ἴσως δὲ καὶ τὸ περὶ ἀφθαρσίας ψυ-
χῆς ὑπαινίττεται δόγμα διὰ τούτου· ἀπολιποῦσα μὲν
γὰρ τὸν οὐράνιον τόπον, ὡς καὶ μικρῷ πρότερον ἐλέ-
χθη, καθάπερ εἰς ξένην χώραν ἦλθε τὸ σῶμα. Φησὶ
δ' οὐ μέχρι τοῦ παντὸς καθειργμένην αὐτὴν ὁ γεννή-

*) Gen. 28, 15.

σας περιόψεσθαι πατὴρ, ἀλλ᾽ οἶκτον λαβὼν λύσειν τὰ δεσμὰ, καὶ ἐλευθέραν ἄχρι τῆς μητροπόλεως ἀσφαλῶς παραπέμψειν, καὶ μὴ πρότερον ἀνήσειν, ἢ τὰς διὰ λόγων ὑποσχέσεις ἀληθείας ἔργοις βεβαιωθῆναι. Θεοῦ γὰρ ἴδιον λέγειν πάντως τὰ γενησόμενα. Καί τοι τί τοῦτό φαμεν; Ἔργων γὰρ οὐ διαφέρουσιν αὐτοῦ οἱ λόγοι. Διακινηθεῖσα οὖν καὶ διαναστᾶσα πρὸς τὰς περὶ τοῦ ὄντος ζητήσεις ἡ ἀσκητικὴ ψυχὴ, τὸ μὲν πρῶτον ὑπετόπησεν εἶναι τὸ Ὂν ἐν τόπῳ· μικρὸν δὲ ἐπισχοῦσα, τῷ δυςτοπάστῳ τῆς σκέψεως περιδεὴς γίνεται, καὶ μετανοεῖν ἄρχεται. „Ἐξηγέρθη γὰρ," φησὶν, „Ἰακὼβ, καὶ εἶπεν, ὅτι ἐστὶ κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν." *) Καὶ ἄμεινον ἦν, εἴποιμ᾽ ἂν, ἀγνοεῖν, ἢ ἔν τινι τὸν θεὸν ὑπολαβεῖν εἶναι, τὸν περιέχοντα αὐτὸν ἐν κύκλῳ τὰ πάντα.

§. 32. Δικαίως οὖν ἐφοβήθη, καὶ εἶπε θαυμαστικῶς, „Ὡς φοβερὸς ὁ τόπος οὗτος!" Ὄντως γὰρ τῶν ἐν φυσιολογίᾳ τόπος ἀργαλεώτατος, ἐν ᾧ ζητεῖται ποῦ, καὶ εἰ συνόλως ἐν τινὶ τὸ Ὄν· τῶν μὲν λεγόντων, ὅτι πᾶν τὸ ὑφεστὸς χώραν τινὰ κατείληφε, καὶ ἄλλων ἄλλην ἀπονεμόντων, ἢ ἐντὸς τοῦ κόσμου, ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ μετακόσμιόν τινα· τῶν δὲ φασκόντων, ὅτι οὐδενὶ τῶν ἐν γενέσει τὸ ἀγέννητον ὅμοιον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις ὑπερβάλλον, ὡς καὶ τὴν ὠκυδρομωτάτην διάνοιαν ὑστερίζουσαν, μακρῷ τῆς καταλήψεως ὁμολογεῖν ἡττᾶσθαι. Διόπερ εὐθὺς ἀνέκραγεν, οὐκ ἔστι τοῦτο ὃ ἐδόξασα, ὅτι ἐστὶ κύριος ἔν τῳ τόπῳ· περιέχει γὰρ, ἀλλ᾽ οὐ περιέχεται κατὰ τὸν ἀληθινὸν 593 λόγον. Τοῦτο δὲ τὸ δεικνύμενον καὶ ὁρατὸν, ὁ αἰ- P. σθητὸς οὑτοσὶ κόσμος, οὐδὲν ἄρα ἄλλο ἐστὶν, ἢ οἶκος θεοῦ, μιᾶς τῶν τοῦ ὄντως θεοῦ δυνάμεων, καθ᾽ ἣν ἀγαθὸς ἦν. Τὸν δὲ κόσμον οἶκον ὠνόμασε, καὶ

*) Gen. 28, 16.

πύλην τοῦ πρὸς ἀλήθειαν οὐρανοῦ προεῖπε. Τί δ[illegible] τοῦτ' ἐστί; Τὸν ἐκ τῶν ἰδεῶν συσταθέντα, ἐν τῷ χειροτονηθέντι κατὰ τὰς θείας χορηγείας, κόσμο[illegible]
649 νοητὸν, οὐκ ἔνεστιν ἄλλως καταλαβεῖν, ὅτι μὴ ἐκ
M. τῆς τοῦ αἰσθητοῦ καὶ ὁρωμένου τούτου μεταναβάσεως. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τῶν ὄντων οὐδὲν ἀσώματον ἐννοῆσαι δυνατὸν, ὅτι μὴ τὴν ἀρχὴν λαβόντας ἀπὸ σωμάτων· ἠρεμούντων μὲν γὰρ, ἐνοήθη τόπος, χρόνος δὲ κινουμένων· σημεῖα δὲ καὶ γραμμαὶ, καὶ ἐπιφάνειαι, καὶ συνόλως πέρατα, **. ἀπὸ τῆς ἐξωτάτω περικειμένης οἷον ἀμπεχόνης. Κατὰ τὸ ἀνάλογον οὖν καὶ ὁ νοητὸς ἀπὸ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου ἐνοήθη, πύλη τις ὢν ἐκείνου. Ὡς γὰρ οἱ βουλόμενοι τὰς πόλεις θεάσασθαι διὰ πυλῶν εἰςίασιν, οὕτως καὶ, οἳ τὸν ἀειδῆ κόσμον καταλαβεῖν ἐθέλουσιν, ὑπὸ τῆς τοῦ ὁρατοῦ φαντασίας ξεναγοῦνται. Ὁ δὲ νοητῆς ὑποστάσεως κόσμος ἄνευ ἡςτινοςοῦν σχημάτων ὄψεως, μόνης δὲ διὰ τῆς ἀρχετύπου ἰδέας τῆς ἐν τῷ διαχαραχθέντι πρὸς τὸ θεαθὲν αὐτῷ εἶδος ἄνευ σκιᾶς, μετακληθήσεται· πάντων αὐτῷ τειχῶν καὶ πάσης πύλης ἀρθέντων, εἰς τὸ μὴ ἀπό τινος ἀθρῆσαι, ἀλλ' αὐτὸ καθ' αὐτὸ, ἀλέκτῳ τινὶ καὶ δυςερμηνεύτῳ θέᾳ, ἰδεῖν, κάλλος ἀναλοίωτον.

§. 33. Περὶ μὲν τούτων ἅλις. Ἐφαρμόζει δὲ τῷ αὐτῷ εἴδει καὶ ἕτερος ὄνειρος, ὁ περὶ τῆς ποικίλης ἀγέλης, ὅνπερ ἀναστὰς ὁ φαντασιωθεὶς διηγεῖται, φάσκων, "Εἶπέ μοι ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ' ὕπνον, Ἰακώβ· ἐγὼ δὲ εἶπα, τί ἐστι; Καὶ εἶπέ μοι, ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου, καὶ ἴδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα, καὶ τὰς αἶγας διαλεύκους καὶ ποικίλους καὶ σποδοειδεῖς ῥαντούς. Ἑώρακα γὰρ ὅσα σοὶ Λάβαν ποιεῖ. Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι στήλην, καὶ ηὔξω μοι εὐχήν. Νῦν οὖν ἀνάστηθι καὶ ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς ταύτης, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν

γῆν τῆς γενέσεώς σου, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ. *) Ὁρᾷς
ὅτι θεοπέμπτους ὀνείρους ἀναγράφει ὁ θεῖος λόγος,
οὐ μόνον τοὺς κατὰ τὸ πρεσβύτατον τῶν αἰτιῶν
προφαινομένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς διὰ τῶν ὑποφητῶν
αὐτοῦ καὶ ὀπαδῶν ἀγγέλων, οἳ θείας καὶ εὐδαίμο-
νος μοίρας πρὸς τοῦ γεννήσαντος ἠξίωνται πατρός.
Σκόπει μέντοι καὶ τὸ ἀκόλουθον. Ὁ ἱερὸς λόγος
τοῖς μὲν ὡς βασιλεὺς, ἃ χρὴ πράττειν, ἐξ ἐπιτά-
γματος παραγγέλλει· τοῖς δὲ ὡς γνωρίμοις διδάσκα-
λος τὰ πρὸς ὠφέλειαν ὑφηγεῖται· τοῖς δὲ ὡς σύμ- 594
βουλος γνώμας εἰσηγούμενος τὰς ἀρίστας, τοὺς τὸ P.
συμφέρον ἐξ ἑαυτῶν οὐκ εἰδότας μέγα ὠφελεῖ· τοῖς
δὲ ὡς φίλος ἐπιεικῶς καὶ μετὰ πειθοῦς πολλὰ καὶ
τῶν ἀῤῥήτων ἀναφέρει, ὧν οὐδένα τῶν ἀτελέστων
650 ἐπακοῦσαι θέμις. Ἔστι δὲ ὅτε καὶ πυνθάνεταί τι-
M. νων, ὥσπερ τοῦ Ἀδὰμ, τὸ, „ποῦ εἶ," πρὸς ὃν ἀ-
ποκρίναιτο ἄν τις οἰκείως, „οὐδαμοῦ·" τῷ τὰ ἀν-
θρώπεια πάντα ἐν ὁμοίῳ μὴ μένειν, ἀλλὰ καὶ κι-
νεῖσθαι καὶ ψυχῇ καὶ σώματι, καὶ τοῖς ἐκτός. Ἀΐ-
δρυτοι μὲν γὰρ οἱ λογισμοὶ, φαντασίας ἀπὸ τῶν
αὐτῶν πραγμάτων οὐχὶ τὰς αὐτὰς, ἀλλ' ἐναντίας ἔ-
χοντες. Ἀνίδρυτον δὲ καὶ τὸ σῶμα, ὡς μηνύουσιν
αἱ ἐκ βρέφους ἄχρι γήρως τῶν ἡλικιῶν ἁπασῶν τρο-
παί. Ἀνίδρυτα δὲ καὶ τὰ ἐκτὸς, ἐπῃωρημένα φορᾷ
τύχης ἀεὶ σαλευούσης.

§. 34. Ἐπειδὰν μέντοι πρὸς τὸ τῶν φίλων ἔλ-
θῃ συνέδριον, οὐ πρότερον ἄρχεται λέγειν, ἢ ἕκα-
στον αὐτῶν ἀνακαλέσαι καὶ ὀνομαστὶ πρόςειπεῖν,
ἵνα τὰ ὦτα ἀνορθιάσαντες, ἡσυχίᾳ καὶ προσοχῇ
χρώμενοι, τῶν θεσμῳδουμένων εἰς ἄληστον μνήμην
ἀκούωσιν· ἐπεὶ καὶ ἑτέρωθι λέγεται, „Σιώπα καὶ
ἄκουε." **) Τοῦτον τὸν τρόπον ἐπὶ τῆς βάτου
Μωϋσῆς ἀνακαλεῖται, „Ὡς γὰρ εἶδε," φησὶν, „ὅτι

---

*) Gen. 31, 11 sqq. — **) Deut. 27, 9.

προσάγει ἰδεῖν, ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ θεὸς ἐκ τῆς βάτου λέγων, Μωϋσῆ, Μωϋσῆ· ὁ δὲ εἶπε, τί ἐστιν;" *) *Ἀβραὰμ δὲ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μόνου παιδὸς ὁλοκαυτώσεως, ἡνίκα τε ἱερουργεῖν ἤρχετο, καὶ ὁπότε δοὺς ἀπόπειραν εὐσεβείας, ἐξ ἀνθρώπων ἀφανίσαι τὸ αὐτομαθὲς γένος, ἐπίκλησιν Ἰσαὰκ, ἐκωλύθη. Ἀρχόμενος μὲν γὰρ, φησὶν, ὅτι "Ὁ θεὸς ἐπείραζε τὸν Ἀβραὰμ, καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Ἀβραὰμ, Ἀβραάμ· ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπε, λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἀνένεγκε. Ἤδη δὲ τὸ ἱερεῖον ἐπὶ τὸν βωμὸν ἀνενηνοχότος, τότε ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄγγελος κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγων, Ἀβραὰμ, Ἀβραάμ· ὁ δὲ εἶπεν, ἰδοὺ ἐγώ. Καὶ εἶπε, μὴ ἐπιβάλῃς τὴν χεῖρά σου ἐπὶ τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσῃς αὐτῷ μηδέν."* **) *Εἷς δὲ δὴ τοῦ φιλικοῦ θιάσου καὶ ὁ ἀσκητὴς, ὃν εἰκότως προνομίας αὐτῆς ἀξιωθεὶς ἀνακαλεῖται. "Εἶπε γάρ μοι," φησὶν, "ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ καθ᾿ ὕπνον, Ἰακώβ· ἐγὼ δὲ εἶπα, τί ἐστιν;"* ***) *Ἀνακληθεὶς δὲ προσοχῇ χρῆται, τὰ φανέντα σημεῖα πειρώμενος ἀκριβοῦν· ἔστι δὲ τὰ σημεῖα τῶν λόγων, οἷα θρεμμάτων ὀχεῖαί τε καὶ γενέσεις. "Ἀναβλέψας γὰρ," φησὶ, "τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδε τοὺς τράγους καὶ τοὺς κριοὺς ἀναβαίνοντας ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας. Αἰπολίου μὲν δὴ τράγος, ποίμνης δὲ κριὸς ἡγεμών ἐστιν· τὰ δὲ ζῶα ταῦτα δύο λόγων σύμβολα τελείων, ὧν ὁ μὲν ἕτερος καθαίρει, καὶ κενοῖ ψυχὴν ἁμαρτημάτων, ὁ δὲ ἕτερος τρέφει* 59 *καὶ πλήρη κατορθωμάτων ἐργάζεται. Τοιοῦτοι μὲν οἱ ἡγεμόνες ἐν ἡμῖν ἀγελάρχαι λόγοι· αἱ δὲ ἀγέλαι προβάτοις καὶ αἰξὶ φερωνύμως διατεθεῖσαι, ἄττουσαι καὶ προβαίνουσαι μετὰ σπουδῆς πρὸς δικαιοσύνην.*

---

*) Exod. 3, 4. — **) Gen. 22, 1 sqq. — ***) Gen. 31, 10 sqq.

1 Ἀναβλέψας οὖν τὸ τέως μεμυκὸς ὄμμα τῆς διανοίας, εἶδε τοὺς ἀναλογοῦντας τράγοις καὶ κριοῖς τελείους λόγους ἠκονημένους, πρός τε μείωσιν ἀδικημάτων καὶ ὧν χρὴ πράττειν συναύξησιν· πῶς ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, τὰς ἔτι νέας καὶ ἁπαλὰς ψυχὰς, ἄρτι ἡβώσας, καὶ ἄνθει τῷ τῆς ἀκμῆς ὡραϊζομένας, ἀναβαίνουσιν· οὐκ ἄλογον ἡδονὴν διώκοντες ἀλλ' ἀοράτῳ σπορᾷ φρονήσεως χρώμενοι δογμάτων. Εὔπαις γὰρ ὁ γάμος οὗτος, οὐ σώματα συμπλέκων, ἀλλ' εὐφυέσι ψυχαῖς τελείας ἀρετὰς ἁρμοζόμενος. Ἐπιβαίνετε οὖν οἱ σοφίας ὀρθοὶ λόγοι πάντες, ὀχεύετε, σπείρετε, καὶ ἣν ἂν ἴδητε ψυχὴν βαθεῖαν, εὔγειον, παρθένον, μὴ παρέλθητε· καλέσαντες δὲ εἰς τὴν ὁμιλίαν καὶ συνουσίαν, τελειώσατε καὶ ἐγκύμονα ἀπεργάσασθε· τέξετε γὰρ πάντα ἀστεῖα, γενεὰν ἄῤῥενα, "διαλεύκων, ποικίλων, σποδοειδῶν ῥαντῶν."

§. 35. Ἣν δὲ ἔχει τῶν γεννημάτων τούτων ἕκαστον δύναμιν, ἐρευνητέον. Διάλευκοι μὲν τοίνυν εἰσὶν οἱ τηλαυγέστατοι, καὶ ἀριδηλότατοι, τοῦ Διὰ πολλάκις ἐπὶ τοῦ μεγάλου τιθεμένου, ἀφ' οὗ διάδηλον καὶ διάσημον, τὸ μεγάλως δῆλον καὶ μεγάλως ἐπίσημον ἔθος ὀνομάζειν ἐστί. Βούλεται οὖν τῆς τὸν ἱερὸν σπόρον παραδεξαμένης ψυχῆς τὰ πρωτότοκα γεννήματα διάλευκα εἶναι, φωτὶ ἐοικότα οὐκ ἀμυδρῷ, φέγγει δὲ διαυγεστάτῳ, οἵα γένοιτ' ἂν ἀφ' ἡλιακῶν ἀκτίνων ἄσκιος ἐν αἰθρίᾳ κατὰ μεσημβρίαν αὐγή. Βούλεται δὲ καὶ ποικίλα † ποικιλίᾳ † οὐ πολυμόρφῳ καὶ [ποικίλῳ καὶ] πολυτρόπῳ, λέπρας ἀκαθάρτου τρόπον, διὰ γνώμης ἀβεβαιότητα χρησόμενα ἀστάτῳ καὶ φορουμένῳ βίῳ, ἀλλὰ γράμμασιν ἐγκεκολαμμένα καὶ σφραγῖσι διαφόροις, δοκίμοις δὲ πάσαις τετυπωμένα, ὧν αἱ ἰδιότητες ἀναμιχθεῖσαι καὶ ἀνακριθεῖσαι, μουσικὴν συμφωνίαν ἐργάσονται. Τὴν γὰρ ποικίλην τέχνην ἐνόμισαν μέν τινες οὕτως ἠμελημένον καὶ ἀφανὲς εἶναι πρᾶγμα, ὥστε ὑφάνταις αὐτὴν ἀνέθε-

*σαν. Ἐγὼ δὲ οὐ μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα
τέθηπα, καὶ μάλισθ' ὅταν εἰς τὰ γῆς τμήματα, καὶ
τὰς ἐν οὐρανῷ σφαίρας καὶ ζώων καὶ φυτῶν δια-
φορὰς, καὶ τὸ πάμποικιλον ὕφασμα, τουτονὶ τὸν
κόσμον, ἀπίδω. Τὸν γὰρ τοῦ πλέγματος παντὸς
τούτου δημιουργὸν καὶ εὑρετὴν τῆς ποικιλτικῆς* 5
*ἐπινοεῖν εὐθὺς ἐπιστήμης ἀναγκάζομαι, καὶ σέβομαι
μὲν τὸν εὑρόντα, τιμῶ δὲ τὴν εὑρεθεῖσαν, τὸ δ'
ἔργον καταπέπληγμαι — καίτοι μηδὲ πολλοστὸν
μέρος αὐτοῦ δυνηθεὶς ἰδεῖν —, ἀπὸ δὲ τοῦ φανέν-
τος μοι μέρους, εἰ δὴ καὶ πέφηνεν, ἀκριβῶς τὸ
ὅλον εἰκάζων ἀναλογίας ἐλπίδι. Θαυμάζω μέντοι*
652 *καὶ τὸν σοφίας ἐραστὴν, ὅτι τὴν αὐτὴν τέχνην*
M. *ἐπιτετήδευκε, πολλὰ καὶ διαφέροντα ἐκ διαφερόντων
εἰς ταὐτὸ συνάγων καὶ συνυφαίνειν ἀξιῶν. Λαβὼν
γὰρ ἀπὸ μὲν τῆς παιδικῆς γραμματικῆς δύο τὰ
πρῶτα, τό τε γράφειν καὶ τὸ ἀναγινώσκειν, ἀπὸ δὲ
τῆς τελειοτέρας τήν τε παρὰ τοῖς ποιηταῖς ἐμπει-
ρίαν, καὶ τὴν ἀρχαίας ἱστορίας ἀνάληψιν· παρὰ δὲ
ἀριθμητικῆς καὶ γεωμετρίας τὸ ἀνεξαπάτητον, ἐν
οἷς ἀναλογίας καὶ λογισμῶν ἐστι χρεία· παρὰ δὲ τῆς
μουσικῆς ῥυθμοὺς καὶ μέτρα τά τε ἐναρμόνια
καὶ χρωματικὰ καὶ διατονικὰ, συνημμένα τε αὖ καὶ
διεζευγμένα μέλη· παρὰ δὲ ῥητορικῆς εὕρεσιν, φρά-
σιν, τάξιν, οἰκονομίαν, μνήμην, ὑπόκρισιν· παρὰ
δὲ φιλοσοφίας, ὅσα τε ἐν ταύταις παραλέλειπται
καὶ ἄλλα ἐξ ὧν ἅπας ὁ ἀνθρώπων βίος συνέστηκεν,
ἓν ἔργον εὐανθέστατον ἡρμόσατο, πολυμάθειαν πο-
λυμαθείᾳ μίξας. Καὶ τὸν τούτου τοῦ πλέγματος
δημιουργὸν ὁ ἱερὸς λόγος Βεσελεὴλ ἐκάλεσεν, ὃς ἑρ-
μηνευθείς ἐστιν, ἐν σκιᾷ θεοῦ. Τὰ γὰρ μιμήματα
οὗτος, τὰ δὲ παραδείγματα ἀρχιτεκτονεῖ Μωϋσῆς
ὄνομα· διὰ τοῦτο ὁ μὲν οἷα σκιὰς ὑπεγράφετο, ὁ δὲ
οὐ σκιὰς, αὐτὰς δὲ τὰς ἀρχετύπους ἐδημιούργει φύ-
σεις, καὶ ἤδη καὶ τὰ ἅγια ποικιλτικῇ κατεσκεύαζεν,*

ὁ δὲ σοφίας χώρας ὁ σοφὸς ποικιλτὴς μόνον ἐν τοῖς
ἱεροφαντηθεῖσι χρησμοῖς ἀνείρηται.

§. 36. Καὶ τὸ τοῦ θεοῦ καλὸν ποίκιλμα, ὅδε
ὁ κόσμος, ἐπιστήμῃ πανσόφῳ τετελεσιούργηται. Καὶ
πῶς οὐκ ἄξιον ὡς μεγαλεῖον τῆς ἐπιστήμης ἀποδέ-
χεσθαι ποικιλτικήν; Ἧς ἀφίδρυμα ἱερώτατον πᾶς
ὁ σοφίας λόγος, ὃς ἀγαλματοφορήσει καὶ κατ' οὐ-
ρανὸν καὶ ἐπὶ γῆς, ἀφ' ἧς ποικίλων λόγων ἰδέας
ὁ ἀσκητὴς ἐκπονεῖ. Μετὰ γὰρ τοὺς διαλεύκους εὐ-
θὺς τοὺς ποικίλους εἶδε, παιδείας κόμματι χαρα-
χθέντας. Τρίτοι δ' εἰσὶν οἱ σποδοειδεῖς ῥαντοί.
Καί τοι τίς οὐκ ἂν εὖ φρονῶν εἴποι τῷ γένει καὶ
τούτους εἶναι ποικίλους; Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστιν αὐτῷ
περὶ θρεμμάτων διαφορᾶς ἡ τοσαύτη σπουδὴ, περὶ
μέντοι τῆς πρὸς καλοκἀγαθίαν ἀγούσης ὁδοῦ. Βού-
λεται γὰρ τὸν ἐπὶ ταύτῃ ἰόντα σποδῷ καὶ ὕδατι πε-
ριῤῥαίνεσθαι· διότι γῆν καὶ ὕδωρ λόγος ἔχει φυρα-
θέντα καὶ μορφωθέντα πρὸς τοῦ ἀνθρωποπλάστου
εἰς τὸ ἡμέτερον ἀποκριθῆναι σῶμα, οὐ χειρόκμη- 597
τον, ἀλλὰ φύσεως ἔργον ἀοράτου. Σοφίας οὖν P.
ἐστὶν ἀρχὴ μὴ ἐπιλανθάνεσθαι ἑαυτοῦ, τὰ δ' ἐξ
ὧν συνεκράθη, πρὸ ὀφθαλμῶν ἀεὶ λαμβάνειν· οὕ-
53 τως γὰρ μεγαλαυχίαν, τὸ κακὸν θεομισέστατον,
ἐκνίψαιτ' ἄν. Τίς γὰρ εἰς νοῦν βαλλόμενος, ὅτι
τέφρα καὶ ὕδωρ εἰσὶν αὐτῷ γενέσεως αἱ ἀρχαὶ, φυ-
σηθεὶς ὑπ' οἰήσεως μετέωρος ἀρθήσεται; Διὰ τοῦτο
καὶ τοὺς μέλλοντας ἱερουργεῖν περιῤῥαίνεσθαι τοῖς
λεχθεῖσιν ἐδικαίωσιν· οὐδένα θυσιῶν ἄξιον νομίσας,
ὃς μὴ πρότερον ἑαυτὸν ἔγνωκε, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην
οὐδένειαν κατείληφεν, ἐξ ὧν συνεκράθη στοιχείων,
τὸ μηδενὸς ἄξιος εἶναι τεκμηράμενος.

§. 37. Ταῦτα τρία σημεῖα, τὸ διάλευκον, τὸ
ποικίλον, τὸ σποδοειδὲς ῥαντὸν, περὶ μὲν τὸν ἀσκη-
τὴν, ἅτε μήπω τέλειον, ἑωρακότα ἀτελῆ· περὶ δὲ
τὸν τέλειον φαίνεται καὶ αὐτὰ τέλεια. Ὃν δὲ τρό-
πον, θεασώμεθα. Τὸν μέγαν ἀρχιερέα, ὁπότε μέλ-

λοι τὰς νόμῳ προςτεταγμένας ἐπιτελεῖν λειτουργίας, ὁ ἱερὸς ἐδικαίωσε λόγος ὕδατι καὶ τέφρᾳ περιῤῥαίνεσθαι τὸ πρῶτον, εἰς ὑπόμνησιν ἑαυτοῦ· καὶ γὰρ ὁ σοφὸς Ἀβραὰμ, ὅτε ἐντευξόμενος ᾔει τῷ θεῷ, γῆν καὶ σποδὸν εἶπεν ἑαυτόν· ἔπειτα ἐνδύεσθαι τὸν ποδήρη χιτῶνα, καὶ τὸν ποικίλον, ὃ κέκληκεν ἐπ' αὐτῷ περιστήθιον, τῶν κατ' οὐρανὸν φωςφόρων ἄστρων ἀπεικόνισμα καὶ μίμημα. Δύο γὰρ, ὡς ἔοικεν, ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν ὅδε ὁ κόσμος, ἐν ᾧ καὶ ἀρχιερεὺς, ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος· ἕτερον δὲ λογικὴ ψυχὴ, ἧς ἱερεὺς ὁ πρὸς ἀλήθειαν ἄνθρωπος, οὗ μίμημα αἰσθητὸν ὁ τὰς πατρίους εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελῶν ἐστιν, ᾧ τὸν εἰρημένον ἐπιτέτραπται χιτῶνα ἐνδύεσθαι, τοῦ παντὸς ἀντίμιμον ὄντα οὐρανοῦ, ἵνα συνιερουργῇ καὶ ὁ κόσμος ἀνθρώπῳ, καὶ τῷ παντὶ ἄνθρωπος. Δύο μὲν οὖν ἤδη, τὸν ῥαντὸν καὶ τὸν ποικίλον τύπον, ἔχων ἐπιδέδεικται· τὸν δὲ τρίτον καὶ τελειότατον, ὃς ὀνομάζεται διάλευκος, αὐτίκα σημανοῦμεν. Ὅταν εἰς τὰ ἐσωτάτω τῶν ἁγίων ὁ αὐτὸς οὗτος ἀρχιερεὺς εἰςίῃ, τὴν μὲν ποικίλην ἐσθῆτα ἀπαμφίσκεται, λινῆν δὲ ἑτέραν, βύσσου τῆς καθαρωτάτης πεποιημένην, ἀναλαμβάνει. Ἡ δέ ἐστι σύμβολον εὐτονίας, ἀφθαρσίας, αὐγοειδεστάτου φέγγους. Ἀῤῥαγέστατον γὰρ ἡ ὀθόνη, καὶ ἐξ οὐδενὸς τῶν ἀποθνησκόντων γίνεται, καὶ ἔτι λαμπρότατον καὶ φωτοειδέστατον ἔχει, μὴ ἀμελῶς καθαρθεῖσα, χρῶμα. Διὰ δὲ τούτων ἐκεῖνο αἰνίττεται, ὅτι τῶν ἀδόλως καὶ καθαρῶς θεραπευόντων τὸ Ὂν, οὐδείς ἐστιν ὃς μὴ πρῶτον μὲν ἰσχυρογνωμοσύνῃ κέχρηται, καταφρονήσας τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ἃ δελεάζοντα κηραίνει, καὶ ἀσθένειαν ἐργάζεται· ἔπειτα
654 M.
ἀφθαρσίας ἐφίεται, γελάσας ὅσα οἱ θνητοὶ τυφλοπλαστοῦσι· τελευταῖον δὲ ἀληθείας ἀσκίῳ φέγγει καὶ περιαυγεῖ καταλάμπεται, μηδὲν ἔτι τῶν τῆς ψευδοῦς δόξης, ἃ σκόπῳ φίλα εἶναι συμβέβηκε, προςιέμενος. 5

§. 38. Ὁ μὲν δὴ μέγας ἀρχιερεὺς τῆς ὁμολογίας, τρισὶ ταῖς εἰρημέναις τυπωθεὶς σφραγῖσι, τῇ διαλεύκῳ, τῇ ποικίλῃ, τῇ σποδοειδεῖ ῥαντῇ, τοιοῦτος ἡμῖν ἀναγεγράφθω· τὸν δὲ τῆς ἀνθρωπίνης πολιτείας ἐφιέμενον Ἰωσὴφ ὄνομα, τῶν μὲν ἄκρων ἰδεῖν ἔστι μὴ μεταποιούμενον χαρακτήρων, μόνου δὲ τοῦ μέσου καὶ ποικίλου. Λέγεται γὰρ ὅτι "χιτῶνα ποικίλον εἶχεν," *) οὔτε καθαρσίοις περιῤῥανάμενος ἱεροῖς, ἀφ᾽ ὧν ἑαυτὸν ἂν ἔγνω τέφρας καὶ ὕδατος συμφόρημα, οὔτε τῆς παλλεύκου καὶ φωτοειδεστάτης ἐσθῆτος, ἀρετῆς, ψαῦσαι δυνηθείς· ἀλλὰ τὸ τῆς πολιτείας ἐπαμπισχόμενος ὕφασμα παμποίκιλον, ᾧ βραχύτατον ἀληθείας μέρος ἐγκαταμέμικται, πολλαὶ δὲ καὶ μεγάλαι μοῖραι ψευδῶν εὐλόγων, πιθανῶν, εἰκότων, ἐξ ὧν οἱ ἀπ᾽ Αἰγύπτου πάντες ἀνέβλαστον σοφισταὶ, οἰωνομάντεις, ἐγγαστρίμυθοι, τερατοσκόποι, δεινοὶ παλεῦσαι καὶ κατεπᾷσαι καὶ γοητεῦσαι, ὧν τὰς ἐπιβούλους τέχνας μέγα ἔργον διεκδῦναι. Διὸ καὶ τὸν χιτῶνα τοῦτον εἰσάγει Μωϋσῆς φυσικῶς αἵματι πεφυρμένον· ἐπειδὴ πᾶς ὁ τοῦ πολιτευομένου βίος πέφυρται, πολεμῶν τε καὶ πολεμούμενος, καὶ ὑπὸ τῶν προςπιπτουσῶν ἀβουλήτων συντυχιῶν βαλλόμενος καὶ τοξευόμενος. Ἐρεύνησον νῦν τὸν λίαν δημοτικὸν, ᾧ τὰ πόλεως πράγματα ἐφορμεῖ· μὴ καταπλαγῇς τοὺς θαυμαστικῶς ἔχοντας αὐτοῦ, καὶ πολλὰς μὲν ἐμφωλευούσας νόσους εὑρήσεις, πολλὰς δὲ ἐξημμένον κῆρας, καὶ βιαίως ἐφ᾽ ἑκάτερα τὴν ψυχὴν αὐχενίζουσαν καὶ ἀφανῶς αὐτῇ προςπαλαίουσαν καὶ ζητοῦσαν ἀνατρέψαι καὶ καταβαλεῖν· ἢ τοῦ πλήθους τῇ προστασίᾳ δυσχεράναντος, ἢ κατὰ ἀντεπίθεσιν δυνατωτέρου ἀνδρός. Ἔστι δὲ καὶ ὁ φθόνος βαρὺς, καὶ δυσαπότριπτος ἐχθρὸς,

*) Gen. 37, 3.

ἐπιφυόμενος ἀεὶ ταῖς λεγομέναις εὐπραγίαις, ὃν ο
ῥᾴδιον ἐκφυγεῖν.

§. 39. Τί οὖν ὡς ἐσθῆτος πολυτελοῦς τῆς ἐπην-
θισμένης πολιτείας ἁψάμενοι, γαυριῶμεν, τῷ εὐπρε-
πεῖ τῆς φανερᾶς ὄψεως ἀπατώμενοι, τὸ δ' ἀφανὲ
καὶ κεκρυμμένον, ἐπίβουλον καὶ σφαλερὸν αἶσχο
αὐτῆς οὐ κατανοοῦντες; Ἀποδυσάμενοι δὴ τὸν ἀν-
θηρὸν τοῦτον χιτῶνα, τὸν ἱερὸν ἐνδυσώμεθα. ἀρε-
τῶν ποικίλμασιν ἐνυφασμένον· οὕτως γὰρ καὶ τὰ
ἐνέδρας ἀποδρασόμεθα, ἃς ἀτεχνία καὶ ἀνεπιστημο-
σύνη καὶ ἀπαιδευσία καθ' ἡμῶν τιθέασιν, ὧν ὁ Λά-
βαν ἐστὶ θιασώτης. Ἐπειδὴ γὰρ ἐκάθηρεν ἡμᾶς
655 ἱερὸς λόγος τοῖς εἰς ἁγιστείαν εὐτρεπισθεῖσι πε- 5
M. ῤῥαντηρίοις, καὶ τοῖς ἀποῤῥήτοις φιλοσοφίας ἀλη-
θοῦς κατεποίκιλε λόγοις, ἀγαγὼν εἰς τὸ δόκιμον,
καὶ διασήμους καὶ ἐπιφανεῖς καὶ λαμπροὺς ἐποίησεν,
αἰτιᾶται τὸ ἐπίβουλον ἦθος, πρὸς τὴν τῶν ῥηθέν-
των ἀνηρεθισμένον λώβην. Φησὶ γὰρ, "Ἑώρακα
ὅσα σοὶ Λάβαν ποιεῖ," *) τὰ ἐναντία δήπουθεν οἷς
ἐδωρησάμην ἐγὼ, τὸ δυςκάθαρτον, τὸ ἀδόκιμον, τὸ
πάντη σκοταῖον. Ἀλλὰ γὰρ οὐ χρὴ κατεπτηχέναι
τὸν ἐλπίδι θείας συμμαχίας ἐφορμοῦντα, ᾧ καὶ λέ-
γεται, "Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ."
Πάγκαλόν γε αὔχημα ψυχῇ, τὸ ἀξιοῦν θεὸν ἐπιφαί-
νεσθαι καὶ ἐνομιλεῖν αὐτῇ. Μὴ παρέλθῃς δὲ τὸ εἰ-
ρημένον, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐξέτασον, εἰ τῷ ὄντι δύο εἰσὶ
θεοί· λέγεται γὰρ, "Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι,"
οὐκ ἐν τόπῳ τῷ ἐμῷ, ἀλλ' "ἐν τόπῳ θεοῦ," ὡς
ἂν ἑτέρου. Τί οὖν χρὴ λέγειν; Ὁ μὲν ἀληθείᾳ
θεὸς εἷς ἐστιν· οἱ δ' ἐν καταχρήσει λεγόμενοι πλεί-
ους. Διὸ καὶ ὁ ἱερὸς λόγος ἐν τῷ παρόντι τὸν μὲν
ἀληθείᾳ διὰ τοῦ ἄρθρου μεμήνυκεν, εἰπὼν, "Ἐγώ
εἰμι ὁ θεός·" τὸν δ' ἐν καταχρήσει χωρὶς ἄρθρου,

*) Gen. 31, 12 sqq.

φάσκων, "ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ," οὐ τοῦ θεοῦ, ἀλλ᾽ αὐτὸ μόνον, "θεοῦ." Καλεῖ δὲ θεὸν τὸν πρεσβύτατον αὐτοῦ νυνὶ λόγον, οὐ δεισιδαιμονῶν περὶ τὴν θέσιν τῶν ὀνομάτων, ἀλλ᾽ ἓν τέλος προτεθειμένος πραγματολογῆσαι. Καὶ γὰρ ἐν ἑτέροις, σκεψάμενος εἰ ἔστι τι τοῦ ὄντος ὄνομα, σαφῶς ἔγνω ὅτι κύριον μὲν οὐδὲν, ὃ δ᾽ ἂν εἴπῃ τις, καταχρώμενος ἐρεῖ· λέγεσθαι γὰρ οὐ πέφυκεν, ἀλλὰ μόνον εἶναι τὸ ὄν.

§. 40. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ θεσπισθὲν λόγιον τῷ πυνθανομένῳ, εἰ ἔστι ὄνομα αὐτῷ, ὅτι "Ἐγώ εἰμι ὁ ὤν·" *) ἵν᾽ ὧν ἀδύνατον ἀνθρώπῳ καταλαβεῖν μὴ ὄντων περὶ θεὸν, ἐπιγνῷ τὴν ὕπαρξιν. Ταῖς μὲν οὖν ἀσωμάτοις καὶ θεραπευτρίσιν αὐτοῦ ψυχαῖς εἰκὸς αὐτὸν οἷός ἐστιν ἐπιφαίνεσθαι, διαλεγόμενον ὡς φίλον φίλαις· ταῖς δ᾽ ἔτι ἐν σώμασιν, ἀγγέλοις εἰκαζόμενον οὐ μεταβάλλοντα τὴν ἑαυτοῦ φύσιν — ἄτρεπτος γὰρ —, ἀλλὰ δόξαν ἐντιθέντα ταῖς φαντασιουμέναις ἑτερόμορφον, ὡς τὴν εἰκόνα, οὐ μίμημα, ἀλλ᾽ αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον εἶδος ἐκεῖνο ὑπολαμβάνειν εἶναι. Παλαιὸς μὲν οὖν ᾄδεται λόγος, ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις εἰκαζόμενον ἀλλοδαποῖς περινοστεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε ἀδικίας καὶ παρανομίας ἐξετάζον· καὶ τάχα μὲν οὐκ ἀληθῶς, πάντως δὲ λυσιτελῶς καὶ συμφερόντως ᾄδεται. Ὁ δὲ λόγος σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον ταῖς περὶ τοῦ Ὄντος ἐννοίαις ἀεὶ χρώμενος, ἅμα δὲ καὶ τὸν ἀφρόνων βίον παιδεῦσαι γλιχόμενος, ἀνθρώπῳ μὲν εἴκασεν, οὐ μέντοι τῶν ἐπὶ μέρους οὐδενί· πρόσωπον διὰ τοῦτο καὶ χεῖρας καὶ βάσεις καὶ στόμα καὶ 600
φωνὴν, ὀργάς τε καὶ θυμοὺς, ἔτι δὲ ἀμυντήρια P.
ὅπλα, καὶ εἰσόδους μέντοι καὶ ἐξόδους, καὶ τὰς ἄνω καὶ κάτω καὶ πανταχοῦ κινήσεις περιέθηκεν, οὐ

*) Exod. 3, 14.

πρὸς ἀλήθειαν τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν λόγων ἀν- φέρων, ἀλλὰ πρὸς τὸ λυσιτελὲς τῶν μανθανόντω Ἤιδει γάρ τινας ἀμβλεῖς πάνυ τὰς φύσεις, ὡς μ δύνασθαι θεὸν ἄνευ σώματος ἐπινοῆσαι τὸ παρ- παν· οὓς ἀμήχανον ἑτέρως ἢ τῷ τρόπῳ τούτῳ νο- θετεῖν λέγοντας, ὅτι ὡς ἄνθρωπος ὁ θεὸς ἀφικνε- ται καὶ ἐξαναχωρεῖ· καὶ κάτεισι καὶ ἀνέρχεται, κ φωνῇ χρῆται, καὶ τοῖς ἁμαρτανομένοις δυσχεραίνε καὶ ἀπαραιτήτως πρὸς ὀργὰς ἔχει· καὶ βέλη μέντ καὶ ξίφη καὶ τὰ ἄλλα ὅσα πρὸς τιμωρίας ὄργανα ἐπ- τήδεια κατὰ τῶν ἀδίκων προηυτρέπισται. Ἀγαπη- τὸν γάρ, ἐὰν τῷ διὰ τούτων ἐπικρεμασθέντι φόβ σωφρονισθῆναι δυνηθῶσι. Καὶ σχεδὸν δύο εἰσὶν αἱ- ται αἱ μόναι τῆς νομοθεσίας ἁπάσης ὁδοί· μία με ἡ πρὸς τὸ ἀληθὲς ἐπινεύουσα, δι' ἧς κατασκευάζε- ται „οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός·" *) ἑτέρα δέ, πρὸς τὰς νωθεστέρων δόξας, ἀφ' ὧν λέγεται, „Παι- δεύσει σε κύριος ὁ θεός, ὡς εἴ τις παιδεύσει ἄν- θρωπος τὸν υἱὸν αὐτοῦ." **)

§. 41. Τί οὖν ἔτι θαυμάζομεν, εἰ ἀγγέλοις ὁπότε καὶ ἀνθρώποις, ἕνεκα τῆς τῶν δεομένων ἐπι- κουρίας ἀπεικάζεται; Ὥστε ὅταν φῇ, „Ἐγώ εἰμ ὁ θεὸς ὁ ὀφθείς σοι ἐν τόπῳ θεοῦ," ***) τοῦτ' ἐν- νοητέον, ὅτι τὸν ἀγγέλου τόπον ἐπέσχε, ὅσα τ δοκεῖν, οὐ μεταβαλών, πρὸς τὴν τοῦ μήπω δυνα- μένου τὸν ἀληθῆ θεὸν ἰδεῖν ὠφέλειαν. Καθάπε γὰρ τὴν ἀνθήλιον αὐγήν, ὡς ἥλιον, οἱ μὴ δυνά- μενοι τὸν ἥλιον αὐτὸν ἰδεῖν ὁρῶσι, καὶ τὰς πε- ρὶ σελήνην ἀλλοιώσεις, ὡς αὐτὴν ἐκείνην· οὕτω καὶ τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα τὸν ἄγγελον αὐτοῦ λό- γον, ὡς αὐτὸν κατανοοῦσιν. Οὐχ ὁρᾷς τὴν ἐγκύ- κλιον παιδείαν Ἄγαρ, ὅτι τῷ ἀγγέλῳ φησί, „Σ

---

*) Num. 23. 19. — **) Deut. 1, 31, — ***) Ge 31, 13.

ὁ θεὸς ὁ ἐπιδών με;" *) Οὐ γὰρ ἦν ἱκανὴ τὸ πρεσβύτατον ἰδεῖν αἴτιον, γένος οὖσα τῶν ἀπ' Αἰγύπτου. Νυνὶ δὲ ὁ νοῦς ἄρχεται βελτιοῦσθαι, τὸν ἡγεμόνα πασῶν τῶν δυνάμεων φαντασιούμενος. Διὸ καὶ αὐτός φησιν; "Ἐγώ εἰμι κύριος ὁ θεὸς," **) οὗ τὴν εἰκόνα ὡς ἐμὲ πρότερον ἐθεάσω, καὶ στήλην, ἐπίγραμμα ἐγκολάψας ἱερώτατον, ἀνέθηκας. Τὸ δ' ἐπίγραμμα ἐμήνυεν, ὅτι μόνος ἕστηκα ἐγὼ, καὶ τὴν πάντων φύσιν ἱδρυσάμην, τὴν ἀταξίαν καὶ ἀκοσμίαν εἰς τάξιν καὶ κόσμον ἀγαγὼν, καὶ τὸ πᾶν ὑπερείσας, ἵνα στηριχθῇ βεβαίως τῷ κραταιῷ καὶ ὑπάρχῳ μου λόγῳ.

§. 42. Στήλη γὰρ τριῶν πραγμάτων σύμβολον, στάσεως, ἀναθέσεως, ἐπιγράμματος. Ἡ μὲν οὖν στάσις καὶ τὸ ἐπίγραμμα δεδήλωται, ἡ δὲ ἀνάθε- 601
σις ἀναγκαία μηνυθῆναι πᾶσιν. Ὁ γὰρ οὐρανὸς καὶ P.
κόσμος ἀνάθημα θεοῦ τοῦ πεποιηκότος τὸ ἀνάθεμα· καὶ ὅσαι μέντοι κοσμοπολίτιδες ψυχαὶ καὶ θεοφιλεῖς, ἑαυτὰς ἀνιεροῦσιν, ὑπὸ μηδενὸς ἀντισπώμεναι θνητοῦ, καθαγιάζουσαι δὲ καὶ καλλιεροῦσαι τὸν ἑαυτῶν ἄφθαρτον βίον, οὐδέποτε κάμνουσι. Μάταιος δὲ ὅςτις μὴ θεῷ στήλην ἀνατίθησιν, ἀλλ' ἑαυτῷ, τὰ γενέσεως ἱστὰς τῆς πάντη σαλευομένης, καὶ ἐπιγραμμάτων καὶ ἐπαίνων ἀξιῶν, ἃ ψόγου καὶ κατηγορίας μεστὰ ὄντα, καλὸν ἦν ἢ μὴ γραφῆναι τὸ παράπαν, ἢ γραφέντα εὐθὺς ἀπαλειφθῆναι. Διὸ καί φησιν ἄντικρυς ὁ ἱερὸς λόγος, "Οὐ στήσεις σεαυτῷ στήλην·" ***) ἕστηκε γὰρ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλήθειαν οὐδὲν, καὶ ἂν διαῤῥαγῶσί τινες ψευδόμενοι. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ οἴονται μόνον παγίως ἐρηρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἄξιοι καὶ ἐπιγραμμάτων εἶναι, τοῦ μόνου τιμῆς ἀξίου καὶ ἑστῶτος ὄντως ἐπιλελησμένοι. Ἀποκλίνοντας γὰρ αὐτοὺς καὶ ἐκτρε-

*) Gen. 16, 13. — **) Gen. 31, 13. — ***) Deut. 16, 22.

*πομένους τὴν ἐπ' ἀρετὴν ἄγουσαν ὁδὸν, ἔτι μᾶλλο
ἐξέτρεψεν αἴσθησις, ἡ σύμφυτος αὐτῶν γυνὴ, κα
ἠνάγκασεν ἐξοκεῖλαι. Τοιγάρτοι περικατασχεθεῖσα
ὡς ναῦς, ἡ ὅλη ψυχὴ, τρόπον στήλης ἀνετέθη
Τὴν γὰρ Λὼτ γυναῖκα ἐπιστραφεῖσαν εἰς τὸ ὀ-
πίσω φασὶν οἱ χρησμοὶ γενέσθαι στήλην ἁλῶν· εἰ-
κότως δὲ καὶ προσηκόντως. Εἰ γάρ τις μὴ τὰ πρό-
σω θέας καὶ ἀκοῆς ἄξια διορᾷ — ταῦτα δέ εἰσι
ἀρεταὶ καὶ τὰ κατὰ τὰς ἀρετὰς ἔργα —, περιβλέ-
πεται δὲ τὰ ὀπίσω καὶ τὰ νώτια, κωφὴν δόξαν
καὶ τυφλὸν πλοῦτον, καὶ ἀναίσθητον εὐσαρκίαν, κα
νοῦ κενὴν εὐμορφίαν, καὶ ὅσα συγγενῆ τούτοις με-
ταδιώκων· ἄψυχος ἀνακείσεται στήλη περὶ ἑαυτὴ
καταῤῥέουσα, οἱ γὰρ ἅλες οὐ βέβαιον.*

§. 43. *Παγκάλως οὖν ὁ ἀσκητὴς μελέτῃ συνε-
χεῖ μαθὼν, ὅτι γένεσις κινητὸν ἐξ ἑαυτῆς, τὸ δ
ἀγέννητον ἄτρεπτόν τε καὶ ἀκίνητον, ἀνίστησι τῷ
θεῷ στήλην, καὶ ἀναστήσας ἀλείφει. Λέγεται γὰρ,
"Ἤλειψάς μοι στήλην."**) *Ἀλλὰ μὴ νομίσῃς ἐλαίῳ
λίθον ἀλείφεσθαι, ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦ μόνον ἑστάναι
τὸν θεὸν ἐν ψυχῇ δόγμα γυμνάζεσθαι καὶ προσα-
σκεῖσθαι πρὸς ἀλειπτικῆς ἐπιστήμης, οὐχ ᾗ πιαίνε-
ται σώματα, ἀλλ' ὑφ' ἧς ἡ διάνοια ἰσχὺν κτᾶται
καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον. Φίλαθλος γὰρ καὶ φι-
λογύμναστος ὁ πρὸς τὴν τῶν καλῶν ἐπιτηδευμάτων
658 ὡρμημένος θήραν· ὥστε εἰκότως τὴν ἀδελφὴν ἰα-
M. τρικῆς τέχνης ἀλειπτικὴν ἐκπονήσας, πάντας τοὺς
περὶ ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας ἀλείψας καὶ συγκροτήσας
λόγους, ἀνάθημα κάλλιστον καὶ ἐχυρώτατον τίθησ
θεῷ. "Διὸ καὶ μετὰ τὴν τῆς στήλης ἀνάθεσιν, φη-
σὶν, ὅτι ηὔξω μοι εὐχήν." Εὐχὴ δέ ἐστι κυρίως
εἰπεῖν, ἀνάθεσις, ὁπότε μὴ μόνον τὰ αὑτοῦ τι
κτήματα, ἀλλὰ καὶ τὸν κεκτημένον ἑαυτὸν ἀποδι-*

---

*) Gen. 31, 13.

θοὺς, διδόναι λέγεται δῶρον θεῷ. "Ἅγιος γὰρ," φησὶν, "ἐστὶν ὁ τρέφων κόμην τρίχα κεφαλῆς, ὁ εὐξάμενος." Εἰ δὲ ἅγιος, ἀνάθεμα πάντως, μηδενὸς ἔτι ἀνιέρου καὶ βεβήλου προσαπτόμενος. Ἐγγυᾶται δέ μου τὸν λόγον ἡ προφῆτις καὶ προφητοτόκος Ἄννα, ἧς μεταληφθὲν τὸ ὄνομα καλεῖται χάρις. Τὸν γὰρ υἱὸν διδόναι φησὶ "τῷ ἁγίῳ δῶρον Σαμουὴλ," *) οὐκ ἄνθρωπον μᾶλλον, ἢ τρόπον ἐνθουσιῶντα καὶ κατεχόμενον ἐκ μανίας θεοφορήτου. Σαμουὴλ δὲ ἑρμηνεύεται τεταγμένος θεῷ. Τί οὖν ἔτι, ψυχὴ, ματαιάζεις καὶ κενοπονεῖς, ἀλλ' οὐ φοιτᾷς πρὸς τὸν ἀσκητὴν, τὰ κατὰ τοῦ πάθους, καὶ τῆς κενῆς δόξης ἀναλαβοῦσα ὅπλα, καὶ παλαίσματα μαθησομένη; Τάχα γὰρ μαθοῦσα ἀγελαρχήσεις, οὐκ ἀσήμου καὶ ἀλόγου καὶ ἀναγώγου, δοκίμου δὲ καὶ λογικῆς καὶ καλῆς ἀγέλης· ἧς εἰ γένοιο ἡγεμὼν, τὸ μὲν οἰκτρὸν ἀνθρώπων ὀλοφυρῇ γένος, τὸ δὲ θεῖον οὐ παύσῃ προτρεπομένη. Τὸν δὲ θεὸν οὐκ ἐπιλείψεις εὐδαιμονίζουσα, ἀλλὰ καὶ ὕμνους ἱεροπρεπεῖς στήλαις ἐγχαράξεις, ἵνα μὴ μόνον λέγῃς εὐτρόχως, ἀλλὰ καὶ ᾄδῃς μουσικῶς τὰς τοῦ ὄντος ἀρετάς. Οὕτως γὰρ δυνήσῃ καὶ εἰς τὸν πατρῷον οἶκον ἐπανελθεῖν, τὴν ἐπὶ τῆς ξένης μακρὰν καὶ ἀνήνυτον ἀλήθειαν ἐκφυγοῦσα.

*) 1 Sam. 1, 28.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ
ΘΕΟΠΕΜΠΤΟΥΣ
ΕΙΝΑΙ
ΤΟΥΣ ΟΝΕΙΡΟΥΣ.

ARGUMENTUM LIBRI II
DE EO
QUOD A DEO MITTANTUR
SOMNIA.

(Cf. Gen. 37 et 41.)

Tertia somniorum species est, quando anima divinit correpta futura praedicit. Talia sunt Iosephi, Pharaonis praefecti pistorum pincernarumque somnia (1). Vox "put bam" (ᾤμην), qua Iosephus, mixtae et multiplicis opini nis symbolum (2), somnium enarraturus incipit, satis ind cat eiusmodi hominum incertam sentiendi rationem (3). Co ligare manipulos eorum est, qui non perfectam virt tem aemulantur, sed ea tantum negotia (quorum symbola m nipuli) adamant, quae vitae sustentandae inservire videa tur (4. 5). Ita Iosephus ipse choragus eorum est, qui van gloriae cupiditatique numquam explendae indulgent (6-9 Illa est vitanda, si animum immortalem purum servare vol mus (10. 11.) Vanus enim etiam superbus, et superbi sae tam feroces sunt, ut non nisi summa modestia iis accedere ceat (12. 13). Laude tamen digni sunt, qui illis resistu neque alium praeter deum dominum ferunt (14. 15). Ioseph quoque, quod alterum eius somnium (Gen. 37, 9.) indic symbolum eius hominum generis est, qui universum sui g tia adesse, et semet ipsos eius dominos esse putant (16-1 Talibus item est obnitendum, ne vanitas eorum aliis damn

afferat (19. 20). Praestat sane rationem rectam sequi, vitamque agere placidam et modestam (21. 22). — Somnia eorum, qui pincernis et pistoribus praeerant, declarant, quae vitae ratio et exitus sit eorum, qui potui et cibo nimis dediti sunt (22. 23). Vitis enim aegritudinis simul et laetitiae simulacrum (24); hanc si sentire cupimus, recta consilia, verba et gesta manibus gaudiis potiora ducamus (25 - 27). [Pontifex summus, merum vinum libans, significat virum integrum virginis nunquam mulieris factae, ipseque natura divina et humana constat (28).] Illam vero percipiemus, quando rebus sensus solos afficientibus delectamur (29 - 31). Pharaonis somniis declaratur, praeter deum nihil esse firmum et stabile (32. 33). Sapiens quisque et summus ille pontifex soli non ita mutabiles, ut reliqua hominum pars; sed medium tenent inter deum et hominem, utriusque naturae et divinae et humanae participes (34). Stabile enim primum est deus, secundum ratio divina, quae et foedus (διαθήκη) dicitur; tertium sapiens, quartum proficiens (35). Fluvio innititur sermo humanus, quo nos ad bona et mala proripimur (36 - 39). Ripae fluvii significant labia, quorum optimus usus est ad silendum, ut audiamus, quae mentem doceant deus eiusque sacra oracula (40 - 42). Silentio quoque maxime opus est, ut animum componamus, et bonis operibus perficiundis potius quam verbis faciundis operam demus; in illis enim, non in his, vera probi indoles spectatur.

---

9 §. 1. Τὸ τρίτον εἶδος τῶν θεοπέμπτων ὀνεί- 1108
ρων ἀναγράφοντες, εἰκότως ἂν ἐπίμαχον Μωϋσῆν P.
καλοῦμεν, ἵνα, ὡς ἔμαθεν οὐκ εἰδὼς, ἀγνοοῦντας καὶ
ἡμᾶς ἀναδιδάξῃ περὶ τῶν σημείων, ἕκαστον αὐγά-
ζων. Συνίσταται δὲ τὸ τρίτον εἶδος, ὁπόταν ἐν
τοῖς ὕπνοις ἐξ ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ κινουμένη, καὶ ἀ-
ναδινοῦσα ἑαυτὴν, κορυβαντιᾷ, καὶ ἐνθουσιῶσα
δυνάμει προγνωστικῇ τὰ μέλλοντα θεσπίζει. Τὸ
μὲν γὰρ πρῶτον ἦν ἄρχοντος τῆς κινήσεως θεοῦ,
καὶ ὑπηχοῦντος ἀοράτως τὰ ἡμῖν μὲν ἄδηλα,
γνώριμα δὲ ἑαυτῷ. Τὸ δὲ δεύτερον, τῆς ἡμετέρας
διανοίας τῇ τῶν ὅλων συγκινουμένης ψυχῇ, καὶ

θεοφορήτου μανίας ἀναπιμπλαμένης, εἰ θέμις πολ-
λὰ τῶν ἀποβησομένων προαγορεύειν. Διὸ ὁ ἱερο-
φάντης τὰς μὲν κατὰ τὸ πρῶτον σημαινόμενος φαν-
τασίας, τρανῶς πάνυ καὶ ἀριδήλως ἐμήνυσεν, ἅτ
τοῦ θεοῦ χρησμοῖς σαφέσιν ἐοικότα διὰ τῶν ὀνείρω
ὑποβάλλοντος. Τὰς δὲ κατὰ τὸ δεύτερον οὔτε σφό-
δρα τηλαυγῶς, οὔτε σκοτίως ἄγαν· οὗ ὑπόδειγμα
ἐπὶ τῆς οὐρανοκλίμακος φανεῖσα ὄψις. Αὐτὴ γὰ
αἰνιγματώδης μὲν ἦν· τὸ δὲ αἴνιγμα οὐ λίαν τοῖ
ὀξὺ καθορᾶν δυναμένοις ἀπεκρύπτετο. Αἱ δὲ κατ
τὸ τρίτον εἶδος φαντασίαι, μᾶλλον τῶν προτέρω
δηλούμεναι, διὰ τὸ βαθὺ καὶ κατακορὲς ἔχειν τ
αἴνιγμα, ἐδεήθησαν καὶ τῆς ὀνειροκριτικῆς ἐπιστή-
μης. Πάντες γοῦν οἱ κατ᾽ αὐτὸ ἀναγραφέντες ὄνει-
ροι τῷ νομοθέτῃ διακρίνονται πρὸς σοφῶν τὴν λε-
660 χθεῖσαν τέχνην ἀνδρῶν. Τίνος οὖν εἰσὶν οἱ ὄ- 11
M. νειροι; Ἢ παντί τῳ δῆλον, ὅτι οἱ τοῦ Ἰωσὴφ, ο
τοῦ βασιλέως Αἰγύπτου Φαραὼ, καὶ οὓς ὅ τε ἀρ-
χισιτοποιὸς καὶ ἀρχιοινοχόος εἶδον αὐτοί. Πρέπο
δ᾽ ἂν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀεὶ τῆς διδασκαλίας ἀπάρ-
χεσθαι. Πρῶτοι δ᾽ εἰσὶν, οὓς ἐθεάσατο Ἰωσὴφ, ἀπ
δυοῖν τῶν τοῦ κόσμου μερῶν, οὐρανοῦ τε καὶ γῆς
διττὰς φαντασίας λαβών. Ἀπὸ μὲν γῆς, τὸ περ
τὸν ἄμητον ὄναρ, τοιοῦτον δ᾽ ἐστὶν, "Ὤιμην ἡμᾶς
δεσμεύειν δράγματα ἐν μέσῳ τῷ πεδίῳ, ἀνέστη δὲ τ
ἐμὸν δράγμα." *) Τὸ δὲ περὶ τὸν ζωδιακὸν κύκλον
"Ὥςπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ ἕνδεκα ἀστέρε
προςεκύνουν με." Διάκρισις δὲ τοῦ μὲν προτέρου
μετὰ σφοδρᾶς ἐπανατάσεως, τοιαύτη, "Μὴ βασι-
λεύων βασιλεύσεις ἐφ᾽ ἡμῖν; Ἢ κυριεύων κυριεύσει
ἡμῶν;" Τοῦ δὲ ὑστέρου, ὀργὴ πάλιν δικαία, "Ἆρ
γε ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί σο
προςκυνῆσαι σοὶ ἐπὶ τὴν γῆν;

---

*) Gen. 37, 7—10.

§. 2. Ταῦτα μὲν δὴ θεμελίων τρόπον προκαταβεβλήσθω. Τὰ δὲ ἄλλα τῆς σοφῆς ἀρχιτέκτονος, ἀλληγορίας, ἑπόμενοι παραγγέλμασιν ἐποικοδομῶμεν, ἑκάτερον διὰ τῶν ὀνειράτων ἀκριβοῦντες. Ἃ δὲ χρὴ πρὸ ἀμφοτέρων ἀκοῦσαι, λεκτέον. Τὴν τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν οἱ μὲν ἔτειναν ἐπὶ πολλὰ, οἱ δὲ τῷ ἀρίστῳ προσεκλήρωσαν μόνῳ· καὶ οἱ μὲν ἐκέρασαν, οἱ δὲ καὶ ἄκρατον εἴασαν. Οἱ μὲν οὖν μόνον τὸ καλὸν ἀγαθὸν εἰπόντες, ἀμιγῆ διαφυλάξαντες αὐτὴν, ἀπένειμαν τῷ κρατίστῳ, τῷ ἐν ἡμῖν λογισμῷ· οἱ δὲ μίξαντες, τρισὶν ἐφήρμοσαν, ψυχῇ, σώματι, τοῖς ἐκτός. Εἰσὶ δὲ οὗτοι μὲν τῆς μαλακωτέρας καὶ τρυφερᾶς διαίτης, τὸν πλείω χρόνον ἐν γυναικωνίτιδι καὶ τοῖς γυναικωνίτιδος ἐκτεθηλυσμένοις ἔθνεσιν ἀπ' αὐτῶν σπαργάνων ἀνατραφέντες· οἱ δὲ ἕτεροι σκληροδίαιτοι, πρὸς μὲν ἀνδρῶν κουροτροφηθέντες, ἄνδρες δὲ καὶ αὐτοὶ τὰ φρονήματα, τὸ συμφέρον πρὸ τοῦ ἡδέος ἀσπαζόμενοι, καὶ τροφαῖς ἀθλητικαῖς πρὸς ἰσχὺν καὶ ῥώμην, οὐ πρὸς ἡδονὴν, χρώμενοι. Δυοῖν δὴ θιάσων ἡγεμόνας εἰςάγει Μωϋσῆς. Τοῦ μὲν γενναίου, τὸν αὐτομαθῆ καὶ αὐτοδίδακτον Ἰσαάκ· ἀναγράφει γὰρ αὐτὸν γαλακτιζόμενον, ἁπαλαῖς καὶ γαλακτώδεσι, νηπίαις τε καὶ παιδικαῖς τροφαῖς οὐ δικαιοῦντα χρῆσθαι τὸ παράπαν, ἀλλ' εὐτόνοις καὶ τελείαις, ἅτε ἐκ βρέφους εὖ πρὸς ἀλκὴν πεφυκότα, 1110
καὶ ἐπακμάζοντα, καὶ ἀνηβῶντα ἀεί. Τοῦ δὲ εἴκοντος καὶ εὐενδότου, τὸν Ἰωσήφ· οὗτος γὰρ οὐκ ἀλογεῖ μὲν τῶν κατὰ ψυχὴν ἀρετῶν, προμηθεῖται δὲ P.
61 καὶ τῆς τοῦ σώματος εὐσταθείας, ἐφίεται καὶ τῆς
τῶν ἐκτὸς εὐπορίας. Ἀνθέλκεται δὲ εἰκότως, πολλὰ τέλη τοῦ βίου προτεθειμένος· καὶ ἀντισπώμενος ὑφ' ἑκάστου, ἵεται καὶ κλονεῖται, μὴ δυνάμενος στηριχθῆναι. Καὶ γὰρ οὐδ' ὥςπερ αἱ ἔνσπονδοι πόλεις, εἰρήνην ἄγουσι καὶ ἀντεπιτίθενται, ὡς ἐν μέρει κρατεῖν τε καὶ ἡττᾶσθαι· πολλὴ γὰρ ἔστιν ὅτε ῥυεῖσα περὶ πλοῦτον καὶ δόξαν ὁρμὴ, τὰς περὶ σῶμα καὶ

ψυχὴν φροντίδας ἐξενίκησεν· εἶτα ἀντιβιασθεῖσα πάλιν ὑπ' ἀμφοῖν, ὑπὸ τῆς ἑτέρας ἐνικήθη. Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀθρόαι καὶ αἱ σώματος ἡδοναὶ καταῤῥαγεῖσαι, πάντα ἑξῆς τὰ νοητὰ ἐπέκλυσάν τε καὶ ἠφάνισαν. Εἶτ' οὐκ εἰς μακρὰν ἀντιπνεύσασα σοφία λάβρῳ καὶ σφοδρῷ πνεύματι, τό τε ῥεῦμα τῶν ἡδονῶν ἐχάλασε, καὶ συνόλως τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἁπάσας σπουδάς τε καὶ φιλοτιμίας ἐπράϋνε. Τοιοῦτος μὲν δὴ κύκλος εἱλεῖται περὶ τὴν πολύτροπον ψυχὴν, ἀϊδίου πολέμου· καθαιρεθέντος γὰρ ἑνὸς ἐχθροῦ, φύεται πάντως δυνατώτερος ἕτερος, ὕδρας τῆς πολυκεφάλου τὸν τρόπον. Καὶ γὰρ ἐπ' ἐκείνης φασὶν ἀντὶ τῆς ἐκτμηθείσης κεφαλῆς ἀναβλαστάνειν ἄλλην, αἰνιττόμενοι τὸ πολύμορφον καὶ πολύγονον τῆς ἀθανάτου κακίας δυσάλωτον γένος. Μηδὲν οὖν ἐναποκρίνας ποτὲ πρὸς *** τῷ Ἰωσήφ· ἀλλ' ἴσθι ὅτι πολυμιγοῦς καὶ κεκρυμμένης δόξης ἐστὶν εἰκών. Ἐμφαίνεται γὰρ καὶ τὸ λογικὸν ἐγκρατείας εἶδος, ὃ τῆς ἄῤῥενος γενεᾶς ἐστι, κατὰ τὸν πατέρα Ἰακὼβ τυπωθέν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ λογικὸν, αἰσθήσεως, μητρῴῳ γένει τῷ κατὰ Ῥαχὴλ ἐξεικονισθέν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ τῆς σωματικῆς ἡδονῆς σπέρμα, ὃ ἀρχιοινοχόων καὶ ἀρχισιτοποιῶν καὶ ἀρχιμαγείρων συνδιαιτήσεις ἐνεσφράγισαν. Ἐμφαίνεται καὶ τὸ τῆς κενῆς δόξης, ἐφ' ἣν, ὡς ἐφ' ἅρμα, διὰ τὸ κοῦφον ἀναβαίνει, φυσώμενος καὶ μετέωρον ᾐωρηκὼς ἑαυτὸν ἐπὶ καθαιρέσει ἰσότητος.

§. 3. Ὁ μὲν δὴ τοῦ Ἰωσὴφ χαρακτὴρ διὰ τῶν εἰρημένων ὑποτυποῦται· τῶν δ' ὀνειράτων ἑκάτερον μὲν ἀκριβωτέον. Πρότερον δὲ τὸ περὶ τῶν δραγμάτων ἐρευνητέον. "Ὤιμην," φησὶν, "ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα." *) Τὸ μὲν "ᾤμην" εὐθέως ἀ- 111
δηλοῦντος καὶ ἐνδοιάζοντος καὶ ἀμυδρῶς ὑπολαμβά- I

*) Gen. 37, 7.

νοντος, οὐ παγίως καὶ τηλαυγῶς ὁρῶντος, ἀνάφθεγμά ἐστι. Τοῖς γὰρ ἐκ βαθέος ὕπνου διανισταμένοις, καὶ ἔτι ὀνειρώττουσιν, ἁρμόττον λέγειν, ᾤμην· οὐχὶ τοῖς ἐγρηγορόσι παντελῶς, καὶ τρανῶς ἐμβλέπουσιν. Ἀλλ' οὐχ ὁ ἀσκητὴς, Ἰακὼβ, ᾤμην, ἐρεῖ· ἀλλ'
32 "Ἰδοὺ, κλῖμαξ ἐστηριγμένη, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν." *) Καὶ πάλιν, "Ἡνίκα ἐνεκίσσων τὰ πρόβατα, εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτὰ ἐν τῷ ὕπνῳ· καὶ ἰδοὺ οἱ τράγοι καὶ οἱ κριοὶ ἀνέβαινον ἐπὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς αἶγας, διάλευκοι καὶ ποικίλοι καὶ σποδοειδεῖς ῥαντοί." **) Τῶν γὰρ τὸ καλὸν δι' ἑαυτὸ αἱρετὸν νομιζόντων, καὶ τὰς ἐν τοῖς ὕπνοις φαντασίας εἰλικρινεστέρας καὶ καθαρωτέρας ἐξ ἀνάγκης εἶναι συμβέβηκεν, ὥσπερ καὶ τὰς μεθ' ἡμέραν δοκιμωτέρας πράξεις.

§. 4. Ἄγαμαι δὲ, ὅταν ἀκούω τοῦ διηγουμένου τὸ ὄναρ, ὅτι ὑπέλαβε δράγματα καταδεῖν, οὐ θερίζειν. Ἐκεῖνο μὲν ἰδιωτῶν καὶ ὑπηρετῶν ἔργον, τοῦτο δὲ ἡγεμόνων καὶ γεωργίας ἐμπειροτάτων τὸ ἐπιτήδευμα. Τὸ γὰρ δύνασθαι διακρίνειν σκυβάλων ἀναγκαῖα, καὶ τρόφιμα μὴ τροφίμων, καὶ νόθων γνήσια, καὶ ἀνωφελοῦς ῥίζης καρπὸν ὠφελιμώτατον, μὴ ἐν οἷς ἡ γῆ βλαστάνει μᾶλλον ἢ ἡ διάνοια φύει, τελειοτάτης ἀρετῆς ἐστιν. Ὁ γοῦν ἱερὸς λόγος τοὺς ὁρῶντας εἰσάγει θερίζοντας καὶ τὸ παραδοξότατον, οὐ κριθὰς ἢ πυροὺς, ἀλλὰ τὸν θερισμὸν αὐτὸν ἐκθερίζοντας. Λέγεται οὖν, "Ὅταν θερίζητε τὸν θερισμὸν ὑμῶν, οὐ συντελέσετε τὸ λοιπὸν τοῦ θερισμοῦ." ***) Βούλεται γὰρ τὸν ἀστεῖον οὐ μόνον κριτὴν εἶναι τῶν διαφερόντων, καὶ διαστέλλοντα ἐξ ὧν γίνεταί τινα, καὶ τὰ γεννώμενα· ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ δύνασθαι διακρίνειν, δοκεῖν ἀναιρεῖν, ἀμῶντα τὸν ἄμητον, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιβουλὴν ἀποτέμνοντα· διὰ τὸ καὶ πεποιθέναι, καὶ Μωϋσεῖ λέγοντι πιστεύειν, ὅτι "μόνου τοῦ θεοῦ ἡ

*) Gen. 28, 12. — **) Gen. 31, 10. — ***) Lev. 19, 9.

κρίσις ἐστὶ," *) παρ' ὃν αἱ συγκρίσεις καὶ αἱ δια-
κρίσεις τῶν ἁπάντων, — ὑφ' οὗ καλὸν ὁμολογεῖν ἡτ-
τᾶσθαι, καὶ τῆς ἀοιδίμου νίκης εὐκλεέστερον. Ὁμοιόν
ἐστι τῷ τὸν θερισμὸν θερίζειν τὸ δὶς περιτέμνειν. Ὅπερ
ὡς ὅτε ἐκαινούργησαν, ἐξεῦρον περιτομῆς περιτομὴν,
τὴν "ἁγνείαν ἀφαγνίζεσθαι," **) τὴν κάθαρσιν τῆς
ψυχῆς αὐτὴν καθαίρεσθαι· παραχωροῦντας τῷ θεῷ τὸ
φαιδρύνειν, καὶ μηδέποτε νομίσαντας ἱκανοὺς εἶναι 111
ἑαυτοὺς ἄνευ θείας ἐπιφροσύνης τῶν κηλίδων ἀνάμε- F
στον ἐκνίψαι καὶ ἀπολοῦσαι βίον. Ταύτης ἐστὶ τῆς
συγγενείας καὶ τὸ διπλοῦν σπήλαιον, αἱ διπλαῖ καὶ
περιμάχητοι μνῆμαι· ἥ τε περὶ τοῦ γεγονότος καὶ ἡ
περὶ τοῦ πεποιηκότος, αἷς ἐντρέφεται ὁ ἀστεῖος, θεω-
ρῶν μὲν τὰ ἐν κόσμῳ, φιλοπευστῶν δὲ καὶ περὶ τοῦ
γεννήσαντος πατρός. Ἀφ' ὧν οἶμαι καὶ τὴν ἐν μου-
σικῇ δὶς διὰ πασῶν εὑρεθῆναι συμφωνίαν. Ἔδει γὰρ
καὶ τὸ ἔργον καὶ τὸν δημιουργὸν τελειοτάταις μελῳ-
δίαις εὐδαιμονίζεσθαι δυσὶν, οὐχὶ ταῖς αὐταῖς. Ἐπει-
663 δὴ γὰρ τὰ ὑμνούμενα διέφερεν, ἀναγκαῖον καὶ τὰς
M. μελῳδίας καὶ συμφωνίας διακεκρίσθαι· τὴν μὲν συν-
ημμένην ἀπονέμοντα τῷ συνημμένῳ καὶ ἐκ διαφερόν-
των ἁρμοσθέντι κόσμῳ· τὴν δὲ διεζευγμένην τῷ πά-
σης γενέσεως διεζευγμένῳ κατὰ τὴν οὐσίαν, θεῷ.
Γνώμην δὲ ἀποφαίνεται πάλιν ὁ ἱεροφάντης φιλάρε-
τον, λέγων "οὐ συντελέσαι τὸ λοιπὸν τοῦ θερι-
σμοῦ," ***) μεμνημένος τῆς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεως,
καθ' ἣν ὡμολόγει "τὸ τέλος εἶναι κυρίου," †) παρ'
ὃν τὸ κῦρος καὶ ἡ τούτων βεβαίωσίς ἐστιν. Ἀλλὰ γὰρ
ὁ τοῦ θερίζειν ἀμύητος αὐχεῖ λέγειν, "Ὤιμην ἃ [μὴ]
ἐθέρισα καταδεῖν σὺν ἑτέροις δράγματα," ††) καὶ
οὐκ ἐλογίσατο παρ' ἑαυτῷ, ὅτι δούλων καὶ ἀνεπιστη-
μόνων ἥδε ἐστὶν ὑπηρεσία, καθὰ καὶ μικρῷ πρότερον

---

*) Deut. 1, 17. — **) Num. 6, 2. — ***) Lev. 19, 9.
†) Num. 31, 28. — ††) Gen. 37, 7.

εἶπον. Δράγματα δ' ἀλληγοροῦντές φαμεν εἶναι πράγματα, ὧν ἕκαστος ὡς οἰκείας τροφῆς ἐπιδράττεται, ἐν ᾗ ζήσεσθαι καὶ βιώσεσθαι τὸν αἰῶνα ἐλπίζει.

§. 5. Μυρίαι μὲν οὖν τῶν δραγμάτων, λέγω δὴ τῶν ὡσανεὶ τρεφόντων πραγμάτων, διαφοραί· μυρίαι δὲ καὶ τῶν ἐπιδραττομένων καὶ αἱρουμένων τὰ δράγματα, ὡς ἁπάσας οὔτ' εἰπεῖν οὔτ' ἐπινοῆσαι δυνατόν. Τινὰς δ' οὐκ ἄτοπον, δείγματος ἕνεκα, ἑρμηνεῦσαι, ὧν καὶ τὸ ὄναρ διηγούμενος ἐπεμνήσθη. Φησὶ γὰρ τοῖς ἀδελφοῖς, "Ὤιμην ἡμᾶς δεσμεύειν δράγματα." Ἀδελφοὶ δ' εἰσὶν ὁμοπάτριοι μὲν δέκα, ὁμογάστριος δὲ εἷς· ἑκάστου δὲ αὐτῶν τὸ ὄνομα σύμβολον ἀναγκαιοτάτου πράγματός ἐστι. Ῥουβεὶμ μὲν εὐφυΐας, υἱὸς γὰρ ὁρῶν καλεῖται· ᾗ μὲν υἱὸς, οὐ τέλειος, ᾗ δὲ ὁρατικὸς καὶ ὀξὺ καθορῶν, εὐφυής. Μαθήσεως δὲ Συμεὼν, εἰσακοὴ γὰρ ἑρμηνεύεται. Ἐνεργειῶν δὲ καὶ πράξεων σπουδαίων καὶ λειτουργιῶν ἁγίων Λευΐ. Τῶν δὲ εἰς θεὸν ᾠδῶν τε καὶ ὕμνων Ἰούδας. Ἰσάχαρ δὲ μισθῶν,
οἳ ἐπ' ἔργοις καλοῖς ἐπιδίδονται· τάχα δ' αὐτὰ τὰ 1113
ἔργα ὁ τέλειος μισθὸς ἦν. Ζαβουλὼν δὲ φωτὸς, ἐ- P.
πειδὴ ῥύσις νυκτερίας ὀνομάζεται· ῥεούσης δὲ καὶ ἀπολιπούσης νυκτὸς, ἐξ ἀνάγκης φῶς ἀνίσχει. Διακρίσεως δὲ καὶ τομῆς πραγμάτων Δάν. Ἐπιθέσεως δὲ καὶ ἀντεπιθέσεως πειρατικῆς Γάδ. Ἀσὴρ δὲ τοῦ φυσικοῦ πλούτου· μακαρισμὸς γὰρ ἑρμηνεύεται, ἐπειδὴ μακάριον κτῆμα νενόμισται πλοῦτος. Εἰρήνης δὲ Νεφθαλεὶμ, διανοίγεται γὰρ καὶ εὐρύνεται πάντα εἰ-
564 ρήνῃ, ὡς συγκλείεται πολέμῳ· τὸ δὲ ὄνομα μετα-
M. ληφθὲν πλατυσμὸς ἢ διανεῳγμένον ἐστί. Βενιαμὶν δὲ τοῦ νέου καὶ γέροντος χρόνου, λέγεται γὰρ ἑρμηνευθεὶς υἱὸς ἡμερῶν εἶναι· ἡμέραις δὲ καὶ νυξὶν ὁ νέος ὁμοῦ καὶ γέρων αἰὼν ἀναμετρεῖται. Ἐπιδράττεται γοῦν ἕκαστος τῶν οἰκείων, καὶ ἐπιδραξάμενος τὰ μέρη πάντα συνδεῖ. Ὁ μὲν εὐφυὴς, εὐθιξίας, ἐπιμονῆς, μνήμης, ἐν οἷς ἡ εὐφυΐα. Ὁ δὲ εὐμαθὴς,

ἀκροάσεως, ἡσυχίας, προσοχῆς. Ὁ δὲ ἐγχειρητὴς, θαῤῥαλεότητος, παρακεκινδυνευμένης εὐτολμίας. Ὁ δ᾽ εὐχάριστος, ἐπαίνων, ἐγκωμίων, ὕμνων, εὐδαιμονισμῶν, κατά τε τὸ λέγειν καὶ τὸ ᾄδειν. Ὁ δὲ μισθῶν ἐφιέμενος, ἀόκνου συνεχείας, τλητικωτάτης καρτερίας, καὶ ἐπιμελείας, σὺν εὐκαταφροντίστῳ ταχύτητι. Ὁ δὲ φῶς ἀντὶ σκότους μεταδιώκων, ἐγρηγόρσεως, ὀξυωπίας. Ὁ δὲ τομῆς καὶ διακρίσεως πραγμάτων ζηλωτὴς, λόγων ἠκονημένων, τοῦ μὴ ἐφ᾽ ὁμοίων ὡς τῶν αὐτῶν ἀπατᾶσθαι, τοῦ μὴ πρὸς χάριν, τοῦ ἀδεκάστου. Ὁ δὲ πειρατικώτερον ἐνεδρεύων τοὺς ἀντιλοχοῦντας, ἀπάτης, φενακισμοῦ, γοητείας, σοφισμάτων, προσποιήσεως, ὑποκρίσεως· ἅπερ ἐξ ἑαυτῶν ψεκτὰ ὄντα, κατ᾽ ἐχθρῶν γινόμενα ἐπαινεῖται. Ὁ δὲ πλουτεῖν τὸν φύσεως πλοῦτον ἐπιτηδεύων, ἐγκρατείας, ὀλιγοδείας. Ὁ δὲ εἰρήνης ἐρῶν, εὐνομίας, εὐδοκίας, ἀτυφίας, ἰσότητος.

§. 6. Ἐκ τούτων τὰ τῶν ὁμοπατρίων ἀδελφῶν δράγματα καταδεῖται, τοῦ δὲ, τοῦ ὁμογαστρίου, ἐξ ἡμερῶν καὶ χρόνου, τῶν οὐδενὸς αἰτίων ὡς ἁπάντων αἰτίων. Αὐτὸς δὲ ἐνυπνιαστὴς καὶ ὀνειροπόλος — ἦν γὰρ ἀμφότερα — τῆς κενῆς δόξης, ὡς μεγίστου καὶ λαμπροτάτου βιωφελεστάτου κτήματος, ἐπιδράττεται. Διὸ πρῶτον μὲν ἀπ᾽ ὀνειράτων, ἃ νυκτὶ φίλα, τῷ βασιλεῖ τῆς σωματικῆς χώρας γνωρίζεται, οὐκ ἀπὸ πραγμάτων τηλαυγῶν ἐνεργείας, ἃ 111
πρὸς ἐπίδειξιν ἡμέρας δεῖται. Εἶτ᾽ ἐπίσκοπος ἢ κη- P
δεμὼν Αἰγύπτου πάσης ἀνακηρύττεται,*) ταῖς τιμαῖς τοῦ βασιλέως οἰσόμενος δευτερεῖα, ἅπερ ἥττης καὶ ἀτιμίας ἀφανέστερα καὶ καταγελαστότερα παρὰ φρονήσει γράφεται δικαζούσῃ. Εἶτα "κλοιὸν χρυσοῦν," ἀγχόνην ἐπιφανῆ, κύκλον καὶ τροχὸν ἀνάγκης ἀτελευτήτου, περιτίθεται — οὐκ ἀκολουθίαν καὶ τὸ

*) Gen. 41, 42.

ἑξῆς ἐν βίῳ, καὶ τὸν εἱρμὸν τῶν τῆς φύσεως πραγμάτων, ὡς ἡ Θάμαρ· οὐ γὰρ κλοιὸς, ἀλλ᾽ ὁρμίσκος αὐτῆς ὁ κόσμος —, καὶ δακτύλιον μέντοι βασιλικὸν δῶρον, πίστιν ἄπιστον, ἐναντιούμενον τῷ δοθέντι πάλιν αὐτῇς Θάμαρ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ὁρῶντος, Ἰσραὴλ, Ἰούδα. Δίδωσι γὰρ ὁ θεὸς τῇ ψυχῇ σφραγῖδα, πάγκαλον δῶρον· διδάσκων ὅτι ἀσχημάτιστον οὖσαν τὴν τῶν πάντων οὐσίαν ἐσχημάτισε, καὶ ἀτύπωτον ἐτύπωσε, καὶ ἄποιον ἐμόρφωσε, καὶ τελειώσας τὸν ὅλον ἐσφράγισε κόσμον εἰκόνι καὶ ἰδέᾳ, τῷ ἑαυτοῦ λόγῳ. Ἀλλ᾽ ἐκεῖνός τε καὶ ἐπὶ τὸ δευτερεῖον ἄνεισιν ἅρμα, ὑποτυφούμενος ὑπ᾽ αἰώρας φρενῶν καὶ κενοῦ φυσήματος. Καὶ σιταρχεῖ, τῷ σώματι θησαυροφυλακῶν, καὶ πανταχόθεν αὐτῷ πορίζων τὰς τροφάς· ἐπιτειχισμὸς δὲ κατὰ τῆς ψυχῆς βαρὺς οὗτός ἐστι. Τῇ δὲ προαιρέσει καὶ ζηλώσει τοῦ βίου μαρτυρεῖ δὴ τὸ ὄνομα οὐχ ἥκιστα· πρόςθεσις γὰρ Ἰωσὴφ ἑρμηνεύεται. Κενὴ δὲ δόξα προστίθησιν ἀεὶ γνησίῳ μὲν τὸ νόθον, οἰκείῳ δὲ τὸ ἀλλότριον, ἀληθέσι δὲ τὸ ψεῦδος, αὐτάρκει δὲ τὸ πλεονάζον, ζωῇ δὲ θρύψιν, βίῳ δὲ τῦφον.

§. 7. Τί δ᾽ ἐστὶν ὃ βούλομαι δηλοῦν, σκόπει. Σιτίοις καὶ ποτοῖς τρεφόμεθα, κἂν ᾖ εὐτελεστάτη μάζα καὶ ὕδωρ ναματιαῖον. Ἔτι οὖν ἡ κενὴ δόξα προσεπέθηκεν ἀμήτων καὶ μελιπήκτων πεμμάτων γένη μυρία, καὶ οἴνων ἀμυθήτων πολυέργους καὶ παμποικίλους κράσεις, πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονῆς μᾶλλον ἢ πρὸς μετουσίαν τροφῆς παρηρτυμένας. Πάλιν ἡδύσματα πρὸς ἐδωδὴν ἀναγκαῖα γήτεια, *) καὶ λάχανα, καὶ πολλὰ τῶν ἀκροδρύων, καὶ τυρὸς, καὶ εἴ τι ἄλλο ὁμοιότροπον· εἰ δὲ θέλεις ἐπὶ σαρκοβόρων ἀνθρώπων, ἰχθῦς ἔτι καὶ κρέας πρὸς τούτοις γράφομεν. Ἆρ᾽ οὖν οὐκ αὔταρκες ἦν ἀπανθρακίσαντας καὶ αὐ-

*) Num. 11, 4. 5.

τοσχεδίως ὀπτήσαντας πυρὶ, τρόπον ἡρωϊκῶν ὄντως
ἀνδρῶν, προσφέρεσθαι; Ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ ταῦτα ὁ γα- 11
στρίμαργος μόνον ὁρμᾷ, σύμμαχον δὲ τὴν κενὴν δό-
ξαν λαβὼν, καὶ τὸ ἐν αὐτῷ λίχνον πάθος ἐγείρας,
ὀψαρτύτας καὶ τραπεζοποιοὺς, εὐδοκίμους τὴν τέ-
χνην, ἀναζητεῖ καὶ περιβλέπεται. Οἱ δὲ τὰ κατὰ
τῆς ταλαίνης γαστρὸς ἐκ πολλῶν χρόνων ἀνευρημένα
δελέατα ἀνακινήσαντες, καὶ χυλῶν ἰδιότητας σκευά-
σαντές τε καὶ διαθέντες ἐν κόσμῳ, προσσαίνουσι καὶ
τιθασσεύουσι γλῶτταν. Εἶτ᾽ εὐθὺς ἀγκιστρεύονται
τῶν αἰσθήσεων τὴν ἐπιβάθραν, γεῦσιν, δι᾽ ἧς ἀντ᾽
ἐλευθέρου δοῦλος ὁ δειπνοθήρας οὐκ εἰς μακρὰν ἀνε-
φάνη. Τίς γε μὴν οὐκ οἶδεν, ὅτι ἀμπεχόνη πρὸς
666 τὰς ἀπὸ κρυμοῦ καὶ θάλπους ἐγγινομένας βλάβας
M. τῷ σώματι κατεσκευάσθη τὸ πρῶτον; Ἀλεξάνεμος
μὲν, ὥς οἱ ποιηταί πού φασι, χειμῶνι *** Τίς οὖν
τὰς πολυτελεῖς ἁλουργίδας, τίς τὰ διαφανῆ καὶ λεπτὰ
θέριστρα, τίς τὰς ἀραχνοϋφεῖς ἀμπεχόνας, τίς τὰ
ἐπηνθισμένα ἢ βαφαῖς ἢ πλοκαῖς διὰ τῶν ῥάπτειν ἢ
ὑφαίνειν ποικίλα ἐπισταμένων, καὶ τὴν ἐν ζωγραφίᾳ
μίμησιν παρευημερούντων δαιδαλεύεται; Τίς; Οὐχ ἡ
κενὴ δόξα;

§. 8. Ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκίας διὰ τὰς αὐτὰς ἐδέησεν ἡμῖν αἰτίας, καὶ ὅπως μὴ πρὸς θηρίων ἢ θηριωδεστάτων τὰς φύσεις ἀνθρώπων ἐπιτρεχόντων βλαπτώμεθα. Τί οὖν τὰ μὲν ἐδάφη καὶ τοὺς τοίχους πολυτελέσι λίθοις διακοσμοῦμεν; Τί δὲ Ἀσίαν καὶ Λιβύην καὶ πᾶσαν Εὐρώπην καὶ τὰς νήσους ἐπερχόμεθα, κίονας ἀριστίνδην ἐπιλελεγμένους καὶ ἐπιστυλίδας ἐρευνῶντες; Τί δὲ περὶ Δωρίους καὶ Ἰωνικὰς καὶ Κορινθιακὰς γλυφὰς, καὶ ὅσα οἱ ἐντρυφῶντες ζῶσι νόμοις προσεξεῦρον, σπουδάζομέν τε καὶ φιλοτιμούμεθα, κοινόκρανα κοσμοῦντες; Τί δὲ χρυσορόφους ἀνδρῶνας καὶ γυναικωνίτιδας κατασκευάζομεν; Ἆρ᾽ οὐ διὰ τὴν κενὴν δόξαν; Καὶ μὴν πρός τε ὕπνον μαλακὸν μὲν ἔδαφος αὔταρκες ἦν — ἐπεὶ καὶ μέχρι νῦν τοὺς Γυμνο-

σοφιστὰς παρ' Ἰνδοῖς χαμευνεῖν ἐκ παλαιῶν ἐθῶν κατέ-
χει λόγος —, εἰ δὲ μὴ, στιβὰς γοῦν ἐκ λίθων λογάδων
ἢ ξύλων εὐτελῶν πεποιημένη κλίνη. Ἀλλὰ γὰρ ἐλεφαν-
τόποδες τὰ ἐνήλατα, καὶ κλιντῆρας ὀστράκοις πολυτε-
λέσι καὶ ποικίλαις χελώναις ἐνδεδεμέναις, μετὰ πολλῶν
πόνων καὶ δαπανημάτων ἐν πολλῷ χρόνῳ κατασκευά-
ζονται. Τινὲς δὲ ὁλοάργυροι καὶ ὁλόχρυσοι καὶ λι-
θοκόλλητοι στρωμναὶ, ἀνθηροποικίλοις καὶ χρυσοπά-
στοις ἔργοις, ὡς πρὸς ἐπίδειξιν καὶ πομπὴν, οὐ τὴν
καθ' ἡμέραν χρῆσιν διακεκοσμημέναι, ὧν δημιουρ- 1116
γὸς ἡ κενὴ δόξα. Τί δὲ τοῦ ἀπὸ τῆς ἐλαίας ἐκθλι- P.
βομένου καρποῦ πλέον ἔδει ζητεῖν πρὸς ἀλείμματα;
Καὶ γὰρ λεαίνει, καὶ κάματον σώματος λύει, καὶ
εὐσαρκίαν ἐμποιεῖ· καὶ ἂν εἴ τι κεχαλασμένον εἴη,
σφίγγει πυκνότητι, καὶ οὐδενὸς ἧττον ἑτέρου ῥώμην
καὶ εὐτονίαν ἐντίθησιν. Ἀλλὰ γὰρ ἀπετειχίσθη τοῖς
ὠφελοῦσι τὰ ἡδέα τῆς κενῆς δόξης ἀλείμματα, εἰς ἃ
καὶ μυρεψοὶ πονοῦσι καὶ χῶραι μεγάλαι συντελοῦσι,
Συρία, Βαβυλὼν, Ἰνδοὶ, Σκύθαι, παρ' οἷς αἱ τῶν
ἀρωμάτων γενέσεις εἰσί.

§. 9. Πρός γε μὴν τὸ πίνειν, τίνος ἔδει μᾶλλον,
ἢ τοῦ φύσεως ἐκπώματος ἀκρότητι τέχνης εἰργα-
67 σμένου; Τὸ δὲ ἔκπωμα αἱ ἡμέτεραι χεῖρές εἰσιν,
I ἃς εἰς ταὐτό τις συναγαγὼν καὶ κοιλάνας, εὖ μάλα
τῷ στόματι προσθεὶς, ἐπιχέοντος ἑτέρου τὸ πο-
τὸν, οὐ μόνον ἄκος τε δίψης, ἀλλὰ καὶ ἄλεκτον ἡ-
δονὴν κτᾶται. Εἰ δὲ ἔδει πάντως ἑτέρου, τὸ γεωργι-
κὸν κισσύβιον οὐχ ἱκανὸν ἦν, ἀλλὰ ἄλλων ἐπιφανῶν
τέχνας ἀναζητεῖν ἔδει; Τί δὲ ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν
κυλίκων ἀφθόνων πλῆθος κατασκευάζεσθαι, εἰ μὴ
διὰ τὸν φρυαττόμενον μεγάλα τῦφον, καὶ τὴν ἐπ'
αἰώρας φορουμένην κενὴν δόξαν; Ὅταν καὶ στεφα-
νοῦσί τινες, ἀξιοῦσι μὴ δάφνης, μηδὲ κίττου, μὴ
ἴων, ἢ κρίνων, ἢ ῥόδου, ἢ θαλλοῦ συνόλως, ἤ τινος
ἄνθους εὐώδει στεφάνῳ, παρελθόντες τὰ θεοῦ δῶρα,
ἃ διὰ τῶν ἐτησίων ὡρῶν ἀναδίδωσι· χρυσοῦς δὲ ὑπὲρ

κεφαλῆς, βαρύτατον ἄχθος, αἰωροῦσιν, ἐν ἀγορᾷ μέσῃ καὶ πληθούσῃ χωρὶς αἰδοῦς. Οὓς τί νομιστέον ἢ ὅτι κενῆς δόξης εἰσὶ δοῦλοι, φάσκοντες οὐκ ἐλεύθεροι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἡγεμόνες εἶναι; Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τὰς διαφορὰς τοῦ ἀνθρωπείου βίου διεξιόντα. Καί τοι τί δεῖ μακρηγορεῖν; Τίς γὰρ αὐτῶν ἀνήκοός ἐστι, τίς δὲ οὐ θεατής; Τίς μὲν οὖν οὐ τρίβων καὶ ἐθάς; Ὥςτε παγκάλως προσθήκην τὸν ἀτυφίας μὲν ἐχθρὸν, τύφου δὲ ἑταῖρον ὠνόμασεν ὁ ἱερὸς λόγος. Καθάπερ γὰρ τοῖς δένδρεσιν ἐπιφύονται βλάσται περισσαὶ, μεγάλαι τῶν γνησίων λῶβαι, ἃς καθαίρουσι καὶ ἀποτέμνουσι προνοίᾳ τῶν ἀναγκαίων οἱ γεωργοῦντες· οὕτω τῷ ἀληθεῖ καὶ ἀτύφῳ βίῳ παρανέβλαψεν ὁ κατεψευσμένος καὶ τετυφωμένος, οὗ μέχρι ταύτης τῆς ἡμέρας οὐδεὶς εὕρηται γεωργὸς, ὃς τὴν βλαβερὰν ἐπίφυσιν αὐταῖς ῥίζαις ἀπέκοψε. Τοιγαροῦν εἰδότες οἱ φρονήσεως ἀσκηταὶ τὸ κατάπλειστον τοῦτ᾽ αἰσθήσει πρῶτον, διανοίᾳ μεταδιώκοντες, ἄντικρυς ἐκβοῶσι, „Θηρίον πονη- 111
ρὸν ἥρπασε καὶ κατέφαγεν Ἰωσήφ." *) Ἀλλ᾽ οὐ P
θηρίον ἐξηγριωμένον ὢν, ὁ πολυπλοκώτατος τῶν πεφυρμένων ἀνθρώπων τύφῳ βλαστηθεὶς βίος, οὗ πλεονεξία καὶ πανουργία, σοφαὶ δημιουργοὶ, τοὺς προσιόντας ἅπαντας εὐωχεῖται; Τοιγάρτοι καὶ ἔτι ζῶσιν αὐτοῖς, ὡς νεκροῖς, προστεθήσεται πένθος, ἀξίαν ὀλοφύρσεως καὶ θρήνων καρπουμένοις ζωήν· ἐπεὶ καὶ Ἰακὼβ τὸν Ἰωσὴφ ἔτι ζῶντα πενθεῖ. Ἀλλ᾽ οὐ Μωϋσῆς ἐάσει τοὺς περὶ Ναδὰβ ἱεροὺς λόγους πενθεῖσθαι· **) οὐ γὰρ ὑπ᾽ ἀγρίου πονηροῦ θηρὸς ἁρπασθέντες, ἀλλ᾽ ὑπὸ ῥιπῆς ἀσβέστου καὶ ἀθανάτου φέγγους ἀνελήφθησαν. Ὅτι τὴν ἔνθερμον καὶ διάπυρον καὶ σαρκῶν ἀναλωτικὴν καὶ ὀξυ-

---

*) Gen. 37, 33. — **) Lev. 10, 6.

68 κίνητον πρὸς τὴν εὐσέβειαν σπουδὴν, ἣ γενέσεως
1. μὲν ἐστιν ἀλλοτρία, θεοῦ δὲ οἰκεία, τὸν μὲν δὴ ὄκνον ἐκποδὼν ἀνελόντες, εὐαγῶς καθιέρωσαν· οὐ δι᾽ ἀναβαθμῶν ἐπὶ τὸν βωμὸν ἐλθόντες, ἀπείρηται γὰρ νόμῳ, ἀλλὰ δεξιῷ πνεύματι ἀπουρίσαντες, καὶ ἄχρι τῶν οὐρανοῦ περιόδων παραπεμφθέντες, θυσίας ὁλοκαύτου καὶ ὁλοκάρπου τρόπον εἰς αἰθερίους αὐγὰς ἀναλυθέντες.

§. 10. Ἀποκοπτέον οὖν, ὦ ψυχὴ πειθαρχοῦσα τῷ διδάσκοντι, τὴν σεαυτῆς χεῖρα καὶ δύναμιν, ἐπειδὰν ἄρξηται τῶν γεννητικῶν, ἢ γενέσεως, ἢ ἀνθρωπείων σπουδασμάτων ἐπιλαμβάνεσθαι. Πολλάκις γὰρ ὑφ *** „προσαψαμένην τῶν διδύμων χεῖρα ἀποκόπτειν," *) πρῶτον μὲν, ὅτι ἐδεξιώσατο ἣν ἐχθαίρειν ἐχρῆν ἡδονὴν, δεύτερον δὲ, ὅτι παρ᾽ ἡμᾶς τὸ σπείρειν ἐνόμισεν, εἶθ᾽ ὅτι τὸ γεννωμένῳ τὴν τοῦ ποιοῦντος ἐνέθηκε δύναμιν. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι ὁ γήϊνος ὄγκος, Ἀδὰμ, ὅταν ἅψηται τοῦ διδύμου ξύλου, θνήσκει, δυάδα τιμήσας πρὸ μονάδος, καὶ τὸ γενόμενον πρὸ τοῦ πεποιηκότος ἐκθαυμάσαι,; Ἀλλὰ σύ γε τοῦ μὲν καπνοῦ καὶ κύματος ἐκτὸς βαῖνε· καὶ τὰς καταγελάστους τοῦ θνητοῦ βίου σπουδὰς, ὡς τὴν φοβερὰν ἐκείνην χάρυβδιν ἀποδίδρασκε, καὶ μηδὲ ἄκρῳ, τὸ τοῦ λόγου, ποτὲ τῷ δακτύλῳ ψαύσῃς. Ἐπειδὰν δὲ ταῖς ἱεραῖς ἐπαποδύσῃ λειτουργίαις, ὅλην τὴν χεῖρα καὶ δύναμιν εὐρύνασα, εὖ μάλα τῶν παιδείας καὶ σοφίας θεωρημάτων ἐπίδραξαι. Καὶ γὰρ πρόσταξίς ἐστι τοιαύτη, „Ἐὰν ψυχὴ προσφέρῃ δῶρον ἢ θυσίαν, σεμίδαλις ἔσται τὸ δῶρον." Εἶτ᾽ ἐπιφέρει, „Καὶ δραξάμενος πλήρη τὴν δράκα ἀπὸ τῆς σεμιδάλεως σὺν τῷ ἐλαίῳ, καὶ παντὶ τῷ λιβάνῳ, ἐπιτίθησι τὸ μνημόσυνον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον." **)
Ἆρ᾽ οὐ παγκάλως ψυχὴν εἶπεν ἀσώματον τὴν 1118
P.

*) Deut. 25, 12. — **) Lev. 2, 1 sq.

μέλλουσαν ἱερουργίαν, ἀλλ᾽ οὐ τὸν δίδυμον ἐκ θνητοῦ καὶ ἀθανάτου συνεστῶτα ὄγκον; Τὸ γὰρ εὐχόμενον, τὸ εὐχάριστον, τὸ θυσίας ἀμώμους ἀληθῶς ἀνάγον, ἓν μόνον ἦν ἄρα, ἡ ψυχή. Τίς οὖν ἡ ψυχῆς ἀσωμάτου θυσία; Τίς ἢ σεμίδαλις, ἐκκεκαθαρμένης ταῖς παιδείας ὑποθήκαις γνώμης σύμβολον, τροφὴν ἄνοσον καὶ ζωὴν ἀνυπαίτιον ποιεῖν ἱκανῆς; Ἀφ᾽ ἧς δραξάμενος ὁ ἱερεὺς ὅλῃ τῇ δρακὶ, τὸ δ᾽ ἔστι, πάσαις ταῖς διανοίας λαβαῖς, πλήρη τὴν ὅλην ψυχὴν εἰλικρινεστάτων καὶ καθαρωτάτων δογμάτων γενομένην, αὐτὴν, ὡς ἱερεῖον τὸ κάλλιστον, ἀνάγειν προστέτακται, πίονα καὶ λιπῶσαν, θείῳ φωτὶ χαίρουσι, καὶ ταῖς ἀπὸ δικαιοσύνης καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἀναδιδομέναις καταπνεομένην αὔραις, ὡς εὐωδέστατον καὶ προσηνέστατον ἀεὶ καρποῦσθαι
669 *βίον. Τὸ γὰρ ἔλαιον καὶ ὁ λιβανωτὸς, ὧν ἐπι-*
M *δράττεται σὺν τοῖς λευκοπύροις ὁ ἱερεὺς, ταῦτα αἰνίττεται.*

§. 11. *Διὰ τοῦτο καὶ Μωϋσῆς ἐξαίρετον ἑορτὴν ἀνέθηκε τῷ δράγματι· πλὴν οὐ παντὶ, ἀλλὰ τῷ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς γῆς. "Ὅταν γὰρ," φησὶν, "εἰςέλθητε εἰς τὴν γῆν, ἣν ἐγὼ δίδωμι ὑμῖν, καὶ θερίζητε τὸν θερισμὸν αὐτῆς, οἴσετε δράγματα ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ὑμῶν πρὸς τὸν ἱερέα."* *) *Τὸν δὲ ἔστιν· ὅταν εἰςέλθῃς, ὦ διάνοια, εἰς τὴν ἀρετῆς χώραν, ἣν ἐμπρεπὲς μόνῳ δωρεῖσθαι θεῷ, τὴν εὔβοτον, τὴν εὔγειον, τὴν καρποφόρον, εἶτα οἰκεῖα εἴγε σπείρασα ἀγαθὰ θερίζῃς αὐξηθέντα ὑπὸ τοῦ τελεσφόρου· μὴ πρότερον οἴκαδε συγκομίσῃς, τουτέστι, μὴ ἀναθῇς μηδ᾽ ἐπιγράψῃς σεαυτῇ τὴν τῶν περιγινομένων αἰτίαν, ἢ ἀπάρξασθαι τῷ πλουτάρχῳ καὶ τὰ πλουτιστήρια ἔργα ἐπιτηδεύειν ἀναπείθοντι. Καὶ λέγεται, "τὴν ἀπαρχὴν τοῦ θερισμοῦ ὑμῶν αὐτῶν," ἀλλ᾽ οὐχὶ τῆς*

---

*) Gen. 23, 10.

γῆς, "προςφέρειν," ἵνα ἀμῶμεν καὶ θερίζωμεν ἑαυτοῖς, πάνθ᾽ ὅσα καλὰ καὶ τρόφιμα καὶ σπουδαῖα βλαστήματα καθιεροῦντες.

§. 12. Ἀλλ᾽ ὅ γε τῶν ἐνυπνίων μύστης ὁμοῦ καὶ μυσταγωγὸς θαρσεῖ λέγειν, ὅτι ἀνέστη τὸ αὐτοῦ δράγμα καὶ ὠρθώθη. Τῷ γὰρ ὄντι, καθάπερ οἱ γαῦροι τῶν ἵππων τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξάραντες, ὅσοι θιασῶται τῆς κενῆς δόξης εἰσὶν, ἐπάνω πάντων ἑαυτοὺς ἱδρύουσι, πόλεων, νόμων, ἐθῶν πατρίων, τῶν παρ᾽ ἑκάστοις πραγμάτων. Εἶτα ἀπὸ δημαγωγίας ἐπὶ δημαρχίαν βαδίζοντες, καὶ τὰ μὲν τῶν πλησίον καταβάλλοντες, τὰ δ᾽ οἰκεῖα διαναστάντες καὶ παγίως ὀρθοῦντες, ὅσα ἐλεύθερα καὶ ἀδούλωτα φύσει φρονήματα, καὶ ταῦθ᾽ ὑπάγεσθαι 1119
μηχανῶνται. Διὸ προστίθησι, "Περιστραφέντα δὲ P
τὰ δράγματα ὑμῶν προςεκύνησαν τὸ ἐμὸν δράγμα." *) Τέθηπε γὰρ ὁ μὲν αἰδοῦς ἐραστὴς τὸν σκληραύχενα, ὁ δὲ εὐλαβὴς τὸν αὐθάδη, ὁ δὲ ὁσιότητα τιμῶν, τὸ ἑαυτῷ τε καὶ ἄλλοις ἀνόσιον. Καὶ μήποτ᾽ εἰκότως. Ἅτε γὰρ θεωρὸς ὢν οὐ μόνον τοῦ ἀνθρωπείου βίου, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν κόσμῳ συμπάντων ὁ ἀστεῖος, οἶδεν ὅσον εἴωθε πνεῖν ἀνάγκη, τύχη, καιρὸς, βία, δυναστεία, καὶ ὅσας ὑποθέσεις καὶ ἡλίκας εὐπραγίας ἀπνευστὶ δραμούσας ἄχρις οὐρανοῦ, κατέσεισαν καὶ κατέρῥαξαν. Ὥςτε ἀναγκαίως εὐλάβειαν ἐπασπιδήσεται, τοῦ μηδὲν ἐξ ἐπιδρομῆς δεινὸν παθεῖν συγγενὲς φιλακτήριον· ὃ γὰρ, οἶμαι, πρὸς πόλιν τεῖχος, τοῦτ᾽ εὐλάβεια πρὸς ἕκαστον. Ἆρ᾽ οὖν οὐ παραπαίουσι καὶ μεμήνασιν, ὅσοι παῤῥησίαν ἄπειρον σπουδάζουσιν ἐπιδείκνυσθαι βασιλεῦσι καὶ τυράννοις, ἔστιν ὅτε λέγειν τε καὶ ποιεῖν, ἐναντία τολμῶντες; Οὐκ αἰσθάνονται, ὅτι οὐ τοὺς

---

*) Gen. 37, 7.

αὐχένας μόνον, ὥσπερ τὰ θρέμματα, ὑπεζεύχθησαν,
670 *ἀλλ᾽ ὅλα τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς, γύναιά τε καὶ*
M. *τέκνα, καὶ γονεῖς, καὶ τὴν ἄλλων, ἑτέρων συγγενῶν,*
πολυάνθρωπον οἰκειότητα καὶ κοινωνίαν ἐκδέδονται. Καὶ ἔξεστι τῷ ἡνιόχῳ καὶ ἐπ᾽ ὤμῳ μετὰ πάσης εὐμαρείας κεντεῖν, ἐλαύνειν, ἐπέχειν, ἀναχαιτίζειν, ἅττ᾽ ἂν ἐθελήσῃ μικρὰ καὶ μείζω διατιθέναι. Τοιγαροῦν στιζόμενοι, καὶ μαστιγούμενοι, καὶ ἀκρωτηριαζόμενοι, καὶ ὅσα πρὸ τοῦ θανάτου χαλεπὰ πάντα ὠμῶς καὶ ἀνηλεῶς ἀθρόα ὑπομένοντες, ἀπαχθέντες ἐπὶ πᾶσι θνήσκουσι.

§. **13.** *Ταῦτ᾽ ἐπὶ τῆς ἀκαίρου παῤῥησίας τὰ ἐπίχειρα, οὐ παῤῥησίας παρά γε εὖ φρονοῦσι κριταῖς, ἀλλ᾽ εὐηθείας καὶ φρενοβλαβείας καὶ μελαγχολίας ἀνιάτου γέμοντα. Τί λέγεις; Χειμῶνα τίς ὁρῶν ἀκμάζοντα, καὶ βαρὺ πνεῦμα ἐναντίον, καὶ λαίλαπα καταιγίζουσαν, καὶ κυματούμενον πέλαγος, ἐνορμίζεσθαι δέον, ἐξορμίζεται καὶ ἐξανάγεται; Τίς ἢ κυβερνήτης ἢ ναύκληρος οὕτω ποτὲ ἐμεθύσθη καὶ παρῴνησεν, ἵνα ὅσων εἶπον κατασκηψάντων, ἐθελήσῃ πλεῖν, ὑπέραντλος ἄνωθεν ἐπεχυθείσης τῆς θαλάσσης ἡ ναῦς γενομένη, πλωτῆρσιν αὐτοῖς ἐγκαταποθῇ; Τῷ γὰρ βουλομένῳ πλεῖν ἀκινδύνως, εὔδιον*
πνεῦμα οὔριόν τε καὶ λεῖον ἀναμένειν ἐξῆν. Τί 1120
δὲ, ἄρκτον τις ἢ λέοντα μετὰ συρμοῦ θεασάμε- P.
*νος ἐπιόντα πραῦναι καὶ τιθασσεῦσαι δέον, ἐξαγριαίνει καὶ ἀνερεθίζει, ὅπως θοίναν καὶ εὐωχίαν ὠμοβόροις ἀνηλεεστάτην εὐτρεπίσῃ ἑαυτόν; Εἰ μὴ καὶ φαλαγγίοις καὶ ἀσπίσι ταῖς Αἰγυπτίαις, καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσα τὸν φθοροποιὸν ἰὸν, ** οὐδενὶ λυσιτελὲς ἀνθίστασθαι, θάνατον ἀπαραίτητον τοῖς ἅπαξ δηχθεῖσιν ἀπάγουσιν· ἀγαπητὸν γὰρ κατεπᾴδοντας καὶ χειροήθη ποιοῦντας, μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν δεινὸν παθεῖν. Εἶτ᾽ οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποί τινες, συῶν, φαλαγγίων, ἀσπίδων ἀγριώτεροι καὶ ἐπιβουλότεροι; Ὧν τὸ ἐπίβουλον καὶ δυςμενὲς ἀμήχανον ἑτέρως, ἢ τι-*

θασσείαις καὶ μειλίγμασι χρωμένους, διεκδῦναι. Τοιγάρτοι ὁ σοφὸς Ἀβραὰμ τοὺς υἱοὺς τοῦ Χὲτ — ἑρμηνεύονται δὲ ἐξιστάντες — προσκυνήσει, τῶν καιρῶν τοῦτο δρᾶν ἀναπειθόντων. Οὐ γὰρ τιμῶν γε τοὺς ἐκ φύσεως καὶ γένους καὶ ἐθῶν ἐχθροὺς λογισμοῦ, οἳ τὸ τῆς ψυχῆς νόμισμα, παιδείαν, ἐξιστάντες καὶ κατακερματίζοντες οἰκτρῶς ἀναλίσκουσιν, ἐπὶ τὸ προσκυνεῖν ἦλθεν· ἀλλὰ τὸ παρὸν κράτος αὐτῶν καὶ τὴν δυσάλωτον ἰσχὺν δεδιὼς, καὶ φυλαττόμενος ἐρεθίζειν, μέγα καὶ ἐχυρὸν κτῆμα καὶ ἀγώνισμα ἀρετῆς, σοφῶν ψυχῶν ἄριστον ἐνδιαίτημα, τὸ διπλοῦν
571 σπήλαιον, ὃ μαχόμενον μὲν καὶ πολεμοῦντα οὐκ
M. ἐνῆν, ὑπερμαχόμενον δὲ καὶ θεραπεύοντα τῷ λόγῳ κομιεῖσθαι. Τί δὲ, οὐχὶ καὶ ἡμεῖς, ὅταν ἐν ἀγορᾷ διατρίβωμεν, εἰώθαμεν ἐξίστασθαι μὲν τοῖς ἄρχουσιν, ἐξίστασθαι δὲ καὶ τοῖς ὑποζυγίοις; Ἀλλ᾽ ἀπ᾽ ἐναντίας γνώμης καὶ οὐχὶ τῆς αὐτῆς· τοῖς μὲν γὰρ ἄρχουσιν ἐν τιμῇ, τοῖς δὲ ὑποζυγίοις διὰ φόβον, τοῦ μηδὲν ἀπ᾽ αὐτῶν εἰς ἡμᾶς νεωτερισθῆναι. Καὶ διδόντων μὲν τῶν καιρῶν, ἐπιτιθεμένους τὴν τῶν ἐχθρῶν βίαν καλὸν καταλῦσαι, μὴ ἐπιτρεπόντων δὲ, ἀσφαλὲς ἡσυχάσαι· βουλομένοις δὲ τὴν ὠφέλειαν εὑρίσκεσθαι παρ᾽ αὐτῶν ἁρμόττον τιθασσεῦσαι.

§. 14. Διὸ καὶ νῦν ἄξιον ἐπαινεῖν τοὺς μὴ ὑποχωροῦντας τῷ τῆς κενῆς προστάτῃ δόξης, ἀλλὰ ἀνθισταμένους καὶ λέγοντας, "Μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ᾽ ἡμῖν;" *) Οὔπω γὰρ ἐσχηκότα ὁρῶσιν αὐτὸν, οὐχ, ὡς φλόγα, ἡμμένον καὶ λάμποντα ἐν ἀφθόνῳ ὕλῃ νεμόμενον, ἀλλ᾽ ἔτι ὡς σπινθῆρα ἐντυφόμενον, ὀνειρώττοντα δόξαν, οὐκ ἐναργῶς ἤδη μετιόντα. Χρηστὰς γὰρ ἐλπίδας ὑποβάλλουσιν ἑαυτοῖς, ὡσεὶ καὶ 1121
μὴ ἁλῶναι δυνησόμενοι. Παρὸ λέγουσι, "Μὴ ἐφ᾽ P.

*) Gen. 37, 8.

ἡμῖν βασιλεύσεις; Ἴσον τῷ, ζώντων, ὄντων, ἰσχυόντων, ἐμπνεόντων ἡμῶν, οἴει δυναστεύσειν; Ἀσθενησάντων μὲν γὰρ ἴσως ἐπικρατήσεις, ἐῤῥωμένων δὲ, ἐν ὑπηκόου μοίρᾳ τετάξῃ. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν· ἐπειδὰν μὲν γὰρ ἐν διανοίᾳ ὀρθὸς ἰσχύῃ λόγος, ἡ κενὴ καταλύεται δόξα, ῥώννυται δὲ, ἀσθενήσαντος. Ἕως οὖν ἔτι σώαν ἔχει τὴν ἑαυτῆς δύναμιν ἡ ψυχὴ, καὶ μηδὲν αὐτῆς μέρος ἠκρωτηρίασται, θαῤῥείτω βάλλειν καὶ τοξεύειν τὸν ἐναντιούμενον τῦφον, καὶ ἐλευθεροστομείτω, φάσκουσα· οὔτε βασιλεύσεις, οὔτε κυριεύσεις, οὔτε ἡμῶν, οὔτε ἐφ᾽ ἡμῶν, ἑτέρων. Ἀλλὰ σοῦ τὰς ἐπαναστάσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς ἐφόδῳ μιᾷ καταδραμούμεθα σὺν τοῖς δορυφόροις καὶ ὑπασπισταῖς φρονήσεως ἐγγόνοις· ἐφ᾽ ὧν λέγεται ὅτι "Προσέθεντο μισεῖν αὐτὸν ἕνεκα τῶν ἐνυπνίων αὐτοῦ, καὶ ἕνεκα τῶν ῥημάτων αὐτοῦ." Ἀλλ᾽ οὐ ῥήματα μὲν καὶ ἐνύπνια, πανθ᾽ ὅσα ὁ τῦφος ἂν εἰδωλοποιῇ, πράγματα δὲ καὶ σαφεῖς ἐνέργειαι, τὰ ὅσα ἐπ᾽ ὀρθὸν βίον καὶ λόγον ἀναφέρεται; Καὶ τὰ μὲν μίσους, ἅτε κατεψευσμένα, τὰ δὲ φιλίας, ἅτε ἀληθείας τῆς ἐπεράστου γέμοντα, ἐπάξια. Μηδεὶς οὖν ἔτι κατηγορεῖν ἐπιτολμάτω τῶν τοσούτων τὰς ἀρετὰς ἀνδρῶν, ὡς μισανθρώπου καὶ μισαδέλφου δεῖγμα ἤθους ἐκφερόντων· ἀλλὰ μαθὼν, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ὁ νῦν ἐπικρινόμενός ἐστιν, ἀλλὰ ὁ ὢν ἐν ἑκάστου τῇ ψυχῇ τρόπος, ὁ δοξομανὴς καὶ φυλότυφος· ἀποδεχέσθω τοὺς ἄσπονδον ἔχθραν καὶ μῖσος
672 ἀκατάλλακτον πρὸς αὐτὸν ἐῤῥωμένους, καὶ μηδέ-
M ποτε τὸν στυγηθέντα πρὸς ἐκείνων στερξάτω· γνοὺς ἀκριβῶς, ὅτι οἱ τοιοῦτοι δικασταὶ γνώμης οὐκ ἄν ποτε ἐσφάλησαν ὑγιοῦς, ἀλλὰ μαθόντες καὶ παιδευθέντες ἐξ ἀρχῆς τὸν ὄντως βασιλέα, τὸν κύριον, προσκυνεῖν τε καὶ τιμᾶν, ἀγανακτοῦσιν, εἴ τις τὴν θεοῦ τιμὴν νοσφίζεται, καὶ τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ μετακαλεῖ πρὸς τὴν ἰδίαν θεραπείαν.

§. 15. *Διὸ θαῤῥοῦντες ἐροῦσιν, "Μὴ βασιλεύων βασιλεύσεις ἐφ' ἡμῖν"; Ἢ ἀγνοεῖς, ὅτι οὐκ ἐσμὲν αὐτόνομοι, ἀλλ' ὑπ' ἀθανάτου βασιλέως, τοῦ μόνου θεοῦ, βασιλευόμεθα; Τί δὲ κυριεύων κυριεύσεις ἡμῶν; Μὴ γὰρ οὐ δεσποζόμεθα, καὶ ἔχομέν τε καὶ ἕξομεν εἰς τὸν ἀεὶ χρόνον τὸν αὐτὸν κύριον; Ὧι* 1122
δουλεύοντες οὕτω γεγήθαμεν, ὡς οὐδεὶς ἕτερος ἐπ' P.
ἐλευθερίᾳ. Καὶ γὰρ ἔστι τὸ δουλεύειν θεῷ πάντων ἄριστον, ὅσα ἐν γενέσει τετίμηται· ** *Εὐξαίμην ἂν οὖν καὶ αὐτὸς δυνηθῆναι τοῖς γνωσθεῖσιν ὑπὸ τούτων ἐμμεῖναι βεβαίως· ὀπτῆρες γὰρ καὶ κατάσκοποι καὶ ἔφοροι πραγμάτων, οὐ σωμάτων, εἰσὶν, ἀκριβεῖς, δίκαιοι, πάντα νήφοντες τὸν αἰῶνα, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ἔτι τῶν εἰωθότων δελεάζειν ἀπατᾶσθαι. Μεθύω δὲ ἄχρι νῦν ἐγὼ, καὶ ἀσαφίᾳ πολλῇ κέχρημαι, καὶ βάκτρων καὶ τῶν ποδηγετησόντων, ὥσπερ οἱ τυφλοὶ, δέομαι. Σκηριπτομένῳ γὰρ ἐγγένοιτ' ἂν ἴσως, μήτε προσπταίειν μήτε ὀλισθαίνειν. Εἰ δέ τινες ἀνεξετάστους καὶ ἀπερισκέπτους εἰδότες ἑαυτοὺς οὐ σπουδάζουσι τοῖς ἑξηκόσιν, ἃ χρὴ πάντα ἀκριβῶς καὶ περιεσκεμμένως, ἀκολουθεῖν, ἀγνοοῦντες τὴν ὁδὸν ἐπισταμένοις, ἴστωσαν ὅτι δυσαναπορεύτοις βαράθροις περιπαρέντες, οὐδ' ἐπιγινόμενοι προελθεῖν ἔτι δυνήσονται. Ἐγὼ δὲ ἐκείνοις, ὅταν μικρὸν ἀνεθῶ τῆς μέθης, οὕτως εἰμὶ ἔνσπονδος, ὡς τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον εἶναι νομίζειν. Καὶ νῦν οὐδὲν ἧττον τὸν ἐνυπνιαστὴν, ὅτι γε καὶ ἐκεῖνοι, προβαλοῦμαι καὶ στυγήσω. Καὶ οὐδεὶς εὖ φρονῶν ἐπὶ τούτῳ μέμψαιτ' ἂν, μετὰ τὰς πλείους γνώμας τε καὶ ψήφους ἀεὶ νικᾶν. Ἐπειδὰν δὲ πρὸς ἀμείνω βίον μεταβάλῃ, καὶ μηκέτ' ἐνυπνιάζηται, μηδὲ ταῖς κεναῖς τῶν κενοδόξων φαντασίαις εἰλυσπώμενος κακοπαθῇ, μηδὲ νύκτα καὶ σκότος καὶ πραγμάτων ἀδήλων καὶ ἀτεκμάρτων συντυχίας ὀνειροπολῇ. Περιαναστὰς δὲ ἐκ τοῦ βαθέος ὕπνου, διατελῇ μὲν ἐγρηγορὼς, ἐνάργειαν δὲ πρὸ ἀσαφείας, καὶ πρὸ*

ψευδοῦς ὑπολήψεως ἀλήθειαν, καὶ πρὸ νυκτὸς ἡμέραν, καὶ φῶς πρὸ σκότους ἀποδέχηται, καὶ τὴν μὲν γυναῖκα τοῦ Αἰγυπτίου, σώματος, ἡδονὴν, εἰς αὐτὸν εἰςελθεῖν, καὶ τῆς ὁμιλίας αὐτῆς ἀπολαῦσαι
673 προκαλοῦσαν, ἀποστρέφηται διὰ πόθον ἐγκρατείας
M. καὶ ζῆλον εὐσεβείας ἄλεκτον· ὧν δὲ ἔδοξεν ἀλλοτριωθῆναι συγγενικῶν καὶ πατρῴων ἀγαθῶν μεταποιῆται, πάλιν τὸ ἐπιβάλλον ἀρετῆς ἑαυτῷ μέρος δικαιῶν ἀνακτᾶσθαι. Καὶ ταῖς κατὰ μικρὸν ἐπανιὼν βελτιώσεσιν, ὡς ἐπὶ κορυφῆς τοῦ ἑαυτοῦ βίου, καὶ τέλους ἱδρυθεὶς, ἀναφθέγξηται, ὁ παθὼν ἀκριβῶς ἔμαθεν, ὅτι "τοῦ θεοῦ" *) ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐδενὸς ἔτι τῶν εἰς γένεσιν ἡκόντων αἰσθητοῦ τὸ παράπαν. 11
Οἱ μὲν ἀδελφοὶ καταλλακτηρίους ποιήσονται συμβάσεις, τὸ μῖσος εἰς φιλίαν, καὶ τὸ κακὸν εἰς εὔνοιαν μεταβαλόντες. Ἐγὼ δὲ ὁ τούτων ὀπαδὸς — πείθεσθαι γὰρ ὡς δεσπόταις οἰκέτης ἔμαθον — ἐπαινῶν οὐκ ἐπιλείψω τῆς μετανοίας ἐκεῖνον. Εἴ γε καὶ Μωϋσῆς ὁ ἱεροφάντης ἀξιέραστον καὶ ἀξιομνημόνευτον οὖσαν αὐτοῦ τὴν μετάνοιαν, ἐκ φθορᾶς ἀνασώζει διὰ συμβόλου τῶν ὀστέων," **) ἃ κατορωρύχθαι μέχρι τοῦ παντὸς οὐκ ᾤετο δεῖν ἐν Αἰγύπτῳ· παγχάλεπον ἡγούμενος, εἴ τι ἤνθησεν ἡ ψυχὴ καλὸν, τοῦτ᾽ ἐᾶσαι μαρανθῆναι, καὶ κατακλυσθὲν ἀφανισθῆναι πλημμύραις, ἃς ὁ τῶν παθῶν Αἰγύπτιος ποταμὸς, τὸ σῶμα, διὰ πασῶν τῶν αἰσθήσεων ῥέων ἐνδελεχῶς, ἐκδίδωσιν.

§. 16. Ἡ μὲν οὖν ἀπὸ τῶν πραγμάτων φανεῖσα ὄψις ἀπὸ γῆς καὶ διάκρισις εἴρηται· τὴν δὲ ἑτέραν καιρὸς ἤδη σκοπεῖν, καὶ ὡς ὀνειροκριτικῇ τέχνῃ διαστέλλεται. "Εἶδεν οὖν," φησὶν, "ἐνύπνιον ἕτερον, καὶ διηγήσατο τῷ πατρὶ, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· ὥσπερ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη καὶ

*) Exod. 50, 19. **) Gen. 13, 19.

ἕνδεκα ἀστέρες προσεκύνουν με. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ πατὴρ, καὶ εἶπε· τί τὸ ἐνύπνιον ὃ ἐνυπνιάσθης; Ἆρά γε ἐλθόντες ἐλευσόμεθα ἐγὼ καὶ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοί σου, προσκυνῆσαι σοὶ ἐπὶ τὴν γῆν; Ἐζήλωσαν δὲ αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ, ὁ δὲ πατὴρ διετήρησε τὸ ῥῆμα." *) Φασὶ τοίνυν οἱ μετεωρολογικοὶ, τὸν ζωδιακὸν κύκλον μέγιστον ὄντα τῶν κατ' οὐρανὸν, δυοκαίδεκα ζωδίων, ἀφ' ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἔσχε, κατηστερίσθαι· ἥλιον δὲ καὶ σελήνην ἀεὶ περὶ αὐτὸν εἱλουμένους ἕκαστον διεξέρχεσθαι τῶν ζωδίων, οὐκ ἰσοτάχους, ἀλλ' ἐν ἀριθμοῖς καὶ χρόνοις ἀνίσοις· τὸν μὲν, ἐν ἡμέραις τριάκοντα, τὴν δὲ, δωδεκατημορίῳ τούτων μάλιστα, ὅπερ ἡμερῶν δυεῖν καὶ ἡμίσους ἐστίν. Ἔδοξεν οὖν ὁ τὴν θεόπεμπτον φαντασίαν ἰδὼν ὑπ' ἀστέρων ἕνδεκα προσκυνεῖσθαι, δωδέκατον συντάττων ἑαυτὸν, εἰς τὴν τοῦ ζωδιακοῦ συμπλήρωσιν κύκλου. Μέμνημαι δὲ καὶ πρότερόν τινος ἀκούσας ἀνδρὸς οὐκ ἀμελῶς οὐδὲ ῥᾳθύμως τῷ μαθήματι προσενεχθέντος, ὅτι "οὐκ ἄνθρωποι μόνοι δοξομανοῦσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀστέρες· καὶ περὶ πρω-
74 τείων ἁμιλλώμενοι, δικαιοῦσιν οἱ μείζους ἀεὶ πρὸς
I. τῶν ἐλαττόνων δορυφορεῖσθαι." Ταῦτα μὲν οὖν, ὅπως ἂν ἀληθείας ἢ εἰκαιολογίας ἔχῃ, παρετέον τοῖς μετεωροθήραις σκοπεῖν. Λέγομεν δὲ ἡμεῖς, ὡς ὅτι ὁ σπουδῆς ἀκρίτου καὶ φιλονεικίας ἀλόγου καὶ κε- 11 24
νῆς δόξης ἐραστὴς, ἀεὶ φυσώμενος ὑπ' ἀνοίας, οὐ P.
μόνον ἀνθρώπους ὑπερκύπτειν, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὄντων φύσιν ἀξιοῖ. Καὶ νομίζει μὲν ἑαυτοῦ χάριν τὰ πάντα γεγενῆσθαι, ἀναγκαῖον δὲ εἶναι δασμὸν ἕκαστον ὡς βασιλεῖ φέρειν αὐτῷ, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, οὐρανόν. Καὶ τοσαύτῃ τῆς εὐηθείας ὑπερβολῇ χρῆται, ὥστε οὐκ ἰσχύειν λογίσασθαι, ὃ καὶ ἂν παῖς ἄφρων ἐννοηθείη, ὅτι τεχνίτης οὐδεὶς ἕνεκα μέρους ποτὲ ὅ-

*) Gen. 37, 9.

λον, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ὅλου μέρος δημιουργεῖ. Μέρος
δὲ τοῦ παντὸς, ἄνθρωπος· ὥςτε γέγονεν εἰς τὸ
συμπλήρωμα τοῦ κόσμου δικαίως, ἂν αὐτὸς ἐκείνῳ
συντελῶν ᾖ.

§. 17. Φλυαρίας δ' ἄρα τοσαύτης γέμουσί τινες,
ὥςτε ἀγανακτοῦσιν, εἰ μὴ ὁ κόσμος τοῖς βουλήμασιν
αὐτῶν ἕποιτο. Διὰ τοῦτο Ξέρξης μὲν ὁ Περσῶν
βασιλεὺς, βουλόμενος τοὺς ἐχθροὺς καταπλῆξαι, με-
γαλουργίας ἐπίδειξιν ἐποιεῖτο, καινουργῶν τὴν φύσιν.
Γῆν μὲν γὰρ μετεστοιχείου καὶ θάλατταν, ἀντιδιδοὺς
πελάγει μὲν ἤπειρον, ἠπείρῳ δὲ πέλαγος· τὸν μὲν
Ἑλλήσποντον ζευγνὺς γεφύραις, ὄρος δὲ τὸν Ἄθω
ῥηγνὺς εἰς βαθεῖς κόλπους, οἳ πληρούμενοι θαλάττης,
ὁ νέος καὶ χειρότμητος εὐθὺς πόντος ἦσαν, τῷ πα-
λαιῷ τῆς φύσεως ἐξαλλοιωθείς. Τὰ δὲ περίγεια, ὡς
ἐδόκει, θαυματουργήσας, ἀνέβαινε ταῖς τετολμημέ-
ναις ἐπινοίαις, συνανάγων ἀσέβειαν ἑαυτῷ καὶ εἰς
οὐρανὸν ὁ δύστηνος, ὡς τὰ ἀκίνητα κινήσων, καὶ
τὸν θεῖον στρατὸν καθαιρήσων, καὶ — τὸ λεγόμε-
νον — ἀφ' ἱερᾶς ἤρχετο. Τὸν γὰρ ἄριστον τῶν
ἐκεῖ, τὸν ἡγεμόνα ἡμέρας ἥλιον, ἐτόξευεν· ὥσπερ
οὐκ αὐτὸς ἀφανεῖ βέλει φρενοβλαβείας τιτρωσκόμε-
νος, οὐ μόνον διὰ τὸ ἀδυνάτων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ
ἀνοσιωτάτων ἔργων ἐρᾶν, ὧν καὶ θάτερον μεγάλη
τῷ ἐγχειροῦντι δύςκλεια ἦν. Γερμανῶν δὲ πολυαν-
θρωποτάτην μοῖραν — ἀμπωτίζει δὲ παρ' αὐτοῖς ἡ
θάλαττα — λόγος ἔχει, κατὰ τὰς ἐκεῖ παλιῤῥοίας
ἐπιδρομὰς ὠθουμένους μετὰ σπουδῆς, ἐπανατεινομέ-
νους γυμνὰ τὰ ξίφη, θέοντας, ὡς στῖφος πολεμίων
τὸ κυματούμενον πέλαγος ὑπαντιάζειν· ἄξιον μισεῖν
μὲν, ὅτι ἐναντία ὅπλα δι' ἀθεότητα κατὰ τῶν ἀδου-
λώτων τῆς φύσεως αἱρεῖσθαι τολμῶσι μερῶν· 112
χλευάζειν δὲ, ὅτι ἀδυνάτοις ἐγχειροῦσιν, ὡς δυνατὸν
νομίζοντες, ὡς ζῶον καὶ ὕδωρ κεντεῖσθαι, τιτρώ-
σκεσθαι, κτείνεσθαι δύνασθαι· καὶ πάλιν ἀλγεῖν,
δεδιέναι, φόβῳ τῶν ἐπιόντων ἀποδιδράσκειν, καὶ ὁ-

σα ψυχῆς πάθη κατά τε ἡδονὰς καὶ ἀλγηδόνας ἀναδέχεσθαι.

675 §. 18. Χθὲς δὲ οὐ πρώην ἄνδρα τινὰ οἶδα τῶν
M. ἡγεμονικῶν, ὃς τὴν προστασίαν καὶ ἐπιμέλειαν εἶχεν Αἰγύπτου, ἐπειδὴ τὰ πάτρια κινεῖν ἡμῶν διενοήθη, καὶ διαφερόντως τὸν ἁγιωδέστατα καὶ φρικωδέστατα περὶ τῆς ἑβδόμης ὑπάρχοντα νόμον καταλύειν, καὶ ὑπηρετεῖν ἠνάγκαζεν αὐτῷ, καὶ τὰ ἄλλα ποιεῖν παρὰ τὸ καθεστὸς ἔθος· νομίζων ἀρχὴν ἔσεσθαι καὶ τῆς περὶ τὰ ἄλλα ἐκδιαιτήσεως, καὶ τῆς τῶν ὅλων παραβάσεως, εἰ τὸ ἐπὶ τῇ ἑβδόμῃ πάτριον ἀνελεῖν δυνηθείη. Καὶ μήθ᾽ οὓς ἐβιάζετο ὁρῶν εἴκοντας τοῖς ἐπιτάγμασι, μήτε τὴν ἄλλην πληθὺν ἠρεμοῦσαν, ἀλλὰ βαρέως καὶ τραχέως φέρουσαν τὸ πρᾶγμα, καὶ ὡς ἐπ᾽ ἀνδραποδισμῷ καὶ πορθήσει καὶ κατασκαφῇ πατρίδος πενθοῦντάς τε καὶ κατηφοῦντας, ἠξίου λόγῳ διδάσκειν παρανομεῖν, φάσκων, "Εἰ πολεμίων ἔφοδος αἰφνίδιον γένοιτο, ἢ κατακλυσμοῦ φορὰ, τοῦ ποταμοῦ ταῖς πλημμύραις παραῤῥήξαντος τὸ χῶμα, ἢ ῥιπὴ πυρὸς, ἢ κεραυνία φλὸξ, ἢ λιμὸς ἢ λοιμὸς, ἢ σεισμὸς, ἢ ὅσα ἄλλα κακὰ χειροποίητα καὶ θεήλατα· μεθ᾽ ἡσυχίας πάσης οἴκοι διατρίψετε; Ἢ μετὰ τοῦ συνήθους σχήματος προελεύσεσθε, τὴν μὲν δεξιὰν εἴσω χεῖρα συναγαγόντες, τὴν δὲ ἑτέραν ὑπὸ τῆς ἀμπεχόνης παρὰ ταῖς λαγόσι πήξαντες, ἵνα μηδ᾽ ἄκοντές τι τῶν εἰς τὸ σωθῆναι παράσχησθε; Καὶ καθεδεῖσθε ἐν τοῖς συναγωγίοις ὑμῶν, τὸν εἰωθότα θίασον ἐγείροντες, καὶ ἀσφαλεῖς τε ἱερὰς βίβλους ἀναγινώσκοντες, καὶ ἂν εἴ τι μὴ τρανὲς εἴη διαπτύοντες, καὶ τῇ πατρίῳ φιλοσοφίᾳ διὰ μακρηγορίας ἐνευκαιροῦντές τε καὶ ἐνσχολάζοντες; Ἀλλὰ γὰρ ἀποσεισάμενοι πάντα ταῦτα, πρὸς τὴν ἑαυτῶν καὶ γονέων καὶ τέκνων, καὶ τῶν ἄλλων οἰκειοτάτων καὶ φιλτάτων σωμάτων, εἰ δὲ δεῖ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ κτημάτων καὶ χρημάτων, ὡς μηδὲ ταῦτα ἀφανισθείη, βοήθειαν ἀποδύεσθε; Καὶ μὴν οὗτος αὐτὸς ἐγὼ τὰ λεχθέντα,

ἔφη, πάντα εἰμί· τυφὼς, πόλεμος, κατακλυσμὸς, κεραυνὸς, λιμηρὰ καὶ λοιμώδης νόσος, ὁ τινάττων καὶ κυκῶν τὰ παγίως ἑστῶτα σεισμὸς, εἱμαρμένης ἀ- 112
νάγκης οὐκ ὄνομα, ἀλλ' ἐμφανὴς ἐγγὺς ἑστῶσα δύ- I
ναμις." Τί οὖν, ἢ ταῦτα λέγοντα ἢ διανοούμενον αὐτὸ μόνον, εἶναι φῶμεν; Ἆρ' οὐκ ἐκτόπιον; ὑπερωκεάνιον μὲν οὖν ἢ μετακόσμιόν τι καινὸν κακὸν, εἴ γε τῷ πάντα μακαρίῳ ὁ πάντα βαρυδαίμων ἑαυτὸν ἐξομοιοῦν ἐτόλμησεν. Ὕπερθεν ἔτ' ἂν οὗτος ἥλιον καὶ
676 σελήνην καὶ τοὺς ἄλλους ἀστέρας βλασφημεῖν, ὁπότε
M. τι τῶν ἐλπισθέντων κατὰ τὰς ἐτησίους ὥρας, ἢ μὴ συνόλως, ἢ μὴ ῥᾳδίως ἀποβαίνοι· φλογμὸν μὲν θέρους, κρυμὸν δὲ καὶ χειμῶνος βαρὺν κατασκήπτοντος· ἔαρος δὲ καὶ μετοπώρου, τοῦ μὲν πρὸς ἀκαρπίαν ἐστειρωμένου, τοῦ δὲ πρὸς νοσημάτων γενέσεις εὐτοκίᾳ χρωμένου. Πάντα μὲν οὖν ἀνασείων κάλων ἀχαλίνου στόματος καὶ κατηγόρου γλώττης, ὥςπερ τὸν εἰωθότα δασμὸν οὐκ ἐνεγκόντας, τοὺς ἀστέρας αἰτιάσεται, τιμᾶσθαι μονονοὺ καὶ προςκυνεῖσθαι δικαιῶν ὑπὸ τῶν οὐρανίων τὰ ἐπίγεια, καὶ περιττότερον αὐτὸν, ὅσῳ καὶ τῶν ἄλλων, ἄνθρωπος ὢν, διενηνοχέναι ζώων δοκεῖ.

§. 19. Τοιοῦτοι μὲν οἱ κορυφαῖοι τῆς κενῆς ἡμῖν δόξης γράφονται. Τοὺς δὲ χορευτὰς ἐν μέρει καθ' αὑτοὺς ἴδωμεν. Οὗτοι μὲν ἐπιβουλεύουσιν ἀεὶ τοῖς ἀσκηταῖς ἀρετῆς· οὓς ὅταν ἴδωσι σπουδάζοντας τὸν αὑτῶν βίον ἀληθείᾳ ἀδόλῳ φαιδρύνειν, καὶ ὡς πρὸς σεληνιακὸν ἢ τὸ ἀφ' ἡλίου καθαρὸν φέγγος αὐγάζειν, ἀπατῶντες ἢ βιαζόμενοι κωλύουσιν, εἰς τὸν ἀσεβῶν ἀνήλιον χῶρον εἰςελαύνοντες, ὃν ἐπέχουσι νὺξ βαθεῖα, σκότος ἀτελεύτητον, καὶ εἰδώλων καὶ φασμάτων καὶ ὀνειράτων ἔθνη μυρία, καὶ ἐκεῖ καταδύσαντες, προςκυνεῖν ὡς δεσπότας ἀναγκάζουσι. Τὸν μὲν γὰρ φρονήσεως ἀσκητὴν ὑπολαμβάνομεν ἥλιον, ἐπειδήπερ ὁ μὲν τοῖς σώμασιν, ὁ δὲ τοῖς κατὰ ψυχὴν πράγμασιν ἐμπαρέχει φῶς· τὴν δὲ παιδείαν,

ἣ κέχρηται, σελήνην, ἐν νυκτὶ γὰρ ἡ ἑκατέρας εἰλικρινεστάτη καὶ ὠφελιμωτάτη χρῆσίς ἐστιν· ἀδελφοὺς δὲ, τοὺς παιδείας καὶ ἀσκητικῆς ψυχῆς ἂν ἐγγόνους ἀστείους λόγους, οὓς πάντας ὀρθὴν ἀτραπὸν εὐθύνοντας τοῦ βίου, παλαίσμασι πολυτρόποις καὶ πολυμηχάνοις αὐχενίζοντες, ἐκτραχηλίζειν καὶ καταῤῥάττειν ὑποσκελίζοντες, οἱ μηδὲν ὑγιὲς μήτε λέγειν μήτε φρονεῖν ἐγνωκότες, ἀξιοῦσι. Διὸ καὶ ἐπιτιμᾷ τῷ τοιούτῳ ἀτιθάσσῳ ὁ πατὴρ, οὐκ Ἰακὼβ, ἀλλ' ὁ καὶ τούτου πρεσβύτερος ὀρθὸς λόγος, φάσκων, "Τί τὸ ἐνύπνιον τοῦτο ἐνυπνιάσθης;" *) * ἀλλ' οὐκ 1127 P. ἐνύπνιον εἶδες. Ἦ ὑπέλαβες, ὅτι τὰ φύσει ἐλεύθερα ἀνθρωπείων ἀνάγκῃ δοῦλα ἔσται, καὶ ὑπήκοα τὰ ἄρχοντα; Καὶ, τὸ ἔτι παραδοξότερον, οὐκ ἄλλων ὑπήκοα, ἀλλὰ τῶν ἀρχομένων; Οὐδ' ἑτέρων δοῦλα, ἀλλὰ τῶν δουλευόντων; Εἰ μὴ ἄρα κρατεῖν θεοῦ τοῦ μόνου πάντα δυνατοῦ, ᾧ καὶ τὰ ἀκίνητα κινεῖν, καὶ τὰ φορούμενα θέμις ἱδρύσασθαι, μεταβολὴ τῶν καθεστώτων γένοιτο πρὸς τὰ ἐναντία. 677 M Ἐπεὶ τίνα ἕξει λόγον τὸ ὀργίζεσθαι καὶ ἐπιτιμᾶν τῷ τὴν καθ' ὕπνον φαντασίαν ἰδόντι; Μὴ γὰρ ἑκὼν εἶδον αὐτὴν, ἐρεῖ, τί μοι τὰ τῶν ἐκ προνοίας ἠδικηκότων ἐπάγεις ἐγκλήματα; Τὸ προσπεσὸν ἔξωθεν καὶ πλῆξάν μου τὴν διάνοιαν αἰφνίδιον ἄκοντος, διηγησάμην. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἔστι περὶ ὀνείρατος ὁ παρὼν λόγος, ἀλλὰ περὶ πραγμάτων ἐοικότων ἐνυπνίοις· ἃ τοῖς μὴ λίαν κεκαθαρμένοις μεγάλα καὶ λαμπρὰ καὶ περιμάχητα εἶναι δοκεῖ, μικρὰ ὄντα καὶ ἀμυδρὰ καὶ χλεύης ἐπάξια, παρ' ἀδεκάστοις ἀληθείας βραβευταῖς.

§. 20. Ἆρ' οὖν, φησὶν, ἐλεύσομαι μὲν ὀρθὸς λόγος, ἐγώ; Ἀφίξεται δὲ καὶ ἡ τοῦ φιλομαθοῦς θιάσου ψυχὴ μήτηρ ὁμοῦ καὶ τροφὸς, ἀρετῶσα

---

*) Gen. 37, 10.

παιδεία; Συντείνουσι δὲ καὶ οἱ ἀμφοτέρων ἡμῶν ἔγγονοι; Καὶ στάντες ἄντικρυς οὕτω κατὰ στίχον ἐν κόσμῳ, τὰς χεῖρας ἐξάραντες προσευξώμεθα, τῦφον πρότερον ἀφέντες; Εἶτα καταβαλόντες ἑαυτοὺς εἰς τὸ ἔδαφος, ποτνιᾶσθαι καὶ προςκυνεῖν ἐπιχειρήσωμεν; Ἀλλὰ μὴ ἐπιλάμψαι ποτὲ τούτοις γινομένοις ἥλιος, ἐπεὶ βαθὺ μὲν σκότος κακοῖς, τηλαυγὲς δὲ φῶς ἀγαθοῖς ἐφαρμόζει. Τί δ᾽ ἂν γένοιτο μεῖζον κακὸν, ἢ τὸν πλαστὸν καὶ φένακα τῦφον ἀντὶ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀψευδοῦς ἀτυφίας ἐπαινεῖσθαί τε καὶ θαυμάζεσθαι; Παγκάλως δὲ προδιέσταλται τὸ, "διετήρησεν ὁ πατὴρ τὸ ῥῆμα." Ψυχῆς γὰρ οὐ νεωτέρας οὐδὲ ἀγόνου καὶ ἐστειρωμένης, ἀλλὰ τῷ ὄντι πρεσβυτέρας καὶ γεννᾶν ἐπισταμένης ἔργον ἐστὶ, συζῆν εὐλαβείᾳ, καὶ μηδενὸς καταφρονεῖν τὸ παράπαν· ἀλλὰ τὸ ἄδραστον καὶ ἀνίκητον τοῦ θεοῦ κράτος κατεπτηχέναι, καὶ περιαθρεῖν ἐν κύκλῳ, τί ἄρα ἀποβήσεται τὸ τέλος αὐτῇ. Διὰ τοῦτο καὶ τὴν Μωϋσέως ἀδελφὴν — ἐλπὶς δὲ παρ᾽ ἡμῖν τοῖς ἀλληγορικοῖς ὀνομάζεται — φασὶν ἀποσκοπεύειν μακρόθεν οἱ χρησμοὶ, πρὸς τὸ τοῦ βίου δήπου τέλος ἐμβλέπουσαν· ἵνα 112
αἴσιον ἀπαντήσῃ, τοῦ τελεσφόρου καταπέμψαντος αὐ- P
τῷ ἄνωθεν ἀπ᾽ οὐρανοῦ. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις πλωτὰ μεγάλα διαλαβόντες, καὶ μακρὸν πλοῦν οὐρίοις πνεύμασιν ἀκίνδυνοι παραπεμφθέντες, ἐν αὐτοῖς λιμέσιν ἐξαίφνης ἐναυάγησαν, μέλλοντες ἤδη προσορμίζεσθαι. Μυρίοι δὲ καὶ βαρεῖς καὶ πολυετεῖς πολέμους ἀνὰ κράτος ἑλόντες, καὶ ἄτρωτοι διατελέσαντες, ὡς μηδ᾽ ἐπιφάνειαν ἄκραν νυχθῆναι,
678 *ἀλλ᾽ ὥσπερ ἐκ πανηγύρεως κοινοδήμου καὶ δημο-*
M. *τελοῦς ἑορτῆς τελεῖν ὁλόκληροι καὶ παντελεῖς, μεθ᾽ ἱλαρᾶς ἐπιστρέψαντες εὐθυμίας ἐν ταῖς ἰδίαις ὑφ᾽ ὧν ἥκιστ᾽ ἐχρῆν ἐπεβουλεύθησαν οἰκίαις, τὸ λεγόμενον τοῦτο, βόες ἐπὶ φάτνης σφαγέντες.*

§. 21. *Ὥςπερ δὴ ταῦτα ἀπροσδόκητοι καὶ ἀτέκμαρτοι συντυχίαι κατασκάπτειν φιλοῦσιν, οὕτω καὶ*

τὰς περὶ ψυχὴν δυνάμεις ἀντωθοῦσι πρὸς τὰ ἐναντία, καὶ ἀντιμετακλίνουσιν, ἵν' οἷαί τε ὦσι, καὶ ἀνατρέψαι βιάζονται. Τίς γὰρ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ βίου παρελθὼν, ἄπτωτος ἔμεινε; Τίς δ' οὐχ ὑποσκελισθείς; Εὐδαίμων δὲ, ὁ μὴ πολλάκις. Τίνι δὲ οὐκ ἐφήδρευεν ἡ τύχη, διαπνεύουσα καὶ συλλεγομένη ῥώμην, ἵνα συμπλακεῖσα εὐθὺς ἐξαρπάσῃ, πρὶν φθάσαι τὸν ἀντίπαλον κονίσασθαι; Οὐχὶ δή τινας ἴσμεν ἐκ παίδων εἰς γῆρας ἀφιγμένους, οἳ μηδεμιᾶς ἐπῄσθοντο ταραχῆς, εἴτε δι' εὐμοιρίαν φύσεως, εἴτε διὰ τὴν τῶν τρεφόντων καὶ παιδευόντων ἐπιμέλειαν, εἴτε καὶ δι' ἀμφότερα· βαθείας δὲ εἰρήνης ἀναπλησθέντας τῆς ἐν ἑαυτοῖς, ἣ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν εἰρήνη, τῆς κατὰ τὰς πόλεις ἀρχετύπου· καὶ διὰ τοῦτ' εὐδαίμονας νομισθέντας, ὅτι τὸν ἀπὸ τῶν παθῶν ἀναῤῥιπιζόμενον ἐμφύλιον πόλεμον, ἀργαλεώτατον ὄντα πολέμων, οὐδ' ὄναρ ἐπῄσθοντο· εἶτ' ἐν αὐταῖς τοῦ βίου ταῖς δυσμαῖς ἐξοκείλαντές τε καὶ ναυαγήσαντες, ἢ περὶ γλῶτταν ἄθυρον, ἢ περὶ γαστέρα ἄπληστον, ἢ περὶ τὴν τῶν ὑπογαστρίων ἀκράτορα λαγνείαν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν μειρακιώδη τῶν ἀσώτων, ἄτιμον, ἀποκήρυκτον, αἰσχρὸν βίον ἐξήλωσαν "ἐπὶ γήραος οὐδῷ·" οἱ δὲ τὸν πανοῦργον καὶ συκοφάντην καὶ ῥᾳδιουργὸν, ἀπαρχόμενοι φιλοπραγμοσύνης, ὅτε εἰκὸς ἦν ἤδη καὶ παλαιὰν οὖσαν καταλῦσαι. Διὸ χρὴ τὸν θεὸν ποτνιᾶσθαι καὶ λιπαρῶς ἱκετεύειν, ὅπως τὸ ἐπίκηρον ἡμῶν γένος μὴ παρέλθῃ, κελεύσῃ δὲ διαιωνίζειν αὐτοῦ τὸν σωτήριον ἔλεον. Χαλεπὸν γὰρ εἰρήνης ἀκράτου γευσαμένους κωλυσθῆναι κορεσθῆναι.

§. 22. Ἀλλὰ φέρε, δίψης κουφότερόν ἐστι κακὸν ὁ λιμὸς οὗτος, ἔρωτα καὶ πόθον ἔχων πα- 1129
ρηγοροῦντας. Ὅταν δὲ ἀφ' ἑτέρας πηγῆς, ἧς θο- P.
λερὸν καὶ νοσερὸν τὸ νᾶμα, διὰ τὸν πιεῖν ἵμερον ἐμφορεῖσθαι δέῃ, τότε ἀνάγκη γλυκυπίκρου πληρουμένους ἡδονῆς ἐν ἀβιώτῳ βίῳ διαζῆν, τοῖς βλαβε-

ροῖς ὡς ὠφελίμοις ἐπιτρέχοντας, ἀγνοίᾳ τοῦ συμφέροντος. Ἡ δὲ τῶν κακῶν ἀνιαροτάτη φορὰ γίνεται τούτων, ἐπειδὰν αἱ ἄλογοι δυνάμεις τῆς ψυχῆς, ἐπιθέμεναι ταῖς τοῦ λογισμοῦ, κρατήσωσιν. Ἕως μὲν
679 γὰρ ἢ βουκόλια βουκόλοις, ἢ ποιμέσι ποίμνια, ἢ
M αἰπόλοις αἰπόλια πειθαρχεῖ, τὰ περὶ τὰς ἀγέλας κατορθοῦται. Ἐπειδὰν δὲ ἀσθενέστεροι τῶν θρεμμάτων οἱ ἐπιστατοῦντες ἀγελάρχαι γίνονται, πλημμελεῖται τὰ πάντα· καὶ συμβαίνει ἀταξία μὲν ἐκ τάξεως, ἀκοσμία δ' ἐξ εὐκοσμίας, ταραχὴ δ' ἐξ εὐσταθείας, καὶ σύγχυσις ἐκ διακρίσεως, ἅτε μηδεμιᾶς ἔτι νομίμου καθεστώσης ἐπιστασίας. Εἰ γὰρ ἦν, ἤδη καθῄρητο. Τί οὖν; Οὐκ οἰόμεθα καὶ ἐν ἡμῖν αὐτοῖς θρεμμάτων μὲν ἀγέλην εἶναι, παρ' ὅσον ἀποτέτμηται ψυχῆς τὸ ἄλογον στῖφος, ἀγελάρχην δὲ τὸν ἡγεμόνα νοῦν; Ἀλλ' ἕως μὲν ἔῤῥωταί τε καὶ ἱκανὸς ἀγελαρχεῖν ἐστιν, ἐνδίκως ἔχοντα καὶ συμφερόντως ἐπιτελεῖται. Ὅταν δὲ ἀσθένειά τις ἐπιγένηται τῷ βασιλεῖ, συγκάμνειν ἀνάγκη καὶ τὸ ὑπήκοον· καὶ ὅτε μάλιστα ἠλευθερῶσθαι δοκεῖ, τότε μάλιστα γίνεται ἑτοιμότατον ἆθλον, κείμενον τοῖς βουλομένοις αὐτὸ μόνον κονίσασθαι. Πέφυκε γὰρ ἀναρχίαν μὲν ἐπίβουλον, ἀρχὴν δ' εἶναι σωτήριον, καὶ μάλισθ' ᾗ νόμος καὶ δίκη τετίμηται· αὕτη δ' ἐστὶν ἡ σὺν λόγῳ.

§. 23. Τὰ μὲν δὴ τῆς κενῆς δόξης ὀνείρατα ὧδε ἠκριβώσθω. Τὰ δὲ τῆς γαστριμαργίας εἴδη, πόσις τε καὶ βρῶσις. Ἀλλὰ τῆς μὲν οὐ ποικίλων, τῆς δὲ μυρίων ὅσων ἡδυσμάτων καὶ παραρτυμάτων χρεία. Ταῦτα μέντοι δυσὶ φροντισταῖς ἐπανατίθεται· τὰ μὲν τῆς περιέργου πόσεως ἀρχιοινοχόῳ, τὰ δὲ τῆς ἀνθηροτέρας ἐδωδῆς ἀρχισιτοποιῷ. Σφόδρα δ' ἐξητασμένως μιᾷ νυκτὶ φαντασιούμενοι τοὺς ὀνείρους εἰσάγονται· πρὸς γὰρ τὴν αὐτὴν χρείαν σπεύδουσιν ἀμφότεροι, τροφὴν οὐχ ἁπλῆν, ἀλλὰ τὴν μεθ' ἡδονῆς καὶ τέρψεως εὐτρεπιζόμενοι. Καὶ

ἑκάτερος μὲν περὶ τροφῆς ἥμισυ πονεῖται, ἀμφότεροι δὲ πέρὶ πᾶσαν· ἔστι δὲ καὶ θάτερον μέρος 1130
ὁλκὸν θατέρου. Καὶ γὰρ οἱ φαγόντες εὐθὺς ὀρέ- P
γονται ποτοῦ, καὶ αὐτίκα ἐδωδῆς οἱ πιόντες· ὥςτε οὐχ ἥκιστα καὶ διὰ τοῦτο χρόνον τὸν αὐτὸν τῆς φαντασίας ἀμφοτέροις ἀναγεγράφθαι. Ὁ μὲν οὖν ἀρχιοινοχόος οἰνοφλυγίαν, ὁ δὲ ἀρχισιτοποιὸς λαιμαργίαν ἔλαχε. Φαντασιοῦται δὲ ἑκάτερος τὰ οἰκεῖα· ὁ μὲν οἶνον, καὶ τὸ γεννητικὸν οἴνου φυτὸν, ἄμπελον· ὁ δὲ, ἐπὶ κανῶν διακειμένους ἐκκεκαθαρμένους ἄρτους, καὶ κανηφοροῦντα ἑαυτόν. *) Ἁρμόττον δὲ ἂν εἴη πρότερον, τὸ πρότερον ἐξετάζειν ὄναρ· ἔστι δὲ τοιόνδε· "Ἐν τῷ ὕπνῳ μου ἦν ἄμπελος ἐναντίον μου· ἐν δὲ τῇ ἀμπέλῳ τρεῖς πυθμένες, καὶ αὐτὴ θάλλουσα ἀνενηνοχυῖα βλαστοὺς, καὶ πέπειροι βότρυες σταφυλῆς· καὶ τὸ ποτήριον Φαραὼ
80 ἐν τῇ χειρί μου. Καὶ ἔλαβον τὴν σταφυλὴν καὶ
I. ἐξέθλιψα αὐτὴν εἰς τὸ ποτήριον, καὶ ἔδωκα τὸ ποτήριον εἰς τὰς χεῖρας Φαραώ." **) Θαυμασίως γε προανεφθέγξατο καὶ ἀψευδῶς ἔχει τὸ "ἐν ὕπνῳ μου." Τῷ γὰρ ὄντι ὁ μὴ τὴν δι' οἴνου μέθην μᾶλλον, ἢ τὴν διὰ ἀφροσύνης ἐπιτηδεύων, ὀρθότητι καὶ ἐγρηγόρσει δυςχεραίνων, ὥςπερ οἱ κοιμώμενοι, καταβέβληται καὶ παρίεται, καὶ καταμέμυκε τὰ τῆς ψυχῆς ὄμματα, οὐδὲν οὔθ' ὁρᾶν οὔτ' ἀκούειν τῶν θέας καὶ ἀκοῆς ἀξίων οἷός τε ὤν. Ἡττημένος δὲ τυφλὴν καὶ ἀχειραγώγητον, οὐχ ὁδὸν, ἀλλ' ἀνοδίαν τοῦ βίου διεξέρχεται, βάτοις καὶ τριβόλοις περιπειρόμενος· ἔστι δὲ ὅτε καὶ κατὰ κρημνῶν κυλιόμενος, καὶ ἄλλοις ἐπιφερόμενος, ὡς ἐκείνους τε καὶ ἑαυτὸν οἰκτρῶς διαφθείρειν. Ὁ δὲ βαθὺς καὶ διωλύγιος ὕπνος, ᾧ πᾶς κατέχεται φαῦλος, τὰς μὲν ἀληθεῖς καταλήψεις ἀφαιρεῖται, ψευδῶν δὲ εἰδώλων καὶ ἀβε-

---

*) Gen. 40, 16. — **) Gen. 40, 9.

βαίων φαντασμάτων ἀναπίμπλησι τὴν διάνοιαν, τα ὑπαίτια ἐπαινετὰ ἀναπείθων ἀποδέχεσθαι. Καὶ γὰρ νυνὶ λύπην ὡς χαρὰν ὀνειροπολεῖ, καὶ οὐκ αἰσθάνεται, ὅτι τὸ ἀφροσύνης καὶ τοῦ παραπαίειν φυτὸν ἄμπελον ὁρᾷ. "Ἦν γὰρ," φησὶν, "ἄμπελος ἐναντίον μου," τὸ ποθούμενον τῷ ποθοῦντι, κακία κακῷ· ἣν καθ' ἑαυτῶν λελήθαμεν οἱ ἀνόητοι γεωργοῦντες, ἧς τὸν καρπὸν ἐσθίομέν τε καὶ πίνομεν, εἰς ἑκάτερον τροφῆς κατατάττοντες εἶδος, ἣν ὡς ἔοικεν οὐκ ἐφ' ἡμισείας τῆς βλάβης, ἀλλ' ἀρτίου καὶ ὁλοκλήρου καὶ παντελοῦς μεταποιούμεθα.

24. Προσήκει δὲ μὴ ἀγνοεῖν, ὅτι τὸ ἀμπέλιον μέθυσμα τοὺς χρησομένους ἅπαντας οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ πολλάκις ἐναντίως διατίθησιν· ὡς τοὺς μὲν ἀμείνους, τοὺς δὲ χείρους ἑαυτῶν ἐξετάζεσθαι. 113
Τῶν μὲν γὰρ τὸ σύννουν καὶ σκυθρωπὸν ἐπανῆκε, P
καὶ τὰς φροντίδας ἐχάλασεν, ὀργάς τε καὶ λύπας ἐπράϋνε, τά τε ἤθη πρὸς τὸ ἐπιεικὲς ἐπαιδαγώγησε, καὶ τὰς ψυχὰς ἑαυταῖς ἵλεως ἐποίησε· τῶν δὲ ἔμπαλιν τοὺς θυμοὺς ἐπήλειψε, καὶ τὰς ὠδῖνας ἐπέσφιγξε, καὶ τοὺς ἔρωτας ἐκίνησε, καὶ τὰς ἀγροικίας ἀνήγειρεν· ἄκλειστον στόμα, καὶ γλῶτταν ἀχαλίνωτον, καὶ αἰσθήσεις ἀθύρους, καὶ λελυττηκότα πάθη, καὶ ἐξηγριωμένον καὶ ἐπτοημένον πρὸς πάντα νοῦν ἀποτελοῦν. Ὡς δοκεῖν τὴν μὲν τῶν προτέρων κατάστασιν, ἢ τῇ κατὰ τὸν ἀέρα νηνέμῳ αἰθρίᾳ, ἢ τῇ κατὰ θάλατταν ἀκύμονι γαλήνῃ, ἢ τῇ κατὰ τὰς πόλεις εἰρηνικωτάτῃ εὐσταθείᾳ ἐοικέναι· τὴν δὲ τῶν ὑστέρων, ἢ βιαίῳ καὶ συντόνῳ πνεύματι, ἢ χειμαίνοντι καὶ κυματουμένῳ πελάγει, ἢ στάσει, ἀσπόνδου καὶ ἀκηρύκτου πολέμου δυσωνυμω-
681 τέρᾳ. Δυοῖν γοῦν συμποσίων τὸ μὲν πέπλησται
M γέλωτος, παιδιᾶς ἐπαγγελλομένων, ἀγαθὰ ἐλπιζόντων, χαριζομένων εὐθυμίας, εὐφημίας, ἱλαρότητος, εὐφροσύνης, ἀδείας· τὸ δὲ, συννοίας, κατηφείας, προσκρουσμάτων, λοιδοριῶν, τραυμάτων· βριμουμέ-

νων, ὑποβλεπομένων, ὑλακτούντων, ἀγχόντων, καταπαγκρατιαζόντων, ἀκρωτηριαζόντων ὦτα καὶ ῥίνας, καὶ ἅπερ ἂν τύχῃ τοῦ σώματος· τὴν τοῦ παντὸς τοῦ βίου μέθην καὶ παροινίαν ἐν ἀνιέρῳ ἀγῶνι μετὰ αἰσχρουργίας τῆς πάσης ἐπιδεικνυμένων.

§. 25. Ἀκόλουθον οὖν εἴη λογίζεσθαι, ὅτι καὶ ἄμπελος δυοῖν σύμβολον πραγμάτων ἐστὶν, ἀνοίας τε καὶ εὐφροσύνης. Ἑκάτερον δὲ, καί τοι μηνυόμενον ἐκ πολλῶν, ἵνα μὴ μακρηγορῶμεν, δι᾽ ὀλίγων ἐπιδείξομεν. Ἡνίκα ἡμᾶς διὰ τῆς τῶν παθῶν καὶ ἀδικημάτων ἐρήμης ὁδοῦ, φιλοσοφίας, ἀγαγὼν, καὶ ὥςπερ ἔμπορος ἀναβιβάσας τὸν ὀρθὸν λόγον ἔστησεν ἐπὶ σκοπῆς, *) καὶ ἐκέλευσε περιαθρεῖν τὴν ἅπασαν ἀρετῆς χώραν, εἴτε εὔγειος καὶ βαθεῖα καὶ χλοηφόρος καὶ καρποτόκος — ἐπεὶ καὶ ἡ βαθεῖα μὲν τὰ σπειρόμενα μαθήματα συναυξῆσαι ἀγαθὴ, τὰ δὲ τὰ φυτευόμενα καὶ δενδρούμενα δόγματα στελεχῶσαι —, εἴτε καὶ τὸ ἐναντίον. Καὶ περὶ τῶν ὡςανεὶ πόλεων, πράξεων, εἰ καὶ ὀχυρώταται, ἢ γυμναὶ καὶ ἀπημφιασμέναι [οἷα] κύκλων τὸ βέβαιον. Καὶ περὶ οἰκητόρων, εἰ πρός τε πλῆθος καὶ πρὸς ἀλκὴν ἐπιδεδώκασιν, ἢ δι᾽ ἀσθένειαν ὀλιγανδροῦσιν, ἢ δι᾽ 1132 P.
ὀλιγανδρίαν ἀσθενοῦσιν. Τότε, οὐ δυνηθέντες ὅλον τὸ σοφίας στέλεχος βαστάσαι, κληματίδα μίαν καὶ βότρυν σταφυλῆς κόπτοντες ἤραμεν χαρᾶς σαφέστατον δεῖγμα, κουφότατον ἄχθος· βλάστημα καὶ καρπὸν ὁμοῦ καλοκἀγαθίας ἐπιδειξόμενοι τοῖς διάνοιαν ὀξυδορκοῦσι, τὴν εὐκληματοῦσαν καὶ βοτρυηφόρον ἄμπελον.

§. 26. Ταύτης ἧς μοῖράν τινα λαβεῖν ἠδυνήθημεν, εὐσκόπως ἐξομοιοῦσιν εὐφροσύνῃ. Μαρτυρεῖ δέ μοι τις τῶν πάλαι προφητῶν, ὃς ἐπιθειάσας εἶ-

---

*) Num. 13. 18 sqq.

πεν, "Ἀμπελὼν κυρίου παντοκράτορος οἶκος τοῦ Ἰσραήλ." *) Ὁ μὲν Ἰσραὴλ ἐστι νοῦς θεωρητικὸς θεοῦ τε καὶ κόσμου· καὶ γὰρ ἑρμηνεύεται θεὸν ὁρῶν· οἶκος δὲ διανοίας ὅλη ψυχή. Αὐτὴ δ' ἐστὶν ἀμπελὼν ἱερώτατος, τὸ θεῖον βλάστημα καρποφορῶν, ἀρετήν. Οὕτω μέντοι τὸ φρονεῖν εὖ, τὸ εὐφροσύνης ἕτοιμον, μέγα καὶ λαμπρὸν, ὥςτε, φησὶ Μωϋσῆς, καὶ θεὸν αὐτῷ μὴ ἀπαξιῶσαι χρῆσθαι·
682 καὶ τότε μάλιστα, ὁπότε τὸ ἀνθρώπων γένος ἐκ-
M. τρέποιτο μὲν ἁμαρτημάτων, ἐπικλίνοι δὲ καὶ ἐπιτρέποι πρὸς δικαιοσύνην, ἑκουσίῳ γνώμῃ φύσεως νόμοις καὶ θεσμοῖς ἑπόμενον. "Ἐπιστρέψει γὰρ," φησὶ, "κύριος ὁ θεός σου εὐφρανθῆναι ἐπὶ σὲ, εἰς ἀγαθά· καθ' ὅτι ηὐφράνθη ἐπὶ τοῖς πατράσι σου· ἐὰν εἰςακούσῃς τῆς φωνῆς αὐτοῦ, φυλάσσειν πάσας τὰς ἐντολὰς, καὶ τὰ δικαιώματα, καὶ τὰς κρίσεις τὰς γεγραμμένας ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ νόμου τούτου." **) Τίς ἂν δύναιτο μᾶλλον ἀρετῆς ἵμερον ἢ καλοκἀγαθίας ζῆλον ἐμφῦσαι; Βούλει, φησὶν, ὦ διάνοια, εὐφραίνεσθαι θεόν; Εὐφράνθητι αὐτή· καὶ ἀνάλωμα μὲν μὴ εἰςενέγκῃς μηδὲν — τίνος γὰρ τῶν σῶν χρεῖός ἐστιν; — ἀλλ' ἔμπαλιν ὅσα σοι δίδωσιν ἀγαθὰ, χαίρουσα δέξαι. Διδοὺς γὰρ, ὅταν ἄξιοι χάριτος ὦσιν οἱ λαμβάνοντες, εὐφραίνεται. Εἰ μὴ νομίζεις, ὅτι οἱ μὲν ὑπαιτίως ζῶντες, παραπικραίνειν καὶ παροργίζειν ἐνδίκως λέγοιντ' ἂν θεὸν, οἱ δ' ἐπαινετῶς, οὐχὶ εὐφραίνειν; Ἀλλὰ πατέρας μὲν καὶ μητέρας, τοὺς θνητοὺς γονεῖς, οὐδὲν οὕτως ὡς τέκνων εὐφραίνουσιν ἀρεταὶ, μυρίων ὅσων ἐνδεεῖς ὄντας· τὸν δὲ τῶν ὅλων γεννητὴν καὶ μηδενὸς ἐνδεᾶ τὸ παράπαν, οὐχ ἡ καλοκἀγαθία τῶν λεγομένων; Μαθοῦσα οὖν, ὦ διάνοια, ἡλίκον μέν ἐστιν ὀργὴ θεοῦ, ἡλίκον δὲ ἀγαθὸν εὐφροσύνη θεοῦ, μηδὲν μὲν τῶν

---

*) Ies. 5, 7. — **) Deut. 30, 9.

ὀργῆς ἀξίων ἐπ᾽ ὀλέθρῳ κίνει τῷ σεαυτῆς, μόνα δὲ
δι᾽ ὧν εὐφρανεῖς θεὸν, ἐπιτήδευε. Ταῦτα δὲ εὑρή-
σεις, οὐ μακρὰς καὶ ἀτριβεῖς διεξιὼν ὁδοὺς, ἢ ἄ-
πλωτα πελάγη περαιούμενος, ἢ ἐπὶ τοὺς γῆς καὶ
θαλάττης ἀπνευστὶ συντείνων ὅρους — οὐ γὰρ
ποῤῥωτάτω διῴκισται, καὶ τῆς οἰκουμένης ἔξω 1133
πεφυγάδευται —, ἀλλ᾽ ἦ, φησὶ Μωϋσῆς, ἐγγὺς οὑ- P.
τωσὶ τὸ ἀγαθὸν παρίδρυταί σοι καὶ συμπέφυκε,
τρισὶ τοῖς ἀναγκαιοτάτοις μέρεσιν ἡρμοσμένον, "καρ-
δίᾳ, στόματι, χερσί·" τὸ δ᾽ ἔστι, διανοίᾳ, λόγῳ,
πράξεσιν, ἐπειδὴ τὰ καλὰ καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν
καὶ ποιεῖν ἀναγκαῖον, συμπληρούμενα ἔκ τε εὐβου-
λίας καὶ εὐπραξίας καὶ εὐλογίας.

§. 27. Λέγω μὲν οὖν τὸ θάτερον εἶδος γα-
στριμαργίας, πολυποσίαν, ἐπιτηδεύοντι, ἀρχιοινοχόῳ.
Τί κακοπαθεῖς, ὦ ἀνόητε; Δοκεῖς μὲν γὰρ τὰ ἄ-
γωγὰ πρὸς εὐφροσύνην εὐτρεπίζεσθαι, τὸ δ᾽ ἀληθὲς,
ἀφροσύνης καὶ ἀκολασίας ἐξάπτεις φλόγα, πολλὴν
αὐτῇ καὶ ἄφθονον ἐπιφέρων ὕλην. Ἀλλ᾽ ἴσως ἂν
εἴποι, μή με προπετῶς αἰτιῶ, πρίν με σκέψασθαι.
Οἰνοχοεῖν ἐτάχθην, οὐ μὴν δὴ σωφροσύνην καὶ εὐ-
σέβειαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς ἐνεσκευασμένῳ, ἀλλ᾽
83 ἀνδρὶ μάργῳ καὶ ἀκρατεῖ καὶ ἀδίκῳ, καὶ ἐπὶ ἀσε-
M. βείᾳ μέγα φρονοῦντι, ὃς ἐτόλμησέ ποτε εἰπεῖν, "Οὐκ
οἶδα τὸν κύριον," *) ὡς εἰκότως ἐγὼ τὰ ἐκείνῳ δι᾽
ἡδονῆς ἐπιτετήδευκα. Μὴ θαυμάσῃς δὲ, ὅτι τοῖς
ἐναντίοις ὁ θεὸς, καὶ ὁ ἀντίθεος νοῦς εὐφραίνεται,
Φαραώ. Τίς οὖν οἰνοχόος θεοῦ; Ὁ σπονδοφόρος,
ὁ μέγας ὄντως ἀρχιερεὺς, ὃς τὰς τῶν ἀενναίων χα-
ρίτων λαβὼν προπόσεις, ἀντεκτείνει, πλῆρες ὅλον τὸ
σπονδεῖον ἀκράτου μεθύσματος ἐπιχέων, ἑαυτόν. Ὁ-
ρᾷς οἰνοχόων διαφορὰς τοῖς θεραπευομένοις ἀναλο-

---

*) Exod. 5, 2.

γούσας. Διὰ τοῦτο ἐγὼ μὲν, ὁ τοῦ Φαραὼ, κατὰ τὰς ἀνέσεις ἐπιτεινομένου τὸν σκληραύχενα καὶ πάντων ἀκράτορα λογισμὸν εὐνοῦχός εἰμι, τὰ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς ἐκτετμημένος, μετανάστης μὲν τῶν ἀνδρωνιτίδων, φυγὰς δὲ καὶ τῆς γυναικωνίτιδος· οὔτ' ἄῤῥεν, οὔτε θῆλυ· οὔτε προέσθαι, οὔθ' ὑποδέξασθαι σπορὰν δυνάμενος· ἀμφίβολος, οὐδέτερος· ἀνθρωπείου παράκομμα νομίσματος· ἄμοιρος ἀθανασίας, ἣ τέκνων ἢ ἐγγόνων διαδοχαῖς εἰςαεὶ ζωπυρεῖται· συλλόγου καὶ ἐκκλησίας ἱερᾶς ἀπεσχοινισμένος, "θλαδίαν γὰρ καὶ ἀποκεκομμένον ἄντικρυς διείρηται μὴ εἰςιέναι." *)

§. 28. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς ἁλώμενός ἐστιν ὁλόκληρος, ἀνὴρ παρθένου — παραδοξότατον — οὐδέποτε γυναικουμένης, ἀλλ' ἔμπαλιν τὰ γυναικεῖα κατὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα ὁμιλίαν ἐκλιπούσης." **) Καὶ οὐκ ἀνὴρ μόνον οὗτος, ἀμιάντους καὶ παρθένους γνώμας σπείρειν ἱκανὸς, ἀλλὰ καὶ πατὴρ λόγων ἱερῶν· ὧν οἱ μὲν ἐπίσκοποι καὶ ἔφοροι τῶν τῆς φύσεως 113
πραγμάτων, Ἐλεάζαρ καὶ Ἰθάμαρ, οἱ δὲ λειτουργοὶ θεοῦ, τὴν οὐρανίαν φλόγα ἀνακαίειν καὶ ζωπυρεῖν ἐπειγόμενοι. Τρίβοντες γὰρ ἀεὶ τοὺς περὶ ὁσιότητος λόγους, καθάπερ ἐκ πυρίων τὸ θεοειδέστατον εὐσεβείας γένος ποιοῦσιν ἐκλάμπειν. Ὁ δὲ τούτων ὑφηγητὴς ὁμοῦ καὶ πατὴρ, οὐχ ἡ τυχοῦσα μοῖρα τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας ἐστὶν, ἀλλ' οὗ χωρὶς σύγκλητος οὐκ ἂν ἀθροισθείη ποτὲ τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν βουλὴ τὸ παράπαν, ὁ πρόεδρος, ὁ πρύτανις, ὁ δημιουργὸς, ὁ καὶ χωρὶς ἄλλων μόνον ἐφ' ἑαυτοῦ σκοπεῖν τε καὶ πράττειν ἕκαστα ἱκανός. Οὗτος σὺν ἄλλοις μὲν ἐξεταζόμενος ὁ λόγος, πολὺς δὲ, ὅταν μονωθῇ, γίνεται· δικαστήριον, ὅλον βουλευτήριον, ὅλος δῆμος, ὅλος ὄχλος, σύμπαν ἀνθρώπων γένος· μᾶλλον δὲ,

*) Deut. 23, 1. — **) Gen. 18, 11.

εἰ τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν δεῖ, μεθόριός τις θεοῦ φύσις, τοῦ μὲν ἐλάττων, ἀνθρώπου δὲ κρείττων. "Ὅταν
684 γὰρ," φησὶν, "εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρ-
M. χιερεὺς, ἄνθρωπος οὐκ ἔσται." *) Τίς οὖν, εἰ μὴ ἄνθρωπος; Ἆρά γε θεός; Οὐκ ἂν εἴποιμι — τὸν γὰρ τοῦ ὀνόματος τοῦδε κλῆρον ὁ ἀρχιπροφήτης ἔλαχε Μωϋσῆς, ἔτι ὢν ἐν Αἰγύπτῳ, προςρηθεὶς Φαραὼ θεὸς" **) — οὔτε ἄνθρωπος· ἀλλ' ἑκατέρων τῶν ἄκρων, ὡς ἂν βάσεως καὶ κεφαλῆς, ἐφαπτόμενος.

§. 29. Τὸ μὲν οὖν ἕτερον εἶδος ἀμπέλου, ὅπερ εὐφροσύνῃ κεκλήρωται, καὶ τὸ ἐξ αὐτῆς μέθυσμα, ἡ ἄκρατος εὐβουλία, καὶ ὁ ἀρυσάμενος οἰνοχόος ἐκ τοῦ θείου κρατῆρος, ὃν αὐτὸς ὁ θεὸς ἀρετῶν πεπλήρωκεν ἐπὶ χείλη, δεδήλωται. Τὸ δὲ ἀνοίας καὶ λύπης καὶ παροινίας, ἤδη μὲν τρόπῳ τινὶ, τύπῳ δὲ ἑτέρῳ ἐκτυποῦται, διὰ τῶν ἑτέρων λεχθέντων ἐν ᾠδῇ τῇ μείζονι. "Ἐκ γὰρ ἀμπέλου," φησὶ, "Σοδόμων ἡ ἄμπελος αὐτῶν, καὶ ἡ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόῤῥας· ἡ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῆς· θυμὸς δρακόντων ὁ οἶνος αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀσπίδων ἀνίατος." ***) Ὁρᾷς ὅσα τὸ ἀφροσύνης μέθυσμα ἐργάζεται· τὸ πικρὸν, τὸ κακόηθες, τὸ ἀκρόχολον, τὸ περίθυμον, τὸ ἀτίθασσον, τὸ δηκτικὸν, τὸ ἐπίβουλον. Ἐμφατικώτατα καὶ ἀφροσύνης ἔρνος ἐν Σοδόμοις φησὶν εἶναι — τύφλωσις δὲ ἢ στείρωσις ἑρμηνεύεται Σόδομα —, ἐπειδὴ τυφλὸν καὶ ἄγονον καλῶν ἀφροσύνη, ὑφ' ἧς ἀναπεισθέντες τινὲς μετρεῖν καὶ σταθμᾶσθαι καὶ ἀριθμεῖν πάντα καθ' αὐτοὺς ἠξίωσαν.
Γομόῤῥα μεταληφθέν ἐστι μέτρον. Μωϋσῆς δὲ 1135
στάθμην καὶ μέτρον καὶ ἀριθμὸν τῶν ὅλων ὑπέλα- P.

*) Lev. 16, 17. — **) Exod. 7, 1. — ***) Deut. 32, 32 sq.

βεν εἶναι τὸν θεὸν, ἀλλ᾽ οὐ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Δηλοῖ δὲ διὰ τούτων, φάσκων, "Οὐκ ἔσται ἐν μαρσίππῳ σου στάθμιον καὶ στάθμιον, μέγα ἢ μικρόν· οὐκ ἔσται ἐν τῇ οἰκίᾳ σου μέτρον καὶ μέτρον, μέγα ἢ μικρόν· στάθμιον ἀληθινὸν καὶ δίκαιον ἔσται σοι." *) Ἀληθὲς δὲ καὶ δίκαιον μέτρον, τὸ τὸν μόνον δίκαιον θεὸν ὑπολαβεῖν πάντα μετρεῖν καὶ σταθμᾶσθαι, καὶ ἀριθμοῖς καὶ πέρασι καὶ ὅροις τὴν τῶν ὅλων περιγράψαι φύσιν· ἄδικον δὲ καὶ ψεῦδος, τὸ νομίσαι κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ταῦτα συμβαίνειν. Ὁ δὲ εὐνοῦχος ἅμα καὶ ἀρχιοινοχόος τοῦ Φαραὼ, τὸ ἀφροσύνης γεννητικὸν φυτὸν, ἄμπελον, φαντασιωθεὶς, προσαναζωγραφεῖ τρεῖς πυθμένας, ἵνα τὰς ἐν τῷ διαμαρτάνειν κατὰ τοὺς τρεῖς χρόνους ἐσχάτας παρεμφήνῃ· πυθμὴν γὰρ τὸ ἔσχατον.

685 §. 30. Ἐπειδὰν οὖν ἀφροσύνη πᾶσαν ψυ-
M. χὴν ἐπισκιάσῃ καὶ κατασχῇ, καὶ μηδὲν αὐτῆς ἄφετον μηδὲ ἐλεύθερον μέρος ἐάσῃ· οὐ μόνον ὅσα τῶν ἁμαρτημάτων ἰάσιμα δρᾶν ἀναγκάζει, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀνίατα. Τὰ μὲν οὖν θεραπείαν ἐνδεχόμενα, ῥᾷστα καὶ πρῶτα γράφεται· τὰ δὲ ἀθεράπευτα, παγχάλεπα καὶ ὕστατα, πυθμέσιν ἀναλογοῦντα. Καὶ καθάπερ, οἶμαι, ἡ φρόνησις ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῶν ἐλαττόνων ὠφελεῖν, λήγει δὲ εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν κατορθωμάτων· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ ἀφροσύνη καταβιάζουσα τὴν ψυχὴν ἄνωθεν, καὶ κατ᾽ ὀλίγον ἀφιστᾶσα παιδείας, μακρὰν ὀρθοῦ λόγου διοικίζει, καὶ μέχρι τῶν ἐσχατιῶν καθαίρει. Τὸ δ᾽ ὄναρ ἐδήλου μετὰ τοὺς πυθμένας, ἀνθοῦσαν καὶ βλαστάνουσαν καὶ καρποφοροῦσαν τὴν ἄμπελον. "Αὐτὴ γὰρ," φησὶ, "θάλ-

*) Deut. 25, 13.

λουσα, ἀνενηνοχυῖα βλαστοὺς, περὶ ἣν βότρυες σταφυλῆς ἦσαν." *) Εἴωθεν ἀκαρπίᾳ χρῆσθαι, καὶ μηδέποτε χλοηφορῆσαι, καὶ πάντα μεμαράνθαι τὸν αἰῶνα. Τί γὰρ ἂν εἴη μεῖζον κακὸν, ἢ θαλλούσης καὶ εὐφορούσης ἀφροσύνης; Ἀλλὰ καὶ τὸ ποτήριον Φαραὼ — ἡ δεξαμενὴ τῆς ἀνοίας, καὶ παροινίας, καὶ τῆς παρὰ τὸν βίον ἀπαύστου μέθης — ἐν τῇ χειρί μου, φησὶν, ἐστίν· ἴσον τῷ, ἐν ταῖς ἐμαῖς ἐγχειρήσεσι καὶ ἐπιβολαῖς καὶ δυνάμεσιν. Οὐ γὰρ ἄνευ γε τῶν ἐμῶν ἐπινοιῶν εὐοδήσει τὸ πάθος ἐξ ἑαυτοῦ. Ὥςπερ γὰρ ἐν μὲν ταῖς τοῦ ἡνιόχου χερσὶ τὰς ἡνίας εἶναι προςῆκεν, ἐν δὲ ταῖς τοῦ κυβερνήτου τοὺς οἴακας — μόνον γὰρ οὕτως κατορθοῦται δρόμος μὲν ἅρματι, σκάφει δὲ πλοῦς —, οὕτως ἐν τῇ χειρὶ καὶ δυνάμει τοῦ θάτερον εἶδος τῆς γαστριμαργίας τεχνιτεύοντος, οἰνοφλυγίαν, ἡ τοῦ ἀκράτου ἐστὶν 1136
ἐκπλήρωσις. Ἀλλὰ τί παθὼν ὑπέμεινεν αὐχεῖν, ἐπ' P.
ἀρνήσεως μᾶλλον ἢ ὁμολογίας ἐπαξίῳ πράγματι; Ἢ οὐκ ἄμεινον ἦν μὴ οὐχ ὁμολογεῖν διδάσκαλον ἀκρασίας εἶναι, ἀλλὰ τῷ ἀκράτῳ τὰ ὑπεκκαύματα τοῦ πάθους ἐπανατεῖναι, ὡς εὑρετῇ καὶ αὐτογεωργῷ τεθρυμμένου καὶ κατεαγότος αἰσχίστου βίου. Τοιοῦτον δὲ ἔστιν. Ἀφροσύνη σεμνύνεται ἐφ' οἷς εἰκὸς ἐγκαλύπτεσθαι· νυνὶ μὲν οὐ μόνον ἐπὶ τῷ τὴν δεξαμενὴν τῆς ἀκράτορος ψυχῆς, τὸ ποτήριον, περιφέρειν ἐν ταῖς χερσὶ, καὶ ἐπιδείκνυσθαι πᾶσιν, ἀγγέλλεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ τὴν σταφυλὴν εἰς ταὐτὸ ἐκθλίβειν· τὸ δ' ἔστι, τὸ ἐκπληρωτικὸν τοῦ πάθους δημιουργεῖν, καὶ κεκρυμμένον εἰς φῶς ἄγειν. Ὡς γὰρ τὰ βρέφη γλιχόμενα τροφῆς, ὁπότε μέλλοι σπᾶν τοῦ γάλακτος, ἐκθλίβει καὶ πιέζει τὸν μαστὸν τῆς τρεφούσης· οὕτω τὴν πηγὴν, ἀφ' ἧς
36 τὸ οἰνοφλυγίας ὀμβρεῖ κακὸν, ὁ δημιουργὸς τῆς

---

*) Gen. 40, 10.

ἀκρασίας πιέζει κραταιῶς, ἵνα ταῖς ἐκθλιβομέναις λιβάσιν ἥδιστα τῇ τροφῇ χρῶτο.

§. 31. Τοιοῦτος μὲν ἡμῖν ὁ βεβακχευμένος ἀκράτῳ, παροίνιον καὶ παράληρον κακὸν καὶ ἀνίατον γραφέσθω· τὸν δὲ συγγενῆ τούτου γάστρωνα, καὶ αὐτὸν ὄντα πολυφαγίας καὶ λαιμαργίας ἑταῖρον, τὰ περὶ ἐδωδὴν ἀκρατῶς τεχνιτεύοντα, πάλιν ἐπισκεπτέον. Καί τοι οὐ πολλῆς δεῖ πρὸς τὴν θήραν αὐτοῦ φροντίδος· ἔστι γὰρ ἐκμαγεῖον ἐμφερέστατον αὐτοῦ τῆς εἰκόνος ὁ φανεὶς ὄνειρος. Ἀκριβώσαντες αὐτὸν, ἐκεῖνον ὥσπερ ἔμφασιν ἐν κατόπτρῳ θεασώμεθα. "Ὤιμην γὰρ," φησὶ, "τρία κανᾶ χονδριτῶν αἴρειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μου." *) Κεφαλὴν μὲν τοίνυν ἀλληγοροῦντες, φαμὲν εἶναι ψυχῆς τὸν ἡγεμόνα νοῦν, ἐπικεῖσθαι δὲ τούτῳ πάντα. Καὶ γὰρ ἐξεφώνησέ ποτε ἐπὶ τοῖσδε, "Ἐπ' ἐμὲ ἐγένετο ταῦτα πάντα." **) Στειλάμενος οὖν πομπὴν ὧν ἐτεχνίτευσε κατὰ γαστρὸς τῆς ταλαίνης ἐπιδείκνυται· καὶ κατηγορῶν, ὁ ἀνόητος, οὐκ αἰδεῖται τοσούτῳ βαρυνόμενος, τριττῷ κακὸν ἄχθει, τοῦτο δ' ἔστι, τρισὶ χρόνου μέρεσι. Τὴν γὰρ ἡδονὴν οἱ θιασῶται φασὶν αὐτῆς, ἔκ τε μνήμης τῶν παρεληλυθότων τερπνῶν, καὶ ἐξ ἀπολαύσεως τῶν ἐνεστηκότων, καὶ ἐξ ἐλπίδος τῶν μελλόντων συνεστάναι· ὥςτε τὰ τρία κανᾶ τοῖς τρισὶ τοῦ χρόνου μέρεσιν ἐξομοιοῦσθαι, τὰ δ' ἐπὶ τῶν κανῶν πέμματα τοῖς ἑκάστῳ τῶν μερῶν ἐφαρμόζουσι· παρεληλυθότων μνήμαις, ἐνεστηκότων μετουσίαις, μελλόντων προςδοκίαις· τὸν δὲ βαστάζοντα ταῦτα πάντα, τῷ φιληδόνῳ, ὃς οὐκ ἀφ' 11
ἑνὸς γένους ἀκρασίας, ἀλλ' ἀπὸ πάντων σχεδὸν εἰδῶν καὶ γενῶν τῆς ἀκολασίας, ἄσπονδον καὶ φιλίων ἀλῶν ἐπιδεᾶ τράπεζαν ἐκπεπλήρωκεν. Ἧς ἀπολαύει μόνος ὥςπερ ἐν δημοθοινίᾳ ὁ βασιλεὺς Φαραὼ, διασπο-

---

*) Gen. 40, 16. — **) Gen. 42, 36.

ρὰν καὶ σκέδασιν καὶ φθορὰν ἐγκρατείας ἐπιτετηδευκώς· ἑρμηνεύεται γὰρ σκεδασμός. Ἔστι δὲ τὸ ὑπέρογκον καὶ βασιλικὸν αὐτῷ, οὐκ ἐπὶ τοῖς εἰκόσι σωφροσύνης ἀγαθοῖς ἀγάλλεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν οἷς ἀπεικὸς βδελυρίας ἐπιτηδεύμασιν σεμνύνεσθαι, πρὸς ἀπληστίαν καὶ λαιμαργότητα, καὶ τὸ ἁβροδίαιτον ἐξοκείλαντι. Τοιγάρτοι τὰ πτηνὰ, τὸ δ᾽ ἔστιν, αἱ ἐπιποτώμεναι ἔξωθεν ἀτέκμαρτοι συντυχίαι, πάντα πυρὸς τρόπον ἐπιδραμοῦνται καὶ ἀναφλέξουσι, καὶ τῇ παμφάγῳ δυνάμει καταναλώσουσιν, ὡς μηδὲ λείψανον γοῦν ὑπολείπεσθαι πρὸς ἀπόλαυσιν τῷ καυηφοροῦντι· ὃς ἤλπισε τὰς εὑρέσεις καὶ τὰς ἐπινοίας μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος οἴσειν ἀναφαιρέτους ἐν
37 βεβαίῳ. Χάρις δὲ τῷ νικηφόρῳ θεῷ, ὃς ἀτελεῖς τὰς εἰς ἄκρον πεποιημένας σπουδὰς τοῦ φιλοπαθοῦς ἐργάζεται, πτηνὰς φύσεις ἐπιπέμπων ἀοράτως πρὸς ἀναίρεσιν καὶ φθορὰν αὐτῶν. Περισυλληφθεὶς οὖν ὁ νοῦς ὧν ἐδημιούργησεν, ὥςπερ τὸν αὐχένα ἀποτμηθεὶς, ἀκέφαλος καὶ νεκρὸς ἀνευρεθήσεται, προςηλωμένος, ὥςπερ οἱ ἀνασκολοπισθέντες αὖ, τῷ ξύλῳ τῆς ἀπόρου καὶ πενιχρᾶς ἀπαιδευσίας. Ἕως μὲν γὰρ μηδὲν λυμαίνεται τῶν ἐξαπιναίως εἰωθότων ἀπροοράτως ἐπιφοιτᾶν, εὐοδεῖν δοκοῦσιν αἱ πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονῆς τέχναι· κατασκηψάντων δ᾽ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς, ἀνατρέπονται, καὶ ὁ δημιουργὸς αὐταῖς συνδιαφθείρεται.

§. 32. Τὰ μὲν οὖν τῶν διηρημένων τὸ γεύσεως ἐργαστήριον ἐν ἑκατέρῳ τροφῆς εἴδει, πόσεώς τε καὶ βρώσεως, οὐχὶ τῆς ἀναγκαίας ἀλλὰ περιττῆς καὶ ἀκράτορος, ὀνείρατα δεδήλωται. Τὰ δὲ τούτων καὶ τῶν ἄλλων, ὅσαι ψυχῆς δυνάμεις, βασιλεύειν δοκοῦντος ὀνείρατα Φαραὼ κατὰ τὸ ἀκόλουθον αὐτίκα διερευνητέον. "Ἐν γὰρ τῷ ὕπνῳ μου," φησὶν, "ᾤμην ἑστάναι παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ, καὶ ὥςπερ ἐκ τοῦ ποταμοῦ ἀνέβαινον βόες ἑπτὰ, ἐκλεκταὶ ταῖς σαρξὶ καὶ καλαὶ τῷ εἴδει, καὶ ἐνέμοντο ἐν

τῷ ἄχει. Καὶ ἰδοὺ ἕτεραι ἑπτὰ βόες ἀνέβαινον ὀπί-
σω αὐτῶν ἐκ τοῦ ποταμοῦ, πονηραὶ καὶ αἰσχραὶ τῷ
εἴδει, καὶ λεπταὶ ταῖς σαρξὶν, ἃς οὐκ εἶδον τοιαύτας
ἐν ὅλῃ τῇ Αἰγύπτῳ αἰσχροτέρας. Καὶ κατέφαγον αἱ
βόες αἱ λεπταὶ καὶ αἰσχραὶ τὰς ἑπτὰ βόας τὰς 11
πρώτας τὰς καλὰς καὶ ἐκλεκτὰς, καὶ εἰςῆλθον εἰς
τὰς κοιλίας αὐτῶν, καὶ αἱ ὄψεις αὐτῶν αἰσχραὶ, κα-
θὰ καὶ τὴν ἀρχὴν εἶπον. Ἐξεγερθεὶς δὲ ἐκοιμήθην,
καὶ εἶδον πάλιν ἐν τῷ ὕπνῳ μου, καὶ ὡς ἑπτὰ στά-
χυες ἀνέβαινον ἐν πυθμένι ἑνὶ, πλήρεις καὶ καλοί·
ἄλλοι δὲ ἑπτὰ στάχυες λεπτοὶ καὶ ἀνεμόφθοροι ἀνε-
φύοντο ἐχόμενοι· καὶ κατέπιον οἱ ἑπτὰ στάχυες τοὺς
καλοὺς καὶ τοὺς πλήρεις." *) Ὁρᾷς μὲν δὴ προοί-
μιον τοῦ φιλαύτου, ὃς κινητὸς καὶ στρεπτὸς καὶ με-
ταβλητὸς ὢν κατά τε σῶμα καὶ ψυχήν φησιν, "ᾤ-
μην ἑστάναι," καὶ οὐκ ἐλογίσατο, ὅτι μόνῳ θεῷ τὸ
ἀκλινὲς καὶ πάγιόν ἐστιν οἰκεῖον, καὶ εἴ τις αὐτῷ
φίλος. Τῆς μὲν ἀκλινοῦς περὶ αὐτὸν δυνάμεως σα-
φεστάτη πίστις, ὅδε ὁ κόσμος, ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ
καὶ ὡςαύτως ἔχων· ὁπότε δὲ ὁ κόσμος ἀῤῥεπὴς, ὁ
δημιουργὸς πῶς οὐ βέβαιος; Εἶτα μέντοι καὶ οἱ
ἀψευδέστατοι μάρτυρες ἱεροὶ χρησμοί· λέγεται γὰρ
ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ, "Ὧδε ἐγὼ ἕστηκα καὶ ἐκεῖ-
σε, πρὸ τοῦ σὲ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐγχωρεῖν," **) ἴσον
688 τῷ· οὕτως ἐγὼ ὁ ἐμφανὴς καὶ ἐνταῦθα ὢν, ἐκεῖ
M τέ εἰμι καὶ πανταχοῦ, πεπληρωκὼς τὰ πάντα, ἑστὼς
ἐν ὁμοίῳ καὶ μένων, ἄτρεπτος ὢν, πρὶν ἢ σὲ ἐπὶ
τῶν ὄντων εἰς γένεσιν ἐλθεῖν, ἐπὶ τῆς ἀκροτάτης
καὶ πρεσβυτάτης ὁρώμενος δυνάμεως ἀρχῆς, ἀφ'
ἧς ἡ τῶν ὄντων γένεσις ὤμβρησε, καὶ τὸ σοφίας
ἐπλήμμυρε νᾶμα. "Ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐξαγαγὼν ἐκ
πέτρας ἀκροτόμου πηγὴν ὕδατος," ***) ἐν ἑτέροις

---

*) Gen. 41, 17 sqq. — **) Exod. 17, 6. — ***) Deut.
8, 15.

ρηται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ Μωϋσῆς, περὶ τοῦ μὴ τρέπεσθαι τὸ θεῖον φάσκων, "Εἶδον τὸν τόπον οὗ εἱστήκει ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραήλ," *) τὸ μὴ μεταβάλλειν διὰ τῆς στάσεως καὶ ἱδρύσεως αἰνιττόμενος.

§. 33. Ἀλλὰ γὰρ τοσαύτη περὶ τὸ θεῖόν ἐστιν ὑπερβολὴ τοῦ βεβαίου, ὥςτε καὶ ταῖς ἐπιλελεγμέναις φύσεσιν ἐχυρότητος, ὡς ἀρίστου κτήματος, μεταδίδωσιν. Αὐτίκα δέ τοι τὴν πλήρη χαρίτων διαθήκην ἑαυτοῦ — νόμος δέ ἐστι καὶ λόγος — τῶν ὄντων ὁ πρεσβύτατος ὡςὰν ἐπὶ βάσεως τῆς τοῦ δικαίου ψυχῆς ἄγαλμα θεοειδὲς ἱδρύσασθαι παγίως φησὶν, ἐπειδὰν λέγῃ τῷ Νῶε, "Στήσω τὴν διαθήκην μου πρὸς σέ." **) Παρεμφαίνει δὲ καὶ δύο ἕτερα· ἓν μὲν, ὅτι τὸ δίκαιον ἀδιαφορεῖ διαθήκης θεοῦ, ἕτερον δὲ, ὅτι οἱ μὲν ἄλλοι χαρίζονται τὰ διαφέροντα τῶν λαμβανόντων, ὁ δὲ θεὸς οὐ μόνον ταῦτα, ἀλλὰ αὐτοὺς ἐκείνους ἑαυτοῖς. Ἐμὲ γὰρ ἐμοὶ δεδώρηται, καὶ ἕκαστον τῶν ὄντων ἑαυτῷ· τὸ γὰρ "στή- 1139
σω τὴν διαθήκην μου πρὸς σέ" ἴσον ἐστὶ τῷ "σοὶ P.
δωρήσομαι." Σπουδάζουσι δὲ καὶ πάντες οἱ θεοφιλεῖς, τὸν φιλοπραγμοσύνης χειμῶνα ἀποδιδράσκοντες, ἐν ᾧ σάλος καὶ κλύδων ἀεὶ κυκᾶται, τοῖς τῆς ἀρετῆς εὐδίοις καὶ ναυλοχωτάτοις ἐνορμίζεσθαι λιμέσιν. Οὐχ ὁρᾷς, οἷα περὶ Ἀβραὰμ λέγεται τοῦ σοφοῦ, ὅς "ἐστιν ἑστὼς ἐνώπιον κυρίου;" ***) Πότε γὰρ εἰκὸς δύνασθαι στῆναι διάνοιαν, μηκέθ' ὡς ἐπὶ τρυτάνης ταλαντεύουσαν, ἢ ὅτε ἄντικρυς ἐστι θεοῦ ὁρῶσά τε καὶ ὁρωμένη; Διχόθεν γὰρ αὐτῇ τὸ ἀῤῥεπὲς, ἐκ μὲν τοῦ ὁρᾶν τὸν ἀσύγκριτον, ὅτι ὑπὸ τῶν ὁμοίων πραγμάτων οὐκ ἀνθέλκεται· ἐκ δὲ τοῦ ὁρᾶσθαι, ὅτι ἣν ἀξίαν ἔκρινεν εἰς ὄψιν ὁ ἡγεμὼν τὴν ἑαυτῷ ** ἀρί-

---

*) Exod. 24, 10. — **) Gen. 9, 10. — ***) Gen. 18, 22.

στῳ, μόνῳ προςεκλήρωσεν αὐτῷ. Καὶ Μωϋσεῖ μέντοι θεοπρόπιον ἐχρήσθη τοιόνδε, „Σὺ αὐτοῦ στῆθι μετ᾽ ἐμοῦ,") δι᾽ οὗ τὰ λεχθέντα ἄμφω παρίσταται, τό τε μὴ κλίνεσθαι τὸν ἀστεῖον, καὶ ἡ τοῦ ὄντος περὶ πάντα βεβαιότης.*

§. 34. *Καὶ γὰρ τῷ ὄντι τὸ τῷ θεῷ συνεγγίζον οἰκειοῦται, κατὰ τὸ ἄτρεπτον αὐτοστατοῦν, καὶ ἠρεμήσας ὁ νοῦς, ἡλίκον ἐστὶν ἀγαθὸν ἠρεμία, σα-*
689 *φῶς ἔγνω, καὶ θαυμάσας αὐτῆς τὸ κάλλος, ὑπέ-*
M. *λαβεν, ὅτι ἢ θεῷ μόνῳ προςκεκλήρωται, ἢ τῇ μεταξὺ φύσει θνητοῦ καὶ ἀθανάτου γένους. Φησὶ γοῦν, „Καὶ ἐγὼ εἱστήκειν ἀνὰ μέσον κυρίου καὶ ὑμῶν,"**) οὐχὶ τοῦτο δηλῶν, ὅτι ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ ποδῶν ἐρήρειστο, ἀλλ᾽ ἐκεῖνο βουλόμενος ἐμφῆναι, ὅτι ἡ τοῦ σοφοῦ διάνοια χειμώνων μὲν καὶ πολέμων ἀπαλλαγεῖσα, νηνέμῳ δὲ γαλήνῃ καὶ βαθείᾳ εἰρήνῃ χρωμένη, κρείττων μέν ἐστιν ἀνθρώπου, θεοῦ δὲ ἐλάττων. Ὁ μὲν γὰρ ἀγελαῖος ἀνθρώπειος νοῦς οἴεται καὶ κυκᾶται πρὸς τῶν ἐπιτυχόντων, ὁ δ᾽ αὖτε μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἀμέτοχος κακῶν. Μεθόριος δὲ ὁ ἀστεῖος, ὡς κυρίως εἰπεῖν, μήτε θεὸν αὐτὸν εἶναι μήτε ἄνθρωπον, ἀλλὰ τῶν ἄκρων ἐφαπτόμενον, ἀνθρωπότητι μὲν θνητοῦ γένους, ἀρετῇ δὲ ἀφθάρτου. Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι καὶ τὸ χρησθὲν λόγιον ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἱερέως. „Ὅταν γὰρ," φησὶν, „εἰςίῃ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἄνθρωπος οὐκ ἔσται, ἕως ἂν ἐξέλθῃ."***) Εἰ δὲ μὴ γίνεται τότε ἄνθρωπος, δηλονότι οὐδὲ θεὸς, ἀλλὰ λειτουργὸς θεοῦ· κατὰ μὲν τὸ θνητὸν γενέσει, κατὰ δὲ τὸ ἀθάνατον οἰκειούμενος τῷ ἀγεννήτῳ· τὴν δὲ μέσην τάξιν εἴληχεν, ἕως ἂν ἐξέλθῃ πάλιν*

---

*) Deut. 5, 31. — **) Deut. 10, 10. — ***) Lev. 16, 17.

εἰς τὰ τοῦ σώματος καὶ τῆς σαρκὸς οἰκεῖα. Καὶ πέφυκεν οὕτως ἔχειν· ὅταν μὲν ἐξ ἔρωτος θείου 1140 κατασχεθεὶς ὁ νοῦς, συντείνας ἑαυτὸν ἄχρι τῶν ἀδύ- P. των, ὁρμῇ καὶ σπουδῇ πάσῃ χρώμενος προέρχηται, θεοφορούμενος ἐπιλέλησται μὲν τῶν ἄλλων, ἐπιλέλησται δὲ καὶ ἑαυτοῦ· μόνου μέμνηται καὶ ἐξήρτηται τοῦ δορυφορουμένου καὶ θεραπευομένου, ᾧ τὰς ἱερὰς καὶ ἀναφεῖς καθαγιάζων ἀρετὰς ἐκθυμιᾷ. Ἐπειδὰν δὲ στῇ ἐνθουσιῶδες, καὶ ὁ πολὺς ἵμερος χαλάσῃ, παλινδρομήσας ἀπὸ τῶν θείων ἄνθρωπος γίνεται, τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐντυχών· ἅπερ ἐν τοῖς προπυλαίοις ἐφήδρευεν, ἵν᾽ αὐτὸ μόνον ἐκκύψαντα ἔνδοθεν ἐξαρπάσῃ.

§. 35. Τὸν μὲν οὖν τέλειον οὔτε θεὸν οὔτε ἄνθρωπον ἀναγράφει Μωϋσῆς, ἀλλ᾽ ὡς ἔφην, μεθόριον τῆς ἀγεννήτου καὶ φθαρτῆς φύσεως. Τὸν δὲ προκόπτοντα πάλιν ἐν τῇ μεταξὺ χώρᾳ ζώντων καὶ τεθνηκότων τάττει· ζῶντας μὲν καλῶν, τοὺς συμβιοῦντας φρονήσει, τεθνηκότας δὲ, τοὺς ἀφροσύνῃ χαίροντας. Λέγεται γὰρ ἐπὶ Ἀαρὼν ὅτι "Ἔστη ἀνὰ μέσον τῶν τεθνηκότων, καὶ τῶν ζώντων, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις." *) Ὁ γὰρ προκόπτων οὔτε ἐν τοῖς τεθνηκόσι τὸν ἀρετῆς βίον ἐξετάζεται, πόθον καὶ ζῆλον ἔχων τοῦ καλοῦ, οὔτε ἐν
00 τοῖς μετὰ τῆς ἄκρας καὶ τελείας ζῶσιν εὐδαιμονίας· ἔτι γὰρ πρὸς τὸ πέρας ἐνδεῖ, ἀλλ᾽ ἑκατέρων ἐφάπτεται. Διὸ καὶ κυρίως ἐπιλέγεται τὸ "ἐκόπασεν" ἡ θραῦσις, ἀλλ᾽ οὐκ ἐπαύσατο. Παύεται μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν τελείων τὰ περιθραύοντα καὶ κατακλῶντα καὶ καταγνύντα τὴν ψυχήν· μειοῦται δὲ ἐπὶ τῶν προκοπτόντων, ἕως ἂν αὐτὸ μόνον ἀνακοπτόμενα καὶ στελλόμενα.

---

*) Num. 16, 48.

§. 36. Τῆς οὖν στάσεως καὶ ἱδρύσεως, καὶ τῆς ἐν ταὐτῷ κατὰ τὸ ἀμετάβλητον καὶ ἄτρεπτον εἰςαεὶ μονῆς, πρῶτον μὲν ὑπαρχούσης περὶ τὸ Ὄν, ἔπειτα δὲ περὶ τὸν τοῦ Ὄντος λόγον, ὃν διαθήκην ἐκάλεσε, τρίτον δὲ περὶ τὸν σοφὸν, καὶ τέταρτον περὶ τὸν προκόπτοντα· τί παθὼν ὁ φαῦλος καὶ πάσαις ἀραῖς ἔνοχος νοῦς ᾠήθη μόνος ἵστασθαι δύνασθαι, φορούμενος ὥςπερ ἐν κατακλυσμῷ, καὶ κατασυρόμενος ταῖς τῶν ἐπιῤῥεόντων διὰ τοῦ νεκροφορουμένου σώματος δίναις ἐπαλλήλοις; "Ὤιμην γὰρ," φησὶν, "ἑστάναι ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) Λόγον δὲ συμβολικῶς ποταμὸν εἶναί φαμεν, ἐπειδὴ ἑκάτερος ἔξω τε φέρεται, καὶ ῥέων εὐτόνῳ χρῆται τῷ τάχει. Καὶ τοτὲ μὲν εὐφορεῖ πλημμύραις ὁ μὲν ὕδατος, ὁ δὲ ῥημάτων καὶ ὀνομάτων· ὁτὲ δὲ ἀφορεῖ, χαλώμενος καὶ συνιζῶν. Καὶ ὠφελοῦσι μέντοι ὁ μὲν ἄρδων τὰς ἀρούρας, ὁ δὲ τὰς τῶν φιλη- 114
κόων ψυχάς. Καὶ ἔστιν ὅτε βλάπτουσι κυμήναν- P
τες ὁ μὲν τὴν ὅμορον γῆν ἐπικλύσας, ὁ δὲ ἀνακυκήσας καὶ συγχέας τὸν τῶν οὐ προςεχόντων λογισμόν.

§. 37. Οὗτος μὲν εἰκάζεται ποταμῷ. Διττὴ δὲ λόγου φύσις, ἡ μὲν ἀμείνων, ἡ δὲ χείρων. Ἀμείνων μὲν ἡ ὠφελοῦσα, χείρων δὲ, κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, ἡ βλάπτουσα. Παραδείγματα δὲ ἑκατέρας τοῖς δυναμένοις ὁρᾶν ἀνέθηκε Μωϋσῆς ἀριδηλότατα. "Ποταμὸς γὰρ," φησὶ, "πορεύεται ἐξ Ἐδὲμ, ποτίζειν τὸν παράδεισον, ἐκεῖθεν ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχάς." **) Καλεῖ δὲ τὴν μὲν τοῦ Ὄντος σοφίαν, Ἐδὲμ, ἧς ἑρμηνεία τρυφή. Διότι, οἶμαι, ἐντρύφημα καὶ θεοῦ σοφία, καὶ σοφίας θεὸς, ἐπεὶ καὶ ἐν ὕμνοις ᾄδεται, "Κατατρύφησον τοῦ κυρίου." ***)

*) Gen. 41, 17. — **) Gen. 2, 10. — ***) Psalm. 36, 4.

Κάτεισι δὲ ὥςπερ ἀπὸ πηγῆς, τῆς σοφίας, ποταμοῦ τρόπον, ὁ θεῖος λόγος, ἵνα ἄρδῃ καὶ ποτίζῃ τὰ ὀλύμπια καὶ οὐράνια φιλαρέτων ψυχῶν βλαστήματα καὶ φυτὰ, ὡςανεὶ παράδεισον. Ὁ δὲ ἱερὸς οὗτος λόγος ἀφορίζεται εἰς τέσσαρας ἀρχὰς, λέγω δὲ εἰς τὰς τέσσαρας ἀρετὰς σχίζεται, ὧν ἑκάστη βασιλίς ἐστι. Τὸ γὰρ ἀφορίζεσθαι εἰς ἀρχὰς οὐ τοπικοῖς ὅροις, ἀλλὰ βασιλείᾳ ἔοικεν· ἵν' ὅρους
691 *ἐπιδείξας τὰς ἀρετὰς, εὐθὺς ἀποφήνῃ καὶ τὸν*
M. *χρώμενον αὐταῖς σοφὸν, βασιλέα, κεχειροτονημένον οὐ πρὸς ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀψευδοῦς καὶ ἀδεκάστου καὶ μόνης ἐλευθέρας φύσεως. Λέγουσι γὰρ τῷ Ἀβραὰμ οἱ κατιδόντες αὐτοῦ τὸ ἀστεῖον, "Βασιλεὺς παρὰ θεοῦ εἶ σὺ ἐν ἡμῖν,"*) δόγμα τιθέμενοι τοῖς περὶ φιλοσοφίαν διατρίβουσιν, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ἄρχων καὶ βασιλεὺς, καὶ ἡ ἀρετὴ ἀνυπεύθυνος ἀρχή τε καὶ βασιλεία.*

§. 37. *Τοῦτον τὸν λόγον εἰκάσας ποταμῷ τις τῶν ἑταίρων Μωϋσέως, ἐν ὕμνοις εἶπεν, "Ὁ ποταμὸς τοῦ θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων."**) Καί τινα τῶν ἐπὶ γῆς ῥεόντων ἄλογον κυριολογεῖσθαι· ἀλλ', ὡς ἔοικε, πλήρη τοῦ σοφίας νάματος τὸν θεῖον λόγον διασυνίστησι, μηδὲν ἔρημον καὶ κενὸν ἑαυτοῦ μέρος ἔχοντα· μᾶλλον δὲ, ὡς εἶπέ τις, ὅλον δι' ὅλων ἀναχεόμενον, καὶ αἰρόμενον εἰς ὕψος, διὰ τὴν συνεχῆ καὶ ἐπάλληλον τῆς ἀεννάου πηγῆς ἐκείνης φοράν. Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ᾆσμα τοιοῦτον, Τὸ ὅρμημα τοῦ ποταμοῦ εὐφραίνει τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ."***) Ποίαν πόλιν; Ἡ γὰρ νῦν οὖσα ἱερὰ πόλις, ἐν ᾗ καὶ ἅγιος νεὼς ἐστι, μακρὰν ὥςπερ θαλάττης καὶ ποταμῶν* 1142
συνῴκισται· ὡς δῆλον εἶναι, ὅτι τοῦ προφανοῦς ἕτε- P.
ρόν τι βούλεται δι' ὑπονοιῶν παραστῆσαι. Τῷ γὰρ

*) Gen. 23, 6. — **) Psalm. 65, 10. — ***) Psalm. 45, 5.

ὄντι τοῦ θείου λόγου ῥύμη συνεχὴς μεθ᾽ ὁρμῆς καὶ τάξεως φερομένη, πάντα· διὰ πάντων ἀναχεῖ τε καὶ εὐφραίνει. Πόλιν δὲ θεοῦ καθ᾽ ἕνα μὲν τρόπον τὸν κόσμον καλεῖ, ὃς ὅλον τὸν κρατῆρα τοῦ θείου πόματος δεξάμενος * σατο, καὶ γανωθεὶς ἀναφαιρέτου καὶ ἀσβέστου τῆς εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα εὐφροσύνης ἐπέλαχε. Καθ᾽ ἕτερον δὲ, τὴν ψυχὴν τοῦ σοφοῦ, ᾗ λέγεται καὶ ἐμπεριπατεῖν ὁ θεὸς, ὡς ἐν πόλει· "Περιπατήσω γὰρ", φησὶν, "ἐν ὑμῖν, καὶ ἔσομαι ἐν ὑμῖν θεός." *) Καὶ ψυχῇ δ᾽ εὐδαίμονι τὸ ἱερώτατον ἔκπωμα προτεινούσῃ τὸν ἑαυτῆς λογισμὸν, τίς ἐπιχεῖ τοὺς ἱεροὺς κυάθους τῆς πρὸς ἀλήθειαν εὐφροσύνης, ὅτι μὴ οἰνοχόος τοῦ θεοῦ καὶ συμποσίαρχος λόγος; Οὐ διαφέρων τοῦ πόματος, ἀλλ᾽ αὐτὸς ἄκρατος ὢν τὸ γάνωμα, τὸ ἥδυσμα, ἡ ἀνάχυσις, ἡ εὐθυμία, τὸ χαρᾶς, τὸ εὐφροσύνης ἀμβρόσιον — ἵνα καὶ αὐτοὶ ποιητικοῖς ὀνόμασι χρησώμεθα — φάρμακον.

§. 38. Ἡ δὲ θεοῦ πόλις ὑπὸ Ἑβραίων Ἱερουσαλὴμ καλεῖται, ἧς μεταληφθὲν τὸ ὄνομα ὅρασίς
692 ἐστιν εἰρήνης. Ὥστε μὴ ζήτει τὴν τοῦ Ὄντος πό-
M. λιν ἐν κλίμασι γῆς — οὐ γὰρ ἐκ ξύλων ἢ λίθων δεδημιούργηται —, ἀλλ᾽ ἐν ψυχῇ ἀπολέμῳ καὶ ὀξυδορκούσῃ προτεθειμένῃ τὸν θεωρητικὸν καὶ εἰρηναῖον βίον. Ἐπεὶ καὶ τίνα σεμνότερον καὶ ἁγιώτερον εὕροι τις ἂν οἶκον ἐν τοῖς οὖσι θεῷ, ἢ φιλοθεάμονα διάνοιαν, πάνθ᾽ ὁρᾶν ἐπειγομένην, καὶ μηδὲ ὄναρ στάσεως ἢ ταραχῆς ἐφιεμένην; Ὑπηχεῖ δέ μοι πάλιν τὸ εἰωθὸς ἀφανῶς ἐνομιλεῖν πνεῦμα ἀόρατον, καί φησιν· ὦ οὗτος, ἔοικας ἀνεπιστήμων εἶναι καὶ μεγάλου καὶ περιμαχήτου πράγματος, ὅπερ ἀφθόνως, πολλὰ γὰρ καὶ ἄλλα ἀκαίρως ὑφηγησάμην, ἀναδιδάξω. Ἴσθι δὴ, γενναῖε, ὅτι θεὸς μόνος, ἡ ἀψευ-

*) Lev. 26, 12.

δεστάτη καὶ πρὸς ἀλήθειάν ἐστιν εἰρήνη, ἡ δὲ γεννητὴ καὶ φθαρτὴ οὐσία πᾶσα, συνεχὴς πόλεμος. Καὶ γὰρ ὁ μὲν θεὸς, ἑκούσιον, ἀνάγκη δὲ ἡ οὐσία· ὃς ἂν οὖν ἰσχύσῃ πόλεμον μὲν καὶ ἀνάγκην καὶ γένεσιν καὶ φθορὰν καταλιπεῖν, αὐτομολῆσαι δὲ πρὸς τὸ ἀγέννητον, πρὸς τὸ ἄφθαρτον, πρὸς τὸ ἑκούσιον, πρὸς εἰρήνην, λέγοιτ' ἐνδίκως ἐνδιαίτημα καὶ πόλις εἶναι θεοῦ. Μηδὲν οὖν 1143
διαφερέτω σοι ἢ ὅρασιν εἰρήνης, ἢ ὅρασιν θεοῦ τὸ P.
αὐτὸ ὑποκείμενον ὀνομάζειν· ὅτι καὶ τῶν πολυωνύμων τοῦ ὄντος δυνάμεων οὐ θιασώτης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔξαρχός ἐστιν εἰρήνης.

§. 39. Καὶ Ἀβραὰμ μέντοι τῷ σοφῷ "δώσειν φησὶ κλῆρον γῆς ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου, ἕως τοῦ ποταμοῦ τοῦ μεγάλου Εὐφράτου," *) οὐ χώρας ἀποτομὴν μᾶλλον, ἢ τὴν περὶ αὐτοὺς ἡμᾶς ἀμείνω μοῖραν. Αἰγύπτου μὲν γὰρ ἀπεικάζεται ποταμῷ τὸ ἡμέτερον σῶμα, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτὸ ἐγγινόμενα πάθη, τῷ δὲ Εὐφράτῃ ἡ ψυχὴ καὶ τὰ φίλα ταύτῃ. Δόγμα δὴ τίθεται βιωφελέστατον καὶ συνεκτικώτατον, ὅτι ὁ σπουδαῖος κλῆρον ἔλαχε ψυχὴν καὶ τὰς ψυχῆς ἀρετάς· ὥσπερ ὁ φαῦλος ἔμπαλιν σῶμα καὶ τὰς σώματος καὶ διὰ σώματος κακίας. Τὸ "ἀπὸ" δηλοῖ ἓν μὲν, τὸ σὺν ἐκείνῳ ἀφ' οὗ λέγεται, ἕτερον δὲ, χωρὶς αὐτοῦ. Ὅταν μὲν γὰρ λέγωμεν, ἀπὸ πρωΐας ἄχρις ἑσπέρας ὥρας εἶναι δώδεκα, καὶ ἀπὸ νεομηνίας ἄχρι τριακάδος ἡμέρας τριάκοντα, συγκατατάττομεν τήν τε πρώτην ὥραν καὶ τὴν νεο-
693 μηνίαν. Ὅταν δέ τις ἀπὸ τῆς πόλεως φῇ τὸν ἀγρὸν
M. ἀπέχειν σταδίους τρεῖς ἢ τέτταρας, δίχα τῆς πόλεως δήπου φησίν. Ὥστε καὶ νῦν τὸ "ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ Αἰγύπτου" νομιστέον τὸ χωρὶς ἐκείνου παραλαμβάνεσθαι· βούλεται γὰρ διοικίσας ἡμᾶς τῶν σωματικῶν, ἅπερ ἐν ῥύσει καὶ φθορᾷ φθειρομένῃ καὶ φθειρού-

*) Gen. 15, 18.

σῃ θεωρεῖται, κλῆρον ψυχῆς λαβεῖν μετὰ τῶν ἀφθάρτων καὶ ἀφθαρσίας ἀξίων ἀρετῶν. Οὕτω μέντοι τὸ εἰκάσθαι ποταμῷ λόγον ἐπαινετὸν ἰχνηλατοῦντες εὑρήκαμεν. Ὁ δὲ ψεκτὸς αὐτὸς ἄρα ἦν ὁ Αἰγύπτιος ποταμὸς, ἀνάγωγός τις καὶ ἀμαθὴς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἄψυχος λόγος· οὗ χάριν καὶ εἰς αἷμα *) μεταβάλλει, τρέφειν οὐ δυνάμενος. Ὁ γὰρ ἀπαιδευσίας λόγος οὐ πότιμος, καὶ εὐτοκεῖ μέντοι βατράχοις ἀναίμοις καὶ ἀψύχοις, καινὸν καὶ τραχὺν ἦχον, ἄλγημα ἀκοῆς, ἀπηχοῦσι. Λέγεται δὲ, ὅτι καὶ οἱ ἐν αὐτῷ πάντες ἰχθύες ἐφθάρησαν· οἳ συμβολικῶς εἰσι τὰ νοήματα. Ταῦτα γὰρ ἐννηχεῖται καὶ ἐγγίνεται ὡς ἐν ποταμῷ, τῷ λόγῳ, ζώοις ἐοικότα, καὶ ψυχοῦντα αὐτόν· ἐν δὲ ἀπαιδεύτῳ λόγῳ τέθνηκε τὰ ἐνθυμήματα· συνετὸν γὰρ οὐδὲν ἔστιν 114
εὑρεῖν, ἀλλὰ "κολῳῶν τινας ἀκόσμους καὶ ἀμετροεπεῖς," ὥς εἶπέ τις, "φωνάς."

§. 40. Περὶ μὲν δὴ τούτων ἅλις. Ἐπεὶ δὲ οὐ μόνον στάσιν καὶ ποταμὸν, ἀλλὰ καὶ χείλη ποταμοῦ φαντασιωθῆναι ὁμολογεῖ φάσκων, "Ὤιμην ἑστάναι παρὰ τὸ χεῖλος ποταμοῦ," **) ἀναγκαῖον ἂν εἴη καὶ περὶ χείλους τὰ καίρια ὑπονοῆσαι. Φαίνεται τοίνυν ἕνεκα δυοῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων ἡ φύσις χείλη ζώοις, καὶ μάλιστα ἀνθρώποις ἁρμόσασθαι. Ἑνὸς μὲν, ἡσυχίας· ἔρυμα γὰρ ταῦτα καὶ φραγμὸς ὀχυρώτατος φωνῆς. Ἑτέρου δὲ, ἑρμηνείας· διὰ γὰρ τούτων τὸ τῶν λόγων νᾶμα φέρεται. Συναχθέντων μὲν γὰρ, ἐπέχεται· φέρεσθαι δ' ἀμήχανον, μὴ διαστάντων. Ἐκ δὲ τούτου γυμνάζει καὶ συγκροτεῖ πρὸς ἄμφω, τὸ λέγειν καὶ ἡσυχάζειν, ἑκατέρου τὸν ἁρμόττοντα καιρὸν παραφυλάττοντας. Οἷον, ἀκοῆς ἄξιόν τι λέγεται; Πρόσεχε, μηδὲν ἐναντιούμενος, ἐν ἡσυχίᾳ, κατὰ τὸ Μωϋσέως παράγ-

---

*) Exod. 7, 17 sq. — **) Gen. 41, 17.

γελμα, τὸ "Σιώπα καὶ ἄκουε." *) Τῶν γὰρ εἰς
τὰς ἐριστικὰς γνωσιμαχίας ἀφικνουμένων, οὐδ' ἂν εἷς
κυρίως οὔτε λέγειν οὔτ' ἀκούειν νομισθείη, τῷ δὲ
μέλλοντι, πρὸς ἀλήθειαν ὠφέλιμον. Πάλιν ὅταν
ἴδῃς ἐν τοῖς τοῦ βίου πολέμοις καὶ κακοῖς τὴν ἵλεω τοῦ
θεοῦ χεῖρα καὶ δύναμιν ὑπερέχουσαν καὶ προασπίζου-
694 σαν, ἠρέμησον· οὐ γὰρ δεῖται συμμαχίας ὁ βοη-
M. θὸς οὗτος. Ἔστι δὲ καὶ τούτου δείγματα ἐν ταῖς
ἱεραῖς ἀναγραφαῖς κατακείμενα· οἷον τὸ, "Κύριος
πολεμήσει ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὑμεῖς σιγήσεσθε." **) Ἐάν
τε μὴν ἴδῃς τὰ γνήσια ἔγγονα καὶ πρωτότοκα Αἰγύ-
πτου φθειρόμενα· τὸ ἐπιθυμεῖν, τὸ ἥδεσθαι, τὸ λυ-
πεῖσθαι, τὸ φοβεῖσθαι, τὸ ἀδικεῖν· τὸ εὐφραίνειν,
τὸ ἀκολασταίνειν, καὶ ὅσα τούτων ἀδελφὰ καὶ συγ-
γενῆ, καταπλαγεὶς ἡσύχαζε, τὸ φοβερὸν τοῦ θεοῦ
κράτος ὑποπτήξας. 'Οὐ γὰρ γρύξει," φασὶ, "κύων
τῇ γλώσσῃ, οὐδ' ἀπ' ἀνθρώπου ἕως κτήνους," ***)
ἴσον τῷ, οὔτε τὴν κυνώδη γλῶσσαν ὑλακτοῦσάν τε
καὶ ἀράζουσαν, οὔτε τὸν ἐν ἡμῖν ἄνθρωπον, ἡγεμόνα
νοῦν, οὔτε τὸ κτηνῶδες θρέμμα, τὴν αἴσθησιν, προσ-
ήκει γαυριᾶν, ὅταν ἀναιρεθέντος τοῦ παρ' ἡμᾶς ὅλου
ἔξωθεν τὸ συμμαχικὸν αὐτοκέλευστον ὑπερασπιοῦν ἥκῃ.

§. 41. Πολλοὶ δὲ συμβαίνουσι καιροὶ μὴ ἐφαρ-
μόζοντες ἡσυχίᾳ. Τὰς δὲ καταλογάδην ῥήσεις ἐπι-
ζητοῦντες, ὧν πάλιν ἰδεῖν ἔστιν ἀνακείμενα ὑπομνή-
ματα, πῶς ἀγαθοῦ τις γέγονεν ἀπροσδόκητος μετου-
σίᾳ; Καλὸν οὖν εὐχαριστῆσαι, καὶ τὸν ἐπιπέμ- 1145
ψαντα ὑμνῆσαι. Τί οὖν τὸ ἀγαθόν; Τέθνηκε τὸ P.
ἐπιτιθέμενον ἡμῖν πάθος, καὶ πρηνὲς ἄταφον ἔῤῥι-
πται; Μὴ μέλλωμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ στησάμενοι, τὴν
ἱεροπρεπεστάτην ᾄδωμεν ᾠδὴν, παρακελευόμενοι λέγειν
πᾶσιν, "Ἄισωμεν τῷ κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται,
ἵππον καὶ ἀναβάτην ἔῤῥιψεν εἰς θάλασσαν." †) Ἀλλὰ

---

*) Deut. 27, 19. — **) Exod. 14, 14. — ***) Exod. 11, 7.
†) Exod. 15, 1.

γὰρ ἡ μὲν τοῦ πάθους φορὰ καὶ μετανάστασις, ἀγαθὸν, ἀλλ᾽ οὐ τέλειον ἀγαθόν. Ἡ δὲ σοφίας εὕρεσις ὑπερβάλλον καλόν· ἧς εὑρεθείσης, ἅπας ὁ λεὼς οὐ καθ᾽ ἓν μέρος μουσικῆς, ἀλλὰ κατὰ πάσας αὐτῆς τὰς ἁρμονίας καὶ μελῳδίας ᾄσεται. „Τότε γὰρ," φησὶν, „ᾖσεν Ἰσραὴλ τὸ ᾆσμα τοῦτο, ἐπὶ τοῦ φρέατος," λέγω δὲ ἐπὶ τῆς πάλαι μὲν κεκρυμμένης, ἀναζητηθείσης δὲ αὖθις καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀνευρημένης βαθείας τὴν φύσιν ἐπιστήμης, ἧς νόμος τὰς τῶν φιλοθεαμόνων ἄρδειν λογικὰς ἐν ψυχαῖς ἀρούρας. Τί δέ; Ὅταν συγκομίσωμεν τὸν γνήσιον διανοίας καρπὸν, οὐ παραγγέλλει ἡμῖν ὁ ἱερὸς λόγος, ὥςπερ ἐν καρτάλλῳ, τῷ λογισμῷ, τὰς ἀπαρχὰς τῆς εὐφορίας, ὧν ἤνθησεν, ὧν ἐβλάστησεν, ὧν ἐκαρποφόρησεν ἡ ψυχὴ καλῶν, ἐπιδεικνυμένους, ἄντικρυς οὕτω ῥητορεύειν, τὰ εἰς τὸν τελεςφόρον θεὸν ἐγκώμια λέγοντες· „Ἐξεκάθηρα τὰ ἅγια ἀπὸ τῆς οἰκίας μου, καὶ ἐτα-
695 μιευσάμην ἐν τῷ τοῦ θεοῦ οἴκῳ," **) ταμίας καὶ
M. φύλακας αὐτῶν ἐπιστήσας τοὺς ἀριστίνδην ἐπιλελεγμένους πρὸς τὴν ἱερὰν νεωκορίαν. Οὗτοι δέ εἰσι Λευῖται, προςήλυτοι, καὶ ὀρφανοὶ, καὶ χῆραι· οἱ μὲν ἱκέται, οἱ δὲ μετανάσται καὶ πρόςφυγες, οἱ δὲ ἀπωρφανισμένοι καὶ κεχηρευκότες γενέσεως, θεὸν δὲ τὸν τῆς ψυχῆς θεραπευτρίδος ἄνδρα καὶ πατέρα γνήσιον ἐπιγεγραμμένοι.

§. 42. Τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον καὶ λέγειν καὶ ἡσυχάζειν ἐμπρεπέστατον. Τὸ δὲ ἐναντίον μεμελετήκασιν οἱ φαῦλοι. Καὶ γὰρ ἡσυχίας ἐπιλήπτου, καὶ ἑρμηνείας ὑπαιτίου ζηλωταὶ γεγόνασιν, ἑκάτερον ἐπ᾽ ὀλέθρῳ ἑαυτῶν τε καὶ ἑτέρων συγκροτοῦντες. Τὸ δὲ πλέον ἐστὶν αὐτοῖς τῆς ἀσκήσεως ἐν τῷ λέγειν ἃ μὴ δεῖ· τὸ γὰρ στόμα διανοίξαντες, καὶ ἐάσαντες ἀχαλίνωτον, καθάπερ ῥεῦμα ἀκατάσχετον, φέρεσθαι

*) Num. 21, 17. — **) Deut. 26, 13.

τὸν ἀκριτόμυθον, ᾗ φασιν οἱ ποιηταὶ, λόγον ἐῶσι,
μυρία τῶν ἀλυσιτελῶν προσεπισύροντα. Τοιγαροῦν
οἱ μὲν ἐπὶ συνηγορίαν ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας καὶ
πάσης πλεοναζούσης ὁρμῆς ἐτράποντο, ἄλογον πά-
θος ἐπιτειχίζοντες ἡγεμόνι λογισμῷ, καὶ ταῖς ἐρι- 1146
στικαῖς φιλονεικίαις ἀποδυσάμενοι, συνεπλάκησαν P.
ἐλπίσαντες τὸ ὁρατικὸν πληρῶσαι γένος, καὶ κατὰ
κρημνῶν καὶ βάθρων, ἐξ ὧν οὐδ᾽ ἂν ἔτι γένοιτο δια-
ναστῆναι, δυνήσεσθαι ῥῖψαι. Ἔνιοι δὲ οὐ μόνον
ἀντιπάλους ἑαυτοὺς τῆς ἀνθρωπίνης ἀπέφηναν ἀρε-
τῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς θείας, ἐπὶ τοσοῦτον ἀπονοίας ἤ-
λασαν. Τοῦ μὲν οὖν φιλοπαθοῦς ἔξαρχος ἀναγρά-
φεται θιάσου, τῆς Αἰγυπτίας χώρας ὁ βασιλεὺς, Φα-
ραώ. Λέγεται γὰρ τῷ προφήτῃ, "Ἰδοὺ αὐτὸς ἐκ-
πορεύεται ἐπὶ τὸ ὕδωρ, καὶ στήσῃ συναντῶν αὐτῷ,
παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) Τοῦ μὲν γὰρ ἴδιον
ἐπὶ τὴν φορὰν καὶ ἀνάχυσιν ἀεὶ τοῦ ἀλόγου πάθους
ἐξιέναι· τοῦ δὲ σοφοῦ πολλῷ ῥέοντι, τοῖς ὑπὲρ ἡδο-
νῆς καὶ ἐπιθυμίας λόγοις ὑπαντιάσαι, οὐ τοῖς ποσὶν,
ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, βεβαίως καὶ ἀκλινῶς, ἐπὶ τοῦ πο-
ταμίου χείλους, τοῦτο δὲ ἔστιν, ἐπὶ τοῦ στόματος
καὶ τῆς γλώττης, ἅπερ ἦν ὄργανα λόγου. Παγίως
γὰρ ἐπιβὰς αὐτοῖς, δυνήσεται τὰς συνηγορούσας τῷ
πάθει πιθανότητας ἀνατρέψαι καὶ καταβαλεῖν. Ὁ
δὲ τοῦ ὁρατικοῦ γένους ἐχθρὸς, ὁ τοῦ Φαραὼ λαός
ἐστιν, ὃς ἐπιθέμενος καὶ διώκων καὶ δουλούμενος ἀ-
ρετὴν οὐκ ἐπαύσατο, ἕως κακὰς ὧν διέθηκε τὰς
ἀμοιβὰς **, πελάγει τῶν ἀδικημάτων, καὶ τρικυμίαις
696 ἃς τὸ λυ ** ἀνήγειρε, καταποντωθεὶς ὡς ὑπερβάλ-
M λουσαν θέαν, καὶ νίκην ἀνανταγώνιστον, καὶ χαρὰν
ἐλπίδος μείζονα, τὸν καιρὸν ἐνεγκεῖν ἐκεῖνον. Διὸ
λέγεται, "Εἶδεν Ἰσραὴλ τοὺς Αἰγυπτίους τεθνηκό-
τας παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης." **) Μεγάλη γε

*) Exod. 7, 15. — **) 14, 30.

ἡ ὑπέρμαχος χεὶρ, ἀναγκάζουσα παρὰ στόματι καὶ
χείλεσι καὶ λόγῳ πίπτειν, τοὺς τὰ ὄργανα ταῦτα κα-
τὰ τῆς ἀληθείας ἀκονησαμένους, ἵνα μὴ ὀθνείοις
ἀλλ' ἰδίοις ὅπλοις ὃ καθ' ἑτέρων ἀναλαβόντες αὐτὰ
θνήσκωσι. Τρία δ' εὐαγγελίζεται τῇ ψυχῇ τὰ κάλ-
λιστα, ἓν μὲν, ἀπώλειαν Αἰγυπτιακῶν παθῶν· ἕτε-
ρον δὲ, τὸ μὴ παρ' ἑτέρων χωρίων τῆς ἁλμυρᾶς καὶ
πικρᾶς πηγῆς, ὡς ἂν θαλάττης χείλεσι, δι' ὧν ὁ
πολέμιος ἀρετῆς σοφιστὴς λόγος ἐξέχυτο· τελευταῖον
δὲ, τὴν θέαν τοῦ πτώματος. Μηδὲν γὰρ ἀόρατον
εἴη καλὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ φῶς καὶ λαμπρὸν ἥλιον ἄγοιτο·
καὶ γὰρ τὸ ἐναντίον εἰς βαθὺ σκότος καὶ νυκτὸς ἄ-
ξιον τὸ κακόν. Καὶ τοῦτο μὲν μηδ' ἐκ τύχης ἰδεῖν
ποτε γένοιτο, τὸ δ' ἀγαθὸν μείζοσιν ὀφθαλμοῖς ἀεὶ 1147
περιαθροῖτο. Τί δὲ οὕτως ἀγαθὸν, ὡς ζῆσαι τὰ P.
καλὰ καὶ ἀποθανεῖν τὰ φαῦλα;

§. 43. Τρεῖς τοίνυν ἦσαν οἱ τὴν τῶν λόγων δει-
νότητα μέχρις οὐρανοῦ τείναντες. Οὗτοι μελέτην
κατὰ τῆς φύσεως, μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς
ἐμελέτησαν· φάσκοντες, μόνον εἶναι τὸ αἰσθητὸν καὶ
ὁρώμενον τοῦτο, οὔτε γενόμενόν ποτε, οὔτ' αὖθις
φθαρησόμενον, ἀγέννητον δὲ καὶ ἄφθαρτον, ἀνεπιτρό-
πευτον, ἀκυβέρνητον, ἀπροστασίαστον. Εἶτ' ἐπ' ἄλ-
λους ἄλλα συνθέντες ἐπιχειρήματα, δόγμα ἀδόκιμον οἰ-
κοδομοῦντες εἰς ὕψος οἷα πύργον ἐξῆραν. Λέγεται γὰρ
ὅτι "Ἦν πᾶσα ἡ γῆ χεῖλος ἕν," *) συμφωνία τῶν τῆς
ψυχῆς μερῶν πάντων ἀσύμφωνος, ἐπὶ τῷ κινῆσαι τὸ
συνεκτικώτατον ἐν τοῖς οὖσιν, ἀρχήν. Τοιγαροῦν ἐλπί-
σαντας αὐτοὺς εἰς οὐρανὸν ταῖς ἐπινοίαις ἀναδραμεῖ-
σθαι, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς αἰωνίου βασιλείας, ἡ μεγάλη
καὶ ἀκαθαίρετος καταβάλλει χεὶρ, καὶ τὸ οἰκοδομη-
θὲν δόγμα συνανατρέψασα. Κέκληται δὲ ὁ τόπος
"σύγχυσις," οἰκεῖον ὄνομα τῷ καινουργηθέντι τολμή-

---

*) Gen. 11, 1.

ματι. Τί γὰρ ἀναρχίας συγχυτικώτερον; Οὐκ οἰκίαι μὲν ἀνηγεμόνευτοι προσκρουσμάτων γέμουσι καὶ ταραχῆς; Ἀβασίλευτοι δ' ἐαθεῖσαι πόλεις ἀπὸ ὀχλοκρασίας, ἐναντίου καὶ μεγίστου κακοῦ, φθείρονται; Καὶ χῶραι δὲ καὶ ἔθνη καὶ κλίματα γῆς, ὧν ἀρχαὶ κατελύθησαν, οὐ παλαιᾶς καὶ μεγάλας εὐδαιμονίας ἀπέ-
697 βαλον; Καὶ τί δεῖ τὰ ἀνθρώπινα λέγεσθαι; Οὐδὲ
M. γὰρ αἱ ἄλλαι τῶν ζώων ἀγέλαι, πτηνῶν, χερσαίων, ἐνύδρων, ἄνευ τινὸς ἀγελάρχου συνεστᾶσιν· ἀλλὰ ποθοῦσι καὶ περιέπουσιν αἰεὶ τὸν οἰκεῖον ἡγεμόνα, ὡς μόνον ἀγαθῶν αἴτιον, οὗ κατὰ τὴν ἀπουσίαν σκεδάννυνται καὶ διαφθείρονται. Εἶτ' οἰόμεθα τοῖς μὲν περιγείοις, ἃ βραχυτάτη μοῖρα τοῦ παντός ἐστιν, ἀρχὴν μὲν ἀγαθῶν, ἀναρχίαν δὲ κακῶν εἶναι αἰτίαν· τὸν δὲ κόσμον οὐ διὰ τὴν τοῦ βασιλεύοντος θεοῦ προήγησιν εὐδαιμονίας τῆς ἄκρας πεπληρῶσθαι; Δίκην οὖν ἁρμόττουσαν οἷς ἐτίθεντο διδόασι· φύραντες γὰρ τὸ ἱερὸν, περὶ ἀναρχίας φυρόμενοι, ἐπεῖδον, συγχυθέντες οὐ συγχέαντες. Ἕως δὲ οὔπω τιμωρίαν δεδώκασιν, ὑπὸ φρενοβλαβείας φυσώμενοι τὴν μὲν τῶν ὅλων ἀρχὴν ἀνοσίοις λόγοις καθαιροῦσιν, αὐτοὺς δὲ ἄρχοντας καὶ βασιλέας ἀναγράφουσι, τὸ ἀκαθαίρετον τοῦ θεοῦ κράτος γενέσει τῇ ἀκαταστάτως ἀπολλυ- 1148
μένῃ καὶ φθειρομένῃ περιάπτοντες. P.

§. 44. Ἐπιτραγῳδοῦντες γοῦν καὶ ἐπιστομίζοντες εἰώθασιν οἱ καταγέλαστοι λέγειν ταῦτα· ἡμεῖς οἱ ἡγεμόνες, ἡμεῖς οἱ δυναστεύοντες· ἐφ' ἡμῖν ὁρμᾷ τὰ πάντα. Ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων τίνες αἴτιοι ἡμεῖς; Τὸ κακῶς ἐργάσασθαι, τίσιν ὅτι μὴ ἡμῖν, ἀψευδέστατα ἀνάκειται; Φλυαροῦσι δὲ ἄλλως, οἱ δυνάμεως ἀοράτου τὰ πάντα φάσκοντες ἐξῆφθαι, ἣν πρυτανεύειν τῶν κατὰ τὸν κόσμον ἀνθρωπείων τε καὶ θείων νομίζουσι. Τοιαῦτα καταλαζονευσάμενοι, ἐὰν μὲν ὥςπερ ἐκ μέθης νήψαντες ἐν ἑαυτοῖς γένωνται, καὶ τῆς παροινίας, ἣν παρῴνησαν εἰς αἴσθησιν ἐλθόντες, αἰδεσθῶσι, καὶ κακιῶσιν ἑαυτοὺς, ἐφ' οἷς

ὑπ᾽ ἀγνώμονος γνώμης ἐξαμαρτάνειν προςήχθησαν,
ἀκολακεύτῳ καὶ ἀδεκάστῳ χρησάμενοι συμβούλῳ με-
τανοίᾳ, τὴν ἵλεω τοῦ Ὄντος δύναμιν ἐξευμενισάμενοι
παλινῳδίαις ἀντὶ βεβήλων ἱεραῖς, ἀμνηστίαν εὑρήσον-
ται παντελῆ. Ἐὰν δὲ ἀφηνιασταὶ καὶ σκληραύχε-
νες μέχρι τοῦ παντὸς γενόμενοι σκιρτῶσιν, ὡς αὐτό-
νομοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ἑτέρων ἡγεμόνες ὄντες, ἀ-
παραιτήτῳ ἀνάγκῃ καὶ ἀμειλίκτῳ, τὴν ἑαυτῶν
ἐν ἅπασι μικροῖς τε καὶ μεγάλοις οὐδένειαν αἰ-
σθήσονται. Ὁ γὰρ ἐπιβεβηκὼς ἡνίοχος, ὡς ἅρ-
698 ματι πτηνῷ τῷδε τῷ κόσμῳ χαλινὸν ἐμβαλών,
M. τὸ κεχαλασμένον τῶν ἡνιῶν ὀπίσω βίᾳ τείνας,
καὶ τοὺς κόσμους ἐπισφίγξας, μάστιξι καὶ κέντροις
ἀναμνήσει τῆς δεσποτικῆς ἐξουσίας, ἧς ἐπελάθοντο
διὰ τὸ χρηστὸν καὶ ἥμερον τοῦ κρατοῦντος, ὥσπερ
οἱ κακοὶ δοῦλοι. Τὸ γὰρ τῶν δεσποτῶν ἐπιεικὲς ὡς
ἀναρχίαν ἐκτρέποντες, ἐπιμορφάζουσι τὸ ἀδέσποτον·
μέχρις ἂν τὴν ῥοώδη τε καὶ πολλὴν αὐτῶν νόσον,
ἀντὶ φαρμάκων τὰς τιμωρίας προςφέρων, ὁ κεκτη-
μένος ἐπισχῇ. Διὸ λέγεται "ψυχὴ ἄνομος, ἡ δια-
στέλλουσα τοῖς χείλεσι καλοποιῆσαι ἢ κακοποιῆσαι·
εἶθ᾽ ὕστερον ἐξαγορεύσει τὴν ἁμαρτίαν ἑαυτῆς." *)
Τί φῄς, ὦ γέμουσα ἀλαζονείας; Οἶδας γὰρ τί ἐστι
τὸ πρὸς ἀλήθειαν ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἢ δίκαιον ἢ ὅσιον;
Ἢ τίνα τίσιν ἐφαρμόττει; Ἡ τούτων ἐπιστήμη τε καὶ
δύναμις ἀνάκειται μόνῳ θεῷ, καὶ εἴ τις αὐτῷ φίλος.
Μάρτυς δὲ καὶ χρησμός, ἐν ᾧ λέγεται, "Ἐγὼ ἀπο-
κτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ ἐγὼ ἰάσο-
μαι." **) Ἀλλὰ γὰρ οὐδὲ ἐπιπόλαιον ἔσχεν ἡ δοκη-
σίσοφος ψυχὴ τὴν τῶν ὑπὲρ ἑαυτὴν ὀνείρωξιν· ἀλλ᾽
οὕτως ἡ δυστυχὴς ἐξηνεμώθη, ὡς καὶ ἐνώμοτον γε- 114
νέσθαι, περὶ τοῦ βεβαίως καὶ παγίως ταῦθ᾽ ἑστάναι,
ἃ ψευδῶς ὑπέλαβεν. Ἐὰν οὖν τὸ παλμῶδες καὶ πα-

---

*) Lev. 5, 4. — **) Deut. 32, 39.

ϰλαζον τοῦ νοσήματος ἄρξηται χαλᾶν, τὰ τῆς ὑγείας μπυρεύματα ϰατ᾽ ὀλίγον ἐκζωπυρούμενα βιάσεται ὸ μὲν πρῶτον ἐξαγορεῦσαι τὸ ἁμάρτημα — τὸ δ᾽ στι ϰαϰίσαι ἑαυτὴν —, εἶτα πρὸς βωμοῖς ἱκέτιν γεέσθαι, ποτνιωμένην λιταῖς ϰαὶ εὐχαῖς ϰαὶ θυσίαις μνηστίας μόνης ἐπιλαχεῖν ἔστι.

§. 45. Ἑξῆς δ᾽ ἄν τις εἰϰότως ἐπαπορήσειε, τί ἡ ποτε τὸν ἐν Αἰγύπτῳ ποταμὸν μόνον ἀνέγραψεν χοντα χείλη, τὸν δ᾽ Εὐφράτην ἤ τινα τῶν ἄλλων ρῶν ποταμῶν οὐϰέτι. Ὅπου μὲν γάρ φησι, "Στήη συναντῶν αὐτῷ παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ποταμοῦ." *) αί τοί τινες ἴσως ἐπιχλευάζοντες ἐροῦσι, μὴ δεῖν ὰ τοιαῦτα εἰς τὰς ζητήσεις εἰςάγειν, γλισχρολογίαν ὰρ μᾶλλον ἢ ὠφέλειάν τινα ἐμφαίνειν. Ἐγὼ δὲ τὰ οιαῦτα ἡδυσμάτων τρόπον παρηρτῦσθαι ταῖς ἱεραῖς ναγραφαῖς, βελτιώσεως ἕνεϰα τῶν ἐντυγχανόντων, πολαμβάνω· ϰαὶ οὐδεμίαν τῶν ζητούντων ϰαταωστέον εὑρεσιλογίαν, ἀλλ᾽ εἰ μὴ ζητοῖεν, ἔμπαλιν ργίαν. Οὐδὲ γὰρ περὶ ποταμῶν ἐστιν ἱστορίας ἡ παροῦσα σπουδὴ, περὶ δὲ βίων τῶν εἰϰαζομένων οταμίοις ῥεύμασιν, ἐναντιουμένων ἀλλήλοις. Ὁ μὲν ὰρ τοῦ σπουδαίου βίος ἐν ἔργοις· ἐν λόγοις δὲ ὁ οῦ φαύλου θεωρεῖται. Λόγος δὲ γλώττῃ ϰαὶ στόατι ϰαὶ χείλει ϰαὶ τοῖς ***

Τὸ τέλος λείπει.

---

*) Gen. 7, 15.

LIPSIAE,
EX OFFICINA HIRSCHFELDII.

LGr
P565R

14544

Philo Judaeus
Opera omnia; [ed. by Richter]. Vol.3.

UNIVERSITY OF TORONTO
LIBRARY

Do not
remove
the card
from this
Pocket.

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File."
Made by LIBRARY BUREAU